IORDACHE GOLESCU

SCRIERI ALESE

• MARI SCRIITORI ROMÂNI •

IORDACHE GOLESCU

SCRIERI ALESE

Gianinei și părintelui
Dorin Piciorus,
cu mulțumiri pentru
ajutor și pentru râvna
lor în recuperarea vechii
tradiții literare românești.

[illegible]

20-03-2012

MARI SCRIITORI ROMÂNI

IORDACHE GOLESCU

Scrieri alese

Teatru * Pamflete * Proză * Versuri * Proverbe * Traduceri
Excerpte din CONDICA LIMBII RUMÂNEŞTI şi din
BĂGĂRI DE SEAMĂ ASUPRA CANOANELOR
GRAMĂTICEŞTI

Ediţie şi comentarii de MIHAI MORARU
Tabel biobibliografic şi repere critice de COMAN LUPU

Cuvînt înainte şi coordonare de acad. AL. ROSETTI

CARTEA ROMÂNEASCĂ

1990

Coperta de *V. Socoliuc*

ISBN 973-23-0114-7

CUVÎNT ÎNAINTE

Iordache Golescu (1768—1848), numele sub care era cunoscut Gheorghe Golescu, a fost unul dintre cei mai activi cărturari şi oameni de stat ai Ţării Româneşti în prima jumătate a sec. al XIX-lea. După ce şi-a însuşit, la Academia de la Sf. Sava, o cultură aleasă, el a ocupat diferite funcţii în administraţia statului (mare stolnic, mare logofăt, mare vornic etc.). Cunoştea limbile: greacă, latină, italiană, germană, franceză. Împreună cu Constantin Bălăceanu, este unul dintre protectorii devotaţi ai învăţămîntului în limba naţională. El este cel care l-a angajat pe Gheorghe Lazăr la Şcoala românească de la Sf. Sava (1818). Prin activitatea şi ideile sale a contribuit la pregătirea revoluţiei de la 1848. Autor al mai multor piese de teatru şi satire politice, caracterizate printr-o vervă neobişnuită, rămase în mare parte în manuscris, al unei voluminoase gramatici, terminată în 1832 şi publicată în 1840, al unei impunătoare *Condici a limbii rumâneşti*, al unei culegeri de folclor paremiologic pline de umor şi savoare, al mai multor disertaţii şi dialoguri filosofico-morale, al mai multor traduceri din franceză în neogreacă (Bernardin de Saint-Pierre, Montesquieu), pentru care îşi are locul său în istoriile literaturii neogreceşti şi în studiile privind relaţiile literare dintre Franţa, Grecia şi Ţara Românească, în sfîrşit, traducător al unei părţi din *Iliada* în limba română, în versuri fluente, Iordache Golescu se înscrie printre primii scriitori din literatura artistică română modernă. Academia Română şi Universitatea din Bucureşti au cuvînt să-l considere între membrii fondatori. Din păcate, opera sa, mai ales *Condica limbii rumâneşti*, scriere într-adevăr monumentală, dicţionar complet al limbii

române de atunci, operă lexicografică în același timp explicativă și enciclopedică, ca și culegerea de folclor, spre a nu mai vorbi de o altă operă lexicografică monumentală, *Dicționarul elin-român* (9 volume *in folio)*, au rămas pînă astăzi, în cea mai mare parte, inedite.

Împreună cu prietenul Virgil Cândea am format un colectiv de filologi, lingviști și istorici literari, care au început lucrul la transcrierea *Condicii limbii rumânești.*

O antologie amplă din scrierile literare ale lui Iordache Golescu, în care este cuprinsă pentru prima dată și o parte din *Condică...*, apare acum la Editura Cartea Românească, în redacția lui Liviu Călin. Volumul reunește totodată și o serie de studii privind diverse aspecte ale operei lui Iordache Golescu. Aceste studii sînt, unele, publicate mai demult, majoritatea în periodice, iar altele au fost elaborate special, acum, pentru ca în cadrul capitolului de studii al antologiei, să poată fi urmărite toate laturile activității literare, lingvistice și folcloristice a lui Iordache Golescu.

AL. ROSETTI

Notă asupra ediției

Ediția de față are drept scop readucerea în actualitate a unora dintre scrierile lui Iordache Golescu, autor insuficient cunoscut tocmai datorită faptului că părți importante ale operei sale au rămas pînă astăzi în manuscris. Singura dintre lucrările sale care a fost tipărită în timpul vieții autorului este gramatica sa, intitulată *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticești* apărută în 1840 — dată relativ depărtată de cea a redactării (cca. 1827-1828) — la București, în tipografia lui Ion Heliade Rădulescu. Celelalte lucrări se păstrează în general în manuscrise autografe reflectînd stadii diverse de redactare, de la o formă apropiată de cea definitivă pentru piesele de teatru și dialogurile morale din ms. BAR **2880** (transcrise după anul 1845), precum și pentru colecția de folclor din ms. BAR **213**, pînă la forme „de lucru" pentru monumentalele sale lucrări lexicografice *(Condica limbii rumânești*, mse. BAR **844—850**; *Dicționar elino-român*, mse. BAR **852—860**; *Dicționar român-grec*, ms. BAR **851**) și pentru fragmentul de traducere a *Iliadei* din ms. BAR **2880**. Ms-ele conținînd traduceri din franceză în neogreacă, făcute înainte de 1817, sînt practic necercetate (v. N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu*, Vălenii de Munte, 1910, pp. 98—101 și Perpessicius, *Iordache Golescu, lexicolog, folclorist și scriitor* în *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, 1948—1956, [1957], p. 257). Cîteva dintre piesele de teatru ale lui Iordache Golescu au circulat în mse.; este vorba de piesele *Barbul Văcărescul, vînzătorul țării*, existentă, pe lîngă versiunea autografă din ms. BAR **2880**, și în ms. BAR **2891**, de *Starea Țării Rumânești pă vremea asidosiei*, de *Povestea huzmetarilor*, păstrate și în manuscrisele BAR **203** și **591**, precum și de *Anaforaoa boierilor...*, aflată și în ms. BAR **5531**.

Dintre scrierile care rămîn încă în manuscris, cea mai importantă este *Condica limbii rumânești*, din al cărei deosebit de interesant conținut excerptele reproduse în ediția de față nu reprezintă decît o mostră infimă; de asemenea, din colecția de folclor păstrată în ms. BAR **213** nu reproducem decît ff. 1^r—54^r, conținînd prima parte a colecției, *Pilde i tîlcuirea lor;* spre deosebire de alte ediții parțiale și, în primul rînd, de cea

a lui I.A. Zanne, în ediția de față este menținută unitatea structurală a acestor capitole. Am încercat însă în ediția de față să cuprindem partea cea mai însemnată a scrierilor cu caracter *literar* ale lui Iordache Golescu; din această parte a operei sale rămîn nepublicate doar dialogurile morale aflate, sub titlul *Cărticică cuprinzătoare de cuvintele ce am auzit dă la însuș cugetul mieu*, în ms. BAR **2880**, ff. 62r—99v, text românesc și grecesc, și epigrama grecească închinată lui Rigas Velestinlis în 1797. Dintre scrierile atribuite lui Iordache Golescu am inclus în această ediție *Comedia ce s-au lepădat la vistierie*... [*Tarafurile cele ce așează domnia*], cu rezervele expuse în comentariu, dar nu *Conversație prietenească* (v. L.D. Aramă în „Manuscriptum", nr. 1, 1984, pp. 128-136) și nici *Obșteasca tînguire*, text diferit de *Anaforaoa boierilor*... (v. N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, ed. I, 1901; ed. a II-a, 1926—1933; ed. a III-a, îngrijită de B. Theodorescu, 1969, vol. II, p. 295; cf. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 52); nu am inclus în ediția de față *Cuvîntare asupra limbii românești*, care nu îi aparține lui Iordache Golescu (textul a fost publicat de N.A. Ursu, cu ipoteza paternității lui Grigore Pleșoianu, în *Studii de limbă literară și filologie*, I, 1969, pp. 155—170; ipoteza paternității lui Iordache Golescu asupra textului în Elena Grigoriu, *Istoricul Academiei Domnești de la Sf. Sava. Contribuții documentare*, 1978, pp. 174—176).

Dat fiind caracterul preponderent al ms-elor autografe între cele ce păstrează scrierile lui Iordache Golescu, s-au putut determina unele particularități lingvistice și grafice ale autorului și, în consecință, s-au adoptat anumite soluții de transcriere, dar e neîndoielnic că unele dintre aceste soluții vor fi susceptibile de ameliorări pe măsură ce imensul material literar, lexicografic și folcloric rămas de la Iordache Golescu va fi cunoscut și studiat în vederea editării integrale.

În reproducerea textelor am adoptat principiul transcrierii fonetice interpretative, ținînd seamă atît de particularitățile de grafie ale autorului și de posibilele pronunții dialectale pe care le certifică anumite grafii, cît și de caracterul convențional al unora dintre normele ortografiei actuale. Am aplicat astfel principiile ortografiei actuale în cazul formelor paradigmatice ale verbului *a fi*, nereproducînd notația caracterului preiotat al lui *e* inițial din grafia autorului; la fel am procedat în cazul pronumelor personale *(el, ea* ș.a.), al celor de politețe *(dumneaei)*, al formelor feminine ale unor pronume demonstrative *(aceea, ceealaltă* etc.). În cazul unor grafii ce marchează fonetisme sau fapte de fonetică sintactică existente și azi, dar pe care ortografia actuală le tratează în mod convențional, am transcris conform ortografiei actuale; astfel: *abea, aceștea, chear, me-au, țe-am, țe-l* au fost transcrise: *abia, aceștia, chiar, mi-au, ți-am, ți-l*. Valorile slovelor ѧ, ѫ și ъ au fost de asemenea stabilite în funcție de ortografierea actuală a cuvintelor respective; menționăm că slova ъ în poziție inițială, folosită consecvent de autor la formele oblice ale pronumelor personale, a fost transcrisă *î*,

cu excepția cîtorva cazuri de cuvinte ca *ării, ăripi, ărdice* în care ea are evident valoarea *ă*. În cazul succesiunilor de slove їє, їа, їю, am transcris (cu excepția formelor de imperfect și de perfect simplu ale verbelor de conjugarea a IV-a) conform ortografiei actuale *ie, ia, iu*.

Unele forme grafice reflectă tendința lui Iordache Golescu de a marca fie elementele constitutive ale unui cuvînt, fie apropierea de etimon, fie dorința de a regulariza anumite forme paradigmatice. Dintre acestea nu am păstrat grafii precum с'ъл, с'ъш *(cf. supra)*; nu am reprodus nici notarea cu apostrof pe care autorul o aplică în cazul unor prepoziții la origine compuse *(d'in, p'în* etc.), nici formele scrise disjunct ale unor pronume și ale unor adverbe nehotărîte *(cei lalți, oare ce, or ce, vre unul,* etc.); de asemenea, în cazul prepoziției *dă la*, scrisă în mod consecvent împreunat, și în cazul formelor de plural ale unor pronume posesive scrise *ai noștrii, ai voștrii*, am aplicat normele ortografiei actuale.

Am păstrat însă grafii care notează fonetisme dialectale sau arhaice, precum: iotacizarea verbelor *(să cază, să scoață, să vază* ș.a.), pronunțarea dură a unor consoane *(adăvăr, arîndaș, armășie, bumbașîri, dă, dănainte, jîmblă, pă, pătutindinea, sfîștie* etc.); am păstrat și oscilațiile grafice în cazurile cînd reflectă posibile pronunții: *boierănași/boiernași, îndrăsnit/îndrăznit, magar/măgar, răsipi/risipi* etc.; de asemenea am păstrat ca atare formele grafice care reflectă pronunțarea dialectală a unor cuvinte precum: *aiduc, ambar, engher, îrb, meenghiu, oră, paar* fără *h* inițial sau median. La fel am procedat și pentru notarea prin *o* a lui *u̯* semivocalic în cuvinte ca: *doaă, ocaoa, zioa*, fenomen curent încă în ortografia vremii.

O particularitate a scrisului (poate și a pronunției?) lui Iordache Golescu o constituie notarea destul de consecventă a lui *ț* (uneori și a lui *z*) prin *s* în cuvinte precum: *aides* (pt. *haideț*), *învăsați* (pt. *învățați*), *să sasă* (pt. *să șază*), *supsire* (cu slova ѱ, pt. *subțire*) etc.; am păstrat această particularitate, iar, în cazurile în care sensul era mai greu de dedus din context, am reconstituit, după *sic*, în paranteză, forma corectă.

Notele autorului, numerotate cu cifre, au fost reproduse ca atare în subsolul paginii. Variantele textuale la care autorul a renunțat au fost reproduse cu cursive, sub asterisc, în subsolul paginii. Tot cu asterisc au fost marcate și traducerile făcute de editor ale unor cuvinte și expresii străine. Completările autorului aflate pe foi anexate au fost introduse în text la locurile indicate de autor. Cu un semn grafic special (●) am marcat sublinierile pe care le-a făcut Eminescu lecturînd colecția de folclor a lui Iordache Golescu.

Excerptele din *Condica limbii rumânești* au fost făcute luînd drept criteriu prezența anumitor termeni în opera literară și în colecția de folclor a lui Iordache Golescu, în așa fel încît cuvintele selectate din *Condică*... să constituie în același timp și un glosar al scrierilor sale. Întrucît termenii glosați prin inter-

mediul *Condicii...* provin din întreaga operă literară şi folclorică a lui Iordache Golescu, nu doar din cea publicată în ediţia de faţă, cititorii sînt rugaţi să se orienteze după indicaţiile aflate în urma cuvintelor şi după siglele menţionate în comentariile la *Condică...* Acele cuvinte care nu au astfel de indicaţii reprezintă cuvinte-titlu la care face trimitere autorul însuşi, tratînd sub un astfel de cuvînt un grup semantic mai larg (v. *albie, arşin, ban* etc.).

Capitolul intitulat *Repere critice* conţine atît studii sau fragmente de studii, publicate în volume şi în periodice, referitoare la diversele aspecte ale operei lui Iordache Golescu, cît şi studii şi comentarii inedite, privind laturi mai puţin cercetate ale activităţii acestuia.

TABEL BIOBIBLIOGRAFIC

1768 **(1776?).** Se naşte Gheorghe Golescu, mai cunoscut sub numele de Iordache Golescu, frate mai mare al lui Dinicu Golescu. Prin grija părinţilor, învaţă — mai întîi acasă, apoi la Academia grecească din Bucureşti — cu cei mai renumiţi profesori ai timpului, însuşindu-şi o temeinică şi vastă cultură clasică şi modernă. În afară de neogreacă, limbă a culturii aristocratice şi a administraţiei din epocă, mai cunoaşte latina, italiana, franceza şi germana. Cărturar autentic, spirit activ şi de o largă deschidere, Iordache Golescu desfăşoară o bogată activitate culturală, dar şi administrativ-politică: mare stolnic, apoi mare logofăt şi mare vornic la curtea domnească, se ocupă în acelaşi timp de propăşirea neamului românesc, întemeind şcoli, elaborînd instrumentele fundamentale pentru procesul de învăţămînt (gramatici, dicţionare) şi încurajînd trimiterea la studii în străinătate a unor tineri români, ca bursieri.

1817 Participă la elaborarea regulamentului şcolilor din Bucureşti.

1818 Membru în Eforia şcolilor din Bucureşti, din care face parte, cu o scurtă întrerupere, pînă în 1830. Sprijină angajarea lui Gheorghe Lazăr la şcoala românească de la Sf. Sava.

1821 În timpul revoluţiei conduse de Tudor Vladimirescu, se refugiază la Braşov, unde se interesează de viaţa cultural-literară a oraşului.

1829 Se numără printre membrii Divanului săvîrşitor al Regulamentului organic.

1831 Participă la Obşteasca extraordinară adunare pentru revizuirea Regulamentului organic.

1832 Termină redactarea lucrării *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticeşti*, care va fi publicată în 1840, la Bucureşti, şi tot atunci, probabil, sfîrşeşte elaborarea *Condici limbii rumâneşti*.

1834 —43 Transcrie pentru tipar *Condica limbii rumâneşti*, un important dicţionar rămas încă nepublicat.

1838 Este prezident al Sfatului consultativ.
1840 Apare *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticești*, la București, în tipografia lui Eliade.
1844 Membru al Înaltului Divan, funcție din care este demis de domnitorul Gheorghe Bibescu.
1847 Este numit membru la Înalta Curte de Justiție.
1848 Iordache Golescu moare la **Orșova**, în drum spre Mehadia, lăsînd țării o bogată zestre culturală.
1988 La 24 iunie, într-o sesiune festivă, organizată de Academie este omagiată personalitatea cărturarului Iordache Golescu. Au prezentat comunicări: acad. Al. Rosetti, Mioara Avram, Coman Lupu, Mihai Moraru, Constantin Negreanu, Andrei Nestorescu și Zamfira Mihail.

Opera

Teatru

— *Starea Țării Rumânești acum în zilele măriei sale Ioan Caragea voevod, pă vremea asidosiei.*
— *Comédia ce să numește Barbul Văcărescul, vînzătorul țării.*
— *Starea Țării Rumânești pă vremea pămîntenilor.*
— *Mavrodinada sau Divanul nevinovat și dăfăimat sau Copiii sărmani nevîrstnici și năpăstuiți.*

Satire politice

— *Povestea huzmetarilor.*
— *Anaforaoa boierilor pentru întocmirea prăvililor, în zilele mării-sale Ioan vodă Caragea.*
— *Prescurtă însemnare dă turburarea Țării Rumânești, ce s-a întîmplat la leat 1821, mart, după moartea lui Aleco vodă Șuțu.*

Disertații și dialoguri etico-filozofice

— *Cărticică coprinzătoare dă cuvintele ce am auzit dă la însuș cugetul mieu.*

Folclor

— *Pilde, povățuiri i cuvinte adăvărate și povești*, o culegere din înțelepciunea populară, publicată parțial de Iuliu A. Zanne.

Lexicografie

— *Condica limbii rumânești*, un dicționar explicativ și enciclopedic, cea mai importantă lucrare lexicografică pentru studiul neologismelor din epoca de început a occidentalizării romanice a limbii române.
— *Dicționar elin-român*, manuscris în 9 volume, in-folio.
— *Dicționar român-grecesc*, lucrare de proporții reduse față de dicționarul bilingv anterior menționat.

Gramatică

— *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticești*, singura lucrare apărută antum.

Traduceri

— Din franceză (Montesquieu, Bernardin de Saint-Pierre) în neogreacă.
— Din grecește *(Icoana lui Chevit* și cam 1/3 din cîntul I al *Iliadei)* în românește.

Scrieri publicate

1840 *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticești*, București.
1872 *Tarafurile cele ce așează domnia* (atribuită lui Iordache Golescu), publicată de B.P Hasdeu în „Columna lui Traian", București, III, 7, și reluată în 1894 de V.A. Urechia, în *Istoria românilor*, VII, București.
1900 *Povățuiri i cuvinte adăvărate*, în Iuliu A. Zanne, *Proverromânilor*, VIII, București.
1901 *Asemănări*, în Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, IX, București, p. 7–211.
1910 *Bucăți alese din ineditele sale*, în N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu*, Vălenii de Munte, p. 109–301.
1930 *Prescurtă însemnare dă turburarea Țării Rumânești*, în Emil Vîrtosu, *Iordache Golescu și întîmplările anului 1821*, „Viața românească", XXII, 83, p. 251–264.
1960[2] *Comedia ce să numește Barbul Văcărescul, vînzătorul țării*, în vol. *Primii noștri dramaturgi*, ed. îngrijită și glosar de Al. Niculescu; antologie, studiu introductiv și note bio-bibliografice de Fl. Tornea, București, p. 7–46.
1968 *Starea Țării Rumânești*, în vol. *Satire și pamflete (1800–1849)*, ediție îngrijită și prefață de Gh. Georgescu-Buzău, București, p. 18–37.
1973 *Proverbe comentate*, ediție îngrijită și prefață de Gh. Paschia, București.
1975 *Povățuiri pentru buna-cuviință*, ediție îngrijită de Gh. Paschia, prefață de Marin Bucur, București.
1987 *Prefața (Înainte-cuvîntare)* la *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticești*, publicată de Ecaterina Goga în vol. *Istoria gîndirii lingvistice românești. Texte comentate*, I, redactor responsabil: prof. dr. Lucia Wald, București, p. 198–202.

Lucrări despre Iordache Golescu și opera lui

1. AVRAM, Mioara, în vol. *Istoria lingvisticii românești*, coordonator: acad. Iorgu Iordan, București, 1978, p. 54–57.
2. AVRAMESCU, T., *În legătură cu începuturile dramaturgiei românești*, în „Viața românească", București, XIV (1961), 3.

3–5. BĂNESCU, N., *Un dicționar al limbii române de vornicul Iordache Golescu*, în „Semănătorul", nr. 12–17, 1910. *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu*, Vălenii de Munte, 1910, p. 7–105. *Marele vornic Iordache Golescu*, București, 1935.

6–7. BENGESCO, Georges, *Une famille de boyards lettrés roumains au dix-neuvième siècle: Les Golesco*, Paris, [1922], p. 53–102. *Despre activitatea literară a unor membri ai familiei Golescu în cursul secolului al XIX-lea*, București, 1923, p. 12–24.

8–9. BRĂDĂȚEANU, Virgil, *Drama istorică națională. (Perioada clasică)*, București, 1966, p. 21–26. *Comedia în dramaturgia românească*, București, 1970, p. 36–39.

10. CAMARIANO, N., *Primele traduceri din Bernardin de Saint-Pierre în literatura neogreacă*, în „Revista Fundațiilor Regale", București, IX (1942), 6.

11–12. CĂLIN, Cornelia, *„Condica limbii rumânești" și contribuția lui Iordache Golescu la cunoașterea culturii noastre populare*, în „Revista de etnografie și folclor", București, XXI (1976), 1. *Literatură și mitologie populară în „Condica..." lui Iordache Golescu*, în „Revista de istorie și teorie literară", București, XXVI (1977), 1.

13–14. CĂLINESCU, G., *Material documentar: Iordache Golescu*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", t. IX (1960), nr. 4, p. 740–742. *Studii și cercetări de istorie literară*, ediție îngrijită și prefață de Al. Piru, București, 1966, p. 15–21.

15. CORNEA, Paul, PĂCURARIU, D., *Curs de istoria literaturii române moderne*, București, p. 95–100.

16. DUȚU, Alexandru, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, București, 1972, p. 95–97.

17–18. FAIFER, Florin, *Iordache Golescu*, în „Convorbiri literare", Iași, 1974, 2, și în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 405–407.

19. GOGA, Ecaterina, *Iordache Golescu*, în vol. *Istoria gîndirii lingvistice românești. Texte comentate*, I, redactor responsabil: prof. dr. Lucia Wald, București, 1987, p. 196–198, 205–206.

20. IORGA, N., *Istoria literaturii românești*, I, București, 1925, p. 75–76.

21. KIRILEANU, G.T., *Cuvinte poporane din dicționarul manuscript al marelui vornic Iordache Golescu*, în „Șezătoarea", Fălticeni, XVIII (1922), nr. 3–4, p. 105–108; nr. 5, p. 144–146; nr. 6, p. 161–164.

22. LAMBRIOR, Al., *Un manuscript al vornicului Iordachi Golescu*, în „Convorbiri literare", Iași, VIII (1874), 2, p. 66–83.

23–25. LUPU, Coman, *Le lexique d'origine latino-romane dans la „Condica" de Golescu*, în „Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane", București, X (1974), p. 111–116. *Iordache Golescu și Romania*, în vol. *Cercetări actuale în domeniul limbilor și literaturilor străine*, București, 1975, p. 126–131. *Lexicul romanic în „Condica limbii rumânești" a lui Iordache Golescu*, în vol. *Unitate și diversitate în Romania*, București, 1976, p. 151–167.

26. MASSOF, Ioan, *Teatrul românesc. Privire istorică*, I, București, 1961, p. 129–134.

27–29. PANAITESCU-PERPESSICIUS, D., *Iordache Golescu, lexicolog, folclorist și scriitor*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", București, III (1954), p. 27–38. *Mențiuni de istoriografie literară și folclor (1948–1956)*, București, 1957, p. 199–269. *Teatrul lui Iordache Golescu*, în „Scrisul bănățean", Timișoara, VIII (1957), 5, p. 63–67.

30. PIRU, Al., *Istoria literaturii române*, II, București, 1970, p. 224–233.

31. POPOVICI, D., *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 343–344.

32. ROSETTI, Al., CAZACU, B., ONU, Liviu, *Istoria limbii române literare. I. De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, București, 1971², p. 535–550.

33. SECHE, Mircea, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, I, București, 1966, p. 35, 58–59, 69–71.

34–35. ȘĂINEANU, Lazăr, *Istoria filologiei române. Studii critice*, București, 1892¹, p. 125–141, 227 (1895², p. 104–116). *Doi gramatici munteni. Ienăchiță Văcărescu și Iordache Golescu*, în „Revista nouă", București, IV (1892), 11–12.

36–37. TORNEA, Fl., *Un dramaturg ignorat: Iordache Golescu*, în „Studii și cercetări de istoria artei", București, I (1954), 3–4. *Primii noștri dramaturgi*, București, 1960², p. X–XIV, 3–5.

38. ȚEPELEA, G., BULGĂR, Gh., *Momente din evoluția limbii române literare*, București, 1973, p. 147–148.

39. VÎRTOSU, Emil, *Iordache Golescu și întîmplările anului 1821*, în „Viața românească", XXII (1930), 83.

Teatru

Starea Țării Rumânești pă vremea asidosiei

[f. 4r] Aflînd morții dă asidosie, au trimis unul dintr-înșii să vază cum petrec oamenii în țară. Care, întorcîndu-să, arată starea țării. Această comedie să înțelege că să arată într-o cîmpie mare, plină dă morți, carii, strînși fiind pă lîngă un foc mare, ascultă la cinci obraze ce vorbesc.

Obrazele ce să coprind într-această comedie:

MOȘ STAN PÎRCĂLABUL
IONICĂ SINDIA
MARINICĂ BĂIATUL
VOICUL ZAPCIUL
DINCĂ LOGOFEȚELUL DĂ VISTIERIE

MOȘ STAN: Bine-ai venit, fătul mieu! Curînd te întorseși; ce veste ne-ai adus?

IONICĂ SINDIA: Curî... nd! Curî... nd! Mie mi să pare că prea mult am zăbovit. Și dă veneai și tu cu mine (cum ziceai), trebuia (cum ești așa dă bătrîn și neputincios și nu poți alerga), or să te las acolo singur, sau să rămîiu și eu cu tine în necazurile și valurile acelea.

MOȘ STAN: Ce zi...ci! Acum neca...zuri! Acum va...luri! Acum, cînd dăjdiile s-au iertat, orînduielile dă unt[1], orînduielile dă carǝ dă ocnă[2] cu totul au lipsit, angarale, podvezuri nu să mai aud[3], că toți, cu bani gata și bună

[1] Să împlinea unt din țară pentru cetățile turcești.
[2] Să trimitea cară la ocne, ca să cară sare la schele.
[3] Să lua oameni, cară, fără plată, în felurimi dă slujbe.

tocmealǝ le cumpără toate, după zisa lui Dincă, logofețelul dă vistierie, ce aseară veni și ne spuse că însuș el a umblat din sat în sat, cu porunci domnești povestitoare dă această milă [f. 4v] domnească.

IONICĂ: Adăvărat povestitoare, că ca o poveste ținu și trecu, cît am zice „basnu bǝsni“

MOȘ STAN: Noi gîndeam că alergi să ne dai dă știre să ișim cu toții mai curînd în țară, acum cînd puteam trăi în liniște, după zisa acelui logofețel.

IONICĂ: Adăvărat, liniște dă milă, liniște dă blîndețe, liniște dă îndurare,dă iertare și dă toate celelalte fapte bune, iar dă jafuri și dă prězi, foc și pîrjol, îmbilșiugare mare.

MOȘ STAN: Pisěmne că n-am priceput noi bine acel cuvînt grecesc «*asidosie*»[4], ce ne zicea logofețelul că s-a puplicarisit. Acest cuvînt, măcar că este grecesc, dar, totdeauna auzindu-l în urma răzmiriților, gîndeam că va să zică iertare dă dajdie, ceea ce, pă alte vremi, pururea să păzea.

IONICĂ: Adăvărat, cuvîntul acesta aceasta însem⟨n⟩ează, că așa auzeam și eu dă la părinții miei cum că, dă cîte ori, după răzmirițe, să publicuia această asidosie, peșin să și punea în lucrare, dar acum să vede că, or cuvintele s-au întors pă dos, ca cînd am întoarce foaia pă ceealaltă față, și asidosie însemnează dajdie și dajdie, asidosie, sau că faptele omenești s-au sucit, adică, cum am zice, cînd vei să mănînci, ceri băutură și, cînd vei să bei, ceri dă mîncare și, cînd vrei să u⟨m⟩bli, stai și, cînd vei să stai, tu atunci alergi.

MOȘ STAN: Ionică, fătul mieu, eu aceasta nu pociu pricepe ce zici, spune-m mai curat, ce-ai văzut în țară? Dă ce te-ai speriat? Dă ce te-ai întors așa curînd?

IONICĂ: Bine știi, moșicule, că în anul al doilea al domniei mării sale domnului nostru...

MARINICĂ BĂIATUL: N-ar mai fi!

IONICĂ: Ion vod... [f. 5r]

MOȘ STAN: Zi și tu: „ce ne-a fost“, că acum nu ne mai este, că noi sîntem aici ca niște duși după lume. Au vei ca și aici să ne mai stăpînească?

[4] Adică iertare, nedare dă dajdie.

IONICĂ: Ferească Dumnezău! Să zic dar „ce ne-a fost" — Ion vodă Caragea, cînd tu erai pîrcălab și eu sindie, pentru o răsură ce ișise în țară cam îndoită și întreită, atît la tetraminii[5], cît și la triminii[6]

VOICUL ZAPCIUL: Tetramini...i! Și trimini...i! Ce zi...ci? Și nu zici mai bine triminotetraminii și diminotriminii?

IONICĂ: Nu pricep ce zici, fă-mă să înțeleg mai bine, că tu ești cel ce ne luai banii.

VOICUL ZAPCIUL: Așa este, dar din poruncă. Nu știi? Nu ții minte? Ți-ai uitat? Cînd vă ziceam: tetraminia mizilhanelilor pă mart, april, maiu și iunie, și apoiu tetraminia lui iunie, pă iunie, iulie, avgust și septemvr⟨ie⟩; și triminia lui martie, pă mart, april și maiu, și triminia lui maiu, pă maiu, iunie și iulie. Asemenea și celelalte tetraminii și triminii; adică, unde o tetraminie să începe dă la martie și să sfîrșaște la iunie, ceealaltă tetraminie, în loc să înceapă dă la iulie, începe dă la iunie, luînd o lună din ceealaltă tetraminie și, unde o tetraminie pă limba grecească va să zică vreme dă patru luni, ea să face numai dă trei luni.

MOȘ STAN: Zi mai bine că o face.

VOICUL ZAPCIUL: Bine zici, *o face*, și așa, o lună intră în dooă tetraminii, ca cînd ar fi cu curul în dooă luntre.

MARINICĂ BĂIATUL: Iar bine, că cînd să îneacă o luntre, ea rămîne în ceealaltă și scapă.

MOȘ STAN: Iar bine, fătul mieu, din gură, dar cu fapta foarte rău pentru noi, că nu scăpam d-o tetraminie și peșin intram în ceealaltă tetraminie, tot cu o lună, ca cînd am fi fost legați tot cu un lanț și dă o parte [f. 5v] și dă alta.

MARINICĂ BĂIATUL: Și cine nu era legat, tăiculiță? Or ți-ai uitat și zici ca cînd am fi fost legați?

IONICĂ: Și ce zici, moșicule, că tot cu o lună intram în dooă tetraminii? Și nu zici mai bine că tot cu o lună intram și în tetraminii și în triminii, că tot pă acele luni ne lua bani și dă tetraminii și dă triminii?

[5] Dare dă dajdie pă patru luni socotită.
[6] Dare dă dajdie pă trei luni socotită.

MOȘ STAN: Ca tăceți acum, să ne spuie Voicul zapciul, că el știe mai bine, ca un zapciu ce a fost. Zi, Voichiță dragă, și spune-ne mai curat și mai dăslușit, ca să putem pricepe și noi, aici în odihnă, unde nu ne mai cere nimic, nu ne mai supără nimeni.

VOICUL ZAPCIUL: Asemenea și la triminii și la diminii, adică o lună să ține dă dooă tetraminii, dă dooă triminii, dă dooă diminii și, mai dăslușit, o lună să face și maiu și iunie, și iunie și iulie, și martie și april, și orce altă lună vei vrea, numai cum o numești, peșin să o și plătești; și așa și aceste diminii le putem numi „monodiminii", „monominii"[7], tot pă limba grecească, că e limbă bogată și frumoasă, muma limbilor, iar nu ca a noastră sărăcuță.

MOȘ STAN: Cu bogăția limbii lor s-au îmbogățit calicii dă greci din sărăcuța limba noastră. Căci muma îș mănîncă fiii săi ca să poată trăi, mai rău dăcît ohendra, pă care fiii săi o omoară ca să poată ieși în lume.

VOICUL ZAPCIUL: Dă era și monominii, le puteam numi dismonominii, adică îndoite monominii, și atunci am face luna dă șaizeci dă zile, iar dajdia s-ar numi dajdia dă lună, ca ridichile dă lună.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Taci, pentru Dumnezău, să nu te auză Belul.

VOICUL ZAPCIUL: Ba mai rău dăcît ridichile dă lună, că acestea o dată pă lună ies, iar acea dajdie ar fi, cum zici, dă dooă ori pă lună.

MARINICĂ BĂIATUL: Adică o bilșiugare dă dăjdii. [f. 6r]

IONICĂ: Ajungă-vă, ascultați ceea ce am văzut în țară, acum pă vremea asidosiei, daca vreți să ascultați; daca nu, lăsați-mă să mă odihnesc, că numai eu știu ce am tras pînă scăpaiu* din mîinile lor.

MOȘ STAN: Scoală-te, Ionică, nu te culca, spune și iartă-ne, că noi n-avem răgulă (cum zic italienii, iar pă limba noastră: orînduială bună) în țară fiind, și aici vei să avem? Nu știi pilda ce zice: „Țară bună, rea tocmeală"?

IONICĂ: Bine știi, moșicule, daca nu ți-ai uitat, că bătrînii curînd uită, că (să venim tot la vorba dintîiu) pentru

[7] O lună și numai.
* am scăpat

acea răsură[8] și oarece ajutor ce ieșise, ne puseseră în fiare, ne băgaseră în obezi ca pă niște tilhari, ne închiseseră în coteneţe, ne afuma cu pucioasă, ne căznea zioa și noaptea ca pă niște mucenici, pînă cînd am și perit ca vaiu dă noi, nespoveduiţi și necumenicaţi. Acum n-am apucat să intru bine în sat, ci, ca un ceas dă dăparte, auziiu chiote, răcnite, strigări, alergături, plesnituri; eu gîndeam că dă mare bucurie și dă mare veselie nu mai știu oamenii ce fac, dar, ce să vezi! Și ce să auzi! Bărbaţii legaţi cot la cot, nevestele închise pîn coșare, slujitorii cu bicele asupra lor.

MARINICĂ BĂIATUL: Și de va fi fost bice cu gloanţe pîn sfîrcuri ce le zîc gîrbace...! Cum era pă vremea noastră.

IONICĂ: Cum va fi fost, nu știu, atîta știu că auzeai pă copii răcnind, fetele plîngînd, zmulgîndu-și părul din cap și toţi, din toate părţile, să jălea ca la moarte. Iar zapcii striga: Bani! Bani! Ca clopotul dă la biserica domnească din Curtea Veche. Că un urlet numai să auzea din toate părţile, ca cînd ar fi urlînd mii și sute dă lupi. Ţi să făcea părul măciucă în cap dă frică. Chem pă logofeţelul zapciului la o parte, îl întreb: „Ce e pricina?“ Îm arată porunca, o citesc, văz că să cere dă lude[9] cîte talere o sută optzeci și nooă [f. 6v]. bani nooăzeci. Zic către el: „Bine, cînd nu era asidosie, atîţia bani dă lude nu să cerea; acum, pă vremea asidosiei, cum a ajuns ludele la atîţia bani?“ „Cînd ai ști (îm zise logofeţelul) viclenele mijloace ale grecilor, nu te-ai mira pînă într-atît. Că asemenea mirare mă coprinsese și pă mine, dar întîmplîndu-mă să fiu logofeţel pă lîngă un zaraf[10] d-ai vistieriei (cum sînt acum pă lîngă acest zapciu) și, vorbă făcînd cu dînsul, îm zicea: «Nu vezi că acum a ișit dracul uscat pă pămînt...! Nu vezi că, nemaiavînd ce numiri să mai dea la dăjdii, au găsit mijloc cu casa lefilor[11] dă dăspoaie lumea...! Că unde mai nainte această casă era o bagatelă (cum zic italienii, iar pă limba noastră: un lucru dă nimic), acum au făcut-o dă milioane și, pă toată luna, arătînd lipsă

[8] Adaos la banii dăjdiilor, adică la leu cîte atîtea parale mai mult.
[9] Numire dă o familie.
[10] Priimitor dă banii vistieriei.
[11] Dă unde să plătesc toate lefile.

dă bani prin Samurcaș, au încărcat ludele mai mult dăcît tăia toate dăjdiile odată. Mai pă urmă s-au făcut că iartă toate orînduielile dă fîn, dă lemne, dă orz și dă celelalte nenumărate ce să aducea la curtea gospod și pă la greci. Și preţul lor l-au încărcat iarăș pă lude. Ca toţi cu bani gata și bună tocmeală să le cumpere toate. Apoiu luînd iareș toate acele orînduieli în natură, le plătesc ce pă apă nu curge. După aceasta au izvodit și bani la salahori[12], bani dă cară pentru cetăţi; la care trebuinţă, unde să cere cîte cinci (să zicem) sau zece talere dă om și dă car, ei au încărcat cîte cinzeci și o sută. Și unde să cere o sută (să zicem) dă salahori și cinzeci dă cară, ei arată că să cere mii dă salahori și mii dă cară. În urma tutulor acestora, vrînd tot să mai scoaţă mai mulţi bani, ca dintr-o fîntînă slobodă...

MOȘ STAN: Adăvărat slobodă, că cine vine, bea dintr-însa.

IONICĂ: ...au izvodit tot prin Samurcaș, prin acel fără dă lege, prin acel păgîn și iudă, și bătălia Adalei[13], acolo [f. 7r] unde cheltuia un ban, el zece și o sută încărca la socoteală, încă și multe (ca să nu zic mai toate) neplătite le-au arătat la socoteală dă plătite, cu sume mari, încît milioane piste milioane s-a făcut această cheltuială a Adalei, care, acești bani toţi i-au aruncat pă toate breslele, ca să nu rămîie niciunul nesupărat acum în fericitele zile ale mării sale, lui vodă.

MARINICĂ: Adăvărat fericite pentru el, dar pentru noi, ticăloșii...!

MOȘ STAN: Taci tu aci, broască, pînă va isprăvi Ionică!

IONICĂ: După acestea a mai izvodit acel nesăţios om (vrînd să să îndoapă ca un cîrnat) și banii răsurii, adică la toţi banii cîţi ies din ţară, cîte opt parale la leu și o numire noă dă bani vechi, adică, fiindcă banii s-au urcat la preţ, au aruncat dă leu cîte parale treizeci și opt, ca să să potrivească banii cei noi cu cei vechi. Au mai adăogat și lipsa banilor cîte talere patru și treizeci dă parale la galben, fiindcă galbenii sînt cei mai mulţi tăieţi pîn prejur dă ovrei, cum să taie ei împrejur.

[12] Oameni ce să trimitea să slujască pă la cetăţi, în ţara turcească.
[13] O cetate turcească în mijloc Dunării.

MARINICĂ: Dar cînd s-ar tăia și d-a dreptul, vaiu dă ei! Ce-ar fi!

MOȘ STAN: Lasă tăierea la o parte, așteaptă pînă va isprăvi Ionică sindia. Spune, Ionică, n-asculta la gura copiilor!

MARINICĂ: Copil, copil, dar mă frige la inimă aceste auziri.

IONICĂ: În urma tutulor acestora, văzînd că nu să poate răspunde atîția bani, și județele au început a să sparge, oamenii a să împrăștia, a să risipi, ca puii dă potîrniche cînd îi gonesc vînătorii, s-au făcut că face scăzămînt. Și scăzămîntul s-a făcut cu adăvărat, dar ce folos! Că ludele ce au scăzut, socotindu-le în bani, le-au aruncat iarăș pă lude, numindu-le „lipsa ludelor" Mai în urmă, văzînd că și cu acest mijloc rămîne sumă dă bani rămășiță, au aruncat această rămășiță asupra scutelnicilor[14] și celorlalte bresle dup-în sate cu numire dă [f. 7v] rămășița fugarilor»"

MARINICĂ: Tată, așa și scutelnicii și posluşnicii[15] plătesc bir.

MOȘ STAN: Bine vezi.

MARINICĂ: Ascultați voi, scutelnicilor și poslujnicilor, dă ce ați scăpat.

VOICUL ZAPCIUL: Ce zici scutelnici și posluşnici numai!... Și nu zici și postelnici, și neamuri, și mazili...[16]

MOȘ STAN: Unde dar sînt acele privileghiuri boierești ce auzeam dă la bătrînii noștri că s-au întărit din vechime dă prea puternicii împărați și odată să păzea?

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Toți banii în p...a Stanii (să mă iertați) zice o vorbă rumânească; să zicem dar și noi: Toate privileghiurile țării în curul Belului, să vă fie fața dumneavoastră cinstită.

VOICUL ZAPCIUL: Dar nu vedeți o minune, că și consoli văd și tac! Ca cînd ș-ar fi dat coastele cu ei.

IONICĂ: Iarăș v-ați abătat ⟨*sic*⟩ din drum afară, așteptați pînă voiu isprăvi cîte mi-a spus acel logofețel că a auzit din gura zarafului și apoiu veți mai vorbi și voi.

[14] Săteni scutiți dă dajdie pă seama boierilor.
[15] Slugi boierești pă la moșii, scutiți dă dajdie.
[16] Trepte dă cinuri scutite dă dajdie.

MOȘ STAN: Or mai vorbi cei vii, că noi am dat și am luat, cum zic rumânii. Începi, Ionică, dă unde ai lăsat, că așa vorbind uităm cursul vorbei.

IONICĂ: «Cu aceste feluri dă mijloace (zicea logofețelul că-i spunea zaraful) și felurimi dă numiri, după ce au văzut în cele după urmă că toți, și birnici, și scutelnici, și posluşnici, împreună cu toate celelalte bresle au dat pă brînci...»

MOȘ STAN: Tot mai au, Ionică dragă, pînă cînd vor vedea și breasla boierească încinsă cu teiu și încălțată cu opinci dă lemn, că nu e mult...

DINCĂ LOGOFEȚELUL: A...şa...! Mai bine să zicem dar și noi: Toți grecii să moară! (Cum zicea odată Manea nebunul: Toți boierii să moară!).

MARINICĂ: Dă Doamne!

MOȘ STAN: A...min! [f. 8r]

IONICĂ: Totdeauna îm furi vorba, nu mă lași să isprăvesc și apoiu vei mai zice și tu ce vei vrea.

MOȘ STAN: Iartă-m , Ionică, că prea curioaze (cum zic italienii) îm pare unele din cîte zici.

MARINICĂ: Dă cur vorbește tata, păziți-vă băieți!

MOȘ STAN: Taci, broască aci, nu ți să cade să bîrfești!

IONICĂ: Bine-i făcuși, moșicule, că-i⟨?⟩ dedeși piste nas. Să amestecă și el ca mărarul în bucate.

MOȘ STAN: D-ar fi ce zice, nu mi-ar fi ciudă.

IONICĂ: Atunci, moșicule (să ne aducem aminte dă unde am lăsat) «ca niște oameni fără sat, fără omenire, ca niște fiare hrăpitoare (zicea logofețelul că auzise dă la zaraf), socotindu-să ca ce mijloace să mai găsească cu care și dăjdiile să nu lipsească, și huzmeturile[17] să le ia tot cum le lua și pînă acum, adică înzecite și mai bine dăcît ce erea canonisite, orînduite și din vechime legiuite dă însuși prea puternicii împărați, au izvodit acest mijloc viclean și înșelător, adică, socotind cît face orînduiala untului, cît face orînduiala carălor dă sare și cît face toate dăjdiile cu răsurile lor pă an, și, din toată suma, banii pă jumătate i-au aruncat pă huzmeturi și jumătate au rămas să încarce pă lude, care jumătăți, și dă să numesc jumătăți, dar sînt milioane întregi. Și această jumătate ce au aruncat-o pă huzmeturi au

[17] Dajdie dă vin, dă oi, dă tutun, dă miere și alte multe.

numit-o *asidosie*, adică iertare și nedare dă dajdie, cum am zice pă limba noastră. Ca cînd huzmeturile nu le plătim tot noi. Și această iertare dă dajdie au făcut-o în zioa dă Sfete Vasile, prin luminat pitac al măriei sale, ca un dar dă Sfete Vasile către țară».

MOȘ STAN: Adică au iertat ceea ce nu mai putea lua, ceea ce [f. 8ᵛ] nu mai putea împlini, ca cum am zice: Au iertat pă cel fără dă ochi dă pedeapsa ochilor lui.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Adăvărat ca o iertare dă dajdie s-ar numi și aceasta, cînd n-ar fi încărcat acești bani la huzmeturi. Dar acum, cînd nici un ban nu să vede iertat, încă dă vom socoti bine, mai mulți bani iese acum din țară, cu acest mijloc, dăcît mai dănainte. Căci încărcînd huzmeturile piste fire, ca și în ceilalți ani, adică cu mult piste ceea ce era legiuite din vechime și, aruncînd și suma jumătate asupra ludelor, trece cu mult mai mult suma banilor ce să împlinea în ceilalți ani.

VOICUL ZAPCIUL: Dar suma ludelor ce încarcă acum cu cuvînt că dajdia e mică...! Dar lipsa lefilor...! Lipsa mizilhanelilor...[18]! Și alte multe asemenea, cu felurimi dă numiri...!

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Adică vor să împlinească ceea ce s-au făcut că au iertat, tot din lude, și încărcătura huzmeturilor să le rămîie pă deasupra, ca fuiorul popii...

MOȘ STAN: Săracii frați ce au mai rămas...! Vaiu dă ei și dă copilașii lor...! Bine ziceai, Ionică dragă, că, or cuvintele s-au întors pă dos, sau că faptele omenești s-au sucit; mai zic și eu dă la mine că, or dumnezeirea a lipsit din lume, sau că frica dă Dumnezău nu mai este pă lume, cum zicea acel filosof ce să afla pă mare cînd căznea jîdovii pă Hristos că, or dumnezeirea pătimește, sau că lumea să prăpădește.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Nu zici mai bine că toate în ființă sînt și acum precum firea le-au făcut, iar oamenii le-au schimonosit și le-au pocit dă cînd a lipsit temerea dă Dumnezău din lume, numindu-le toate după interesul lor!

MOȘ STAN: Bată-l Dumnezău dă interes, acesta a făcut și pă Iuda dă a vîndut sîngele cel nevinovat.

[18] Dajdie dă poștele țării.

VOICUL ZAPCIUL: Slavă Domnului că n-au scos și birul morților, ce era să păsîți ⟨*sic*: *pățîți*⟩...!

MOȘ STAN: Că atîta ne-a lipsit. [f. 9ʳ]

IONICĂ: U...f! Nu vreți să ascultați...! Tăceți, mai așteptați puțintel pînă voiu isprăvi. „Spune dragă (ziseiu către logofețel), ce mai zicea zaraful?“ Iar el: «Nu mai știu (îm zise) ce mai zicea, cine să le ție minte toate...! Dă ar fi avut cineva zece urechi dă auzit, tot nu-i ajungea să le auză toate. Atîta știu, că acum dăodată să cere bani pă cîte luni nu le-au luat nimic, ca să-i înșale adică pînă vor isprăvi dă semănat».

VOICUL ZAPCIUL: Ce zici „pă cîte luni nu le-au luat nimic cînd au lipsit dăjdiile“? Or ți-ai uitat? Or în vis ai văzut aceasta?

IONICĂ: Așa spunea logofețelul, zicînd: „Să cere bani și dă huzmeturi“; și așa dijmarul îi trage dă o parte, oierul dă altă parte și zapciii din toate părțile, ca cîinii la leșuri; și acestea afară din polcovnici, căpitani și hoții dă beileccii ce-ți sînt știuți. Acestea sînt răcnitile, acestea sînt jalele, acestea sînt văităturile, strigările, chiotele ce să aud din toate părțile, că-i căznesc ca jîdovii pă Hristos.

MARINICĂ: Frumos dar dă Sfete Vasile!

IONICĂ: Frumo...s, frumo...s, ca dintr-un cur scos, că aci, vorbind cu logofețelul, veni un slujitor ș-începu a-m căra și mie bice pă spinare, zicînd: „Tu ce stai aci și nu mergi să-ți plătești ceea ce te-au ajuns cisla?“ După el văzuiu și pă păgînii dă dijmari, pă nelegiuiții oieri alergînd și strigînd: „Prinde-l, nu-l lăsa, apucă-l să ne plătească și noă!“ Iar eu, d-abia scăpînd din mîinile lor, nu știu cum fugiiu și veniiu iarăș aici, aruncîndu-m cîteodată ochii în urma mea ca să văz, mă ajunge sau nu, că auzeam pă logofețelul strigînd după mine: „Păzește-te să nu te ajungă, păzește-te că te ajunge, iată că pune mîna pă tine, fugi mai tare, aleargă...!“ Și alții rîdea și zicea: „După el, ține-te, Pîrleo, nu te lăsa!“ Dar se te du...ci... [f. 9ᵛ]

MOȘ STAN: Te sorcovîră ca pă tine, Ionică!

MARINICĂ: Nu e mai bine, tată, aici, în focul dumnezeiesc, dăcît acolo în focul omenesc?

MOȘ STAN: Aceasta, fătul mieu, Domnul știe, bine că nu ișirăm cu toții dă aici pînă nu veni Ionică sindia, ce era să pățim...! Cum ne-am învățat aicea fără bir și fără angarale, dăzvățîndu-ne dă acele belele.

VOICUL ZAPCIUL: Aicea, și dă pătimim, dar pătimim după faptele noastre, iar acolo pătimim după cheful oamenilor.

MOȘ STAN: Cu toate acestea, gîndesc, Voichiță dragă, că mai puțini bani iau acuma din țară dăcît din vechime, căci acum sînt lude puține, iar atunci, auz că era mulțime dă lude, și așa era, că în satul nostru era piste o sută dă lude, în vreme ce acum nici zece nu sînt. Tu, ca un zapciu ce-ai fost, trebuie să știi mai bine d-aldă acestea.

VOICUL ZAPCIUL: Și aceasta, moșicule, o înșălăciune. Că pă acea vreme ludele era numai talere patru la o dajdie, iar acum să urcă dă la patruzeci pînă la trei sute și patru sute, afară din răsuri și altele, care vine ludele și punga[19] la o dajdie, și mai și, dă vei lua socoteala cu dă amăruntul. Nu ții minte că pă vremea dă atunci puneai la cislă omul și ludele, și tot le era cam ușor, iar acum ajunsese doisprezece și dooăzeci dă inși pă un lude și tot nu putea răspunde banii.

IONICĂ: Va să zică că cea mai mică dajdie dă acum, înzecită și mai bine dăcît cea mai mare dă atunci. Iar celelalte angarale — sume nesocotite.

VOICUL ZAPCIUL: Cam un așa lucru.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Fără nici un „cam".

MARINICĂ: Bre...! Bre...! Bre...! Cîte diavolii izvodesc oamenii... [f. 10r]

MOȘ STAN: Și în vremea răzmiriților era dăjdiile mari, că și pă atunci să găsea dă bine voitori ai țării, ca cei dă acum, că tot mai rămăsese oarece sămînță dă grec în țară, dar tot să mai afla cîte un ban pă la săraci.

VOICUL ZAPCIUL: Așa este, dar atunci să vărsa haznea împărătească în țară, iar acum, ce intră în sînul grecului, ca cînd ar intra în gura lupului.

---

[19] 500 dă lei o pungă face.

MOȘ STAN: Dar atîția bani (să venim iarăș la vorba dintîiu), Dincă dragă, ce strîng ei, ce-i fac? Nu dau vreo socoteală, unde să cheltuiesc și ce-i fac? Tu trebuie să știi, bădică, ca un logofețel al vistieriei ce ai fost.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: M-am întîmplat și eu, moșicule, într-o zi, jos, în odaia vistieriei, după ușă (să-ți spuiu adăvărul, că acum nu mi-e frică, și dă mă va auzi cineva din țară) și vedeam pîn crăpătura ușii pă toți boierii veliți, strînși împreună cu arhiereii ca să încheie socotelile vistieriei pă șase luni, unde unul din boieri, luînd condica în mînă, a început a citi: talere 5 000 — la un obraz, talere 10 000 — la alt obraz, talere 30 000 — la obraze știute, talere 100 000 — tefa tufechi...

VOICUL ZAPCIUL: Tefa tufe...chi! Ce zici! Adică la nișcarva pușci*, or vreo răzmiriță vor să izvodească iarăș?

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Ba nu, ci la cheltuieli mărunte, că tefa tufechi, pă limba turcească, aceasta va să zică. Și alte multe asemenea, făcîndu-să sumele lor milioane piste milioane. Iar postelnicul spărgea pecetluiturile gospod, după care toți boierii, peșin, împreună cu mitropolitul și episcopii iscălea condica dă bună și dă [f. 10v] dreaptă, fără a mai intra cineva în vreo cercetare, ce obraze sînt acele obraze știute și neștiute și pentru ce li s-au dat acești bani, și ce cheltuieli sînt acele cheltuieli mărunte, și dă s-au cheltuit în adăvăr atîția bani sau nu.

MOȘ STAN: Bine, a le face toate bune toți să găsesc gata, iar a întreba și a cerceta pentru vreun condeiu măcar, nici unul nu să găsește dintr-atîția boieri mari ce să numesc stîlpii țării? Pisemne n-ai auzit bine, ascuns fiind după ușă, cum ziseși, or că sînt acești boieri nișicaiva stîlpi putrezi, ce să cleatănă ca dinții babei și l-e frică dă cel mai mic vînt?

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Foarte bine am auzit, și mulți s-ar găsi să întrebe și să cerceteze, dă nu le-ar fi frică dă Tulcea, dă Castoria, dă Znagov și altele**; nu vezi că pentru niște vorbe muierești pă Filipescul, cu cățel,

---

* Că tufechi, pă limba grecească, pușcă va să zică.

** Toți suferă și tac, că să află între ciocan și nigovan.

cu purcel (cum zic rumânii), l-a scos din București cu mare pază, pedepsindu-l păgînul dă Petre, pînă cînd i-a mîncat capul, pierzîndu-și viața în surgunie. Această pildă pă toți i-a înfricoșat, ca pilda magarului, cînd l-a sfîșiiat lupul pentru că nu i-a făcut lui parte mai mare, căci, mergînd lupul (daca vei să asculți acest basnu), magarul și vulpea la vînătoare și adunînd mult vînat, a poruncit lupul măgarului și vulpei să împarță vînatul, iar vulpea, vicleană fiind, a zis să facă această împărțeală măgarul, că să protimisește, ca unul mai mare ce este. Și magarul, nepricepînd viclenia vulpei, nici lăcomia lupului, a făcut după dreptate trei părți dăopotrivă, ca la trei tovarăși dă vînătoare. Și le-au zis să-ș aleagă fieșcare partea ce va vrea. Iar lupul, apucînd pă magar, l-a sfîșiiat în dooă și a poruncit în urmă și vulpei să facă împărțeala vînatului; și vulpea, puind tot vînatul la o parte pentru lup, a poprit pentru ea [f. 11r] o mică părticică; atunci întrebîndu-o lupul: „Cine te-a învățat să faci această frumoasă împărțeală?" — „Pilda magarului" zise vulpea. Așa și ei acum, că cine să arde cu ciorba, suflă și în iaurt. Pă lîngă acestea, mai ascultă și altele: după ce la cheltuieli nu cercetează nici cît negru supt unghie, apoiu și la venitul vistieriei nu sînt trecuți la socoteală toți banii cîți să împlinesc din țară, cum ceia ce numesc lipsa ludelor, rămășița fugarilor, răsură la răsură, ajutorul breslelor și alte multe asemenea nici că să pomenesc undeva, ca să scoață pururea lipsă dă bani, iar la cheltuieli, pă lîngă celelalte, mai auzi: pitărie răhtivănie, ieli, pă lîngă celelalte, mai auzi: pitărie răhtivănie, multpac, mulac, pulac, că dăstul este să dai o numire, cum vei vrea, și poți trece sute dă pungi la socoteală, că toți sînt orbi, toți sînt muți acolo!

VOICUL ZAPCIUL: Pilda Filipescului i-a adormit pă toți.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: I-au adormit și adormiți vor rămînea, că și o sumă mare dă bani ai țării a înghițit-o ca o gălușcă. Că, datoare rămîind țara la oștirile muscălești o sumă mare dă bani după niște zaherea ce rămăsese în țară, acum și acea zaherea au vîndut-o și toți banii datoriei i-au cisluit în țară, preserîndu-i pă toate breslele, mii piste mii dă pungi, carii, strî⟨n⟩gîndu-i, în loc să-i dea într-acea datorie, i-a trecut pă toți în

țara nemțească, puindu-i la țecă, și a poruncit boierilor să zică că s-au cheltuit în alte trebi ale țării, după ce văzuși cheltuielile țării ce fel dă cheltuieli sînt.

MOȘ STAN: Vasăzică țară oarbă pentru grecii cei cu mulți ochi, „oarb-ai fost, oarbă să fii — (să-i fac și eu un ci⟨n⟩ticel și să mă iau după cîntecul curvei, ce zice: „Curv-ai fost, curvă să fii, la mine să nu mai vii") — în stare să nu-ți mai vii..."

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Dă este oarbă nu știu, iar că grecii sînt cu mulți ochi, așa este, că am văzut și eu mulți [f. 11v] dintr-înșii, pă unii cu cîte trei și pă alții cu cîte patru ochi; și cei cu cîte trei să uita cam chioriș dintr-un ochiu, ca cînd ar da cu pușca...

MOȘ STAN: Fie acum și cu cîte zece, dăspre partea mea.

IONICĂ: A...șa...! Nu-ți pasă...! Au nu ai și tu copii și nepoți în țară?

MOȘ STAN: Ce-o să le facă mai mult dăcît să-i lase și pă ei muritori dă foame, precum ne-a lăsat și pă noi, și să le ia și lor viața, cum ne-a luat-o și a noastră, fie cu cîte un ochiu, fie și cu cîte zece. Cînd la boieri mari nu să uită la viața lor ca la un puiu dă găină, dar la d-aldă noi...!

MARINICĂ: Or, cînd ar umbla* oamenii d-a bușile ca copiii și s-ar uita pă cur, ar pune atunci grecii și la cur alte ocururi?

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Cînd la doi ochi mai pun cîte alți doi și patru ochi, dar la cur, unul fiind...! Mi să pare că te-ai uita atunci pîn curul lor ca pîntre-un ochean.

VOICUL ZAPCIUL: Adică ș-ar dășchide cururile cum să dășchid ocheanele.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Bine vezi.

MARINICĂ: Puneți-vă, băieți, cu cururile în sus ca niște tunuri gata să să sloboază, să vedem cum s-ar uita grecii atunci... (⟨*șters*⟩ Să pun toți băieții cu cururile în sus ca niște tunuri gata să să sloboază).

VOICUL ZAPCIUL: Ce vă pasă, aveți parte că nu vin p-aici turci colombaragii[20], atunci ați vedea cum să joc copiii.

[20] Adică sodomiți.
* *s-ar uita*

DINCĂ LOGOFEȚELUL: I-ar învăța și pă ei acea alilocologamie.
VOICUL ZAPCIUL: Adică unul pă altul.
MOȘ STAN: Cum, v-ați dăpărtat dă vorba noastră...! Măscăricilor...!
DINCĂ LOGOFEȚELUL: Bine zici, moșicule, să lăsăm dar această vorbă, ce pă limba cuțovlahilor am putea-o numi curologhie.
VOICUL ZAPCIUL: Să zic și eu cum zic grecii: „Oriste!"*
DINCĂ LOGOFEȚELUL: Oriste ție și tătînă-tău, că eu mai bine știu să zic pă rumânie curat: Pof...tim dumneata! [f. 12r]

A TREIA ARĂTARE

MOȘ STAN: Dar dă prețul bucatelor n-ai întrebat, Ionică dragă, dă sînt scumpe sau ieftine? Că pă vremea noastră cam începuse a să scumpi, fiindcă se dedese voie să treacă porumbul pîn țări streine, cu mare luare dă bani, cîte un galben avaet dă chilă și mai bine, cam pîn ascuns, după cum auzeam, pînă la o vreme, iar mai pă urmă vindea trecătoarea porumbului ca huzmeturile la Cochi Vechi, cine dă mai mult?
IONICĂ: Am avut vreme, moșicule, să mai întreb? Nebun eram să mai șăz? Cînd vedeam că curg bicele pă spinarea mea ca ciocanile la căldărari. Iar cînd mă duceam, atunci, tăiculiță, am trecut pîn cîteva cîrciumi.
MOȘ STAN: Or vreai să mai bei, și mort fiind?
IONICĂ: Îm aduceam aminte dă cînd beam și chiuiam.
MARINICĂ: Numai noi băieții n-am apucat să ne înveselim.
MOȘ STAN: Tăceți, broaștelor. Spune, Ionică, ce-ai văzut în cîrciumi, că și mie îm curg balele cînd auz dă cîrciumi.
IONICĂ: Să vede că vinul era cam scump, că-i făcuse ș-un cînticel nou, din care numai dooă-trei cuvinte țiu minte, ce zicea: „Să mîncăm ceapă și să bem apă, că vinul e scu...mp" Și nu mai auzeai alt cîntec cîntînd pîn cîrciumi, dăcît acesta cu un viers apăsat.
MOȘ STAN: Ionică dragă, eu am îmbătrînit în țară și știu bine că rumânul, cît dă scump să fie vinul, îș lasă pipa

* < *gr.:* Poftim!; *cu chirilice* >

din gură, cum zic țiganii, și trebuie să bea, măcar o cinzeacă dă vin, dar acum, cînd și cîntec i-au făcut, să vede că dă tot au scăpătat oamenii.
IONICĂ: Mai întrebi...
VOICUL ZAPCIUL: Dar bine că au pus dă mămăligă (cum zic rumânii, cînd sărăcesc dă tot) și n-au ce să le mai ia.
DINCĂ LOGOFEȚELUL: Belu să trăiască, știe el cum să le ia și pielea după ei.
VOICUL ZAPCIUL: Acesta dar să vede că dă la Dumnezău este orînduit, să ne învețe să trăim în pielea goală, după cum firea ne-a făcut. [f. 12v]
IONICĂ: Adică să n-avem nici cu ce ne îngropa, că dă nu vei da popii cevaș, te lasă să te mănînce cîinii pă drumuri.
DINCĂ LOGOFEȚELUL: Ce-o să facă și ei? Ce-o să mănînce cînd n-or lua dă la morți? Că-i dăspoaie și-i belește și pă ei pînă i-a adus la o stare dă cer cu talerul pîn biserici, ca orbeții.
VOICUL ZAPCIUL: Dar prăpădenia și dărăpănarea mănăstirilor unde o lași? Nu vezi în ce grele datorii a băgat toate mănăstirile? Încît să-și vînză toate acareturile, moșii, vii, case, hanuri, și tot să nu poată scăpa dă datorie.
DINCĂ LOGOFEȚELUL: Cum să scape dă datorie cînd pă dă o parte precupețesc toate veniturile mănăstirești și pă dă alta le cufundează în datorii piste datorii, cînd Belu le belește, cînd Samurcaș le frige.*
MARINICĂ: Adică unul cu frigarea și altul cu cuțitul la gît.
MOȘ STAN: Ajungă-vă, aides, că să închid ușile și vaiu dă noi dă vom mai rămînea afară. Ne găsesc păgînii** dă slujitori și pă aici. Dăstul ne este cîte am pătimit pă lume o dată.

A PATRA ARĂTARE

MOȘ STAN: Aides, Dincă dragă, (toți pleacă pă la lăcașurile lor) și, pînă a ajunge la locurile noastre, spune-m, mă rog, dă ce ziseși adinioara: „Taci, pentru Dumnezău,

* unul cu frigarea și altul cu cuțitul
** *hoții*

să nu te auză Belul" și, mai adinioară: „Belu să trăiască" Cine este acest Belu? Ce ț-e frică așa dă el?

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Acesta este capul răutăților, acesta este cel ce a izvodit și, mai bine a zice, a născocit cîte ți-au spus Ionică sindia că a auzit dă la logofețelul zapciului, dăjdii piste dăjdii, numiri piste numiri, felurimi dă chipzuiri, felurimi dă împliniri ce le putem numi belejii⟨?⟩ după născocitorul lor. Acesta este un om din cei proști, cum a fost Samurcaș și Nenciulescul, carii au prăpădit țara în zilele răzmiriții, luînd vistieria cu bani. [f. 13r]

VOICUL ZAPCIUL: Ca cînd numai atunci (să nu-ți uiți vorba) cu bani, iar acum nu. Au nu știi cîte case boierești s-au stins, cu boieriile, vrînd să să înalțe?

IONICĂ: Ca să să înalțe ei, grecii s-au umplut dă bani ca un cîrnat.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Ce-o să facă și ei, cînd văd pă toți ciocoii, logofeți mari și vornici.

VOICUL ZAPCIUL: Bine zici, bădică, că odată auzeam și eu că prea puțini boieri era, iar acum îi vezi ca furnicile pă pod, te împiedeci pătutindenea dă barbe[21], ai putea face sume dă caiere din barbele lor.

MARINICĂ: Aolică! Mi-ar face și mie mama cămașă, că s-ar ieftini caierele.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Așa este, Voichiță, mai mulți boieri dăcît slugi, că pă toți îi vezi cu barbe; au ajuns zece barbe d-o para.

VOICUL ZAPCIUL: Adică pă tobă boieriile, ca la mezat, cine dă mai mult.

MOȘ STAN: Lăsați vorba aceasta pentru altă vreme, acum isprăvește, Dincă dragă, istoria Belului.

IONICĂ: Istorie aici, dar acolo frige și belește.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Dă frige și belește și acum, nu știu, atîta știu mai dănainte că, cum s-au alăturat pă lîngă acest domn acest Belu, ca un om fără dă lege, fără milă, fără omenire și fără haractir (cum zic grecii), peșin a izvodit dăjdii piste dăjdii, ajutoare piste ajutoare și felurimi dă luări și dă trebuințe, numindu-le cu felurimi dă numiri și, în urmă, această mincinoasă,

[21] Numai boierii cei mari purtea< *sic* > barbe.

această amăgitoare, această înșălătoare, această cu numire numai *asidosie* (iar cu fapta *iperdosie*, cum am zice, tot pă limba grecească) pentru care ne spuse mai pă larg Ionică sindia. Și dă va mai afla acum și alte numiri dă dăjdii dă lună și-ș va aduce aminte și dă birul morților (cum [f. 13v] zise Voicul zapciul), frică mi-e să nu pornească dă olac toată logofețimea vistieriei și pă toți edecliii domnești[22], bumbașirii[23] aici, asupra voastră, să plătiți aceste nouă numiri dă luni și dă dăjdii, ca cînd s-ar fi căit dă ce să nu le numească dinceput toate lunile *dismonominii*[24] și să nu fi păgubit atîția bani ce ar fi putut lua pă acele dă atunci tetraminii și triminii dă le-ar fi numit dă loc pă toate dismonominii, și atunci ați vedea bătăi și cazne.

IONICĂ: Să nu fi păgubi...t? Ce zi...ci? Au dar a pus vreun capital și l-a pierdut? Dă aceea zici „să nu fi păgubit"

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Să nu fi păgubit ceea ce putea cîștiga fără capital. Că aceasta să cheamă *ischiuzarlic*, pă limba turcească. Ca cînd am zice isteciunea minții, pă limba noastră.

IONICĂ: Adică să fi hrăpit ca lupul, bună isteciune dă minte!

MOȘ STAN: Nu zici mai bine: să fi luat zece piei după o oaie!

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Mai așa să vede, că toți cîți să fac din mojici boieri, mîndrindu-să, își uită starea în care să afla ei mai dinainte; dă aceea și el a făcut întocmai ca țiganul, cînd s-a făcut domn, întîiu pă tatăsău l-a spînzurat. Așa și el, cum s-a alăturat pă lîngă vistierie, peșin dă săracii și ticăloșii noi s-a apucat, din carii era și el unul odată.

VOICUL ZAPCIUL: A uitat pisemne iminiii cei sparți ce-i punea în zioa dă Paște și nădragii cei cîrpiți în cur ce-i ținea dă zile mari.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: A uitat, a uitat, și acum să miră și însuș el dă starea lui, i să pare ca cînd l-ar fi îndopat cineva și pă cur și pă gură cu bani, atîția dă mulți are, că plăși, plaiuri și județe întregi, dă la o margine pînă

[22] Slugi domnești.
[23] Siluitori-stăruitori spre împlinire dă bani.
[24] Îndoite monominii.

la alta, a coprins cu moșiile ce a cumpărat cu munca și sudoarea săracilor, unde mai nainte murea dă foame. [f. 14r].

VOICUL ZAPCIUL: Acum s-a împlinit pilda aceea ce zice: „Dă-m, Doamne, ce n-am gîndit, să mă mir ce m-a găsit"

MOȘ STAN: Bine zice dar și pilda aceea (daca vei în pilde să grăim*) cea mojîcească: „Vaiu dă satul acela, cînd ajunge curul, cap, și lindicul, pîrcălab."

IONICĂ: Și dă e mojîcească, dar adăvărul l-arată.

VOICUL ZAPCIUL: Bravotu (să zic și eu cum zic grecii) acestui domn, că a găsit pentru interesul său pă acest engher ce frige și beleşte și copiii din fașă.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Adăvărat bravotu, bravotu, că mai murdar otrep cu care să strîngă sodoarea omenească și mai spurcat vas în care să stoarcă sîngele creștinesc nu potea ⟨*sic*⟩ găsi în toată lumea dăcît pă acest jidov ce-i zic Ștefan Belu.

IONICĂ: Adică vasul Satanii.

VOICUL ZAPCIUL: Să vede că s-a filotimisit cum zic grecii) să-ș puie numele în lucrare, dă aceea pă unii îi încoronează (după limba grecească: στεφανος), adecă pă greci, și pă alții îi beleşte (după limba rumânească), adică pă rumâni.

DINCĂ LOGOFEȚELUL: Mare prooroc a fost cel ce l-a botezat.

MOȘ STAN: Să proorocim dar și noi și să zicem din tot sufletul nostru: „Bată-l Dumnezău să-l bată! Herul și oțelul să putrezească, iar trupul lui să nu mai putrezească! Păduchii să-l mănînce, ca bubele pă Iov! Sînge și otravă să să cace! Praful și țărîna să să aleagă dă casa lui!"

IONICĂ: Să zic și eu una și mai bună: „Și sufletul lui în mîna Satanii!"

Tot norodul într-o glăsuire, cu o strigare mare, ca ceaușbașii domnești:

„A...min!"

---

* *vorbim*

[f. 15r] Povestea huzmetarilor

„Ce vă străduiți și vă încărcați sufletele pentru alții"

— Scăpaiu, futuiu chima, cu față curată (zise vinăricerul[25], scăpînd dă la închisoare).

— Tu scăpași (îi zise oierul[26], întîlnindu-l pă scară), dar eu ce-oi să fac?

— Ce-i să fa...ci! Ce zi...ci! (îi zise vinăricerul). Și dă ce te mai chemi huzmetar[27], daca nu știi ce să faci? Fă ca mine și scapă. Că eu făcuiu ce făcuiu și scăpaiu, după cum mă vezi. Și dă scăpat am scăpat, dar am rămas ipipalac, cum am zice.

— Adică ai rămas (îi zise oierul) *iota monahi** (cum zic grecii cînd slomnesc) și craiu din Curtea Veche (cum zicem mai bine noi, rumânii).

— Ce era să fac (zise vinăricerul), frățiorul mieu? Eu gîndeam în gîndul mieu (cînd luasem vinăriciul dă la Cochi Vechi și auzeam că ne mai dăruiește cîte o para, dooă la vadră) și ziceam: acum bine merg; și peșin mi-am cumpărat cai, mi-am luat căruță, am tocmit patru arnăuți să iau cu mine.

— Te făcuseși boier, vasăzică (îi zise oierul).

— Și cînd n-am fost boier? (zise vinăricerul); au nu vezi că acum este vremea noastră? Cînd boierii au ajuns ciocoi, și ciocoii, boieri.

---

[25] Strîngător-împlinitor dă dajdia vinului.
[26] Împlinitor-strîngător dă dajdia oilor.
[27] Cei ce cumpăra dajdia huzmeturilor.
* < *gr.*: numai iota; *litera* iota *era folosită pentru a desemna cea mai mică parte a unui cuvînt;* n. ed. >

— Așa este (zise oierul), dar să vede că ești boier cu numele numai, iar în pungă, tufă.

— Mai așa să vede (zise vinăricerul), că m-a stins din fața pămîntului păgînul dă Belu. Eu ziceam în gîndul mieu că cu acest huzmet mă voiu pune în picere, căci, cum am ajuns la județ și am orînduit slujbași, n-au apucat să isprăvească dă scris [26]) ⟨*sic*⟩ și văz poruncă dă la gazda huzmetului[27] să mai luăm la zece, cinci, încărcătură, ce bucurie pă mine! După scris văz sumă dă vedre[28] mare, fac socoteala banilor, îm prisosește cîștig bunișor, ca să nu zic bun dă tot, afară dă acele dooă parale ce gîndeam că ni le dăruiește, și din încărcătura la zece, cinci; nu mă mulțumesc pă aceasta (că lăcomia e mare), ci dau rușfet[29] [f. 15ᵛ] boierilor ispravnici și mai încarc la zece alte zece, după obiceiu, că n-aveam nici ce-m face capului, că toți îm zicea: „Cum poți strica obiceiul pămîntului? Nu ț-e frică că te vor omorî cu pietre ca pă apostolul Ștefan? Nu știi că obiceiul pămîntului este scris în capul prăvi⟨li⟩lor?" Atunci mă văzuiu într-un cîștig foarte mare, încît eu însumi mă miram dă mine. Zic: Mi-a pus Dumnezeu mîna în cap...

— Zi (îi zise oierul), cîștig din furtișag...

— Așa este (zise vinăricerul), dar ce folos, că hoțul dă Belul, aflînd dă această încărcătură (care, fără știrea lui, nu să putea urma), peșin a trimis cercetător și, apucîndu-mă (cînd mă vedeam șăzînd pă pungi dă bani) cu închisoare mare, mi-a luat și paralele ce gîndeam că ne dăruise și încărcătura la zece, cinci, cu cuvînt că acestea sînt iconomicoase ale domniei, mi-a luat și încărcătura la zece, zece, ce făcusem (n-aș mai fi apucat să o fac) după obiceiu, zicînd că și acest obiceiu iarăș pă seama domniei privește, iar pă seama lui nimic nu zicea, *os pastrico mandili** (cum zic grecii) și ca o slugă dreaptă și credincioasă (după Evanghelie). În vreme ce toate pă seama lui vor fi fost. Am plătit și treapăd cercetătorului și alte multe cheltuieli, pă la închisori, că ca calicii și cerșătorii, toți mă îmbulzea din toate părțile cerînd; cînd am scăpat dă la închisoare, ca cînd le-aș fi fost dator

[26] Întîiu să scria tot vinul din tot județul, apoiu împlinea la bani.
[27] Cel mai mare piste huzmeturi, ce răspundea pentru huzmetari.
[28] Măsura vinului dă zece oca.
[29] Mulțumită cu bani spre a da voie
* < *gr.:* ca o batistă curată; *cu chirilice* >

ceva sau ca cînd aș fi dobîndit ceva. Și așa am pierdut (ca să nu zic că m-au dăspuiat) și din capete mai toți banii.

— Apoiu ce ziseși (zise oierul) adinioară că ai scăpat cu fața curată?

— Am scăpat cu față curată, zic și acum (zise vinăricerul), că nu m-au bătut, nu m-au dat pîn tîrg, nu m-au trimis la ocne, după cum îm zicea și mă speria, că o să mă facă pildă huzmetarilor și atunci să fiu și bătut și futut, și cu banii dați, cum zic mojîcii.

— Acestea cam și pă la urechile mele le aștept (zise oierul) dă [f. 16ʳ] acum mă scutur și mă cutremur, ferește-mă, Doamne (zise închinîndu-să), să nu cază beleaoa și pă mine!

— Ești învățat cu beleaoa (zise vinăricerul) dă cînd ai învățat să joci coz și ajută.

— Sînt învățat (zise oierul) și m-aș juca cu asfel dă belea și m-aș da și piste cap.

— Te-i juca, nu te-i juca (zise vinăricerul), tu vei ști, eu știu că m-am rostogolit piste cap ca dintr-un munte mare, dă nu mi-a rămas nici un oscior zdravăn; acum mă duc să vînz un petec dă viișoară, ce am după sufletul mieu, și să plătesc dă unde m-am împrumutat pentru acest huzmet, ca să nu mai șăz închis și pă la hătmănie, să caz adică din lac în puț, și, ce-m va mai prisosi, să dau pentru sufletul Belului, că m-a învățat minte să nu mă mai amestec la acest fel dă lucruri, ci să mă apuc dă hoții, că văz că numai hoții și tîlharii petrec bine în zilele dă acum, avînd voie pă dăplin dă la spătărie și dă la armășie să facă ce vor vrea (cum dă voie papa dă la Roma prin indulgențe să facă omul cîte păcate va voi) numai să-i împărtășeze și pă ei din ceea ce fură.

— Bine zici (îi zise oierul), că am văzut și eu cu ochii miei la armășie vînzîndu-să ca un huzmet furtișagul borfacilor.

— Să-ți spuiu și eu ce am văzut (zise vinăricerul), dă aceea zic să mă apuc dă hoții, că am văzut slobozind noaptea pă hoții din pușcărie ca să fure cai, boi, vaci și orce alt vor putea, și dăspre zioă iarăș îi băga înlăuntru. Am văzut și la spătărie, la cercetarea hoților, arătînd gazde pă însuși delibașii și tufecșibașii domnești și peșin îi lăsa ca niște oameni buni ai ogeacului. Ce mai vei? Am văzut pă însuș acel ucigaș (ce a dat în dascălul Neofit dă la școală, să-l omoară și i-a spart capul) hrănindu-l la închisoare cu franțele și bucate trimise dă la masa bezdadelii, apoiu să

nu zic: Dumnezău să-l ierte? Că m-a învățat minte, ca un dascăl bun ce este dă acest fel dă minuni, ciocan neamului boieresc, vrăjmaș [f. 16v] celor dă cinste și prieten bun jăcașilor, tîlharilor și celorlalți făcători dă rele; ceea ce am cunoscut eu, iar tu nu știu cum îl vei cunoaște.

— Dumnezău să-l ierte, zici (zise oierul), că te-ai văzut scăpat, dar eu nu știu cum voiu scăpa din mîinile unui om ca acesta cu atîtea dă multe titulușuri, ca elciu ce venise dă la Persia și zicea că este prieten bun cu Dumnezău, frate cu soarele și văr premare cu luna, așa și el acum, dascăl, ciocan, vrăjmaș, prieten, toate dăodată, dar nicovan niciodată?

— *Apo to stomasu, ke stutheu to afti**, îi zise vinăricerul (cum zic grecii) la ureche.

— Tu și dă ai pătimit, frățică dragă (zise oierul), dar ai pătimit după dreptate, din lăcomie, cum ziceai însuș tu, dar eu! Că înșălîndu-mă dă am luat oieritul[30] scump dă tot, din pricina vînzătorilor dă huzmeturi (ce le putem zice cochinți, că ca Iuda să făcea că sînt mușterii și încărca huzmetul cu sume mari, adăogînd la strigare) și, făcînd catagrafie oilor, mă văzuiu într-o mare platcă, că nici pă jumătate banii nu-m ișa. Așa mă duc la ispravnici, le arăt socoteala, plîng, mă vait, mă rog să mă învețe ce să fac, că, dă cînd mama m-a făcut, n-am mai fost cu acest fel dă slujbă; îm zic și ei: Fă și tu cum face lumea, încarcă cît vei putea și ne dă și nooă cevaș dă cheltuială, că pînă în cămașă dăm și noi pînă vedem cîte o trebșoară în mînă, unge însă mai întîiu osia, ca să nu scîrție carul, cînd vei merge la București, că te aude Belul dă dăparte și atunci vaiu dă tine și dă copilașii tăi, dă vei fi avînd. Eu, ca un ageamiu ce eram dă acest fel dă lucruri, mă răzimam și într-un obraz mare dă aici din București, n-am mai dat pă la Belu, să fac mai întîiu ce mă învățaseră ispravnicii, ca să nu dau dă belea (cum ai făcut și tu și ai pățit-o), că nici îm tălmăciseră bine, curat, acel cuvînt ce-m ziseseră: „Unge osia bine, ca să nu scîrție carul“, că tot cam acoperit îm vorbea și în pilde, ca cînd le era și lor frică să-m zică curat: Dă pînă în cămașă, ca să poți lua și tu [f. 17r] pînă în piele (că acestea, după

[30] Dajdie dă oi.

* < *gr.:* Să te audă Dumnezeu!; *lit.:* De la gura ta și la urechea Domnului!; *cu chirilice* >

cum îm șoptea unul la ureche, în urmă, sînt din cele ce le fac oamenii și nu le zic); și peșin fac toate oile fătătoare (cu povața unui logofețel dă la isprăvnicat ce-m zicea că toți acum așa fac) și fătătoare cîte doi miei; am făcut, dă mă vei crede, și berbecii fătători (că n-aveam ce-m face capului, toți să sculaseră cu gurile asupra mea, zicînd: Fă cum au făcut și alții pînă acum, nu te dăpărta din calea lor, daca vei să te numești și tu slugă dreaptă și credincioasă a Belului). Și așa împlinind banii, cu mare zor și strîmptori, mă văzuiu și eu plin ca un cîrnat și d-abia mă aduseră pînă aici, că și după mine a trimis cercetător și, cercetîndu-mă, m-a rîdicat în fiare, după cum mă vezi, cu tot ajutorul ce aveam dă la acel obraz mare și greu fiind.

— Că ești plin ca un cîrnat (zise vinăricerul) te văz acum, dar mîine nu știu cum te vei întoarce, că și eu pînă a nu mă băga în casă la Belu eram gras ca un porc și acum am ișit ca un țîr, cum mă vezi și tu.

Aci vorbind ei, iată că veni un logofețel și dete dooă palme bumbașîrului piste obraz, zicînd: Ce-l ții aci dă vorbă și nu-l bagi în casă mai curînd?

Eu mă luaiu după ei și mă ascunseiu după ușă, ascultînd ce-o să-i zică și ce-o să-i facă, și auziiu pă Belu răcnind ca un leu și zbierînd ca un bou: Ce mi l-ați adus aicea? Băgați-l la bașciohodar, acolo să șază pînă voiu găsi vreme să arăt mării sale lui vodă. Iar el, ticălosul, căzu cu genuchile la pămînt ca un vinovat dă moarte, plîngînd și rugîndu-să să-i ia cît va vrea, numai să-l scape dă această urgie. Atunci Belu, ca un lup cînd vede dămîncarea gata la gură, luă dăgrab catastihul din mîinile cercetătorului și, văzînd toate oile fătătoare și fătătoare gemene, cum și berbecii fătători, zise încet (după cum mi-a spus în urmă unul din casă ce era lîngă el): Dă aceea nu sărăcesc oamenii, cu toate greutățile ce am aruncat și arunc napristan asupra lor, că vezi ce berichet în oi; cînd ar plăti țara și văcărit[31] [f. 17v] ca în zilele Hangerlîului, atunci și în vaci și în boi și în toate celelalte vite ar fi acest berichet. Dar ce să fac, cînd boierii nu pot pricepe acest berichet al țării. Să mă învrednicească Dumnezău și la acest bine care îl aștept prea curînd, dă va mai fi domn tatăl nostru, Caragea. Iar acel obraz îm zicea

[31] Dajdie dă vaci, boi, cai și celelalte asemenea lor.

că zicea și el în sineș: Ba dracul să-l învrednicească, în zilele acestui nesățios domn, bine că nu zise și cîinărit (ca cojăritul pă vremea pepenilor), ce mulțime dă cîini am avea! După cum fată cățelele cîte opt și cîte noă dodată. Iar către ticălosul oier zise, răstindu-sə asupra lui, ca cînd vrea să-l înghiță dă viu (astfel dășchisese gura dă mare): Plătește dar aceste gemene îndoite, că și dă au fătat oile toate cîte doi miei, dar nu i-au fătat pentru obrazul tău, nici berbecii ș-au schimbat firea lor pentru unul ca tine! Acestea zicîndu-i, îl dete pă mîinile împlinitorilor. Piste cîtăva vreme, scăpînd dă la închisoare galben, slab, prăpădit, ca vaiu dă el, fără sînge în obraz, întocmai ca cînd ai fi văzut moartea scrisă în obrazul lui și, întîlnindu-ne cu toții în Curtea Veche, unde să strînge toată crăimea Bucureștilor, jurămînt mare îm făcea că cu totul s-au stins, încît a rămas să ceară milă cu talerul pîn biserici. *Aferum capooglù, aferum sacá**, (ziseiu către ei) cum zic turcii, cum știți să umpleți punga altuia! Cum vă puneți sufletele voastre pentru alții! Cum dășpuieți lumea, fără a vă folosi cîtuș dă puțin! Aci vorbind, iată și dijmarul[32] veni și zise către ei: Tăceți, nu vă mai tînguiți, că nu stricați voi, ci huzmeturile voastre, că sînt urîte, nu sînt ca huzmetul mieu, dulce și mai dulce ca șărbetul dă miere (cum strig șerbegiii pă pod), dar și murdar și scîrbos dăspre partea rîmătorilor și cam fumos dăspre partea tutunului. Dă aceea, înjugat fiind cu dulceață și cu spurcăciune și cu fum întunecos, peșin cum iau huzmetul, pə unii ca Belu, ce-i cunosc că mă pot ajuta și a mă vătăma, îi ung cu miere din dulceața albinelor și ei, lingîndu-să ca cîinii la rană, nu mai văd ce fac oameni⟨i⟩ pă afară. Iar, dă care cumva vreunul dintr-înșii [f. 18^{r}] le va aluneca ochiul pă afară, peșin iau scîrnă dă porc, cu ceară amestecată dă la stupi, dau pă la babe și le face fermece ca niște gogoși dă hurse** și, puindu-le în lulea, le dau fum pă la nas și ei rămîn ca niște adormiți. Și așa scap cu fața curată și dă unii și dă alții.

Această poveste auzindu-o și eu, veniiu și v-o spuseiu dumneavoastră, din cuvînt în cuvînt.

---

[32] Cel ce strînge dijmăritul, adică dajdie pentru stupi și rîmători și tutun.

* ⊲ *turc.:* Aferim (de așa) paznic, aferim (de așa) slujbă (pază?)!>

** *curse*

Prescurtă însemnare dă turburarea Țării Rumânești, ce s-a întîmplat la leat 1821, mart, după moartea lui Aleco vodă Suțu.

VORNICUL IORDACHE GOLESCUL, LOGOFĂTUL CONSTANDIN GOLESCUL, VORNICUL NICOLACHE VĂCĂRESCUL: Arhon bane, cum muri măria sa Aleco vodă Suţul, aflarăm că slugerul Todor Vladimirescul, invitat fiind dă Pinis[1], a plecat astă noapte din Bucureşti cu cîţiva arnăuţi ca să facă răzvrătiri prin toată ţara, sculînd pă toţi în picere împotriva stăpînirii, cu numire dă zaveră, adică pentru lege.

BANUL GRIGORE BRÎNCOVEANUL: Cum să poate aceasta? Nu e pîn toată ţara căpitani, polcovnici cu slujitori, cu panduri, cu catane, ca o oştire a ţării? Nu sînt toţi supuşi la spătărie?*

VORNICUL GOLESCUL, LOGOFĂTUL GOLESCUL, VORNICUL VĂCĂRESCUL: Arhon bane, toţi ai spătăriei s-au unit cu el şi vaiu dă ţară, daca nu să va ocroti dă dumneavoastră, cei mai mari boieri ai ţării.

BANUL BRÎNCOVEANUL: Daca ar fi una ca aceasta, nu m-ar fi înştiinţat măcar unul din polcovnici, din căpitani, ca un spătar al ţării?

<ACEIAŞI**>: Boierule, să ne ierţi, noi am auzit din lume şi aceasta, că dumneata te găteşti să pleci spre Braşov, în ţara nemţească, ca să scapi dă ei; oare n-ar fi mai bine

[1] Pinis, consulul muscălesc, care în urmă s-au surgunit dă stăpînirea rusească.

* *stăpînire*

** În continuare în ms. apar nominalizate cele 3 personaje (n. ed.)

să stai pă loc, să scapi o ţară dă o asemene răzvrătire, ca să nu să prăpădească o lume?

BANUL BRÎNCOVEANUL: Ce vreţi să fac? Nu vedeţi că domnii [f. 21v] fanarioţi au dat puterea ţării în mîinile arnăuţilor curţei, numai spre paza lor, iar dă norod nici că le mai pasă!

<ACEIAŞI>: Ei bine, pentru dumneavoastră, ca nişte boieri mari, puteţi face îngrijire dă apărare, dar noi, ceilalţi, mai mici şi un tîrg întreg, ce o să facem? Să rămîie toţi pă mîinile zavergiilor?

BANUL BRÎNCOVEANUL: Fieşcare dă sine să îngrijască.

<ACEIAŞI>: Bun răspuns! Cea mai bună sfătuire şi poruncă dă boier patriot. Să vede că are ştiinţă dă aceasta şi să face că nu ştie, pînă va trece în ţara nemţească. Aides şi la dumnealui banul Grigore Ghica, să vedem şi dumnealui ce o să ne zică.

<ACEIAŞI>: Arhon bane, aseară muri vodă şi acum aflarăm că slugerul Todor Vladimirescul plecă dă aici cu treizeci dă catane, numindu-i arnăuţi, ca să răscolească ţara împotriva stăpînirii, invitat fiind dă Pinis. Ce trebuie să să facă, ca să scape ţara d-o asemene întimplare?

BANUL GRIGORE GHICA[2]: Nu mai credeţi vorbele lumii. D-ar fi una ca aceasta, n-ar şti-o dumnealui banul Brîncoveanul, ce este spătar şi are toate polcovniciile, toate căpităniile supt a dumnealui stăpînire? Oare n-ar fi aflat-o? Oare n-ar fi putut-o întîmpina cu atîtea catane, panduri şi slujitori? N-ar fi putut prinde cu [f.22r] atîţia oameni p-un Vladimir cu treizeci dă catane? Şi atîţia ispravnici, atîţia zapcii, cu atîţia slujitori ce sînt supt stăpînirea nepotului Grigore Filipescu, ce este vistier, nu i-ar fi dat dă ştire? El acuma fuse la mine şi nimic îm spuse dă acestea.

<ACEIAŞI>: Arhon bane, crede-ne că este prea adăvărat, încă mai aflarăm că, trecînd prin Piteşti ca să să ducă la Craiova, dă unde a venit, a rîdicat pă ispravnici şi pă sameş, i-a pus în fiare şi le-a luat toate ce-au găsit la ei, ducîndu-i piste Olt. Şi trecînd la Vîlcea şi

[2] Care, după răzvrătire, s-a orînduit domn al ţării.

d-acolo la Gorji, asemene a urmat și pă acolo, ducîndu-i pă toți la Craiova în fiare.

BANUL GHICA: Eu ce pociu face? N-am nici o putere, cine mă ascultă? Aceasta privește la dumnealui banul Brîncoveanul, ca un spătar, să o întîmpine, că are îndăstuli oameni înarmați; să ne întîlnim cu dumnealui și să vorbim.

<ACEIAȘI>: Bine ne vorbi, să mergem și la banul Barbul Văcărescul, să vedem și dumnealui ce ne zice.

<ACEIAȘI>: Arhon bane, poate că vei fi aflat și dumneata dă o primejdie cumplită ce înfricoșeașă țara.

BANUL BARBUL VĂCĂRESCUL: Ce e? Ce? S-a întîmplat ceva după moartea Suțului? (f. 22[v]).

<ACEIAȘI>: Aicea nu s-a întîmplat pînă acum nimic, dar în țară s-a făcut mare turburare, mari răscoli dă zavergii (după cum luară numire acum); cunoști și dumneata prea bine pă slugerul Todor Vladimirescul, el mai dăunăzi plecă seara dă aici cu treizeci dă panduri înarmați, mergînd spre Pitești și, pînă a ajunge acolo, să făcură piste o sută dă inși, toți adunături din crăime și, cum ajunse în Pitești, ridică pă ispravnici și pă sameș în fiare și, jăfuindu-i dă toate ce au avut și ei și zărăfia, i-a trecut piste Olt la Vîlcea, unde, și acolo asemene urmă, și dă acolo la Gorji asemenea și, adunînd dă piste Olt mulțime dă crai, pă toți îi numi dă frați și ostași ai săi, cu carii trecu la Craiova, cu toți ispravnicii și sameșii în fiare, și acolo să facu stăpîn dăsăvîrșit, dînd publicații pîn toată țara că s-a sculat pentru țară, pentru lege, numind urmarea răzvrătirii — zaveră și invintînd ⟨*sic*⟩ pă mic, pă mare să nu să mai supuie la nimeni, ci să izgonească pă fanarioți din țară, ca pă cea mai grozavă fiară.

BANUL VĂCĂRESCUL: Auziiu și eu una ca aceasta, dar cum să poate? Că m-ar fi înștiințat cineva dă la Craiova, ca un ban al Craiovei; dă va fi adăvărat că s-a sculat numai ca să izgonească pă fanarioți din țară, lucru sfînt să vede, dar dă face asemene urmări, aceasta să înțelege

o răzvrătire a țării și vaiu dă țară cînd n-are nici un stăpîn, precum zice vorba rumânească, cea mai adăvărată, că vaiu dă satul acela cînd ajunge curul cap și lindicul, pîrcălab. [f. 23[r]]

⟨ACEIAȘI⟩: Vaiu, nevaiu, s-a trecut. Acum, ce trebuie să facem ca să scăpăm țara d-o asemene primejdie?

BANUL VĂCĂRESCUL: *Pia, pia**, să ne întîlnim cu banul Brîncoveanul ce, ca un spătar, are supt stăpînire toată oastea țării și cu ceilalți boieri și să ne sfătuim.

⟨ACEIAȘI⟩: Cu cine să vă întîlniți? Dumnealui banul Brîncoveanul plecă și să duse diz-dă-dimineață cu mulțime dă arnăuți spre pază, apucînd drumul spre Brașov, adică la sănătoasa.

BANUL VĂCĂRESCUL: Cu ceilalți boieri, că îndăstuli sînt.

⟨ACEIAȘI⟩: Pînă a să aduna toți boierii, să mergem și la dumnealui vornicul Constandin Bălăceanul.

⟨ACEIAȘI⟩: Arhon vornice, lucruri înfricoșate auzirăm pentru țară: după moartea domnului, slugerul Todor Vladimirescul, invintat ⟨*sic*⟩ dă Pinis, va să facă mare răzvrătire în țară. Plecă noaptea dă aici cu 30 dă arnăuți și panduri înarmați, să meargă la Craiova, dă unde a venit și, trecînd pă la Pitești, pă la Rîmnic și pă la Gorji, a ridicat după acolo în fiare pă ispravnici și pă sameși, luîndu-le orce au găsit la ei, cum și cîți bani d-ai vistieriei s-au aflat pă la semeșii, și trecu la Craiova, unde să făcu stăpîn țării, publicuind pîn toate satele că s-a sculat asupra stăpînirii, ca să scape pă norod dă jafurile, dă chinurile și felurimi dă cazne și necazuri ce pătimesc dă la domni fanarioți și nimeni să nu să mai supuie la nici o poruncă domnească, ci toți să [f. 23[v]] să înarmeze, dă la mic pînă la mare, și să să strîngă pă lîngă el, ca pă toți să-i bată cîți împotrivă le vor sta.

VORNICUL BĂLĂCEANUL: Asemene am auzit și eu, și știri piste știri din toate părțile vin că în toată țara s-a

* < *gr.*: cum-necum; *cu chirilice* >

făcut mare turburare și anarhie, nevrînd nimeni să mai asculte la nici o poruncă, și la Craiova s-au adunat mulțime dă panduri, cu căpitani și polcovnici din crăime, numind răzvrătirea — zaveră, adică pentru lege, și oastea — zavergii.

⟨ACEIAȘI⟩: Ce trebuie dar să facem? Să lăsăm țara în mîna crailor, să o jăfuiască? Și ca niște lupi să o sfîșiie cu dinții? Oare nu e mai bine să strîngem pă toți slujitorii, pă toți pandurii, ceauși și stegari, polcovnici și căpitani, bulubași și delibași dă arnăuți, supt o bună stăpînire, cu cheltuiala țării, ca să nu cază norodul în jafuri și prăzi dă crai și nerozi, învierșunați dă cumplire, și însuș Todor să fie supus aceștii stăpîniri, cu cîți ostași va fi adunat, ca, cu toții într-o glăsuire, să să chipzuiască cele dă folosul țării, spre scăpare din cumplirea tiranilor și nelegiuiților fanarioți.

VORNICUL BĂLĂCEANUL: Bine grăiți, sfînt lucru acesta. Eu cu dumneavoastră împreună mă jărtfesc pentru țară, dar cine ne ascultă? Cine ni să supune? Cu cine să îmbrățișăm o asemene slujbă? Banul Brîncoveanul, căpetenia oștirilor țării, ca un spătar, în loc să adune toată oștirea țării, bună, rea, precum să află, spre ocrotirea țării, dumnealui mai întîiu pleacă la Brașov, [f. 24r] lăsînd țara în mîinile bulubașilor dă arnăuți. Banul Văcărescul, în loc să să ducă la Craiova, ca un ban al Craiovei, și acolo să să arate ca un stăpîn dăspre partea țării și toți dumnealui să să supuie, pleacă și dumnealui la Brașov, banul Ghica cu ceilalți boieri, toți dă frică fug în toate părțile, toți ca niște mămăligari; fanarioții au sculat în picere pă toată crăimea dă arnăuți, ca ei să stăpînească în țară. Și așa Farmachi, Sava, Duca, Mihali și alți bulubași ai țării, toți s-au făcut căpetenii, fieșcare adună oaste piste oaste pă seama sa, nesupuindu-să nici unul la altul, dăcît orce găsesc pă la boieri, pă la boierenași, pă la arîndași, pă la negutători, pă toți îi dăspoaie și le ia tot pînă la cămașă; dă să va împotrivi cineva, îndată îl ucide. Dă aceea toți dau orce au, numai viața să ș-o scape. Cu cine vreți să facem vreo treabă? Ca mîine, mi să pare, o să cădem toți în mîinile zavergiilor. Că și după la Iaș au venit știri cum că bezdadea Nicolache Ipsilant cu frații lui au fugit dă la Rusia și,

strîngînd cîțiva arnăuți, vin și ei aici în țară, ca să stăpînească și țara noastră, și țara Moldovei. Mîine să strîng boierii la divan ca să chipzuiască ce trebuie să să facă cu aceste întîmplări. Să mergem și noi acolo, să vedem ce să hotărăște.

ADUNAREA BOIERILOR LA DIVAN

VISTIERUL: Boieri dumneavoastră, știri după la toate județele [f.24v] îm vin că țara toată s-a turburat, toată crăimea în picere, bieții lăcuitori nu mai știu la cine să să supuie, la cine să răspunză dăjdiile lor, un căpitan d-o parte calcă p-un zapciu și-i ia tot ce găsește la el, și d-ale lui, și banii vistieriei, altul, dă altă parte, calcă și jăfuiește pă alt zapciu, și așa însuși ispravnicii, zapciii și toți ceilalți dregători fug și să împrăștiesc pă unde pot scăpa, cei mai mulți au intrat în Brașov, piste munți, piste văi, ca să scape dă nevoi.

BANUL VĂCĂRESCUL: Și mie mi-a venit știri dă la Craiova că pă toți boierii dă acolo i-a coprins Todor cu zavergiii lui și-i dăspoaie și-i golesc pînă în piele, dă la mic pînă la mare, pă mulți îi și căznesc ca pă niște vinovați, și el poruncește, el orînduiește ispravnici, zapcii și dregători pîn toate părțile; ce bani din dăjdii să adun, la el să strîng, însă crăimea, unde întîlnește haznele dă la zapcii trimise la vistierie, le face *bona preza** pă seama lor, nesupuindu-să nimeni nici la poruncile lui, că fieșcare craiu dă cap și mai mare să arată, vrînd fieșcare să domnească, o grozavă anarhie stăpînește toată țara.

VORNICUL BĂLĂCEANUL: Boieri dumneavoastră, mie mi să pare că ar fi cu cuviință ca unul din boieri ce are coraj mai mare și rîvnă dă patriot să să orînduiască căpetenie oștirilor țării, să ia supt a sa comandă pă toți slujitorii, catanele și pandurii și să treacă piste Olt la Craiova, unde, întîlnindu-să cu Todor, să-i propuie ca să să unească și el cu ai noștri, să să facă toți o [f. 25r]

* < *it.*: far buona presa — a lua în stăpînire; *cu chirilice* >

oaste a țării, supt comanda dumnealui, și așa, în urmă să chipzuim cum să să îndrepteze toate neorînduielile țării, spre scăpare dă fanarioți, și cu ce cheltuială să să ție oștirile, ca să nu să mai frămînte țara dă zavergii, ci toți să stăm pă loc spre sprijinirea țării și să nu ne mai risipim încoace și încolo ca puii dă potîrniche. Iar dă nu va voi Todor aceasta, atunci să să bată cu el pînă îl va supune la stăpînire.

VORNICUL VĂCĂRESCUL: Eu, boieri dumneavoastră, vă făgăduiesc că pociu sluji țării pînă în ceasul după urmă, că pentru țară voiu să mă jărtfesc.

TOȚI BOIERII: Să să strîngă dar toate cetele oștășești supt a dumnealui comandă și cît mai în grab să plece la Craiova cu ajutorul Domnului.

TAGMA BISERICEASCĂ: Să fii blagoslovit, fiul patriei! Domnul Dumnezău să vă ajute!

A DOOA ADUNARE DĂ BOIERI

VISTIERUL: Boieri dumneavoastră, după știrile ce mai luaiu, țara să prăpădește, picior dă boier, dă boierănaș, dă negustor, dă negustoraș, dă arîndaș nu rămase pă nicăiri, toți bulubașii țării să făcură dă stăpîni, coprinsără toate drumurile, toate potecile după munți, pă cine găsesc, pă cine întîlnesc, pă toți îi căznesc, îi chinuiesc, îi muncesc grozav și-i dăspoaie dă-i lasă în pielea goală. Dă la Craiova îm trimiseră veste că dumnealui vornicul [f. 25ᵛ] Nicolache Văcărescul, neputînd îndupleca pă Todor, i s-a împotrivit cu războiu, pă mulți din zavergii i-a risipit și aci era să să liniștească toată țara dă piste Olt, dar arnăuții țării ce merseră cu dumnealui vornicul (ce dă atîta vreme îi hrănește țara ca pă niște ocrotitori la orce întîmplare), ei să uniră cu Todor spre jafuri și întoarseră pușcile asupra dumnealui vornicului, ce rămase numai cu doi-trei oameni credincioși pă lîngă dumnealui și, d-abia scăpînd cu viață din mîinile lor, plecă să vie aici, iar toți ceilalți boieri, dăspuieți pînă în piele, plecară și fugiră piste hotare, cu picerele goale, pă jos, ca vaiu dă ei.

VORNICUL BĂLĂCEANUL: Să chemăm și pă dumnealui banul Brîncoveanul, banul Văcărescul, banul Ghica, dă nu vor fi plecat pînă acum, că nu-i văz la divan, să vedem și dumnealor ce găsesc cu cale.

VISTIERUL: Dumnealor ceea ce au găsit cu cale au și pus-o în lucrare, că pînă acum vor fi și trecut piste hotar în țara nemțească, *to monon navafugon** adică scăparea noastră la asemene întîmplări.

VORNICUL BĂLĂCEANUL: Buni patrioți, țara au lăsat-o în gura lupilor.

VISTIERUL: Și noi, carii am mai rămas, o s-o zbughim ca ei.

VORNICUL BĂLĂCEANUL: Cam dă nevoie, toți o să urmăm așa, cînd unire între noi nu să mai vede, cînd patriotismul cu totul și dă dămult a lipsit.

VISTIERUL: Ce mai zici dumneata dă unire și dă patriotismos? [f. 26ʳ] Iată și această știre ce-m pică acum dă la Focșani, că bezdadea Nicolache Ipsilant, cu frații lui, fugind din Rusia, au adunat cîțiva crai din arnăuți și vine aici ca să să unească cu Farmachi, cu Duca, cu Mihali, cu Sava și cu ceilalți bulubași și tufeccii, ce-i hrănește țara ca pă niște apărători; atunci veți vedea cazne și chinuri dă la fanarioți.

VORNICUL BĂLĂCEANUL: În adăvăr, pot veni, orcine va voi și cum va voi, că ai noștri nu ne ascultă, dar vă încredințez că toți acești răzvrătitori îndată vor peri; cu niște căpetenii la nici o comandă supusă, anarhia multă vreme nu o duce. Dar după această turburare toate să vor schimba, toate să vor preface**, toate să vor îndrepta, dobîndind țara o orînduială, o oblăduire, o ocîrmuire mai bună, mai blîndă, mai liniștită și mai temeinică, ce dă silă o s-o dobîndească, neavînd ce face, ca să scape odată dă stăpînire fanariotească, ca o apă, cînd să turbură dă vijălii, după vijălie o vezi ca să curăță, să lămurează dă orce murdarlîc, curgînd pă pietre la vale. Însă acum, fiindcă nu mai avem nici o nădejde dă nicăiri și, dă o parte Todor cu toată crăimea dă piste Olt vine aici, și Ipsilant dă altă parte, cu toți arnăuții unindu-să, vin dăspre Focșani, dă aceea dumnealui vel

* < *gr.*: singura (posibilitate de) fugă de pe navă, singura salvare; *cu chirilice* >

** *toate să vor schimba — întoarce*

agă să puie pristavi să dea dă știre tutulor pîn tîrg aceste întîmplătoare turburări, ca să știe fieșcare să să îngrijască dă ale sale cum va putea. [f. 26v]

LOGOFĂTUL GOLESCUL: Bine ar fi, frate, să scăpăm familia răposatului domn, că pă nimeni n-are ajutor și păcat să-i lăsăm în mîinile jăfuitorilor.

VORNICUL GOLESCUL: Mergi dumneata, frate, cu familia doamnei pînă la vamă și pînă o vei duce-o la Brașov, și eu voiu îngriji dă copiii dumitale pînă va veni și Nicolache Văcărescul dă la Craiova și atunci ne vom chipzui ce vom mai face.

ÎNTÎLNIRE CU CEI FUGIȚI MAI NAINTE LA BRAȘOV

LOGOFĂTUL GOLESCUL: Bine ai venit sănătos, frate!

VORNICUL GOLESCUL: Bine te-am găsit sănătos, dar eu cam cu totul secăcios.

LOGOFĂTUL GOLESCUL: Dar ce s-a mai întîmplat în urmă?

VORNICUL GOLESCUL: Cum ați plecat dumneavoastră, sosi o știre dă la Giurgiu că turcii pleacă spre București. Pă la miezul nopții nu mai vedeai alt ceva, nu mai auzeai alt nimic dăcît chiote, văitături, jale și πάθος πάθων ⟨?⟩*, toți pîn toate părțile fugea, neștiind pă ce drum să apuce, că crăimea coprinsese toate drumurile, nu scăpa om nejăfuit, nedăspuiat, nechinuit dă tîlhari. Eu, așteptînd pă Nicolache Văcărescu, dar d-om putea, înarmîndu-ne, să putem ajuta ceva țara, înduplecînd pă Todor să să unească cu noi supt comanda dumnealui Văcărescului, am rămas mai în urmă, iar toată familia mea și a dumitale o trimisesem, cu doi arnăuți dă la Geafer spre pază, la Golești, să mă aștepte acolo. Cum sosi Nicolache [f. 27r] Văcărescul, îl întrebaiu: Ce mai veste? Ce mai putem face? Avem vreo nădejde ca să înduplecăm pă Todor într-o unire supt o comandă a țării ca să ne putem ocroti și dăspre venirea lui Ipsilant cu craii dă arnăuți. Nicolache îm zise: Ce nădejde mai aștepți? Todor, cum a intrat în Craiova,

* ⟨ *gr.:* suferința suferințelor ⟩

a împărțit prin toate satele publicații ca nici un sătean să nu să mai supuie la nici o poruncă d-ale stăpînirii dăcît numai la poruncile lui, că el s-a sculat asupra stăpînirii ca să scape pă norod dă chinurile fanarioților și, cel mai dă temeiu cuvînt, ca toate moșiile boierești, mănăstirești și ale eparhiilor să le facă ale țăranilor, ei să le împarță între ei, să nu mai dea nici dijmă, nici clacă, ci ca niște stăpîni să le stăpînească ei desăvîrșit. Așa invierșănîndu-să ⟨*sic*⟩ țăranii, pă unde treceam, tot cu „ciocoiu" mă zgornea: „Uideo, ciocoiule! Uideo, ciocoiule!" auzeam în urma mea. Iar pă boieri, boierenași, negustori, negustorași, arîndași, meșteri și orce om vedea cu o jiubea, cu un anteriaș mai curat îmbrăcați, pînă la piele îi dăspuia craii, numindu-să unii ai lui Todor, alții ai lui Farmachi, alții ai lui Duca și alții cu felurimi dă numiri dă căpitani. Pă nici unul nu auzeai să nu zică că „eu sînt domnul țării, eu pă toți o să-i supuiu" Daca cu ai noștri nu ne putem uni, cum o să ne unim cu Ipsilant? Cum o să ne [f. 27v] necinstim, unindu-ne cu fanarioții împotriva patrioților noștri, împotriva țării noastre! Dă aceea dăocamdată trebuie să ne tragem și noi spre Brașov și în urmă vom mai vedea cu ce putea-vom ajuta țara noastră. După acestea, viindu-ne pă la miezul nopții știre dă la Giurgiu că turcii au plecat spre București, am fugit și eu din București ca să merg la Golești să-m găsesc familia, socotind că va fi acolo. Dar pă drum mă întîlniiu cu o ceată dă arnăuți, carii, coprinzîndu-mă, nu-m făcură nimic dăcît îm cerură dă cheltuială, unindu-să cu ei și un arnăut ce luasem dă bulubașa Geafer, spre pază la drum; eu, din ceea ce aveam cu mine, le dedeiu pă jumătate și așa scăpaiu dă ei, dîndu-le și înscris, după cererea lor, că, întîmpinîndu-mă cu ei, nu mi-au făcut nici o supărare. Și plecaiu spre Golești unde ajungînd aflaiu că, cum a ajuns acolo Marghiorița cu copiii, și ai miei, și ai dumitale, i-a coprins acolo arnăuții lui Farmachi și cei doi arnăuți dă la Geafer ce-i dedeseși dumneata spre pază să uniră cu arnăuții lui Farmachi și dumneaei, dîndu-le ce luase cu dumneaei, scăpă din mîinile lor și trecu la Curtea dă Argeș, spre a să păzi acolo. Plecaiu și eu să merg la Curtea dă Argeș, dar, trecînd pîn Pitești, mă

coprinse acolo căpitan Simeon, cumnatul lui Tudor, şi mă dete în mîinile pandurilor să mă păzească, unde mă ţinură închis cîteva zile, pînă a dat [f. 28r] dă ştire lui Todor la Bucureşti, dar mijlocind prin ei, cu dare mare dă bani, îm deteră voie să merg la Curtea dă Argeş, dă acolo neputînd scăpa, fiind mănăstirea încunjurată dă craii lui Simeon şi unde pă toată zioa trecea cîte un căpitan dă zavergii şi le dam, dimpreună cu ceilalţi acolo închişi, îndăstulă cheltuială; dă iznoavă întraiu în tocmire dă bani cu cei dă acolo crai şi, dîndu-le şi banii ce-m mai rămăsese, şi hainele toate, pînă în cămaşă, şi şaluri, şi ceasornice, şi scule dă diamant, şi nişte sfinte moaşte ce le purta Marghioriţa pururea asupra dumneaei, d-abia îm deteră voie să intru la vamă şi aşa scăpaiu şi eu; însă îm făcură o mare cinste, că-m deteră un căpitan cu cinsprezece catane spre pază, pă drum, dă ceilalţi zavergii, şi mă duseră ca p-un paşă pă drum, din conac în conac.

LOGOFĂTUL GOLESCUL: Mai cam aşa am păţit-o şi eu, că, cum a intrat doamna în Braşov, plecaiu şi eu afară în ţară, înarmat precum intrasem cu trei neferi d-ai lui Geafer ce-i aveam dă credincioşi ai miei, ca să vă întîlnesc pă dumneavoastră; dar cum sosiiu la Cîmpina, acolo m-a coprins Duca cu arnăuţii lui; neferii miei îş deteră coastele cu ei şi să uniră cu ei, eu rămăseiu în mîinile lor singur, mă dăspuieră, îm luară tot după mine, şi arme, şi haine, şi bani, îm propuse Duca, că, or să intru cu el în Eteria lor şi a tutulor fanarioţilor, împotriva [f. 28v] pămîntenilor, sau să mă întorc înapoiu la Braşov, că, într-alt chip, nu puciu scăpa dă baltacele şi dă chilomurile lor. Dă voie, dă nevoie, mă întorseiu în Braşov. Dar din boieri n-au mai rămas nimeni acolo?

VORNICUL GOLESCUL: A mai rămas părintele Ilarion, episcopul Argeşului, vornicul Mihalache Manu, fratele nostru Nae Golescu, vistierul Aleco Filipescu, vornicul Scarlat Grădişteanul şi Nenciulescu, cu nădejde că vor putea ajuta ceva ţării.

LOGOFĂTUL GOLESCUL: Să vede că părintele Argeşiul, ca un bun patriot, vistierul Aleco Filipescul, ca o vulpe ce-i zic, dar d-o putea cu ceva înşălăciuni să înduplece pă

Todor, Nae Golescu şi Scarlat Grădişteanul ca nişte dîrzi ce intră orbeşte în orce primejdie, iar Nenciulescu, ca un chilipirgiu, să poată apuca ceva dă cheltuială prin turburări şi vornicul Manul, ca un fanariot, să să unească cu Ipsilant.

ŞTIRI DĂ LA BUCUREŞTI LA BRAŞOV

Cum intră Todor cu pandurii lui în Bucureşti, pă toţi boierii ce mai rămăsese acolo, împreună cu părintele episcopul Argeşiul, i-a închis la Belvedere, grădina logofătului Golescu, făcîndu-să stăpîn piste toată ţara. Bezdadea Nicolache Ipsilant trase la Colintina cu arnăuţii săi, poruncind el dă la Colintina şi Todor din Bucureşti, dar nu ţinu multă vreme, că, adunîndu-să mulţime dă turci la Giurgiu, plecară toţi spre Bucureşti şi, neputînd să le stea împotrivă, Todor cu ai săi plecă spre Goleşti, unde [f. 29r] să închiseră în curte ca într-o cetate; Ipsilant să trase la Tîrgovişte cu arnăuţii săi, care, văzînd că cu Todor nu să poate uni (pentru că Todor vrea să intre în vorbă cu turcii ca să să facă domn al ţării, făgăduindu-să că va bate pă Ipsilant şi toată oastea lui o va da în mîna turcilor), trimise la Goleşti cîţiva arnăuţi şi, prinzînd pă Todor, îl duseră în fiare la Tîrgovişte şi acolo îl şi sugrumară într-un minut; atunci toţi craii lui să risipiră, boierii ce mai rămăseseră în Bucureşti fugiră mai toţi la Braşov şi turcii să făcură stăpîni pă toată ţara şi în toate zilile tăia, împuşca, spînzura, sugruma şi punea în ţeapă pă arnăuţi şi pă cîţi din greci afla că au stare, numindu-i pă toţi dă zavergii, eterişti şi apostaţi; pă Sava, cu făgăduieli şi minciuni îl aduseră în Bucureşti, unde îl şi omorîră, în casa paşii, arnăuţii lui să bătură cu turcii, închinzîndu-să ⟨*sic*⟩ în biserica Sfînta Vineri, dă unde, isprăvind gloanţele, băga în puşti mahmudiele ploştite; pă Mihali îl omorîră la Moldova, pă Farmachi îl trimisără la Ţarigrad în fiare. Ipsilant, Duca şi ceilalţi căpitani şi bulubaşi ai lui, cu o oaste dă opt sute dă mavrofori, să bătură cu turcii la Dră-

găşani cît să poate dă bine, dar, fiind turcii cu mult mai mulţi, îi biruiră şi piste jumătate peiră, iar cei ce mai rămăsese, toţi cu Ipsilant împreună fugiră în Braşov, trecînd piste munţi pă unde să întîmpla. Şi aşa să curăţă ţara dă crai [f. 29v] şi zavergii şi dă toţi fanarioţii.

ALTĂ ŞTIRE

Din porunca paşii să dă dă ştire boierilor, după porunca ce a luat dă la vizirul dă la Ţarigrad, că boierii sînt poftiţi să meargă la Ţarigrad ca să să aleagă unul dintr-înşii dă domn al ţării, ca să dobîndească ţara dă acum înainte domn pămîntean şi domnii fanarioţi cu totul să lipsească. Şi aşa işiră* mulţi din boieri în ţară şi plecară la Ţarigrad banul Barbul Văcărescul, banul Grigore Ghica, vornicul Nae Golescu, căminarul Iancu Cocorăscu, căminarul Mihăiţă Filipescu ce-i zic Mucalitul şi, propuindu-le acolo că domnul ce să va orîndui trebuie să lase la Poartă pă fiul său cel mai mare drept amanet, alesără pă banul Grigore Ghica (că banul Văcărescul n-avea copii) şi să orîndui dă către Poartă domn al ţării, dar i-a îndatorat să ceară dă la Poartă oştiri turceşti, spre paza ţării dă către zavergii şi apostaţi greci ce să numea eterişti; şi să orîndui Gavanozoglu cu dooă mii dă ostaşi, care, piste puţină vreme, cum începură boierii a işi din Braşov în ţară, îndată rîdică pă Alecache Vilara în fiare, cu numire dă apostat, şi-l trimise surgun în ţara turcească, din care pricină mulţi din boieri să stînjiniră dă a mai işi din Braşov şi rămaseră acolo pînă ce să rîdicară toţi turcii din ţară şi veni consolul muscălesc Miţachi.

După o domnie dă şase ani liniştită, în domnia lui Grigore vodă Ghica, să dăşchise războiu [f. 30r] între turci cu Rusia şi intrară muscalii în Moldova şi în Ţara Românească, bătîndu-să doi ani, pînă au dărîmat cetatea Brăilii şi a Giurgiului şi, trecînd în ţara turcească piste Balcamuri, ajunseră pînă lîngă Ţarigrad şi acolo au încheiat pacea, însă după

* *plecară*

pace au mai stăpînit muscalii alţi patru ani, pînă li s-au răspuns dă către sultanul banii ce cheltuiseră la acest războiu.

După aceasta, să orîndui domn al ţării Aleco vodă Ghica, fratele lui Grigore vodă Ghica, pă care, după o domnie dă opt ani, îl scoaseră din domnie cu necinste, pentru jafurile ce să înmulţisără în ţară, şi să alese dă domn dă Obşteasca Adunare Gheorghe Bibescu.

Comedia ce să numește
Barbul Văcărescul, vînzătorul țării.
Izvodită dă Dîrzeanul, ce-i zic și Slăbănogul.
Care s-a și tipărit cu cheltuiala calemgiilor
dă vistierie, spre pomenirea ticăloșiiei
țării.
La venirea muscalilor, cînd a fugit
Măria Sa Grigorie Vodă Ghica
din scaun.

[f. 36v] Această comedie să arată în satul Bezdeadul.

[f. 37r]Auzind norodul buna vestire că s-a învrednicit țara dă a dobîndit domn pămîntean și, nădăjduind că vor scăpa dă chinuri și necazuri și dă caznele ce pătimea mai nainte dă la domnii greci, a început a să înveseli, bînd pin cîrciumi și chiuind, unde fără veste îi calcă slujitorii, zapcii și sumă dă bumbașîri, făcîndu-le mare zor dă bani și, strîngîndu-să cu toții lîngă vatră la foc, la casa pîrcălabului, unul din bumbașîri le spune toate cîte s-a întîmplat la divan între boieri, după venirea mării sale lui vodă dă la Țarigrad.

Obrazele aceștii comédii:

ORĂ MARE DĂ BĂRBAȚI
CIMPOIAȘUL CÎNTÎND CU CIMPOILE
VISTIERUL BARBUL VĂCĂRESCUL
MĂRIA SA GRIGORIE VODĂ GHICA
TRĂSNEA
VOINESCUL
LOGOFĂTUL ȘTEFAN BELUL
BANUL DINUL CREȚULESCUL
VORNICUL MATACUL RACOVIȚĂ
VORNICUL ISTRATE CREȚULESCUL
NORODUL
ZAPCIII
CÎRCIUMĂREASA
SINDIILE
PÎRCĂLABUL
PREOȚII

DIACONII
BUMBAȘÎRUL
EPISCOPUL BUZĂULUI
MĂSCĂRICIUL, ȚIGANUL LUI RACOVIȚĂ, CE-I ZIC VISTIERUL OPREA DĂ LA BUCOV [f. 37v]

PERDEAOA DINTÎIU, UNDE SĂ ÎNVESELESC OAMENII AFLÎND DĂ BUNA VESTIRE A DOMNULUI

Obrazele aceștii perdeli:

ORĂ MARE DĂ BĂRBAȚI
CIMPOIAȘUL
MĂSCĂRICIUL

ORA cîntă cu glas apăsat: Să mîncăm jimblă și să bem vutcă, că vinul e ie...ftin!
MĂSCĂRICIUL: Ce bine-m pare!
CIMPOIAȘUL din cimpoiu: Lasă, lasă, să vedem.
ORA: Strălucit-au steaoa, răsărit-au soarele, venit-au lumina cea adăvărată.
MĂSCĂRICIUL, frecîndu-să la ochi: Acum văz bine.
CIMPOIAȘUL: Lasă, lasă, să vedem.
ORA: Jucați, beți și mîncați! Că Domnul din cer ne-a miluit!
MĂSCĂRICIUL: Sus dă mînă și aproape dă gaură.
CIMPOIAȘUL: Lasă, lasă, să vedem.
ORA: Săltați și chiuiți! Că domn pămîntean ne-a venit.
MĂSCĂRICIUL: Aolică!
CIMPOIAȘUL: Lasă, lasă, să vedem.
ORA: Domn bun, domn milostiv, domn cu frica lui Dumnezău.
CIMPOIAȘUL: Lasă, lasă, să vedem.
ORA: Domn ales dintre boieri, Grigorie vodă Ghica.
MĂSCĂRICIUL cu oala în mînă: Vivat! Vivat!
CIMPOIAȘUL: Lasă, lasă, să vedem.

A DOOA PERDEA

Cartea Belului către Barbul Văcărescul și începerea răutăților ce s-a hotărît înaintea mării sale, lui vodă.

Obrazele aceştii perdeli:
VISTIERUL BARBUL VĂCĂRESCUL
MĂRIA SA VODĂ
TRĂSNEA [f. 38r]
VOINESCUL

BARBUL VĂCĂRESCUL citeşte cartea Belului: Dumneata, arhon vistier, dă dooă ori cuscre, dă vreme ce dumneata n-ai putut să te faci domn, după cum doream cu toţii şi nădăjduiam, după mijloacele ce ţi-am arătat, mijloceşte acum către măria sa vodă ca să mă priimească şi pă mine între ministrii măriii sale şi te încredinţez că-ţi voiu arăta mijloace cu care şi dă bani să te umpli şi pă vodă, în scurtă vreme, să-l dai în cap şi să te faci dumneata domn.

MĂSCĂRICIUL: O crez, o crez.

BARBUL VĂCĂRESCUL: Măria ta, acum priimiiu carte dă la cuscrul mieu, logofătul Belu, din Braşov, şi-m scrie să arăt măriii tale că, dă-l vei priimi măria ta între ministrii măriii tale, dăstoinic este a-ţi arăta mijloace cu care să te slăveşti dă toţi, să arăţi şi slujbă către Prea Înalta Poartă, ca să domneşti în toată viaţa măriei tale.

MĂSCĂRICIUL: Aci o strică la ceafă, altele îi scrie Belul, altele zice el.

BARBUL VĂCĂRESCUL: Şi, cea mai dă temeiu, să te umpli dă bani, şi măria ta, şi noi pă lîngă măria ta.

MĂSCĂRICIUL: Aci o nimeri, aci numai spuse adăvărul.

MĂRIA SA: U...f! N-aş mai vrea un asemene murdar şi spurcat om să să amestece la ale domniei mele. Şi mă iartă, arhon vistier, că-ţi este cuscru.

BARBUL VĂCĂRESCUL: Măria ta, dă ce „murdar şi spurcat“? Nu ţii minte dă la Caragea, cînd erai vistier, cîte ajutoare, cîte folosuri ai văzut dă la el? Ce rău ţi-a făcut?

MĂRIA SA: Îl ştiu, îl ştiu, îl ştiu prea bine, d-aceea n-aş vrea să fie pă lîngă mine, dăstul îm este Trăsnea şi Voinescul.

BARBUL VĂCĂRESCUL: Trăsnea şi Voinescul! Dar sînt ei dăstoinici să corispondarisească cu ministrii pîn ţări streine?

MĂRIA SA: O să-m necinstească domnia, arhon vistier. [f.38v]

BARBUL VĂCĂRESCUL: S-o necinstească! O s-o strălucească, măria ta, împodobindu-o tot cu diamanturi şi brileanturi. Şi cine altul poate şti mai bine mijloace dă cîştiguri şi dobînzi dăcît el?

MĂSCĂRICIUL: I-e ruşine să zică: şi dă hrăpiri şi jăfuiri.

BARBUL VĂCĂRESCUL: Nu ţii minte, măria ta? Ţi-ai uitat cu ce tertipuri a umplut pă Caragea şi pă Şuţul, în scurtă vreme, dă sute, mii şi milioane dă bani?

MĂRIA SA: Bine zici, arhon vistier, scrie-i mai curînd să vie, că-l ştiu eu că e bun d-asfel dă lucruri.

MĂSCĂRICIUL: Mai bine nume bun (zice o vorbă rumânească), dăcît bogăţia lumii. Vedeţi cum s-a auzit numele cel bun al Belului în toată lumea.

TRĂSNEA: Măria ta, aflaiu că ai fi dat voie dumnealui logofătului Belu să vie dă la Braşov.

MĂRIA SA: Aşa este.

TRĂSNEA: Dar nu sînt eu îndăstul şi Voinescul?

MĂRIA SA: Să n-aibi nici o frică, că eu nu vă osăbesc dă el, dăopotrivă ministrii oi să vă am pă toţi, el mai bine ştie dăcît voi dă ale domniei.

MĂSCĂRICIUL: Acesta, cum o veni, vă dă piste nas. I să rămîneţi după uşă.

VOINESCUL: O să ne belească şi pă noi cum a belit ţara în zilele lui Caragea şi ale Şuţului.

MĂSCĂRICIUL: Daca vă va aduce şi pă voi în starea carea sînt eu, n-are ce să vă mai belească.

TRĂSNEA: Măria ta, ţi-ai uitat? Că însuş măria ta, împreună cu alţi boieri patrioţi, ai făcut arz către Prea Înalta Poartă ca să să izgonească Belu şi Samurcaş din ţară, pentru prăpădenia şi dărăpănarea ţării ce a făcut în zilele lui Caragea. Şi acum cum iarăş măria ta îl aduci în ţară şi-l priimeşti la curtea măriii tale?

MĂRIA SA: Aşa este, dar atunci eram boier al ţării şi, ca [f. 39r] un boier, aşa trebuia să fac, iar acum sînt domn şi, ca un domn, am trebuinţă dă el, să aflu dă la el toate tertipurile lui Caragea, ca să ştiu cum să mă port cu boierii şi cum să ne umplem dă bani şi alte multe care nu le ştiţi voi.

A TREIA PERDEA.
POVĂȚUIREA LOGOFĂTULUI BELU SPRE RĂUTĂȚI

Obrazele aceștii perdeli:

MĂRIA SA VODĂ
LOGOFĂTUL BELU

MĂRIA SA: Bine-ai venit, arhon logofete, sănătos!
LOGOFĂTUL BELU: Bine te-am găsit, măria ta, sănătos!
MĂRIA SA: Nu știi ce trag din pricina vornicului Bălăceanul.
LOGOFĂTUL BELU: Au stă iarăș împotriva domnilor, cum a stătut pînă acum?
MĂRIA SA: Nu mă lasă nici apă să beau îndăstul, mă sperie cu fel dă fel dă vorbe. A umblat cu cereri și pîn Țarigrad, prin Mihăiță Filipescul și prin Cocorăscul, ca să nu mă pociu întinde la nimic; dă n-aș fi avut cu mine pă Filip Lengiu, nu mă făceam domn.
MĂSCĂRICIUL: Va să zică Bălăceanul — goga domnilor.
LOGOFĂTUL BELU: Lasă-l, măria ta, pă mîna mea, așa a umblat și la vodă Caragea și n-ai văzut cum s-a trimis peșin surgun la Castoria, în țara turcească?
MĂRIA SA: Dar ce să facem?
LOGOFĂTUL BELU: Eu să te învăț? Ia-te după vorba lui Caragea, ce zicea διαίρα και διοίκα*, adică strică unirea boierilor dintre ei, învrăjbește-i între ei și apoiu stăpînește cum vei vrea. Și, ca să izbîndești la aceasta, trebuie să tragi [f. 39v] pă lîngă măria ta numai pă banul Dinul Crețulescul, pă vistierul Barbul Văcărescul, cuscru-mieu, pă vornicul Matacul Racoviță și pă vornicul Istrate Crețulescul. Și pă ceilalți pă toți să-i lași pă dinafară, căci acești patru, orice le zici, iscălesc, iar ceilalți, mai ales vornicul Bălăceanul, nici cît negru supt unghie nu lasă necercetat.
MĂRIA SA: Și, numai cu patru iscălituri, putem le face toate?
LOGOFĂTUL BELU: Ține-te măria ta bine dă acești patru boieri bătrîni.
MĂSCĂRICIUL: Să puiu și eu umerele, ca o proptea, ca să să ție mai bine.

* < *gr.:* dezbină și stăpînește!>

LOGOFĂTUL BELU: Că, vezi măria ta prea bine că ochi au și nu văd, urechi au și nu aud, după Sfînta Scriptură. Simțirea cu totul le-au lipsit, încît nu pricep acum nici cuvîntul „socoteală" ce va să zică. Întocmai după cum ne trebuie noă. Și orice le vei da, iscălesc ei.
MĂSCĂRICIUL: Socotesc iscălitura drept floare la ureche.
MĂRIA SA: Dar tot trebuie să mai iscălească și din ceilalți boieri, măcar alți trei-patru, că numai cu patru iscălituri* nu putem face nimic. Că așa mi s-a poruncit și dă la Țarigrad (după ce s-au văzut cererile Bălăceanului) ca orce să va face în țară, prin știrea boierilor să să facă.
LOGOFĂTUL BELU: Pentru ceilalți, cum este Ioniță Fălcoianul, Ioniță Drăgănescul, Scarlat Mihălescul, Scarlat Grădișteanul Nebunul și alții ca aceștia, lesne este să-i faci să iscălească, cum le vei făgădui cîte o boierie.
MĂSCĂRICIUL: Adică cîte o palmă în cur, cum am zice.
MĂRIA SA: Bine zici, dar pentru Bălăceanul, Filipescul, Goleștii, Mihăiță, Cocorăscul și ceilalți ce sînt uniți cu ei a nu ne lăsa să ne întindem la nici o mîncătorie, ce să facem? [f. 40r]
MĂSCĂRICIUL: Așa, așa, frica păzește pepenii.
LOGOFĂTUL BELU: Să începi măria ta a-i înfricoșa cu surgunlucuri, cu ocări, cu certe și cu bătăi, cum făcea Caragea. Au ți-ai uitat dă atunci? Dăstul este pă unul numai să-l mustrezi, că ceilalți să vîră pîn fundurile supaturilor, dă nu-i mai vezi pă la curte.
MĂSCĂRICIUL: Adică să risipesc ca puii dă potîrniche.
MĂRIA SA: Începi dar a lucra ca din țăcură, pricepi ce-ți zi⟨c⟩...
LOGOFĂTUL BELU: Adică măcar cinci-șase milioane dă bani să luă⟨m⟩ dăocamdată din țară.
MĂRIA SA: Bravo! Bravo! Bravo! Să-m trăiești! La un gînd am fost amîndoi.
LOGOFĂTUL BELU: Vei vedea, măria ta, cum cioplește Belu.
MĂSCĂRICIUL: Arhon logofete, să nu mă uiți și pă mine,

* *boieri*

*se para calo** măcar un milion să-m faci *ke mena, ke mena*** parte, că într-alt fel *den ipografo, den endido, eki pu ta* ⟨*sic; pt.: sa*⟩ *gheni.****

A PATRA PERDEA.
SFATUL CEL NELEGIUIT

Obrazele aceştii perdeli:

VISTIERUL BARBUL VĂCĂRESCUL
BANUL DINUL CREŢULESCUL
VORNICUL MATACUL RACOVIŢĂ
VORNICUL ISTRATE CREŢULESCUL

Cîtepatru să scol dă la curte şi merg la logofătul Belu, unde, săvîrşind sfatul cel nelegiuit, fac şi anafora către măria sa vodă.

BARBUL VĂCĂRESCUL: Fraţi boieri, aţi auzit anaforaoa ce a făcut vornicul Bălăceanul cu ceilalţi boieri din taraful lui? Dar să nu ne lăsăm lor, că ne ştingem ⟨*sic*⟩ cu totul, ci să facem noi, cei mai bătrîni, altă anafora. Că el, toată datoria dă trei-patru milioane şi mai bine, ce o izvodisem cam spre folos în parte-ne [f. 40v], o dărăpănă cu totul, şi aşa, cu ce o să ne folosim şi noi, şi măria sa vodă?
MĂSCĂRICIUL: Şi eu, şi eu.
DINUL CREŢULESCUL: Cum? Ce zic, arhon vistier, într-acea anafora?
BARBUL VĂCĂRESCUL: Zic că un milion şi jumătate ce arătasem eu că ar fi avînd să ia măria sa vodă analogon pă trei luni, să nu să ţie în seamă la socoteală, fiindcă aceşti bani s-au dat la oştirile împărăteşti şi, dă vreme ce ţara i-a dat o dată, nu să cuvine acum să mai plătească a doua oară ceea ce a plătit o dată, ci măria sa, dă cunoaşte că aceşti bani sînt buni ai măriii sale, să-i ceară dă la Poartă.

* < *gr.:* te rog!; *cu chirilice* >
** < *gr.:* şi pe mine, şi pe mine; *cu chirilice* >
*** < *gr.:* nu semnez, nu mă învoiesc la ce o să se facă; *cu chirilice* >

MATACU RACOVIŢĂ: Auzi minune! Şi tocmai dintr-aceşti bani zicea, arhon vistier, măria sa vodă că o să-m dea şi mie o sumă bună ca să-m puiu la loc căluşăii miei, oişoarele mele, iepşoarele mele şi celelalte vite ce mi le-au luat păgînii dă turci şi hoţii dă zavergii.
MĂSCĂRICIUL: Şi hăinişoarele mele cele dă parangol, c-am rămas cu curul gol.
LOGOFĂTUL BELU: Mai la vale ce zic, cuscre?
BARBUL VĂCĂRESCUL: Zic şi pentru suma aceea ce-ţi este ştiută că am pus-o cu iconomie (să o împărţim amîndoi), plata zaherelii, zic să nu să plătească dă loc, fiind luată chiar pentru oştirile împărăteşti şi dată în trebuinţa oştirilor şi plătită dă hazneaoa împărătească. A priceput că, dă să plătea şi această zaherea, noi nu dam nimic nimunuia, cum am făcut şi cu ceealaltă sumă dă zaherea ce am trecut-o dă plătită la socoteala vistieriei şi eu n-am dat nimunuia nimic dintr-aceşti bani, măcar o para.
LOGOFĂTUL BELU: Atunci ai avut bani d-ai vistieriei în mînă şi i-ai poprit, dar acum ce să facem?
MĂSCĂRICIUL: Să răbdaţi şi voi, cum rabd şi eu.
ISTRATE CREŢULESCUL: Dar pentru socoteala podurilor ce cerea Trăsnea [f. 41r] o sumă mare dă bani, piste patru sute dă pungi, ce zic? Că ştiu bine că în zilele Suţului, cînd s-a cercetat acea socoteală dă vornicul Iordache Golescul şi dă logofătul Aleco Filipescul (ce-i zic Vulpea), nici treizeci dă mii nu s-au găsit bani buni că are să ia.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Şi pentru aceşti bani zic că piste trei-patru ani să să plătească din Casa Podului, însă şi atunci pă cît va fi cu dreptul, după socoteala acelor doi boieri, iar nu cît cere Trăsnea fără cuvînt.
ISTRATE CREŢULESCUL: Va să zică, bată-i Dumnezău, să pierz şi eu miişoara dă lei ce-m făgăduise Trăsnea dintr-acei bani dă cînd iscălisem socoteala dă bună după cum cerea el*.
MĂSCĂRICIUL: *Aferum sacá,*** boier cinstit, ba căcat (să fie faţa dumneavoastră cinstită, boierilor), pentru

* *Trăsnea*
** < *turc.:* Aferim (de aşa) pază (?); *cf. supra, p. 42* >

o mie dă lei ţi-ai pus sufletul şi ai iscălit socoteală mincinoasă dă patru sute dă pungi, să plătească ţara. Şi la mai mare să te învrednicească, boierule, domnul din iad.

BARBUL VĂCĂRESCUL: Ba să ne prăpădim cu totul zic, că şi pentru celelalte condeie ce arătăm chip dă datorie bună, în talere piste trei milioane (ca să putem dintr-aceştia să ne folosim cum să cade şi, cum am zice, să ne punem în picere, ca să-i putem în urmă să-i jucăm cum vom vrea), zic că să să cerceteze mai întîiu cu dă amăruntul şi, pentru cîtă datorie să va alege curată, dreaptă şi bună, pentru aceea întîiu să să facă socoteală curată dă cît venit are vistieria, din toate madelele, pînă la un ban, şi dă cîte cheltuieli are bune şi neapărate, şi atunci, scăzîndu-să cheltuielile din veniturï, dă să va vedea că nu prisosesc bani a să plăti cea adăvărată datorie, să să chipzuiască cu sfat dă obşte dă unde să să plătească. Iar dă va prisosi, dintr-acel prisos să să plătească toată datoria ţării, din an în an cîte puţintel, ca să nu mai scoatem alte dăjdii şi ajutoare în ţară.

DINUL CREŢULESCUL: Şi aşa nici un ban să nu cisluim în ţară [f. 41v], cum zic ei.

BARBUL VĂCĂRESCUL: Zic să facă şi boierii un ajutor ca să plătească acum numai datoriile ce sînt pă la turci, în sumă dă patru sute dă mii.

MATACU RACOVIŢĂ: Şi pă ţară să nu punem nimic? Şi, în loc să ne folosim, să plătim acum şi dă la noi, datorii turceşti. Apoiu ce o să-m ajungă numai dooă, trei sute dă pungi dă bani ce iau din spătărie?

DINUL CREŢULESCUL: Dar eu, numai cu şaizeci şi şaptezeci dă mii ce iau din bănie, ce o să fac?

ISTRATE CREŢULESCUL: Dar eu, numai cu cinzeci şi atîta dă mii ce iau din vornicie?

MĂSCĂRICIUL: Dar eu, numai cu piel⟨e⟩a goală? Cum mă vedeţi.

LOGOFĂTUL BELU: Dar eu, că toată nădejdea mea era într-acele milioane ce le zugrăvisem şi le condeiesem pă hîrtie foarte frumos, împreună cu dumnealui cuscrumieu, Barbul Văcărescul? Acum, cînd auz acestea, ca cînd mi-ar tăia cineva din carne, aşa mă doare la ficaţi.

ISTRATE CREŢULESCUL: Ia alifie, arhon logofete, dă la Trăsnea şi te unge unde te doare, că are fel dă fel dă dohtorii la canţelaria dumnealui.

MĂSCĂRICIUL: Te plîngi, arfon ⟨*sic*⟩ logofete, că pierzi ceea ce n-ai avut?

BARBUL VĂCĂRESCUL: Ce vă plîngeţi dă aceste sume dă bani ce luaţi din boierii? Dar dă lăsam pă măria sa vodă să întărească anaforaoa boieriilor ce făcuse Bălăceanul cu ai săi, ce era să faceţi? Că hotărîseră ei, printr-acea anafora, bănia să aibă irat numai ca la cinsprezece mii, şi vornicia numai ca la dooăsprezece mii, iar spătăria şi vistieria numai ca la dooăzeci dă mii. Ascultaţi, boieri, dă sînt aceştia boieri voitori dă bine neamului boieresc. Cînd toate spre uşurinţa norodului voiesc să le întocmească.

MATACU RACOVIŢĂ: Adică mojîcilor, uşurinţă şi răsuflare, şi noă, boierilor, ştingere şi dărăpănare. [f. 42r].

MĂSCĂRICIUL: Să dea Dumnezău! Să te auză Domnul din cer! Că tocma atunci o să ajung şi eu ca voi, şi voi ca mine.

LOGOFĂTUL BELU: Auz că scria într-acea anafora că nici dumneata, cuscre, să nu iei nimic dă la sameşi, ca un vistier.

BARBUL VĂCĂRESCUL: Aşa scria, dar eu le-am făcut-o pă piele, că tot ca mai nainte le-am luat, cîte zece şi dooăzeci dă mii dă la fieşcare sameş.

LOGOFĂTUL BELU: Bine ai făcut, ca să avem dă nunta tinerilor; ca cînd te-aş fi învăţat eu, cuscre.

MĂSCĂRICIUL: Ba eu, zău, nu l-aş fi învăţat aşa!

ISTRATE CREŢULESCUL: Bun dascăl, Belu, însă mai dă treabă vistierul Oprea dăcît el.

BARBUL VĂCĂRESCUL: Eu bine am făcut pînă acum, că şi dă la calemgii, asemene ca mai nainte, am luat cu miile şi sutele dă mii, cu tot că Bălăceanul să împotrivea şi striga să nu iau nimic nici dă la ei, ca şi ei să nu aibă cuvînt să ia după la săraci, dar ascult eu pă Bălăceanul la interesul mieu! Acum rămîne asupra dumitale, cuscre, să mai dibuieşti, să mai dai cu bobii pentru aceste milioane ce umblăm să le iconomisim, cu momele, cu şoptele, ca să ne folosim cu toţii, ce să facem să nu ne scape din mînă.

MĂSCĂRICIUL: Să le legați bine cu ștreanguri dă gît, ca pă hoții.
LOGOFĂTUL BELU: Lasă-i asupra mea pă cei ce să împotrivesc, eu știu cum să-i joc.
MĂSCĂRICIUL: Ca pă urșii, ș-oi cînta și eu cu daereaoa*. (Joacă, Mariuțo dragă, așa! așa!).
LOGOFĂTUL BELU: Nu-ți aduci aminte dă la Caragea ce intrigi era între boieri? Eu le făceam. Nu-ți aduci aminte ce sume dă dăjdii ișa pă țară? Tot eu le izvodeam. Nu-ți aduci aminte surgunlucurile ce era pă unii din boieri, și mai ales pă Bălăceanul, că el nu vrea și atunci să iscălească, ca și [f. 42ᵛ] acum? La asemene mîncătorii, tot eu le cloceam. V-ați uitat dă pedepsile și caznele ce a pătimit banul Filipescul în surgunluc, el și toată familia lui, pînă cînd a și crăpat? Eu i-am făcut-o pă piele, că nu m-a ascultat, și m-a ocărît, m-a necinstit și mi-a stătut împotrivă la cele mai multe.
MĂSCĂRICIUL: Să laudă nebunul în nelegiuirile sale.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Foarte bine, cuscre, începi izvodul anaforalei.
LOGOFĂTUL BELU: Anaforaoa e gata, numai să o iscăliți.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Le-ai scris toate, după cum le vorbisem?
LOGOFĂTUL BELU: Încă și mai cu prisos.
MĂSCĂRICIUL: Bravo! Bravo! Ca o slugă dreaptă și credincioasă ai urmat. În mai mare omur ⟨*sic; onor?*⟩ te voiu pune.
ISTRATE CREȚULESCUL: Și la mai mare să te învrednicească cel cu coarne.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Citește-o, cuscre, să o auzim cu toții.
LOGOFĂTUL BELU: Să vă spuiu mai pă scurt. Toate mănăstirile și mitropolia și episcopiile cu totul să să vînză pă trei, patru și mai mulți ani în arendă și toți banii aceștia să să dea într-această datorie.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Oare cît putem prinde dintr-acestea?

* *din tobă*

LOGOFĂTUL BELU: Cel puțin trei-patru milioane și mai bine putem lua, și la socoteală nici pă jumătate să nu arătăm că am luat, iar la cheltuieli, la una, zece și mai bine să încărcăm.
MĂSCĂRICIUL: Și o sută, și o mie la una să încărcați, că mie nu-m pasă.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Așa am făcut și eu la socoteala vistieriei ce încheiară dăunăzi boierii, multe ajutoare, multe orînduieli nici că le-am arătat la priimirea banilor, iar la cheltuieli și ce n-am cheltuit am arătat că am cheltuit.
MĂSCĂRICIUL: Învățaiu și eu un meșteșiug, cînd voiu ajunge și eu vistier mare, așa oi să fac. [f. 43ʳ]
DINUL CREȚULESCUL: Altceva mai scoatem? Sau dăstul este acestea?
LOGOFĂTUL BELU: Ce dăstul? Și mai scoatem și toate huzmeturile înzecit și mai bine, adică cîte zece și dooăzeci parale dă litră, și la împlinirea banilor să încărcăm la zece, alte zece, cum făceam în zilele lui Caragea, pă patruzeci și șaizeci dă parale vadra dă vin, la vinăriciu, și la oierit i dijmărit pă dooăzeci i treizeci dă parale dă oaie și dă stup i dă sfin.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Bine zici, numai vezi ca și dă aci, măcar pă jumătate să iconomisim.
MĂSCĂRICIUL: Puțin! Puțin!
LOGOFĂTUL BELU: Toți banii în mîinile noastre o să intre, știm noi cum să-i cotropim; la cele ce nu ne vom pricepe vom întreba și pă Cîrnul Borănescul.
MĂSCĂRICIUL: Și pă mine.
ISTRATE CREȚULESCUL: Dăstul ești dumneata, arhon logofete, ce să mai întrebi pă altul? Cine altul poate fi fără suflet ca dumneata?
BARBUL VĂCĂRESCUL: Alt ce mai scrii în anafora, cuscre?
LOGOFĂTUL BELU: Să dea și tagma boierească talere cinci sute dă mii.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Ce fel să-i dăm?
LOGOFĂTUL BELU: Socotind dă scutelnic pă talele ⟨*sic*⟩ dooăzeci, din cap în cap. Și dă poslușnici, pă talere zece sau cinsprezece din cap în cap.

MATACU RACOVIŢĂ: Şi noi să dăm?
LOGOFĂTUL BELU: Ba nu, dumneavoastră să nu daţi nimic, numai să vă faceţi că daţi, ca să putem lua dă la ceilalţi boieri ce n-or vrea să iscălească cu noi împreună la această anafora.
DINUL CREŢULESCUL: Aşa, nici eu să nu dau, că iscălesc, numai să scap dă aceşti bani.
MĂSCĂRICIUL: Nici eu, că voi iscăli cu mîini şi cu picere.
LOGOFĂTUL BELU: Bine vezi, nici dumneata, nici cîţi boieri [f. 43v] vor iscăli cu noi.
MATACU RACOVIŢĂ: Aşa dar pune şi mai mult, daca n-o să dăm noi nimic, ci numai ceilalţi boieri.
DINUL CREŢULESCUL: Dăstul este, bine s-au scris toate. Adu să iscălim mai curînd, ca să scap dă plată.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Dar pă bresle şi pă birnici să nu punem ninic?
LOGOFĂTUL BELU: Lasă-i pă aceştia în urmă, după ce vom pune în mînă aceşti bani, apoiu vom izvodi alte cheltuieli cum: lipsă dă bani, rămăşiţuri, dobînzi şi alte multe ca acestea, ca să nu rămîie nici aceştia nesupăraţi.
MĂSCĂRICIUL: Adică să-i avem dă rezervă, cum zic franţezii, ca o oaste din urmă spre pază, la orce lipsă.
DINUL CREŢULESCUL: Bine zici, iată că iscăliiu.
LOGOFĂTUL BELU: Iscăleşte şi dumneata, arhon vornice.
ISTRATE CREŢULESCUL: Am apucat dă m-am jurat înaintea celorlalţi boieri că tot cu ţara voiu ţinea şi nu voiu mai pune iscălitură spre dărăpănarea ei.
LOGOFĂTUL BELU: Lasă, boierule, aceste vorbe la o parte; nu ţii minte mai dănainte că şi în zilele muscalilor asemene v-aţi jurat, şi dumneata, şi răposatul banul Manolache Creţulescul, şi dumnealui cuscru-mieu, şi dumnealui banul Dinul Creţulescul, şi dumnealui vornicul Matacu Racoviţă, şi apoiu toţi v-aţi călcat jurămîntul şi n-aţi mai păţit nimic, încă v-aţi şi folosit gros. Iar Bălăceanul, şi Goleştii, şi ceilalţi ce n-au vrut să-şi calce jurămîntul atunci nu s-au folosit cu nimic, încă şi au păţit-o cam binişor.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Nu ţineţi minte? Că şi la Caragea asemene jurămînt am făcut iarăş cu toţii, prin obştească anafora, cu mare blestem şi cu afurisanie prin carte

patrierşască, şi, cum a venit Aleco vodă Suţul, peşin ne-am călcat jurămîntul, iarăş numai noi.
LOGOFĂTUL BELU: Şi ne-am umplut dă bani.
MĂSCĂRICIUL: Poate voi, ca nişte călcători dă lege. Iar eu, nimic [f. 44r].
ISTRATE CREŢULESCUL: Bine zici, arhon logofete Belitule, că tot dumneata te amestecai şi atunci la toate.
MĂSCĂRICIUL: Ca mărarul în bucate.
ISTRATE CREŢULESCUL: Ca cîrma pă supt apă, ca să nu te vază nimeni, şi întorceai corabia cum vreai şi încotro vreai.
LOGOFĂTUL BELU: Şi atunci iarăş dă frica Bălăceanului, că umbla să mă dăpărteze dă curte, mă făcuse dă şădeam cu porţile închise şi zioa şi noaptea. Dar aţi văzut ce i-am făcut şi eu în urmă?
BARBUL VĂCĂRESCUL: Tăceţi, pentru Dumnezău, că ne-a călcat focul, iată că vine Bălăceanul.
LOGOFĂTUL BELU: Bre! Işiţi afară! Alergaţi! Păziţi la scară! Şi, cum veţi vedea că vine vornicul Bălăceanul, spuneţi că nu sînt acasă.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Ziceţi şi vizitiilor să dea butcile la o parte, în dosul caselor, să nu le vază.
MĂSCĂRICIUL: Frica păzeşte pepenii.
LOGOFĂTUL BELU: Ca ⟨*sic*⟩ taci şi tu aci pînă să va întoarce Bălăceanul.
BARBUL VĂCĂRESCUL: Cuscre, ascunde anaforaoa, să nu cumva să o vază, dă va veni. Vîr-o supt perne.
MĂSCĂRICIUL: Puneţi-vă pă brînci, să nu vă vază capetele pă fereastă. Că iată că trece pă la fereste.
DINUL CREŢULESCUL: Arhon vornice Matache, lasă-ţi curul mai jos, că-l zăreşte pă fereastă. Şi dumneata, arhon vornice Istrate, bagă-ţi limba în gură, că să vede dă dăparte ca o strămurea.
MĂSCĂRICIUL, uitîndu-să pă fereastră: Sculaţi-vă c-a trecut şi n-a intrat în curte.
ISTRATE CREŢULESCUL, cu limba d-un cot afară: U...f! Îm işi sufletul pînă să duse.
MATACU RACOVIŢĂ: Şi mie, asemene, că mă cocoşaiu dă tot.

ISTRATE CREȚULESCUL: Ian auzi, arhon logofete, daca oi iscăli și eu, oare da-va măria sa vodă ceva și ginerului mieu, vornicului Rali? Că atît am pă lume, măcar că este grec.
LOGOFĂTUL BELU: Negreșit, boierule, și dumitale, și dumnealui, că [f. 44ᵛ] și eu grec sînt, fanariot dă la Fanar, dar mai mult dăcît toți pămîntenii m-am folosit și mă folosesc, că nelipsit am fost și sînt din trebi.
MĂSCĂRICIUL: Lipsește martie din post?
ISTRATE CREȚULESCUL: Adu dar să iscălesc.
MĂSCĂRICIUL, făcînd cu degetul și din buze „Pîrț!": Aferum, boierule! Boier mare! Boier bătrîn! Ba, căcat. Ținu-ți jurămîntul dă joi pînă mai apoiu.
LOGOFĂTUL BELU: Acum lăsați anaforaoa la mine, daca ați iscălit-o cîtepatru dumneavoastră, și fac eu și din ceilalți boieri mai mici să o iscălească.

A CINCEA PERDEA.
BUCURIA ȘI TÎNGUIREA NORODULUI*

Obrazele aceștii perdeli:

ORA BĂRBAȚILOR
CIMPOIAȘUL
NORODUL
MĂSCĂRICIUL
ZAPCIII
CÎRCIUMĂREASA
SINDIILE
PÎRCĂLABUL
PREOȚII
DIACONII
BUMBAȘÎRUL

ORA: Să bem și să chiuim, că am scăpat din ghearele grecilor!
CIMPOIAȘUL: Lasă, lasă, să vedem.
ORA: Să jucăm în chiuite! Să sărim bătînd din pinteni!
MĂSCĂRICIUL: Ui...iu!

* *înt⟨ristarea⟩*

CIMPOIAȘUL: Lasă, lasă, să vedem.
ORA: Să ne-nveselim cu toții! Să ne bucurăm dă toți!
CIMPOIAȘUL: Lasă, lasă, să vedem.
ORA: La mulți ani să ne trăiască! La mulți ani să stăpînească, Grigorie vodă Ghica! [f. 45ʳ].
MĂSCĂRICIUL: A...min!
CIMPOIAȘUL: Lasă, lasă, să vedem.
NORODUL: Aoleo! Vaiu dă noi! Ce-am greșit!
ZAPCIII către slujitori: Dați, băteți și căzniți-i!
NORODUL: Vaiu dă ticăloșiia noastră! Vaiu dă sărăcia noastră și dă copilașii noștri!
ZAPCIII către slujitori: Închideți-i, afumați-i, strigați: Bani, bani!
MĂSCĂRICIUL: Să strig și eu: Ba... ni, ba...ni, ba...ni..!
NORODUL, către cer: Miluiește-ne, Doamne! Rîdică-ți mînia dă asupra noastră!
ORA: Ce chiote! Ce jale! Ce văitături să aude afară! Au doară a înviat Suțul?
MĂSCĂRICIUL: O mai învia, cînd mi-oiu vedea ceafa.
CÎRCIUMĂREASA: Din toate părțile „bani, bani" să aude strigînd. Ca cînd ar trage mii și sute dă clopote.
SINDIILE: Ce jucați și zbierați aci! Nu vedeți ce mînie dumnezeiască a căzut asupra noastră?
ORA: Au ne-a călcat iarăș zavergiii?
SINDIILE: Ce zavergii ziceți? Mai rău dăcît tătarii și calmucii.
ORA: Aideți p-acasă să vedem ce ne cer.
SINDIILE: Ce p-acasă! Ascundeți-vă pîn găuri dă șarpe, să nu cumva să vă găsească.
MĂSCĂRICIUL: Să vedem, încap și eu în astă gaură? (să vîră supt poalele cîrciumăresii).
PÎRCĂLABUL: Să vede că iarăș a ișit Belu la meidan, dă ne belește.
CÎRCIUMĂREASA: Multe am belit, om beli-o și pă asta. Ia spuneți-ne, ce cer?
MĂSCĂRICIUL: Bine zici, lele cîrciumăreasă, că te-ai învăsat să belești, te-ai făcut meschiură la belit, dă cînd te-ai făcut cîrciumăreasă.
SINDIILE: S-a umplut satul dă zapcii, dă slujitori și dă bumbașiri. Unii cer cîte dooăzeci dă lei și mai bine, din

cap în cap dă scutelnic. Alții cîte talere zece și cinsprezece dă poslușnic, din cap în cap. Alții cer bani dă oierit, acum primăvara, ca la Muruz-vodă, pînă a nu făta oile. Alții bani dă dijmărit, alții dă vinăriciu și toți banii [f. 45v] înzecit îi cer și mai bine dăcît era odată pentru toate acestea.

ZAPCIII, dînd palme sindiilor: Dar ludele, că să cer și acestea îndoite și întreite, nu spui? Dar banii ce să cer cu nume dă rămășițuri, dă lipsă dă bani, dă bani vechi și alte multe asemenea, nenumărate, nu le spui?

SINDIILE, sfiindu-să: Iartă-mă, stăpîne, că dă multe ce să mai cer, nu știu ce să spuiu mai nainte.

CIMPOIAȘUL: Aduce-vă-ți aminte dă ceea ce vă zicea cimpoile mele: „Lasă, lasă, să vedem" Iată că văzurăm.

NORODUL: O văzurăm și o pățirăm, și om ținea-o minte cît vom trăi.

PÎRCĂLABUL către zapciu: Stăpîne, dumneata și altădată ne-ai mai fost zapciu, dar ca acum, atîta zor dă bani nu ne-ai făcut niciodată, nici în vreme dă răzmiriță, nici în zilele nesățiosului Suțu. Nici s-au cerut vreodată (dă cînd țiu și eu minte, în astă vîrstă a bătrînețelor ce sînt) atîția bani dă mulți și dăodată dă la toți, ca acum; nu ne spui ce e pricina?

PREOȚII: Ia să ascultăm și noi, că și pă noi cu mare strînsoare ne apucă protopopii să plătim cîte o mahmudia din cap în cap, pentru cîrja mitropolitului. Și cîte un galben împărătesc din cap în cap, ajutor. Au doară au făcut alt mitropolit nou?

DIACONII: Putem zice și noi, cum zicea acel filosof (cînd răsticnea jîdovii pă Hristos) că or dumnezeirea pătimește sau că lumea să prăpădește. Așa putem și noi zice acum că or dumnezeirea a lipsit din lume, sau că temere dă Dumnezău n-a mai rămas în lume.

ZAPCIUL: Ce e pricina eu nu știu, eu atîta știu că mi-au poruncit boierii ispravnici, după poruncile cu care au venit bumbașîrii dă la București, să împlinim banii aceștia toți, mult pînă într-o săptămînă, să istovim toți banii. Că, neistovind, sînt poruncíți bumbașîrii să mă ducă drept la ocne, cu atîta pripă să cer; dă aceea, împreună cu poruncile, s-au pornit dăodată și bumbașîrii, la fieșcare madea cîte un bumbașîr peșingiu și altul zoraliu.

PREOȚII: Peșingiu și zoraliu! Ce va să zică? Că mulți bumbașîri au venit [f. 46r] în alte vremi, dar cu asfel dă nume n-am mai auzit pînă acum.

ZAPCIUL: Peșingiu, cel ce împlinește peșin. Și zoraliu, cel ce zorește la împlinire, adică dă zor mare spre împlinire.

MĂSCĂRICIUL: Întocma după canoanele grămăticești, din peșin, peșingiu, și din zor, zoraliu.

PREOȚII: Toate, ca din canoane.

DIACONII: Toate, după canoane.

NORODUL: Poate să ne vindem și copiii, după canoanele voastre.

MĂSCĂRICIUL: Poate voi, că eu n-am copii, m-a miluit Domnul dă mi i-a luat pînă a nu veni această bună vestire.

ZAPCIUL: Între bumbașîrii ce au venit este unul mai dă-ispravă, ce-i zic Slăbănogul, zice că este dintre logofeți, dă vistierie și om al vistierului și prea iubit al logofătului Belu, pă el să-l întrebăm, că el poate va fi aflat pîntre ceilalți logofeți ai vistieriei și ai divanului, sau și dă la însuși logofătul Belu, că știu că-l are ca o mînă dreaptă al dumnealui, îl amestecă la toate tainile dumisale.

PÎRCĂLABUL: Arfon bumbașîr, peșingiule, și dumneata zoraliule (așa să le zic?)!

ZAPCIUL: Așa, că aceasta este ca o boierie și tagma ciocoiască să bucură cînd îi cheamă pă boieria lor.

PÎRCĂLABUL: Veniți, vă rog, arfondes bumbașîri, peșingii, zoralii, belelii, frigelii, și ceilalți, dă ne spuneți dumneavoastră ce este această urgie dumnezeiască ce a căzut asupra noastră? Că vă vom cinsti și pă dumneavoastră cu cevaș...

BUMBAȘÎRUL PEȘINGIU: Ce să vă spuiu mai nainte! Că toate cîte s-au întîmplat între boieri la divan, pentru aceste dăjdii, toate le-am aflat, unele dă la cei ce au scris anaforalele boierilor, altele le-am văzut cu ochii miei și, cele mai tainice, le-am aflat dă la însuș stăpînul mieu, logofătul Belu, că pă mine mă trimetea pă la unii din boieri cu anaforalele dă le iscălea; dar

dați dăocamdată o sumă dă bani și diseară ne vom aduna [f. 46ᵛ] cu toții la un loc și vă voiu spune, că, zăbovind cu banii, vin și piste noi alți bumbașiri.

PÎRCĂLABUL: Duce-vă-ți, sindiilor, după bani și ce veți putea face pînă diseară, dați-i la zapcii.

A ȘASELEA PERDEA

Obrazele aceștii perdeli:

BUMBAȘÎRUL
NORODUL
PÎRCĂLABUL
PREOȚII
DIACONII
ZAPCIII

Tot satul, strînși fiind la casa pîrcălabului, pă lîngă vatră, ascultă la cele spuse dă către bumbașir.

BUMBAȘÎRUL: Ascultați, ticăloșilor, urgia Domnului ce a căzut asupra voastră. Cum a sosit măria sa vodă dă la Țarigrad, toți cu mare bucurie l-au priimit și s-au bucurat toți, cu toții văzînd piste atîta vreme dă ani iarăș domn pămîntean și toți cu bucurie aștepta izbăvirea norodului din chinurile cele mai dănainte, precum să și arăta măria sa la început, domn blînd, mult milostiv și fără interes.

NORODUL: Așa auzeam și noi, dă aceea și jucam bucurîndu-ne și chiuiam veselindu-ne.

MĂSCĂRICIUL: Și tocma în bucurie și în veselie ne călcă focul, cum zic grecii, *is tin haran, che o haraccis.**

BUMBAȘÎRUL: Și, vrînd măria sa ca să lipsească toate jafurile, toate năpăstuirile și toate nelegiuirile ce să urma mai nainte, a și făcut pitac domnesc către boieri ca să să chipzuiască și să să întocmească toate boieriile fără dare dă bani. [f. 47ʳ]

NORODUL: Să dea Dumnezău!

* < *gr.:* În (toiul) veseliei, (iată) și strîngătorul haraciului!; *cu chirilice; cf. infra, p. 179*>

PREOȚII: Dă Doamne!

DIACONII: Amin!

BUMBAȘÎRUL: Era să și dea Dumnezău, dă n-apuca să vie dă la Brașov stăpînul mieu, logofătul Belu, că cei mai mulți boieri gata era să facă acest fel dă anafora, încă și făcuseră izvodul, dar Belu, (n-ar mai fi) cum a venit și a aflat dă aceasta, peșin, ca un fanariot, s-a întîlnit cu cuscru-său, vistierul Barbul Văcărescul.

MĂSCĂRICIUL: Adică Iuda Iscariotul cu Caiafa.

PREOȚII: Cu cel ce a dărăpănat țara cu totul, după ișirea lui din Brașov, cu cel ce nu să mai satură, dă-i vei da și pă gură și pă cur.

MĂSCĂRICIUL: S-a molepsit dă la nesețăiosul ⟨*sic*⟩ Suțul.

PREOȚII: Căci, după cum auzim și vedem în faptă, ca în vistieria lui, la nimeni altul, așa greotăți dă mari și jafuri și năpăstuiri pă țară n-a mai fost altă dată. Acum și pă noi vedem că ne apucă să dăm din cap în cap, cîte o mahmudie dă om, pentru cîrja mitropolitului; pă zile, pă zile ne schimbă, și pă mitropoliți, și pă episcopi și pă igumeni.

MĂSCĂRICIUL: Ca fusele la dăpănătoare.

BUMBAȘÎRUL: Și intrînd amîndoi la măria sa vodă în casă, a făcut pă măria sa dă a priimit, fără voia sa, a să da boieriile iarăș pă bani.

NORODUL: Și ceilalți boieri au tăcut toți cu totul, ca niște muți?

BUMBAȘÎRUL: Ba nu, n-au tăcut, dar ce pot face! Că Bălăceanul peșin s-a apucat în gîlceavă cu Văcărescul, strigînd în divan amîndoi cît putea. Bălăceanul, ca să lipsească toate jafurile, toate rușfeturile, toate avaeturile și toate chinurile după norod, iar Văcărescul, ca să urmeze și acum tot ca și mai nainte.

MĂSCĂRICIUL: Cum zic grecii: *Tihes*, *Ghiani*? *Tiha panda**. [f. 47ᵛ]

ZAPCIII: Ba mai „oliolio!“ dăcît mai nainte.

BUMBAȘÎRUL: Bălăceanul striga: „Pînă cînd, arhon vistier, tot dărăpănare și prăpădenie țării? Pînă cînd tot nemilostivire? Nu-ți ajunge cîtă dăzghinare și dărăpănare i-ai făcut pînă acum? Au vei să o cufundezi cu totul?“

* ⟨*gr.:* Ce ai, Ioane? — Ce am avut totdeauna.; *cu chirilice* ⟩

Iar Văcărescul: „Pînă cînd, arhon vornice, tot binele și mîngîierea țării? Pînă cînd tot milostivire? Nu-ți ajunge cîte surgunlucuri ai pătimit pentru dragostea ce arăți către ea? Au vei acum să te prăpădești cu totul?"

MĂSCĂRICIUL: Hi, hi, hi, hi!

NORODUL: Să vedem cine pă cine va birui.

MĂSCĂRICIUL: Negreșit, cel ce voiește răul țării. Ha! Ha! Ha! Ha!

PÎRCĂLABUL: Tăceți, să isprăvească bumbașîrul, că din cele ce ne va spune vom cunoaște cine va birui. Mai spune, stăpîne, ce mai zicea acești doi boieri, unul voitor dă bine (Dumnezău să-l întărească!) și altul voitor dă rău (Dumnezeu să-l prăpădească!).

BUMBAȘÎRUL: Bălăceanul zicea: „Vezi patriot bun ce te-ai arătat, arhon vistier!"

MĂSCĂRICIUL: Ba patrihoț!

BUMBAȘÎRUL: „Dumnealui vornicul Manul, strein fiind, a ținut oștirile împărătești în vistieria dumnealui numai cu talere ca la o sută dă mii pă lună, iar dumneata, cum te-ai făcut vistier, ai urcat cheltuielile piste măsură, dă a ajuns, luna și milionul, fiind oștirile nici pă jumătate în țară după cum era în vistieria Manului. Vezi slujbă dreaptă ce ai făcut țării, vezi ce ajutor i-ai făcut, dă n-o mai scăpa niciodată dă supt jugul datoriei, dă aceea ai alergat mai nainte în țară" Iar Văcărescul: „Și dă această sumă (zicea) m-am căit, dă ce să nu arăt îndoit și înzecit pă cît am arătat, că ce puteai să-m faci?"

NORODUL: Dreptate are, cînd dreptatea a lipsit.

BUMBAȘÎRUL: Bălăceanul să scura și striga (apucîndu-ș barba [f. 48[r]] cu mîna): „Să-m razi barba aceasta, arhon vistier, dă nu vor lipsi toate aceste jafuri ce să fac acum!" Iar Văcărescul: „Să-m razi barba aceasta, arhon vornice, dă nu să vor urma jafurile și dă acum înainte tot ca mai nainte, încă și mai ce!"

MĂSCĂRICIUL: Hi, hi, hi, hi!

PÎRCALABUL: Frumoasă vorbă dă vistier!

MĂSCĂRICIUL: Frumoasă, frumoasă, ca dintr-un cur scoasă. Ha, ha, ha, ha!

PREOȚII: Cum am zice: Iată boier întocma ca Iuda, că precum Iuda, cu o sărătură ⟨*sic* pt. sărutătură⟩ a dat pă

Hristos, spre pedeapsă, în mîinile jîdovilor, pentru treizeci dă arginți ce a luat, așa și el, cu o proshimă dă patriot bun, ișind din Brașov înaintea celorlalți boieri, a dat țara în jaf, în mîinile jăfuitorilor, pentru miile și sutele dă mii dă arginți, ce a luat după la ispravnici, după la sameși, după la calemgii, după la vătași dă plaiuri, după la zapcii, după la huzmetari și ceilalți. Dă aceea, cu drept cuvînt, îl putem numi: *Barbul Văcărescul, vînzătorul țării.*

DIACONII: Bine-i ziserăți, *vînzătorul țării*. Să mai adăogăm și noi: *Iuda cel fără dă lege.*

MĂSCĂRICIUL: Să adaog și eu: *Gîdea nevinovaților*

PÎRCĂLABUL: Așteptați să isprăvească bumbașîrul, și vom adăoga în urmă cu toții.

BUMBAȘÎRUL: Așa văzînd Bălăceanul că dă acolo nu poate folosi nimic, ci mai mare gîlceavă să ațîță, că să aprinseseră amîndoi ca para focului...

PREOȚII: Întocma ca la sfatul ce au făcut jîdovii, cînd au dat pă Hristos spre răsticnire.

BUMBAȘÎRUL: Văzînd Bălăceanul, zic, că acolo la divan nu poate folosi nimic, a luat pă ai săi și, adunîndu-să la un loc, au și făcut anafora către măria sa, pentru [f. 48[v]] toate boieriile, pentru toate dregătoriile, judecătoriile și celelalte zapcilîcuri, să să facă toate fără dare dă bani, fără nici un havaet, îndatorînd și pă boierii cei mari, pă divaniți, cum le-am zice miniştri, ca și ei să facă cele mai mici boierii supuse lor, cum ispravnici, sameși, judecători, zapcii, vătași dă plaiuri, polcovnici, căpitani și celelalte, iarăș fără nici un ban, măcar rușfet, ca și ei să nu aibă cuvînt a face norodului cea mai mică năpăstuire.

NORODUL: Dumnezău să-i ierte păcatele! Dumnezău să-l miluiască!

BUMBAȘÎRUL: Adăogînd și aceasta, adică, care va îndrăzni să facă cuiva cea mai mică năpăstuire, cu grea pedeapsă să să pedepsească.

NORODUL: Dumnezău să-l blagoslovească! Dumnezău să-i dăruiască viață îndelungată! Dumnezău să-l învrednicească dă împărăția cerurilor!

BUMBAŞÎRUL: Şi alte multe ca acestea mai scria, care nu le ţiu minte toate. Iar pă cîte ţinuiu minte, iată că vă le spuseiu.

NORODUL: Am fi jucat şi noi atunci în mărămi, cu mîinile în şolduri.

ZAPCIII: Acum veţi vedea cum i să jucaţi, daca n-eţi istovi pînă mîine banii.

NORODUL: Ce? Aşa dăgrab să cer banii?

ZAPCIII: Acum trecu un neguţător dă la Bucureşti şi, întrebîndu-l: „Ce mai veste?", ne spuse că a auzit dă la un calemgiu d-ai vistieriei că s-ar fi făcut iarăş o mare gîlceavă între boieri şi că un arhiereu a lipsit, a fugit pă furiş din Bucureşti şi nu să ştie unde s-a dus. Şi că dumnealui vistierul a mai gătit alt tacîm dă bumbaşîri, tot din binişlii, să să mai pornească asupra celorlalţi bumbaşîri, ce sînt veniţi, că au zăbovit cu împlinirea banilor.

PREOŢII: Binişlii! Ce va să zică? [f. 49r]

ZAPCIII: Cei ce port binişe înaintea măriii sale lui vodă, o modă nooă dă edeclii, ce a adus-o măria sa acum dă la Ţarigrad, ce n-a avut-o nici un domn pînă acum.

MĂSCĂRICIUL: Aşa şi cei ce port ceacşîri îi putem numi ceacşîrlii.

PÎRCĂLABUL: Ia tăceţi, să auzim cum a rămas jos o acest fel dă anafora blagoslovită. Spune-ne, peşingiule, ce mai ştii, pînă vor veni şi binişliii, caftanliii şi ceacşîrliii.

MĂSCĂRICIUL: Şi izmenliii, cei ce port numai izmene, ca mine.

BUMBAŞÎRUL: Văzînd Belu şi vistierul Văcărescul că vornicul Bălăceanul a dat această anafora, iscălită dă mulţi boieri din partida lui, măriii sale lui vodă, şi, cunoscut fiind că, dă să va întări dă către măria sa, nu mai pot lua nici un ban piste cele orînduite, peşin au intrat amîndoi la vodă în casă şi, găsindu-l cu totul uşurel la minte, fiind şi turburat într-acea zi (căci nu-l priimise Pavelica, pentru că n-a înălţat pă bărbată-său în mai mare boierie), cu feluri dă feluri dă vorbe l-au amăgit şi l-au înduplecat a da poruncă a să face altă anafora, în care să arate ca ruşfeturile şi havaeturile să nu lipsească, fiind canonisite din vechime, după

obiceiu, şi, strîngîndu-să cei mai bătrîni, în odaia vistierului, ca cîinii la leşuri, cum am zice...

PREOŢII: Şi ca corbii la stîrvuri.

MĂSCĂRICIUL: Şi ca lupii la vite.

BUMBAŞÎRUL:... şi, întîmplîndu-mă şi eu într-acea odaie unde era adunaţi, am văzut cu ochii miei că au pus ţara în mijlocul lor, ca un stîrv, ca un leş, ca o vită moartă, şi au început fieşcare să tragă cît putea cu dinţii dintr-însa, să rupă ca cîinii pă seama lor, iar Belul, stînd ca Irod împărat în mijlocul lor, hotăra ca cel ce a apucat dă a rupt cu dinţii, pă cît a rupt, aceea să fie pă seama sa. Şi aşa, trăgînd unul dă o parte, altul [f. 49v] dă altă parte, au sfîşîiat leşul dă tot (încît i să vedea coastele, cîte una, una), făcînd altă anafora, prin care au înmulţit veniturile boierilor înzecit şi mai bine dăcît era mai nainte.

NORODUL: Săracă ţară! Vaiu ţie şi dă ticăloşiia ta! Cine să te plîngă? Cine să te jălească? Cînd cîinii ce trebuia să te păzească dă năvălirea lupilor, aceia mai întîiu te sfîşîiesc!

PREOŢII: La cine să te jăluieşti (zice o vorbă rumânească), cînd judecătorul e davagiu! Aşa şi noi acum, la cine să ne plîngem, cînd păstorul ne dă spre jărtfire! Păstor ales din sînul nostru. Vaiu, vaiu, vaiu noă!

MĂSCĂRICIUL (bătîndu-ş pieptul): La mine, la mine! Hi, hi, hi, hi!

BUMBAŞÎRUL: Aşteptaţi să mai auziţi, încaleai să nu mă cinstiţi dăgeaba. După toate acestea, vrînd ca dăodată pînă la ficaţi să soarbă sîngele săracilor şi, cum am zice, să dea ţării cu toporul în cap, cum omoară pă porci, s-au strîns cei mai bătrîni, cum vistierul Văcărescul, banul Dinul Creţulescul, vornicul Istrate Creţulescul şi vornicul Matacu Racoviţă, la logofătul Belu, şi acolo au izvodit o sumă mare dă datorie, ca cînd ar fi datoare ţara milioane piste milioane, şi, spre a nu pricepe cineva această datorie, au făcut o anafora oarbă, arătînd că atîtea milioane este ţara datoare, nearătînd la cine, şi cît, şi pentru ce, şi dă este acea datorie bună sau nu.

NORODUL: Va să zică orbeşte, ca cînd s-ar juca d-a baba oarba.

BUMBAŞÎRUL: Să joacă, nu să joacă, voi veţi vedea, că într-această datorie cei mai mulţi bani sînt plătiţi dă voi şi daţi în cheltuielile împărăteştilor oştiri, şi cei mai mulţi mîncaţi dă zapcii, dă ispravnici, dă sameşi, dă vătaşi dă plaiuri şi alţii, şi acum să mai cer să-i mai plătiţi încă o dată.
MĂSCĂRICIUL: Adică dooă piei după o oaie.
ZAPCIII: Să vă mulţumiţi cu dooă piei, să nu vă ceară şi trei, şi patru, ca proviantul la Caragea, ce l-aţi plătit în [f. 50r] zece rînduri şi tot nu eraţi scăpaţi.
BUMBAŞÎRUL: Şi, spre plata acestor bani, au hotărît printr-acea anafora să să împlinească dă scutelnic cîte talere doăzeci* şi mai bine din cap în cap; dă posluşnic cîte talere zece şi mai bine din cap în cap. Toate huzmeturile le-au înzecit şi mai bine, ludele le-au sporit, le-au înmulţit, le-au adus la o sumă nespusă, nepovestită.
MĂSCĂRICIUL: Cu „mai bine" al tău lumea s-a prăpădit.
NORODUL: Ajunge, nu mai spune, am ajuns, cum să vede, la cea dăsăvîrşit dăznădăjduire.
BUMBAŞÎRUL: Nu vă pripiţi.
MĂSCĂRICIUL: *San tin hira, sto crevati.* ** Cum zic grecii.
BUMBAŞÎRUL: Aşteptaţi să mai auziţi, că mai aveţi şi partea bisericească împreună cu voi, în asemene tînguire, că au hotărît, tot printr-acea anafora, să să ia şi toate veniturile mănăstirilor şi ale mitropoliei şi ale episcopiilor, pă mulţi ani.
PREOŢII: Şi au priimit aceasta şi mitropolitul şi episcopii?
BUMBAŞÎRUL: Cine îi ascultă? Că, văzînd că nu să îndupleacă şi ei să iscălească la acea anafora, peşin au făcut şi altă anafora, ca să facă alt mitropolit.
MĂSCĂRICIUL: Să nu cumva să facă şi alt măscăriciu?
PREOŢII: Dă aceea ne apucă şi pă noi să plătim cîte o mahmudia dă preot i dă diacon, din cap în cap, pentru cîrja mitropolitului, şi cîte un galben ajutor, iarăş din cap în cap.
MĂSCĂRICIUL (puindu-ş mîinile în cap): Să-m păzăsc capul, să nu cază şi pă capul mieu ceva.

* *zece*
** ⟨*gr.*: Ca văduva la pat; *cu chirilice*⟩

BUMBAŞÎRUL: Acest ajutor a işit pă toţi dă obşte, şi pă privilegheaţi şi pă neprivilegheaţi, încă cu mai prisos dăcît la voi.
MĂSCĂRICIUL: Adică toţi cu toţii să fierbem într-un cazan.
BUMBAŞÎRUL: Şi pentru a să împlini toţi aceşti bani, cu [f. 50v] mijloace cuviincioase, după plăcerea lor.
NORODUL: Adică cu bătăi, cu cazne, cu chinuri, cu arsături, cu afumături, cu închisori, şi altele, după cum vedem în faptă.
PREOŢII: Tocma ca în zilele lui Caragea şi ale Suţului. Iată trei domni dăopotrivă, ca cînd ar fi născuţi cîte-trei tot dă o mumă, dă un tată, şi dă un dascăl învăsaţi.
BUMBAŞÎRUL: Cît pentru dascăl, adăvărat dă un dascăl învăsaţi, dă logofătul Belu, căci pentru a să împlini toţi aceşti bani şi a să lua şi toate veniturile mănăstireşti, pînă la un ban, şi ale episcopiilor şi ale mitropoliei, a orînduit pă însuş Belu casier asupra acestor bani şi bumbaşîr mai mare şi împlinitor.
MĂSCĂRICIUL: Nu-ţi fie ruşine să zici şi belitor (să fie faţa dumneavoastră cinstită).
NORODUL: Adică pă cela ce ştie să ne belească, pă cela ce a născocit toate acestea.
BUMBAŞÎRUL: Şi spre ajutor lui, a orînduit pă cuscru-său, vistierul Văcărescul, pă vînzătorul ţării (cum ziseră mai nainte preoţii) şi pă Trăsnea.
NORODUL: Adică pă unul ca să ne vînză ca pă vite la obor, pă altul ca să ne trăsnească la pămînt*, ca pă porci şi pă cel dă al treilea, adică pă Belul, ca să ne belească ca la zalhana.
MĂSCĂRICIUL: O beli astă dă la mine, că mie n-are ce să-m mai facă, dăstul gol şi belit sînt.
BUMBAŞÎRUL: Ţie şi noă o să ne bage şi cîte un par în cur, cum făcea feciorul acelui părinte ce, după moartea tatălui său, dăzgropa pă morţi, îi dăspuia şi le băga şi cîte un par în cur. Şi aşa a scăpat pă tatul său dă blestemele oamenilor, fiindcă tatul său numai îi dăzgropa şi îi dăspuia, iar el, după ce îi dăzgropa şi îi dăspuia, le băga şi cîte un par în cur.

* *cu toporul în cap*

În vorbă fiind la vatră, să dă dă știre că a venit episcopul Buzăului dă la București și să risipesc toți, iar a dooa zi, după biserică, că era zioa aceea sărbătoare mare, să strîng cu toții la episcopul. [f. 51r]

A ȘAPTEA ȘÎ CEA DIN URMĂ PERDEA. BLESTEMUL NORODULUI

Obrazele aceștii perdeli:
BUMBAȘÎRUL
EPISCOPUL BUZĂULUI
NORODUL
PREOȚII
DIACONII
MĂSCĂRICIUL

BUMBAȘÎRUL: Bine-ai venit sănătos, prea sfinte părinte, ce mai veste dă la București?

EPISCOPUL: Bine v-am găsit pă toți sănătoși, fiii miei, nici eu nu mai știu ce să vă mai spuiu.

BUMBAȘÎRUL: Au tot zoruri dă bani sînt?

EPISCOPUL: Ce zoruri piste zoruri! Ce zbierete! Ce zgomote! Ce gîlcevuri între boieri la divan! Unii cu pieptul stau și strigă: „Să nu să mai împlinească, să nu să mai împlinească banii ce să cer, ci să rămîie jos“ Alții să umflă ca curcanii și strigă: „Să să împlinească, să să împlinească și să să mai trimiță și alți bumbașîri asupra voastră, dă ce n-ați istovit banii pînă acum“

PREOȚII: Cum striga, prea sfinte părinte, jîdovii pentru Hristos: „Să să răstihnească, să să răstihnească!“

EPISCOPUL: Unii să bat, să necinstesc, să ocărăsc și, în cele după urmă, să și surgunesc dă măria sa vodă, pentru că voiesc binele țării; alții să laudă și să cinstesc dă măria sa, pentru că voiesc răul țării și dărăpănarea ei.

MĂSCĂRICIUL: Oare carii vor birui?

BUMBAȘÎRUL: Negreșit cei ce voiesc răul țării, căci aceia sînt și mai mulți și mai obraznici.

EPISCOPUL: Unii au răgușît strigînd: „Să să cerceteze jafurile ce s-au făcut pînă acum și jăfuitorii să plătească îndoit și întreit celor năpăstuiți și să să pedepsească, ca să nu mai îndrăznească alții a face asemene!“. Alții

să spărgea strigînd și ei: „Nici o cercetare să nu să mai facă, nici o împlinire, nici pedeapsă, că ne necinstim cu toții și cum mai putem trăi în urmă?“

BUMBAȘÎRUL: Negreșit, ca cînd îi văz, aceștia sînt blestematul Belu, cu cuscru-său Văcărescul, iar ceilalți ce strigă pentru [f. 51v] țară este blagosiovitul Bălăceanul cu ai săi.

EPISCOPUL: Bine ghiciși, ca cînd ai fi fost acolo și i-ai văzut.

NORODUL: Și preaosfinția ta, părinte, ce făceai? Tăceai? Nu ziceai nimic?

EPISCOPUL: Ce să fac? Ce să tac? Și ce să zic? Cine mă asculta? Pentru că n-am vrut să iscălesc și eu cu unii din boieri într-o anafora dă mare primejdie (cu care au luat și toate veniturile mitropoliei i ale episcopiilor și ale mănăstirilor, au scos și dăjdii mari pă scutelnici și pă poslușnici și pă huzmeturi) au început ceilalți boieri și asupră-m cu gurile, ca cîinii să mă mănînce.

NORODUL: Bine auzeam, prea sfinte părinte, că și din boieri sînt unii ce voiesc binele norodului.

EPISCOPUL: Adăvărat, sînt, dar cine îi ascultă? Că aceștia cu mine, vrînd să scădem măcar ceva, cîtuși dă puțin, spre ușurința voastră, dintr-acești bani ce vi să cer acum, s-au necinstit, s-au ocărît, s-au surgunit dă măria sa; știți pă aga Mihăiță Filipescul, pă vrăjmașul grecilor, pă vrăjmașul ciocoilor, jăfuitorilor, nelegiuiților, și pă dumnealui l-a surgunit, împreună cu ceilalți, și în locu-i a orînduit agă pă un fecior dă gelep, dă caceaun, ce-i zic Costinoiul, după tatăl său, Costi Gelepul, iar el, ca să intre în neamul boieresc, ș-au dat porecle dă Mihălesc, după moșiia Mihăleștii, ce a cumpărat.

BUMBAȘÎRUL: Dar preaosfinția ta cum ai venit aici? Cum te-au lăsat?

EPISCOPUL: Văzînd atîtea ocări, pedepse și cazne pă boieri nevinovați, frică fiindu-m și mie să nu-m pierz și viața, m-am furicit ⟨sic⟩ și am fugit pă jos, să merg la vreo mănăstire, dar d-oi scăpa cu viață, că acolo cu primejdie dă viață poate îndrăzni omul să zică cel mai mic cuvînt spre binele țării.

PREOȚII: Și la mitropolie n-a rămas nimeni, preasfinte părinte? Că mitropolitul auzim că tot în Brașov este.

EPISCOPUL: Au făcut anafora să facă alt mitropolit. [f. 52r]
PREOȚII: Oare fi-va mai cu iubire dă omenire?
EPISCOPUL: Ce iubire dă omenire ziceți? Au nu v-a venit poruncile să dați și voi, din cap în cap, cîte o mahmudia pentru cîrjă, încă pînă a nu să hirotonisi mitropolit, și cîte un galben împărătesc ajutor, din cap în cap?
PREOȚII: Va să zică om fără dă lege.
MĂSCĂRICIUL: Adică nelegiuit.
EPISCOPUL: Poate fi, fiii miei, că auz că este să să facă mitropolit un om din ungureni, un letin, un uniat, o alt fel dă lighioană dă om, unul ce-i zic Stratonichias, dar mulți din boieri îi stă împotrivă.
PREOȚII: Și asfel dă om poate fi vrednic dă mitropolit?*
EPISCOPUL: Dă-l vor alege boierii cei hrăpitori, cei voitori dă rău țării, negreșit că-l fac vrednic dă mitropolit, cum a făcut odată un arhiereu, la Țarigrad, adică vrînd diaconul arhiereului să încerce pă arhiereu, i-a spus că a venit oarecine și să roagă să-l hirotonisească diacon. Iar arhiereul i-a zis: „Adu-l în casă" Și diaconul a băgat în casă la arhiereu un măgar (pérno simbáthion**, cum zic grecii). Arhiereul a început a certa pă diacon dă această obrăznicie, diaconul a întors pă măgar, ca să-l scoață afară, făcînd arhiereului cu ochiul, să să uite la coada măgarului; și, întorcîndu-să măgarul, a văzut arhiereul că dă coada măgarului era atîrnată o pungă dă bani și peșin a strigat cu glas mare: „Axios! áxios!" adică: „Vrednic! vrednic e să să diiconească!" Așa și noi cu Stratonichias al nostru.
PREOȚII: Și așa, ca un măgar, poate să ne pîngărească și legea.
MĂSCĂRICIUL: Învăsați-vă dar să strigați ca măgarii: Ăa! ăa! ăa! Ca să știți ținea isu mitropolitului.
NORODUL: Pînă a să face și a ne pîngări, ce să facem noi acum?
EPISCOPUL: Ce alt putem face, cînd ursul dă voie nu joacă, dăcît o rugăciune către Domnul, ca să le întoarcă inimile, să le înduplece cugetul spre bine, să-i lumineze

* *să ne pîngărească și legea.*
Diaconii: *Că atita ne-a rămas...*
** ⟨ *gr.:* să avem iertare; *cu chirilice* ⟩

spre iubire dă [f. 52v] omenire? Doară dintr-o rugăciune a norodului către Domnul, să vor întoarce spre pocăință.
NORODUL: Ce rugăciune, preasfinte părinte? Cînd ei, după atîta răzvrătire ce a pătimit țara dă zavergii, după atîta prăpădenie ce au făcut apostații greci, după atîtea răutăți ce au urmat turcii, calmucii și zaporojanii, pierzînd sumă dă oameni nevinovați, cînd, după toate acestea și după mînia Domnului ce ne-a venit cu vifor mare și vijălie nespusă, cu cutremuri și cu cea mai mare uscăciune, cu foamete grozavă, nu ș-au venit în cunoștință dă dumnezeire, nu s-au pocăit, nu li s-au înduplecat scîrnavele lor inimi spre milostivire, nu li s-au curățit sufletele lor dă cea mai dănainte spurcăciune și lăcomie, acum nădăjduiești preaosfinția ta că, cu o rugăciune numai, să-și schimbe năravurile lor cele rele, cele spurcate? Să-și potolească lăcomia lor cea mare? Și să-și îngrădească nesațul lor cel necovîrșit?
MĂSCĂRICIUL: Năravul din fire n-are lăcuire.
EPISCOPUL: Dar ce să facem, iubiților miei fii?
PREOȚII ȘI DIACONII, toți cu un glas: Preasfinte părinte, să zicem toți, cu mîinile rîdicate către Domnul, și preoți și diaconi și mireni, dă la mic pînă la mare, să strigăm din tot sufletul nostru: „Bată-i Dumnezău să-i bată!"
NORODUL: A...min! Trageți clopotele.
MĂSCĂRICIUL: Auziți, copii, cum strigă, cum sună clopotele: Ba...ni, ba...ni, ba...ni!
PREOȚII ȘI DIACONII: Precum să stinge focul dă apă, așa să să stingă sămînța lor dă mînia Domnului!
NORODUL: A...min!
PREOȚII ȘI DIACONII: Să să zdrobească oasele lor, dă la mic pînă la mare!
NORODUL: A...min!
PREOȚII ȘI DIACONII: Cum să topește ceara dă la fața focului, așa să să topească neamul lor dă la fața Domnului!
NORODUL: A...min!
PREOȚII ȘI DIACONII: Fiere și otravă spre mîncare să le dea lor și cu oțet să-i adape pă ei! [f. 53r]
NORODUL: A...min!
PREOȚII ȘI DIACONII: Pămîntul să-i înghiță pă toți dă vii!

NORODUL: A...min!
PREOȚII ȘÎ DIACONII: Foc dumnezeiesc din cer să-i arză pă ei!
NORODUL: A...min!
PREOȚII ȘÎ DIACONII: Potoapele să-i înece!
NORODUL: A...min!
PREOȚII ȘÎ DIACONII: Viermii dă vii să-i mănînce!
NORODUL: A...min!
PREOȚII ȘÎ DIACONII: Vîntul să-i risipească, ca paiele din arie!
NORODUL: A...min!
PREOȚII ȘÎ DIACONII: Praful și țărîna să să aleagă dă tot neamul lor!
NORODUL: Amin! Amin! Amin!

În tot cursul blestemului, Măscăriciul fuge, aleargă încoace și încolo, să vîră, să ascunde, scuturîndu-să și tremurînd dă frica blestemului celui înfricoșat, încît dinții îi clănțăiește în gură.

Starea Țării Rumânești pă vremea pămîntenilor

Obrazele aceștii comedii:

ORĂ
NORODUL
PÎRCĂLABUL
SINDIA
LOGOFEȚELUL
PATRIHOȚII
PATRIOȚII
MĂSCĂRICIUL

Strînși fiind setenii în satul Gherghița, auziră buna vestire de nooăle întocmiri și așăzămînturi ce s-au făcut spre ușurința țării și, dă bucurie, joc și chiuiesc.

PERDEAOA DINTÎIU

ORA: Să jucăm bine, să bem și mai bine,
Să ne-nveselim cu toți, c-am scăpat dă hoți.
Domnul ne-a miluit, Domnul ne-a dăruit,
Domn milostiv și îndurat, la inimă foarte curat.
Săltați și vă-nveseliți, nimic să nu mai grăiți.
Adu, dragă, vin să bem, că credet acum avem.
A crăpat Satana, s-a spînzurat Iuda,
S-au cufundat patrihoții, hoții, hoții, hoții.
Să bem și să închinăm, pentru patrioți să ne rugăm,
Pentru sănătatea lor, ca bine să le fie lor.
Beți și chiuiți, nimic să nu mai gîndiți.
Strigați cu glas mare, strigați foarte tare:

Să trăiască, să trăiască, patrioţii noştri, dragă!
Dumnezău să-i miluiască, Dumnezău să le dăruiască
Împărăţie cerească, viaţă dumnezeiască! [f. 54v]
NORODUL: A...min!
MĂSCĂRICIUL (cu oala în mînă): Vivat! Vivat!

A DOOA PERDEA

PÎRCĂLABUL (întorcîndu-să dă la cîmp): Ce e astă veselie? Ce e astă bucurie?
SINDIA: Veni un logofeţel şi citi o publicaţie, ne spuse minuni mari, minuni pă negîndite, aşezăminturi nooă, întocmiri foarte bune, uşurinţa ţării şi a noastră scăpare din necazuri, din nevoi şi din chinuri.
PÎRCĂLABUL: Cheamă-l, mă rog, să vie aici la cîrciumă să ne povestească cum şi ce fel s-a întîmplat o asemene schimbare, o minune aşa mare.
MĂSCĂRICIUL: Să merg şi eu daca merg toţi la cîrciumă, poate că mă vor cinsti şi pă mine.
LOGOFEŢELUL: Ce să spuiu, dragă? Ce să auziţi? Bune lucruri s-au întocmit, sfinte lucruri s-au legiuit.
PÎRCĂLABUL: Pentru totdeauna, or pentru puţină vreme?
LOGOFEŢELUL: Pentru în veci să să păzească, în veci să să pomenească.
PÎRCĂLABUL: Bea, dragă, o oală dă vin şi spune-m şi mie să mă bucur, că eu nu mă aflaiu aci cînd citişi publicaţia.
MĂSCĂRICIUL: Şi mie, şi mie vin, că nu vă spuiu nimic.
LOGOFEŢELUL: Publicăţia, iată că v-o las aici, iar cum s-a întîmplat, ascultaţi mai pă scurt, că mă grăbesc să mă duc şi pîn alte sate. Nemaiputînd suferi boierii surgunlucurile, necinstele şi ocările ce pătimea dă la domni pentru că striga pentru ţară, pentru că li să împotrivea la nelegiuitele şi grelele dăjdii ce să scotea pă ţară mai pă toate zilele şi la grozavele jafuri şi năpăstuiri ce să făcea în ţară de către slujbaşi şi dregători, să duseră la vremelniceasca [f. 55r] stăpînire şi, arătîndu-i jafurile şi năpăstuirile şi greotăţile ţării, cu cazne şi cu chinuri ce să urma mai nainte, să rugară cu toţii ca să să întocmească alte legiuiri, mai uşoare, după puterea

ţării. Şi, ascultaţi fiind, să adunară şi începură a vorbi şi a să sfătui.
Patrihoţii zicea: „Boieri dumneavoastră, noi zicem că dăjdiile bine ar fi să să urmeze ca şi mai nainte, cu cislă după lude."
Patrioţii striga: „Jos dăjdiile, jos orce cislă şi orce lude!"
Patrihoţii: „Încaleai ajutorinţele, să iasă măcar cîte una pă toată luna."
Patrioţii: „Jos orce ajutorinţă!"
Patrihoţii: „Măcar răsura banilor, lipsa banilor să nu să rîdice"
Patrioţii: „Jos orce răsură şi orce lipsă dă bani!"
Patrihoţii: „Pînă cînd tot jos, jos? Încaleai huzmeturile sus, sus."
Patrioţii: „Jos şi huzmeturile, şi voi cu toţii!"
Patrihoţii: „În loc dă diminii, să să facă examinii măcar."
MĂSCĂRICIUL: Măcar, măcar, tocma ca un măgar.
Patrioţii: „Jos şi diminii, şi orce numiri!"
MĂSCĂRICIUL: Daca toate jos, eu mai sus, ca să vă văz pă toţi.
Patrihoţii: „Dajdia măcar a preoţilor i a diaconilor să să urmeze, ca o bagatelă."
Patrioţii: „Fugiţi, păgînilor, d-aci, c-aţi pîngărit şi cele sfinte!"
Patrihoţii: „Dar plocoanele şi avaeturile, ce sînt foarte obişnuite şi să înţeleg acum ca o lege, şi acestea jos să rămîie?"
Patrioţii: „Şi ele, cu voi, jos, în fundul gheenii să vă duceţi*!"
MĂSCĂRICIUL: Nu şi eu cu ei.
Patrihoţii: „Ei, bine, toate jos, dar noi ce să mîncăm?"
Patrioţii: „Căcat să mîncaţi!"
MĂSCĂRICIUL: Zi, să fie obrazele dumneavoastră cinstite, poftiţi, mă rog, la masă! [f. 55v]

A TREIA PERDEA

PÎRCĂLABUL: După aceste toate, cum să învoiră şi întocmiră aceste aşăzăminturi, ce le zic r e g u l a m e n t?
LOGOFEŢELUL: După atîta gîlceavă ce era să să apuce dă păr unii cu alţii şi să să bată ca orbeţii, să duseră

* *mergeţi*

la stăpînire, unde și acolo patrihoții începură a propune în favorul stăpînirii, zicînd: „Veniturile țării, o casă pentru măria sa." Iar patrioții dimpotrivă: „Veniturile țării, pă seama țării; măria sa, cu leafa sa."

Patrihoții: „Ce fel, dar, dă îndreptare vreți să să facă, ca nici frigarea să să arză, nici mielul nefript, după cum zice o pildă?"

Patrioții: „Pildele voastre, pă seama voastră; noi pentru țară aceasta hotărîm, ca niște canoane sfinte, ca o lege și mai sfîntă, adică să să întocmească o obștească adunare, aleasă dă tot norodul"

Patrihoții: „Și circiumarii să legiuiască?"

Patrioții: „Mai bine circiumarii, că ne înveselesc, dăcît ca d-ai dă voi, fanarioți și patrihoți"

MĂSCĂRICIUL: Aolică, că și eu cu ei.

Patrioții: „Ce să facă această obștească adunare?"

Patrihoții: „Obșteasca adunare să întocmească împlinirea dăjdiilor, dă la toți dă obște, după trebuința țării și după puterea ei. Ca toți dă obște să ajutăm mumei noastre, dă la care toți dă obște sugem. Obșteasca adunare să orînduiască lefi dă la cel mai mare pînă la cel mai mic*, după slujbele lor, ca toți dă obște, dă la vlădică pînă la opincă (cum zic rumânii), să fie lefași, fără nici un havaet. [f. 56r]

Obșteasca adunare să aleagă și pă însuș domnul, pă stăpînitorul țării.

Domnul să aleagă pă toți slujbașii săi.

Domnul și slujbașii să să supuie prăvi⟨li⟩lor ce să vor pune.

NORODUL: Ferice dă noi, că am trăi ca niște îngeri în împărăția cerului.

MĂSCĂRICIUL: Ferice și dă mine, că aș juca în mărămi.

LOGOFEȚELUL: Ferice dă voi și dă noi și dă toți dă obște, daca să vor păzi toate acestea.

MĂSCĂRICIUL: C-a⟨lt⟩ gînd n-am.

* *și, cum zic rumânii, dă la vlădică pînă la opincă, ca...*

Mavrodinada
sau
Divanul nevinovat și defăimat
sau
Copiii sărmani nevîrstnici și năpăstuiți

Divanul Înalt al Prințipatului Țării Rumânești, judecînd o pricină dă judecată a unor copii sărmani nevîrstnici ai răposatului Mavrodin și dăscoperind năpăstuirea ce li să făcuse mai dănainte, a hotărît să să întoarcă moșiia Mavrodinul la sărmanii copii dă la cel ce o luase și, fiindcă cîțiva din ceilalți boieri să interesa la această pricină, căuta vreme și prilej* cum să dăfăimeze acest divan, pînă ce deteră piste logofătul Aleco Vilara ce să afla logofăt la Depertamentul Dreptății, carele cu reportul ce făcu către domn dăfăimă acest divan și toată grefa divanului, dăpărtînd din slujbă cu mare necinste atît pă boierii divaniți, cît și pă toți scriitorii divanului.

Această comedie să înțelege înfățișată în curtea copiilor sărmani Mavrodinești.

Mădulările Divanului:

VORNICUL IORDACHE GOLESCU, prezident
LOGOFĂTUL MIHALACHE RACOVIȚĂ } členi
LOGOFĂTUL IANCUL VĂCĂRESCUL } členi
POLCOVNICUL ALECO POPESCUL } členi
[f. 101v]

Obrazele aceștii comedii:
ZAVISTNICUL
DIAVOLUL
FĂȚARNICUL
MITA
DREPTATEA

* *pîrlej*

NEVINOVĂȚIREA
ÎNDURAREA
PĂCĂTOSUL
IUDA
MIJLOCITORUL MITUITOR
LOGOFĂTUL ALECO VILARA
BOIERII CEI INTERESAȚI
DOMNUL STĂPÎNITOR
VESTITORUL
NEVINOVAȚII JUDECĂTORI
OCROTITORUL
COPIII SĂRMANI NEVÎRSTNICI
CEL PREA ÎNALT
BOALELE
MOARTEA
TRĂSNETUL
INTERESUL
NEBUNIA
JUDECĂTORUL INTERESAT
PERDAGIUL
TAINICUL
[f. 102^r]

PERDEAOA DINTÎIU.
FALA RĂUTĂȚII

ZAVISTNICUL: Pîn'a nu mă naște-n lume,
pîn'a nu veni în lume,
dă la ursitoarea mea,
în toată viața mea,
mi s-a ursit o dreptate,
mi s-a hotărît în parte
pă toți d-obște a-i zavisti
pizm-asupră-le a dobîndi,
nici dă însuși ai miei iubiți
să-m fie milă, dă părinți,
și pă însuși ai miei fii
să nu-i cunosc d-ai miei fii.
O, ce grea însărcinare
mi s-a dat fără-ndurare!

Aceasta necontenit
o și păzăsc neclintit
după a mea datorie
ce o am ca o soție.

DIAVOLUL: Dă cînd am căzut din cer,
dă cînd m-a zgornit din cer,
(pentru a mea grea mîndrie
ce n-aș fi vrut să-m mai vie),
a pîrî n-am contenit,
a dăfăima n-am ostenit,
pă toți a-i și da dă vină
fără cea mai mică vină.
Pîr' a fost a mea viață,
dăfăimarea o dulceață; [f. 102^v]
pîr' a fost a mea iubită,
dăfăimarea nelipsită,
amîndooă, dooă rele,
hrana vieții mele.

FĂȚARNICUL: Dă cînd mama m-a făcut,
dă cînd mama m-a născut,
viclean ochiu am dobîndit,
viclean gînd am nemerit;
ca o scumpă mi s-a dat,
zestre mi s-ancredințat
a mă preface-n fețe,
taler cu dooă fețe
la toți a mă arăta,
pre toți a-i înșăla.
O, ce dulce-nsărcinare!
Cine ca mine are?
În adăvăr, pă minciună,
ș-adăvărul, în minciună,
n-am lipsit a le preface.
Cine-aceasta poate face?
Cele strîmbe, foarte drepte,
cele drepte, nicicum drepte,
cine poate a le-arăta
ca mine ș-a le-nfățișa?
N-am inimă făr'dă fețe,
dă maimuță, cu blîndețe,

ce să uită cu dulceață
ca să-i pui drept în față,
ci inimă-nveninată
dă aspidă, mie dată,
ce-ș omoar-al său bărbat,
nesocotind la păcat. [f. 103r]
Acest venin ce mi s-a dat
în inim-ascuns l-am păstrat,
ca un cărbune acoperit
ce focul său și l-a păzit.

ZAVISTNICUL ȘÎ DIAVOLUL:
Ajungă-ți, să mai vorbim
și noi să ne mai fălim.

FĂȚARNICUL: Ajungă-vă și vooă
aceste vorbe dooă.
Tu zavistești, dar nu sporești;
tu pîrăști, dar nu folosești,
făr'd-a mea mijlocire,
vicleană îngrijire.
Iar eu toate săvîrșăsc,
toate-n faptă le sfîrșăsc,
prin mine să împlinesc
cîte la viclean privesc.
Altele în ascuns gîndesc
ș-altele dă față grăiesc,
ca vulpea cînd spovedea
pă gîște și le sfîșiia.
Nimeni scapă nezgîriat,
dă gheare-m nesfîșiiat;
așa dar pă voi vă-ntrec,
tocma ca la un petrec.

MITA: Mîndră, mîndră, mă fălesc,
ca într-un tron îngeresc;
pă toți îi biruiesc,
pă toți ai mieu îi dobîndesc,
toți mie mi să supun,
toți mie mi să pleacă,
toți mie mi să-nchin,
cum dă numele mieu aud.
Iar cînd mă văd și-n mîna lor

saltă și săr dă bucurie,
ca caprele pă munți,
în vîrful picerelor.
Pă dreptatea jos o arunc,
strîmbătatea sus o urc, [f. 103v]
dreptatea o calc în picere,
strîmbătatea în cap o puiu,
ca o cunună împărătească,
ca cea mai mare coronă.
Mila și îndurarea nicicum le cunosc;
cel sărman să năpăstuiește,
cel bogat mai mult să-mbogățește,
că eu le sînt călăuză la orce judecată
ca colacul înainte, asupra colivei.
Cine m-a ascultat și n-a izbutit?
Cine mi s-a supus și n-a nemerit?
Cine m-a cinstit și nu s-a îmbogățit?
Veniți, veniți, dragii miei,
dregători, judecători, ocîrmuitori,
fiți cît dă săraci, nu vă speriați,
că-ntr-o clipă, într-un minut,
c-o iscălitură numai,
scăpați dă orce sărăcie.

DREPTATEA: Cu ce falǎ să fălesc
păcătoșii cînd rostesc*
ale lor nelegiuiri,
ale lor învăluiri!
Cine poate ști mai bine,
cine cunoaște mai bine
ale sale gînduri rele
ș-ale sal'urmări viclene?
Dăcît cel ce le urmează,
cel ce cu gînd rău cutează.

NEVINOVĂȚIREA: Fiți cu Domnul, precum ziceți,
aveți toate cîte ziceți,
urmați cu voința voastră,
din toată vîrtutea voastră,

---

* *grăiesc.*

nici dă unul am vreo grijă,
nici dă altul sînt în grijă;
nici o frică am dă voi,
pînă Domnul e cu noi [f. 104r]

PERDEAOĂ A DOOĂ.
SFATUL NELEGIUIT

ZAVISTNICUL: Nicicum n-ai pus tu în gînd,
nici ţi-a trecut ţie pîn gînd
dă acei drepţi Aristizi,
ai noştri noi Aristizi?
Cei ce-a-ntrecut cu mult
pre cel vechiu şî dă dămult.
Acest nume dă un zeu
mă supără foarte greu.
Nu pociu suferi vorbind,
nu pociu să auz grăind
dă a lor mare dreptate
şî d-ale lor bune fapte.

DIAVOLUL: Dă cine îm pomeneşti?
Dă cine îm povesteşti
c-o aşa mare şî foarte
din inimă răutate?
Văz mînia te-a coprins,
dă patimi te-a şî aprins,
faţa-ţi arde ca un foc,
inima-ţi bate din loc;
ce rău ţi s-a întîmplat,
frate, dă te-ai turburat?

ZAVISTNICUL: Dă judecători grăiesc,
pentru ei mă tot gîndesc,
cum, în cap, să-i aruncăm
şî dă ei să şî scăpăm,
să nu poat-a ne-afrunta
şî-mpotrivă a ne sta
la nedrepte judecăţi
ale noastre răutăţi. [f. 104v]

DIAVOLUL: Dămult tot mă socotesc,
dar nu pociu să nemeresc,

ce greşală şî ce vină
să dăm celor făr'dă vină;
voiu să pîrăsc, dar nu găsesc
ce pîră să nemeresc.

FĂŢARNICUL: La mine voi nimic gîndiţi?
Puterea mea n-o socotiţi?
Ce stoarce şî dăstoarce,
toate-n lume le preface:
în întunerec pă lumină
şî-ntunerecul în lumină,
într-o clipă vă le-arăt,
toţi le cred precum le-arăt.
Eu v-am găsit în adăvăr
ce prinde loc dă adăvăr —
o pîră mincinoasă,
prefăcută şî frumoasă.

ZAVISTNICUL: Spune, frate, mai curînd,
pune-le toate pă rînd
ce trebuie să urmăm
dă ei ca să scăpăm.
Foarte mă strînge dă gît,
foarte mă-neacă în gît
numele ce-au dobîndit
dă drepţi şî preacinstiţi,
ca nişte noduri întregi
să scoboară pă gîtlegi.

DIAVOLUL: Găsiţi voi ce pîră vreţi,
faceţi mai rău, or cum vreţi
şî eu vă făgăduiesc
că-i voiu pîrî cum voiesc.

FĂŢARNICUL: Tu te superi d-a lor cinste,
eu nu vă am oameni dă cinste, [f. 105r]
dă nu mă veţi asculta
la cîte vă voiu arăta.

ZAVISTNICUL: Îţi făgăduiesc pă cinste
că vom asculta cu cinste
şî-ntocma vom şî urma,
precum ne vei învăţa,
numai spune mai din vreme,
să nu pierdem ceastă vreme:

ceasul mi să par'un an,
zioa, mai mult dă un an,
nu-i pociu, nu-i pociu suferi,
măcar dă aş şi muri.

FĂŢARNICUL: Hotăriri d-ale lor să găsim
şi nelegiuite să le numim,
ca să-i putem dăfăima
şi-n osînd'a-i arunca,
scoţîndu-le mincinoase,
cu meşteşiugiri frumoase.
Cu această dăfăimare,
spre a lor dărăpănare,
îi şi lăsăm înecaţi
şi-n vină cufundaţi
şi-i doborîm la pămînt,
aruncîndu-i în mormînt.

ZAVISTNICUL: Bine zici, frate, ce zici,
că acest mijloc ce zici
(măcar şi dă legiuite
şi pă drum drept urnite,
le vom cunoaşte d-adăvărate
ş-urmate după dreptate)
ne dă şi nooă scăpare
dă acel nume mare
ce înşine ne-am dobîndit
cu numele ce-am risipit,
dă zavistnici, dă făţarnici
dă nedrepţi* şi-ndărătnici. [f. 105v]

FĂŢARNICUL: Toţi să zicem cu un cuvînt,
să ne ţinem d-acest cuvînt,
c-aşa vom scăpa mai curînd
d-acel nume prea urît;
şi pă ei îi dărăpănăm,
şi noi frumos ne-ndreptăm.

ÎNDURAREA: Lăsaţi-i în pace,
ce rău ei vă face?
Pre cei fără dă vină,
ce-i băgaţi în vină?
Nici frică, nici sfială

* *blestemaţi*

d-o aşa mare greşală,
nici temere dă Dumnezău
n-aveţi, pentru Dumnezău?
Cu mult şi mai bine este,
adăvărul, precum este,
să-l spuneţi fără sfială,
fără nici o bănuială,
nici voi să vă-nvinovăţiţi,
nici pă ei să-i necinstiţi,
ca nişte drepţi judecători,
dă năpăstuiri dăscoperitori.

ZAVISTNICUL: Cu a lor dreptate mare,
voi şi noi perim dă foame,
că cine umblă cu crucea,
rămîne uscat ca crucea.

ÎNDURAREA: O, ce milă mi-e dă ei!
Şi ce răspuns pentru ei
vei da la Cel Prea Înalt,
cînd dă el vei fi întrebat?

ZAVISTNICUL: Ţie dă ei ţ-este milă,
mie dă mine mi-e milă, [f. 106r]
inima mi să frige,
lumina mi să stinge,
ce să fac şi ce să zic,
cînd voiu rămînea, cum zic,
cu ponos dă năpăstuitor
şi-n adăvăr asupritor!
Moarte atunci pentru mine,
cu mult voiesc şi mai bine.
Cum voiu putea trăi în lume,
cu acest prea urît nume?

PĂCĂTOSUL: Mergeţi, faceţi ce veţi vrea;
arătaţi cîte veţi vrea;
pă mine să mă lăsaţi,
nu voiu să mă amestecaţi.
Dumnezău să mă ierte
d-aceste urmări nedrepte.
Mărturisesc c-am greşit,
cînd am şi întărit
cu a mea iscălitură,
o, ce tăinuită pîră!

ZAVISTNICUL: Ce tot vorbiți așa multe?
Or nu știți că „vorbe multe
— a omului sărăcie"
să zice pă rumânie?
Nu mai pierdeți ceastă vreme,
că cine caută vreme,
o pierde, n-o mai găsește
și-n zadar să și căiește.
Pune-ți, frate, în lucrare
a ta bună-nsărcinare,
arată-ți puterea ta
și noi te vom ajuta! [f. 106v]

IUDA: Lăsați-i pă mîna mea
să-i întorc eu cum voiu vrea
și-ntr-un minut veți vedea
urmată dorința mea.

ZAVISTNICUL: Să te văz, frate, cum zic,
să te-arăți ca un voinic
c-o grabnică ispravă,
făr'dă nici o zăbavă.

PERDEAOA A TREIA

MIJLOCITORUL MITUITOR: Arhon logofete, o plăcintă bună ni să ivește.

LOGOFĂTUL: Ce fel, dragă, dă plăcintă? dă miere? dă zahar? sau dă poame?

MITUITORUL: Ce miere? ce zahar? Domnul mieu! Tot aur și argint, tot diamanturi și brilanturi.

LOGOFĂTUL: Cum să poate? Ce zici? Ce s-a întîmplat?

MITUITORUL: O judecată a hotărît Înaltul Divan, care și dă e dreaptă și legiuită, întemeiată pă capete din pravilă, dar în mîna dumitale stă să o faci nelegiuită. Bine știți că sărmanii copii nevîrstnici Mavrodinești au dat jalbă pentru moșiia lor Mavrodinul ce li să luase dă veliții boieri dă mai nainte, întărită fiind hotărîrea lor și dă domnul dă atunci, și s-a dat creditorului, baronului Sachelarie, drept un preț foarte mic, nefiind față la judecată nici un epitrop dăspre partea nevîrstnicilor sărmani, fiii răposatului Mavrodin.

Acum Înaltul Divan, cercetînd această pricină și dăscoperind năpăstuirea ce să făcuse sărmanilor copii, a hotărît cu capete din pravilă ca moșiia să să dea înapoiu la sărmanii copii și ei [f. 107r] să plătească dreapta datorie ce va fi avînd creditorul Sachelarie să ia dă la răposatul Mavrodin, părintele lor.
Divanul pă drept drum a îndreptat carul, dar dumneata poți cîrmi carul în stînga, mișcînd oarece osia, că e plin dă daruri.

LOGOFĂTUL: Cam cu greu o asemene povară să să cîrmească după cum zici, fără a unge osia cîtuș dă puțin, că scîrție (bate-o Dumnezău) și îndată să frînge, neunsă fiind.

MITUITORUL: Unsoare, domnule, avem îndăstul, că moșiia, cum a luat-o Sachelarie în stăpînirea sa întru așa mic preț, îndată a vîndut-o în înzecit preț și mai bine. Iar mai pă urmă, altă vînzare în preț nepomenit, la domnul Miloș, care nu să închină la bani, ci în norocul dumitale cheltuiește cît nu poate gîndi oarecine, numai moșiia să nu i să ia din mînă.

LOGOFĂTUL: Cam mari cuvinte auz, dar ca niște palavre mi să pare, cînd nu văz în căpestere nimic să lucească.

MITUITORUL: Priimește, mă rog, domnule, acum acestea ca o progamie dorea*, cum zic grecii și în urmă înzecit vei mai vedea.

LOGOFĂTUL: Ce sînt acestea? O tabachere văz, un ceasornic și o imumea, tot aur și argint, tot diamanturi și brilanturi, cu zmalt toate lucrate, ca niște daruri împărătești. Și o pungă mare dă fir. Dar, ce minune! Seacă, goală și zgîrcită, să aseamănă cu vorba ce să zice: „Pungă turcească și sermaia nemțească..."

MITUITORUL: Domnul mieu, această pungă va veni la vreme, plină și umflată ca un burduf, cum vei cîrmi carul, că tot carul într-însa să va dăscărca. [f. 107v]

LOGOFĂTUL: Ei, foarte bine! Daca este așa, și eu mă voiu bălăbăni cu Înaltul Divan pînă ce îl voiu da piste cap, dar vezi bine, vorba să-ți fie vorbă, să nu cumva să ostenesc în zadar.

---

* ⟨ *gr.*: daruri înaintea nunții; *cu chirilice* ⟩

MITUITORUL: Fii încredințat, boierul mieu, pă cinstea mea, că pă nici un logofăt am înșălat vreodată la cîte le-am făgăduit, cum și pă dumneata, te înșălaiu mai alaltaieri la cutare pricină?
LOGOFĂTUL: Fii și dumneata încredințat pă cinstea mea.

PERDEAOA A PATRA

BOIERII CEI INTERESAȚI: Poate că vei fi auzit, arhon logofete, hotărîrea Înaltului Divan ce a dat la judecata sărmanilor copii Mavrodinești cu baronul Sachelarie, ca să să întoarcă moșiia Mavrodinul înapoiu la copii. Dumneata bine știi că noi toți sîntem interesați la acea anafora veche a veliților boieri dă atunci, prin care s-a dat această moșiie lui Sachelarie, pentru că unii din noi sîntem dintr-acei boieri iscăliți într-acea anafora, alții sîntem rude acelor boieri și eu sînt păcătosul ce am adeverit* acea vînzare a baronului Sachelarie către domnul Miloș (fi-mi-ar fi căzut condeiul din mînă!). Și nici unul n-am vrea acum să cădem în răspundere, că pă noi cade acum toată greotatea greșălii. Vezi bine să nu ne joci vreo festă.
LOGOFĂTUL: Cam ciudat lucru mi să pare și mie, dar mă voiu sili cît voiu putea, pentru hatîrul dumneavoastră, să nu vă las într-această răspundere, ci să vă scap dă orce bănuială asupra aceștii greșăli, prin reportul ce voiu face către măria sa vodă. [f. 108r]
BOIERII INTERESAȚI: Nu numai să ne scapi, dragă, dar să și dăfăimezi Înaltul Divan la măria sa, ca și hotărîrea lor să o dăsființeze, și tot divanul să-l strice, dăpărtînd pă boierii divaniți din slujba lor, cu necinste.
LOGOFĂTUL: Daca vreți așa, trebuie și dumneavoastră să-mi ajutați. Eu, cît voiu putea, mă voiu sili să anerisesc această hotărîre a dumnealor, fie cît dă pravilnică, dar dumneavoastră trebuie să fiți dă față, cu mine, la măria sa vodă, cînd îi voiu citi reportul mieu și să-mi ajutați la cuvintele ce voiu da mării sale.
BOIERII INTERESAȚI: Bucuros, nene Alecache, toți vom fi dă față, numai dumneata fă reportul mai apăsat.

* *alții sîntem cei ce am adeverit.*

PERDEAOA A CINCEA.
ÎNFĂȚIȘAREA REPORTULUI LA DOMN

LOGOFĂTUL: Ascultă, măria ta, la cîte-ți voiu arăta. O mare nelegiuire s-a urmat dă către Înaltul Divan, călcînd toate pravilile, toate formele, cu hotărîrea ce a dat la judecata sărmanilor nevîrstnici copii ai lui răposatului Mavrodin cu baronul Sachelarie, pentru moșiia Mavrodinul ce i s-a dat cu anafora dă veliți boieri dă mai nainte și întărită dă domnul dă atunci, care mai în urmă a trecut la domnul Miloș, prin vînzare, și, fără a judeca pă domnul Miloș, hotărîră să să întoarcă moșiia înapoiu la copiii sărmani și ei să plătească lui Sachelarie cîtă datorie să va dovedi că era dator răposatul Mavrodin la Sachelarie; dă vei ierta aceasta, ni să dășchide o mare rană; trebuie să faceți o pildă cu asemene judecători, că mîine și p-ale măriii tale întăriri o să le strice. [f. 108v]

DOMNUL:
Nu pociu crede fără sfială
o așa mare greșală.

LOGOFĂTUL:
Bine știți că niciodată
minciuni n-am spus vreodată.
Adăvărul am vînat
or pă unde am călcat.
Ca să te pliroforisești,
întreabă, dă mai voiești,
și pă acești divaniți,
ce sînt ca niște părinți.

DOMNUL:
Cu anevoie a crede
cinstea peșin a-și pierde,
cu fapte necinstite
obraze așa cinstite.

LOGOFĂTUL:
Crede-mă, în adăvăr,
pociu jura că-n adăvăr
vă arăt și vă vorbesc;
minciuni nicicum vă grăiesc.
Și cum pociu să îndrăznesc
cinstea-ți să atacarisesc?

DOMNUL:
Ce zici dar și dumneata?
Spune-m chiar pă cinstea ta,

că nu-m vine a mai crede
ce e cu greu a să crede.

ZAVISTNICUL: Aşa e, măria ta,
mă jur înaintea ta.
Crede cîte ai auzit
dă la acest om prea cinstit.

DOMNUL: Dar dumneata la ce gîndeşti,
acestea cum le socoteşti?
Să luăm d-adăvărată
ceastă necrezută faptă? [f. 109r]

FĂŢARNICUL: Crede-o dă adăvărată,
ascultă-mă ş-astă dată.
La cîte m-ai întrebat,
adăvărul ţi-am arătat;
am cunoscut c-ai credinţă,
dintr-a ta bunăvoinţă,
l-ale mele cuvinte
şi l-a mea bună cinste.
Cum pociu a te înşăla
şi minciuni a-ţi arăta?

DIAVOLUL: Crede-mă dar şi pă mine,
cel ce ştiu cu mult mai bine
că nici unul nu te minte,
nici te-nşală cu cuvinte,
nici s-abate din dreptate,
nici că au vreo răutate
ş-adăvărul precum este
ţi-l arată creştineşte.

FĂŢARNICUL: Mi-e milă, măria ta,
mi-e milă a-ţi arăta!
Dă judecători cinstiţi
şi dă toţi prea mult iubiţi,
inima mi să topeşte,
sufletul nu priimeşte,
dar ce să fac şi ce să zic?
Cînd prea bine ştiu, cum zic,
c-adăvărul îţi arată,
minciuni nu spun niciodată.
Această boierime,
tot în divan din vechime,
ce cunosc bine dreptatea,

urînd toată strîmbătatea, [f. 109v]
pă cine au năpăstuit?
Cui dreptate n-au dăruit?
Trebuie dar, dă nevoie,
să-i urîm şi, făr'dă voie,
să-i osîndim dă moarte,
să scăpăm dă păcate.

DIAVOLUL: Dar cum o să ţi să pare
ş-această arătare?
Şi cum te vei mira
cînd îţi voiu arăta
că noi le-am vorbit curat
şi ei nu ne-a ascultat.
Le-am zis această coardă
să n-o atingă aşa îndată
şi să să mai socotească
ca nu cumva să greşască,
şi ei nu ne-a ascultat,
nici cinste nu ne-a dat.

ZAVISTNICUL: Aşa, aşa, măria ta,
ascultă ce-ţi voiu arăta:
Pă viul mieu Dumnezău,
mă jur şi pot zice zău,
că hotărîrea lor nelegiuită
din sînul lor plăzmuită,
mă mir şi mă socotesc,
dar nu pociu să nemeresc
cum cu toţii s-au uimit
şi din minte ş-au işit!

DOMNUL: Cum s-ar putea, boieri cinstiţi
să să arate necinstiţi?
C-o aşa înfricoşată
şi dă vină plină faptă!
Unul mi-a tăgăduit
zicînd că n-a iscălit [f. 110r]
şi m-a şi încredinţat
cu jurămînt că n-a dat
nici măcar o împuntură,
necum şi iscălitură.

LOGOFĂTUL: Aşa e, măria ta,
cum zici măria ta,

numai patru s-au unit,
iar cellalt n-a iscălit.

IUDA: Ce trebuie să te superi?
Trebuie să mai şi suferi
asemene supărări,
ale vremii întîmplări.
Inimă mare,
pedeapsă şi mai mare,
ca să să înveţe minte
să nu-ndrăznească mai nainte.

DOMNUL: Cum şi cine ar putea
adăvărul a afla,
adăvărul cel ascuns
şi dă nimeni nepătruns?

FĂŢARNICUL: Ascultă-ne, măria ta,
că toţi păzim cinstea ta.

DOMNUL: Eu nu pociu să necinstesc
ca nu cumva să greşăsc.

ZAVISTNICUL: Nici o greşală, măria ta,
cînd e voinţa ta.

DOMNUL: Oare n-ar trebui să-i chemăm
ceva să-i întrebăm?
Asupr-aceştii hotărîri
să ne dea dăsluşiri*?

LOGOFĂTUL: Ce trebuie să-i mai chemaţi
ş-ale lor să le-ascultaţi?
Eu vorbiiu cu ei din cap
şi-m aprinseiu foc în cap, [f. 110v]

DOMNUL: Poate că vor avea cuvînt;
să nu greşim fără cuvînt.

LOGOFĂTUL: Ce cuvînt, măria ta? Toate cuvintele lor le-am dăsputernicit printr-acest report ce vă înfăţişez acum spre pildă; trebuie să dăsfiinţezi tot Divanul Înalt şi toată grefa, ca să să înfrîneze şi să să înveţe minte să nu să mai atingă altă dată dă hotărîri domneşti, fie drepte, fie nedrepte, că domnul cînd o dată zice, s-a zis pentru totdeauna.

BOIERII INTERESAŢI, toţi cu un glas: Măria ta, această pricină este foarte curioază şi interesată, ia să ascultăm

* *plirofori⟨siri⟩*

reportul dumnealui logofătului.

Logofătul citeşte reportul.

BOIERII INTERESAŢI: Măria ta, are dreptate logofătu la cîte zice prin report, toate cuvintele îi sînt sfinte. Şi noi ne rugăm măriii tale să faci o mare pildă la această întîmplare, ca să să înveţe minte toţi ceilalţi judecători, că necinste mare ne face, măria ta, patru judecători să strice hotărîri dă veliţi boieri dă mai nainte, şi dă sînt greşite.

DOMNUL: Ba nu, să mă iertaţi, că, dă vor fi greşite şi pot trece după pravilă* şi după regulament dă la un domn la alt domn, datoria noastră este, cîte să vor găsi greşite, să le îndreptăm, ca să nu să năpăstuiască nici unul.

BOIERII INTERESAŢI: După arătarea dumnealui logofătului, măria ta, ce a aneresit hotărîrea divanului cu cuvinte dăstoinice, nici o greşală a măriei voastre să cunoaşte, ci mai vîrtos o înfrînare la toţi judecătorii; şi ne rugăm măriii tale să nu ne lăsaţi necinstiţi, ci să porunceşti a să pune în lucrare reportul, în toată coprinderea lui, şi a să publica dă obşte, spre ştiinţa tutulor. [f. 112r] [f. 111r — albă]

DOMNUL: Vezi bine, arhon logofete, să nu cumva să greşim necinstind un Înalt Divan întreg, lucru ce nu s-a mai pomenit, că nici putere avem, după regulament, să stricăm hotărîrile Înaltului Divan, ci numai să facem băgări dă seamă, ca să să păzească la hotărîri pravila şi regulamentul, şi, cu acele băgări dă seamă, să le trimitem la Curtea dă Revizie, ca la o mai înaltă treaptă, spre cercetare.

LOGOFĂTUL: Măria ta, domnul covîrşaşte orce pravilă şi orce regulament, domnul — capul pravililor — pentru că, după cum zic grecii, αὐτὸς ἔφα** Dă vei trimite această hotărîre spre cercetare la Curtea dă Revizie, poate că şi ea să să unească cu această hotărîre şi atunci nu vă mai rămîne nici o putere şi să necinsteşte puterea domniei. Eu, ca un ministru al dreptăţii, trebuie

* *vreme*
** ⟨*gr.*: Acesta a zis! ⟩

să sprijinez cinstea măriei tale, minciuni nu vă spuiu, crede-mă și nu vei greși.

DOMNUL: Foarte bine, dau crezămînt la cinstea dumitale, ca la un ministru, mijlocind și rugăciunea dumnealor boierilor. Și dumneata anerisește hotărîrea Înaltului Divan, dăpărtează pă acești patru boieri dă la Divan, cu dojană, și pă toată grefa, ca să să ducă pomina.

DREPTATEA: Bre! Bre! Bre! Ce lucrare!
Ce împotrivă urmare!
O, ce nelegiuire
urmată piste fire!
Cum vinovații să întocmesc,
nevinovații să osîndesc! [f. 111v]

PERDAGIUL: Cine sînt acești boieri interesați? Dumneata trebuie să știi, ca un tainic. Spune-m, mă rog, măcar numai dooă-trei nume dă botezul lor, cum să cheamă pă numele lor cel propriu.

TAINICUL: Unul să cheamă Iuda Scarioteanul, ce a vîndut pă Hristos.

PERDAGIUL: Frumos nume, dă slugă dreaptă și credincioasă.

TAINICUL: Altul Cain, ce a ucis pă frate-său.

PERDAGIUL: Dulce nume dă rudă

TAINICUL: Altul Brutus, ce a dat poruncă să omoare pă fiul său ce unul singur îi mai rămăsese.

PERDAGIUL: Înfricoșat nume dă părinte, acesta pă toți ceilalți i-a întrecut. Bravo! Bravo, Brutule! Să-m trăiești, Brutule, cît cioara în par și codru în mîna flămîndului. [f. 112r]

PERDEAOA A ȘASE. MULȚUMIREA MITUITORULUI

MITUITORUL: Bravo, bravo, arhon logofete! Mulțumim dumitale. Vă văz că v-ați ținut dă vorbă, le-o făcuți pă [f. 112v] piele, le veniți dă hac, îi dedeți în cap. Iată că și eu mă țiu dă vorbă, priimește acum punga plină dă aur, ca o pungă turcească, iar nu seacă, cum erea mai nainte, cu sermaia nemțească; ține-te bine

dă logofeție, că numai îndată îți legi măgarul, după cum să zice.

LOGOFĂTUL: Mulțumim și eu dumitale, și-ngrijaște, mă rog, și dă alte asemene plăcinte.

PERDEAOA A ȘAPTE

VESTITORUL: Domnul a hotărît,
la pîrile ce v-au pîrît,
pă toți să vă osîndească,
vrînd să vă necinstească;
dăparte d-ale lor gheare,
ca dă niște rele fiare,
ce vor să vă sfîșiască
ca p-un stîrv să vă ciugulească.

PĂCĂTOSUL: Ce-ați făcut, fraților!
Mai bine să zic: dracilor!
P-acești drepți d-ați necinstit,
cu totul i-ați prăpădit.
*Noi am greșit,
noi am păcătuit,
și-n loc să cerem iertare,
ne-arătăm fără-ndurare.
Oare voi nu mai gîndiți?
La păcat nu socotiți?
Că veți păți mare palme,
daca Dumnezău nu doarme.

ZAVISTNICUL: Ce grijă mare ai dă ei?
Ce milă te-a coprins dă ei?
Nooă rele și mai bine,
dăcît lor numai un bine,
să ne vie priimim
pă ei nu-i mai suferim. [f. 113r]

ÎNDURAREA: O, ce mare răutate
dă inimă ai tu, frate!
În obrazu-ți zugrăvită
să vede și-ntipărită.

* *Oare*

NEVINOVAȚII JUDECĂTORI: S-a pomenit vreodată
făr 'dă nici o judecată,
fără d-a ne-nfățișa,
să ne osîndim așa!
Și să ne necinstim,
fără cituș să greșim!
Fără d-a ne asculta
măcar un cuvînt a da
pentru că am dăscoperit
năpăstuirea ce s-a plăzmuit
a sărmanilor copii.
O, ticăloșilor Mavrodini!
Dumnezău să ne ierte!
Dumnezău să nu ne certe!
Că într-altele greșim
cînd voința lui pășim,
și într-altele pedepsește
și ni să răsplătește.
Doamne, Doamne, ce răbdare!
O, îndelung-a ta răbdare!
Cîte rele aceast 'urmare
ne aduce! Și la uitare
dă însuș a ta numire
ne pune, cu adormire.

IUDA: Vere, frate, bine vezi
că toți sînt precum îi vezi:
răi, vrăjmași și îndărătnici,
pizmătareți și fățarnici,
cei ce rău v-au dăfăimat,
cu pîrile ce v-au dat.
Dă m-eți asculta pă mine,
eu vă zic că e mai bine [f. 113v]
să tăceți dăocamdată,
să vă feriți astă dată,
pînă ce vom cerceta
pîra și vom căuta,
și apoiu vă-ncredințez,
pă cinste-m v-adeverez,
nu veți păți nici un rău,
mă jur chiar pă Dumnezău.

Eu cunosc c-aveți dreptate,
cunosc dă adăvărate
cîte mie mi-ați arătat
și-ndreptările ce mi-ați dat.
Eu și la cei ce n-au dreptate,
ca cînd ar avea dreptate,
le-o dau cu mîna mea,
ca olarul, unde va,
acolo pune mînușa
și eu mă-ntorc ca păpușa.

NEVINOVAȚII JUDECĂTORI: Noi ți-am arătat
adăvărul curat,
fără nici o asuprire
nici vreo năpăstuire,
dăscoperind năpăstuirea,
cum și nelegiuirea
ce s-a făcut copiilor
nevîrstnici sărmanilor.

IUDA: Toate bine le-am văzut,
toate le-am și priceput,
nici o grijă să n-aveți,
nici îndoială să aveți,
că eu toate îndreptez
și, cum voiu, așa urmez.
Putere mi s-a dat
dă la Cel Prea Înalt
să leg și să dezleg
și cum voiu să le dreg. [f. 114r]
Ascultați-mă pă mine,
dă vreți să vă fie bine.

NEVINOVAȚII JUDECĂTORI: La cîte zici, dă gîndești,
precum acum ne grăiești,
fie după zisa ta,
ne-ncredințăm în dumneata.

IUDA: Fii, vere, încredințat
la cuvîntul ce v-am dat,
că eu știu foarte bine
cum să ajut pă oricine.
Dreptatea, în mîna mea,
ca acela ce ținea
o pasăre în sînul său

și-ntreba pă Dumnezău
dă este moartă sau vie
și, d-auzea că e vie,
el o arăta dă moartă,
iar d-auzea că e moartă,
el o arăta dă vie,
ce în adăvăr era vie,
că, cînd o vrea ca o moartă,
o stringea dă gît îndată.
O asemene dreptate
o poți numi nedreptate?

NEVINOVAȚII JUDECĂTORI: Iată, a noastră tăcere,
după cum să cere,
rămîne la cinstea ta
și după voința ta.

IUDA: Veniți, vă rog, să vă sărut
cît voiu putea și mai mult,
să vă dau c-o sărutare
o întreagă-ncredințare.

DREPTATEA: O! Ce fățărnicie!
Și, o, ce viclenie!
O, vicleană cugetare,
dă Iudă sărutare! [f. 114v]
Cum tac nevnovații!
Și cum rîd vinovații!
Cum să duc spre jărtfire
mieii fără îngrijire!
Cum merg spre înjunghere
cei ce n-au nici o putere!

NEVINOVAȚII JUDECĂTORI: Ce poate face oarecine?
Ce poate zice oarecine?
Cînd vezi chiar pă judecător,
că este el și pîrîtor;
dăcît milă dă la Domnul,
să să ducă toți cu Domnul.

DREPTATEA: Tăceți, vă rog și vă zic,
nu mai ziceți nimic
după dreptățile ce aveți,
dă vreți pricină să n-aveți.
Că-mpotrivă vă veți căi,
ei nu să vor pocăi,

rău și mai rău veți păți,
fără dă a vă folosi.

NEVINOVAȚII JUDECĂTORI: Bine zice și cum să cade,
năpastea că nu cade
pă pietre, ci pă oameni,
că vine chiar dă la oameni.
Vedem c-am ajuns între ciocan
a sta și-ntre nicovan,
din dooă rele ⟨a⟩ alege
cea mai bună, după lege,
Dumnezău să-i lumineze,
după lege să urmeze.

PERDEAOA A OPTA.
CERCETAREA REPORTULUI

OCROTITORUL: Ce-ai făcut, domnule? D-ai dăfăimat și ai dăsființat un Divan Înalt și toată grefa Divanului cu un report către domn așa dă nelegiuit și cu [f. 115r] vorbe măglisitoare, ca o fermecătoare?

LOGOFĂTUL: Ce zici „nelegiuit"? Ascultă temeiurile pă care m-am răzimat, daca vei să intrăm în vorbă mai îndelungată:
Întîiu, că Mavrodinoaia, soția răposatului Mavrodin și muma copiilor sărmani nevîrstnici, a fost firească și pravilnică epitroapă a sărmanilor nevîrstnici.

OCROTITORUL: După pravilă, domnule, nu să poate nici a să orîndui, nici a să face dă sineș epitrop cel ce e în prigonire cu averea mortului, fie rudă, fie strein. D-ar fi cerut muma copiilor numai dreptățile nevîrstnicilor sărmani, atunci să înțelegea epitroapă, și firească, și pravilnică, și nu mai încăpea nici o vorbă dăspre nevîrstnicia copiilor. Iar dă vreme ce s-a arătat și ea cu dava, cerîndu-ș zestrea ei din casa răposatului ei soț și s-a lepădat prin graiul ei dă orce moștenire dăspre partea ei, a intrat și ea între crăditorii mortului, cu cerere din moștenirea sărmanilor nevîrstnici și nu mai putea, după pravilă, a să socoti și epitroapă, și dă aceea a și priimit-o în judecata dă atunci a veliților boieri, ca o davagie în averea mortului. Și, în urmare,

nici judecată, nici învoială între nevîrstnicii sărmani, cu Sachelarie, nu s-a urmat, neavînd cine să grăiască dăspre partea lor, spre a-i sprijini.

LOGOFĂTUL: Al doilea, că dreptul dă a îngriji dă nebîntuirea interesurilor nevîrstnicilor sărmani privea la înalta stăpînire dă atunci.

OCROTITORUL: O, ce îngrijire! Ia bagă dă seamă mai bine, boierule, [f. 115v] că, dă vreme ce o oblăduire, prin nebăgare dă seamă, a greșit întru ale sale datorii, sau călcînd pravila, sau nepăzind vreo formalitate, oare o oblăduire mai dreaptă, mai bună (după cum ne fălim acum că avem, în numele domnului nostru) n-are putere dă a îndrepta greșalele trecute?

Cînd, după pravilă, acea îndreptare la pricini dă judecăți e lăsată slobodă totdeauna la al doilea domn spre cercetare. După cum și Înaltul Divan mai dănainte, fiind îmbinat dă șapte mădulări, boierii cei mai mari, cei mai bătrîni și cei mai cinstiți, cercetînd această pricină, ca o judecată cunoscîndu-o, iar nu ca o învoială, toți într-o glăsuire au hotărît după pravilă (prin hotărîrea ce au dat) să treacă la al doilea domn, spre cercetare, fiind o hotărîre dă judecată numai dă un domn.

LOGOFĂTUL: Al treilea, că această hotărîre a veliților boieri dă mai nainte să socotește a fi o învoială între moștenitorii cu creditorii și, întărită fiind dă domn, nu mai putea fi supusă la nici o apelație și la nici o cercetare.

OCROTITORUL: Învoiala, domnule, după pravilă, să face între prigonitoarele părți dă bună voia lor, dînd unul la mîna altuia încrisuri dă învoială, care înscrisuri să pot adeveri și dă divan, și dă alte trepte judecătorești, fără a să mai judeca. Și o învoială, nu dă domn întărită, nu dă logofeție sau dă vreo judecătorie, sau numai dă marturi adeverită, ci numai cu iscăliturile celor ce au drept dă a să învoi fiind, îș are toată a ei putere [f. 116r] sfîntă și nebîntuită. Dar aicea nu e așa, aicea e judecată întreagă, între creditori cu moștenitorii mortului, unde dăspre partea sărmanilor nevîrstnici nu s-a înfățișat nici un vechil, nici un avocat, nici un epitrop, căci muma fiind creditoare, intrată în judecată împreună cu ceilalți creditori, după pravilă, nu mai

putea fi epitroapă și, în urmare, nu putea face nici o învoială dăspre partea nevîrstnicilor sărmani. Și domnul dă atunci n-a întărit-o ca o învoială, că nici să pomenește cuvîntul dă învoială, nici în acea anafora, nici în întărire, ci a întărit-o ca o semple anafora dă judecată, după mulțumirea creditorilor, în carii a intrat și muma sărmanilor nevîrstnici.

LOGOFĂTUL: Către acestea mai arăt dumitale că această moșie s-a pus la mezat dă însuș stăpînul moșiei, în viață fiind, spre plata datoriilor sale, și să socotește vîndută dă răposatul.

OCROTITORUL: Tocma pentru aceasta trebuia dumnealor veliții boieri dă atunci să aștepte să să haraslandisească moșiia la mezat, că, spre a să cunoaște cel adăvărat preț al unui acaret ce să pune la mezat, nu e îndăstul a să striga o dată sau și dă mai multe ori, ci trebuie să să aștepte cea după urmă strigare, adică haréciul, să să aștepte cea după urmă strigare, adică haréciul, că hareciul înființează natura mezatului, hareciul este forma neapărată ce arată prețul acaretului, iar nu să o ridice dumnealor dă la mezat și să o dea creditorului, prețuindu-o însuși dumnealor.

Mai bagă dă seamă și aceasta că, unde bietul răposat o pusese dă bună voia sa la mezat, spre [f. 116v] plata datoriilor sale, dumnealor velițiii boieri o ridicară dă la mezat și o prețuiră singuri și o dăruiră, cum am zice, creditorului, și, mai bine a zice, o hrăpiră dă la sărmanii nevîrstnici și o deteră unui strein, adăogînd și aceasta în hotărîre (ca fuiorul popii) că este spre folosul copiilor a să da lui Sachelarie drept datoria mortului, care datorie o și mărturisiră însuși dumnealor că le este știută, fără a vedea zapisul dă datorie și fără a face vreo socoteală, ci numai dînd crezămînt la arătarea stărostiei mezaturilor. Ce folos, domnule? Cînd, dîndu-i-să moșiia drept o datorie dă patru sute dă mii dă lei, piste foarte puțină vreme o vîndu în cinzeci dă mii dă galbeni, adică în înzecit preț și mai bine, și, mai în urmă, altă vînzare, la domnul Miloș, în mai mare preț nepomenit. Și sărmanilor copii nu le mai rămase nici măcar un ban sau altă avere, spre moștenire. Ia mai bagă dă seamă oarece la forma ce tot strigi, ce formă să păzi la dumnealor velițiii boieri dă atunci? Cînd, în-

suşi dumnealor judecători fiind, să făcură dă sineşi şi preţuitori (luînd dreptul stărostiei şi a mezatului asupră-le), şi stăpîni, şi vînzători (dînd moşiia la creditorul Sachelarie), şi marturi, mărturisind că şi dumnealor le este ştiută această datorie, fără a cerceta-o. Unde ai mai văzut dumneata? Unde ai mai auzit vreodată o asemene formă? În ce pravilă sau regulament să coprinde ca judecătorii să să facă dă sineşi şi preţuitori, şi stăpîni, şi vînzători, şi marturi? Oare nu era dreptul şi datoria [f. 117r] unui judecător, după orce pravilă, dă a hotărî să să vînză averea mortului, spre plata datoriilor? Şi atunci şi vînzarea să urmează prin canalul ei cel legiuit, şi copiii n-au ce să mai zică, că toate să urmează după pravilă.

Aceasta este datoria dumitale, ca un logofăt şi sprijinitor dreptăţii? În loc să păzeşti drepturile fieşcăruia, dumneata să le strîmbezi? Dar grefa ce a greşit? Ce a stricat? C-a scris hotărîrea după jurnalul ce s-a încheiat? Oare nu e datoria grefii să urmeze după jurnal? Dar ceilalţi, bieţii scriitori ce n-au nici o inclinare cu hotărîri, ce au greşit? Ce vină au?

LOGOFĂTUL: Dar dumneata, boierule, ce tot mă mustrezi? Ce poţi zice, în sfîrşit, pentru vînzarea moşiei dă la Sachelarie la domnul Miloş? Cum să poate strica şi a să lua moşiia din stăpînirea unui obraz aşa dă mare ce o stăpîneşte cu forme?

OCROTITORUL: O casă, arhon logofete, cînd temelia îi este putredă, toată casa cade. Cumpărătorul Miloş a cunoscut că această prigonire dă moşiie este dăşchisă, după hotărîrea Înaltului Divan dă mai nainte, şi întărită dă stăpînirea dă atunci prin care i să dă drum la al doilea domn, spre cercetare; şi aşa să înţălege curat că a cumpărat-o cu toate împrejurările ei şi supusă la judecată. Iar dă nu e trecută această hotărîre a Divanului Înalt în adeverirea Logofeţiei ce a făcut acei vînzări, bagă dă seamă bine, a cui greaşală este? Şi cine cade în răspundere? Dar să zicem că e sfîntă, după cum o vei dumneata, [f. 117v] citeşte hotărîrea Divanului Înalt dă acum mai cu băgare dă seamă şi

vei vedea că dumnealor boierii judecători au cerut dă la vechilii domnului Miloş să le arate cu ce sinet a trecut moşiia dă la Sachelarie la domnul Miloş, ca să vază coprinderea acelui sinet şi n-au vrut să le arate nici un sinet, nici un act formal, pentru care, arătînd Depertamentului Logofeţiei, însuş dumneata ai dat poruncă să arate sineturile şi tot n-au vrut să le arate. Aşadar, dumnealor boierii divaniţi, nevăzînd nici un sinet dă vînzarea lui Sachelarie către domnul Miloş, au înţeles după dreptate şi după cuviinţă că moşiia Mavrodinul, cea dă prigonire, să află şi acum tot în stăpînirea baronului Sachelarie. A cui greşală să înţelege acum? A acelora ce n-au văzut nici un sinet? Sau a acelora ce n-au vrut să le arate? Daca au asemene sineturi.

Ia bagă dă seamă şi la însuş vorba baronului Sachelarie ce să coprinde în anaforaoa veliţilor boieri dă atunci, cînd dumnealor i-a cerut să dea socoteală pentru treizeci dă mii dă lei, ce zicea că a mai cheltuit într-această pricină, şi Sachelarie a răspuns că atunci va da socoteală, cînd să va ivi vreun davagiu; cîtă frică avea dă atunci dă un davagilic, după vreme, al copiilor sărmani! Iată acum şi davagiii să arătară, dă carii el să temea, şi davagilicul să făcu, şi el nici o socoteală dete.

Dar daca Înaltul Divan ar fi zis, precum dumneata vei, că această pricină nu trebuia să să mai judece, fiind întărită dă domn, oare atunci n-ai fi întors foaia pă ceealaltă faţă? Şi nu i-ai fi învinovăţit mai rău? Că au îndrăznit dă au închis drumul [f. 118r] judecăţii ca să nu lase pă domn a o cerceta şi a o îndrepta spre dăznăpăstuirea sărmanilor nevîrstnici, fiind drumul dăşchis a o cerceta, după hotărîrea Înaltului Divan dă mai nainte, întărită dă stăpînirea dă atunci, după pravilă.

Aicea, domnule, că s-a făcut năpăstuire, bine cunoşti; cine e dă vină acum, cel ce a dăscoperit-o sau cel ce a făcut-o?

Şi, în sfîrşit, domnule, pentru că un divan s-a silit, s-a sîrguit dă a dăscoperit năpăstuirea ce s-a făcut

copiilor sărmani nevîrstnici, oare a greşit? Oare trebuia dumneata să stăruieşti a să necinsti un Înalt Divan întreg şi toată grefa Divanului, pînă la cel mai mic scriitor, fără nici o vină? Oare cîte alte hotărîri ale Divanurilor Înalte şi chiar ale Înaltei Curţi dă Revizie (cea mai sfîntă şi neatinsă, după regulament) le-ai trimis înapoiu cu băgări dă seamă d-ale dumitale, cum cu această hotărîre (daca ţi să păru că e greşită) nu urmaşi asemenea să o trimiţi înapoiu cu băgările dă seamă ale dumitale? Cum nu o trimiseşi la Curtea dă Revizie, la cea mai înaltă treaptă, unde iş avea drumul ei, după regulament, nefiind unită cu hotărîrea veliţilor boieri? Şi, mai vîrtos, are putere stăpînirea, după regulament, să strice hotărîri dă Înaltul Divan? Sau numai să facă băgări dă seamă şi să le trimiţă înapoiu sau la mai înaltă judecătorie spre îndreptare?

Ce a rămas acum să facă copii sărmani? La cine să să mai plîngă, la cine să să mai jălească, dăcît să puie jalba lor la icoana Maichii Precistii.

Nu cunoşti c-ai călcat şi prăvilile, şi regulamentul, şi jurămîntul ce ai făcut cu mîna pe Sfînta Evanghelie? Şi acum te numeşti „călcător dă lege" şi vrednic dă ştreang în adăvăr eşti. [f. 118ᵛ].

LOGOFĂTUL: Mai puţine, mă rog, ce tot mă cicăleşti? Nu eşti vrednic ca mine să mă judeci.

OCROTITORUL: Ooo! Daca e pentru vrednicie să vorbim, eu să-ţi arăt vrednicia dumitale.

Nu-ţi aduci aminte ce ai păţit în zilile muscalilor? Cînd ai înghiţit, vistier fiind, banii ce s-au dat dă la împărăţie spre plata zaharerilor ce s-au luat din ţară pentru hrana oştirilor împărăteşti? Şi ai băgat în foc pă bietul Lăceanul, în locul dumitale, prin carele toate acele milioane dă bani le-au hrăpit dă la ticăloşi lăcuitori prin cele mai scîrnave mijloace, pînă s-a dăscoperit acel furtişag şi te-ai trecut în condica cea neagră.

Ai uitat cînd te-au rîdicat turcii, ca un apostat, şi te-au surgunit în fundul ţării turceşti, cîte acolo ai pătimit? Aceste patimi nu te-au învăţat minte dă te ţii tot dă asemene minuni?

Nu mai ţii minte şi aceasta? Că în loc dă mulţumită te-ai pus în cap şi în cur pînă ce ai trîntit pă Aleco vodă Ghica, pă fratele răposatului întru fericire, Grigorie vodă Ghica, ce te-a scăpat din ştreangul turcilor? Acestea sînt vredniciile dumitale. Vistier fiind, ai furat ai sfeterisit, ai jăfuit. Dăpărtat din slujbă fiind, ai vîndut pă stăpînul tău, pă făcătorul tău dă bine. La vreme dă răzvrătiri, apostat te-ai arătat; acum, logofăt aflîndu-te, te-ai pus pă năpăstuiri, pă nedreptăţi, ca pă dăspuiere.

Pînă cînd tot asemene urmări? Nu te mai pocăieşti? Nu-ţi vii în simţiri? Nu te înduri dă omenire? Părăseşte-te dă asemene fapte, că eşti cam pă la sfîrşitul călătoriei. Socoteşte-te ce răspuns vei [f. 120ʳ ; f. 119ʳ — albă] da la Cel Prea Înalt, cînd vei fi întrebat.

LOGOFĂTUL: Cunoaşte bine că toate ca un voinic le-am săvîrşit.

Prin valuri m-am cufundat,
cu ele m-am luptat
şi am işit pă faţă,
ca raţa dă baltă.
Prin foc m-am azvîrlit
şi neatins am işit,
ca cei trei coconi din Vavilon.

OCROTITORUL: Nu-m spuiu că eşti mai cumplit dăcît tiranul Foca? Nu-m spuiu că eşti un lup nesăţios ce înoată în sînge şi să îneacă lingînd? Nu-m spuiu că eşti Iudă şi gîde întreg?

LOGOFĂTUL: Mulţumim dumitale dă cinstea ce-m faci.

OCROTITORUL: După tingire, şi capacul. [f.119ᵛ]

LOGOFĂTUL: Ce tot fleoncăneşti aci? Nu ştii că domnul este sultan şi eu sînt gealatul lui? Cum mi-o zice: „Ia-i capul!", eu peşin ţi-l rătez.

OCROTITORUL: Domnul mieu şi domnişorul mieu, boierul mieu şi boierenaşul mieu, coconul mieu şi coconaşul mieu, daca domnul e sultan, şi dumneata, gealatul lui, şi eu mă fac ianicer şi numai îndată voiu răsturna cazanul cu curul în sus, să-ţi fie faţa cinstită. [f. 120ʳ].

PERDEAOA A NOOA.
JALBA COOPIILOR SĂRMANI NEVÎRSTNICI

Fie, Doamne, după voia ta
şi cu noi, mila ta.
Iartă-le greşalele lor,
fie pă seama lor.
N-avem la cine să ne mai jăluim,
la cine să ne mai tînguim;
drumul ni s-a închis pă această lume,
rămîne la tine pă ceealaltă lume.
Iată mijlocitoarea noastră către tine,
însuş maica ta, ce vine la tine.

PERDEAOA A ZECE.
RĂSPLĂTIREA DOMNULUI

DREPTATEA: Doamne! Doamne! Vezi ce cuget
l-aceşti oameni fără suflet,
cum hulesc chiar către tine,
negîndind mai mult la tine. [f. 120v]
Cîte rele fac în lume,
necinstind chiar al tău nume!
Nu pociu mai mult suferi,
nu pociu mai mult auzi,
această nedreptate,
urmată cu răutate.
Fă în grab' o răsplătire,
precum li să cuvine,
arată-ţi puterea ta,
după chiar voinţa ta
către cei rău nărăviţi,
pentru cei năpăstuiţi,
către cei ce chinuiesc,
către cei ce sfîşiiesc
cu ale lor gheare lungi
p-ale mele drepte slugi.
CEL PREA ÎNALT: Nu te grăbi,
nu te pripi,

c-a mea răbdare
ce am prea mare
îi va aduce
cu voie dulce
la conoştinţă,
la pocăinţă.
DREPTATEA: În adăvăr răbdare,
dar folos nicicum are,
că nedrepţii să fălesc
şi cei drepţi să necinste<s>c.
Cît suferă adăvărat
omul drept nevinovat
în veacul dă acum,
nici c-a mai fost c-acum! [f. 121r]
CEL PREA ÎNALT: Cei păcătoşi
nesăţioşi,
d-a lor mîndrie
şi lăcomie,
dă nedreptate
şi răutate,
au trebuinţă
dă pocăinţă
dup-a lor fapte
urît urmate.
Cei drepţi şi plecaţi
ca nişte-nduraţi
au trebuinţă
cu-a lor credinţă
dă slavă mare,
d-o cinste mare,
la a lor vreme,
şi după vreme,
pentru dreptatea
şi bunătatea
ce au urmat
ei necurmat.
DREPTATEA: Şi mai aştepţi pocăinţă
după a lor voinţă?
Dă la cei ce al tău nume
nici mai vor s-auză-n lume?

Dă la cei ce în păcat
cu totul s-au cufundat,
dă la cei ce-adăvărat
cu totul s-au dăpărtat
din a mea cale prea dreaptă,
apucînd pă cea nedreaptă? [f. 121v]
Şi-şi bat joc dă omenire
cea dup-a ta-nchipuire?
CEL PREA ÎNALT: Aceasta este
şi să numeşte
al mieu haractir
că nici măcar un fir,
făr' d-o răbdare
aşa dă mare,
făr' d-a mea ştire,
făr' d-a mea voire,
nicicum să mişcă,
nicicum să pişcă.
DREPTATEA: Pînă cînd aşa răbdare?
Pînă cînd aşa-ndurare?
O pildă, să să-nfrîneze,
dă-le, să nu mai urmeze
nici ei înşuşi altă dată,
nici alţii ca ei vreodată.
CEL PREA ÎNALT: Cînd cu gîndul nu gîndeşti,
nici cu mintea socoteşti,
atunci te vezi dodată
c-o palmă pist' obraz dată
şi peşin ţi-aduci aminte
dă cele mai dănainte,
rău urmate, cu păcate,
împotriva legii date,
şi te căieşti c-ai urmat,
cunoşti toate dă păcat;
iată, după căinţă,
vine şi pocăinţă.
DREPTATEA: Cînd mama să va preface,
fată mare să va face,
poate că să vor căi,
nicicum să vor pocăi [f. 122r]
d-ale lor fapte rele,

d-ale lor urmări mai grele,
nicicum să vor părăsi,
nici un drept vei mai găsi,
luînd pildă unul ş-altul,
după vreme dă la altul.
CEL PREA ÎNALT: Nu te-nduri d-ai miei fii?
Ca mine şi tu să fii,
că pă toţi vă socotesc,
d-ai miei fii vă şi cinstesc,
dopotrivă vă iubesc,
dopotrivă vă doresc.
DREPTATEA: Lumea să prăpădeşte,
lumea să chinuieşte*
şi rău să necăjeşte
şi să învăluieşte
din delunga ta răbdare,
ce alt ajutor mai are?
Ce nădejde le-au rămas
ca să scape din lanţ?
Din ghearele găilor,
din colţii lupilor?
Pentru ce mie mi-ai dat,
pentru ce m-ai înzestrat
c-o numire dă *Dreptate*,
cînd nu pociu le da dreptate?
Nedreptatea, cum voieşte,
urmează şi stăpîneşte,
cînd nădejde dă căinţă,
necum şi dă pocăinţă,
n-a mai rămas, nici mai vedem,
la nimeni şi nici mai avem, [f. 122v]
Nimeni mai vine la mine,
nici să mai roagă dă mine,
nici în seamă mă mai bagă,
nici făclie-m dă, întreagă.
Nu mă lăsa necinstită,
rogu-mă, şi ofilită,
că chiar pă tine necinsteşti,
trebuie să le răsplăteşti.

* *necăjeşte*

CEL PREA ÎNALT: Fă-le, dar, lor o certare,
ca o mică încercare;
păzește și a mea cinste,
să nu-mi aduci vreo necinste.
DREPTATEA: Boalelor, c-o voinicie,
mergeți, după datorie,
și tu, moarte, să te văz,
supt secerea ta să-i văz!
Nu te lăsa și tu mai jos,
scoboară-te, trăsnete,-n jos,
izbiți pă ei piste obraz,
loviți pre ei cu necaz,
dați-le-n cap cu toporul
să cază ca rîmătorul,
ca să nu mai îndrăznească
nimeni să mă necinstească,
că frica păzește pepenii.
O BOALĂ: Eu loviiu doi-trei din ei.
ALTĂ BOALĂ: Și eu izbiiu cîțiva din ei.
MOARTEA: Și eu sosiiu după voi
și-i luaiu curînd cu noi.
TRĂSNETUL: Unul numai, eu pocniiu,
dar s-auzi pînă-n pustiiu,
pă cel mai vinovat,
ce în păcate s-a înecat.
DREPTATEA: Nici un folos din lovituri,
nici măcar din plesnituri; [f. 123r]
ați auzit vreo căință
dă la ei și pocăință
după ale voastre palme?
Toate-acestea la ei palme
li să pare un nimic,
ca o floare la işlic;
nu-nțeleg d-o palmă, dooă,
le trebuie-o boală nouă.
Du-te tu, o, Nebunie,
cu a ta mare mînie,
dă-i, dă din ciur și-n dîrmon,
că, cînd bați pă un cocon,
or îl bate cum să cade,
or lasă-l, dă nu să cade,

ca însuși ei să-și arate
ale lor greșăli și fapte.
VESTITORUL: Ascultă, stăpîna mea,
ca să afli, doamna mea,
ce mi-au văzut ochii miei,
cum își bate joc dă ei
Nebunia, ce-i lovește
în cur și-n cap, îi trîntește
ca o mince și-i aruncă,
chiar după a ta poruncă.
Ei, dă necaz mare, să bat
ca peștele pă uscat,
pătimind o răsplătire
dreaptă și dup-a lor fire.
DREPTATEA: Or a mai pățit ceva
cei nevinovați, cumva?
VESTITORUL: Ce vor fi pățit aceia,
nimic nu știu dă aceia,
eu vă spuiu ce am văzut
cu ochii miei, neplăcut, [f. 123v]
o grozavă întîmplare
întocma ca o mirare:
unul zicea ș-altul striga,
altul rău să văita,
altul, plecat, să ruga,
altul, turbat, alerga
altul împotrivă sta,
toți ca boii și zbierea,
nimeni înțelegea
ce să mai zicea,
c-un alalagmos era
ș-un uiet numai să auzea
dă zbierete,
dă sunete,
dă văitături,
dă jăluituri,
dă tînguiri
și dă mîhniri.
Păcătosul cicea ⟨*sic*⟩:

Plecați-vă,
rugați-vă
să să-ndure c-un ochiu dulce,
uitîndu-să la voi dulce,
să vă ierte dă greșală
ce-ați făcut fără-ndoială.
Logofătul zicea:
Iartă-mă, vere, iartă-mă,
mărturisesc c-am greșit
dă interes fiind silit;
unul cu bani m-a înșălat,
altul cu vorbe m-a adăpat, [f. 124r]
fermecele m-au adormit,
interesul m-a orbit,
interesul cel prea dulce
la părinți omor aduce
dă la însuși ai lor fii
și dă la părinți la fii;
interesul ce înșală
și pă domn fără greșală.
Du-te* acum dă la mine!
Să nu te mai văz la mine!
O, interes înșălător,
dă lume prăpăditor,
bate-te-ar Domnul, bate-te-ar!
Arde-te-ar focul, arde-te-ar!
Topi-te-ai** să te topești!
Ca fumul să te risipești!
Să scape-o lume dă tine
d-a nădăjdui în tine.
Păcătosul zicea:
Greșala din mintea ta,
iar nu din a altuia.
În zadar blestemi pă interes,
că mintea ta a cerut interes.
Interesul zicea:
Ba tu, că tu ai luat,
banii ce ți s-a dat.
Logofătul zicea:

* scris: *du-te-te*
** scris: *topi-te-te-ai*

Ba tu, că tu chiar mi-ai dat,
cu sila nu ți-am luat.
Păcătosul zicea:
Ba tu, că tu ești dator,
ce-ai fost atunci judecător, [f. 124v]
între cei d-atunci veliți,
să zic mai bine beliți.
Judecătorul interesat zicea:
Dă și am fost judecător
și dă lege-ndreptător,
dar judecătorul mulge,
judecătorul și suge
lapte, sînge, ce găsește,
dă la sărmani, cum voiește.
După ce dă tot îi scurge,
ca boul îi și împunge.
N-ai auzit
dă cel ce-a zugrăvit
pă doi ce să judeca
și rău să sfădea?
Cel ce-a pierdut
s-a văzut
în pielea goală
ca o oală;
cel ce-a dobîndit
și a izbutit,
numai în cămașă
a ișit ca din fașă.
O, ce dulce meserie,
dă judecător simbrie!
Toți ca unul, toți ca unul,
nici că e mai bun vreunul.
Toți să pață ca noi,
cîți vor urma ca noi!

Un asemene sfîrșit
a luat și s-a sfîrșit
această întîmplare
ca un lucru dă mirare;
și-n veci să va pomeni
pă unde să va auzi.

Comedia ce s-au lepădat la vistierie,
care s-au urmat între cei mai
jos arătați, avînd nădejdi
unii dă Hangearli
a veni domn și alții
de Mihaiu vodă
Suț⟨u⟩, frică
fiindu-le
dă Calimah.

FAPTA ÎNTÎI. PERDEAOA ÎNTÎI

MITROPOLITU: Arhon bane, astăzi vodă au murit și de-a lui jale trebuie să ne bucurăm.
BANU GRIGORIE GHICA: Și ce jale în casa lor va fi și între prietenii lui, iar noi trebuie să ne bucurăm.
MITROPOLITUL: Numai mai întîi să ne întîlnim cu ai noștri la dumnealui hatmanul Costescul, ca să fie și cocoana Marghioala la sfat⟨u⟩l nostru, să-ș dea și dumneaei părerea cum să urmăm și cum trebuie să facem, căci într-alt chip ne greșim și nici avem altă casă mai de taină decît la cocoana Marghiola.
BANU GHICA: Adevărat, bine zici preasf⟨inția ta⟩, că în casa dumneaei mult⟨e⟩ taine să săvîrșesc. [f. 23v]
MITROPOLITUL: Așadar mîine dă dimineață oi veni eu la dumneata, oi vesti și pă la alții de ai noștri și ne vom aduna cu toții la cocoana Marghioala.
BANUL GHICA: Eu te aștept negreșit.
(Fug și să despart unul de altul)

(Vestește mitropolitu pă la ceilalți să să adune la cocoana Marghioala. A dooa zi să scoală dă dimineață mitropolitul, merge la banu Ghica și întîlnește pe Stanciu fecioru țiganu; vorbește cu dînsul).

PERDEAOA AL DOILEA

MITROPOLITUL: Bună dimineața, Stănciucule, ce face boierul?
STĂNCIUCU FECIORUL: Mulțumim sfinției tale, prea sfînt⟨e⟩ părinte, s-au sculat, l-am ras, acum șade pă

țucal, să uită în oglindă și îș scoate părul cu țimbistra pînă oi pune masa și să mă duc să-i văpsesc barba, să-l fățuiesc și apoi iese la obraze.
MITROPOLITU: Zi-i mai curînd să meargă. A, a și a, c-acum nu-i vremea dă gătit. (Merge Stanciu și-i spune. Zice să vie înăuntru.)

PERDEAOA AL TREILEA

STANCIU: Pohtim, părinte, că s-au gătit.
MITROPOLITU: Bună dimineața dumitale, dar ce poate fi atîta [f. 24r] găteală? Acum nu e vremea dă gătit, ci să alergăm tîrîș-grăpiș, să fim noi ce vom fi, să nu ne treacă alții înainte.
BANUL GHICA: Nu te teme, părinte, că o să vie Hangearliu domn ș-o să fim noi tari și mari, iar ceilalți toți supt picioarele noastre, să să uite la noi cu jind.
MITROPOLITU: De aceea trebuie să ne silim, să nu ne iasă alții înainte. (Fug, să duc la cocoana Marghioala). (Acolo toți adunați îi așteaptă, intră mitropolitu înainte și dă bună dimineața).

PERDEAOA AL 4-⟨LEA⟩

MITROPOLITU: Bună dimineața, fiică, cocoană Marghiolițo!
RUSETOAIE: Sluga sfinții tale, dă-m mîna să ți-o sărut și mă blagoslovește.
MITROPOLITU: Fii blagoslovită, fiică.
MIHĂIȚĂ FILIPESCU: Cu metanie, părinte.
MITROPOLITU: Bogată, proastă, tată fiule.
IANGUL COCORĂSCUL: Sărut mîna preasfinții tale, părinte. [f. 24v]
MITROPOLITU: Bună dimineața dumitale.
BANU COSTESCUL: Ia să lăsăm noi vorbile și țărmoniile cele fără de folos și să vorbim dă ale noastre.
MARGHIOALA RUSETOAIE: Vezi, preasfinte părinte, cît te-au necăjit vrăjmașii, rugăciunea prea sf⟨inții tale⟩ au întors osînda asupra capetel⟨o⟩r lor și le-au

arătat Dumnezeu în faptă minunea, prin moartea lui vodă, că și el să făcuse nesuferit și luoaseră toți țingăi⟨i⟩ nas.

MITROPOLITUL: Bine zici, fiică, numai eu știu cît m-am necăjit, cît am lăcrămat și cît m-am rugat pentru răsplătire.

BANUL GHICA: Dar eu, eu doi ani fără vistierie. Puțin era să-m iasă feciorul Băleanului înainte.

MIHĂIȚĂ FILIPESCU: Deaca trăia vodă, negreșit îi vedeai și vistieri, și noi rămîneam după ușă; și deaca vruseiu cevaș mă-nfundară în Mărgineanul.

IANCUL COCORĂSCUL: Ba ți-ai auzit și ponoase, unii ți-au zis că ai furat imumele de la Niculopulou, alții șaluri de la clup și le-ai ascuns în ceacșîri și alții că ești varvar mojic, gros (în cerbice), că pă unde mergi la județe te strici cu pămîntenii și te bați cu tovarăși⟨i⟩ ca orbeții. [f. 25r]

MARGHIOALA RUSETOAIE: Ba ai văzut, mititelule, ce ponos pe dintreg, sufletul mieu hulit de toți. În anul trecut îl bătură de moarte un arnăut corciuplac și patronii noștri nu-i făcură nimic.

PANĂ COSTESCUL (iese să-și arate fața și zice): Ba încă îl mai apasă în vîrsta care să află și d-abia este clucer, și feciorul Băleanului, logofăt mare, care să-i fie fecior dumnealui.

MIHĂIȚĂ FILIPESCUL: Dar dumneata nu vezi că ești numai cu o mînă dă suflet, cu un picior în groapă și cu altul afară și debia pînă acum ai văzut o vornicie dă politie și o hătmănie.

RUSETOAIE: Ce mai lucru, liveju cu apă rece, terciu dă mămăligă. Și astăzi, dă nu eram eu să mijlocesc, să îndatorez curtea lui Caragea, să moșăsc pă domnița Ralu, să-i scoț țucalul, nu le vedea nici pă acelea.

IANCUL COCORĂSCUL: Apoi la Caragea mai mult dă o isprăv⟨ni⟩cie nu putuiu luoa, și atunci, vai dă mine, ce pătimiiu, că puțin era să-m taie și mîinile. Acum, la acest domn, iar, mai mult dă o isprăvnicie nu putuiu luoa și mă scoaseră făr dă vreme, zicînd că sînt vrăjmaș și am prăpădit județ⟨ul⟩. [25v]

MITROPOLITU: Acum, ce o vrea Dumnezeu, toate să îndreptează.

BANUL GHICA: În doi ani dăloc nu trebuie să avem mîhnire, numai să vie Hangearliu; noi ne vom umfla în pene ca gînsacii.

MIHĂIȚĂ FILIPESCU: Teamă îm este să nu vie Mihai vodă dă la Iași și să vezi pă toți ..⟨?⟩ izbutind, iar noi, să ne ia dracul.

MITROPOLITUL: Noi trebuie să umblăm toți să aflăm cine ce vorbește și cine dă cine trage nădejde să vie domn.

MARGHIOALA RUSETOAIE: Nu știi, părințele, că eu am fost aseară la un loc, că aveam o treabă la o tînără și mi-au spus că au auzit cum că rubedeniile lui Mihai vodă umblă toți nebuni dă bucurie.

MIHĂIȚĂ FILIPESCUL: Dar rubedeniele lui Mihai vodă sînt toți, firește, nebuni și cu cîți calici s-au ma⟨i⟩ rudit și el, daca o vrea să-i puie pă toți în treabă, boierilor celorlalți li să înfundează bășina în cur tuturor.

BANUL GHICA: Ei bine, Mihai vodă, domn, dar eu tot oi să fiu vist⟨ie⟩r, că mor, numai să nu vie vreun frate de ai doamnii și atunci să fie tot cei ce au fost tari și mari și noi să rîgîim, să ne păstrăm pohta în cămară și să o spînzurăm în cuiu [f. 26r]

MITROPOLITUL: Este. Îm este teamă și mie.

MARGHIOALA RUSETOAIE: Diseară eu am să merg la un loc pentru o treabă a unuia care m-au rugat pentru o tînără (să-i fac) și de acolo mai aflu cevaș, mai află și coconul Pană dă colea, dă dincolea.

BANUL GHICA: Mă duc și eu mîine la Colintina și mai aflu ceva dă la isprăvnicel.

MITROPOLITU: Vezi, cocoană Marghiolițo, cum puteți, bobiți cu toți⟨i⟩; și dumneata, arh⟨o⟩n bane, mergi la Colintina și mai află cevași de acolo.

BANUL GHICA: Eu merg în toate zilele la Colintina, că-m place să mă uitu la ciute și la căprioare cum paște pajiște verde.

MITROPOLITUL: Daca o vrea Dumnezeu, mi-oi răzbuna și eu inima, că știu și eu, și niciodată nu mă veți uita.

MARGHIOALA RUSETOAIE: Ai dreptate, părințele, să nu uiți ce-ți făcură cu Argeșiu.

MITROPOLITU: Eu să uitu, niciodată nu uitu, să ferească Dumnezeu!
(Fug toți, să duc, să dăspart unul de-alt⟨u⟩l). [f. 26v]

*FAPTA AL 2-⟨LEA⟩ PERDEAOA ÎNTÎI.**

FLORESCU către Cocorăscu: Cum, noi ce ședem și nu scriem la Iași mării sale, că dor ni-l va aduce Dumnezeu aici domn, să ne mai încurăm și noi în cai, că destul dă cînd grăcinim.
IANCUL COCORĂSCUL: Ha, ha, ha, încă mai ești la mirare și la îndoială că n-o să vie măria sa de la Iași aici. Fii odihnit, că ne vine și nooă apa la moară și o să umble și roatele noastre, socotesc.
VLĂDĂIANUL: Ce-o vrea Dumnezeu, mă fac și eu bucureștean, ies și eu între oameni, la obraze, că, cum o veni măria sa, pă mine mă trage de la Craiova aici și mă urcă în treapta cea dintîiu.
(Întru sineși zice): Ia vezi, futu-i mumă-sa, ce norocire pă mine, să fiu cumnat cu un domn.
VORNICU ALEXANDRU NENCIULESCU: Și eu la aceast⟨a⟩ sînt încredințat că o să vie măria sa cuscrul aici domn, și după scrisorile ce am dă la fii-mea din Țarigrad. Și d-o vrea Dumnezeu, iar îi pune o dată mîna în cap. Poat⟨e⟩ că s-o ținea dracu dă mine și n-o veni măria sa aici.
IORDACHE FLORESCU: Vine, vine, fiți bine încredințați, că eu m-am îndăstulat dă la fecior-mieu, că el are frate odagiu la poștul de la poștea ot Oltelniță și, viind aici să-ș ia opinci, i-au spus că au trec⟨u⟩t [f. 27r] capuolanu la Iași pentru domn, ca să să mute aici.
ALECU COMĂNEANUL: Capuolanu, ce zici, capuolanu, știi bine?
IORDACHE FLORESCU: N-ai nici o bănuială, cumnate, că n-am aflat de la altul, ci chiar de la feciorul mieu.
COMĂNEANUL: Stăi, stăi, cumnate, stăi pă loc, că o să spuiu și mumă-mii, și dumneaei ca să știe, frate; astă veste nu-i puțină pentru noi, deaca ai auzit de la feciorul dumitale.
FLORESCUL: Așa, în credință, iaca feciorul, deaca pohtești, cheamă-l și-l întreabă singur.
FECIORUL: Așa este, cocoane, mi-au spus și mie un frate al mieu, că este ceauș odagiu rotar la poșta Cîrcinoavele din drumul Cîinenilor.
ALECSANDRU COMĂNEANUL: Ce spui por'dă cîine, ciocoiule! Auzi, auzi, cumnate, ce spune, că frate-său este la Cîrcinov, în drumul Cîinenilor, iar nu la Oltelniță.
FLORESCU: Ciocoiule, blestematule, dar tu nu mi-ai spus așa. [f. 27v]
FECIORUL: Ba așa, cocoane, dar n-ai auzit dumneata bine, că atuncea cînd îți spuneam, dumneata fluierai și n-ai băgat seamă.
FLORESCUL: Mănînci căcat, por'dă cîine, ieși afară!
(Îi dete dooă-trei palme și-l dă afară).
NENCIULESCU: Nu este nimic, sînt alte semne, alte dovezi, care ne sînt dăstule nooă pentru măria sa vodă.
COMĂNEANUL: Știu și eu aceast⟨a⟩ și sînt bine încredințat că o să-l avem aici domn.
NENCIULESCUL: Deaca o vrea Dumnezeu și cum o meșteșugi și dracu, dau și eu sărăcia din casă afară iar.
VLĂDĂIANUL: Bun este Dumnezeu, meșter e și dracu.
NENCIULESCU: Să trăiască fii-mea de la Țarigrad, bună nădejde am la dînsa; numai daca oi vedea-o odată doamnă aici.
FLORESCU: Mie îm este tot ciudă dă calicu, dă ciocoiu, dă ce să-m spuie minciuni, dă m-am rușinat și eu după vorba lui. [f. 28r]
COMĂNEANUL: Eu văz că nădăjduiesc unii tare pentru Hangearliu. Mai vîrtos Grigorie Ghica.
NENCIULESCU: N-am gîndul tatii, că Hangearliu este mai ticălos decît mine. Și credit n-are de un ban. Apoi cu ce dracul să să mai facă și el domn.
VLĂDĂIANUL: Aste socotesc și eu, mai vîrtos că s-au făcut și legături ca să nu mai fie domni și din alte familii decît Suți, Calimachi și Moruzi.
FLORESCU: Nu știi că eu aseară am fost la un loc și mi-au spus Marghioala Rusetoaie că ar fi vorbit acolo unii cum că au bune nădejdi pentru Hangearliu.

---

* *Marghioala Rusetoaie: Diseară eu am să merg la un loc pentru o treabă de-a mea, care m-au rug⟨a⟩t, pentr-o tînără.*

COMĂNEANUL: Aducu-m aminte, ori nu știți că Marghioala Rusetoaie și cu Pană Costescul poartă plosca cu minciunile din casă în casă, c-așa sînt învățați.
NENCIULESCU: Apoi meseria lor atîta este. [f. 28^{v}]
VLĂDĂIANUL: Acum e vremea să mergem acasă și mîine iar ne vom aduna cu toții să vedem ce mai băsnesc oamenii la noapte.
(Îș iau seara bună, fug, să despart, merg pe la casele lor.)
(Iordache Florescu dă poruncă feciorului și vizitiului ce o să facă dăseară.)

PERDEAOA AL 2-⟨LEA⟩

FLORESCU către fecior: Vezi, mă, mai trageți și voi cu urechea, și tu, și vizitiul, și mai luați seama ce mai vorbesc oamenii pe afară; și mîine dă dimineață la 12 ceasuri să fie gata cai⟨i⟩ și masalaoa aprinsă ca să merg afară.
FECIORUL: Vai dă mine, cocoane, apoi de la 12 înainte este zioă albă și noi cu masalaoa pă pod, să poate?
FLORESCU: Soarile nu este răsărit bine la acel ceas încă; și ce daca voiu merge cu masalaoa pă pod la acea vreme, ce eu nu sînt boier și cumnat cu domn⟨ul⟩?

PERDEAOA AL TREILEA

FECIORU FLORESCULUI: Cocoane, toate sînt gata după poruncă. Și îm spuse și o vorbă vizitiul, că au auzit azi la măcelărie vorbind oamenii cum că s-au vestit pîn multe cîrciumi aseară schimbarea măriii sale. (Pleacă Florescul acasă, merge la cocoană, să întîlnește, cu toții vorbește.) [f. 29^{r}]

PERDEAOA AL PATRULEA

FLORESCUL: Să vă spuiu lucruri curioaze: vizitiul mieu au a⟨u⟩zit astăzi la măcelărie cum că s-au făcut cunoscută schimbarea măriii sale prin toate cîrciumile și

eu, dă părere dă bună, i-am făgăduit feciorul⟨ui⟩ că daca mă vor face lo⟨go⟩făt mare, pă el îl fac log⟨ofă⟩t al doilea și pă vizitiu, judecător la departamentul al cinsprezecelea.
VLĂDĂIANUL: Geaba vorbim noi, că au venit scrisori particolari, cum că s-au făcut Scarlat Calimah domn, și noi am rămas tot ca și întîi.
NENCIULESCU: Au, asta este vechi havadiș, dar nu credeam noi, însă acum au venit și capuolan, sosesc și caimacami.
COMĂNEANUL: Ce spui, frate, ce zici, glumești, că-m ies din simțire.
NENCIULESCU: Eu glume, eu, Doamne ferește, toată lumea știe de aceasta și noi, tot noi, ca vai de noi.
COMĂNEANUL: Bată-l Dumnezeu noroc, fire-ai al dracului, noroace, fire-ai afurisită, ursitoare, dar iar mai bine că nu fuse nici pă voia lui Grigore Ghica pentru Hangearliu. [f. 29^{v}]

FAPTA AL 3-LEA.
PERDEAOA ÎNTÎI

GRIGORIE GHICA către mitropolitu: Părinte mitr⟨opolite⟩, s-au isprăvit nădejdile noastre.
MITROPOLITUL: Văz și eu, fiule.
RUSETOAIE: Bată-i Dumnezeu, vrăjmași, bată-i Dumnezeu dă cîini!
MIHĂIȚĂ FILIPESCU: Vezi, cocoană Marghiolițo, mai umblă și dumneata, și coconul Pană, dă mai aflați cîte cevaș, cine sînt bine cu vodă și cine nu.
RUSETOAIE: Cei ce sînt știuți, ce mai așteptați?
PANĂ COSTESCU: Păsemne că numai pentru ei s-au dat norocul.
IANCU COCORĂSCU: Noi totdeauna o să trăim căciulindu-ne și papucindu-ne pă la unii, alții.

Sfîrșit și lui Iordache Florescu
baș boier laudă, dar mai
isteț Comănea-
nul.

Anaforaoa boierilor pentru întocmirea prăvi<li>lor în zilele măriii sale Ioan Vodă Caragea

Prea Înălțate Doamne,

Cu plecăciune am priimit prea înalta măriii tale poruncă, ce prin pitac ni să poruncește ca, adunîndu-ne cu toții la un loc, să chipzuim asupra prăvi<li>lor ce ai orînduit măria ta, dă mai face trebuință a să mai adăoga ceva, și, prin obștească anafora, să arătăm măriii tale. Următori fiind prea înaltei porunci, ne-am adunat cu toții la un loc, și arhierei și boieri, și, chipzuind asupra lor, mai întiiu am făcut cercetare, prin boierii nomini, ca dă cînd s-a făcut începere a să orîndui aceste întocmiri ce să numesc prăvili în lume, și pentru ce, și dă cine, și în ce chip? Și ne pliroforisirăm că în trecutele vremi, dă mulți ani, pă cînd nimeni nu pot ținea minte, neavînd oamenii nici case, nici moșii, nici vii, nici această monedă ce-i zic bani (precum au acum), n-avea nici o pravilă, nefiindu-le trebuincioasă, căci nici putea pune pravilă ca părintele să lase copiilor lui atîta parte din avutul său, după moartea sa, că însuș el n-avea nici un fel dă avut și, cel ce n-are nimic nu poate lăsa altuia ceva, nici putea pune pravilă ca, cînd va vinde oarecine ceva, să să protimisească cutare rudă la acea cumpărătoare, că nici cumpărător să afla pă acea vreme, neavînd cu ce cumpăra, nici vînzător, neavînd ce vinde, asemenea și celelalte. În urmă, după vremi, dobîndindu-ș fieșcare cu munca sa, care o căscioară, care o viișoară și care o grădiniță, atunci începură oamenii a pune și prăvili, cum am zice — „cum să stăpînească fieșcare ale sale și ce să le facă după moartea sa, și celelalte asemenea" După aceasta, chipzuind și noi asupra stării noastre, ne văzurăm că dă la o vreme încoace am ajuns, cu mila măriei tale, tocma la acea stare a acelor oameni dă dămult, ce n-avea prăvili, căci n-avea la ce le orîndui,

pățind și noi întocma ca baba aceea ce, bolnavă fiind dă ochi, chemă [f. 19r] dohtor (bunioară) să o caute, care dohtor o și căuta cu adăvărat și o și tămădui, dar pă vremea ce-i punea dohtorii la ochi și nu putea vede baba, legată la ochi fiind, îi lua (bunioară) în toate zilele cîte ceva din casă, pînă cînd îi adună tot ce avea, cîte una, una; atunci, cerîndu-i și plată pentru tămăduirea ochilor, i-a zis baba: „Ce fel dă tămăduire mi-ai făcut la ochi? Că, pînă nu vedeam bine cu ochii, tot mai vedeam cîte ceva pîn casă, iar acum cînd zici că văz bine, nu văz nimic din cîte aveam în casă"; și așa pociu zice și eu, nu cum a zis acel filosof ce să înecase pă mare cu corabia: „Acum am nimerit, cînd m-am înecat", ci dandăratele ca racii: „Acum m-am înecat, cînd am nimerit", adică acum am orbit, cînd văz bine.

Așa și noi, pînă cînd aveam acel chip dă pravilă dă la acel domn bun și creștin, omul lui Dumnezău, Ipsilant cel bătrîn, tot mai aveam cîte ceva pîn casă, iar acum, cînd am dobîndit pravilă dăsăvîrșit, am prăpădit și ceea ce aveam. Dă aceea zicem că, neavînd lucruri dă acelea la care face trebuință dă pravilă, adică, cum am zice, nici casă, nici masă (cum sînt acum țiganii dă laie, cu cortul în spinare), nici trebuință dă prăvili avem. Dar, ca să nu rămîie nici voința măriii tale jos, adică a să întocmi prăvili la lucruri ce nu sînt în ființă, cum am zice, să poruncim celui gol și dăspuiat (că ca niște pui golași și dăspuieți ne socotim acum) cum să-și poarte hainele, lucru ce nu are pă el, ca să nu rămîie, zicem iarăș, această voință a măriii tale jos, să binevoiești măria ta a porunci unora din boieri ce, nici boieri au fost vreodată, nici neam boieresc, cum este dumnealui logofătul Belu, căminarul Filip, paharnicul Stoenescu, căminarul Chiriac, stolnicul Borănescu, ce-i zic Cîrnul, logofătul Străchinescu (cum am zice, vornicul Bășînă, pernom simbathion*, cum zic [f. 19v] grecii) și alți mulți asemenea, cum Porcești, Moinești, Bu<tcu?>lești, Mutculești, că dăstul este să-ș dea cineva o sclitadă cum va vrea, fie țigan, ca Nenciulescu (ce prin hrisov domnească să cunoaște ca să trage din Nenciu țiganul, iertat dă Ilinca Grăceanca pentru hatîrul unui boier mare, din care nume Nenciu ș-a luat și sclitadă dă Nenciulesc, mare și tare), fie și opincar, ca Filip

* <*gr.:* să avem iertare; *cu chirilice* >

(ce tată-său este și acum pescar încălțat cu opinci), și peșin îl vezi însuș măria ta vornic și logofăt mare, la carii acum, în zilele măriei tale, s-au grămădit, ca știogurile la arie, tot avutul boieresc, mult, puțin, cît a avut fieșcare după starea sa. Ca unii ca aceștia să chipzuiască asupra averii lor, ce n-au avut și acum au, și să arate măriei tale în scris ca ce prăvili le-ar trebui cu care ar mai putea lua și ce li să va părea că a mai rămas pă la unii-alții, ca să să împlinească pă dăplin Scriptura, ce zice: „Celuia ce are i să va da, și dă la cel ce n-are i să va lua și ceea ce i să pare că are și să va da la cel ce are“ Iar noi, așteptînd pînă cînd să va împlini (c-a⟨lt⟩ gînd n-avem, în zilele măriei tale) ceealaltă scriptură, nescrisă, ce mai bine ar zice: „Celuia ce i să cade i să va da, și dă la cel ce nu i să cade i să va lua și ceea ce i să pare că i să cade și să va da la cel ce i să cade“.

Atunci, din urgia măriei tale (că tot cu blagoslovenia ne-am stins), putînd căpăta și noi cîte ceva, ne vom socoti ca ce prăvili ne vor trebui, adică, cînd vom avea la ce să le orînduim, căci acum, după cum zicem, n-avem nici cu ce* mai cîrpi treanța dă cămașă ce ne-a rămas pă noi (pînă ne va lua-o și pă aceea), că pîn toate părțile ni să vede trupul gol, ca franțezii ce să numea „san chiulot“**, să fie fața măriei tale cinstită.

Ai măriei tale
plecate slugi,
toți arhiereii și boierii țării

* *pă unde*
** ⟨ *fr.:* sans culotte; *nume dat revoluționarilor în timpul Convenției* ⟩.

Povestea ce mi s-a întîmplat la un potop

Vrînd să merg la Pitești, plecaiu din București c-o căruță cu cai dă poște. Cum intraiu în căruță, n-apucaiu să mă așăz bine și auziiu pă surugii: „Iii! Ăiți! Pliciu, din biciu“ Nu pricepuiu cînd ișiiu pă poartă și cînd ajunseiu la barieră, că roatele nu să mai vedea întorcîndu-să, dăcît poc, poc, auzeam pă pietre, ce sărind din piatră-n piatră, să părea că zboară-n vînt, unde și scînteiele ca fulgerul strălucea ișind din tropăitura cailor pă pietre ca din niște scăpărăminte, iar eu săltam în căruță ca o păpușă.

Cum ajunseiu la barieră, le ziseiu: „Mai încet“, dar ce fel dă „încet“? Că pă drum mi să părea că lumea să învîrtea ca pietrele dă moară și cele după pămînt ca fulgerul alerga, perind din ochii miei într-o clipă dă ochiu, iar pulberea și praful ca un fum să rîdica. Și cu toate că pă tot minutul auzeam: „Ooo, stăi, că s-a rupt ștreangul! Ooo, stăi, că s-a rupt șleaul! Ooo, stăi, că s-a încurcat caii!“, cu cele mai urîte și mojicești înjurături, dă lege și dă cruce, cu toate acestea, cale dă o poște dă patru ceasuri o luarăm într-un ceas, o puteam lua și în mai scurtă vreme dă nu sta surugiii pă la orce cîrciumă ca să le dau dă băut. Dă la a dooălea poște începu o bură dă ploaie, care, dă ce mergea, să înmulțea și drumul să îngreuna atît încît caii, cîte unul, unul, cînd și cînd ne lăsa, că cădea din ham, neputînd să mai tragă, că bicile pă ei pîrîia ca ciocanele la căldărari. Și așa a dooa poște o făcurăm în șase ceasuri în loc dă un ceas, unde ajunserăm numai cu trei cai la căruță, din opt ce avea. Cai înfricoșați la tras și la alergătură cît nu să mai poate, dar ce folos! Că în cea mai mică tină te lasă dă te scoate cu

boi, că grăsimea lor, un lucru dă mirare, coastele le poţi număra, cîte una, una, şoldurile ieşite dă tot afară, capul în sus niciodată îl rîdică, numai pielea pă oase ca un schelet dă om mort. Surugiii îmbrăcaţi cu trenţe piste tot, sfîşiite ca dă cîini încît li să vedea cărnurile, ca cînd ar fi fost dă tot dăspuieţi, şi călări pă şăli dă lemn gol, fără pătură, nici pă d-asupra, nici pă dădăsupt, spinarea cailor plină dă răni şi sagniţe dă rozătura şălii, iar curul surugiului, Domnul ştie cum va fi.

Vrurăm să plecăm dă la a dooa poşte, dar ploaia începu a să vărsa mai groasă, c-o mulţime dă băşici, ca cînd torna cu doniţa; surugiii nu vrură să mai plece, că le veniră o veste precum apele să vărsaseră pă toate drumurile şi piste putinţă a le trece, aşa intrarăm cu toţii într-un han ce era aproape dă apa Argeşului, aşteptînd pînă va trece ploaia, dar ploaia, dă ce mergea, să îndesa, încît să părea că s-a spart jghiaburile cerului şi lumea să prăpădeşte. Copiii merseră lîngă Argeş şi puseră nişte beţişoare pă marginea apei, ca să vază cît creşte şi să umflă apa; merserăm şi noi cu toţii să ne uităm la această încercare, fiind aproape dă han, şi din minut în minut apa trecea piste măsura ce să punea. Privind la aceste jucărele, auzirăm pă unul dă la spatele noastre strigînd: „Ce şădeţi acolea, nu vedeţi că apa vă ia pă la spate?" Cînd ne întoarcerăm ⟨*sic*⟩, ce să vezi! O apă piste toată curtea hanului, toţi fugiră şi să risipiră ca puii dă potîrniche. Eu, cu haine mai curate, nu trecuiu prin apă, ci mă rugaiu dă unul şi mă luă în spinare şi mă duse pînă la han, dă unde, privind la vărsarea Argeşului, văzurăm că apa potopea tot cîmpul, atît dă mult încît nu mai vedeai nici o iarbă, nici un mărăcine, dăcît o apă ca o mare vărsată pîn toate părţile; ne uitam la Argeş, dar ce vedeai pă el? Case, coşare, porumbare, mori plutind pă el, porumb, grîu şi alte multe bucate după la morile ce le luase, oi, miei, vite, o mulţime dă felurimi, le ducea apa în jos. Iată, apa începu a intra şi în han şi făcu trebuinţă a ne urca în podul hanului, dă unde, uitîndu-ne pă cîmp, nu mai vedeai altceva dăcît apă jos şi cer sus, ş-o mulţime dă bărbaţi şi dă muieri cu copiii în braţe, pă d-asupra bordeilor şi coşarelor.

Dodată auzirăm pă chelar strigînd că pivniţa hanului, pă care era clădit hanul, stă să cază, umplîndu-să dă apă, că zidurile era făcute dă [f. 672r] cărămidă fără var, şi bine

ar fi să ne scoborîm, ca să nu casă ⟨*sic*⟩ hanul cu noi. Atunci încremenirăm dă frică în dăznădăjduirea* cea mai mare, unde ne miram ce să facem, unde să mergem ca să scăpăm. Unul zicea una, altul, alta, iar hangiul ne zise: „Nici un selamet mai avem, dăcît să mergem călări pînă la o pădurice deasă ce era aproape dă han şi să ne urcăm în copaci" Pînă să ajungem la această pădurice, şi înnoptă. Şi aşa ne suirăm pîn copaci, o mulţime dă oameni, ţiindu-ne unul dă altul, ca să nu cădem. Piste noapte începu tunete, trăsnete, fulgere, cu o ploaie grozavă şi o vijălie ca o furtună pă mare, ne petreouse apa pînă la piele, ca cînd am fi fost muiaţi în apă. Şi, dă ce apa să mărea, noi din cracă-n cracă mai sus ne urcam. Dodată văzurăm prin lumina fulgerilor că copacii ce era pă lîngă Argeş începură a cădea în Argeş, mîncindu-i apa pă supt pămînt; aşa plecarăm cu toţii, ţiindu-ne unul dă altul şi trecînd din copaciu în copaciu, păşind pă crăci ca pă cea mai bună scară, pînă ajunserăm la cei mai dăpărtaţi dă Argeş. Un trăsnet înfricoşat lovi p-unul dintre noi, încît toţi era să cădem în apă, speriindu-ne dă bubuitura trăsnetului. Cine pă Dumnezău a văzut şi nu s-a cutremurat? Dar cine n-a păţit-o, nu o crede. Tocma dăspre zioă, pînă a nu să răvărsa zorile, să văzu o lumină dă lună, că începu cerul a să curăţa dă nori şi apa a să trage. Atunci toţi c-un glas strigarăm: „Slavă Domnului!" Şi dă mare bucurie începurăm a juca pă crăcile copacilor ca pă cea mai bună duşumea, cîntînd şi zicînd: „Iată, Domnul cînd va, cum scapă pă om dă orce primejdie, cum îl necăjeşte şi cum îndată îl mîngiie. Nu vă dăznădăjduiţi, că-ndată găsiţi scăpare la Domnul."

* *dăznădăjduiţ*⟨*i*⟩

PENTRU POEZIE.

*Partea VII**

211. Poezia, adică facerea dă stihuri, la limba rumânească este prea lesne, pentru că să mărgineşte în puţine canoane, cum:

1. A să sfîrşi dooă stihuri în asemene slove.

2. A avea slomniri, sau dăopotrivă, sau, un stih dă altul, cu o slomnire mai puţin.

3. A-ş ţinea răsuflarea la mijlocul stihului, sau cu o slomnire mai jos, sau cu una mai mult dă mijlocul stihului, iar la cele prea scurte stihuri, putem răsufla şi la o slomnire şi la dooă.

4. A avea semnul lovirei, la cuvîntul din urmă, tot la o slomnire, amîndooă stihurile.

5. Stihurile cele mai frumoase sînt cele mai scurte în slomniri; spre pildă, să aşternură aceste mai jos stihuri:

Cine vine la fîntînă,
  să să plimbe şi-n grădină,
Ca şi setea-ndăstulare,
  şi sufletul răsuflare,
Dobîndindu-ş dăodată,
  să mai vie ş-altă dată.

La aceste stihuri, vedem că să sfîrşăsc, în asemene slove, cîte dooă stihuri, adică în *-nă*, *-lare* şi *dată;*

Că sînt toate dăopotrivă la slomniri, adică fieşcare stih dă opt slomniri;

Că putem răsufla la a patra slomnire, adică la *cine vine*, la *să să plimbe* ş.c.l.;

* Capitol din *Băgări de seamă...*, vezi mai jos, p. 267.

Că au semnul lovirei la a dooă slomnire a cuvintelor din urmă: *fîntînă*, *grădină* ş.c.l.

Spre mai multe pilde, aşternerăm ⟨*sic*⟩ şi cele mai jos stihuri:

CÎNTARE DĂ TÎNGUIRE LA SFÎRŞITUL VIEŢII

Mă duc, mă duc şi vă las,
  nici o urmă vă mai las,
Să vă luaţi după mine,
  să vă întîlniţi cu mine.
Mă duc, d-unde nu mai vine,
  ş-unde a merge să cuvine.
Cine a venit în lume,
  or nu s-a mai dus din lume?
Cine ochii ş-au închis,
  oare şi i-au mai dăşchis?
Cine s-au dus după lume,
  oare mai venit-au în lume?
Mă duc, mă duc şi vă las,
  nici o umbră vă mai las.
În zadar venim în lume,
  în zadar trăim pă lume,
În zadar ne străduim,
  în zadar ne chipuim
Să dobîndim toate-n lume,
  cînd nimic luăm din lume.
Goli am venit, goli ne ducem,
  nimic cu noi d-aici ducem,
Toate o zădărnicie,
  bine ar fi să nu mai fie;
Toate o ticăloşie
  ce n-aş vrea să mai vie.
Toate vin, toate să duc,
  toate trec' într-un minut.
Mă duc, mă duc şi vă las,
  oase moarte făr'dă glas,
În zadar vă tînguiţi,
  în zadar vă şi jăliţi
Pentru cei ce-au răposat,
  şi dă chinuri au scăpat.

Moartea toate potolește,
  toate ni le istovește.
O, ce grea dăspărțire,
  dintre oameni după fire!
Nu mă puneți la uitare,
  rugu-vă cu îndurare,
Cei ce rămîneți pă urmă,
  cît veți mai trăi în urmă,
Dați-m mie cea mai dulce,
  la cel ce d-aici să duce,
Cea din urmă sărutare,
  c-o întreagă-mbrățișare.
Mă duc, mă duc și vă las,
  vedeți, vedeți ce vă las,
Vă las chiote și leșinuri,
  văitături și suspinuri,
Vă las jale cu năcaz,
  vă las lăcrămi pă obraz,
Ș-un vaiu mie! fătul mieu!
  frate! soro! tatal mieu!
A mea maică cea prea dulce!
  (O, ce dureri mi-aduce!),
A mea fată prea iubită,
  dă la țîțe-m dăspărțită,
Cum te duci! și und'te duci!
  cu ce grabă te și duci!
Amar! amar! amar! mie!
  or putea-va să mai vie!
O, viață amărîtă!
  ce petrecere urîtă,
Cînd nădejde n-am lăsată
  a te mai vedea vreodată!
Vaiu! cum fuge dă la mine!
  Moarte și mie mai bine:
Atunci toată întristarea
  îm va lipsi, și durerea;
Întristare văz că las,
  un cumplit vrăjmaș vă las.
Dăparte d-această boală,
  ce pă toți curînd domoală,

Că-ntristarea la-ntristare,
  întristare și mai mare,
Și durerea la durere,
  cu mult mai mare durere,
Mă duc, mă duc și vă las,
  zioa bună vă și las.

CĂTRE FATA CE SĂ DUCE FĂRĂ VREMEA EI

Du-te, du-te, und' să duce,
  orcine d-aici să duce,
Și d-unde nimeni mai vine,
  aici la noi dă la tine.
Du-te, du-te și ne-așteaptă
  și pă noi aci îndată,
Că vom sosi și noi mîine,
  alergînd toți după tine;
Du-te, du-te și gătește
  și cu flori împodobește,
Loc în veci dă lăcuință,
  dup-a noastră trebuință.
Du-te, du-te, te cunună,
  cu-acest cuciug împreună,
Ce acum te-mbrățișază,
  lîngă tine va să șază
Ca un mire și te trase,
  dintr-ale noastre brațe.
Întoarce-te și ne vezi,
  acum cînd te dăpărtezi,
Că în veci nu ne mai vezi,
  și tu nicicum nu o crezi.
Priimește în sfîrșit,
  ceastă cinste la mormînt,
Ce-ți dăm spre cununie,
  dup-a noastră datorie,
Du-te la lăcașul tău,
  după cum va Dumnezău.

MÎNGÎIEREA FETELOR CE SĂ DUC FĂRĂ VREME

Floare ai fost, floare te-ai dus,
  floare ești, unde te-ai dus;
Ce viață scurtă-n zile,
  a florilor după fire!
Primăvara să ivesc,
  primăvara înfloresc,
Primăvara să sfîrșăsc,
  iarna nu să mai găsesc.
Cum le vezi într-ai tăi ochi,
  peșin le și pierzi din ochi.
Au un dar, lor dat din fire,
  a mîngîia cu-a lor fire,
(Cea dulce-n toată vremea)
  pă toată tinerimea,
Și ei, după datorie,
  le și port cu bucurie,
Cu ele să-mpodobesc,
  cu ele să-nveselesc,
Frumusețea lor le place,
  pă toți voioși îi și face,
Nici această norocire
  tu n-avuți ⟨*sic*⟩, nici fericire,
Cu a firii datorie,
  grabnica călătorie.
O, ce grea nenorocire!
  oare nu e fericire
A privi dă unde ești,
  dă unde acum lăcuiești,
Cum să scutură dă vînturi,
  cum să risipesc în vînturi
Atîtea flori înflorite,
  cu multe fețe-mpodobite!
Cum cad și să duc ca tine,
  fără nici o rodire!
Dăcît a trăi în lume,
  a te chinui pă lume,
În înfricoșate valuri,

  cu felurimi dă necazuri,
Ș-a-nghiți așa păhare,
  la asemene-ntîmplare,
Ca noi, cei mîhniți dă tine,
  rămăserăm făr'dă tine.
Bucură-te, floricică,
  cînd te duci așa dă mică,
Că și mai norocită ești,
  cînd mică te călătorești.
Cîte rîvnesc l-a ta parte,
  stînd acum dă dăparte,
Neștiindu-ș a lor parte,
  ce poate-ș avea în parte!
Văz un jăț împodobit,
  ca un pom tot înflorit,
Și-n mijloc, pus'o glastră,
  lucrată dă alavastră,
C-o garoafă prea frumoasă,
  ca o micșunea stufoasă,
Tu ești a noastră iubită,
  ce pierdurăm înflorită.

ASUPRA MO⟨R⟩MÎNTULUI UNEI ASEMENEA FETE

Aicea să odihnește,
  aicea să-nveselește,
Dă aicea și privește,
  pă toți precum ea voiește,
Garofița ce ni s-a dus,
  ce ca-ntr-o glastr'aici s-a pus.

ASUPRA SCURTĂRII VIEȚII

Tac! tac! auz că bate,
  un ceasornic dă dăparte,
Ce a vremii ne arată,
  trecerea curînd îndată.

Stau, mă mir și mă gîndesc,
dar nu pociu să socotesc,
Cum un tac așa dă mic
(cum am zice, un nimic)
Într-o clipă'ntr-u‹n› minut,
fără veste, așa dă mult,
Dintr-a mea viață taie,
încît rămîiu ca un paie.
O, viață scurtă-n zile,
ce te mîndrești piste fire?
Cînd un tac numai al vremii
te supune l-ale vremii,
Și c-un tac ce-ți face-n cap,
peșin rămîi fără cap.

PENTRU PRAVILĂ

Pravila leagă,
pravila dăzleagă,
Cîte, între oameni, trebuiesc legate,
și cîte trebuiesc a fi dăzlegate.
Cînd dar n-o aveați,
ce v-asemănați?
Un cal fără frîu ș-un bou fără bold,
ce, unul și altul alunecă-n bot.
Priimiți, dar, lege,
ce poate să vă lege,
Cînd nu vreți, ca ei, să nu vă poticniți,
nici în vreo vină să vă osîndiți.

DIN PARTEA BISERICII, PENTRU CTITORI

Veniți toți și vă-nchinați
Domnului și vă rugați
Pentru cel ce i-a clădit,
acest lăcaș prea slăvit.

Dă la Domnul iertăciune,
cereți-i cu plecăciune,
Pentru orce i-a greșit,
pînă la al său sfîrșit.

CĂTRE FĂȚARNICUL CE MI-A DAT SĂRUTARE CA IUDA

Țînțarul, c-o vorbă dulce,
cînd voiește să te mușce,
Însuși el îți dă dă știre,
c-un cîntecel prea supțire,
La ureche, și tă-nșală,
sîngele fără greșală,
Ți-l suge c-o sărutare
dă Iudă foarte tare.
Așa și tu m-ai sărutat,
la ureche mi-ai și cîntat,
Și eu lesne m-am înșălat,
căci îndată te-am ascultat.
Fire-ai, frate, un țînțar,
ca să cînți ca un țînțar,
Să săruți ca un țînțar,
și să sugi ca un țînțar,
Sînge fără saț în veci,
dă la toți pînă în veci.

PENTRU DRAGOSTE

În dășărt mă socotesc,
în zadar mă și fălesc,
că sînt voinic și bărbat.
Cînd dă un micuț amor,
neputîndu-l să-l omor,
așa strîns mă văz legat.
Fericit ce n-a umblat,
nici în cale-i i-a călcat,
nici dă el s-a biruit,
Dar cu mult mai fericit,
cel ce dă el s-a rănit,
și pă el l-a biruit.

212. Să pot face stihuri și mai proaste, adică dă cele ce la sfîrșit nu să aseamănă la slove un stih cu altul, ci numai la slomniri păzesc oarece regulă, avînd or dă o potrivă slomniri, cîte opt, cîte zece, cîte doăsprezece ș.c.l. sau un stih mai scurt și altul mai lung o slomnire, cum spre pildă să așternură cele mai din jos:

Altul să te laude,
iar nu tu pă tine;
O vorbă și numai,
te face să pierzi tot,
D-aceea să te păzești,
ca la vreme numai
Și precum să cade,
pururea să grăiești.
Atunci tu să aștepți
dă la supușii tăi
Urmări bune ș-înțelepte,
cînd și tu lor le vei da,
cinstite pilde și drepte.

Dulce și plăcută
să pare la toți,
Vorba cea vicleană,
cea fățarnică,
Cea înșălătoare,
și cea vînzătoare,
Dar pă nesimțite,
groapa-ți ți-o sapă,
Și în ea te-aruncă,
ai lor slujitori,
Cu minciuni grozave,
și dulci sărutări.
Păzește-te dar dă ea
ca dă cel mai mare rău.

213. Elinii obișnuia dă închipuia stihuri și în chipul aripilor, muscalului, toporului ș.c.l. după care cîte o pildă adăogarăm și noi aici:

Pentru cei ce să mîndresc piste fire

Aripi voi zburătoare, ce v-ați înzestrat 12
să zburați sus în cer la cel prea înalt 11
să nu vă mîndriți, a vă înălța 10
nici să îndrăzniți, a vă urca 9
mai presus, d-a voastră fire 8
unde nu să cuvine 7
rîvnind la o mare 6
slavă - nșălătoare 6
ca nu cumva să greșiți 7
nici cumva să vă poticniți 8
voi din toate virtutea voastră 9
c-o amăgire dă mi(n)te proastă 10
și jos să cădeți ca îngerii din cer 11
ce milă și dar, dă la Domnul acum cer 12

Porunca toporului

Cea mai bună, cea mai tare 8
Unealtă spre lucrare 7
Este acest topor 6
Cu care și verzi, și uscate, la pămînt dobor
Dă ești tare-n mînă 6
nu-l lăsa din mînă 7
nici într-o zi dă săptămînă 9

Dulceața muscalului

Toate ale muselor instrumenturi, dulce 13
sună bucurie, și nooă ne-aduce 12
iar muscalul sună, tare și mai dulce 12
dă dor și d-amor, cîntece prea dulce 11
dulce mîngîiere la trup ne aduce 11
ș-o răsuflare la suflet dulce 10
al nostru rînd dăparte ne-l duce 10
dulce odihnă ne aduce 9
și cu un somn ușor și dulce 9
o amorțire prea dulce 8
dă patimi ne-aduce 7
dulce, dulce, dulce. 6

Sluga către stăpînul său

Dă ș-ar aduce 5
cu voie dulce 5
aminte dă mine 6
măcar cît d-un cîine 6
al mieu prea milostiv domn 7
ș-al mieu prea îndurat om 7
nu puțin lui har 5
pentru acest dar 5
îi va aduce 5
această cruce 5
ce-i rîdic spre pomenire 8
pînă l-a dooălea venire. 8

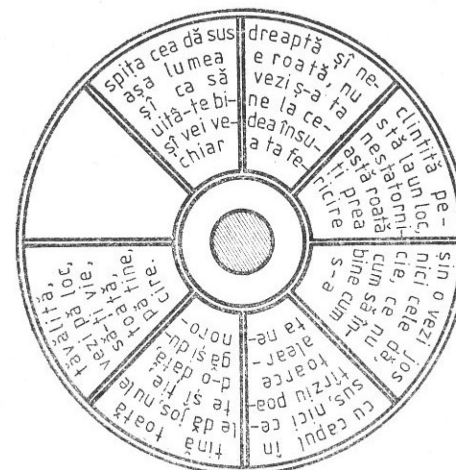
Rugăciunə către oul ce⟨l⟩ roșu dă Paște.

ou 1
roșu 2
și frumos 3
bună nooă 4
în veselie 5
dă Paște ne-aduce 6
c-o dragoste dulce 6
cu bucurie 5
dă-ne nooă 4
cel frumos 3
roșu 2
ou 1

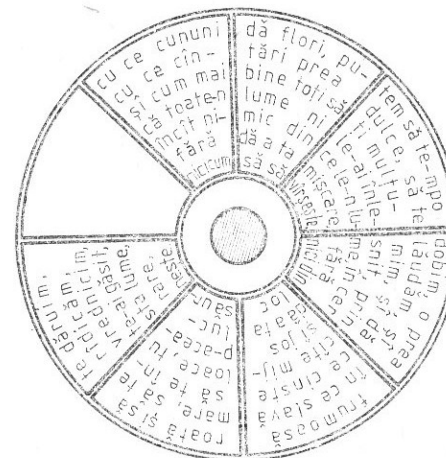
Piramidă

O, tu, 2
prea naltă 3
piramidă 4
dă piatră albă 5
și-n vîrf ascuțită 6
ce stai tu pă această 7
vatră bine-ntemeiată 8
dreaptă, netedă și frumoasă 9
și dă dăparte și la toți te vezi, 10
arată curat și la cei din urmă 11
voinicia, bărbăția, vitejia, 12
și a lor îndrăzneală, cu mare năvală 13
la cel mai grozav, la cel mai înfricosat războiu 14
a acelora ce-acum pentro-a lor iubită țară 15
pentru a lor însuș cinste și a lor bună dreptate 16
viiața lor ș-au jărtfit-o, viiața lor ș-au răpus-o 17
ca și aceia, dă la acestea, pildă mai bună toți să ia 18
și așa în veci, și țara pă ei cu mult mai bine să-i cinstească 19
și ei adăvărați fii ai ei, după dreptate, să să numească 19
iar cei ce s-au arătat cu totul nevrednici și dă tot dăpărtați 19
d-acest prea dulce nume, în veci și nicicum să să mai pomenească. 19

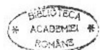
Nestatornicia lumii

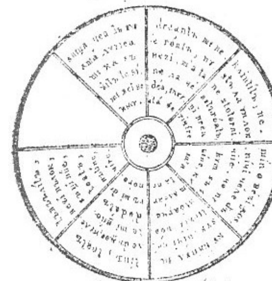
Cîntare spre lauda roatei

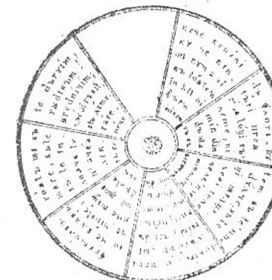

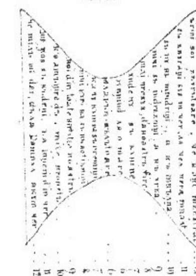
Scara, cele mai dă sus
cînd vei să le dobîndești,
curind ți le înlesnește,
cînd din treaptă în treaptă
încet-încet vei păși, —
iar cînd piste mai multe
din trepte tu vei călca,
îndată vei scăpăta
și lesne vei luneca;
așa și la scoboriș,
cînd vei iși din treaptă,
piste cap d-a berbelacu,
jos pă pămînt vei cădea.
Păzește-te, dar, bine
d-aceste amîndooă,
ca nu cumva tu să cazi,
într-una d-amîndooă,
fiindcă l-amîndooă,
d-o potrivă tu greșăști,
și îndată te căiești,
cînd nimic nu folosești.

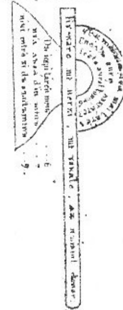

214. Meșteșiugul cel mai înlesnitor spre a scri în stihuri stă în marea silință și dăprindere a omului. Însă aceasta cere a avea omul mai nainte o plăcere cu aplecație spre aceasta și plăcerea cere un duh mai născător. Iar pentru felurimi dă poezii, în felurimi dă întîmplări, poți vedea Grămatica Poeziei, tradusă dă D.I. Eliad și tipărită la leat 1831 în București.

ПАRТЕА VII ПЕNТRU ПОЕZИЕ

Sъra кътre stъпiпъл sъй

Dъ'шar пояте 5
кы воie, дуче 5
aminte dъ mine 6
mъ кar шi d'ym ъsine 6
ла mieу пrea miлostiв domn 7
шi ла miei пrea indъrat cm 7
пъ шtiin лyi кar 5
пentrы ачest dar 5
шi ва adъче 5
ачeastъ кrуче 5
ci rъdiк sпre пomeпire 8
tпъ л'adoeвлeá пenire 8

Кrъчише къtre ощл че roшу дъ паше.

оу 1
roшу 2
шi frуmos 3
вуnъ пooъ 4
in вeseлie
дъ паше пea дуче
л'ю draroste дуче
ку вукурie
Ъпe пooъ
чeл frуmos 3
roшу 2
оу 1

Пiramidъ

o tъ 2
пrea пaltъ 3
пiramidъ 4
dъ piatrъ алвъ 5
шi'п вiрf авкуitъ 6
че stai tъ пъ ачeastъ 7
пatrъ вine'пъlemeiатъ 8
dreaптъ netedъ шi frуmoasъ 9
шi dъ дeпarte ши ла toцi te вezi 10
aratъ шtrat шi ла чei d'in urmъ 11
воiпiчiа, вървъцiа, вiтeжiа, 12
шi a лor indrъzпeаль, кare пъвалъ 13
ла чeл mai groзaв, ла чeл mai шiftiпoшil ръzвoiу, 14
a ачeлora чea-кум, пentr' a лor rъвitъ цarъ, 15
пentrу a лor iпsуш чiпste шi a лor вупъ drenтate, 16
вiaца лor шaу jertfito вiaцa лor шaу ръвуsо, 17
ка шi ачeia дупъ ачesтea, пiлдъ mai вупъ toцi sъ ia 18
шi aшa шi вeкi, шi цara шi iei, кy шiлт mai вiпe sъ'шi чiпsteaскъ, 19
шi iei пдeвъrаци, фiiпд iei дупъ drentate, sъ вi пуmeaskъ, 19
iar чei чe вау arътat, пъ toтъл пeвreдпiчi, шi дъ tot дъпъrtaцi, 19
d'ачesti кe шi пumele вei шi пiчi кум sъ sъ mai пomeпeaskъ. 19

Pilde, povățuiri i cuvinte adăvărate
și povești adunate
dă dumnealui
dvornicul Iordache Golescul,
fiul răposatului banul Radul Golescul

[f. 2v] Din toate, ca albina, cele mai bune să aduni, ca şî tu ca ea să-ţi umpli dă miere toată căşuţa ta. Ca să poţi judeca bine orce carte-n mînă-ţi vine, n-o lăsa din mînă pînă ce n-o vei citi pînă la sfîrşit.

[f. 3r] CĂTRE IUBITORII DĂ ŞTIINŢE

Vorba fără glume pare ca bucate fără sare; pildele la vorbă, tocma ca nişte glume, însă nu puţină învăţătură ne şî dau, d-aceea, dă mare folos socotindu-le a fi, cîte s-au putut găsi şî aduna după unde au fost risipite, le-am aşternut aici spre petrecere de vreme. Povăţuirile iarăş, din însuş înţelegerea cuvîntului lor, să cunosc a fi foarte folositoare la petrecerea vieţuirii; asemenea şî cuvintele cele adăvărate şî asemănările ne arată tot adăvărul; şî ce e mai bine dăcît adăvărul a spune? Măcar dă şî este foarte supărător, după pilda ce zice: „Vei vrăjmaşi să-ţi dobîndeşti? Grăieşte adăvărul"; dă aceea numai la cel ce uraşte adăvărul, la acela nu vor fi plăcute.

Aşadar vorba, îmbinîndu-se cu pilde, cu povăţuiri şî cu cuvinte adăvărate şî oarece asemănări i celelalte poveşti ce s-au mai însemnat aici, nu puţină plăcere ne va aduce la dăsfătarea ei şî nu puţin folos vom dobîndi din sfatul ei cel dulce, daca nu ne vom supăra dă cuvintele cele adăvărate ce urmează lor, dar, fiindcă la orce îndeletnicire fără greşăli nu să poate săvîrşi, dă aceea priimiţi dintr-această adunare, fieşcare în parte, numai ceea ce cunoaşteţi că vă este dă trebuinţă, ca albina, ce pă multe flori să pune, însă numai dă unde ei îi place, d-acolo adună miere, dă colea mai puţin, dă dîncolea mai mult, pînă ce îş umple căşuţa sa. Eu dă la mine nimic alt pociu zice, dăcît că: „Ceea ce alţii au zis, aceea şî eu am scris"; şî dumneata, ceea ce-ţi place, culege, ce nu-ţi place, lasă pentru alţii, că numai cel ce are asupră-i patima pentru care să grăiaşte, acelui numai nu-i

va plăcea; o vorbă — ca o mie, iar judecata lor rămîne, la cei ce au înțelegere, mai bună dăcît cei ce le-au zis; o greșală să vede, după cum mi-au zis unii, că prea multe pilde la o înțelegere s-au pus; altul le-a răspuns: „Cînd, după atîtea pilde, tu nu te-ai îndreptat, dar cînd ar fi fost numai una?" Ghiciți dumneavoastră.

Eu, dă la mine, le-aș zice că: La duhovnic, dă cîte ori te spoveduiești, tot acele cuvinte îți grăiește și, auzindu-le mai des, mai lesne te îndreptezi. Cu toate acestea, eu le-am dat voie cîte or vrea să lapede; și mi le-au lepădat cam pă jumătate, eu m-am mulțumit cu jumătatea ce mi-au lăsat.

[f. 3v] Pilda cu cuvinte scurte și la vreme potrivite multă plăcere la vorbă ne aduce, iar piste vreme și măsură, plecate ne aduce.
La pilde, ca la un lexicon, din vreme-n vreme trebuie tot să să mai adaoge oarece mai mult, ca să ne învețe oarece și mai mult.

[*f. 4r*] *PILDE I TÎLCUIREA LOR*

A

● Ai umblat cît ai umblat, iar acum ți s-a-nfundat (să zice pentru cei ce cad în multe primejdii și din cea din urmă nu mai pot scăpa).

● Ai înghițit un ac i să scoți un fier dă plug (să zice pentru cei ce iau cu sila și în urmă întorc mai mult).

● Ai găsit un sat fără cîini și umbli cu mîinile în șolduri (să zice pentru cei ce, negăsind împotrivitori, își fac mendrele lor).

● A intrat vulpea în sac (să zice pentru vicleni ce singuri să prind).

Aicea zace iepurele (adică aicea stă temeiul — taina — secretul pricinii, d-aci spînzură toată lucrarea).

Aici corăbii să îneacă și voi, luntrelor, unde mergeți? (să zice pentru cei ce să încearcă piste a lor putere).

• Ai dat spuză ș-ai luat cenușă (adică nimic ai dat și mai nimic ai luat).
• Aiducul nostru ș-altă potecă știe (să zice pentru cei ce să pot înlesni cu felurimi dă mijloace, însemnînd că, cînd nu pot nemeri cu un mijloc, schimbă alt mijloc).
A ișit și moș din coș (să zice cînd să scoală bolnavul din pat după o boală îndelungată).
Auru nu să unește nici cu fierul, nici cu oțelul (adică cei buni cu cei răi și cu cei proști).
• A vorbit și nea Ion că este și el om (să zice în bătaie dă joc pentru cei ce grăiesc vorbe proaste, socotindu-le dă vorbe mari).
A găsit sac dă bucate (să zice pentru cei ce nemeresc oarece după gîndul lor).
Acum pentru dumneata (să zice către cei ce nu ajută la vreme, ci în urmă, cînd nu mai e dă folos).
• Acum s-o alege nighina din bucate (să zice cînd vine vremea a să alege cei vrednici).
• Acum scuipă-ne și ne lasă (mergînd un tînăr cu o tînără la biserică să să cunune, preotul, în loc d-ale cununiilor, le citea d-ale botezului și, ajungînd la troparul unde zice și suflă asupra lor, a zis către tineri: „Întoarce-vă-ți ca să vă suflu"; tinerii, supărîndu-să dă prostia preotului, îi ziseră: „La halul ce ne-ai adus, scuipă-ne și ne lasă"; și să zice ca o pildă către cei ce ne aduc la dăznădăjduire).
• Aleargă după iepure cu carul (să zice pentru cei leneși).
Aluatul, cît dă mic, toată frămîntătura o dospește (adică vorba dulce, cît dă mică, tot sufletul ți-l mîngîie și, dimpotrivă, vorba rea, cît dă mică, toată mintea ți-o frămîntă; cum și pentru cei mici, ce lucruri mari săvîrșăsc).
A lins pînă a pus tingirea cu fundul în sus (să zice pentru cei ce papă tot).
• A lăsat-o în coarda dă jos (adică a început a scădea, a să pleca; și să zice pentru cei ce, după vreme, își mai scad mîndria lor).
• Al mieu scaun să-m trăiască, alt picior în loc; ș-al mieu deget să-m trăiască, alt inel în loc (să zice cînd nu ne pasă dă ceea ce-am pierdut, cum nevasta dă bărbat și bărbatul dă nevastă).
• Alta-n curul popii (să zice cînd să întîmplă vreun lucru dăosebit, pă negîndite, spre supărare).

Albina în gură ține mierea cea mai dulce și în coadă acul cel mai otrăvitor (arată năravul celor fățarnici).
Albina, cît mai mult zbîrnie cu acul asupra noastră, atît rodul cel mai dulce noă ne aduce (să zice pentru cei buni stăpîni). [f. 4v]
Albina, din orce floare, strînge mustul cel mai bun și în miere îl preface (adică cel înțelept la învățătură alege cele mai bune și cu ele să împodobește).
Albina dă viespe, cît cerul dă pămînt (adică cel roditor dă cel sterp).
Albina, și dă ne mușcă, dar cu miere ne îndoapă (să zice pentru cei buni stăpîni ce, și dă ne mustrează, dar și mult ne miluiesc).
• Albă, neagră, asta este (să zice cînd oarecine nu să mulțumește pă oarece și altceva mai bun nu avem să-i dăm).
• Alb în căpestere să vede? (să zice cînd cercetăm să vedem dă găsim ceva să ne folosim din oarece).
• Am ac și ață dă cojocul tău (însemnează că putem să răsplătim oarecăruia).
• Am un frate cît un domn, ș-un cumnat cît un împărat (să zice pentru cei ce să fălesc cu rudele lor).
• A murit înghesuit la pomană (să zice pentru cei ce să vîră la pomeni, ca niște calici, a mînca d-a gata).
• A murit boul, s-a răpus jugul (însemnează că, după moartea stăpînului, toate să prăpădesc).
• Am învățat la undrea, ce voiu să știu dă dumneata? (să zice pentru cei ce fug dă la meșteșiug, neisprăviți la învățătură, socotind că toate le-a învățat).
An a mîncat leurdă și estimp îi pute gura (să zice pentru cele ce nu să potrivesc la vremea lor).
Anevoie poți țesela* un cal neînvățat (adică a sluji la un nebun).
A nu cădea nu să poate, dar cinste îți face, cînd cazi, să te scoli (adică a nu greși nu să poate, dar cinste îți face, cînd greșăști, să te îndreptezi).
• An s-a ars și estimp suflă (să zice pentru cei zăbavnici ce nu urmează la vreme).
Apa cu picătura ei și pă piatră o mănîncă (adică și cele mai anevoie, cu silința, încet, încet le biruim).

* scris: *seţela*

● Apa curge și să duce, pietrele rămîn pă loc (adică streinii fug la vreme dă nevoie, iar pămîntenii rămîn pă loc).
Apa, cînd să umflă, și pă munți îi cufundă (adică norodul, cînd să învierșunează, și pă cei mai tari îi trîntește).
Apa, cînd să turbură, nu mai vezi ca prin oglindă (adică omul, cînd să turbură, nu mai poate judeca).
Apa, cînd să turbură din josul izvorului, poți găsi mai în sus apă curată, iar cînd să turbură din izvorul ei, în zadar mergi după apă curată (adică, cînd cei mai dă jos greșesc, este nădejde dă tămăduire, iar cînd cei mai dă sus — nici o nădejde mai este).
● Apa lină mult te-nșală (adică cel tăcut și cel zmerit).
Apele cele mai mici în cele mai mari să varsă (adică averea celor mai mici în comorile celor mai mari merge).
● A perit păstorul, s-a răsipit oile (adică, cum piere stăpînul, toate slugile fug).
● A poruncit cîinelui, și cîinele pisicei, și pisica șoarecelui, iar șoarecele dă coadă ș-a atîrnat porunca (să zice pentru o poruncă, cînd merge din mînă-n mînă fără nici o ispravă).
Are cui să semene (adică, după părinți, și copiii). [f. 5r]
Aripa, cînd să frînge, pasărea zace în sînge (adică omul cînd puterea ș-o pierde).
Ariciu fără ghimpi nicicum poate fi (să zice pentru cei răi și cumpliți, ce piste putință a nu supăra pă oarecine).
Arde soarele dulce, iarăș ploaie ne aduce (să zice pentru fățarnici ce, cînd mai mult te încălzește, atunci groapa ți-o gătește).
● A să lupta călare nu privește la fieșcare (adică voinicia la puțini privește).
● A sărit din lac în puț (să zice pentru cei ce, vrînd să scape d-o mică supărare, cad în mai mari necazuri).
● A zpînzurat-o la ciochină (adică a lăsat-o la o parte fără nici o grijă, fără a-i păsa dă ceva).
Astăzi am plecat și mîine cît mai avem? (să zice pentru cei ce să supără dă muncă).
Astăzi ploaie, mîine ninsoare și poimîine soare (ne învață să avem curaj la orce întîmplare, că vremea să schimbă, adică astăzi rău, mîine mai bine).
● A tunat și ne-a adunat (să zice cînd să adună la vreo treabă toți cei buni dă răutăți).

Atît făina cît și aluatul, tot cu împrumutare (să zice pentru cei dă tot scăpătați, ce trăiesc cu împrumutare).
● A treia zi după înfierbințeală (adică nu la vreme, ci tîrziu).
● A trecut baba cu colacii (să zice pentru cei ce ne trec cu vederea la necazuri și nu ne ajută, putînd să ne ajute).
● A fugit cu coada între picere (să zice pentru cei ce fug rușinați dă urmări netrebnice, ca cîinii cu coada între picere).
● Aflat-au Filip pă Natanail (să zice pentru doi inși, cînd să potrivesc la duhuri).
Aceasta cu „nu voiu“ să îmbucă și să suge (să zice pentru cele ce plîng la cununii, făcîndu-să că nu vor să să mărite și pentru cele ce să fac că nu place cîrnații).
A dat cu mîinile în foc (adică a căzut în mari primejdii).
● A dat și a luat (adică ș-a isprăvit toată starea).
Adună toate, fie și proaste (arată nesațul omului, cînd nu va să mai lase și pentru altul ceva).
Așa să înșală copiii (să zice cînd să înșală cei ce să socotesc dă iscusiți).
● Aș spune un vis, dar nu pociu dă rîs (să zice cînd va să spuie oarecine oarece, dar nu știe dă unde să înceapă).
● Așteaptă ca porcul muchea toporului (să zice pentru cei ce-și așteaptă osînda lor).
● Așteaptă, murgo, să paști prundul (să zice la dăznădăjduire).
● Așteaptă turburarea apei (să zice pentru cei ce așteaptă schimbări ca să să folosească, ca orbul turburarea apei după evanghelie).

I

● Ea* îș cîntă, ea* îș dăscîntă (să zice pentru cele ce singure ele își povestesc ale lor).
● I-a legat bășica dă coadă (să zice pentru cei ce să zgornesc din slujbe cu urgie, asemănîndu-i ca cîinii, cînd le leagă bășici dă coadă și le dă drumul cu „uidio!“).
● I-a luat apa, a stătut moara (însemnează că, cînd lipsește stăpînul casei, ca cînd ar lipsi sufletul casei).

* conform grafiei autorului: Ia...; v. *Notă asupra ediției*

• I-a luat apa dă la moară (adică i-a luat toată nădejdea, toată puterea).
• Ia-l-ăi după mine, că-l omor (să zice cînd să laudă oarecine la neputința lui). [f.5v]
• Iapa mea, moșiia mea (să zice pentru cei ce urmează cu ale lor, precum ei voiesc).
• Ia puiul și cacă-te în cuib (adică ia ceea ce ție îți place și celelalte lasă-le la o parte).
• I-a pus oala (să zice pentru cei fermecați, ce-i fermecă muierile cu oala la foc).
• Ia pă unul, dă în altul (să zice cînd toți sînt dăopotrivă la nedăstoinicii).
• Iarna n-o mănîncă cîinii (adică răul cel greu anevoie să rîdică dă la noi).
Iarba cea rea, din rădăcină dă o vei tăia, ea iarăș tot va da (să zice pentru cei din fire cumpliți și rău nărăviți, ce, orce le vei face, ei tot nu să părăsesc dă năravurile lor).
• I-a tăiat dă unghișoară (adică l-a înțărcat a nu mai merge unde adeseori mergea).
• Iată ursul fără coadă (să zice cînd cel cumplit n-are nici un ajutor).
Iată locul, iată șanțul, sări să te vedem (să zice pentru cel ce să fălea că într-o țară streină a sărit piste șanțuri foarte mari și a făcut isprăvi mari, lucruri dă mirare).
• Iată-te după muscă, că te duce la căcat (să zice pentru cei răi povățuitori, ca niște rele călăuze).
• I-a dat mură-n gură (să zice cînd dăm oarecăruia, pă negîndite și d-a gata, oarece bun ce nu i să cuvenea).
• Ia din cur și bagă-n gură și păzea să nu te spurci (adică mănîncă ou și să nu te pici; să zice pentru cele urîte urmări că piste putință a nu te molevsi dă ele). [f. 6r]
• Ia dintr-un sîn și bagă-ntr-altul (să zice pentru cei scumpi și zgîrciți și pentru cei ce ajută tot pă ai săi).
• Eu* am fost ca tine, tu n-ai ajuns ca mine (să zice către tinerii ce vor să să arate mai învășați dăcît cei bătrîni).
• Eu îi spuiu că sînt călugăriță și el îm dăzleagă izmenele (să zice către cei obraznici).

* conform grafiei autorului: Ieu...; v. *Notă asupra ediției*

• Eu îi dau și ea paște (să zice pentru cei ce nu ne bagă cuvîntul în seamă).
• Eu îl lau, el să rade (să zice pentru cei ce prea mult să pripesc).
• Eu, cu mintea mea, dăteiu dă belea (să zice pentru cei ce vor să facă bine altuia și cad ei în primejdie).
• Eu să nu dau, lumea las' să zică (să zice pentru cei ce nu le pasă dă ceea ce vorbesc oamenii pentru ei, cînd nimic păgubesc).
Eu strălucesc în casă, ș-ale mele îrburi pă masă (să zice pentru cele scăpătate, cînd să mîndresc).
• Eu te iubesc și tu nici visezi (să zice pentru cei ce în zadar iubesc pă cei ce nici în seamă îi bagă).
• Eu botez și miruiesc, el va ști dă va trăi (să zice pentru cei ce nu le pasă d-ale altora).
• Eu ți-am dat voie în pat și tu`m-ai băgat supat (să zice pentru cei obraznici).
• Iepurele în copaie, aurul să saie (să zice cînd urăm cuiva dă rău, ca cînd am zice să nu nemerească; să obișnuiește a să zice aurarilor, cînd string aurul din nisip prin copăi).
Iepurele în culcușul său să înveselește (adică fieșcare în casa sa, în țara sa).
• Iepurii ș-au sămănat ardeiu, peirea capului lor (să zice pentru cei ce singuri ei își pricinuiesc primejdii cu faptele lor cele netrebnici). [f. 7r]
• Ieftin la făină și scump la tărîțe (să zice pentru cei ce, la cele scumpe, mult cheltuiesc, iar, la cele dă nimic, mult să scumpesc).
• Ion, Ion, Ion, trei coconi din Vavilon (să zice în bătaie dă joc pentru cei ce să potrivesc la prostie și la nume).
Izvoarăle curg în sus (să zice cînd toate pă dos și d-a-ndăratele ne merg).
• Izbește cu călcîile în pinteni (adică singur să rănește).
• [f. 6v] Interesul poartă fesul (adică cu toate te împodobește — te cinstește — toate îți aduce).
Intrați și în coș băgați, și oiem ⟨*sic*; uium⟩ nicicum să dați (să zice pentru cei ce vor tot să jăfuiască).
• I să clătănă dinții (adică este pă sfîrșit).

• I să mişcă plăselele (adică este pă sfîrşit).

• Ibovnica cu ce să ţine? Cu stafide şi zmochine (adică cele mari, cu mari cheltuieli să ţin).

O

Oaia cînd să dăpărtează, o mănîncă lupii (adică cei ce să dăosebesc dă tovarăşii lor, îndată să prăpădesc).

• [f. 6ᵛ] Oala s-a spart în capul mieu (adică mie mi-a găsit vină, pă mine m-a bătut spre pilda altuia, nefiind vinovat).

• Oala dogită, în zadar o mai legi (să zice pentru cele dă tot slabe, cînd vrem să le cîrpim).

• Oi să mă judec pînă-n pînzele albe (să zice pentru cei ce mor prin judecăţi).

Oase seci, fără măduvă, nici cîinii le ia în gură (să zice pentru fetele cele sărace, ce nimeni le ia fără zestre, cum şi pentru slujbele cele fără nici un folos).

O oaie rîioasă toată turma o umple (adică unul dă la altul să molevseşte, că un blestemat pă toţi blestemaţi îi face).

• Ooăle cu băşini nu să roşăsc (adică fără cheltuială nimic putem face şi mai ales la lucruri însemnate).

O vacă rîioasă strică toată cirada (adică un om rău vatămă toată tovărăşiia).

• O vei şi lînoasă şi lăptoasă şi cu coada groasă, să vie şi dăvreme acasă (să zice pentru cei ce caută muiere fără nici un cusur, lucru piste putinţă).

• O viţă în Gherghiţă şi alta în Ialomiţă (să zice pentru cele foarte rare şi dăpărtate una dă alta).

• O vorbă, ca o mie (adică una şi bună).

Ochii omului să pare lacomi la pogace (adică omul mult rîvneşte şi mult pofteşte la cele bune).

• Ochii văd, inima cere (adică pofta omului la cele ce vede).

• Ochii să înveselesc şi inima rabdă-n sec (să zice pentru cei ce nu pot dobîndi ceea ce văd cu mare poftă).

• Ochii ce nu să văd, lesne să uită (adică pă cei ce nu-i vedem mai des, curînd îi uităm).

Ochiul cînd să loveşte, îndată lăcrămează (arată slăbiciunea oareice, cum, cînd supărăm pă oarecine, îndată să întristează).

• Ochiul stăpînului îngraşă pă cal (adică unde îngrijaşte şi vede chiar stăpînul, acolo — toate bune).

• Ochiul dă cucuvaie, nu ca cel dă iepure (arată marea dăosebire între dooă lucruri nepotrivite; adică, sluga nu îngrijaşte ca stăpînul).

• Olarul, unde voieşte, acolo pune mînuşa (arată puterea stăpînului că face orce va şi cum va). [f. 7ᵛ]

• Olăcar dă cai şi iepi (adică cel ce îngrijaşte dă cele mai proaste).

• Omenia omenie cere şi cinstea, cinste (adică, cum vom cinsti, aşa ne vor cinsti).

O mie dă miei pă un lup nu-l pot goni (adică mii dă ticăloşi, pă un voinic).

Omul învăţat o palmă dă loc n-are, dar şi lumea toată, ţara lui (adică cel învăţat, orunde s-o duce, îş găseşte pîinea sa).

• Om iscusit, dar fără cuţit (adică vrednic, dar fără putere).

Omul viclean să îmbracă, cînd în piele dă oaie, cînd în piele dă vulpe (adică cel viclean să arată cînd oaie, cînd vulpe).

Omul pă pămînt, dar îngerii în cer (adică fieşcare unde i să cuvine).

• Omul beţiv, la beţie, scoate din gură ceea ce are la trezie (adică, în beţie îş arată năravul ce are).

• Omul, daca-mbătrîneşte, pune paie şi-l pîrleşte (arată nedăstoinicia la bătrîneţe).

• O mînă pă alta spală şi amîndooă pă obraz (ne învaţă să ne ajutăm unul pă altul, luînd pildă dă la mîini).

O palmă dăparte dă nasul mieu (adică, pă mine să nu mă supere).

• [f. 8ʳ] Opinca din piele groasă să face (adică, cei proşti, din proşti, norodul din proşti).

• Or caftan pînă-n pămînt, or ştreangul dă gît (să zice pentru cei dăznădăjduiţi ce vor, or să moară, or să dobîndească cinstea cea mai mare).

• Orcîtă apă bea un peşte, toată o scoate pă urechi (adică risipitorul, orce dobîndeşte, toate le cheltuieşte).

• Or toți cozii sau nici unul (să zice pentru cei ce vor, or tot să dobîndească, or nimic dă tot).

Orce lemn îș are viermele său (adică, orce om, cu necazul său).

• Orce zboară nu să mănîncă (adică, orce vrem, nu să poate dobîndi, că nu sînt toate iertate).

Orce lucește nu să-nțălege aur (adică, orce față nu e și frumoasă și orce zmerit nu e și sfînt ș.c.l.).

• Orce nucă în găoacea sa (adică, fieșcare supt acoperemîntul său).

Orce pravilă, cu dăosebirea ei (adică, orce poruncă are un ce dăosebit).

Orce sat, cu-al său obiceiu (adică, fieșcare cu năravul său).

• Orce trup, cu umbra sa (adică, orce om, cu năravul său).

Orce floare, la sfîrșit, îș pierde mirosul ei (adică orce om, la bătrînețe, îș pierde puterea sa).

Orce dulce-mbucătură, dă călugări numai bună (adică orce e mai bun, la călugări este dat).

Orbii și schiopii împotrivă s-au pus (să zice spre bătaie dă joc, cînd să împotrivesc cei mai ticăloși).

• Orbul a găsit Brăilea (să zice pentru cei ce nemeresc după multă chipzuire).

• Orbul a dat dă vale (să zice pentru cei ce năvălesc orbește, cînd găsesc înlesnire — pîrlej).

Orbul la vedere rîvnește (adică, săracul, la ceea ce-i lipsește).

Orb pă orb cînd trage, amîndoi să poticnesc (să zice pentru cel ce învață pă altul, cînd el nu știe nimic; adică, prost cu prost, amîndoi greșăsc).

Orbul trebuință dă masala n-are (adică, cînd dai, să dai ceea ce e dă trebuință, ca să prinză loc). [f. 9r]

Osia cînd să unge, carul mai lesne umblă (adică, cu bani, orce lucru ți să înlesnește).

Osul gol, nici cîinii îl mănîncă (adică, slujbă seacă, la nimeni place).

Osia, cînd să unge carul, nicicum scîrție (adică, norodul cînd să mîngîie, nicicum cîrtește).

• O sută dă bice la curul altuia, ca nici unul la curul nostru (adică, cazna altuia noi nu o simțim, nici ne pasă dă ea, că pă noi nu ne vatămă; să zice pentru cei cumpliți).

• O să-i facă pielea burduf (adică, o să-l căznească fără milă).

O scînteie, cît dă mică, cel mai mare foc aprinde (adică, cea mai mică pricină mare gîlceavă aprinde).

O turmă fără cîini (adică un norod ce n-are cine să-l ocrotească).

• [f. 8v] Obrazul supsire cu mare cheltuială să ține (adică muierea).

• O dată vede nașul puța finului (să zice pentru cele ce nu să cuvine a vedea și a urma adeseori).

• O dată vrură ovreii să să călătorească și să întîmplă simbătă (să zice pentru cei fără noroc).

• O dată nuntă (să zice pentru lucruri mari ce foarte rar să întîmplă).

• Oțetul cu încetul să face oțet (adică trebuie să avem îndelungă răbdare, ca să dobîndim oarece).

Oțetul tare vasul său și-l strică (adică omul iute, cu iuțeala sa, pă însuș sine vatămă).

Oțetul dă dar, mai dulce dăcît mierea cea cumpărată (să zice pentru cei zgîrciți).

U

Uită-te la obraz și mă-ntreabă dă necaz; uită-te la față și mă-ntreabă dă viață (adică buna sau reaoa petrecere a omului să cunoaște după fața obrazului).

Umbra niciodată moare (adică urmele faptelor niciodată să sting).

Una e una, dooă — mai mult (adică, mai bine cu siguranță).

Unii sapă și muncesc, alții beau și chiuiesc (adică unii muncesc și alții mănîncă d-a gata).

• Unii trec și-mbătrînesc, alții cresc și înfloresc (arată nestatornicia vremii).

Unii dumică ș-alții mănîncă (arată că unii pentru alții muncesc, iar nu pentru însuși ei).

• Unii țes la pînză ș-alții o poartă (adică unii muncesc și alții să bucură dă munca acelora).

• Unul o ține ș-altul o mulge (arată cea mai grea supărare, cînd te supără din toate părțile cei mai mulți).

Unii gustă din lămîie ș-altora li să stripezesc dinții (să zice cînd nu putem dobîndi ceea ce ne place).

• Unul zice „äiți" și altul „cea" (să zice cînd unul poruncește una și altul, alta; și cînd unul te trage într-o parte și altul, într-altă parte).

• Unul, ca nici unul (adică unul singur nu prea folosește, unde să cere mai mulți).

• Unul cască gura și altul înghite (să zice cînd altul ne ia îmbucătura din gură, ce o așteptam pentru noi).

Unul croiește și altul coase (arată grabnica lucrare).

• Unul îl lasă dă ostenit, ș-altul îl ia dă odihnit (arată silă piste silă spre angarare, ca la caii dă poște). [f. 9v]

• Unul poartă ponosul și p-altul bate folosul (să zice pentru cel ce să ponosluiește fără vină, cînd cellalt să folosește chiar dintr-acea vină).

• Unul pă popă iubește, altul pă preoteasă, ș-altul pă fata popii, mai bine nemerește (arată dăosebirea plăcerilor).

• Unul te tunde ș-altul te rade (arată supărarea ce suferă omul, cînd îl trage din toate părțile și cînd îl dăspoaie pînă la piele).

• Unul dă altul rîde, și dracul dă toți (ne arată să nu ne batem joc unul dă altul).

• Unul ține vaca și altul o mulge (adică unul să strudește și altul să folosește).

• Un gard dă tot căzut dă o proptea numai nu să poate ținea (să zice pentru cei ce să bizuiesc în mică nădejde, la mari întîmplări).

Un cîine cum latră, toți ceilalți după el să iau (să zice cînd unii după alții să iau, la cele rele).

• Un nebun aruncă o piatră în apă ș-o sută dă înțelepți nu o pot scoate (arată marile nevoi în care ne bagă nebunii).

• Un paș ⟨*sic*⟩ după altul, dăparte te duce (adică nestînd din lucru, încet, încet, mult înaintezi).

Un pom, cînd o dată să altuiește, mai bun să socotește (adică, dragostea cînd să rănește).

• Un sat fără cîini (adică un norod fără ocrotitori).

Un măcelar bun frică n-are dă mii dă oi (să zice pentru cei voinici ce nu să sperie dă războiu).

• Untul dă lemn, ce păcat! Că-n oala noastră s-a vărsat (să zice cînd ceea ce socotim că pierdem, iarăș la noi ne vine).

• Unde a mîncat lupul măgarul (adică în loc primejdios).

Unde ața mai supsire, acolo să rupe (să zice pentru cei scăpătați cînd pierd și ceea ce au; și că necazurile pururea cad pă cei mai slabi).

• Unde e o mortăciune, acolo cîinii s-adună (arată lăcomia oamenilor).

• Unde e o poamă bună, o mănîncă porcii (să zice cînd cei proști dobîndesc cele mai bune).

• Unde e stîrvul, acolo și vulturii (adică unde e oarece dă mîncare, acolo și lacomii).

• Unde o mănîncă, acolo o scarpină (adică îi face după voia lui — după voia ei).

• Unde o doare și dă unde o apucă (să zice cînd altă supărare avem și dă alta ne cercetează, ca dohtorii dă vînă).

• Unde unul mănîncă, mănîncă și doi (să zice cînd unul cu altul să îngăduiesc).

• Unde vede rană, acolo ca musca să lipește (să zice pentru cei rău nărăviți spre supărare și pentru cei spurcați).

• Unde vulpea nu ajunge, zice că-i ajunge (să zice pentru cei ce să leapădă dă cele ce nu pot dobîndi).

• Unde gîrîiesc gîștele, nici o înțelegere faci (adică unde grăiesc muierile).

• Unde cîntă mulți cocoși, zăbovește a să lumina (adică unde mulți poruncesc, zăbovește lucrarea — săvîrșirea).

• Unde cîrcîrigește găina, ș-unde oul ie-l găsești! (să zice cînd într-un loc ni să pare a fi oarece și într-alt loc îl găsim). [f. 11r]

• Unde creieri mai puține, acolo voinicie mai mare (adică, la cei nebuni).

• Unde-l legi, acolo stă (să zice pentru cei ce să arată cu plecăciune).

• Unde lipsește păunul, cioaca să pare pasărea cea mai frumoasă (adică, unde ne lipsesc cei mai dă cinste, acolo cei mai proști prind locul cel mai bun; și unde ne lipsesc cele frumoase, acolo și cele mucoase ni să pare frumoase).

• Unde masă și pahare, acolo și Stan călare (să zice pentru lingăii ce aleargă după mese d-a-gata).

• Unde mă cauți, dohtore, ș-unde pă mine mă doare? (să zice cînd alt necaz avem și d-altul ne cercetează).

Unde mînia cu puterea să-mpreună, acolo trăsnetul mai tare sună (adică, cînd cel mai mare să mînie, vatămă mai rău).

● Unde nu e foc, fum nu iese (adică, pînă nu greșim, nu să vorbește dă greșala noastră).

● Unde puterea n-ascultă, acolo vulpea ajută (adică, ceea ce cu sila nu putem săvîrși, cu vicleșiugul lesne dobîndim).

● Unde s-a dus mia, ducă-să și suta (adică, unde s-a făcut o mare cheltuială, facă-să și cea mai mică).

Undița fără momeală nimic nu-ți dobîndește (adică, fățarnicul și vicleanul, fără minciuni, nimic folosește).

Urechi lungi, semn dă măgar (să zice pentru cei ce să cunosc după oarece semne).

Urît grădinar cel ce din rădăcină orce rod îl taie (să cine ⟨*sic:* zice⟩ pentru cei lacomi și cumpliți, ce nu vor să lase nici dă sămînță ceva).

● Urcă-te, dragă, în jos, că acum în sus te-ai scoborît (să zice pentru filosofii ce cer cinuri și cavalarii, socotind că ele mai mult să cinstesc, în vreme ce cinstea lor e mai mare dă orce cin). [f. 10v]

Urma alege (să zice spre mîngîiere pentru orce întîmplare).

Urmele stăpînului, iconomia casei (ne învață că stăpînul toate ale casei trebuie să le vază).

● Ursul dă voie joacă? (arată siluirea cea mare).

● Urcior fără mînușă (să zice pentru cel pă care n-ai dă unde-l prinde).

Usturoiul cînd îl strivești, lacrămi îți aduce (adică pă cel mai mare cînd îl superi).

● Ușa dășchisă pă orcine priimește (adică, unde nu e poprit, orcine intră).

Î

● Îi joacă ochii în cap (arată pă cel rău și viclean).

● Îi zic astăzi, îi zic mîine, o fac dă vine la mine; și: Zi-i astăzi, zi-i mîine, o faci dă vine la tine (ne arată că, cu stăruire, lesne înșălăm pă oarecine).

● Îi cîntă purecele în ureche (adică, nu să poate odihni dă supărări).

● Îi luară musca dă la nas (să zice cînd înfrînăm pă oarecine cu dojană).

● Îi plăcea maichii ora și luă bărbat cimpoiaș (să zice cînd dobîndim ajutor după placul nostru).

● Îi strînge ața (adică îl înfrînează la cheltuieli).

● Îl strînge în chingi (adică îl strîmptorează — îl poprește din răutăți — din nebunii, îi mărginește slobozenia, nu-l lasă să facă orce va).

● Îi dă ciocul său (adică îl învață ce să zică și ce să vorbească).

● Îl dă pîn pîrlitură (adică îl chinuiește ca pă porc cînd îl pîrlește).

Îl trimiț în sat la foc și el mi-aduce busuioc (să zice cînd una cerem și el alta ne aduce, cînd nu urmează după cum îi poruncim).

● Îl face poliță (adică îl trimite dă la unul la altul).

Îm place acru, dar foarte acru (să zice cînd ni să dă piste plăcerea noastră). [f. 11v]

● Îș aprinde lumînarea d-amîndooă căpătîile (adică îș risipește averea cam din toate părțile).

● Îș lungește cureaoa (adică îș mărește averea — puterea).

● Îș rupe punga în tîrg (adică cheltuiește piste măsură, puindu-ș în pizmă cu punga sa).

● Îți slujăsc ca un cîine, dar voiu să mănînc ca tine (ne arată cum trebuie să hrănim pă slugă).

În oală acoperită nu cade gunoaie (ne arată că lucru păstrat pururea curat și nevătămat).

În orice gaură poți găsi șarpe cît dă mic (adică răi, la orce curte).

În orce gaură să vîră șarpe cît dă mare (adică răi, cam pătutindenea).

În urma focului, mulți dascăli să arată (ne învață că la vreme să grăim — să povățuim, căci în urmă, în zadar).

● În urma dijmarilor, multe bîrfesc babele (adică cei ticăloși în urmă în zadar vorbesc).

● În vas spurcat orce-i pune, ca vasul să spurcă (adică, la cei nelegiuiți, și cuvintele cele sfinte să spurcă). [f. 12r]

Învață și tu acum la bătrînețe (să zice pentru cei bătrîni în bătaie dă joc).

● În veselia nunții, iată și biràul (să zice cînd, după căsătorie, peșin ne-apucă dă bir).

• Învățul are și dăzvăț (să zice pentru cei ce să socotesc că nu-i poate nimeni a-i înfrîna dă năravurile lor cele rele).
• În zioa lucrului, vine boala trupului (arată trîndăvia și lenea omului).
În zi dă lucrătoare, toate oasele mă doare, iar în zi dă sărbătoare, nici un oscior măcar mă doare (arată lenevirea omului la muncă).
• Închide grajdiul după ce îi fură calul (să zice pentru cei ce nu îngrijăsc la vreme).
• Încotro te-ntorci, tot dă el te freci (să zice cînd nu putem scăpa dă oarecine).
În coș fărîmiturile să pun (adică, cele proaste și dă nimic, la o parte, ca niște netrebnice).
• În curul zmeritului lăcuiește dracul (ne arată că cel mai zmerit, acela și mai îndrăcit, dă care mult, mult să ne ferim).
• Încă cu cașul la gură (adică, încă copil pînă acum, după asemănarea păsărilor ce, pînă puii au caș la gură, îi îmbucă numele).
În căldura frigurilor, cuvîntul nu prinde loc (adică în turburarea norodului, cuvîntul, întru zadar, că nimeni nu-l ascultă).
• În cîmpii cei mai frumoși și plini dă flori să găsește și scaiete (adică între cei buni, și un nebun). [f. 12r]
În lipsa cîrmaciului, corabia să cufundă (adică, cînd stăpînul lipsește, casa să risipește).
• În loc să scîrție carul, scîrție măgarul (adică, în loc să plîngă cel ce s-a năpăstuit, să plînge cel ce a năpăstuit).
În mijlocul ăriii să bate fusul (ne arată că trebuie să așăzăm orce lucru la locul său).
• Înecătură dă bani, iar nu dă tuse (să zice pentru cel mituit ce nu va să vorbească spre folosul obștei, făcîndu-să că să îneacă dă tuse și nu poate vorbi). [f. 12r]
• În pofida căpșunilor, mîncăm frunzele (să zice cînd nu putem dobîndi cele mai mari și ne facem că ne mulțumim cu cele mai mici).
• În satul orbilor, chiorul poruncește (adică, între cei dă tot proști, cel cu puțină minte împărățește).
• În sat nu ne lasă, și-ntrebăm dă casa popii (să zice cînd cele mai mici nu ne sînt slobode și noi cerem cele mai mari). [f. 13v]

În susul apei (să zice pentru cele pă dos și piste putință).
• În spartul tîrgului (adică, după ce trece vremea cea cuviincioasă).
Întunerecul, cel mai mare vrăjmaș al luminei (adică, cel prost, vrăjmaș celui învățat).
• În tîrg și la moară (adică spune și să zice pentru cei ce nu pot păzi nici o taină).
• Între orbi, chiorul împărățește (adică între cei proști, cel mai dăștept filosof să arată).
Între lup și între miel, credință nu să păzește (adică între cumplit și între blînd). [f. 12v]
• Între ciocan și nicovan (să zice cînd cade omul în cea mai mare strîmptorare — nevoie, ce nu știe ce să mai facă).
• Întru zadar te muncești, noaptea zioă să o faci (să zice pentru cele piste putință).
• Încearcă vadul cu nebunul (să zice pentru cei ce să încred în cei proști și nevoiași, învățîndu-ne să nu dăm crezămînt la asemene oameni).
• Încearcă briciul la capul mieu (să zice pentru cei ce nu sînd ⟨*sic*⟩ dăstoinici la meșteșiugul lor).
• Încet, încet, däparte mergi (adică, cine nu să pripește mult sporește).
• În buze miere și-n inimă fiere (arată cugetul celui fățarnic și viclean).
Îmbucătura mare strică stomahul (să zice pentru cei lacomi la avere, însemnînd că mult îi vatămă lăcomia).
În butilce mici, vinul cel mai bun (adică și cei mai mici sînt dăstoinici).
• Îmbracă pă leu cu piele dă vulpe, ca, unde nu va putea leul, vulpea să biruiască (adică, unde nu va putea puterea, viclenia să izbutească).
• Înțeleptul făgăduiește și nebunul trage nădejde (să zice pentru cei ce nădăjduiesc în zadar la făgăduieli).

V

Vaiu dă oaie între lupi (adică, dă cei blînzi, pă mîinile celor cumpliți).
• Vaiu dă casa aceea unde găina cîntă și cocoșul tace! (adică, unde poruncește muierea și bărbatul tace).

• Vaiu dă mine, ce să fac, bărbat n-am și copii fac! (să zice pentru cei ce să prefac că, făr'dă voia lor, urmează cele rele).

Vaiu dă pasărea ce scapă din colivie și cade în laț! (adică, dă cel ce scapă dintr-o nevoie și cade în mai mare).

Vaiu dă pasărea ce intră în colivie! (adică, dă cel ce să însărcinează cu o îndatorire).

Vaiu dă picere, cînd nu e cap! (adică, dă cel ce nu-ș are mințile întregi, cum și dă un norod fără stăpîn).

• Vaiu dă satul acela, cînd ajunge curul, cap și lindicul, pîrcălab! (adică, dă norodul acela cînd cei proști ajung mari).

Vaiu dă ceea ce cade pă mînă dă om bătrîn! (arată zadarnica fală a bătrînilor).

Vaiu dă cel ce-arată minte, cînd la temniță îl trimite! (adică, dă cel ce nu să pocăiește, pînă cînd n-ajunge la temniță).

Vaiu dă cel ce merge singur! Că, cînd va aluneca, n-are cine-l ridica (adică, dă cei neînsurați, ce la boală n-are cine-i căuta. Cum și dă cei fără nici un prieten, că la necazuri n-are cine le ajuta).

Vaiu dă cel ce-i umblă păduchii pă frunte! (adică, dă cel murdar).

• Vaiu dă cel ce nu să scarpină cu unghile sale! (ne învață că înșine să ne slujim, unde mult ne pasă). [f. 13ᵛ]

• Vaiu dă cel ce nu-ș este la nunta sa! (adică, dă cel ce nu-ș îngrijaște singur d-ale sale).

• Vaiu dă cel ce pă gaie îndată o iartă, iar pă porumbiță fără milă o căznește! (adică, dă cei cumpliți, ce pă cei nevinovați rău îi chinuiesc, iar pă cei cumpliți ca ei, îndată îi iartă).

• Vaiu dă cel ce să dășteaptă, cînd temnița îl așteaptă! (adică, dă cel ce nu să căiește pînă cînd îl bagă în temniță).

Vaiu dă cel ce spală paharul pă dinafară, iar pă dinlăuntru, plin dă spurcăciune! (adică, dă cei ce să împodobesc pă dinafară, iar pă dinlăuntru, plini dă nelegiuiri).

Vaiu dă cel ce fuge dă cîini și dă piste lupi! (adică, d-un rău mai mic și dă piste altul mai mare).

• Valea, calea, teancului (să zice la vorbe nepotrivite).

• Valea tot aceea, dar lelea nu e aceea (arată netrebnicia lucrurilor, după ce le trece vremea).

• Varsă apa piste rațe (adică, în zadar să cheltuiește, dă unde nici un folos să nădăjduiește).

• Vasilca, cît dă mult vei împodobi-o, tot vasilcă rămîne (adică, cele urîte, cînd să împodobesc).

• Vasul vechiu mai mult ține (să zice spre mîngîierea celor bătrîni).

Vas spurcat și puturos, mirosuri nu priimește (adică, cei proști și mojîci nu înțeleg dă cuvinte cinstite).

Vatra mea, palatul mieu (adică, în casa mea, ca într-un palat).

Veni-va ciobanul și va dăosebi oile din capre (însemnează că stăpînul cel bun dăosebește slugile cele bune din cele rele).

Veninul la coadă (adică, pă la sfîrșit și prin ascuns ne vatămă).

• Veniți, înțelepților, să mîncați la masa nebunului (să zice în pofida celor ce își risipesc averea în dăsfătări cu mese adese). [f. 14ʳ]

• Vere-ți curge mucii! — Dă ger curge. — Dar te știu și dă astă vară (să zice pentru cei ce vor să-și îndrepteze greșalele și nu pot).

• Vecină, mi s-a dus bărbatul la moară, nu știu ce să fac: mărita-mă-voiu, or îl voiu mai aștepta? (arată nerăbdarea omului).

Vecin pă vecin vede (adică, vecin cu vecin să caută — să ajută).

• Via zice: Vezi-mă, ca să te văz și eu pă tine! (ne învață ca înșine să îngrijim d-ale noastre, ca să ne dea rod bun).

• Viermele dă bucate, sec lasă pă grăunte (adică, întristarea, pă inimă).

• Vierme să găsește și-n mormînt dă piatră (adică, necaz, și la cel mai tare).

Viespea, după ce miere nu face, apoiu și împunge (să zice pentru cei ce, după ce nici un folos aduc, apoiu și vatămă).

Vioara, cu o coardă numai, n-are nici o dulceață (adică petrecerea, tot cu acea vorbă numai, ca o monotonie).

• Vinovat dă moarte, dar vrednic dă milă (ne îndeamnă la îndurare, fie vina cît dă mare).

• Vino, tată, să-ți arăt moșiile (să zice pentru cei ce vor să să arate că știu, mai bine dăcît cei bătrîni, cele trecute).

Vinul, cu apă cînd să amestecă, puterea ș-o pierde (adică, cel tare, cu cel slab).

Vinul pritocit, cu mult mai bun (să zice pentru cei ce să schimbă dintr-o slujbă într-alta, arătînd că sînt mai dăstoinici). [f. 15r]

Vinul bun nu să-ncearcă, ci piste cap să dă (adică, lucru bun să priimește fără nici o încercare).

Vinul bun, dă sine să laudă (adică, orce lucru bun).

• Vis dă babă bătrînă (adică, vorbe dă tot proaste).

Vița ce n-aduce rod să taie (adică, cei răi trebuie să să izgonească).

Vița dă la rădăcină să taie cînd dă tot să usucă (adică, cele rele din rădăcină trebuie să să dăzrădăcineze).

• Vițel tînăr și peste bătrîn (arată carnea cea mai bună și, spre glumă, fata tînără și muiere bătrînă).

Voinic la danț, și la războiu, în lanț (să zice pentru cei fricoși și sfioși, ce să fălesc pînă a nu cădea în necazuri).

• Voinic tînăr și cal bătrîn, rău să învoiesc la drum (să zice pentru cei ce nu să potrivesc la fire).

„Voiu muri“ cu „oiu muri“, tot p-un drum mă duce (arată asemănare la înțelegere).

• Vorba vorbă dășchide (să zice cînd dintr-o vorbă trecem într-alta, fără a isprăvi pă cea dintîiu).

Vorba ce zboară o dată nu să mai întoarce (adică, ceea ce o dată zici, n-o mai poți lua înapoiu).

• Vorbi și nenea Ion, că este și el om (să zice pentru cei proști la vorbă).

• Vorbă lungă, sărăcia omului (ne arată că numai cu vorba nimic folosim, că pierdem vremea întru zadar).

Vulpea, unde nu ajunge, zice că-i pute (să zice pentru cei ce să fac că nu voiesc oarece, cînd nu le poate dobîndi).

Vulpea, în pădure, și pielea i-o tocmim în tîrg (să zice pentru cei ce, pînă a nu izbîndi, să laudă dă cele din urmă).

Vulpea, cînd să prinde, să prinde dă cîte patru picere (adică cel viclean, cînd să înșală, rău să înșală).

Vulpea putere ca leul nu are, dar, cu vicleniile ei, întrece puterea leului (adică, cel viclean întrece și pă cel mai voinic).

Vulpea, păzitor găinilor (adică, cel cumplit, ocrotitor celor blînzi).

Vulpea părul și-l schimbă, iar năravul niciodată (să zice pentru cei fățarnici și vicleni ce vorba își o schimbă, dar năravul nicidăcum).

• Vulpea pă spate să-ntinde (să zice pentru cei fățarnici și vicleni, cînd să fac că sînt bolnavi, ca să înșale, ca vulpea cînd să pune pă spate, vrînd să arate că este moartă).

• Vulpea, după moarte, dă cojocari are parte (adică, cel viclean, cînd nu nemerește, dă către cei mai proști să bajocorește.

• Vulpe bătrînă, nu să sperie dă cursă (adică, vicleanul nu să sperie dă nici o împiedecare).

• Vulturul, cînd îi tai penele, rămîne dă bajocoră (adică, cel mare, cînd îș pierde pă cei în care să răzima).

• Vulturul, după muște, nicicum aleargă (adică, cei mari, cele mai mici nici că le bagă-n seamă).

• Văduvă grasă (adică văduvă bogată).

• Vînatul cînd să vede, urma lui nu să mai caută (adică, cele adăvărate nu mai au trebuință dă cercetare). [f. 15v]

• Vînz pă mumă-mea cam scump, ca nimeni să mi-o cumpere (să zice pentru cei ce nu vor să-și vînză lucrurile lor).

• Vîntul alege gunoaiele din bucate (adică, stăpînul cel bun dăosebește slugiie cele bune dă cele rele).

Vîntul la pămînt n-aruncă burieni, ci pă cei mai mari copaci (adică, cei mici, la turburări, nicicum să vatămă, iar cei mari rău pătimesc).

• Vîrtej dă vînt, fără vînt nu să poate-nființa (adică, nebun, fără zminteală dă minte).

• Vrabia, tot puiu (adică, cei mărunți să arată pururea tineri).

Vremea vinde paiele și nevoia le cumpără (adică, dă nevoie, la lipsă, te mulțumești și cu cele mai proaste).

Vremea te învață (în adăvăr, mai bun dascăl dăcît vremea nu este altul).

Vremea frumoasă nu ține multă vreme (adică, norocirea la om).

• Vrăbiile cînd zbura, zece dam la o para (arată ieftinătatea noastră la lucruri streine).

G

• Gaia lesne să iartă, iar porumbița să ceartă (adică, cei mari și vinovați lesne să iartă, iar cei mici și nevinovați rău să ceartă).

Gardul fără proptele, nicicum poate sta (adică, cel fără nici un ocrotitor), iar cel cu proptele, niciodată piere (adică, cel cu buni ocrotitori). [f. 16r]*

• Gogorița și cu hlamidă dă să va îmbrăca, tot te va speria (adică, cel cumplit, orcum la față să va schimba, tot spaimă ne aduce).

Gura omului e plină și varsă cînd i să pleacă (adică, omul, cînd să supără piste măsură, atunci vorbește mai cu prisos).

• Gura omului numai pămîntul o astupă(adică, omul, numai după ce moare, nu mai poate grăi dă rău).

• Gura omului sparge cetăți (arată puterea gurii).

• Gura lui îi suflă cînd cald, cînd rece (adică, vorbește cînd bine, cînd rău; și să zice pentru cei ce aci laudă, aci dăfaimă, tot p-acel obraz).

• Gura bate curul (adică, vorba fără cale ne osîndește la pedeapsă).

• Gura dă multe ori, capul jos l-aruncă (adică, cu vorba, dă multe ori și viața ne-o răpunem).

• Gușa vulpei, albă, dar coada ei roșiie (adică, fața fățarnicului și a celui viclean, veselă, dar gîndul lor, înveninat).

Găina înaintea cocoșului nu cîntă (adică, muierea, înaintea bărbatului, trebuie să tacă).

Găina vecină este cea mai bună (adică, vecinii sînt mai buni dăcît cei mai dăpărtați).

• Găina, cu grăuntele, umple gușa dă bucate (adică, cu cîte puțin, mult dobîndim).

Găina, cum naște oul, la clocit gîndește (adică, rîvna spre sporire).

Găina, cînd i-e foame, tot la tărîțe gîndul iș are (adică, cel legumareț, gîndul lui la mîncare; și cel ce pururea gîndește la ceea ce poftește).

* (1) Gardul cu proptele nu cade (adică, cel ce are razimi bune nu piere).

Găina, cînd cîrcîrăgește, tot la oul ei gîndește (să zice pentru cei ce gîndesc, cînd vorbesc, tot la ceea ce doresc).

Găina, cînd prea mult ne cîrcîrăgește, nu prea ne clocește (adică, cel ce mult vorbește, nimic nu sporește și cel ce mult făgăduiește, nimic împlinește).

• Găina, cînd să vede în tărîțe, dă cu picerele (să zice pentru cei ce își risipesc averea, cînd să văd în îmbilșiugare).

• Găina, cînd bea, să uită în cer (ne învață că trebuie să mulțumim Domnului cînd mîncăm și bem). [f. 17r]

• Găina, pentru un ou, multă gălăgie face (să zice pentru cei ce mult să sfădesc pă lucruri dă nimic).

Găina, rîcîind, ochii ș-a scos (adică, cei ce mult scormonesc oarece, pă însuși ei vatămă).

• Găina bătrînă face zeamă bună (să zice spre mîngîierea muierilor la bătrînețe).

• Gîndacul nicicum moșaște pă vultur, cînd naște (să zice pentru cele din fire împotrivitoare).

Gîrla să ceartă cu marea (să zice cînd cei mici să sfădesc cu cei mari).

• Gluma pisicii, moartea șoarecilor (adică gluma vrăjmașului, cea mai mare vătămare).

• Gluma fute muma (adică cu gluma înșălăm).

Greu la culnie (adică cu anevoie să mișcă).

Gros pă gros mănîncă (adică, cel tare, pă cel tare).

J

Joacă ursul pin vecini (să zice pentru cele întîmplătoare, cînd le vedem pă la vecini, le așteptăm să vie și pă la noi).

• Joacă nuna pin tindă, dă-i ajunge picerele în grindă (arată pofta cea mare dă joc și veselia pentru tinerii căsătoriți).

Z

• Zioa, fată să arată și pă noapte tot nevastă (să zice pentru cei fățarnici, ce zioa să arată prieteni și noaptea te căptușăsc, cum și pentru cei zmeriți, ce dă față să arată sfinți și prin ascuns, draci).

• Zioa fuge dă tauri și noaptea îi apucă dă coarne (să zice pentru cei zmeriți fățarnici, ce să fac că să sfiesc dă orce, cum și pentru cele ce să fac că nu le plac bărbații).

Zioa bună multă vreme nu ține (adică, norocirea, fericirea, binele, la om).

• Zioa bună dă dimineață să vede (adică binele sau răul din vreme îl poți ghici).

• Zi, pînă nu-ți zic (să zice pentru cei ce apucă mai nainte dă ne mustrează, la cîte trebuie noi pă ei să-i mustrăm).

• Zici din gură că-ți sînt dragă, limbă plină dă otravă (să zice pentru cei fățarnici, ce să fac că ne iubesc).

Zăpada, cît dă mult să grămădește, pînă-n vară să topește (adică orce întîmplare, multă vreme nu ține).

C

• Ca apa lină, nici o primejdie mai rea (adică, ca omul tăcut).

• Caută Nan pă iapă, și Nan, călare pă iapă (să zice pentru cei fermecați).

Caută să împletească* lînă pă supt mătase (adică, amestecă viclenii la vorbă; și să zice pentru cei fățarnici).

• Caută fulgii găinii în oul găinii (să zice cînd caută oarecine cele piste fire).

• Cazi, pară, să te mănînc (să zice pentru cei leneși ce vor toate d-a gata, fără nici o muncă).

Cămila, cînd s-a dus la tîrg să-ș cumpere coarne, și s-a pierdut și coada; și cămila, cînd s-a dus la tîrg să-ș cumpere cercei, ș-a pierdut și urechile (să zice pentru cei lacomi, ce să silesc să dobîndească mai mult și pierd și ceea ce au).

• Ca la noi, la nimenea, cu mireasa dinainte (să zice pentru cele împotriva bunei orînduieli, pentru cele ce să fac pă dos, d-a-ndăratele).

• Calabalîc la buric (adică, la cendrul stăpînirii, pururea calabalîc, adunare).

• Cale bună ca bumbacul, unde-i ajunge să-ți spargi capul (urare în glumă, spre rău). [f. 17v]

* *in cu*

• Calul, în tîrg, și tîrgul, în casă (să zice cînd urmăm oarece unde nu să cuvine).

Calul cunoaște ce călăreț îl încalecă (adică, supușii pă stăpîn).

Calul, cînd stăpînul nicicum îl vede, în proastă stare să vede (adică, cele ale casei, cînd stăpînul nu le vede, în proastă stare rămîn).

• Calul rîios să scarpină dă copaciul scorboros (adică, după patimă, și tămăduirea).

• Calul sperios, dă bășina sa să sperie (să zice pentru cei fricoși și sfioși).

Calul dă e cal, și tot să poticnește (adică, piste putință a nu greși omul).

• Calul dă dar nu să caută după dinți (adică, darul nu să cercetează dă ce preț este).

Calul, bun și învățat, dar rău călăreț l-a-ncălecat (adică, norod bun, dar stăpîn rău).

• Cal bun și frumos, dar cam bășinos (să zice pentru cei buni dar cu oarece cusururi).

• Cal bătrîn nu să mai învață în băiestru (adică, cei bătrîni nu-și mai schimb năravurile).

Candela pă sfîrșit (să zice cînd să sfîrșaște omul).

Ca Petre cu cheia și Pavlu cu sabia (să zice pentru cei cumpliți, cînd unul închide și altul ucide).

Capul plecat, pururea nevătămat, iar cel dimpotrivă, pururea culcat (adică, cei plecați, dă nimeni să supără, iar cei dimpotrivă, la pămînt s-aruncă).

• Capul solului nu să taie (adică, mijlocitorul nu e- dă vină).

• Capra bese și oaia pate rușine (adică, cei mari greșăsc și cei mici să necinstesc în locul celor mari).

• Caprei îi pică trupul dă rîie și coada tot bîzău o ține (adică, mîndrul, și cînd scapătă, capul tot în sus îl ține).

• Cap dă crap, creieri dă iepure (să zice pentru cei cu cap mare și minte puțină).

• Carul din șleau cînd s-abate, îndată să sfărîmă (adică, cel ce iese din orînduiala lui îndată scapătă).

• Cară apă cu ciurul (adică, muncește fără spor).

• Carne cu ochi (adică, om dă nimic).

● Casa ce nu troncănește, pustie să socotește (adică, casa fără muiere, pustie să socotește; pentru că, din vechime, muierile purta conduri în picere și, cînd umbla, troncănea).
Casă în doi pereți (adică, neunirea casnicilor).
Ca să scapi dă fum, dă multe ori te-arunci în foc (adică, ca să scapi dă o primejdie mică, intri în cea mai mare).
[f. 18r] Castravetele și midia îți dășchide pofta, văzîndu-le numai (adică, bărbatul și muierea).
Catîrii, cu mult mai buni dăcît măgarii cei mai buni (să zice cîn'alegem din dooă rele, cea mai bună).
Ca cel ce strecoară țînțarul și înghite cămila (adică, cei ce lasă cele mari și cercetează cele mici și dă nimic).
Ca cioara mai bine nimeni nu poate croncăni (adică, ca cel flecar, a flencăni).
● Ca banul din mînă-n mînă (să zice pentru cele ce trec dă la unul la altul și nicăiri stau).
Ca d-aldă tine, mulți supt pat la mine (să zice spre necinste, către cei ce să mîndrese).
● Cade pă spate și-ș frînge nasul (să zice pentru cele nepotrivite).
● Chelul a mîncat mielul (să zice cînd greșalele noastre le aruncăm asupra altora).
● Chelul lesne să tunde (adică săracul lesne să dăzbracă, să căpuiește ș.c.l.).
Chiria dășteaptă pă chirigiu (adică, plata bună ne face îngrijitori și silitori la orce).
Coaț, coaț și gui, gui, oare ce glas va fi? Cîntărețul poate ști (să zice pentru cîntăreții cei proști, luîndu-i în bătaie dă joc). [f. 19r]
C-o minciună boierească, treci în țara ungurească (arată puterea boierilor din vechime, spre orce ispravă).
C-o mînă te mîngîie și cu alta te zgîrie (să zice pentru fățarnici).
Cocoșul, nici mumă, nici soră are (adică, cel nelegiuit în dăsfrînări).
Cocoșul, stăpîn pă gunoiul său (adică, pă mintea sa, fieșcare).
[f. 18v] ● Condurii, sarea veseliei (adică muierile, că, mai nainte, conduri purta muierile).
Copaciul va să odrăslească și bruma nu-i dă pas (să zice cînd oarece ne stă împotrivă spre înaintare).

Copaciul, cînd îș vede trunchiul lui jos căzut, rămurile-și vede întinse pă pămînt (adică, cînd stăpînul cade, toți ai lui să poticnesc).
● Copaciul, cînd jos cade, cine pă el nu șade? Și cine din el nu taie? (să zice pentru cei mari, cînd cad din puterea lor, însemnînd că și cel mai mic îș bate joc dă el).
Copaciul, cînd jos cade, umbra lui nu să mai vede (să zice pentru cei mari, însemnînd că, cum cad, își pierd puterea lor).
Copaciul, cînd cade, să aude dă dăparte (adică, cel mare cînd moare sau cînd cade dintr-o slujbă).
Copaciul, cînd dă jos să strîmbează, anevoie să mai îndreptează (adică, cel ce dă mic copil să dădă cu năravuri rele, anevoie a să mai dăzbăra dă ele).
Copaciul din vîrful muntelui dă orce vînt să clatină (adică, cel mare, dă orce mică întîmplare).
● C-o picătură ce cură, butia să umple pînă în gură (adică, cu mărunțeaoa, mult căpătăm).
● Copilul cu moașe multe moare cu buricul netăiat (adică, unde e trebuință dă mai puțini oameni, cei mulți mai mult ne vatămă; și că, unde poruncesc mulți, nici o ispravă iese).
Copilul, pînă vremea nu-i vine, nu iese din zgăul mă-sii (adică, orce, pînă nu-i vine vremea, nu să săvîrșaște).
Copilul, pînă nu plînge, țîță nu suge (adică, pînă nu ceri, nimeni nimic nu-ți dă).
● Copilul rîde și cînd nu e dă rîs (să zice pentru cei ce rîd fără vreme).
Copilul sărman, unde găsește, mănîncă (adică, cel ce-i lipsește oarece, unde găsește d-a gata, acolo merge și să îndăstulează).
Corabia mare, valuri mari are, cea mai mică, mai mici (adică, omul, cu cît mai mare este, cu atît mai mari necazuri are și, cu cît mai mic, cu atît mai mici).
Corabia, cu cît mai mare, cu atît primejdia ei mai mare (adică, cu cît mai mare omul este, cu atît și primejdia lui mai mare).
● Corbul în zadar să spală, că negreața nu ș-o pierde (să zice pentru cei ce în zadar muncesc la cele piste putință. Cum și pentru năravurile cele rele, ce nu să pot stinge).

Corbul, cînd puii lui să întîmplă să iasă cu pene albe, nu crede că sînt ai lui (adică, cei răi și cumpliți, cînd, din întîmplare fac vreun bine, nu cred că ei l-a făcut).

● Corb la corb nu scoate ochii (adică, cei asemenea nu supără pă cei lor asemenea, cum rău, pă rău).

Coțofana cîntă dulce, veste bună ne aduce (adică, și dă la cei mai proști putem aștepta nădejde dă veselie). [f. 19v]

Cui i-e milă dă copil, nu iubește pă copil (ne învață că pă copii, fără milă să-i dojănim și să nu-i răsfățăm).

Cui i-e foame, codrii visează (adică, la ceea ce poftim, la aceea și gîndim).

● Cui i-e frică dă orce nor, nici o călătorie face (adică, cine să teme dă orce nevoință, nimic dobîndește).

● Cu inima aproape dă gură (adică, lesne să mînie).

Cui să seamăn m-a făcut? Dăcît celui ce m-a născut (însemnează asemănarea unor copii cu părinții lor la rele năravuri).

● Cuiu pă cuiu scoate (adică, cele rele cu altele mai rele le putem tămădui).

Cu o lingură dă miere prinzi mai multe muște dăcît cu dooăzeci butoaie dă oțet (adică, cu blîndețele, mai mult dăcît cu asprime dobîndești la prieteni).

Cu o lovitură numai, copaciul nu să doboară (arată puterea celor mari).

● Cu o mînă, ca c-o mie (să zice pentru cei ce, cu puțin, mult ajută).

Cu o mînă dă și cu alta adună (adică, mai mult ia dăcît dă).

● Cu o stropitură dă ploaie, pămîntul nu să moaie (adică, cu puțin nimic nu faci, cînd trebuința cere mai mult).

Cu o fărîmitură, mare pește prindem (adică, cu o mică vorbă vicleană și pă cel mai mare înșălăm; și cu o momeală dă mită, mult dobîndim).

● Cu o floare numai, vară nu să face (adică, spre îndeplinirea oareice, multe ne trebuiesc și că, cu puțin, lucruri mari nu dobîndim).

● Cu un ochiu la icoană și cu altul pă lîngă icoană (să zice pentru cei ce, cu zmerenia lor, vor să fure).

● Cu un ochiu la răsărit și cu altul la apus (să zice pentru cei ce să uită cruciș).

Cu un rac, tot sărac (adică, cu puțin, tot săraci ne numim).

● Cu un ban s-a prins în oră și cu zece nu poate scăpa (să zice pentru cei ce lesne să înșală și anevoie scapă).

Cu un blastur, orce boală va să tămăduiască (să zice pentru dohtorii cei mai proști).

● Cu încetul, încetul, agurida să face miere (ne învață să nu ne pripim, că cu răbdarea mult dobîndim).

Cu vasul dă undelemn, la undelemn, și numai tu te poți slujî (adică, cu fiecare, la ceea ce s-a dăprins, la aceea te poți slujî cu el).

Cu vas găurit, apă nu vei scoate (să zice pentru cele piste putință și că, cu un nevoiaș, nimic nu faci).

● Cu vreme și cu răbdare și frunza dă dud să face mătase (adică, toate să schimbă spre bine).

Cu ghearele dă ochi îți dă bună dimineața (să zice pentru cei cumpliți).

● Cu gîndul la Dumnezău și cu mîna prin sînul mieu (să zice pentru cei ce, cu zmerenia lor, fură și ne dăspoaie).

● Cuca la orcine nu să cuvine, ci numai la unsul lui Dumnezău (adică, la fieșcare nu să cuvine a fi domn, ci numai celui orînduit dă Dumnezău).

● Cu cheie dă aur, orce ușă poți dășchide (adică, cu banul în mînă, intri la oricine).

● Cu chila împarte (să zice pentru cei giumerți — galantomi).

● Cu cumpănă dreaptă, dar în mîna stîngă (adică, face dreptate, dar fără voia sa, și să [f. 20r] zice pentru cei fățarnici, ce dă și dau dreptate dă nevoie, dar cu mijloace viclene și vătămătoare).

● Cu curul în dooă luntre (să zice pentru cei ce să razimă cînd în unul, cînd în altul).

Cu cît mai mare corabia, cu atît mai anevoie să și stăpînește (adică, stăpînirile cele mari).

Cu cît mai mult și mai adînc vei săpa, cu atît apă mai multă și va da (adică, rod mai mult și mai bun).

Cu cît mai mult dă foc te apropii, cu atît mai mult te aprinzi (adică, dragostea să mărește, cînd dă ea te apropii).

Cu cît mai mult te dăpărtezi spre mare dă țărmurile lor, cu atît mai mult te cufunzi în primejdie dă viață (să zice pentru cei ce să dăpărtează dă dumnezeire spre nelegiuiri, cum și dă ocrotitorul și apărătorul lor).

Cu cît mai sus vei să te sui, cu atît mai multe furtune acolo vei găsi (adică, cele înalte, cu primejdii).

Cum a sămănat, aşa a şi mîncat (adică, după faptele sale pătimeşte).

Cu mincea, numai copiii să joacă (adică, şi jocul, după vîrstă).

• Cu minciuna împrînzezi, dar nu poţi să înserezi (adică, minciuna nu ne slujaşte multă vreme).

• Cum îi cînţi, aşa joacă (arată supunerea cea mare, cum şi neghiobia cea mare).

• Cum îl chemară, işi din cămară (arată grabnica supunere spre slujbă).

• Cum îţi merg puii, corbule? — Dă ce merg, să negresc (arată fireasca răutate a unora, ce spre sporire merge).

Cum îş va aşterne, aşa va şi dormi (adică, cum ne vom purta, aşa vom şi petrece).

Cu mîinile la piept, şi cu ochii la puiu dă giul (să zice pentru cei ce, cu zmerenia lor, vor să fure).

• Cu mîini şi cu picere (adică, cu mare silinţă, sîrguinţă şi bună voinţă, gata spre orce slujbă).

• Cu mîna închisă, muşte nu poţi prinde (adică, fără bani, nimic nu poţi face — nu poţi dobîndi, şi să zice pentru cei zgîrciţi).

• Cu mîna plină dă cozi, cine nu ştie să joace? (adică, cu stare bună, cine nu ştie să trăiască?).

• Cu mîna te joci, mojic te arăţi (să zice pentru cei ce supără cu mîna, în glumă).

Cum vei semăna, aşa vei şi secera (adică, cum vei munci, aşa vei şi dobîndi).

Cum vei săra bucatele tale, aşa le vei şi mînca (adică, după ale tale fapte, vei lua şi răsplătirea).

Cum mă vezi, aşa te văz (adică, cum mă cauţi, aşa te caut).

Cum zboară, peşin auzi „Cra" (să zice pentru cei ce, cum învaţă oarece, să socotesc dă filosofi, şi pentru cei ce, cum dobîndesc un cin, să socotesc dă domni).

Cum soarele apune, toate la întunerec peşin să pune (adică, cum cade cel mare, toate ale lui peşin să întunecă).

Cu un mărăcine numai, nu poţi îngrădi (adică, cu nimic, nimic faci).

C-un picior în groapă şi cu altul afară (să zice pentru cei bătrîni, ce sînt spre sfîrşitul vieţii). [f. 20v]

Cu un paie, găina nu să-ngraşă (să zice pentru cei ce cu puţin nu să mulţumesc).

• Cu paraoa mea şi pă doamna mea (arată puterea banilor).

• Cu paraoa ta, îţi găseşti beleaoa ta (să zice cînd cu cheltuiala ta, vrînd să faci un bine, dai dă belea).

• Cu picătura din cazan, butia să umple pînă-n vrană dă rachiu (adică, cu cîte puţin, mul⟨t⟩ dobîndim; să zice pentru călugări şi dohtori ce, cu cîte puţin, să umple dă bani).

• Curul, noaptea, vornic mare (adică, fieşcare, la vremea sa, mare să arată; şi că în pustietăţi şi cei mai proşti, mari să arată).

• Curva cu lacrămi îşi ascute dinţii (adică, cu lacrămile ei te pişcă; să zice şi pentru cei făţarnici ce să fac că plîng dă mila ta şi atunci mai rău te muşcă prin ascuns).

• Cuscrenie groasă, într-a noastră casă (să zice cînd să îndrăgesc rudă cu rudă, însemnînd marele ajutor al casei).

Cu toate că laţul dă la porumbi nu lipseşte, dar pui dă porumb totdeauna să găse⟨s⟩c (adică, cu toate că cei mici să chinuiesc, dar sămînţa lor nu să stinge).

Cu fundul în sus (adică, împotriva bunei orînduieli).

Cuhnia bogată lasă diată proastă (adică, cel ce petrece în dăsfătări, proastă stare lasă).

Cu ce măsură vei măsura, cu aceea ţi să va măsura (adică, după ale tale fapte, îţi vei lua şi răsplătirea).

• Cu ciurul cară apă în vas găurit (să zice pentru cei ce mai mult risipesc, neştiind cum să păstreze).

• Cu ciocul, ce poate (să zice pentru flecari).

Cu cioc şi gheare bune are mijloace bune (adică, cu sila).

Cugetul cel bun, cea mai moale pernă (adică, cu cuget bun, dormi fără nici o grijă).

Cu bătaia la uşă afli dă este cineva în casă (adică, cu cercetarea afli orce).

Cu braţe dăşchise (adică, dragoste mare).

• Cu dooă, ca să nu ne plooă (arată îmbilşiugare).

• Cu dulceaţă pă porci, lesne îi întorci (adică, la proşti, cu măglisirea).

Cu cumpăna într-o mînă și cu sabia într-altă mînă (să zice pentru cei ce să fac că iubesc dreptatea și, pă dă altă parte, rău năpăstuiesc și chinuiesc; însemnînd pă cei cumpliți fățarnici).

● Cu țestul în cap (să zice pentru cei ce nu vor să-i vază nimeni).

[f. 21r] Cuțitul, în teaca lui să păstre⟨a⟩ză (adică, cruzimea la cel cumplit).

Cuțitul la brîu, semn dă măcelar (adică, dă om cumplit și cu cruzime).

Cuțitul, pîinea măcelarului (să zice pentru cei cumpliți, însemnînd că cu cruzimea să hrănesc).

Cuțitul răpus, dă unul s-a răpus, dar el pă cîți a răpus! (să zice pentru acel cumplit tiran ce, după nelegiuirile lui, dă unul numai a perit, dar el, pă cîți a prăpădit!).

● Cu țîfnă la nas (să zice pentru cei ce lesne să mînie).

● Cu șchiopul împreună dă vei locui, te-nveți și tu a șchiopăta (adică cu nebun, nebun te-nveți).

● Cușciugul acoperă greșalele dohtorilor (adică, pă cîți omoară, nimeni îi mai cercetează). [f. 22r]

● Călăuza noastră ș-altă potecă știe (să zice pentru cei buni povățuitori).

● Cămașa i s-a lipit pă spinare (adică, nu mai are alt nimic).

● Cămașa, fie cît dă supsire ⟨*sic*⟩, acoperă rușinea (adică, mintea, cît dă puțină, acoperă greșalele).

● Cămila, cînd era un ban, nimeni nu da nici un ban; acum, că trece piste sută, ne întrecem cu suta (să zice pentru prețul mărfurilor cînd să urcă, după vremi).

● Căprioara, orce frunză găsește, cu aceea să hrănește (adică, săracul, cu ce găsește, cu aceea să mulțumește).

● Cărbune acoperit (să zice pentru cei vicleni și fățarnici ce-și au veninul ascuns).

Cărbunele acoperit multă vreme ține (ne învață cum să păstrăm).

Cărbunele, ca să trăiască, în cenușă să-nvălește (adică pusnicii, ca să să spăsească, prin pustii să ascund; ne învață și cum să păstrăm oarece).

Cărbunele cenușă să face, cînd multă vreme îl ții în coptor (adică norodul, cînd mult îl superi).

● Căscatul dintîiu cere căpătîiu (să zice pentru cei somnoroși ce, cum cască, vor să să culce).

● Cățeaoa, dă pripă, îș naște cățeii făr'dă ochi (să zice pentru cei ce, dă pripă, nu-și isprăvesc trebile pă dăplin).

Cîinele, unde găsește ușă dășchisă, acolo nepoprit intră (arată obrăznicia noastră cînd n-avem împotrivire).

Cîinele, în adăvăr, te latră și te mușcă, dar și este, în adăvăr, cea mai bună slugă și cel mai bun păzitor (adică, bătrînii satului și stăpînul țării).

Cîinele, cînd l-a opărit, fugea și dă apă rece (adică, cel ce o dată a pățit, să ferește dă orce).

Cîinele, cînd flămînzește, tot la oase-n vis gîndește (să zice pentru cei ce pururea gîndesc la ceea ce poftesc).

● Cîinele latră la lună toată noaptea și luna nu-l ascultă niciodată (să zice pentru cei ce strigă împotriva celor ce nu-i ascultă).

● Cîinele, pă lup, dă gît l-apucă, iar pă porc, dă ureche (arată năravurile, după obraze).

● Cîinele, pînă nu-i dă apa dă cur, nu înoată (să zice pentru cei leneși ce, pînă nu leșin dă foame, nu s-apucă dă muncă).

● Cîinele fuge nu dă-mbucătură, ci dă zburătură (adică, nimeni fuge dă bine, ci pururea dă rău).

Cîinele ce mult latră, niciodată mușcă (adică, stăpînul ce mult strigă nu-ți face nici un rău).

Cîinele ce mușcă, întîiu creierii i să turbură (adică, cel ce pedepsește, întîiu mintea îi lipsește).

Cîinele, după ce năpîrlește, nu ne mai trebuiește (adică orce lucru, după ce să învechește, cum și omul, după ce îmbătrînește).

Cîinele, dă codru, nu fuge niciodată (adică, dă bine nimeni nu fuge).

Cîinele, și cînd doarme, la dămîncare gîndul lui îș are (să zice pentru cei hrăpitori, ce pururea la hrăpiri gîndesc).

Cîine pă cîine latră și nici unul aude (adică, toți strigă și nici unul ascultă).

● Cîine dă multe uși (să zice pentru cei ce aleargă din casă-n casă și nu să țin [f. 22v] dă nici o casă, cum sînt ciocoii ce să lingușăsc pă lîngă mulți stăpîni).

Cîinii atunci să satură, cînd turme dă oi mor (să zice pentru călugării cei lacomi, ce să bucură cînd pier noroade multe, că ei atunci să îmbogățesc).

● Cîntar cu dooă coaie (adică, cînd strîmb, cînd drept).

● Cîntă cu fluier dă argint în gură (să zice pentru cei ce, suflînd în mîini ca să să încălzească, le îngheaţă mustăţile, adică vrînd că să nemerească, mai rău să poticnesc).

● Cîntă cu drîngul (să zice pentru cei ce-şi risipesc toată averea, cînd, nemaiavînd nici o nădejde, cîntă cu drîngul spre petrecere dă vreme, că atît le-a rămas).

Cîntăreţul cînd tuşaşte, neştiinţa lui ş-arată (să zice pentru cei ce, la neştiinţă, pricină caută ca să nu să arate că nu ştie).

● Cînd aveam în ce, n-aveam cu ce, acum că am cu ce, n-am în ce (arată neputinţa omului la vreme cuviincioasă).

● Cînd aveam locul, n-aveam mijlocul, acum că am mijlocul, îm lipseşte mijlocul ⟨*sic;* locul⟩ (arată nepotrivirea norocirii, ce nu vine la vreme).

Cînd ajunge furca aproape dă ochi, anevoie mintea să ţi-o ai pă loc (adică, la dăznădăjduire, şi mintea ne-o pierdem).

● Cînd apa vine la gură, toate trec piste măsură (adică, cînd piste măsură ne supără oarecine, atunci, dă nevoie, işim din datoria noastră).

● Cînd apa te îneacă, ce ceri s-o mai bei? (adică, cînd cunoaştem că oarece ne vatămă, dă ce să mai rîvnim la aceea?).

Cînd untul dă lemn să isprăveşte, candela să istoveşte (însemnează sfîrşitul vieţii).

Cînd inima chioräieşte, gura nu prea conteneşte (adică, la vremea dă nevoie, omul cam cîrteşte, şi, mai ales, cînd îi lipseşte dămîncarea).

● Cînd va veni apă la moară (adică, vremea fieşcăruia).

● Cînd va face spînul barbă (să zice pentru cele piste putinţă).

● Cînd va Domnul, vine şi dracul cu colaci (să zice cînd ne vine şi dă unde nu nădăjduim).

● Cînd vine cel mai mare, cel mai mic nu să mai vede călare (adică, pă cel mai mic atunci nimeni nu-l mai bagă în seamă).

Cînd grinda dă sus să pleacă în jos, ce poate face cea mai dă jos? (adică, cei mici ce pot face cînd cei mari greşăsc?).

● Cînd zice că doarme, cînd zice că curu-l doare (să zice pentru cei ce găsesc felurimi dă pricini, ca să nu muncească).

● Cînd corabia să pleacă, nădejdea dă la noi pleacă (adică, cînd cel mare scapătă, slugile pierd nădejdea).

Cînd cotul să loveşte, toată mîna pătimeşte (adică, cînd cîrma să vatămă, toate părţile pătimesc).

● Cînd clopotul cel mai mare să trage, celelalte nu să mai aud (adică, cînd cel mai mare vorbeşte, cei mai mici nu să mai ascultă).

● Cînd crapă dracul dă necaz? Cînd să bese morţii (însemnează cele dă mirare, cînd vin dă la cei mai proşti).

Cînd crescu tigva? Şi cînd i să strîmbă gîtul? (să zice pentru cei ce, fără dă vreme, să socotesc că au ajuns la cea mai mare dăstoinicie). [f. 23r]

Cînd la gaură, sfîr! (să zice cînd, cu mare poftă căutăm sau aşteptăm oarece, şi dăm piste nimic).

Cînd lipseşte pisica, joacă şoarecii pîn casă (adică, cînd lipseşte stăpîna casei, slugile atunci îşi fac mendrele lor).

Cînd lupul îmbătrîneşte, atunci şi şoarecii încalecă pă el (adică, cînd cei mari scapătă din puterea lor, atunci şi cei mai proşti îşi bat joc dă ei).

Cînd mumă bună, cînd vitregă (să zice pentru cei ce să arată cînd buni, cînd răi).

Cînd nu găseşti midii, prinde loc şi scoica (adică, cînd nu găseşti frumoase, prinde loc şi cea urîtă).

Cînd pisica n-ajunge la bucate ce rîvneşte, zi dă post să socoteşte (să zice pentru cei ce să fac că nu voiesc să facă, cînd nimic nu pot face).

Cînd poame, cînd frunze, după cum Domnul ne-aduce (să zice pentru cei scăpătaţi, ce să mulţumesc cu orce dobîndesc).

Cînd ploaia să risipeşte, apă nu să mai găseşte (să zice pentru risipitori, cînd nu le mai rămîne nimic).

Cînd racul dă nimic, dar zeama lui ce-o să fie? (să zice pentru cele proaste şi dă nimic, însemnînd că nici un folos ne-aduc).

Cînd rădăcina să usucă, ramură verde pă copaciu nu să mai urcă (adică, cînd stăpînul va cădea, ai săi nu să vor mai scula).

Cînd seacă apa, atunci să vede ce peşte la fund este (adică, după moarte să vede starea omului).

Cînd soarele să culcă, lumina să întunecă (adică, cînd stăpînul cade, slava casei piere).

Cînd să vede la apus o sprinceană luminoasă, s-aşteaptă să vie o vreme frumoasă (adică, după întristare, cînd norocul ne zîmbeşte, aşteptăm bună nădejde).

Cînd să joacă măgarii, vremea să strică (adică, cînd cei mari să poticnesc, toate împotrivă ne vine).

Cînd să bucură cîinii? Cînd mor vitele în sat (adică, cei scăpătaţi să înveselesc la moartea celor mari, aşteptînd la pomană).

Cînd stăpînul casei pleacă, şî Domnul cu el pleacă (adică, în lipsa stăpînului, nimeni dă casă mai îngrijaşte)

Cînd torni piste măsură, apa afară urlă (adică, cînd piste putere însărcinezi, toată însărcinarea o pierzi).

Cînd tot scoţi din sac şi nimic bagi în sac, curînd îi dai dă fund (adică, cînd tot cheltuieşti şî nimic mai adaogi, curînd istoveşti şi îndată sărăceşti).

Cînd tu te duceai, eu atunci veneam (să zice dă către cei bătrîni către cei tineri, arătînd mai buna ştiinţă a lor).

Cînd domnul va şchiopăta, nici un şchiop să va mai îndrepta (adică, cînd domnul să va abate din calea dreptăţii, cînd va călca legile, ceilalţi nu să vor mai îndrepta).

Cînd ciobanul privighează, oile săr şî joacă (adică, cînd stăpînul privighează, norodul să-nveseleşte).

Cînd ciobanul doarme, lupul pă oi le adoarme (adică, cînd stăpînul nu privighează, norodul pătimeşte).

Cînd banul cutează, cuvîntul încetează (adică, banul biruieşte orce cuvînt).

Cîrma vizitiului, frîul să înţelege (adică, stăpînul, cu frîul în mînă să ocîrmuiască). [f. 23v]

Cîrtiţa pă supt pămînt umblă, dar urma ei i să cunoaşte d-asupra, pă pămînt (să zice pentru făţarnici, ce să arată dă zmeriţi, dar dă dăparte să cunosc dă vicleni şi dă cumpliţi).

Cîrnatul, cînd să-ndeasă, începe a crăpa (adică, cel lacom).

Cîte zbor nu să mănîncă (adică, toate nu le putem dobîndi).

Cîte capete, atîtea şî căciuli (adică, cîţi oameni, atîtea şî gînduri, că fieşcare, cu părerea sa).

Cîte pite rele, toate ale norii mele (să zice cînd toate greşalele noastre pă cei mai mici le aruncăm).

Cîte puţin pilind, cel mai frumos ac vei scoate din cel mai urît fier (adică, cîte puţin, puţin învăţînd pă oarecine, îl faci dăsăvîrşit învăţat).

Cîtă grijă dă păcat, atîta am dă bărbat (să zice pentru muierile ce nu-şi iubesc bărbaţii).

Cîtă pînză ai lucrat, apusul soarelui ţi-o arată (adică, cît ai muncit într-o zi).

Cît dă mult să-mpodobeşti, cu aur şî cu argint, pă cel mai frumos măgar, tot măgar să socoteşte (să zice pentru cei proşti la minte, ce să fălesc în zadar, cînd să împodobesc).

Cît dă frumos şî măreţ crinul în grădină creşte, dar, cum cade jos, îndată să vestejeşte (arată ticăloşiia vieţii).

Cît dă bună şî frumoasă marea nooă ni s-arată cînd vîntul nu o bate, atîta dă grozavă cînd vîntul o bate (arată grozăvia celor mari cînd oarecine îi supără).

Cîţi orbi şî şchiopi la Sfîntul Panteleimon (să zice pentru cei ce priimesc pă orce prost şî sărac).

Cîţi văz cu nădragi, toţi îm sînt dragi (să zice pentru muierile cele nesăţioase şi dăsfrînate).

Cîţi copii ca tine duce la groapă cel bătrîn şî-ngroapă! (să zice pentru cei tineri ce aşteaptă cînd şî cînd să moară cei bătrîni).

Cîţi nebuni, la Sărindar (arată unde trebuie să să trimiţă cei nebuni, pentru că, din vechime, pă nebuni, la această biserică îi trimitea dă le citea).

Cîţi să spală, toţi la masă vor să şază (arată obrăznicia celor linguşîtori).

Cîţi săteni în sat, atîtea şî bordeie (adică, cîte obraze, atîtea şî păreri).

Claie piste grămadă (arată bilşiug).

Clopotele cele mici, cînd cele mari urlă, nicicum să mai aud (adică, cînd cei mari grăiesc, cei mici nu să mai ascultă).

Creşte puii tăi, că dă ei i să piei /şî creşte şarpele în sîn ca mai bine să te muşce/ (să zice pentru cei ce supără pă părinţii lor şi pă făcătorii lor dă bine).

Crivăţul, marea lină, nicicum ne-o arată (adică turburătorul nu ne-aduce linişte).

Crinul, în gunoiu, dă tot să usucă (adică, cei cinstiţi între cei proşti).

Croiturul ⟨*sic*⟩ bun nici un petic leapădă (adică, cel iconom ştie să păstreze).

Crăciunul, sătul, Paştele, fudul (adică, la Crăciun omul să înveseleşte în dăsfătări, iar la Paşte în haine şi podoabe).
Crîngul cu iepurii îl poţi păzi? (să zice pentru cele piste putinţă a să păzi şi mai ales pentru muieri).

L

La anul vă voiu, cîte un băboiu (urează spre scădere) [f. 25r]
La apă cu măsură, la vin fără măsură (să zice pentru cei beţivi).
L-a izbit cu ciocul (adică, l-a necinstit).
[f. 24v] L-ai călcat pă papuc, foc ţi-ai aprins în capul tău (adică, ai dat pricină dă gîlceavă)./
La om viteaz, armă scurtă (adică, cel voinic şi dăstoinic cu puţin izbuteşte).
La orce pasăre, cuibul său, ca un palat (adică, coliba la cel sărac).
La ureche ce să zice, în pădure să aude (adică, cele dă taină nu să pot păzi).
Laudă-te, gură, să nu te spargi (să zice pentru cei ce prea mult să laudă).
La vale lesne aluneci, iar în sus anevoie te urci (adică, spre scădere lesne alunecăm, iar spre dobîndă anevoie mergem).
La vreme dă nevoie, şi cu lături poţi stinge cel mai mare foc (adică, la o lipsă mare, şi ce e mai prost prinde mare loc).
La vreme dă bătrîneţe, mănîncă mere pădureţe (să zice pentru cele nepotrivite).
La gură, ca un miel, iar la inimă, lup întreg (să zice pentru făţarnici, arătînd năravul lor).
La calul cel bun, o lovitură numai, îi este îndăstul (adică, pă cei înţelepţi, cu un cuvînt şi numai, îi faci să înţeleagă).
La casa cui ne are, că mai bine-i pare (adică, la cel ce ne iubeşte, la ai noştri).
La chip frumos, la inimă găunos (să zice pentru cele ce pă dinafară să văd frumoasă, iar pă dinlăuntru sînt puturoase).
Lacuri să fie, broaşte, multe (să zice pentru cele ce să găsesc mai cu anevoie).
La lemne cioplind, cărămidar nu te faci, nici meşter dă lemne, lucrînd la cărămizi (să zice cînd unele vrem să învăţăm şi la altele ne îndeletnicim).

La lipsă dă îngheţată, braga ne răcoreşte (adică, dă nevoie, şi cu cele mai proaste ne putem sluji).
L-a lăsat în spangă (adică, i-a luat tot).
La mihalţi şi cegi gîndeşti, cînd tu cosac nu găseşti (să zice pentru cei ce rîvnesc la lucruri mari, cînd nici cele mai mici nu pot dobîndi).
La măgăriţă bătrînă, frîu poleit (să zice pentru cele bătrîne, cînd prea mult să gătesc la cap).
La moară cin'să duce, să umple dă făină (adică, cine pă la cei proşti merge, să zmreduieşte dă proştia lor).
La putina cu argăseală (să zice pentru cele ce pururea îşi argăsesc obrazul cu dresuri).
La pînză urzită, Domnul ne dă bătătură (adică, la lipsă /şi la orce începere/ Domnul ne ajută).
La plăcinte înainte, la războiu, înapoiu (să zice pentru cei fricoşi, ce fug dă primejdii şi, în urma lor, aleargă să mănînce d-a gata cele mai bune slujbe).
La rea moară ai dăjugat (să zice cînd nu nemerim unde să cuvine).
La rîu n-am ajuns şi poalele ni le-am rîdicat (să zice cînd înaintea vremii ne gătim sau ne ferim dă oarece).
La satul ce să vede, călăuză nu ne trebuie (adică, la cele dă faţă, n-avem trebuinţă dă nici o arătare).
Lasă, lasă, să vedem, strigă cimpoile la nuntă (ne arată că nu trebuie să ne bucurăm dăgrab, dă orce).
Lasă-l în pat, lasă-l pă pat, să cacă în pat (să zice pentru cei obraznici, arătîndu-ne că nu trebuie să le dăm obraz). [f. 25v]
Lasă-te moale, că te bagă-n foale (ne arată că nu trebuie să dăm mult obraz oarecăruia asupră-ne, fără nici o împotrivire).
Lasă-ţi lucrul şi ia mucul (să zice cînd lăsăm cele mai însemnătoare şi dă folos, pentru cele dă nimic).
La strîmptul tău şi la largul mieu (adică la vremea mea, iar nu la a ta, cînd eu pociu şi tu nu).
La tejghea, ca să nu mai stea (să zice pentru cele foarte dăzfrînate şi nesăţioase).
La tine cinste, la mine necinste (adică, cele dă cinste la cei nebuni, la cei înţelepţi aduc necinste).
La tîrg nu să vinde peştele rămas în apă (adică, ceea ce n-ai în mînă).

La fîn, mai mult dăcît la aur poftește măgarul (să zice pentru cei proști, ce cele mai proaste le plac, după firea lor).

La fîntînă bună, mulți voinici s-adună (adică, la cele bune, cei mai mulți aleargă).

La baie, într-o baie, și bun și rău să spală (să zice pentru cele dă obște muieri).

La baligă moale, puțină ploaie trebuie (adică, pă cei slabi dă tot, mici întîmplări îi topesc).

Lada la mine și cheia la tine (să zice pentru cei ce să socotesc că sînt siguri, fără nici o pază; și pentru cei ce-și dau puterea lor în mîna altora).

Leacul, mai rău dăcît rana (să zice pentru cei ce, cu ajutorul lor, mai mult vatămă, precum slujba fățarnicului).

Leacul fie sau nu fie, plata babei să nu vie (să zice pentru cei zgîrciți).

Leul, cu furnicile, nicicum să luptă (să zice pentru cei mari și tari, ce nicicum bagă în seamă pă cei mici și nevoiași).

Leul, cînd să va scula, atunci voi veți vedea (adică, cînd să va deștepta stăpînul).

Leul, cît dă mare, dă cucurigu cocoșului numaidăcît să turbură (să zice pentru cei mari și fricoși).

Leul nu să luptă cu umbra, nici la întunerec (adică, cel voinic cu cel slab și nici pîn ascuns).

/Leul, după urme să cunoaște (adică, cel mare, după urmările lui)./

Leul, și în lanț fiind, să uită ca un voinic (să zice pentru cei inimoși, că nu să supără dă cel mai mare năcaz).

Le cîntă dă zori pînă a nu să cununa (să zice cînd urăm oarece mai naintea vremii).

Lemnul strîmb, focul îl îndreptează (adică, pă cei îndărătnici, cu răul îi înveți minte).

Lenea, jupîneasă mare (să zice pentru cei leneși, cînd nu vor să muncească, socotindu-să dă oameni mari).

Lesne a atîrna tivga dă coadă, dar anevoie a o purta (adică, lesne a să însura, dar anevoie a purta greotatea căsătoriei).

Lesne din gură, anevoie din mînă (adică, lesne făgăduim, dar anevoie împlinim; și lesne poruncim, dar anevoie să săvîrșaște).

Limba izbește în dintele ce te doare (adică, te dăfaimă unde îți pasă).

Limba, oase n-are, dar oase sfărîmă (adică, cu cuvîntul, mari lucruri săvîrșim).

Limba urîtă, mai ascuțită dă orce sabie ascuțită (adică, cu gură rea, ucizi mai rău dăcît cu cuțitul).

Limba păcătosului adăvărul grăiește (adică, cel ce greșaște la vorbă, adăvărul spune, că păcătosul, în adăvăr, nevrînd mărturisește adăvărul). [f. 26r]

Limba boului e mare, dar nu poate grăi (adică, cei mici, și dă sînt mai învăsați dăcît cei mai mari, și dă au dreptate, dar nu pot îndrăzni împotriva lor nimic a grăi).

Linie îndreptătoare și dă săraci jăfuitoare (să zice pentru cei ce, cu îndreptarea lor, năpăstuiesc pă săraci).

Lingușirea să lipește, unde sarea lipsește (adică, unde mintea lipsește).

Lipitoarea, pînă nu cade, nu zice „ajunge“ (adică nesățiosul).

Liță, cu frate-său Ghiță (să zice pentru cei ce să potrivesc la năravuri).

Lipsește martie din post? (să zice pentru cei ce nu lipsesc mai niciodată din slujbe sau din alt oarece, precum și luna lui martie nu lipsește din post).

Lopata, cînd bate în apă, sperie pă pești și-i scapă (să zice pentru cel ce, cu răul, face un bine).

Lua-voiu samarul și să va vedea amarul (adică, după ce să ia acoperișul, atunci să vede starea lucrului).

Lucrul greu apasă pă cel ușor (adică, cei mari pururea supără pă cei mai mici).

Lucru muieresc d-o vară, îl pune supt supsioară (arată mica slujbă a muierii, cum și cel mai mic spor).

Lucru dă noapte, îl vede zioa și rîde (ne arată că noaptea ne înșală).

Lucru dracului, în casa popii (să zice cînd să urmează oarece netrebnicii unde nu să cuvine).

Lumea piere și p.... să piaptănă (să zice cînd, în cele mai mari primejdii, muierile stau pă găteli).

Lume-n culme, veac șoldiu (adică, lumea să clatină ca cele pă culme și veacul stă plecat la o parte, cînd și cînd să cază).

Lumina, la întunerec, mai mult luminează (adică, cel învățat, între cei proști).

Lumina supt sfeşnic niciodată nu să pune (adică, cei învăsaţi supt cei proşti).
Lumînarea, cînd îi tai mucul, atunci mai mult luminează (adică, cei drepţi, după ce mor).
Lungă e limba boului, dar la coadă tot n-ajunge (să zice pentru cei mari, cînd nu pot coprinde cît vor).
Lupii, cu mieii, nicicum să îngăduiesc, nici d-o potrivă între ei gîndesc (adică, cei cumpliţi cu cei blînzi şi cei mari cu cei mici).
Lupului îi dă cu „uidio" şi el piere dă flămînd (să zice pentru cei ce n-au ce mînca şi lumea îi hulesc).
Lupul îmbrăcat cu piele dă oaie (să zice pentru cei făţarnici şi vicleni).
Lupul, cînd îmbătrîneşte, şi şoarecii încalecă pă el (adică, cînd scade omul din puterea lui, şi cel mai mic îş bate joc dă el).
Lupul la turburări să înveseleşte (adică, cel cumplit, la vremi dă răzvrătiri).
Lupul nu să satură c-o mică îmbucătură (adică, cei mari, cumpliţi şi lacomi nu să mulţumesc cu puţin).
Lupul, păstor oilor (adică lucru nepotrivit şi piste fire şi să zice pentru stăpînul cel cumplit).
Lupul frică n-are dă mii şi sute dă oi (adică, cel viteaz la războiu, cum şi cel cumplit). [f. 26ᵛ]
Lupul, cioban oilor, unde s-a mai pomenit? (adică, asupra celor blînzi, îngrijitori cumpliţi).
Lupul din număr mănîncă (adică, cei hrăpitori nu păzesc nici o orînduială).
Lupul, şi singur fiind, nu să sperie dă mii şi sute dă oi (adică, cei voinici dă nimeni au frică).
Lupul, şi dă-mbătrîneşte, năravul nu şi-l părăseşte (să zice pentru cei ce, nici la bătrîneţe, nici să pocăiesc, nici să părăsesc dă cele rele).
Lupul, şi dă-ş schimbă părul, dar năravul nu şi-l schimbă (să zice pentru cei răi din fire ce, şi dă să pare că să înţele⟨p⟩ţesc, însă năravurile din fire nu şi le schimbă).
Lude pintre călăraşi (să zice cînd, pă lîngă cei trebuincioşi slujbaşi, să mai adaogă şi alţii dă prisos).
Lăutarul coarde vede, coarde visează (adică fieşcare meşter la meşteşiugul său gîndeşte).

Lăcomia sparge sacul (adică, cel ce să lăcomeşte mai mult să aibă, pierde şi ceea ce are).
Lăcusta, îndurare dă bucate, nicicum are (adică, cel cumplit).
Lăcusta puţin trăieşte, dar pagubă mare face (adică, cei lacomi şi cumpliţi, în scurtă vreme, mari rele săvîrşăsc).
Lămîia, după ce o storci, coaja o lepezi jos (adică, pă bietul bărbat, după ce muierea îl dăspoaie dă tot, apoi îi dă cu piciorul în cur).
Lă-mă, mamă, şi pă mine (să zice pentru cei leneşi şi nevoiaşi).
Lîngă cuhnia cea bogată, sărăcia gata (adică, cel ce petrece în dăsfătări curînd sărăceşte).

M

Mai aproape cămaşa dăcît anteriul (adică, mai mult n-e milă dă noi, dăcît dă ceilalţi).
Mai aproape dinţii dăcît părinţii (adică, mai mult n-e milă dă noi, dăcît şi dă însuşi ai noştri părinţi).
M-ai umplut dă brînză (să zice pentru cei ce nu grăiesc cuvinte potrivite, cum şi pentru cei ce nu dau cît să cuvine).
Mai cald soarele cînd răsare, dăcît cînd apune (adică, omul la tinereţe, dăcît la bătrîneţe).
Mai lesne a răni, dăcît a tămădui (adică, a face rău, dăcît bine).
Mai lesne vei face un puţ în mare, dăcît o găurice în punga zgîrcitului (adică, cu anevoie a scoate ceva din punga celui zgîrcit).
Mai lesne să cîştigă mia dăcît suta (adică, cu mult, mult cîştigăm şi cu puţin, puţin).
Mai lesne să cred ochii dăcît urechile (adică, ceea ce vezi, dăcît ceea ce auzi).
Mai lesne să ciopleşte pomul dăcît omul (adică, mai lesne împodobim un lemn cu cioplitul, dăcît învăţăm un om).
Mai multe conciuri dăcît căciuli (adică, mai multe muieri dăcît bărbaţi).
Mai multe piei dă miei dăcît dă oi, la măcelari (adică, mai mulţi tineri mor dăcît bătrîni).
Mai multe băşini, dăcît la tabaci meşini (adică, mai multe făgăduieli dăcît săvîrşiri). [f. 28ʳ; f. 27ʳ — albă]

Mai multă pîine mănînci cu miere dăcît cu oțet (adică, cu vorbe dulci, dăcît cu aspre).
Mai mulți ghimpi în viață dăcît flori pă cîmp (adică necazuri).
Mai mulți mărăcini dăcît trandafiri (adică, mai mulți răi dăcît buni).
Mai mulți năzdrăvani la războiu dăcît muieri l-adunări (arată mulțimea ghicitorilor ce ghicesc ale războaielor).
Mai dulce oțetul fără plată dăcît mierea cu plată (să zice pentru cei ce n-au cu ce cumpăra, cum și pentru cei zgîrciți).
Mamă, văzuiu izmene pă gard și peșin purceseiu grea (să zice pentru cele dăsfrînate).
Marea cu sarea (să zice cînd făgăduiește oarecine și ceea ce n-are). [f. 27ᵛ]
Mare apă, mari valuri (adică, cu cît omul mai mare, cu atît și necazuri mai mari are).
Mare e noaptea, bun e Domnul (să zice spre mîngîierea celor dăznădăjduiți).
Mari dureri dă facere pă munte apucă și greu gemea că nu putea să nască; dodată și născu și, cînd născu, ișí din el un șoarice, și acela orb (să zice pentru cei ce mult să socotesc să facă oarece și, cînd săvîrșăsc, fac nimic).
Mergeți și măcinați și la oiem ⟨*sic*; uium⟩ să nu gîndiți (să zice pentru cei cumpliți). [f. 27ᵛ]
Mergi la nuntă și zi „și la anul“ (să zice la vorbe împotriva bunei orînduieli).
Mese-ntinse, pahare pline (să zice pentru dăsfătările risipitorilor).
Mestecată bucată cere și așteaptă (să zice pentru cei ce vor toate d-a gata, fără nici o osteneală).
Meșterul cel bun, cu* cel mai sănătos lemn caută să să slujască (adică, cu cei mai dăstoinici trebuie să ne slujîm).
Mielul pă lup (să zice pentru cele împotriva firii).
Mielul blînd suge la dooă oi (adică, cei buni să iubesc și să ajută dă toți).
Mii și sute dă-ntîmplări, dă la mînă pînă la gură (arată schimbările vremii cele grabnice la orce întîmplare).

* *lemnul*

Mii și sute dă voinici nu pot dăzbrăca pă cel gol și dăspuiat (adică, dă la cel ce n-are, n-ai ce lua).
Mic dă trup, dar tare dă vînă (să zice pentru cei scurți, dar voinici).
Micșuneaoa, cît dă frumoasă, dar pînă-n vară nu ține (arată grabnica trecere a frumuseței).
Mic și mare, într-un cazan fierbem (adică, toți cu necazuri).
Milă mi-e dă tine, dar dă mine mi să rupe inima (arată mărimea dragostii către înșine și că mai mult îngrijim dă noi dăcît dă altul).
Milă dă mumă vitregă (adică, dragoste proastă).
Milă dă silă, dor dă nevoie (arată dragostea ce avem către oarecine, fără voia noastră).
Mincea cînd s-aruncă, nici cînd cade greșaște, nici cînd sare (adică, cel ce dă nevoie urmează oarece).
Minciună lată ți-aduce rea plată (adică, minciuna rău te vatămă).
„Mi să pare“ cu minciuna, veri premari (adică, d-o potrivă sînt la crezămînt).
Moara, cînd stă, atunci să sfărîmă (adică, treaba cînd stă din lucrare și sănătatea, cînd stă omul din mișcare).
Moara nu macină pînă nu o ungi la fus (adică, fără interes, nimeni îți ajută). [f. 28ᵛ]
Moartea voastră, viața noastră (să zice pentru cei scăpătați, ce așteaptă să moștenească; cum și pentru călugări, ce așteaptă dă la morți să dobîndească).
Mortul dă la groapa nu să mai întoarce (arată cele piste putință).
Muierea, cuculeț dă noapte, iar bărbatul, cocoș dă noapte (adică, ceea ce muierea cîntă noaptea bărbatului, aceea el urmează, iar bărbatul o dășteaptă).
Muierea, cu nooă suflete (adică, dă multe primejdii scapă la faceri dă copii).
Muierea mi-e urîtă, dar zestrea ei mi-e dragă (să zice pentru cei ce privesc numai la interes).
Muierea, pisica casei (adică, păzește casa dă risipitori).
Muierea dă la cap răcește (arată slăbiciunea muierii la minte).
Mult a trecut, puțin a rămas (să zice spre mîngîierea celor ce pătimesc dă vreun necaz).

Multe grăieşte popa, dar, fără plată, gura nu ş-o dăşchide (adică, fără dare dă bani, nimeni nu-ţi ajută).
Mult tocat, puţin mîncat (să zice pentru cei ce mult muncesc, dar puţin li să plăteşte).
Mulţi aleargă la nuntă, dar numai ginerele să foloseşte* (să zice cînd mulţi rîvnesc la oarece, dar numai unul dobîndeşte).
Mulţi mănîncă şi cacă draci (să zice pentru cei zmeriţi, dar la inimă cumpliţi).
Mulţi sînt chemaţi, dar puţini aleşi (adică, puţini cei vrednici).
Muma cea bună nu întreabă pă copii dă le este foame (adică, stăpînul cel bun, pă supuşii săi).
Munca muncitorului, pă mîna risipitorului (să zice pentru cei ce risipesc averea ce dă la părinţi găsesc).
Musca, cînd îş vîră tot capul în miere, acolo şi-l lasă (adică, cel lacom, dă lăcomie piere).
Musca sătulă nu prea muşcă tare (adică, cei bogaţi nu prea jăfuiesc).
Musca, şi dă nu muşcă tare, tot ţi-aduce supărare (să zice pentru cei mici, însemnînd că şi ei pot face cît dă mică supărare).
Măgarul, cînd boleşte, atunci numai nu-ţi munceşte (adică robul).
Măgarul, din cerb, lesne să cunoaşte, din săriturile piste munţi (adică, cei proşti, din cei învăsaţi, din isprăvile lor).
Măgar fără samar, nicicum să poate (adică, cei mici, fără împileală).
Mănîncă dă la tine şi slujaşte la mine (să zice pentru cei ce slujăsc fără plată).
Mănîncă şi nu să şterge (să zice pentru cei ce nu-şi ascund greşalele lor).
Mărăcinele şi rodul lui ca el (adică, din rău, rău şi din prost, prost).
Mătura cea nouă în cuiu să atîrnă (adică, orce lucru nou să cinsteşte mai mult).
Mătura cea nouă mai bine mătură (adică, sluga cea nouă mai bine slujaşte).

* *dobîndeşte*

Măcelar fără cuţit nu să zice măcelar (adică, cumplit fără cruzime nu să poate). [f. 29r]
Măduvă dă miel (adică, cea mai bună dămîncare şi cel mai bun lucru).
Mîna dilicată la sapă nu rabdă (adică, muierile nu să pun la sapă, cum şi cei mari nu pot munci la lucruri proaste).
Mîna-ş tinde ca un sărac, ochiul ş-aruncă la furtişag (să zice pentru cei ce fură, cerşînd, şi pentru cei zmeriţi făţarnici). [f. 30r]
Mînzul, cînd îi lipseşte muma, începe a striga (adică, norodul cîrteşte, cînd stăpînul îi lipseşte).
Mlădiţa viţei, dă nu va fi în viţă, rod nicicum aduce (adică, cei ce nu ascultă dă stăpîn).

N

N-are ochi dă cumătru (adică, nu-ş iubeşte rudele).
N-a stricat Domnul doă case (să zice cînd, într-o căsătorie, amîndoi casnicii sînt răi).
Nada numai la plug e bună (adică mai bine din nou, dăcît tot să înnădim şi să cîrpim).
Naşul botează, naşul cutează (să zice cînd o rudă îndrăzneşte la altă rudă).
Ne-a oat găina în căciulă (să zice cînd ne vine bine piste bine).
Nevăstuica mică, dar rău te pişcă (adică, muierea slabă, dar rău te pişcă. Cum, şi cel mic rău poate te supăra).
Negustoria lui Nastratin Hogea, ce cumpăra cîte doă oaă d-o para şi vindea cîte noaă (să zice pentru cei ce vînd mai ieftin dăcît cum cumpără, adică, în pagubă).
Negustori dă piei dă cloşcă (adică, proşti şi nevoiaşi negustori).
Ne lasă cu izmenele dăzlegate (adică, nu şăd pînă la sfîrşit ca să săvîrşască oarece).
Nemulţămitorului i să ia darul (ne arată că dă la cel ce să arată cu nemulţumire, trebuie să-i luăm înapoiu ceea ce i-am dat).
Nenorocirea, mehenghiul prieteşiugului (adică, la nenorociri să cunoaşte prietenul).

Netegea pă iepîngea (adică, cu peşin; şi să zice cînd slujbele să vînd dă faţă pă bani).
Nebunii iau cetăţile şi înţelepţii le stăpînesc (adică, nebunii intră-n foc la războiu şi înţelepţii adun d-a gata).
Nebunul inima-n gură ş-o are, iar înţeleptul limba în inimă ş-o păstrează (adică, numai înţeleptul îş păzeşte taina).
Nebunul, cu steagul în mînă (adică, la toţi ş-arată nebunia).
Nebunul ţine lingura şi înţeleptul mănîncă (adică, nebunul ţine războiul şi înţeleptul stăpîneşte ce nebunul dobîndeşte).
Nebună pînă-n cur (adică, dă tot nebună).
Nicovanul mult rabdă pînă este nicovan; după ce ajunge ciocan, bate fără milă (adică, cei mici, pînă sînt mici, mult suferă dă la cei mari, iar după ce ajung şi ei mari, îşi răzbunează fără milă).
Nicovanul frică n-are dă ciocan (adică, cel tare şi semeţ dă cel slab şi fricos).
Nimic ai dat şi mai nimic ai luat (să zice pentru cei ce cumpără lucruri proaste cu preţ mic).
Nici am boi, nici am vaci, dăcît zestrea dintre craci (să zice pentru fetele cele sărace ce n-au nici o zestre).
Nici iapa lui, nici drumul lui (să zice pentru cei ce nu l-e milă dă strein dobitoc — dă strein lucru).
Nici eu popă, dar nici el cu roche (să zice pentru cei ce vor să-şi răzbuneze).
Nici oaia cu doi miei, nici lupul flămînd (să zice pentru cei lacomi, ce vor să să împărtăşeze dă la cei mai mici, dă la cei mai săraci). [f. 30v]
Nici o apă mai rea dăcît ceea ce doarme (adică, nimic alt mai rău dăcît omul tăcut).
Nici o mărgea ne-nşirată, nici o fată nemăritată (să zice spre mîngîierea fetelor ce întîrziază a să mărita, arătînd că nu trebuie să să dăznădăjduiască).
Nici o nuntă fără vorbă, nici o moarte fără bănuială (adică, la orce lucru să găseşte oarece pricină).
Nici o poamă, fără coadă (adică, nici unul, fără cusur).
Nici o tovărăşîie între albină şi între trîntor, că unul munceşte şi altul mănîncă d-a gata (adică, între muncitor şi între leneş).

Nici un prooroc priimit în ţara lui (adică nici un patriot bun, nici un învăţat, nici un om bun).
Nici un trandafir să nu-ş arate numai îndată coceanul (adică, nici o frumuseţe să nu să treacă numai îndată).
Nici un trandafir, fără ghimpi (adică, nici o plăcere — nici o frumuseţe, fără cea mai mică supărare).
Nici usturoiu a mîncat, nici gura îi pute (să zice pentru cei ce n-au nici o ruşine dă faptele lor cele netrebnice).
Nici în car, nici în căruţă, nici în teleguţă (să zice pentru cei ce nu să mulţumesc nici într-un chip).
Nici curcă, nici curcan (să zice pentru cei ce nu să port nici într-un chip).
Nici cît negru supt unghie (adică, foarte puţin).
Nici mama, tatii, n-a dat dă pomană (adică, fără interes, nimeni nu ne slujaşte).
Nici miere am mîncat, nici inima mă doare (să zice pentru cei nevinovaţi, cum şi pentru cei ce nu le pasă dă nimic).
Nici mărăcinele struguri scoate, nici scaietele zmochine (adică, cei răi şi cumpliţi bunătăţi nu fac).
Nici nora fată, nici soacra mumă (arată neunirea nurorii cu soacra, adică, cele nepotrivite din fire).
Nici peşte bătrîn, nici muiere bătrînă (să zice spre mîngîierea celor bătrîne, arătînd că muierile nu îmbătrînesc).
Nici ploaia îl udă, nici soarele îl arde (să zice pentru cei ce nu să supără dă nimic).
Nici salcia pom, nici mojîcul om (să zice pentru cei proşti).
Nici sare cu pîine gustă (să zice pentru cei foarte scumpi şi zgîrciţi).
Nici ginere fecior, nici nora fată (să zice la lucruri nepotrivite).
Nici cerul, cerc dă butie, nici mojîcul om dă frunte (să zice pentru cei proşti).
Nici bărbatul în argea, nici muierea la războiu (adică, fieşcare la ceea ce, din fire, i să cuvine).
Nici din gură băşină, nici din cur vorbă bună (adică, nici dă la cel prost poţi auzi vorbă bună, nici dă la cel cinstit, vorbă proastă).
Nici din coş grăunţe, nici din postavă făină (să zice pentru cei foarte scumpi, ce nu vor să dea nimic).
Noapte cu soare nu s-a pomenit (să zice pentru cele piste fire împotrivă).

Noi încă nu l-am văzut şi numele i l-am pus (să zice cînd, pînă a nu dobîndi oarece, îngrijîm dă aceea; adică, grijă în zadar). [f. 32r]

Noi n-avem ce mînca şi cîinii să plimbă cu colaci în coadă (să zice cînd norodul n-are ce mînca şi boierii să răsfaţă în dăsfătări).

Nooă şi frumoasă şi unde să te puiu? (să zice în bătaie dă joc).

Norocul cînd va cu tine, tragi corabia la tine (adică, cînd ai noroc, toate îţi vin cu înlesnire).

Nu e în toate zilele Paşte (adică nu ne vine <bine>le totdeauna).

Norul, pînă nu să-ngroaşă, furtună nu ne-aduce (adică răul, pînă nu să măreşte, supărare nu ne-aduce şi cel cumplit, pînă nu să-nvierşunează, nu ne vatămă).

Nu e ocaoa, cît e daraoa (adică, un lucru dă nimic, la care mai mare cheltuiala, dăcît folosul). [f. 31v]*

Nu e varză, să să roază (să zice pentru cele ce nu pătimesc nici o stricăciune).

Nu e căpuşă (adică, nu e famen).

Nu e nebun cel ce mănîncă nooă pite late, ci cel ce i le dă (adică, cel prea slobod la mînă). [f. 31v]

Nu e botezat cu toată apa (să zice cînd la botez nu l-a muiat cu totul în apă, însemnînd că-i lipseşte din minţi, adică nu e cu minţile întregi).

Nu e dă cine să găteşte, ci dă cine să nemereşte (să zice cînd pentru unii ne silim şi alţii le găsesc d-a gata).

Nu crede ceea ce vezi, bărbate, ci ceea ce-ţi spuiu eu, frate (să zice pentru bărbaţii cei fermecaţi).

Nu-i plăteşte pielea o ceapă (să zice pentru cei dă tot nevoiaşi).

Nu-l lăsa să moară, ca să te omoare (să zice pentru cei ce să arată vrăjmaşi cumpliţi către făcătorii lor dă bine).

Numai o rîndurea nu ne-aduce primăvară (adică, numai cu o faptă bună, nu te-arăţi om mare).

Numai un cîine scurt dă coadă? (adică, mulţi şi multe lucruri să aseamănă una cu alta).

---

* [f 31] 2: Nu tăia pomul dă la rădăcină ca să cază şi să-i culegi rodul, ci mai bine urcă-te în el, ca să culegi şi la anul (adică, nu dăspuia norodul, ca să aibi ce lua ş-altă dată).

Numai c-o lovitură copaciul nu cade (adică, la cele mari, mari nevoinţe ne trebuie).

Numai c-o floare, ghirlandă nu să face (adică, cu puţin nu ne putem împodobi).

Numai cel ce dumică ştie cum şi ce dumică, iar cel ce mănîncă n-are ştiinţă cît dă mică (adică, cel ce munceşte, acela ştie cum să cîştigă, iar cel ce mănîncă d-a gata n-are nici o ştiinţă).

Numai cioc şi gheare are (să zice pentru cei răi şi cumpliţi).

Nunta fără lăutari, ca pişatul fără băşini (să zice pentru cele ce nu să urmează pă dăplin, după orînduielile lor).

Nu fură, nu jăfuieşte, numai giuleşte (adică ia cam dă faţă, fără nici o sfială).

Nu ceea ce intră în gură spurcă pă om, ci ceea ce iese din gură (adică, nu mîncarea, ci vorba cea vicleană, dă făţarnic).

Nu-ţi vezi bîrna din ochiul tău, ci vezi gunoiul din ochiul mieu? (să zice pentru cei ce ale altora greşăli mai mici le cercetează şi le judecă, iar ale lor cele mai mari, nici că le văd).

Nu ştie una, dooă (să zice pentru cei ce nu vor să ştie dă nimeni).

Nu cel ce bagă lemne în coptor, ci cel ce le aprinde să-nţelege că dă foc (adică, cel ce dă pricină dă un rău, acela să-nţelege că-l face).

Nu ştie unde mă strînge cizma (adică, ceea ce mă supără).

Nu ştie nici la deal, nici la vale (să zice pentru cei îndărătnici. [f. 32v]

Năravul din fire n-are lăcuire (adică, cel din fire rău nărăvit nu să mai înţelepţeşte).

Năduşala scoate boala (adică, munca cu năduşală dăpărtează sărăcia).

P

Paraoa, ochiul dracului (adică, banul te înşală).

Para, după ce să coace, trebuie să cază (adică, cele ce ajung la sfîrşitul lor).

Parul să înfinge ⟨*sic*⟩ cu căpătîiul în pămînt (adică, partea cea mai tare să pune temelie).
Pară moale dă supt poale (adică, cea mai bună dămîcare).
Par ⟨*sic; pahar*⟩ fără fund la masă nu să pune (să zice pentru cele nepotrivite cu trebuința lor).
Pasărea în colivie nu să bucură, şi dă e vie (adică, robul în robie).
Pasăre fără ăripi nicicum poate zbura (adică, fără razim nu poţi înainta, cum şi cei mari, fără putere, nu să pot slujî).
Pata, piste putinţă a să şterge dă tot (adică, numele cel rău ce dobîndeşte oarecine după ale sale netrebnicii, piste putinţă a să pierde).
Patimile la om, cele mai bune învăţături (adică, omul să învaţă din cele ce pătimeşte). [f. 33r]
Patru piei după un bou (să zice pentru cei cumpliţi şi nesăţioşi, ce reu apasă pă norod, vrînd să le ia tot ce au).
Pietrele cele scumpe, prin ocne şi pustietăţi să găsesc (adică, orce lucru rar, cum frumuseţe, învăţătură ş.c.l., cam pă la cei proşti şi săraci). [f. 33r]
Pentru ochi iasac nu este (adică, vederea — slobodă).
Pentru umbra măgarului (adică, pentru lucruri dă nimic; ca cei ce să certa cine să şasă ⟨*sic; şază*⟩ la umbra măgarului să să adăposteze, stăpînul măgarului sau cel ce l-a luat cu chirie). [f. 33r]
Pentru una mumă şi pentru alta ciumă (să zice pentru cei ce nu iubesc dăopotrivă pă copiii lor, cum şi pentru stăpînul ce nu iubeşte dăopotrivă pă supuşii săi).
Pentru un cîine, lesne găseşti o bîtă, iar pentru un lup îţi trebuie cîini mai mulţi (adică, pentru cei răi îţi trebuie ciomege mai multe).
Pentru lăcomia ta şi pe uscat vei să tragi corabia ta (să zice pentru cei lacomi şi nesăţioşi la avere, ce împotriva firii să silesc şi la cele piste putinţă, ca mai mult să dobîndească).
Pentru stăpîn, şi pă cîine mîngîi (adică, pentru cei mari, mîngîiem şi slugile lor).
Peştele cel mare înghite pă cel mic (adică, cei mari pă cei mici îi mănîncă dă vii).
Peştele dă la cap să-mpute (adică, năpăstuirile şi jafurile unui norod dă la cei mai mari încep).
Piatra, cînd să rostogoleşte, multe alte pietre trage după

ea (adică, cel mare, cînd greşaşte, pă mulţi îi bagă în păcate).
Piatra cea mai mică sparge valul cît dă mare, cînd în ea izbeşte (adică, şi cel mai mic îş face răsplătirea sa, cînd cel mai mare îl supără).
Piatra ce n-au socotit-o ziditorii, aceea s-a pus în capul unghiului (adică, pă cel ce nu-l bagă nimeni în seamă, acela ajunge mai mare şi mai dăstoinic).
Piatra ce să rostogoleşte nimic dobîndeşte (să zice pentru cei ce umblă rătăcindu-să).
Piatra dă ascuţit însuş ea nicicum taie, iar cuţitul tăios îl face (să zice pentru cei ce pă alţii învaţă, iar ei nu să învaţă).
Piatră cu piatră, fără var, nu ne face zidul bun (adică, iute cu iute, fără înduplecare, nu să pot învoi).
Piatră moale anevoie găseşti (adică, cumplit cu îndurare). [f. 34r]
Piele şi să-ntinde (să zice pentru pravilă, însemnînd că e ca o piele, ce ordincotro o vei trage, ea într-acolo să-ntinde).
Pierde un bou pentru un ou (să zice pentru cei ce cheltuiesc mult pentru un mic folos, adică, mai mult cheltuiesc dăcît dobîndesc).
Peştele cu apă nu să prăjaşte (adică, bucate bune, fără cheltuială, nu să face; şi celelalte).
Pică, pară, să te mănînc (să zice pentru cei leneşi şi nevoiaşi, ce aşteaptă d-a gata să mănînce).
Picătura, cu pic, pic, şi piatra o mănîncă (adică, cu silinţă cît dă mică, mari isprăvi săvîrşăşti).
Picătură lîngă picătură, baltă mare ne adună (adică, cîte puţin strîngînd, mult dobîndim).
Pilda floare rodeşte (adică, rod bun ne scoate, folos mare ne aduce).
Pintenii, la cocoşi, iar nu la claponi privesc (adică, cei tineri, iar nu cei bătrîni, să să bată pentru muieri).
Pisemne că te mănîncă spinarea (să zice pentru cei ce dau pricină ca să-i bată la spinare).
Pisica, unde n-ajunge, zice că-i pute (să zice pentru făţarnici, ce să fac că nu vor să facă rău, cînd nu pot face nici un rău).
Pisica împiedecată nu prinde şoareci (adică, săvîrşitorul trebuie să fie slobod).
Pisica, cînd moare, şoarecii pîn prejur joacă (adică, cînd cel mare cade, toţi cei mici îşi bat joc dă el).

Pisica, cît dă blîndă, pă dinainte te linge, pă dinapoiu te sfîşiie (arată năravul celui făţarnic).

Pisica, lingînd la pilă, limba ei ş-a mîncat-o (să zice pentru cei lacomi ce, vrînd mai mult să dobîndească, pierd şî ceea ce au).

Pisica bătrînă, fireşte, la tineri şoareci rîvneşte (să zice spre mîngîierea celor bătrîni, însemnînd că la lucruri fragite ⟨*sic*⟩ poftesc, adică la fete).

Pisica opărîtă fuge şî dă apă rece (adică, pătimaşul să fereşte şî dă ceea ce nu-l vatămă).

Pisica blîndă zgîrie rău (să zice pentru cei zmeriţi şî făţarnici, ce dă faţă te mîngîie şî prin ascuns te zgîrie).

Picior tînăr, la cur bătrîn (să zice pentru cei ce să împreună, să călătoresc nepotriviţi la vîrstă; şî pentru cei ce să căsătoresc la bătrîneţe cu fete tinere).

Poama cea mai coaptă, pînă ce cu mîna nu o vei lua, în gură-ţi nu va cădea (adică, fără muncă, lucru bun nu dobîndim).

Poama cea mai bună o mănîncă porcii (să zice cînd cele mai bune cad pă mîinile celor mai cumpliţi).

Poama bună nu să caută după faţă, ci dă pă dulceaţă (să zice pentru cei urîţi la faţă şî buni la fire).

Poale lungi şî minte scurtă (să zice pentru cei ce să fălesc în haine largi şî lungi şî minte puţină au şî, mai ales, pentru muieri). [f. 34v]

P-o ureche i-a intrat şî pă alta i-a işit (să zice pentru cei ce nu vor să asculte nimic şî pentru cei ce uită numaidăcît ceea ce le⟨-ai⟩ zis).

Pomii cu mult rod rămurile lor şi le pierd (adică, părinţii cu mulţi copii averea lor ş-o cheltuiesc şi cei ce prea mult muncesc îşi pierd sănătatea).

Pomul neroditor să taie şî în foc s-aruncă (cei ce nimic folosesc şî nici un rod fac, ca cei necăsătoriţi).

Pomul pădureţ pădureţe poame scoate (adică, dă la cei proşti, proastă slujbă să aşteaptă).

Pomul bun cel mai bun rod ne dă, iar cel prost nici pentru el este bun (să zice pentru cei dăstoinici şî pentru cei ticăloşi).

Pomul din rodul lui să cunoaşte dă e bun sau dă e rău (adică omul, din slujbă să cunoaşte, dă e vrednic sau mişăl şî ticălos).

Popa cu opinci nu să crede (adică, vorba celui prost nu să bagă în seamă).

Popa, pentru o babă surdă, nu toacă dă dooă ori (adică, pentru cei neînţelegători nu să dau dooă porunci).

Porc la porc cel mai curat să pare; şî măgar, la măgar, cel cu glas mai frumos (adică, prost cu prost, unul altuia place).

Posteşte robul lui Dumnezău, că n-are ce mînca (să zice pentru cei ce, dă nevoie, nu pot face nici un rău).

Potca spăimîntează, dar nu înfricoşează (adică, cei proşti şî pociţi).

Potcoave dă la cai morţi (să zice pentru cei ce aşteaptă să moştenească pă cei ce n-au nimic şî pentru cei ce caută să să folosească dă la lucruri dă nimic).

Pui dă lup, nicicum să pune cu mieii împreună să crească la păşune (ne învaţă să nu amestecăm pă cei cumpliţi cu cei blînzi).

P-o funie doi inşi nicicum pot juca (adică, doi stăpîni pă un lucru).

Puica dă la vecin ni să pare gîscă mare (adică lucru strein mai bun ni să pare).

Pune lumina supt obroc (adică, ascunde adăvărul şî pune pă cei învăsaţi supt cei proşti).

Pune-te masă, scoală-te masă (să zice pentru cei ce-şi risipesc averea în dăsfătări).

Pune paie lîngă foc şî să nu să aprinză (adică, piste putinţă tinerii cu tinerele să nu să zgîndere, cînd unul lîngă altul să prind dă aproape).

Pune floarea trandafirului cu băşina-porcului* (să zice cînd potrivim pă cele frumoase cu cele urîte).

Punga la gură i-a făcut păiegini (să zice pentru cei scumpi şî zgîrciţi, ce niciodată îşi dăzleagă punga).

Pungă turcească şî sermaia nemţească (să zice pentru cei ce fac gătiri dă lucruri mari şî ei n-au nimic; şî pentru cei ce iau slujbe cu numiri mari şî slujba seacă).

Pupăza în gunoiu îş face cuibul său (să zice pentru cei murdari).

Pupă-l în bot şî-i ia tot (să zice pentru cei ⟨ce⟩ cu mîngîierea te dăspoaie).

---

* *băşina-porcului, o floare proastă şi puturoasă*

Pupă-me ⟨sic⟩ leleo-n spate, numai mai dă dăparte, ca să n-aib dă tine parte (să zice pentru cei ce nu vrem să-i vedem dă aproape).

Puricele, cît dă mic, dar sare ca căprioara (adică, voinicia nu stă în mărimea trupului). [f. 35r]

Puricele te pişcă, rău mare nu-ţi face, dar îl prinzi şî-l ucizi (ne învaţă ca răul să-l dăpărtăm pînă a nu să mări).

Puricii fac gonitoare, iar păduchii vînătoare (adică vrăjmaşii ne gonesc, iar duşmanii să lipesc dă noi).

Puţin aluat, toată frămîntătura, îndată o dospeşte (adică, cuvîntul, cît dă mic, mare ispravă ne arată).

Puşca, pînă nu să vlăguieşte, slujbă bună nu ne săvîrşeşte (adică, orce, pînă nu să dădă — nu să dăprinde cu oarece, bine nu ne slujaşte).

Pă apă în jos (adică, n-a işit la bun sfîrşit şi, cum am zice, s-a dus pă apă).

Pă arap, cît dă mult îl vei spăla, tot negru va rămînea (să zice pentru cele ce nu să pot schimba după firea lor).

Pă arici, lin, nicicum îl poţi face tocma ca un peşte (adică, pă cel cumplit, blînd şi pă cel zgîrcit, giumert şi să zice pentru cele piste putinţă).

Pă uliţă chir, chiriţă* şi la masă nici chisăliţă (să zice pentru cei ce în lume mult să fălesc şi în casă n-au ce mînca; şi pentru cei ce în lume mult ne cinstesc, dar vreun ajutor dă la ei, cît dă mic, nicicum vedem).

Păunul, pene frumoase, dar picere urîte (să zice pentru cei frumoşi la vedere, dar cu urmări urîte).

Pă unde a sărit capra, mai presus va sări iada (să zice pentru cei din urmă, ce cu mult întrec pă părinţii lor la răutăţi).

Pă unde calcă leul să cunoaşte urma lui (adică pă unde trec cei mari).

Pă unde, mamă, mă scarpini, şi pă unde pă mine mă mănîncă? (să zice cînd nu ne mîngîie la patima ce suferim şi cînd, dă unele pătimim, şi dă altele ne cercetează).

Pă unde ne iese cuvîntul, p-acolo o să ne iasă şi sufletul (ne învaţă să nu scoatem vorbe rele din gură, că, pă unde iese vorba, p-acolo va işi şi sufletul; şi că să ne mărturisim greşalele, arătînd adăvărul).

* *adică domnul mieu (stăpînul mieu), din cuvîntul grecesc* κύριος.

Pă unde tăiam lemne, acum adunăm surcele (să zice pentru cei ce scapătă dintr-o mare stare).

Pă vultur înveţi să zboare? (să zice cînd vrem să învăţăm pă cei mai învăsaţi ⟨sic⟩ dăcît noi şi cînd vrem să dăm povaţă celui mai înţelept dăcît noi).

Pă cale strîmbă, în veci te încurci (adică, cu strîmbătatea, pururea greşăşti).

Pă calul cel mai iute şi mai tare-n gură, nimic alt îl supune dăcît frîul şi zăbale tare-n gură (ne arată cum să pot supune cei răi şi cumpliţi).

Păcatul, cît mînzatul, ce să vede dă tot satul (arată mărimea greşălilor ce piste putinţă a nu să vedea).

Pă cît ne ţine ciurul apă (adică, atît să ne întindem, pă cît ne iartă puterea).

Pă lup îl jupuia şi el să tînguia că oile să dăpărta (adică, cel cumplit şi rău nărăvit nu-i pasă dă pedepsile ce-i fac pentru relele ce-a urmat, cît îi pare rău că nu le mai poate urma).

Pă lup, cu căprioara, cine poate-mpreuna? (adică, pă cel cumplit cu cel blînd; să zice pentru cele nepotrivite din fire).

Pă lup îl belea şi el întreba unde este oaia? (să zice pentru cei dă tot cumpliţi, ce şi la ceasul morţii la răutăţi gîndesc). [f. 35v]

Pă lîngă cele uscate ard şi cele verzi (adică pă lîngă cei nebuni pătimesc şi cei buni).

Pă măgar cînd îl pofteşte la nuntă şi-l cinsteşte, or lemne trebuieşte sau apă lipseşte (adică, pă cei mici cînd îi poftesc la adunări — ca să slujască, iar nu ca să să înveselească).

Pămîntul, cînd să usucă, ploaie cere să-l adape (să zice pentru cele noă dă lipsă, cînd le căutăm).

Pămîntul, cît dă bun, fără lucrător, sălbatic rămîne (adică, cei ce n-au cine să-i înveţe, cine să-i dăştepte).

Pămînt fără viermi nicăiri găseşti (adică, om fără năravuri).

Păpuşa cu cap sec (adică, cel prost, fără minte).

Părinţii mănîncă mere acre şi copiilor li să stripezesc dinţii (adică, cei mari greşăsc şi cei mici pătimesc).

Păr lung şi minte scurtă (să zice pentru cei ce să fălesc în barbele lor cele mari, cum şi pentru muierile cele cu păr lung).

Pă supt piele i-a intrat (adică i-a aflat toate tainele).

Păstorul cel bun, cel ce priveghează și zioa și noaptea (adică stăpînul cel bun).

Păstorul cel bun, cel ce tunde și nu belește (adică, stăpînul cel bun, cel ce ia fără a dăspuia).

Păstrăvi și mihalți la orce tîrg nu găsești (să zice pentru cele rari).

Pătimașul, mai bun dohtor (adică, cel ce pătimește mai bine cunoaște).

Pă tot anul și găvanul (să zice pentru cele ce nasc pă tot anul).

Pă cei mai buni cai îi mănîncă hamul (adică, pă cei mai buni oameni necazurile îi topesc, că cel nebun nicicum simte).

Pă cele zburătoare, cu lațul le prinde (adică, muierile cu măglisiri să înșală).

Pă cel mai bun om, Domnul să ni-l îndrepteze (adică, să ni-l aducă sau să ni-l tămăduiască; și să zice cînd nici unul zdravăn).

Pă cel ce nu-l lași să moară, acela te omoară (să zice pentru cei ce supără pă însuși făcătorii lor dă bine).

Pă deasupra, ca fuiorul popii (adică, piste orînduială, mai mult dăcît să cuvine).

Pă dinapoiu bun dă popă să crede, pă dinainte măgar să vede (să zice pentru cei ce ne înșală la vedere).

Pă dinafara orii mulți dascăli să găsesc (adică, cei pă dinafară lesne judecă pă cei în slujbă sau pă cei ce scriu oarece, iar cînd vor intra și ei în slujbă sau vor scri oarece, atunci să va cunoaște dăstoinicia lor).

Pă dinafară miel să vede, pă dinlăuntru lup întreg (adică, cei zmeriți și cumpliți, cum sînt cei fățarnici).

Pă dinafară frumoasă și-nlăuntru găunoașă ⟨*sic*⟩ (să zice pentru cei ce la vedere s-arată dă ispravă, iar pă dinlăuntru, scîrnavi și cumpliți, ca fățarnicii).

Păduchele, cînd să satură, iese în frunte și s-arată (să zice pentru cei leșinați ce, după ce să satură din jafuri, atunci să arată în lume).

Păduchele leșinat în frunte s-⟨a⟩ așăzat (arată pă cei săraci și mîndri).

Pădurea are urechi și cîmpul nu puțini ochi (adică, cele ce să vorbesc prin ascuns dă toți să aud, cum și cele ce să urmează prin ascuns dă toți să văd). [f. 36r]

Pădure fără uscături nicicum să poate găsi (adică, om fără cusururi și lume fără nebuni).

Pă dracul înveți să-noate? (să zice cînd dăm povață celui cumplit).

Pă țînțar l-a făcut armăsar (să zice cînd ne întrebuințăm la slujbe cu oameni nepotriviți, cum cu un cizmar la jîmblă și cu un jîmblar la cizme ș.c.l.).

Pîinea uscată zgîrie la gît (adică, slujba cea seacă).

Pîinea, la spînzurătoare, nici un folos mai are (adică, ajutorul cînd nu să face la vreme).

Pîinea ce iei din gura altuia, cam sărată să pare (adică, cînd dăspoiu pă altul, cam cu greu să pare).

Pînă a nu să cununa le cîntă dă zori (să zice pentru cele ce să urmează înaintea vremii).

Pînă a să văita fetele, să vaită nevestele (să zice pentru cei îndăstulați, cînd să vaită că nu au).

Pînă a geme boul, scîrție osia (să zice cînd, în loc să să vaite cei mici, ce pururea muncesc, apucă mai nainte cei mari dă să jălesc, ce nimic muncesc).

Pînă oala colcăiește, prietenul ne trăiește (adică prietenul ne iubește pînă sîntem în stare bună, pînă avem ce să-i dăm să mănînce).

Pînă vine cheful bogatului, iese sufletul săracului (să zice pentru cei ce zăbovesc cu mila lor).

Pînă copil mic eram, nebunii multe făceam, acum c-am îmbătrînit, mintea cu totul mi-a lipsit (să zice pentru cei ce și la bătrînețe dă nebunii nu să lasă).

Pînă la anul, or măgarul, or samarul (adică, va peri; și însemnează întîmplările vremii).

Pînă la împăratul, mă trece căcatul (să zice pentru cei fricoși).

Pînă nu m-oiu vedea încîrligată, nu mă țiu măritată (să zice cînd omul nu e sigur pentru oarece).

Pînă nu mănînci bunul altuia, nu te faci om (adică, pînă nu mîncăm averea altuia, nu ne îmbogățim).

Pînă nu te lovești cu capul dă pragul dă sus, nu vezi pă cel dă jos (să zice pentru cei mîndri, ce nu să uită în jos, pînă nu le dai piste nas, cum și pentru cei ce nu l-e milă dă săraci, pînă nu sărăcesc și ei).

Pînă nu bagi cu omul în plug, nu-i cunoşti năravul lui (adică, pînă nu ne întrebuinţăm cu oarecine la vreo slujbă, nu-i cunoaştem năravul lui).
Pînă nu faci foc, fum nu iese (adică, pînă nu greşim, nu ne vorbesc dă rău).
Pînă-ncepem a grăi, putem a balbuţi (adică, pînă la o vreme, jocurile copilăreşti. Cum şi pînă cînd cu mai mult, putem şi cu mai puţin să ajutăm).
Pînă tata ură, copiii să sătură (arată nerăbdare şi neplăcere).
Pînă ce rana te ustură, nu poţi uita cuţitul ce te-a rănit (adică, răul nu să uită, pînă nu să vindecă).
Pînă ce rădăcina sănătoasă este, frunze şi rod mult vei vedea (adică, pînă ce stăpînul trăieşte, mult spor vei vedea).
Pînă ce cioara — brează, tot mai venea la noi pîn casă, după ce s-a coţofenit, a mai veni a contenit (să zice pentru cei proşti şi mîndri ce, după ce dobîndesc oarece cinste mai mare, nu mai bagă în seamă pă cei mai mici).
Pînza cînd să rupe, vîntul corabia n-o mai mişcă (adică, cînd ajutorul piere, orce mişcare stă pă loc). [f. 36^v]
Pîntecele gol* n-are urechi dă ascultat (adică, flămîndul nu prea să supune la porunci).
Pîntecele să umple şi cu paie şi cu fîn (adică, cînd n-ai bun, mănînci şi prost).
Pîntre grîu mălura creşte (adică, pîntre buni, şi răi să găsesc).
Ploaia măruntică multă vreme ţine, iar cea repede, cum vine, aşa să duce (adică, celui furios curînd îi trece mînia, iar celui mai tăcut, ţine mai mult).
Ploscа nu să caută pă dinafară (adică, omul).
Pluta n-are mîzgă (adică, cel uşor n-are minte).
Plutim şi noi, morile (să zice pentru cei proşti cînd să fălesc a fi şi ei oarece).
Plătică pă cărbuni (adică, cel mai bun lucru).
Plătică totdeauna nu poţi găsi d-a gata (adică, norocul nu-l poţi găsi cînd vei, cum şi orce lucru bun).
Plîng şi şoarecii cînd moare pisica? (adică, vrăjmaş pentru vrăjmaş cînd moare?).

* *dă nimeni ascultă*

Plînge rîsul d-astă vară (să zice pentru cei ce să căiesc cam tîrziu).
Precum te văz, aşa te crez (adică, după purtarea lui, omul a fi să înţelege).
Precupeţului tîrgul îi dă dă oap (adică, cînd la tîrg marfa e ieftină, atunci şi precupeţul dă nevoie vinde ieftin).
Prepeliţele să duc şi sturzii ne vin (adică, bine piste bine; cînd un bine să duce, alt bine în loc ne vine).
Prieten din gură (arată pă cel făţarnic).
Privighetoarea urîtă, dar frumos ne cîntă; păunul frumos, dar la cîntare scîrbos (să zice pentru cei urîţi la faţă, dar cu daruri bune şi pentru cei frumoşi la faţă, dar cu năravuri rele).
Privighetoarea cîntare prea dulce ne face, dar curînd tace (să zice pentru cei ce curînd contenesc din fapte bune).
Privigătorile ⟨*sic*⟩ contenesc, cînd ciorile crăncănesc (adică, pînă ce cei proşti strigă şi flecarii flioncănesc, cei dă cinste nicicum grăiesc).
Prinde orbul, scoate-i ochii (adică, dă la cel ce n-are nimic, nu poţi lua nimic).
Prinde mince cel ce umblă după zădărnicii, adică, întru zadar umblă).
Prinde şarpele cu mîna altuia (să zice pentru cei ce, cu primejdia altora, vor să scape ei dă primejdie, spre al lor folos).
Prooroc în ţara lui, cinste n-are nicidăcum (adică, cel învăţat, dă streini să cunoaşte şi să cinsteşte, iar în ţara lui să necinsteşte).
Prăvălie cu chirie, marfă-n datorie (să zice pentru cei dă tot scăpătaţi neguţători şi pentru cei ce trăiesc tot cu împrumutare).

R

Racul înainte nicicum să-nvaţă a merge (să zice pentru cele piste putinţă din fire).
Rana, cît dă mică, daca nu-ngrijăşti dă ea, curînd să face mai rea (adică răul, cît dă mic, daca nu-l dăpărtezi din vreme, mai mare şi mai greu să face).
Rana ce nu să vede, aceea mai grea (adică, patima ce nimeni ţi-o ştie).

Rasa nu te face călugăr (adică, haina nu te face om, d-aceea nu după haine să judecă omul, ci după purtarea lui).

Rasa te cinstește (adică hainea ⟨*sic*⟩, iar nu dăstoinicia ta).

Ras, neras, aide-acasă (să zice pentru ceasul morții ce, gătiți, negătiți, ne ia cum să întîmplă). [f. 37[r]]

Rața în baltă și fulgii pă apă (să zice pentru cei ce nu să pot prinde).

Roata cea mai proastă, aceea mai rău scîrție (adică cei mai proști, aceia mai mult cîrtesc).

Rogojina nu te-ncălzește (adică, lucru prost — slujbă proastă, nu-ți folosește).

Roșața, la față numai să caută (adică frumusețea).

Ruja, cu cît mai frumoasă, cu atît mai curînd să trece la față (adică frumusețea).

Ruja, cît dă frumoasă, dar foarte ghimpoasă (adică, frumusețea, foarte supărătoare).

Rușinos, dar sănătos (adică, cel ce să sfiește dă rușine, pururea întru toate să află sănătos).

Rău e cu rău, dar mai rău fără rău (adică, cînd nu putem trăi fără un rău, trebuie să-l suferim; să înțelege pentru muieri).

Rău pă rău pă bete-l dă (adică, pă cel rău, altul mai rău îl învață minte).

Rău pă rău scoate (adică, pă un rău, cu alt rău îl putem tămădui; cum o boală cu dohtoria cea mai urîtă).

Rău ciocan la capul tău (adică muierea cea rea).

Rău ciocan te-a ciocănit (adică rău dascal te-a învățat).

Rău dă vei sămăna, mai rău vei secera (adică, rău dă vei urma, mai rău vei păți).

Rătăcirea din urmă mai rea dăcît cea dintîiu (adică, greșala din urmă).

Rădăcina mică răstoarnă cel mai mare car (adică, și cel mai mic doboară pă cel mai mare).

Rădăcina pă rămuri ține, iar nu rămurile pă rădăcină (adică stăpînul pă slugi, iar nu slugile pă stăpîn).

Rîul cel mai mic, cînd să varsă în cel mai mare, îș pierde numele său (adică, cei mari înghit pă cei mici; și, cînd s-arată cei mai mari, dă cei mai mici nu să mai grăiește).

Rîsul piste fire aduce plîns după fire (adică, după marea veselie, ne vine întristare).

Rîde ca nebunul cînd îș vede curul (să zice pentru cei ce rîd fără vreme și piste măsură).

Rîde Tanda dă Manda (adică, cel scîrbos dă cel scîrnav, cel mucos dă cel urduros, cel trențeros dă cel dăspuiat ș.c.l.).

Rîde dracul dă porumbe negre și pă el nu să vede (să zice cînd rîdem dă greșalele altora ș-ale noastre mai mari nu le vedem).

Rîdica-voiu șaoa și să va vedea sagna (adică, după ce să dăscoperă oarece, atunci i să văd cusururile).

S

S-a ars baba la curcut, suflă și în iaurt (adică, pătimașul să ferește și dă cele bune, dă unde nu trebuie să să ferească).

Saul cu miile și David cu sutele dă mii (să zice pentru cei mai vrednici — mai voinici).

S-a turburat tărîțele într-însul (să zice pentru cei foarte furioși la mînia lor).

S-a învățat dă⟨s⟩puiat și i-e rușine îmbrăcat (să zice pentru cei proști ce, și cînd să îmbogățesc, trăiesc trențăroși, după cum s-a obișnuit. Cum și pentru cei ce, din proști, ajung mari și nu știu cum să să poarte).

S-a vărsat laptele în păsatul nostru (să zice cînd ceea ce păgubim tot spre folosul nostru vine, tot la ai noștri merge).

Sacul zgîrcitului gură n-are și al risipitorului fund n-are (adică, unul ține punga pururea legată la gură și n-are p-unde scoate și cellalt, fundul pungii spart și n-are în ce păstra). [f. 37[v]]

Sacul sec nu poate sta în picioare (adică, cel fără putere și cel flămînd).

Sacul dă la gură să păstrează (ne învață că, dă la început, trebuie să păstrăm).

S-a căcat în scăldătoare (să zice pentru cei ce-și fac însuși ei răul lor. Că, cînd să cacă omul în scăldătoare, îi vine scîrna la gură și, cum am zice, ș-a mîncat căcatul).

Sac fără fund (să zice pentru cei ce nu știu cum să-și păstreze averea și pentru cele ce nu poți le da dă fund).

Samănă în apă (să zice pentru cei ce nu știu unde și cum să cuvine să urmeze și pentru cei ce cheltuiesc la cele netrebnice și zadarnice).

S-a mărit măgarul, s-a micșorat samarul (să zice pentru copii, cînd cresc și le rămîn hainele scurte).

S-a mîniat găina pă tărîțe (să zice pentru cei ce să mînie asupra făcătorilor lor dă bine, asupra îngrijitorilor, crescătorilor lor; și pentru cei ce cu mînia lor vatămă pă însuși ei, precum copiii, cînd își leapădă dămîncarea lor).

S-a mîniat ca văcarul pă vacile satului (să zice pentru cei ce, cu mînia lor, nici o vatămare ne face, ci mai ales pă însuși ei vatămă).

Sapa și lopata (adică, pă sfîrșitul vieții).

S-a pișat cerbul în apă, a dat iarna piste noi (semn dă vreme urîtă și să zice cînd, din oarece semne, cunoaștem răul ce o să ne vie).

[f. 38r] Sara cu Mara (să zice însemnînd mulțime dă oameni — dă muieri; o mare adunare).

S-a rupt piedeca (să zice pentru oarece poprit, cînd i să dă dăzlegare și începe a să pune în lucrare).

[f. 38r] S-a sfețit pă tobă (adică, toți s-au pus pă bătăi; și să zice cînd toți, din toate părțile, bat unul pă altul).

S-a făcut agurida miere (adică, s-au împăcat cei învrăjbiți).

Secura la rădăcina pomilor zace (adică, pă cei răi trebuie să-i pierdem, ca pomii cu secura).

Seceră unde n-a sămănat ș-adună unde n-a secerat (să zice pentru cei prea puternici).

Sic dă nuntă, ce-m văzu ochii (să zice pentru cele dă mirare).

[f. 38r] Sila dreptate n-are (adică, siluitorul nu caută la dreptate).

Silă dă curvă (arată nevoia, ca o silă dă curvă).

Sita, pînă e nouă, în cuiu să pune (adică, tot lucrul nou îș are ci⟨n⟩stea lui).

Soacra n-așteaptă pă noră (adică, cei mari, pă cei mici).

Soare cu dinți (adică, soare dă iarnă ce nu încălzește; și să zice pentru cei mari, cînd pă nimeni miluiesc).

Soarele cînd să culcă, întunerecul ne coprinde (adică, cînd pier cei învăsați, orbi dă tot rămînem).

Soarele, cît dă cald, tot nu încălzește lumea toată (să zice pentru cei mari, ce nu pot ajuta pă toți).

Soarele să ne trăiască, iar luna s-o mănînce vîrcolacii (adică, cei învăsați, că ne luminează, iar cei proști, ducă-să cu Dumnezău).

Socoteala d-acasă nu să potrivește cu tocmeala din tîrg (adică, într-un fel socotim și într-alt fel să întîmplă).

Socotește trențăroasa că este jupîneasă (adică fieșcare, fie cît dă mic, socotește pă sineș dă om mare).

Socotește dă-mpărat cerșetoarea p-al său bărbat (adică fieșcare îș cinstește ale sale) [f. 39r]

Suișul are și scoboriș (adică, cei ce să urcă în mare slavă, lesne să scobor în jos).

Suliță cu bold tîmp (adică, stăpîn strașnic, dar cu îndurare).

Suliță fără bold nicicum vei găsi (adică, cumplit, fără cruzime).

Supt mînușă stă ascunsă și cea mai urîtă mînă (adică, supt zmerenie, ca supt mască, cel mai fățarnic).

Supt piatra cea mai frumoasă, scorpia ascunsă zace (să zice pentru cei zmeriți, dar fățarnici, însemnînd că dă față să arată sfinți, iar pă din dos, ca un șarpe veninos).

Supt poale dă ie nouă, nici mă ninge, nici mă plooă (să zice pentru cei ce să ocrotesc dă dame).

Supt frunza cea mai proastă să găsește poamă coaptă (adică și pîntre cei proști să găsesc oameni dă ispravă).

Sus stele, jos stele, întinde-te piele (să zice pentru cei ce rabd foarte greu).

Suta mărită sluta (adică, cea cu zestre mare lesne să mărită, fie și slută).

Suflă cînd cald, cînd rece, tot dintr-o gură (adică, cînd te ajută, cînd te dărapănă, tot cu un graiu).

Să îneacă cu banii în gură (să zice pentru cei lacomi și mitarnici).

Să înoate nu i-e dat dăcît la cel ce s-a învățat la înotat (să zice pentru orce meșteșiug ce n-a învățat oarecine).

Să găsesc olăcari și dă cai proști (adică și cu cele mai proaste să găsesc oameni a să sluji).

Să joacă măgarii (să zice cînd să joacă oameni mari ca niște copii, însemnînd că să strică vremea).

Sămănăm în cîmp și cumpărăm din tîrg (să zice pentru cei ce nu dobîndesc nimic din munca lor).

Să lipi ca nuca în părete (să zice pentru vorbe nepotrivite).
Sămînța bună bun rod îți dă (adică, bine faci, bine găsești).
Să ne zică „domnișoară", fie starea cît d-ușoară (să zice pentru cei ce rîvnesc la cinste mare și-n casă pier dă foame).
Să ne culcăm doi și să ne sculăm trei (să zice ca o urare către cei căsătoriți).
Să nu dea Domnul omului cît poate răbda (arată marea răbdare a omului).
Să piară sufletul mieu împreună cu cei dă alt neam (să zice la dăznădăjduire, arătînd supărarea sufletului ce pătimește dă la alții).
Să plîng cele măritate că nu au dă bărbați parte, dar cele văduve ce să zică, cînd la inimă le pișcă? (să zice pentru cei în bună stare, cînd să plîng și ei dă a lor stare, dar cei scăpătați ce să mai zică?).
Să plînge dă zeamă grasă (să zice pentru cei ce nu cunosc binele ce au).
Săracul, cînd îmbracă cămașă nouă, atunci face Paștele (adică, săracul, atunci să înveselește, cînd oarece dobîndește).
Sărăcuță minte, unde-ai fost mai nainte? Că acum multă ești, dar nimic nu-m folosești (ne învață ca mintea s-o întrebuințăm la vremea ei, căci în urmă nu ne mai folosește).
Să sperie dă umbra lui (să zice pentru cei fricoși).
Să te săr, ca să nu te-mpuți (să zice pentru cei fără gust la vorbă). [f. 39v]
Să te faci luntre, punte, pînă vei da piste el (adică, să umbli pă apă și pă uscat, pînă îl vei găsi).
Să te duci unde a dus mutul iapa (să zice ca un blestem în glumă către cei ce fug dă la noi).
Sătulul la flămînd nu crede (adică, cel bogat nu crede celui sărac).
Să facem o cruce în perete (să zice pentru cei ce vin la noi foarte rar, ca un lucru dă mirare).
Să ceartă pă umbra măgarului (să zice pentru cei ce să sfădesc pă lucruri dă nimic).
Săgeata slujaște după săgetător (adică, unelta, după meșter lucrează).
Săgetător fără săgeată (adică, meșter fără uneltă).

Să dă pă brazdă (adică să dădă cu munca, să învață a munci).
Să ținea c-o să-nghiță un bivol și d-abia înghiți o muscă mică (să zice pentru cei ce să socotesc la lucruri mari și d-abia dobîndesc cele mai mici).
Sînge cu sînge nu să spală (adică rău cu rău nu să-ndreptează).
Sîngele apă nu să face (să zice pentru rude, însemnînd că, și dă să mînie între ele, însă mînia nu o țin multă vreme).
Scapă-l din foc ca să te bage-n foc (să zice pentru cei ce supără pă înșuși făcătorii lor dă bine).
Scapă-l dă necaz, ca să-ș bată joc dă tine (să zice pentru nemulțămitori, ce-și bat joc dă făcătorii lor dă bine).
Scara dă sus în jos să mătură, iar nu dă jos în sus (adică, pilda dă la cei mari să ia, iar nu dă la cei mici).
Schimbul nu trăiește (să zice dă către cei ce nu vor să facă nici un schimb).
Scorbia ⟨*sic*⟩ cu limba dulce te linge, și cu coada te-mpunge (arată năravul celui fățarnic).
Scuturile ⟨*sic*; țurțurii⟩, semn dă frig (să zice pentru cele ce să cunosc din oarece semne).
Scăparea lui, la barbă (să zice pentru cei ce să silesc din proști să ajungă mari cu lăsarea barbei, pentru că, din vechime, cine ajungea boier mare, îș lăsa barba ca un semn dă cinste).
Scîrna, dă ce o scormonești mai mult, mai mult și pute (ne învață că faptele cele rele și urîte să le lăsăm la uitare, că, dă le vom scormoni mai mult, mai rău ne vatămă).
Scriitorul supt masă și iscălitorul pă masă (adică, cel ce poruncește, acela mai mare, iar nu cel ce urmează poruncii).
Slugă mă duc să-m găsesc, d-ar da Domnul să nu găsesc (să zice pentru cei scumpi).
Sparge pietrele cu capul (să zice pentru cei ce să apucă cu cei mai mari ai lor, însemnînd că pă înșuși ei vatămă).
Spate la spate, ca să să poată bate (să zice în bătaie dă joc pentru cei ce nu stau la bună orînduială).
Spinii carnea ți-o sfîșiie (adică, cei răi, rău te vatămă).
Steagul cel mai vechiu, cinstea ostașului (adică, slujba îndelungată arată vrednicia omului).
Stinge focul cu paiele (adică, mai rău aprinde gîlceava cu amuțeala — cu înviarea — cu învierșunarea).

Stomahul cel tare și pietre mistuiește (să zice pentru cei lacomi la mîncare și la avere). [f. 40r]

Stăpînul, sluga casei (adică, cel mai mare, acela trebuie să slujască la toți).

Stăpîn mă duc să-m găsesc, d-ar da Domnul să nu găsesc (să zice pentru cei ce nu vor să slujască).

Stîlpii țării (adică boierii cei mai mari, ce țin țara, ca niște stîlpi).

Stîne goale dă cîini și pline dă lupi (adică noroade fără ocrotitori și pline dă jăfuitori).

Strică orzul pă gîște (să zice cînd dăruim lucruri mari celor proști).

Sfoara întreită mai multă vreme ține (adică, cei uniți mai mult țin).

Sfîntul, cît dă sărac fie, dă toți să cinstește (adică cel înțelept).

T

Talazuri mari ca niște munți, îndată nu le mai vezi, cum vîntul încetează (adică, cei mari, cum cad, nu să mai văd: și liniștirea noroadelor, cum lipsesc răzvrătitorii).

Taie și verzi și uscate (adică vorbește orce-i vine în gură, și bune și rele, și, cum am zice, flioncănește).

Taler cu dooă fețe (arată năravul fățarnicului, ce să schimbă cînd p-o față, cînd pă alta).

Tata să trăiască, capete multe (adică, cînd cel mai mare îș are puterea sa, nu ne pasă dă păgubi, avînd capitalul întreg).

Taci tu, să vorbesc eu (să zice pentru cei obraznici și pentru muieri cînd nu lasă pă bărbații lor să vorbească, arătînd că mai bine știu ele să vorbească).

Tablele lui Moisi (să zice pentru întocmirile — orînduielile — canoanele ce trebuie să rămîie nestrămutate și neschimbate totdeauna).

Te iubește soacră-ta (să zice pentru cei ce vin la vremea mesei, pînă a nu să rîdica masa).

Te doare la stomah (să zice cînd ne cere oarecine, oarece piste cuviință, ca cînd am zice „dă-ți voiu da, te vatămă").

Tivga nu merge dă multe ori la apă (adică, cele slabe, curînd să strică).

Tingire spoită (adică muiere sulemenită).

Tir mi-e baba Rada, tir mi-e Rada baba (însemnează o asemănare la înțelegere, adică tot aceea înțelegere).

Tir mi-e dracul, tir mi-e lacul (însemnează o asemănare la față și la năravuri).

Toate apele în mare să varsă și marea nicicum să umple (să zice pentru cei ce n-au saț).

Toate le are coconița, numai feregeaoa îi lipsește (să zice pentru cei scăpătați, ce vor să poarte haine domnești).

Toată apa stinge focul (adică orce mîncare satură pă om).

Toată vara ai cîntat, acum joacă necurmat (să zice către cei ce nu muncesc la vreme și-și pierd vremea în dăsfătări și, în urmă, cad în lipsă).

Toată vara cu cojoc și iarna cu curul la foc (să zice pentru cei ce pururea sînt bolnăvicioși).

Toată vara la ogor și iarna cu tăgîrța la obor (să zice pentru cei nevoiași, ce nu să folosesc cu nimic din munca lor).

Toată curva e frumoasă (arată găteala curvei).

Toată lumea are cur, dar mai cur al cui să vede (adică, tot omul păcătos, dar mai păcătos cel ce urmează păcatul dă față). [f. 40v]

Tocma în spartul tîrgului (să zice pentru cei ce vin în urma vremii).

Topor tîmp la lemnar, fără spor (adică lucru ce nu e după cum să cade nu-ți aduce nici un folos).

Tot așa, tot așa, pînă mi te-i cocoșa (arată cea necontenită și tot dă un fel urmare).

Tot un cuc nu ne cîntă în toată vremea (arată nestatornicia vremii).

Tot în via Fotii bate piatra (să zice cînd necazurile cad tot pă un obraz).

Tot începutul are și sfîrșit (adică nici un lucru nu e pă lume fără sfîrșit).

Tot grasul e frumos (arată cinstea celor bogați).

Tot calul să poticnește (adică tot omul greșaște).

Tot copaciul, dă la rădăcină să usucă (adică, toate cele rele, dă la cei mai mari încep).

Tot copaciul ce va să fie bun dă cîrlig dă timpuriu începe a să strîmba (adică năravurile cele rele dă mici copii le învățăm).
Tot mielul dă piciorul lui să spînzură (adică năpastea cade pă cel nevinovat).
Tot noi și iarăș noi (arată neschimbarea lucrurilor — slujbelor — slujbașilor).
Tot sacul își caută peticul său (adică fieșcare dă sineș îngrijaște).
Tot boul l-am mîncat și la coadă ne-am ostenit (să zice pentru cei ce cele mai mari necazuri le suferă și dă cele mai mici să supără).
Tot dintr-un lut să scoate și vasul dă undelemn și țucalul (adică, și cel bun și cel rău, dintr-o mumă amîndoi).
Tot țiganul îș laudă ciocanul (adică fieșcare ale sale și le laudă, cum meșteșiugul său, marfa sa, știința sa ș.c.l.).
Toba, c-o lovitură numai, nicicum îți cîntă (adică, cei răi, cu mică pedeapsă, nu să înțelepțesc).
Toți, ca unul (arată asemănarea oamenilor la urmări netrebnice).
Toți banii în pizda Stanii (să zice cînd toată averea ne-o prăpădim cu muierile).
Tot dintr-o căciulă scoși (adică toți d-o părere).
Tot d-un croitor croiți (adică toți asemenea la năravuri).
Toți bine aleargă, dar afară din drum (adică nu după orînduială să port).
Toți dintr-un calîp scoși (adică toți dăopotrivă).
Tu îi dai și ea paște (să zice pentru cei ce nu vor să știe dă nimeni).
Tunsul lesne să piaptănă (adică săracul lesne să gătește, că n-are ce-mbrăca).
Tăgîrță a împrumutat și sac nou acuma cere (să zice pentru cei ce cer mai mult dăcît ceea ce au dat).
Tîrgul mînie n-are (ne învață că, cînd tocmim oarece, nu trebuie să ne mîniem).
Traiu pă vătraiu (adică cel mai urît traiu).
Traista săracului cu puțin nu să umple (ne învață că, cînd miluim, să dăm oarece mai mult).
Trandafirul, cu cît mai frumos, cu atît mai puțin ține (adică frumusețea).

Trandafirul scoate ghimpi și ghimpele trandafir (adică, din cei buni ies răi și din cei răi, buni).
Trandafir fără ghimpi nicicum poți găsi (adică, cele bune, fără necazuri nu să pot afla).
Trage-mă și eu să plîng (să zice pentru cei ce să fac că nu priimesc oarece la care mult mai nainte rîvnea, luîndu-să pilda dă la mirese ce, din vechime, plîngea la cununii ca cînd n-ar fi vrut să să mărite). [f. 41r]
Trage popa clopotul să auză ocolașii (să zice pentru vestiri ce trebuie să ascultăm).
Trei ape în chiseliță (adică, rudenie dă dăparte încît nu să mai socotește dă rudă).
Trecut și pîn ciur și pîn sită (adică multe a pățit pînă a să învăța).
Trei voinici pă patru drumuri (să zice cînd nu să învoiesc nici unii, ci fieșcare este dă dăosebită părere).
Trece mere, trece pere, vine apa la măsură (adică orce, cu vreme, vine la orînduiala sa, învățîndu-ne că nu trebuie să ne dăznădăjduim).
Treci zi, treci noapte, apropie-te moarte (adică, cu trecerea vremii, ni să apropie moartea).
Tronc la inimă (să zice în bătaie dă joc cînd oarecine să face că să sfărîmă cu inima pentru oarece).
Tronc, Marico! (să zice pentru cei ce aruncă o vorbă dă nimic, o vorbă proastă și nu la vremea ei).
Trăiește, murgo, c-o să-ți dau iarbă verde (să zice la dăznădăjduire, spre mîngîiere).
Trîntorul d-a gata mănîncă (să zice pentru cei ce, fără nici o muncă, vor să mănînce d-a gata).

F

Fată mare, bese tare (să zice pentru cei ce, cu cît mai mari sînt, cu atît mai mari greșăli fac; și pentru cei ce li să aude numele dă dăparte).
Felenarul, înainte cînd noă ne merge, mai mult ne luminează (adică milostenia înaintea morții mai mult ne folosește).
Felenarul luminează, însă nu și dădăsupt (arată nedomirirea omului la ceea ce nu vede).

Ferice dă cel nalt, că dă gură piste gard (să zice pentru cei mari, ce cu înlesnire dobîndesc ceea ce poftesc).
Fie pîinea cît dă proastă, tot să cheamă țara noastră (arată dragostea cea mare ce trebuie să avem către țara noastră).
Fierul lesne rugineşte (adică lucru prost lesne să strică).
Fieşcare îş trage spuza pă turta sa (adică fieşcare îngrijaşte numai d-ale sale).
Fieşce în vasul său, iar pîntecele, vas dă obşte (arată mărimea pîntecelui ce priimeşte orce bagi într-însul).
Fiece trandafir, cu ghimpele lui (adică, şi cel mai bun, cu cusurul lui).
Fine, fine, dar porc dă cîine (să zice pentru prieteni şi rude ce să port necinstit).
Fidea cu apă (adică om dă nimic, fără nici un dar, fără nici o dăstoinicie).
Foamea pă lup îl scoate afară din pădure (adică nevoia pă om la netrebnicii îl duce).
Focul în pădure din scînteie mic⟨ă⟩ s-aprinde (adică, cea mai mare gîlceavă, din mică pricină să dăşchide).
Focul, cu cît mai mult îl zgîndări, cu atît mai mult să şi aprinde (să zice pentru zarvă, răscoale, răzvrătiri şi orce turburare, însemnînd că, cu cît mai multă pricină le dai, cu atît mai mult să şi întărîtă).
Focul, cînd s-aprinde pin mărăcini uscați, arde şi pă cei verzi (adică răul, pă lîngă cei răi, cade şi pă cei buni, precum la războaie).
Focul pă cele mai uscate mai lesne le topeşte (adică necazurile, pă cei slabi; şi cei mari, pă cei mici).
Focul ce să socoteşte stins, dă multe ori supt cenuşă să găseşte aprins (adică, dă unde nu te temi, d-acolo mai mult te vatămi. [f. 41v]
Foc să faci şi fum să nu iasă, piste putință să-nțelege (adică fapte urîte şi să nu să auză).
Foc pă foc nu stinge ⟨*sic*⟩, ci mai mult îl aprinde (adică, cel furios, cînd îl întărîți, bălaur să face; şi iute, cu iute, mai rău să aprind).
Fuga, şi dă e ruşinoasă, dar e sănătoasă (ne arată că, cu fuga, dă mari primejdii scăpăm).
Fumul să vede zioa şi noaptea arde focul (să zice pentru cele ce să urmează noaptea şi zioa din oarece semne să cunosc).

Fumul din uleiu pă albină o scoate (adică, nevoia, din casa ta, din țara ta, afară te scoate, precum streinii pă pămînteni din lăcaşurile lor — din moşiile lor).
Funia cea îndoită cu mult mai mult ține dăcît cea dăzdoită (adică, unirea, dăcît dăzghinarea).
Fum cam mare, dar frigarea cam mică (adică, numele cam mare, dar slujba — folosul, cam mic).
Fum fără foc nicicum să vede (adică, pînă nu greşim, nu să vorbeşte dă greşalele noastre).
Furcă fără fus nicicum să poate (adică, muiere fără bărbat, că cele din fire făcute a fi împreunate una cu alta nu să pot dăspărți).
Furnica, cît dă mică, şi ea te pişcă cînd o calci în picere (adică, şi cel mai mic poate ne vătăma cînd îl vom supăra).
Furnică cu furnică, fie cît dă mică, face mare moşoroiu (adică şi cei mai mici, mulți împreunîndu-să, fac mare zarvă, mare turburare).
Făina diavolului curînd tărîțe să face (adică, cele din jafuri curînd să risipesc).
Făgăduieşte marea cu sarea (să zice pentru cei ce făgăduiesc piste putința lor).
Fă-l-ăi dă teiu şi pune-i numele Mateiu (să zice în bătaie dă joc la lucruri proaste).
Fă-mă, mamă, vrăjitor, să mă fac neguțător (ne arată că, dă am şti cele din urmă, lesne ne-am îmbogăți).
Fă-mă, mamă, ca să-ți seamăn (să zice pentru cei ce mult seamănă cu părinții lor la cele netrebnice).
Fă-mă, mamă, cu noroc şi m-aruncă-n foc (ne arată că norocul e mai mare şi dăcît focul).
Fă-mă prooroc, să te fac cu noroc (arată putere piste fire).
Fără undiță, fără plasă, nici un peşte vei avea (să zice pentru fățarnici, arătînd că, cu viclene vorbe, înşală pă oameni).
Fă bine în curul dracului (să zice pentru cei ce nu cunosc facerea dă bine).
Fîntîna nu îngheață niciodată (adică, muierea, pururea caldă).
Fîntîna puturoasă împute la vale toate ale ei şuroaie (adică, după stăpîn, aşa şi slugile lui; rău stăpînul, răi şi slugile, rău stăpînul, rele şi urmările lui).

Fîn bun din iarbă proastă, anevoie a căpăta (adică, ispravă dă la cei proşti).

Flacăra, cînd vîlviieşte, din foc mare izvoreşte (adică, gîlceava cea mai mare, din mari pricini sare).

Floarea, cum să dăşchide, să vede ce rod dă (adică, cel vrednic, cum izbuteşte, îş arată dăstoinicia sa).

Floarea la floare merge (adică, orce e frumos, la cea frumoasă priveşte). [f. 42r]

Floarea, pînă n-o pui la nas, nu cunoşti ce miros are (adică, pă om, pînă nu-l încerci, nu poţi cunoaşte ce năravuri are).

Floare cu floare dragoste are, iar nu cu o putoare (adică, tineri cu tineri să înveselesc, iar nu cu cei bătrîni).

Floare la ureche (adică un lucru cam dă nimic, fără supărare).

Florile, una dă alta, cînd n-ar fi mai frumoasă, nici una s-ar arăta frumoasă (adică omul, cînd n-ar avea deosebire unul dă altul, nu i s-ar cunoaşte darurile sale).

Fluturele, cînd să-ntoarce pă lîngă vîlvoare, äripile-şi le arde (adică, cel ce să vîră în cele primejdioase, îndată să prăpădeşte).

Frica păzeşte pepenii (adică, dă frică, nu ne atingem dă oarece).

Frumos, frumos, ca dintr-un cur scos (să zice pentru cele mai urîte, în bătaie dă joc).

Frumuseţe dă maimuţă (să zice, în bătaie dă joc, pentru cele urîte).

Frămîntă făina cu picerele şi lutul cu mîinile (să zice pentru cei ce toate le urmează pă dos).

H

Haină lucrată, fie şi nepurtată, îş pierde preţul ei (să zice pentru fetele ce-şi pierd fecioria pînă a nu să mărita, însemnînd că le-a scăzut cinstea).

Hoţ pă hoţ anevoie înşală (adică, şiret pă şiret).

Hoţ pă hoţ cunoaşte (adică, nebun pă nebun, şiret, pă şiret ş.c.l.).

Ce

Ce ai cu el daca e chel? (ne învaţă să nu supărăm pă cel cu năravuri rele).

Cea mai mare corabie, fără o cîrmă bună, îndată să cufundă (adică, stăpînirea fără bună cîrmuire).

Cea mai mică scîntaie ⟨*sic*⟩ aprinde focul cel mai mare (adică, cel mai nevoiaş aduce cea mai mare supărare — cea mai mare nevoie).

Cea mai frumoasă dimineaţă are seară întunecoasă (adică, cel mai vestit şi norocit la început, pă la sfîrşit să vede nenorocit).

Ce am avut din-nceput, aceea am pînă-n sfîrşit (să zice pentru cei ce nu pot dobîndi nimic).

Ce-am fost ieri nu sînt astăzi (să zice pentru vîrstă, arătînd trecerea ei).

Ce aduce ceasul n-aduce anul (arată întîmplările vremii).

Ceea ce e curat n-are trebuinţă dă spălat (adică, sufletul).

Ceea ce vîntul ne-aduce curînd dă la noi să duce (adică, orce din întîmplare ne vine nu ţine multă vreme).

Ceea ce la roiu nici un folos aduce, nici albinei îi place (adică, ceea ce nu ne foloseşte, nici o plăcere ne-aduce).

Ceea ce la tine dă mirare, la mine cuvînt n-are (adică, ceea ce la tine să pare lucru mare, eu îl socotesc dă nimic).

Ceea ce mult atîrnă, lesne să cunoaşte la cumpănă cînd să pune (adică, încercarea cunoaşte orce dă ce dăstoinicie este).

Ceea ce s-a mîncat, s-a şi uitat (adică, ceea ce s-a cheltuit).

Ce e astăzi, nu e mîine (adică, toate trecătoare).

Ce e-n mînă, nu e minciună (adică, ceea ce avem în stăpînirea noastră, aceea numai este sigură a noastră).

Ce e pă dînsul, e şi în casă (arată proasta stare a celui scăpătat). [f. 42v]

Ce e în inima treazului, stă în gura beatului (adică, cel beat, toată taina-ş o spune în beţie).

Ce iese din pisică, şoareci mănîncă (arată năravurile cele rele, ce merg după moştenire).

[f. 43r] Ce e strîmb din fire, anevoie a să mai îndrepta (adică, cel din copilărie rău nărăvit).

Cei înțelepți graiul în inimă îl au, iar cei nebuni, inima în gură o au (adică, cei înțelepți taina o țin ascunsă, iar cei nebuni o dau dă față, că ce au în inimă țin în gură).

Cei cu plete le-au pierdut și cei chelbași le împletesc (să zice pentru cei ce să iau după mode vechi).

Cei mai mulți cu mierea-n gură și cu fierea în inimă (adică, dă față s-arată că te iubesc și pă din dos te sapă; arată năravul fățarnicului).

Cei mai frumoși ghiocei pîn mărăcini să găsesc (adică, cele mai frumoase, pîntre cele proaste și cei mai buni, pîntre cei mai mici).

Cei mari pă cei mici picerele-și le șterg (adică nu-i bagă în seamă).

Cei mai mulți multe vor, cum și unul, la toate poftește (arată trebuințele omenești).

Ce intră în gura lupului, anevoie iese (adică, ceea ce ia cel mai mare dă la cel mai mic, anevoie să mai dă înapoiu).

Ce intră în pămînt, curînd să uită (adică, cel ce moare).

Ce intră-n gură nu e păcat, ci ceea ce iese din gură, aceea mare păcat (adică, mai mult păcătuim cu gura, pîrînd, dăfăimînd, grăind dă rău ș.c.l., dăcît cu mîncarea dă carne în zile dă post).

Cei sănătoși pă cei bolnavi caută (adică, cei cu minte, pă cei fără dă minte).

Cei fără dă ochi, călăuză la cei cu ochi (să zice cînd cei proști dă minte poruncesc celor învăsați.

Cei ce cîntă toată vara, iarna joacă pă para (adică, cei ce-și pierd vremea dă muncă în dăsfătări, în urmă n-au ce mînca).

Ce căpătăm astăzi, ne ține dă astăzi pînă mîine (arată proasta stare celor scăpătați).

Cele crude, dă nimic bune (adică, cele nesăvîrșite).

Cele mai tari înnodături, mai lesne să rup (adică, cea mai mare dragoste, îndată să pierde).

Cele mici le-ai lăpădat, cele mari ai căutat; acum înoată ca un cîine, ca să poți scăpa mai bine (să zice pentru cei ce, alergînd după mai mari slujbe, cad în mai mari necazuri).

Cele bune și plecute ⟨*sic*⟩, pentru bătrîni sînt făcute (să zice spre mîngîierea celor bătrîni).

Celui ce i-e frică înfricoșează pă ceilalți (să zice pentru cei nevoiași, cînd vor să să arate și ei dă voinici).

Cel încălțat cu papuci nu cunoaște pă cel cu opinci (să zice pentru cei mari, ce să fac că nu cunosc pă cei mici).

Cel însărcinat, pururea cocoșat (adică, să pleacă sărcinii).

Cel voinic nu să bate cu umbra, nici p'întunerec (adică, cu cei slabi, nici pîn ascuns).

Cel gol trebuință n-are d-a-ș păzi hainele sale (adică, cel sărac n-are dă ce să îngriji). [f. 44r]

Cel cu ochi mînă pă cel fără dă ochi, că dimpotrivă amîndoi să poticnesc (adică, cel învățat pă cel prost trebuie să îndrepteze, iar nu dimpotrivă).

Cel cu perucă nu cam heretisește (adică, cel vinovat nu cam grăiește, ca să nu să prinză).

Cel mai tare roade osul cel mai mare (adică, cel mai puternic ia parte mai mare).

Cel mai frumos trandafir, fără ghimpi nicicum să află (adică, și cea mai frumoasă, fără nici un cusur nu să poate).

Cel mai bun vînător, cel ce vine cu vînat (adică, cel ce sporește, acela mai dăstoinic).

Cel mai bun, mai prost (să zice cînd toți dăopotrivă proști).

Cel nepoftit, locul lui după ușă (să zice pentru cei obraznici ce merg la mese streine nepoftiți).

Cel pă jos cu cel călare anevoie să învoiesc (adică, cel mic cu cel mare și cel slab, cu cel tare).

Cel scopit nu cunoaște cinstea fetei (adică, cel nesimțitor nici o cinste cunoaște).

Cel scopit nu să-nțelege că dă voie să-nfrînează (adică, cel fără putere).

Cel flămînd n-are urechi dă ascultat (adică foametea n-ascultă nici o poruncă).

Cel ce joacă pururea umblă (adică, cel ce să silește nu lipsește din muncă).

Cel ce lucrează la pămînt înalță stogurile pă pămînt (adică, să îmbogățește).

Cel ce privește la joc mai bine judecă dăcît cel în joc (adică, cei pă dinafară dăcît cei ce urmează slujba lor).

Cel ce să rătăcește înapoiu să întoarce și niciodată ajunge (adică, cel ce umblă încoace și încolo, fără nici o ispravă, niciodată înaintează).

Ce mai sculă! (să zice în bătaie dă joc pentru cele dă nimic, ce nu ne plac).

Ce mi-eşti bun, ce mi-eşti bun, dacă dormi în cur? (să zice pentru cei nevoiaşi).

Ce pă apă nu curge (să zice pentru lucruri grele şi proaste, ca o piatră ce cade la fundul apei).

Cerul curat dă trăsnet nu să teme (adică, cel nevinovat nici o temere are).

Cerneala nu să prinde pă hîrtie unsă (adică, cel ce să păzeşte nu să molevseşte).

Cerbul cu iepurele să sfădesc amîndoi cine din amîndoi are picior mai uşor (să zice pentru cei ce sfădesc pă ale lor daruri fireşti).

Ce să naşte din găină rîcîie la pămînt (adică, copiii, după părinţi).

Cetatea, cînd flămînzeşte, dă vrăjmaşi să stăpîneşte (adică, cel ce n-are ce mînca slugă să face altuia).

Ce brumă e racul, ca să-ţi dea şi zeamă bună? (să zice pentru slujbele cele proaste).

Ce-ţi lipseşte, chelule? Tichie cu mărgăritar (să zice pentru cei scăpătaţi ce vor să împodobească, tocma ca cei mari).

Ce ştie satul, nu ştie bărbatul (adică, mai multe află streinii dăcît bărbatul, dă ale muierii. Şi mai multe află norodul dăcît domnul).

Ci

Cizmarul pentru cizme numai răspunde, iar nu şi pentru nădragi (adică, fieşcare pentru slujba sa —.pentru meseria sa).

Cizma, fie cît dă frumoasă, daca la picior te strînge, dăparte să lasă (să zice pentru cele ce ne supără, arătîndu-ne că trebuie să ne dăpărtăm dă ele, fie cît dă scumpe). [f. 44v]

Cine aleargă să poticneşte (adică, cine să pripeşte greşaşte).

Cine aleargă după vînat îş pierde locul său (adică, cine aleargă după nădejdi pierde ce are-n mînă).

Cine alege, culege (să zice pentru cei ce, tot alegînd, ajung să iau ⟨*sic*⟩ orce să întîmplă, fie cît dă prost, ca la culesul viilor, cînd să culeg strugurii d-a rîndu, bun şi rău, fără nici o alegere).

Cine pleacă mai dă dimineaţă ajunge mai nainte (adică, cine din vreme să căpuieşte, să îngrijaşte, acela dobîndeşte).

Cine a plătit, acela să şi joace (adică, cine e dă vină, acela să şi sufere şi cine a muncit, acela să să şi folosească).

Cine are coade multe anevoie le tîraşte (adică, cine are fete multe, anevoie le iconomiseşte).

Cine are parte dă Dumnezău pă pămînt are parte şi dă cel din cer (adică, cine are ajutor pă pămînt îl ajută şi cel din cer).

Cine are piper mult pune şi în curcut (adică, cei bogaţi îşi aruncă banii şi unde nu să cuvine).

Cine are fete multe însoară mulţi măgari (adică le dă după orcine să întîmplă, fie cît dă proşti).

Cine are barbă mare minte nicicum are (adică socotesc că mintea stă în barbă).

Cine are barbă să îngrijaşte dă pieptene (adică, cine are casă trebuie să îngrijască d-ale casei).

Cine are bătrîn, să-l vînză şi cine n-are, să-l cumpere (arată trebuinţa şi netrebuinţa ce avem dă bătrîni, după întîmplări).

Cine a băşit, a greşit, cine a spus, în gură-i i s-a pus (ne învaţă să nu grăim dă cele urît urmate, nici să rîdem dă greşalele altora).

Cine-o rîde, gura i s-o întinde (ne învaţă să nu rîdem dă alţii).

Cine o dată s-a-mbătat, anevoie să dăzbată (adică, cine să învaţă cu năravuri rele, anevoie să dăzvaţă).

Cine umblă încet, merge dăparte (adică, cine nu să pripeşte, mult sporeşte).

Cine umblă zioa nu să poticneşte (adică, cu lumină nu greşim).

Cine umblă cu crucea în sîn, ca crucea uscat rămîne (adică, cine e prea drept, tot sărac rămîne).

Cine umblă cu curul în dooă luntre, în nici una este (adică, cine slujaşte la dooă slujbe, la nici una să găseşte).

Cine umblă cîrpindu-să, mai rău să rupe (ne arată că cele dă tot vechi, mai bine din nou să le facem, dăcît să le cîrpim).

Cine umb⟨l⟩ă prea lată, rămîne crăpată (adică, cine cheltuiește piste măsură, curînd istovește).
Cine un clopot numai aude, un sunet numai înțelege (adică, judecătorul ce numai pă unul ascultă, numai ale aceluia ziceri înțelege).
Cine în urmă vine, acela închide ușa (adică, cine în urmă rămîne, acela slugă să-nțelege).
Cine va să-ș ucigă cîinele său, dăstul e să zică că e turbat (adică, cine va să-ș pedepsească sluga sa, dăstul e să-i găsească o vină cît dă mică). [f. 45[r]]
Cine joacă în oră și nu dă din mîini? (adică, cele neapărate, trebuie să le urmăm).
Cine caută vreme, pierde vremea (ne învață că nu trebuie să întîrziem prea mult la lucru ce cere pripă, că atunci pierdem și vremea ce o avem în mînă; și să zice pentru cei ce dă zi piste zi la orce lucru).
Cine cal strein încalecă, curînd dăscalecă (ne arată că, cu lucru strein, nu ne putem slujì multă vreme).
Cine cască, doarme (arată starea celor leneși și somnoroși).
Cine cu capul dă multe praguri să lovește, acela în urmă mai bine să socotește (adică, cel ce multe pate).
Cine cu porcii să amestecă, îl bagă în noroiu (adică, cine cu cei proști să amestecă, prin cîrciumi lăcuiește).
Cine cîinele-ș îl iubește, n-are frică dă tîlhari (adică, cine pă supușii săi iubește, n-are frică dă împotrivitori).
Cine cîntă, nu joacă (adică, cel ce poruncește, nu lucrează, nu slujaște).
Cine la toți pișpăiește, buzele i să topește (să zice pentru pîrîtori ce trăiesc cu pișpăitul, însemnînd că pă însuși ei vatămă).
Cine la tîrg după tîrg vine, să-ntoarce cu marfa înapoiu (să zice pentru cei ce nu îngrijăsc la vreme).
Cine leapădă floarea, nu simte mirosul ei (adică, cine zgornește pă cel bun, nu-i cunoaște darul lui).
Cine mai mult să teme, acela uită ușa dășchisă (adică, cine mai mult să păzește, acela mai lesne greșaște).
Cine mai puțin mănîncă, are și mîine ce mînca (adică, cine să iconomisește are totdeauna).
Cine mișcă, pișcă; cine șade, coada-i cade (adică, cel leneș piere dă foame, iar cel ce muncește pururea capătă oarece).

Cine mult te-mbrățișează, nu știe să te strîngă (adică, cine-ți arată multă dragoste, nu te iubește, nu îngrijaște dă tine).
Cine muncește și nu să nădușaște? (arată că cel ce muncește trebuie să sufere).
Cine mănîncă ou și nu să pică? (ne arată că orce faptă să vede, pentru că ne pătează).
Cine-ș mănîncă sămînța dă in, îș mănîncă cămașa (adică, cine-ș cheltuiește tot capitalul rămîne gol).
Cine mănîncă ceapă și nu lăcrămează? (adică, cine greșaște și nu să căiește?).
Cine n-are carte, n-are nici parte (adică, cine n-are ajutor, nimic dobîndește).
Cine n-are frumoasă, pupă și mucoasă (să zice pentru cei ce să mulțumesc pă mai prost, cînd n-au mai bun).
Cine n-ar vrea să fie ban? (adică toți rîvnesc la mai mari lucruri — la mai mari slujbe).
Cine nicicum s-a udat dă ploaia zădărniciei, dă stropituri însă nicicum a scăpat (adică, nici unul, fără cea mai mică zădărnicie).
Cine nu va să frămînte, toată zioa cerne (să zice cînd nu vrea să săvîrșim oarece și dăm zi piste zi, găsind felurimi dă pricini).
Cine nu caută pă dracul îl găsește, dar cine îl caută? (să zice pentru cei ce-ș caută beleaoa lor înșuși ei, fără nici o pricină). [f. 45[v]]
Cine nu chiorește, la semn nu nemerește (adică, cine nu să socotește, pururea greșaște).
Cine nu pleacă dă dimineață în urma tuturor rămîne (adică, cel ce nu să îndeamnă din vreme nu izbutește).
Cine nu-ș va binele, să nu ie-l dea Domnul (să zice pentru cei ce-și vor răul lor).
Cine nu-ș laudă casa, casa pă el cade (să zice pentru cei ce-și laudă marfa lor dă vînzare, că într-alt chip rămîne nevîndută).
Cine în cursă a căzut și pă cursă n-a văzut? (adică, cine s-a înșălat și pă înșelător nu l-a cunoscut?).
Cine-mparte, partea-ș face (adică, împărțitorul, partea cea mai mare — cea mai bună, pururea ia).
Cine-n tărîțe să amestecă, porcii îl mănîncă (adică, cine petrece cu cei proști, să necinstește dă către aceia).

Cine-ntreabă dă durere pă lîngă frumuseţe? (să zice pentru cele ce să gătesc cu vătămarea lor, cum cele ce foarte tare să strîng cu corseturile şi cele ce-şi scot perii după obraz cu zmulgătoarea, ca să să arate mai frumoase).

Cine piatră rostogoleşte, pă el să loveşte (să zice pentru cei ce, cu răul ce vor să facă altora, mai mult pă ei vatămă).

Cine piste măsură mulge vaca şi oaia sa, în loc dă lapte, sînge scoate (să zice pentru cei ce piste măsură pă norod împovăresc cu dăjdii, arătînd că, în loc dă dobîndă, pagubă dobîndesc, că pă toţi îi pierd).

Cine poate, oase roade, cine nu, nici carne moale (arată puterea celor prea puternici, ce fac orce vor).

Cine poate să doarmă alăturea cu leul? (arată cruzimea celor cumpliţi către cei mai mici).

Cine purcei hrăneşte, porci va avea (adică orce hrăneşti, d-acel soiu vei avea. Şi cu orce fel dă oameni te vei sluji, după aceia şi slujba).

Cine pă altul plînge, ochii lui ş-îi scurge (arată că, plîngînd dă mila altuia, pă înşine ne vătămăm).

Cine păzeşte sofraoa, mănîncă ciorbaoa (adică, cine vine la vreme să împărtăşează dă oarece).

Cine pă leu dăşteaptă, spre a lui peire îl dăşteaptă (adică, cine dă pricină celui rău, luiş îş face rău).

Cine pă lîngă drum zideşte, mulţi stăpîni dobîndeşte (adică, mulţi musafiri din călători).

Cine sapă groapa altuia, întîiu el cade-ntr-însa (adică, cine gîndeşte şi să sileşte la răul altuia, întîiu el pate acel rău).

Cine sare cam sus, îndată cade jos (adică, cine va să să înalţe, îndată alunecă).

Cine sare multe garduri îi dă un par în cur (adică, cine urmează multe rele îi dă şi dă capul lui un rău).

Cine s-atinge dă zmoală şi nu să mînjaşte? (adică, dă netrebnicii şi nu să poticneşte?).

Cine s-atinge dă mărăcini nevătămat nu scapă (adică, dă cele rele).

Cine socoteşte cîte foi intră-n plăcintă niciodată mănîncă plăcintă (să zice pentru cei leneşi i pentru cei fricoşi şi pentru cei scumpi, arătînd că niciodată la nimic sporesc. [f. 46r]

Cine să ia după muscă, îl duce la scîrnă (adică, cine ascultă pă nebuni, în blestemăţii îl bagă şi cine să ia după cei proşti, pîn cîrciumi îl bagă).

Cine să îndură dă cuiu pierde şi potcoava (ne învaţă că cele stricate îndată să le dregem, ca să nu le pierdem dă tot; şi să zice pentru cei scumpi).

Cine să naşte breaz, breaz moare (să zice pentru cei din fire rău năraviţi, ce nu-şi pot schimba năravurile cele rele).

Cine să pleacă vremii, cîştigă vreme (adică cine să poartă după vreme, pururea dobîndeşte).

Cine să scoală mai dă dimineaţă, acela e mai mare (să zice cînd ne lipseşte stăpînul, însemnînd că orcine va şi ceea ce va, aceea porunceşte şi că cine apucă mai nainte, acela mai bine nemereşte).

Cine sădeşte vie, din rodul ei mănîncă (adică, fieşcare, din munca sa).

Cine scuipă, anevoie linge (să zice pentru cei mari ce supără pă cei mici, fără a-i mîngîia şi pentru cei ce nu-şi cunosc greşalele lor).

Cine scuipă în sus, îi cade pă obraz (arată că cine necinsteşte pă cei mari, pă sineş vatămă).

Cine strînge cărbuni cu mîna altuia, nici să mînjaşte, nici să arde (să zice pentru cei ce să folosesc cu peirea altora).

Cine te învăleşte, acela te şi dăzvăleşte (să zice pentru cei făţarnici).

Cine te întreabă dă ce păr îţi este căciula? (adică, cine va să te ştie, nimeni te bagă în seamă).

Cine fuge dă la moară, să întoarce fără mălaiu (adică, cine fuge din slujbă, rămîne fără nici un folos).

Cine hainele şi le păstrează, le are pă jumătate (ne învaţă să ne păstrăm averea, că, păstrîndu-o d-abia pă jumătate, o putem avea).

Cine fără ăripi munceşte să zboare, pururea îl vezi că cade în bot (adică, cei ce fără putere să silesc la cele ce cer mare putere).

Cine să învaţă, la groapă să dăzvaţă (adică, năravurile cele rele, ce dă mici copii le învăţăm, pînă la sfîrşit nu le pierdem).

Cine bate fierul rece, nimic nu foloseşte (adică, urmează împotriva cuviinţei).

Cine doarme cu undița în mînă, fuge peștele din mînă (adică, cine nu priveghează, pierde ceea ce are).

Cine doarme, nu i-e foame (adică, cel orb, la minte nu simte).

Cine botează, cutează (adică, are îndrăzneală către aceia pă care botează).

Cine doarme pă pat moale, nu doarme în odihnă (adică, cei mari, ce, dă multe griji, nu pot dormi în odihnă).

Cine doarme pă pămînt, n-are frică să cază cînd să întoarce (adică, cel sărac, cînd i să întîmplă vreo nenorocire, n-are ce mai scăpăta).

Cine doi iepuri gonește, nici unul dobîndește (adică, cel ce dăodată dă dooă lucruri să apucă, nici una săvîrșaște).

Cine dodată multe trepte va să sară, piciorul și-l frînge, fără nici o greșală (adică, cel ce, din mic, dodată va să să înalțe, îndată scapătă dă tot).

Cine dăgrab să urcă, dăgrab la pămînt să culcă (adică, cine dăgrab să înalță, dăgrab și scapătă). [f. 46v]

Cine pă șarpe dă coadă-l apucă, îndată să mușcă (să zice pentru cei ce nu știu cum să răsplătească).

Cine dă cuvînt nu ia, dă falangă peșin ia (adică, pă cei neînțelegători, cu pedeapsa îi putem înțelepți).

Cine dă, luiș dă; cine face, luiș face (adică, atît cele bune, cît și cele rele ce vom face, la noi să întoarce).

Cine dă foc trebuință are, în cenușă îl găsește (adică, la cei ce păstrează, pururea găsești oarece, precum focul ce să păstrează în cenușă).

Cine ți-a scos ochiul? — Frate-mio. — D-aceea ți l-a scos așa dă adînc (arată răutatea celor mai dă aproape, cît dă mare este).

Cine-ș zgornește cîinele din casă, iș pierde pă păzitor (adică pă sluga cea dreaptă).

Cine-ș bagă în butuci picerele sale sau mîinile în cătuși, cînd minte întreagă are? (adică, cei înțelepți nu greșăsc dă voie).

Cine-ș bagă mîna în uleiu dă miere, pentru puțină miere mîna-mpunsă o scoate (adică, pentru un mic folos, ne băgăm înșine în primejdii).

Cine-ș bagă mîna-n miere și nu-ș linge degetele? (arată că piste putință a nu împărtăși oarecine din ceea ce-i intră în mînă).

Cine nu poate răbda, nu mănîncă poamă coaptă (adică, nu dobîndește lucru bun).

Cinstea cinste cere (ne învață să cinstim, daca vrem să ne cinstească).

Cinci degete la o mînă, împrăună născute, împreună crescute, și unul cu altul nicicum să potrivește (arată neasemănarea oamenilor și mai ales a fraților).

Cioara, cînd a întrebat-o: „Ce pasăre mai frumoasă?", ea a arătat pă puii ei (adică fieșcare ale sale mai mult le cinstește).

Cioară albă nu să poate (adică, mojicul, nicicum om).

Cioară lîngă cioară zboară (adică prost după prost să ține și mojic, după mojic).

Cioacă cu cioacă să-nțelege (adică prost, cu prost și mojic, cu mojic).

Ciocanul fără gălăgie nici un lucru săvîrșaște (adică munca fără luptă nimic nu sporește).

Ciorile cînd crăncănesc, la zavistie gîndesc (adică, cei proști, cînd cîrtesc, dă zavistie să învitesc).

Ciorba încălzită mult strică la stomah (adică, pacea cea dă silă mai mult ne vatămă).

Ciorbă lungă, să ne-ajungă (adică lucru prost).

Ciobanul cînd va voi și pă țapi îi mulge, dar, în loc dă lapte, sînge va scoate (să zice pentru cei ce piste măsură supără pă supușii lor).

Ciobanul nezdravăn oile sale risipește (să zice pentru stăpînii cei răi ce-și risipesc noroadele).

Ge

Geaba vii, geaba te duci, geaba spargi niște papuși ⟨*sic:* papuci⟩ (arată zădărnicia lumii și că în zadar alergăm după nădejdi).

Geaba cu caprele te slujăști la arie (să zice cînd nu ne slujîm cu cele ce să cuvine).

Geaba bați toba la curul surdului (arată zadarnica vorbă cu cel ce nu te ascultă).

Genuchele, cu mult mai aproape dăcît călcîiele, la trup (arată că mai mult iubim pă cei dă aproape dăcît pă cei streini).

B

Bani albi dă zile negre (arată ajutorul ce avem dă la bani, la vreme dă nevoie).

Banul ascuns în pămînt, nici crește, nici rodește (să zice pentru cei scumpi, ce-și îngroapă banii în pămînt, arătînd că nici un folos au dă la ei). [f. 48r]

Banul, ochiul dracului (ne învață să păstrăm banii ascunși, pentru că vederea lor îndeamnă pă om la urmări netrebnice).

Banul grăiește (adică, cel bogat).

Banul, pasăre cu ăripi (adică lesne zboară).

Banul rău nu să pierde (adică, cei răi nu pier curînd).

Bate ale drumuri (adică umblă în zadar).

Belește boul pînă a nu-l tăia (să zice pentru cei foarte cumpliți și fără milă).

Bine-i cîntă cucul (să zice pentru cei ce tot bine le merge).

Boala intră cu carul și iese pă urechea acului (adică lesne intră și anevoie iese).

Boul ară și calul mănîncă (adică, cel slab muncește și cel tare mănîncă munca celui slab).

Boul, cu încetul, dăparte merge; dă-l silești, să poticnește (ne învață să nu silim pă supuși piste puterea lor).

Boul cu bivolul anevoie trag la jug (arată nepotrivirea lucrurilor).

Bondocul, orunde să va urca, tot bondoc rămîne (adică, cel prost dă minte, în cea mai mare cinste, tot prost să-nțelege).

Bostană fără pîndar (adică norod fără stăpîn și avere fără îngrijitor).

Bobocii pă gîște vor să le-nvețe să-noate (adică, cei proști pă cei învăsați și cei mici pă cei mari).

Bucata, mai mare dăcît fărmitura (adică păcatul, dăcît greșala).

Bucată bună, cine o leapădă? (adică, lucru bun, cui nu-i place?).

Bune sînt hainele late, dar la călugări numai sînt date (arată fericirea călugărilor la toate).

Bun e Domnul, mare e noaptea (ne învață să nu dăznădăjduim).

Bun e Domnul, dar și dracul meșter bun (să zice la întîmplări ecstraordinare și împotriva cuviinței). [f. 47v]

Bună e polița, dar zăbovește la plată (adică, treaba ce nu să săvîrșaște prin însuș stăpînul, mult zăbovește prin alții).

Bună e și mămăliga, cînd ne lipsește pîinea (adică, cînd ne lipsesc cele mai bune, ne folosesc și cele mai proaste).

Bună dimineața, ochelarilor, rămîneți sănătoase, fetelor (să zice pentru cei bătrîni, cînd încep a pune ochelari la ochi, arătînd că nu mai sînt dăstoinici a face curte muierilor).

Bună țară, rea tocmeală (să zice pentru cea rea ocîrmuire, la o țară bună).

Bun, să-l pui la bubă (să zice pentru cei blînzi, arătînd bunătatea lor).

Bun dă alții, rău pentru el (arată pă risipitori).

Bun dă minuni (să zice pentru cel ce e pricina răutăților).

Burieni să găsesc și în cea mai bună grădină (adică, oameni proști, cam pătutindenea).

Buricul, pururea în mijloc (adică, orce la locul său, cum și domnul în mijlocul norodului).

Burduf dă brînză în seama cîinilor (să zice pentru cele ce să dau în păstrare la risipitori).

Butia îți dă vinul ce are într-însa (adică orcine, cu ce poate îți slujaște).

Butia, cu un cerc, nicicum să leagă (adică, cel cumplit, cu o pedeapsă numai, nu să înfrînează și tiranul, cu o lege numai).

Butia, cînd să umple, începe a piști (adică, norodul, cînd piste măsură să supără, începe a cîrti). [f. 48v]

Buba îl mistuiește și el să rumenește (să zice pentru cei ce să mîndresc cînd averea lor o istovesc și pentru cei ce să împodobesc la sfîrșitul vieții).

Bășina, vîntul său cu⟨m⟩ și l-a luat, peșin a și răsuflat (să zice pentru cei ce nu pot păstra multă vreme cele dă taină).

Blînd și dulce ca un mănuchiu dă ghimpi (să zice pentru cei cumpliți și crunți, în bătaie dă joc).

Brezaia, cît dă mult să va găti, tot brezaie rămîne (să zice pentru cele urîte muieri, cînt ⟨*sic*⟩ să gătesc piste fire).

Broasca s-a mîniat pă baltă (să zice pentru cei mici, cînd să mînie pă cei mari, ce nu vor să știe dă ei).

Broscoiul, cînd începe, toate celelalte broaşte după el strigă (adică, cei mici după cei mari să iau).

Brînză bună, în burduf dă cîine (arată pă cei învăsaţi, dar nebuni şi cu năravuri rele).

D

Dai, n-ai (adică giumertul niciodată are).

Dau cuile şi-m rămîn potcoavele (să zice pentru cei ce jăfuiesc, însemnînd că la cercetare puţin dau şi mult le rămîne).

Daca e curcă, ce să încurcă în calea vînătorului? (ne învaţă să ne ferim dă cei ce ne gonesc).

Daca e bătrînă şi e bună dă vînă! (să zice pentru cele ce, şi dă le-a trecut vremea lor, dar tot pot ne folosi).

Daca e dă jaf, jaf să fie (să zice cînd nu mai e milă şi îndurare).

Daca zici că te-ai căit, dă ce la nuntă ai venit? (să zice pentru cei ce să căiesc cînd nu mai e vreme).

Daca la nuntă eşti chemat, ce mai aştepţi şi nu alergi? (să zice cînd ne cheamă la cele dă veselie, însemnînd că nu trebuie să zăbovim).

Daca la păr, mincinos, dar la graiu, cu cît mai virtos? (să zice pentru cei ce-şi văpsesc părul, arătînd că, precum la păr, aşa şi la vorbă mincinoşi).

Daca nu e cap, vaiu dă picere (adică, cînd n-avem bun stăpîn, vaiu dă norod).

Dac-ar face toţi copacii flori, dac-ar face şi muştele miere, dac-ar face şi trîntori⟨i⟩ roiu (să înţelege pă dinafară că am avea mare îmbilşiugare. Şi să zice pentru cei leneşi ce nu mu⟨n⟩cesc şi pentru cei ce nu sînt dăstoinici dă nimic, ce nu ne dau niciun folos).

Daca te laşi moale, te bagă în foale (adică te supune).

Daca trece Sîntă-Măria, cacă-ţi pălăria (să zice pentru cele ce nu mai sînt dă trebuinţă, după vremea lor).

Daca floarea ţi-o păzeşti, rod bun dobîndeşti (să zice pentru cele ce trebuie să păstrăm).

Daca dracul a mîncat plăcinta, crăpătorul e dă faţă (să zice pentru cei ce tăgăduiesc oarece, cînd semnele îi vădesc).

Darea vede marea (adică, cu dare, vezi şi faci orce).

Dec! Şi popa cu roche! (să zice cînd ne mirăm dă oarece neobişnuit; după cum s-a mirat oarecine, cînd întîiaş dată a văzut pă popă în biserică cu sfita, ca cu o roche). [f. 49r]

Dec! Şi plevuşca, peşte! (să zice pentru cele ce nu li să cuvine a fi oarece).

Degetele să-m trăiască, inele multe (să zice cînd nu vrem să ştim dă cele mai proaste, dă cele ce nu ne plac).

Degetul cel mare, cu mult mai mic să vede dă celelalte (adică, cel mare, mai mic să-nţelege, că la toţi slujaşte).

Din vale la deal cînd tu te urci, tot te mai poţi popri, iar din deal la vale, pînă nu vei da în brînci, nicăiri te mai popreşti (să zice pentru cei ce aleargă spre dărăpănarea lor).

Din vacile Golescului (însemnează soiu bun).

Din gură, miere, iar din inimă, otravă (să zice pentru făţarnici, arătînd năravul lor).

Din coadă, opincă (adică, din prost, mai prost).

Dincotro vîntul mă bate, tot mă frige şi mă arde (arată supărarea cea din toate părţile dopotrivă).

Din cal, măgar (să zice cînd scoboară pă oarecine în mai mic cin, în mai mică slujbă).

Dincotro ne bate vîntul, ni să-ntunecă cuvîntul (adică, n-avem ce mai zice, cînd ni să-mpotrivesc cei mai mari).

Din lac, în puţ (să zice cînd dintr-o primejdie mai mică cădem într-alta mai mare).

Din mine, din tine, peri puţa finii (să zice cînd piere oarece dintre noi şi toţi tăgăduim că n-am luat-o).

Din nas, zeama cea mai urîtă (adică, din cele spurcate, spurcăciuni iese şi, dă la cel prost, prost cuvînt auzi).

Din noroiu tot vei mai mînca ceva, iar din uscăciune, mai nimic (adică, mai bine cu ploaie dăcît fără ploaie).

Din petece, căptuşală, mare greşală (adică, meremet cu vecheturi, mai multă pagubă).

Din picătura ce cură, butia să umple pînă în gură (adică, cu puţintelu, mult dobîndim).

Din pisică, şoarece, unde s-a mai pomenit? (să zice pentru cele piste fire).

Din somn, la masă, coconiţa noastră (arată lenea oarecăruia).

Din scaiete, vreodată, trandafir şi micşunea nu să vede c-odrăslea (adică, din lucru prost, să iasă oarece bun).

Din teie, curmeie (să zice cînd, cu trențe, vrem să cîrpim oarece).

Dintele cînd te doare, cu cleștele să domoală (adică, răul, cu dăpărtarea și numai să vindecă).

Dintele minții, la muiere, tocma după moarte iese (adică muierea după moarte dobîndește minte).

Din tivgă amară, în zadar iei sămînță (adică din cele proaste).

Din tigaie, pă foc (adică, dintr-un rău, la mai rău).

Din treapta cea mai dă jos cînd vei aluneca în jos, lesne te mai scoli dă jos, iar din cea mai dă sus, anevoie mergi în sus (adică, din mare cînd vei scădea, anevoie mare te mai faci, iar din mic, mare, mai cu înlesnire).

Dintr-o zi pînă-ntr-alta, cît ne ținem viața (să zice pentru cei scăpătați).

Dintr-un lemn iese și cruce și măciucă (adică, dintr-un om bun iese și buni copii și răi). [f. 49v]

Dintr-un ⟨*sic*⟩ scînteie cît dă mic, foc mare să aprinde (ne învață să ne îngrijim dă cel mai mic rău, că, lăsîndu-l, foarte mare să face. Cum și dă cea mai mică pricină, că mare gîlceavă să aprinde).

Dinții dă lup nu să sperie dă mii și sute dă oi (adică, cel voinic, dă nevoiași și cel cumplit, dă cei blînzi).

Din cea mai mică scîntaie, focul cel mai mare (adică, din cea mai mică pricină, gîlceava cea mai mare). [f. 50r]

Din ceea ce știe, gîndul nu ș-îl schimbă (să zice pentru cei ce nu-și schimbă năravurile și pentru cei îndărătnici).

Din cele bune și drepte, dracul pă jumătate luiș îș face parte, dar din cele rele, ce nu ne va cere? (să zice pentru cele ce adunăm din hrăpiri și jafuri, însemnînd că toate le pierdem).

Din ciur, în dîrmon (să zice cînd foarte rău ne frămîntă oarecine, aruncîndu-ne din mai mici necazuri în mai mari nevoi).

Din bucățele, cojocarul blană mare face (arată că, cîte puțin adăogînd, sumă mare dobîndim).

Doarme iepurește (adică, cu ochii dășchiși; și să zice pentru cei ce bine priveghează).

Doarme butie (adică foarte greu; și să zice pentru cei adormiți).

Doi pepeni la o mînă nu să pot ținea (adică dooă slujbe unul nu le poate căuta).

Doi ochi văd mai bine dăcît unul (adică doi îngrijitori).

Doi pă unul, lesne-l face ca nici unul (arată puterea celor mai mulți).

Dooă alune, cît dă mici, pavăză la o nucă mare (adică doi mici păzesc pă unul mai mare).

Dooă căpățîne într-o căciulă (adică, cei ce au tot un gînd — tot o părere).

Dooă muieri și o gîscă face Tîrgul Cucului (arată gălăgia și zgomotul ce fac muierile cînd vorbesc, fie cît dă puține).

Dooă piei după o oaie (să zice pentru cei ce cer îndoită dajdie).

Domnul gonește cu carul (arată îndelunga răbdare a lui Dumnezău).

Domnul din furtuni multe corăbii a scăpat (adică pă mulți i-a scăpat din primejdii; și să zice spre mîngîierea celor supărați).

Dor dă noră, în cur dă soacră (arată proasta dragoste a nurori⟨i⟩ către soacră).

Dohtore, vindecă-te mai întîiu pă tine (să zice către cei ce pă alții sfătuiesc, în vreme ce însuși ei au trebuință dă sfătuire și pă însuși ei nu sfătuiesc).

Dohtorul, c-o buriană, cea mai mare boală o scoate afară (să zice pentru cei ce, cu o mică bagatelă, întîmpină cel mai mare rău).

Dobînda lungă rupe ciochina (să zice pentru cei ce să lăcomesc* la mare dobîndă și, pă lingă dobîndă, pierd și capetele).

Dulceața, cît dă dulce, după moarte însă, nici o poftă mai aduce (arată că orce la vremea ei să cuvine, căci, în urmă, în zadar să socotește).

Dulce le înghiți, amar i să le scoți (să zice pentru jăfuitori).

După a lui față firea lui dă față (să zice pentru cei urîți ce au și faptele lor urîte, ca fața lor).

După a noastră scăpare, nici un sfînt cinste mai are (adică, după ce scăpăm dă orce primejdie, nu ne mai aducem aminte dă cele sfinte).

* *rîvnesc*

După arc, și săgeata (arată asemănare; adică, după meșter, și lucru lui, și după om, și cinstea ș.c l.).

După a noastră privighere, cîinii să-nveselesc, că pururea a mînca oarece găsesc (să zice cînd dăm slobozenie celor cumpliți și jăfuitori, neîngrijind nimic dă norod). [f. 51r]

După icre verzi aleargă (să zice pentru cei fermecați, ce umblă neștiind unde merg).

După o cățea mulți cîini să țin (arată starea celor dăzfrînate).

După orînduială, cîrpeală, Dumnezău să-și facă milă (să zice pentru starea celor scăpătați).

După grădinar, și florile (adică, după om, și slujba lui).

După glas cunoști pă om și pă dobitoc (adică după vorbă să cunoaște cel învățat și cel neînvățat).

După căință vine și pocăință (ne învață că, după ce ne căim, trebuie să ne și pocăim).

După cîntec să cunoaște pasărea cea mai dulce (adică, după daruri să cunosc oamenii; și cîntărețul, după cîntare).

După cîntec, și jocul (adică, după poruncă, și urmarea).

După moarte, și cal dă ginere (să zice cînd după un mare rău ni să mai cere lucruri necuviincioase).

După pasără, și oul (adică, după sămînță, și rodul; arată asemănare).

După ploaie vine și el cu iepîngeaoa (să zice pentru cei ce nu vin la vreme, spre ajutor).

După ploaie, și căciulă dă oaie (să zice cînd, după un rău, ne mai supără și cu bajocuri).

După sac, și peticul, /după sfînt, și tămîia, după tingire, și tămîia ⟨*sic*; coada?⟩/ (adică, după om, și cinstea. Arată asemănare).

După furtună vine vreme bună (adică, în urma întristării și ale necazurilor, ne vine bucurie și ușurință).

După fus, și mosorul (adică, după muncă, și sporul).

După ce leul moare, mulți să găsesc să-l jupoaie (adică, după ce cel mare cade, mulți își bat joc dă el).

După ce lipsa ne omoară, în zadar mergem la moară (ne învață că din vreme trebuie să îngrijim dă cele trebuincioase, iar nu cînd nu ne mai folosesc nimic).

Durerea ascunsă, mai mare dă orce durere (adică, cel ce pîn ascuns te supără, acela mai rău te vatămă. Cum și supărarea sufletească).

Durere streină, să-i fie dă bine (să zice pentru cei ce nu le pasă dă necazuri streine).

Du-te la nuntă și zi: „Și la anul!" (să zice pentru cei ce urmează sau urează împotrivă).

Duhul ușor și zadarnic la orce vînt să supune (adică, cei fricoși și ticăloși lesne să supun).

Duhul ușor și zburdatic dă orce vînt să clatină (adică, cei sfioși și ticăloși lesne să sperie dă orce).

Dă am avea brînză după cum n-avem pîine, bună apă dă papară (să zice cînd toate ne lipsesc, după cum a zis un sărman ce trecea pă o punte dă o apă mare și n-avea ce mînca).

Dă-i cu tufa, că ies bani (să zice dăspre cei cumpliți și lacomi). [f. 50v]

Dă este nevoia înainte, silești d-o ajungi, dă este în urmă, o aștepți să vie (să zice pentru cei ce nu pot scăpa dă belele și necazuri).

Dă unde sare iepurele! (adică, dă unde nu gîndești — nu nădăjduiești, d-acolo te pomenești cu o nevoie, cu un necaz, cu o ispravă, cu o bravură ș.c.l.). [f. 50v]

Dă vei da dă ocol, vei ajunge mai curînd; dă vei merge d-a dreptul, vei zăbovi mai mult (să zice pentru drumul cel rău, fie și drept, la orce lucrare).

Dă verde s-a mîncat rodul (să zice pentru cei ce-și cheltuiesc averea lor, pînă a nu ajunge în vîrsta lor). [f. 51v]

Dă voiu nemeri, multe inimi voiu răni (să zice pentru cei ce să fălesc în puterea lor).

Dăgrab și bine, una cu alta nu să prea cuvine (adică, lucru bun cere vreme mai îndelungată).

Dă joi, pînă mai apoiu (arată scurtarea vremii).

Dă zestre, nooă pietre (să zice pentru cele scăpătate fete, însemnînd mica zestre a lor).

Dă cu călcîiul în pintene (să zice pentru cel ce vatămă pre însuș sine).

Dă coadă îl apucă (adică apucă o treabă d-a-ndăratele).

Dă cu piatra în Dumnezău (să zice pentru cei nerozi).

Dă la Ana, la Caiafa (să zice cînd să trimite oarecine dă la unul la altul și la nici unul îș găsește mîntuirea, precum trimitea pă Hristos dă la Ana la Caiafa).

Dă la vlădică pînă la opincă (însemnează dă la mic pînă la mare, adică toți d-a rîndu, toți dăopotrivă la orce).

Dă la moară, la rîșniță (adică dă la cele mai mari, la cele mai mici).

Dă la cei fără obraz îș cumpără obraz (să zice pentru cei ce își iau pildă dă la cei obraznici).

Dă lupul bătrîn, cîinii își bat joc (să zice cînd cei tineri își bat joc dă cei bătrîni).

Dă lup cînd să grăiește, coada i să ivește (să zice cînd grăim dă rău pă oarecine mai mare și acela fără veste le aude ș-îndată răsplătește).

Dă masalaoa pă un poponeț (adică dă mai bun și ia mai prost).

Dă m-ei bate cît vei vrea, tot nu voiu tăcea (să zice pentru muierea cea limbută și rea).

Dă-m vecină pă bărbatul tău și tu ține pisălogul mieu (să zice cînd va oarecine să facă un schimb ce nu să potrivește, ci mai ales cu paguba noastră).

Dă-m, Doamne, ce n-am gîndit, să mă mir ce m-a găsit (să zice cînd pă negîndite dobîndim oarece foarte mare, încît este dă mirare pentru noi).

Dă nu vei scoate rădăcina, mărăcinii dă iznoavă iarăș cresc la loc (ne învață că, cele rele din rădăcină să le tăiem, ca să nu mai dea din ele).

Dă nu curge, pică (să zice cînd ne vine cîte puțin și nicidată lipsă avem).

Dă nu ne asămănam, nu ne încuscram (arată năravurile cele rele și dăopotrivă ale unor obraze).

Dăparte griva dă iepure (să zice cînd nu putem ajunge la oarece sau nu putem nemeri — dobîndi oarece și cînd nu să aseamănă un lucru cu altul).

Dăparte dă noi ploaă (să zice cînd cele rele dăparte dă noi să întîmplă).

Dăparte dă măgarul ce are nărav să dea din picere (adică dă cel ce supără pă toți).

Dă pace, n-ai încotro face (să zice cînd, cu toată pacea, tot rele ni să întîmplă).

Dă pupat, dă sărutat, popa nu ne dă păcat (arată cele ușoare greșăli).

Dă s-ar scula socru, să-i apuc locul (să zice pentru cei ce așteaptă să prinză locul altuia).

Dă fată fiind, lipsește (să zice pentru cei nesimțitori).

Dă frate, frate, dar brînza pă bani (să zice cînd nici fratelui nostru nu-i dăm ceva fără interes).

Dă frumoasă, frumoasă, dar cam bășinoasă (să zice spre scădere dă cinste, cam în bătaie dă joc, cînd are un mic cusur).

Dă cel călare să nu-ți fie milă cînd îi atîrnă picerele (adică, cei în putere, și dă li să întîmplă vreo supărare, însă nu le este spre vătămare). [f. 52[r]]

Dă boltă trebuință sărmanul nu are (adică săracul dă cămară, pentru că n-are ce pune într-însa).

Dă dăparte, calul-ș bate, dă aproape, ochii-ș scoate (să zice pentru cei ce dă dăparte să arată a fi oarece, iar dă aproape să cunosc dă nimic).

Dă dragă, dragă să-m fii, dar la noi mai rar să vii (să zice pentru cei ce nu-i facem haz, nu ne cam plac).

Dă-ți, popo, pintenii și bate iapa cu călcîiele (să zice cînd cerem ceea ce e dă mare trebuință altuia)

Dășchide-te poftă, să-ți dau bureți să mănînci (să zice cînd avem proaste bucate și cînd ni să dă slujbă proastă).

Dîmbovița, apă dulce, cine-o bea nu să mai duce (arată în adăvăr bunătatea Țării Rumânești, însemnînd că, ce strein vine aici, nu să mai duce înapoiu, îndulcindu-să dă ea).

Dragostea să ia din ciubuc și din lulea (adică, din glume, asemănînd pă om cu ciubucul și pă muiere cu luleaoa).

Dragostea cea veche îți șoptește la ureche (adică, îți aduce aminte dă ea).

Dragostea cu prieteșiug, între cîine și pisică, nicicum s-a pomenit, nici cu mare jurămînt (adică între vrăjmași).

Dracul nu face biserici (arată faptele celor răi).

Dracul să miră dă porumbe negre și pă el nu să vede (să zice pentru cei ce văd ale altora greșăli mai mici și p-ale lor cele mai mari nu le văd).

Dreptatea săracului nimic nu atîrnă, că foarte ușoară (adică săracul dreptatea ș-o pierde, că nimeni îl ajută).

Dropie, dropie, vremea ți s-apropie (să zice pentru fete, cînd ajung în vîrstă).

Ţ

Ţara piere de tătari, p... bea cu lăutari; ţara piere şi p... să piaptănă (să zice cînd, în primejdiile cele mai mari aflîndu-ne, noi atunci ne înveselim; şi, mai ales, muierile).

Ţara Rumânească, curvă bătrînă (adică, dă multe ce-a păţit, ca o curvă, nu să mai sperie dă nimic).

Ţi-ai găsit floarea, să-i iei mirosul (să zice pentru cele ce nu să potrivesc).

Ţi-ai dat în petic, ca ţiganul (adică, ai işit din orînduială, n-ai păzit buna orînduială, ci ai urmat după năravuri ţigăneşti).

Ţie îţi zic, soacră, ca să auză nora (să zice cînd pă unii dojănim, ca să înţeleptim pă alţii).

Ţiganul, cînd a ajuns domn, întîiu pă tată-său a spînzurat (să zice pentru cei cumpliţi către însuşi ai lor, cînd ajung oameni mari).

Ţine-te, pînză, să nu te spargi (să zice pentru cei ce vorbesc prea mult, ce nu le tace gura; şi pentru cele rele, cînd vin una după alta).

Ţînţarul cu armăsarul (să zice pentru cele nepotrivite).

Ţînţarul, cît dă mic, c-o muşcătură mică, şi pă leu îl biruieşte (adică, omul, cît dă mic, poate răsplăti — supăra şi pă cel mai mare).]

Ş

Ş-a găsit vîrful, fundul; şi ş-a găsit tingirea, capacul (să zice pentru cei ce să potrivesc la năravuri şi mai ales la căsătorii, cînd o muiere rea dă piste un bărbat mai rău). [f. 52v]

Ş-a legat măgarul (adică ş-a dobîndit stare).

Ş-a nemerit coasa, gresia (adică s-a potrivit la năravuri, cum o muiere rea cînd dă piste un bărbat mai rău).

Ş-a-nghiţit ruşinea (adică nu să mai ruşinează; şi să zice pentru muierile cele dăsfrînate).

Ş-a-ncălecat iarăş măgarul (adică ş-a dobîndit iarăş ceea ce a pierdut, cum locul — slujba ce pierduse).

Şapte fraţi pă un cojoc (să zice pentru cei foarte scăpătaţi).

Şarpe cu cap dă muiere (adică înţelept ca şarpele şi viclean ca muierea).

Şarpele, cît dă mult îl vei mîngîia, el tot te va muşca (adică, cel viclean şi făţarnic şi, mai ales, duşmanul).

Şarpele să sperie dă însuş pielea lui, cînd o vede spînzurată (adică, cel fricos, dă umbra lui).

Şarpele ce să tîraşte n-are trebuinţă dă picere să-l tîrască (să zice cînd ni să dă cele dă care n-avem trebuinţă).

Şade îrbul în drum şi rîde dă cei ce trec (să zice dă cei proşti, ce să socotesc că-şi bat joc dă cei mari cu rîsul lor).

Şade pă ghimpi (adică să pripeşte să să ducă).

Şoarecele în gaură nu încăpea şi tivgă după el tîra (să zice pentru cei ce să însărcinează piste puterea lor şi, mai ales, pentru cei ce să însor în sărăcie).

Şoarecele cu o gaură numai, îndată îl prinde pisica (ne învaţă să avem mai multe strejuiri, împotriva vrăjmaşilor).

Şoaricele supt îngrijirea pisicii (adică, lucru nepotrivit din fire, şi să zice cînd orînduim dregători cumpliţi).

Şoarecii şi fierul îl roade (adică, cei colţaţi — cei cumpliţi pă orcine căzneşte).

Şoptele voastre, în urechile noastre (să zice pentru cele ce nu să pot ascunde; şi că taina anevoie a să păzi).

Şofran nu poţi găsi în orce băcănie (adică lucruri — isprăvi dăosebite la cei proşti).

Şi aurul, cît dă cinstit, murdarlîc într-însul tot s-a găsit (adică, nici unul, fără cel mai mic cusur).

„Şi eu pă tine“ nu să potriveşte (să zice pentru cei ce nu ştiu cum să potrivească minciuna. Vezi istoria bărbatului cu nevasta, cînd muierea a dat răspuns preotului, zicîndu-i „şi eu pă tine“).

Şi însuş stăpînul rîde (să zice cînd însuş cel ce greşaşte să miră dă greşala lui).

Şi vulpea cu guşă albă! (să zice pentru cei cu barbe albe, dar cu minte vicleană, adică făţarnic şi la bătrîneţe).

Şi vînturile, la vremea lor, sînt foarte trebuincioase (adică dojana şi mînia).

Şi ghicitoarea, după ghicitor (adică şi treaba, după om).

Şi zăpada este albă, dar să cacă cîinii pă ea (adică albeţea singură nimic nu foloseşte, cum o muiere albă la faţă, dar fără nuri şi misidii bune).

Şi calul cîn⟨d⟩ cunoaşte că prost călăreţ îl mînă, frîul jos îl aruncă numaidăcît din gură şi pă călăreţ jos îl trînteşte (să zice pentru cel ticălos stăpîn, cînd supuşii lui, cu-

noscîndu-i nevrednicia, or că-l schimbă, or că să dăpărtează dă la el).
Şi c-o sută, şi c-o mie, tot în puşcărie (să zice la dăznădăjduire).
Şi cu vîrf, ş-îndesată (să zice pentru cei ce nu să mulţumesc cu mai puţin şi vor să ia tot mai mult). [f. 53r]
Şi cu parte, şi cu părticică (să zice pentru cei ce iau mai multe părţi — mai multe slujbe dăcît li să cuvine).
Şi cu păsat la masă omul să înveseleşte (adică, cu pomană cît dă mică şi cu masă cît dă proastă, omul să înveseleşte).
Şi cărbunarul stăpîn pă masa sa (adică, fieşcare trăieşte cum va în casa sa).
Şi cîinele iese din iarnă, dar pielea lui ştie cum iese (să zice pentru cei ce cu mare nevoinţă scapă din necazuri).
Şi cîinii mănîncă din fărămiturile ce cad dă la masa domnului (să zice pentru cei mici şi scăpătaţi, ce să ajută din cele ce prisosesc dă la cei mai mari).
Şi lapte dă vrabie (să zice pentru cele ce cu anevoie să pot găsi).
Şi lupul sătul, şi mielul întreg, nu să poate (să zice pentru cele piste putinţă, însemnînd că şi cumplitul să să sature şi norodul să nu să supere nu să poate).
Şi lupul dă foame iese din pădure afară (arată cele dă mare nevoie urmate).
Şi marea tare urlă, cînd dă vînturi să bate (să zice pentru cei ce tare strigă la dăznădăjduiri dă mari supărări).
Şi mielul bine fript, şi frigarea să nu să arză (arată că piste putinţă să nu sufere norodul, cînd să chinuieşte dă cei cumpliţi).
Şi minciuna e vorbă (arată că şi cu minciuni putem petrece vremea).
Şi minciuna prinde loc (adică face ispravă, cînd foloseşte pă oarecine, fără a vătăma pă altul).
Şi moara să arză, şi şoarecii să să risipească (să zice cînd ne primejduim însuş viaţa noastră, numai să piară şi cei cumpliţi, ca să scăpăm dă supărări şi necazuri ce pătimim dă la ei; şi să zice la dăznădăjduire).
Şi măgarul supărare nu puţină are, cînd poartă asupra lui mult piste puterea lui (să zice pentru noroade, cînd să împovărează piste putinţa lor).

Şi noi avem un Dumnezău (să zice pentru cei ce au ocrotitor pă pămînt).
Şi piperul este negru, dar îl pun domnii la masă (să zice pentru cele oacheşe, dar cu nuri şi pentru cele proaste, dar cinstite).
Şi popii i să pleacă cu „Doamne, miluieşte-ne!“ d-o sută şi mii dă ori (adică şi rugăciunea piste măsură aduce mare scîrbă).
Şi pă faţă, şi pă dos, tot faţa din dos (să zice pentru cele mai urîte lucruri).
Şi plopul este nalt, dar îl cacă ciorile (să zice pentru cei ce să mîndresc dă mărimea lor).
Şi prepeliţa, carne dulce, dar greaţă ne aduce cînd tot din ea vom gusta (să zice cînd ni să pleacă tot cu un gust).
Şi cel mai tare stejar la topor să pleacă (adică, orce voinic, la armă).
Şi Saul prooroc! Şi scaietele legumă! (să zice cînd să amestecă şi cei mici pîntre cei mari, socotindu-să şi ei dă oameni mari).
Şi stafida e uscată, dar dulceaţa ei nu ş-o pierde (să zice pentru cele trecute la vîrstă, dar pline dă nuri).
Şi stejarul e mare, dar ghindă pentru porci ne dă (să zice pentru cei mari, ce proastă slujbă arată).
Şi tina luceşte, cînd soarele o izbeşte (să zice pentru cele urîte, cînd înoată în brilanturi, şi pentru cei proşti, cînd să ocrotează dă către cei mari).
Şi firul dă păr îş are umbra sa (adică şi cel mai mic îş are răcorile sale). [f. 53v]
Şi furnica, cît dă mică, face o răsplătire mică (adică şi cel mai mic poate răsplăti).
Şi furnica, dă e furnică, tot are mînie, cît dă mică (adică om fără mînie nu să poate).
Şi fiara cea mai crudă cinsteşte neamul său (arată cinstea şi dragostea ce trebuie să avem între noi).
Şi cel mai bun cărăuş răstoarnă carul, pă cel mai bun drum (adică şi cel mai învăţat greşaşte).
Şi cerbul să spăimîntează cînd trăsnetul trăsneşte (adică sluga, cînd stăpînul răcneşte. Să zice pentru cele dă spaimă).
Şi cerboaica, cît dă mare, cînd vede pă puii ei că dă lupi să sfîşiază, dăparte dă ei stă şi cu amar lăcrămează (arată

fireasca milă a mumelor, cum și a țării, cînd vede pă norodul ei că să sfîșîie dă către cei cumpliți și cruzi).

Și ciobanul din laptele turmei lui mănîncă (adică, dă unde slujim, d-acolo trebuie să ne și hrănim).

Și braga răcorește (adică și cele proaste folosesc).

Și broasca, mică este, dar gură mare face (să zice pentru cei mici, cînd cîrtesc).

Și din gunoiu iese fum (adică și cei mici cîrtesc).

Și din coș, grăunțe și din postavă, tărîțe; și din făină, parte, și din tărîțe, merinde (să zice pentru cei ce cer parte din toate).

Și dă e glumă, nu e minciună (să zice cînd vrem să arătăm un adăvăr, și neîndrăznind să-l spunem fără sfială, îl arătăm cu glume).

Și dă e glumă, nu e bună (să zice pentru cei ce în glumă supără piste măsură).

Și dă plosca nu ne place, dar vinul din ea mare chef ne face (să zice în pofida muierilor celor bătrîne ce hrănesc pă cei tineri pă lîngă ele).

Și țînțarul este mic, dar rău pă taur l-a rănit, cînd în nas l-a sărutat (să zice pentru cei mici, arătînd că și ei, cît dă mici, rău pot supăra pă cei mari).

[f. 54r] Șchiopul mai bine te-nvață să umbli (adică, pătimașul, și dă nu e învățat).

Știe mocanul ce e șofranul? Cînd îl vede pă tarabă, gîndește că e otravă (să zice pentru cei proști, ce nu știu prețui cele dă cinste).

Știe moșul ce are în traistă (însemnează taina ce fieșcare ș-o știe, cu care supără pă oarecine. Și s-a zis cînd unul bătea pă nevastă-sa cu traista, și altui să mira dă proasta bătaie, însă nu știa că moșul avea traista plină dă pietre).

Știu să merg și cu o roată la Ghergbița (adică, știu să trăiesc și cu puțin).

Gramatică

Băgări de seamă
asupra
canoanelor gramăticești
de
D. Vornicul Iordache Golescul,
fiul
răposatului banului Radul Golescul,

În zilele Prea-Înălțatului nostru Domn, Alexandru Dim. Ghica Voievod, și tipărită cu însuși cheltuiala a D-lui Vornicului

București
În tipografia lui Eliad
1840

CĂTRE CITITORI

Iată-mă și eu cu acest plocon către iubirea voastră de învățătură, plocon ce poate fi foarte folositor la lipsa canoanelor grămăticești în care ne aflăm acum. Gustați și nu vă veți căi, iar cine să va îndestula, încredințat sînt că să va învrednici, fără îndoială, a lasa și el la cei din urmă un roiu cu mult mai roditor decît acesta. Căci, la orice lucrare, începerea numai este cu anevoie, iar cel din urmă cu mare înlesnire poate urma cărării cei arătate. Și fără greșală a zis oarecine: „Cel ce a făcut începere la o lucrare a și săvîrșit-o pe jumătate“ Puțină silință se cere de la osîrdia voastră și, în scurtă vreme, veți îndrepta toate cărările ce ne duc spre învățătură. Veți vedea limba noastră împodobită întocma ca cele mai bogate limbi, după cum zice: „Puțin piste puțin ș-adese de vei pune, cîtă grămadă va iși, n-are cine-ți spune“ Nu vă leneviți dar, fraților, a sluji obștii, cît vă este prin putință, la ceea ce fieșcare se îndeletnicește, după darurile ce a dobîndit din fire. Că cel ce viețuiește în lume fără nici un fel de rod, fără nici un fel de spor, să socotește întocma ca un trîntor între albine, ce înghite d-a gata munca altora, cel mai urît dobitoc și firii și omenirii. A nu munci omul în lume este cel mai mare păcat, cea mai mare zadarnică greotate a pămîntului; dintr-aceasta se naște lenevirea, trîndăvia, becisnicia și celelalte nenumărate răutăți. Această boleșniță vrînd să o depărteze de la noi a zis oarecine: „Cel ce nu muncește să nu mănînce.“

ÎNAINTE CUVÎNTARE

Toate limbile, cîte vedem astăzi împodobite și supuse canoanelor grămaticești, nu dar deodată s-au născut (cum am zice) în podoaba ce le vedem acum, nici toate acele canoane ale lor dodată s-au scris și de unul numai, căci nici s-a pomenit vreodată ca întîiu să se alcătuiască canoane grămaticești (după care s-ar cuveni să se vorbească și să se scrie o limbă) și apoi să înceapă a se vorbi și a se scrie acea limbă, după acele canoane. Ci pururea întîiu să zămislește limba fără canoane, fără regulă și fără cea mai mică știință de grămatică (din care pricină să și află la toate limbile multe cuvinte neregulate) și în urmă se canonisește, în informările ei, după vorba ce se obicinuiește, care să și închipuiește ca un meșteșug învățător către cei ce vorbesc acea limbă, cum ar trebui să o vorbească și să o scrie cu mai bună împodobire și mai frumoasă frumusețe. Și acest meșteșug să numește *Grămatică*. Dintr-acestea să cunoaște că, precum la toate meșteșugurile fără de uneltele cele trebuincioase nu ne putem sluji, așa și la o limbă, fără grămatică, nu ne putem înlesni spre cuvîntare. Grămatica dar, fiind cea mai trebuincioasă unealtă și la limba noastră, pre aceasta trebuie mai întîiu să o îmbrățișăm și să o punem înaintea fieșcăruia ⟨*sic*⟩ vorbe, precum zidarul pune cumpăna înaintea fieșcăria zidiri; dar, spre a se canonisi o limbă și a se pune în bună orînduială, nu este îndestul, cu ceea ce va băga de seamă și va însemna un obraz numai, precum vedem la toate celelalte limbi că nu numai unul sau doi s-au încercat a scrie pentru canoane grămaticești limbile lor, ci mulțime de inși

învățați, silindu-să fieșcare ca, ceea ce n-a băgat de seamă cel dintîiu să o adaoge cel din urmă și într-acest chip au [p. 6] ajuns limbile la cea desăvîrșită canonismă și împodobire. De aceea și noi n-am îndrăsnit a numi strădania ce am pus spre descoperirea canoanelor grămaticești, *Grămatică*, ci *Băgări de seamă asupra canoanelor grămaticești*. Și crez că nu ne vor vorbi de rău, nici ne vor urî căci am încercat a însemna aceste băgări de seamă asupra aceștii limbi rumânești, cu cuvînt că au alcătuit alții mai nainte grămatici și ce ne mai trebuie alta (după cum de la mulți am auzit aceasta), pentru că, oameni fiind și aceia, mult nu vor fi băgat de seamă, la multe poate vor fi și greșit, pentru care nici că-i putem defăima, nici a grăi de rău de ei, făcînd aceia începere la un lucru ce cere multă vreme, multă silință și nu puțină bătaie de cap pînă a să vedea la cea desăvîrșit alcătuire. Și noi dar, în pine ⟨?⟩ cunoaștem că nu puține greșeli vom avea la această încercare și multe din cele mai trebuincioase poate le vom fi și trecut cu vederea, care, cine le va cunoaște, trebuie (dăruindu-ne iertăciune) să le îndrepteze cu cuvînt, adăogînd și însuș ceea ce va socoti de trebuință ca, cu acest mijloc, în scurtă vreme să se învrednicească și limba noastră a se numi una din cele bogate limbi.

Am băgat de seamă că una din împiedecările spre înaintarea limbii rumânești este și aceasta, adică această limbă, vorbindu-să în Țara Rumânească, în Moldova, în Basarabia, în Bucovina, în multe părți ale Transilvaniei și în Banat, nu se grăiește pin toate părțile tot într-un fel, ci cu oarece deosebire, cum cei din Transilvania multe cuvinte neregulate le fac regulate, zicînd „mînc, mînci, mîncă", în loc de „mănînc, mănînci, mănîncă", precum zicem noi. Și moldovenii zic „chicior, chiept" în loc de „picior, piept" și „șepte" în loc de „șapte" și alte asemenea la multe părți. Cum și la scrisoare fac oarece deosebire, scriind unii cu slovele cele vechi rumânești, alții cu slove latinești și alții prefăcîndu-le în chipul slovelor rusești, iar cei mai mulți o amestecătură din toate. Și dintr-această pricină socotesc că o carte, tipărindu-să cu o închipuire de slove și cu o deosebită însușire, nu să poate trece în toate aceste părți în cîte să cuvîntează

limba rumânească, ca cînd ar fi de altă limbă streină. De aceea și științele scrise cu acest mijloc nu să pot publicui deobște la toți cei ce înțeleg această limbă, făcînd și un folos foarte mic. Oare, cînd la un neam de atîtea milioane de suflete s-ar canonisi o grămatică deobște pentru toți și o închipuire de slove după care toți să vorbească și să scrie, mai ales cînd și stăpînitorii acestor țări ar vrea ca după o asemenea canonisită grămatică și slove să se întrebuințeze și la canțelariile divanurilor lor, oare cu ce înaintare în treapăd va alerga înlesnirea spre un asemenea obștesc folos! Aceasta socotesc că cu mare înlesnire s-ar săvîrși cînd din fieșcare țară (unde să grăiește această limbă) s-ar aduna la un loc cîte unul sau [p. 7] doi din cei mai învățați profesori ai școalelor de știința canoanelor grămăticești și cu toții, într-o glăsuire, ar canonisi și grămatică și slove obștești, silindu-să ca și cuvintele să le aducă, cît va fi prin putință, la o regulă, a lipsi neregulalitatea ⟨*sic*⟩ lor și slovele se le asemeneze cu cele latinești, ce sînt slove obștești. Și așa, în scurtă vreme, ne vom înțelege unii cu alții toți cei ce grăim aceasta limbă și ce vom scrie într-un colț de loc să va auzi în toată întinderea aceștii limbi. Însă, la o asemenea lucrare, de trebuință este și nu puțină cheltuială; de aceea, din toate aceste părți, socotesc că în Țara Rumânească și în țara Moldovii s-ar putea înlesni mai cu îndemnare, fiind multe mijloace spre ajutorință. Cînd o soțietate dă cîteva obraze ce sînt în stare a înlesni această jărtfă către patria lor vor vrea să jertfească spre acest obștesc folos o prea mică părticică din prisoasele lor! Ce mare dar înlesnire spre un folos obștesc și în veci pomenit, cînd am avea și voință după cum avem mijloace, fiind o dată pentru totdauna! O, ce coloson vor lăsa spre pomenirea lor cei ce se vor întrece a îmbrățișa o asemene lucrare pentru patria lor!

Împărțeala aceștii Grămatici

Această închipuire de grămatică o am împărțit-o în șapte părți: una coprinzătoare de toate regulile grămăticești, după care să cuvine a îndupleca numele, graiurile și

celelalte părţi ale vorbei, fără a arăta oarece băgări de seamă asupra lor şi, cum am zice, fără a da vreun cuvînt, fiind o asemenea închipuire foarte înlesnitoare la cei ce încep la grămatică; alta, coprinzătoare de multe băgări de seamă asupra acestor reguli; alta, de cît privesc la glăsuire; alta, de ortografie, adică de bună scrisoare; alta, de sindacsis, adică de înclinare, şi alta de sintesis, adică de întocmire, şi cea din urmă, de poezie, pe scurt.

PARTEA VI

PENTRU ÎNTOCMIRE

& *204*. Întocmirea vorbei ne arată în ce loc să cuvine să punem fieşcare parte a vorbei, pentru mai bună înţelegerea ei.

Părţile vorbei, dar, trebuie să să puie unde să cuvine, după înţelegerea lor, cum spre pildă, numele „întîiu" să poate pune la multe locuri, şi, după locurile la care să pune, îş dobîndeşte vorba şi dăosebită înţelegere, adică zicînd: „făcînd întîiu acela, începere la acest lucru" şi „făcînd acela, întîiu începere la acest lucru", şi „făcînd acela începere, întîiu la acest lucru", vedem că la cîtetreile aceste vorbe numele „întîiu", după şăderea sa, face dăosebire la înţelegerea vorbei, căci, la vorba dîntîiu, puindu-să înaintea pronumelui „acela", înţelegem şi alte obraze, ca cînd am zice „făcînd întîiu acela, începere la acest lucru, apoi ceilalţi", iar la a dooălea vorbă, puindu-să înaintea numelui „începere", înţelegem şi alte fapte, ca cînd am zice „făcînd acela, întîiu începere la acest lucru, apoi şi urmare", şi la a treilea vorbă, puindu-să înaintea numelui „lucru", înţelegem „şi alte lucruri", ca cînd am zice „făcînd acela începere, întîiu la acest lucru, apoi la celelante" Asemene şi spregraiul „mai mult", cum cînd zicem „cheltuind mai mult acela, la acel lucru" şi „cheltuind acela mai mult la acel lucru", vedem că, la amîndooă aceste vorbe, spregraiul „mai mult", după şăderea sa, face dăosebire la înţelegerea vorbei, căci la vorba dîntîiu, puindu-să înaintea pronumelui „acela", înţelegem şi alte obraze, ca cînd am zice „cheltuind mai mult acela, la acel lucru, dăcît alţii", iar la a dooălea vorbă, puindu-să în urma pronumelui „acela", înţelegem „şi alte lucruri", ca cînd am zice „cheltuind acela mai mult

la acel lucru dăcît la alte lucruri"; așadar, trebuie ca, după înțelegerea vorbei, să punem și numele „întîiu" și spregraiul „mai mult" la locurile ce li să cuvine, urmînd și la celelalte părți ale vorbei asemenea.

& *205*. Vorba să întocmește cu trei închipuiri, adică cu frasis, cu idiotism și după orînduială.

& *206*. Frasis să zice cînd, cu cuvinte ce au dăosebite înțelegeri, arătăm altă înțelegere, cum cînd zicem „ia aminte", în loc dă „îngrijaște" și cînd zicem „dăschide-ți ochii", în loc dă „caută — vezi — îngrijaște bine" și „bagă dă samă", în loc dă „pricepe"

& *207*. Idiotism sau însușirea limbii să zice cînd cuvîntăm o vorbă după obiceiu, iar nu după canoanele grămăticești, cum cînd zicem „las' să meargă", în loc dă „lasă să meargă", unde vedem că să taie slova „ă" dă la graiul „lasă", pentru scurtarea vorbei; și cînd zicem „să-ntreb", în loc dă „să întreb", dă unde să taie „î" dă la graiul „întreb", și „d-aldă nașul mi-a spus", în loc dă „nașul mi-a spus", unde să mai adaogă „d-aldă", și cînd zice părintele către fiu, mîngîindu-l „vino, taică, -ncoaci", în loc să zică „vino, fătul mieu, încoaci", unde vedem că numele „fătul" să schimbă în „taică", dobîndind fiul nume dă părinte, și părintele nume dă fiu; asemene și cînd zice muma către fată „vino, maică, -ncoaci", în loc dă „vino, fata mea, încoaci", dobîndind fata nume dă mumă și muma nume dă fată; și cînd zicem „la întunerec, toată muierea e frumoasă", în loc să zicem „la întunerec, fieșcare muiere e frumoasă", unde să schimbă pronumele „fieșcare" în „toată"; și cînd zicem „a înșirat mulțime dă oameni", în loc dă „a pus în rînd mulțime dă oameni", căci „înșir" să zice numai la mărgele; și cînd zicem „mi-e pripă" și „îm este dă pripă", în loc dă „mă pripesc", și „eu te aveam dă sfînt", în loc dă „eu socoteam că ești sfînt".

Dintr-aceste pilde vedem că idiotismul, adică obiceiul grăirii să face după patru pătimi ale vorbei, adică după adăogire, după lipsire sau scurtare, după mutare și după schimbare.

a &. *Adăogire* să zice cînd adăogăm la vorbă cuvinte dă prisos, spre mai bună și mai frumoasă înțelegere și adeverire, cum cînd zicem „dă-ne nooă, Doamne!", în loc să zicem „dă-ne, Doamne!", unde vedem că pronumele „nooă" este dă prisos, fiind îndăstul a zice „dă-ne, Doamne!"; și cînd

zicem „miluiește-ne pre noi", în loc dă „miluiește-ne", unde vedem că să adaogă pronumele „pre noi", dă prisos, și „i-a dat zece pungi toate", în loc dă „i-a dat zece pungi", că numele „toate" este dă prisos, și „am văzut cu ochii miei", în loc dă „am văzut", fiind dă prisos să mai adăogăm „cu ochii miei", căci învederat este că, cine vede, cu ochii săi vede; asemene și „am auzit cu urechile mele", și cînd zicem „Doamne, Doamne, iartă-m greșalele mele!", în loc dă „Doamne! Iartă-m greșalele mele!", unde vedem că poftorirea numelui „Doamne" dă dooă ori este dă prisos; și cînd zicem „a omorît pă Gheorghe, pă Gheorghe carele n-a supărat pă nimeni, pă Gheorghe carele n-a făcut rău nimunui, pă Gheorghe, întru care n-a găsit prihană", în loc să zicem „a omorît pă Gheorghe, carele n-a supărat pă nimeni, n-a făcut rău nimunui și întru care n-a găsit prihană", unde poftorirea numelui „Gheorghe" dă atîtea ori este dă prisos, îndăstul fiind numai o dată a să zice; asemene și „mi-e frică, mi-e frică, Doamne, dă urgia ta", unde poftorirea graiului „mi-e frică" dă dooă ori este dă prisos, îndăstul fiind a zice o dată „mi-e frică, Doamne, dă urgia ta"

Să adaogă și vorbă întreagă, cum cînd zicem „toți cu un glas au strigat și nici unul n-au tăcut", unde vorba din urmă „nici unul n-au tăcut" este dă prisos, căci zicînd „toți au strigat" să înțelege că nici unul n-a tăcut.

Și cînd să țin vorbele legate una dă alta, ca un lanț, tot adăogire putem numi, pentru poftorirea cuvintelor, cum cînd zicem „răzmirița este muma trebuințelor, și trebuințele, muma iubirii dă avere, și iubirea dă avere, muma jafurilor, și jafurile, muma dărăpănării țărilor", unde vedem că vorba din urmă să leagă cu cea dintîiu prin poftorirea cuvintelor, adică vorba „și trebuințele, muma iubirii dă avere" să leagă dă vorba dintîiu cu poftorirea cuvîntului „trebuințele", și vorba „iubirea dă avere" să leagă cu vorba cea din sus iarăș cu poftorirea cuvîntului „iubirea de avere" ș.c.l., asemenea.

Către *adăogire* privesc și alte trei numiri, adică *perifrasis*, *tălmăcire* și *prin-mijloc*.

Perifrasis să zice cînd o înțelegere a unui cuvînt o cuvîntăm cu mai multe părți dă ale vorbei, cum cînd zicem „cei dă la școală", în loc dă „școlarii", și „cei dă la divan", în loc dă „divaniții", și „d-aldă nașul", în loc dă „nașul",

și „n-are cine să ne poprească“, în loc dă „nimeni nu ne poprește“, și „mă voiu sili cu cîtă putere voiu avea“, în loc dă „mă voiu sili cît voiu putea“, și „am credință către tine“, în loc dă „te crez“, și „îm este dă pripă“, în loc dă „mă pripesc“, și „Crisul erea din cei mai bogați oameni“, în loc dă „Crisul erea cel mai bogat om“

Prefacerea vorbei, ce s-a arătat la & *197*, este perifrasis.

Tălmăcire să zice cînd cele întunecate le facem luminate cu alte părți dă ale vorbei, cum cînd zicem „toți am vorbit dumnealui, fieșcare în parte“, unde cu vorba „fieșcare în parte“ tălmăcim cuvîntul „toți“, adică arătăm în ce chip ne-a fost vorba către dumnealui, și cînd zicem „șădeți toți, fieșcare la locul său“, cu vorba „fieșcare la locul său“ tălmăcim cuvîntul „toți“, adică arătăm mijlocul șăderii.

Prin-mijloc să zice cînd mai adăogăm o vorbă, care, și dă va lipsi, nu vatămă înțelegerea ceilalte vorbe, cum cînd zicem „aceasta ce-m spui (care este și adăvărată) o să ne aducă mare întristare“, din care vorbă, dă să va scoate cuvîntarea „care este și adăvărată“, înțelegerea ceilalte vorbe nu să vatămă, ci rămîne întreagă, ca cînd n-ar avea trebuință dă acea cuvîntare, căci putem zice „aceasta ce-m spui o să ne aducă o mare întristare“, fără a mai adăogi „care este și adăvărată“, însă acest *prin-mijloc* să cuvine a fi îmbinat dă vorbe mai prescurte, ca nu cu lungimea lor să uităm cele mai sus zise, precum s-a arătat și la & *172*, & *g*, 1 &.

Către *adăogire* privește și înmulțirea pronumelor celor îndoite, & *188*, *s* &, *n* & și celor adeveritoare.

v. *Lipsire* sau scurtare să zice cînd lăsăm la vorbă cuvinte pă din afară, care să înțeleg dîn cele zise, cum cînd zicem „puțin a fost să cază dintr-atîta înălțime“, dă unde lipsește numele „loc“, căci trebuia să zicem „puțin a fost să cază dintr-atîta înălțime dă loc“, și cînd zicem „îți voiu da atîta, încît nu vei putea număra“, dă unde lipsește numele „multe bătăi“ sau „multe toiege — bice“, căci trebuia să zicem „îți voiu da atîta dă multe bătăi“ sau „atîta dă multe toiege — bice, încît nu le vei putea număra“, și „la cîte este supus omul!“, dă unde lipsește numele „întîmplări, patimi“, adică „la cîte întîmplări — la cîte patimi este supus omul!“, și „eu te socoteam dă înțelept“, dă unde lipsește numele „om“, adică „eu te socoteam dă om înțelept“, și „cel dîn cer“, dă unde lipsește graiul „este“ și numele „Dumnezău“, adică „Dumnezău, cel ce este în cer“, și „să-ți plătească ce dă sus“, dă unde lipsește „Dumnezău ce este în cer“, adică „să-ți plătească Dumnezău ce este sus în cer“, și „m-am rugat dă dumnealui și mi-a zis că nu să poate“, dă unde lipsește „a-ți face cererea“, adică „m-am rugat dă dumnealui și mi-a zis că nu să poate a-ți face cererea“, și „pentru numele lui Dumnezău, fă-m acest bine!“ dă unde lipsește „mă rog“, adică „pentru numele lui Dumnezău, mă rog, fă-m acest bine!“, și „n-am auzit numai dă la tine, ci și dă la alții“, dă unde lipsește poftorirea tot acelui graiu „am auzit“, adică „ci și dă la alții am auzit“, și „dă m-ei bate cît vei vrea, tot nu voiu tăcea“, dă unde lipsește „dar“ sau „însă“, căci trebuia să zicem „dă m-ei bate cît vei vrea, dar eu tot nu voiu tăcea“, și „țiu minte“, dă unde lipsește „în“, adică trebuia să zicem „țiu în minte“

Asemene și la răspunderi, lăsăm graiuri pă din afară, pentru scurtarea vorbei, cum cînd ne întreabă „unde mergi?“, răspundem „acolo, la București“, dă unde lipsește poftorirea graiului „merg“, cu care ne-a întrebat, adică să înțelege ca cînd am răspunde „acolo merg, la București merg“, și, cînd ne întreabă „cum merge?“, răspundem „încet, tare“, dă unde lipsește poftorirea graiului „merge“, cu care ne întreabă, ca cînd am răspunde „încet merge, tare merge“, și, cînd întrebăm „vei să mergi?“, ne răspunde „Ba, nu, dară“, ca cînd ne-ar răspunde „nu voiesc să merg; ba, nu voiesc să merg; dară voiesc să merg“, și „știi ce mi-a zis“, dă unde lipsește pronumele „tu“, adică „știi tu ce mi-a zis?“, și „am umblat cale dăpărtată“, dă unde lipsește propunerea „în“, adică „am umblat în cale dăpărtată“, și „cum a venit Gheorghe, am șăzut la masă“, dă unde lipsește spregraiul „peșin“, adică „cum a venit Gheorghe, peșin am șăzut la masă“, și „i-am cîntat, încît s-a mulțumit“, dă unde lipsește „atît dă frumos, dă bine sau atît dă mult, încît s-a mulțumit“, și „vezi să nu spui“, dă unde lipsește legarea „ca nu cumva“, adică „vezi ca nu cumva să spui“, și „săracul dă mine!“, dă unde lipsește intergeția „oh!“, adică „oh! săracul dă mine!“, și „nu pociu merge“, în loc dă „nu pociu a merge“, dă unde lipsește legarea „a“, și „las 'să meargă“, în loc dă „lasă să meargă“, dă unde lipsește slova „ă“, dă la graiul „lasă“

Lipsește și vorbă întreagă, cum cînd zicem „dă mă iubești, ascultă-mă“, dă unde lipsește ceea ce să înțelege pă

dinafară, împotriva aceştii vorbe, adică „iar dă nu mă iubeşti, nu mă asculta“, şi „v-am spus vooă să nu mîncaţi, că i să vă căiţi“, dă unde lipseşte „dă veţi mînca“, adică „v-am spus vooă să nu mîncaţi, că, dă veţi mînca, i să vă căiţi“

Către *lipsire* merge şi scurtarea pronumelor, & *188*, *v.* &, *g.* &.

g. & *Mutare* să zice cînd un cuvînt să mută din locul său într-alt loc, cum cînd zicem „este el vrednic să meargă“, în loc să zicem după orînduială *(& 189 di. &)* „el este vrednic să meargă“, unde vedem că pronumele „el“ să mută din locul său într-alt loc, şi „frumos om şi înţelept“, în loc dă locul său într-alt loc, şi înţelept“, *(&187, s. &.)*, mutîndu-să numele „om frumos şi înţelept“, *(&187, s. &.)*, mutîndu-să numele „om“ din locul său, şi „cu acest om bun, fieşcare putea în pace şi cu linişte să vieţuiască“, în loc dă „cu acest om bun, fieşcare putea să vieţuiască în pace şi cu linişte“, unde vedem că cuvintele „în pace“ şi „cu linişte“, ce să iau drept spregraiuri *(& 161, v. &)* s-au mutat din locul lor *(& 192, a. &)*, şi „cei ce averea lui Gheorghe au hrăpit“, în loc dă „cei ce au hrăpit averea lui Gheorghe“ *(& 189, g. i. &)*.

Să mută şi vorbă întreagă, cum cînd zicem „au dăşchis uşile şi au rîdicat zăvoarăle“, în loc să zicem „au rîdicat zăvoarăle şi au dăşchis uşile“, căci întîiu zovoarăle să rîdică, apoi să dăşchid uşile, şi cînd zicem „eu te-am crescut, fătul mieu, eu te-am născut, sîngele mieu mi l-ai supt, şi tu acum mă baţi?“, în loc să zicem „eu te-am născut, fătul mieu, eu te-am crescut“ ş.c.l., căci întîiu să naşte omul, apoi să creşte, şi cînd zicem „aşa a mers Gheorghe, precum a mers şi Marin“, în loc să zicem „precum a mers Marin, aşa a mers şi Gheorghe“, căci cu spregraiul „aşa“ răspundem la spregraiul „precum“, şi spregraiul „aşa“ arată o faptă ce s-a urmat sau să urmează sau va să să urmeze dăopotrivă cu a spregraiului „precum“, şi cînd zicem „atunci a venit Gheorghe, cînd a sosit şi Marin“, în loc să zicem „cînd a sosit Marin, atunci a venit şi Gheorghe“, căci cu spregraiul „atunci“ răspundem la spregraiul „cînd“, şi spregraiul „atunci“ ne arată o vreme pă care s-a urmat sau să urmează sau va să să urmeze o faptă la orînduita vreme a spregraiului „cînd?“; această patimă să zice dă greci προβίςερον σχῆμα*, adică

* <*gr.:* schemă de avansare (în naraţiune)>

ceea ce să cuvine la vorbă să să zică înainte să zice în urmă şi ceea ce să cuvine să să zică în urmă să zice înainte.

d &. *Schimbare* să zice cînd, în loc dă cuvîntul cel cuviincios, ne slujîm cu alt cuvînt, fără a işi, cituş dă puţin, din înţelegerea acelui cuviincios cuvînt, cum cînd zicem „Dumnezeirea, una este“, în loc să zicem „Dumnezăul, unul este“, unde în loc dă cuvîntul „Dumnezăul“ ne slujîm cu cuvîntul „Dumnezeirea“, fără a işi din înţelegerea cuvîntului „Dumnezău“, adică cînd, în loc dă obraze înfiinţate, ne slujîm cu nume slobode, şi aminterea, cînd zicem „cu mînă dreaptă să le împarţi lor“, în loc dă „cu dreptate să le împarţi lor“, adică cînd, în loc dă nume slobode, ne slujîm cu obraze înfiinţate, şi cînd zicem „ale judecăţii aşa merg“, în loc dă „judecata aşa merge“, adică cînd ne slujîm cu perifrasis în loc dă nume înfiinţate, şi cînd zicem „înţelept judecă“, în loc dă „înţelepţeşte judecă“, unde, în loc să ne slujîm cu spregraiul „înţelepţeşte“, ne slujîm cu numele adăogat „înţelept“, tot aceeaş înţelegere păzind ca cînd am fi zis „înţelepţeşte“, şi „cu meşteşiug scrie“, în loc dă „meşteşiugeşte scrie“, unde, în loc dă spregraiul „meşteşiugeşte“, ne slujîm cu propunerea „cu“ şi cu numele „meşteşiug“

Să schimbă şi părtăşirea slobodă în părtăşire pătimitoare, cum cînd zicem „aceşti vrăjmaşi, uniţi fiind cu făcătorii dă rele“, în loc să zicem „aceşti vrăjmaşi, unindu-să cu făcătorii dă rele“, adică părtăşirea slobodă „unindu-să“ să schimbă în părtăşire pătimit⟨oare⟩: „uniţi fiind“

Să schimbă şi vorbă întreagă, cum cînd zicem „a vieţui cineva cu linişte este plăcut şi la oameni şi la Dumnezău“, în loc să zicem „viaţa liniştită este plăcută şi oamenilor şi lui Dumnezău“

& *208.* După orînduială, cînd nu ne slujîm la vorbă cu aceste patru patimi, nici cu frasis, nici cu perifrasis ş.c.l., adică, cînd în loc să zicem „dă-ne nooă, Doamne“, zicem „dă-ne, Doamne“, şi cînd, în loc să zicem „mi-e frică, mi-e frică, Doam⟨n⟩e!“, zicem „mi-e frică, Doamne“ ş.c.l., şi cînd, în loc să zicem „la cîte este supus omul!“, zicem „la cîte patimi este supus omul“ ş.c.l., şi cînd, în loc să zicem „frumos om şi înţelept“ zicem „om frumos şi înţelept“, căci pururea numele cele adăogate trebuie să să puie în urma celor înfiinţate *(& 187, & s.)*, şi cînd, în loc să zicem „bine merge

Gheorghe" zicem „Gheorghe merge bine", căci numele trebuie să să puie înaintea graiului şi graiul, după nume (&189, di. &) ş.c.l., şi cînd, zicem „Dumnezeirea una este", în loc să zicem „Dumnezăul unul este", adică cînd ne slujîm cu obraze înfiinţate în loc dă nume slobode, şi cînd, în loc să zicem „cu mînă dreaptă să le împarţi lor", zicem „cu dreptate să le împarţi lor", adică cînd ne slujîm cu nume slobode în loc dă obraze înfiinţate ş.c.l.

& *209.* Aceste pătimi ale vorbei, fiind spre împodobirea ei, trebuie să ne slujîm cu ele unde şi cum să cuvine, iar nu să le întrebuinţăm piste orînduială şi împotriva obiceiului, căci toate vorbele şi toate părţile vorbei nu sînt dă obşte supuse la pătimi, adică zicem „la unele nume", iar nu şi „la numele unele", după slobozenia mutării, şi „la nişte oameni", iar nu şi „la oameni nişte", asemene şi celelalte pătimi.

& *210.* Mai sînt al⟨t⟩e trei închipuiri ale vorbei cu care ne slujîm tot spre împodobirea ei, adică metaforá, aligorie şi enigmă, care cîte treile privesc la Ritorică, dar pentru că adeseori le întîmpinăm la vorbă, dă aceea pentru oarece cunoştinţă a lor şi înţelegere le arătăm pă scurt aici.

a. &. *Metaforá*, adică după-asemănare, să zice cînd, vrînd să arătăm un obraz sau altceva, asemănăm înţelegerea acelui nume (cu care facem acea arătare) cu altă înţelegere, cum cînd zicem „înţelepciunea este comoara faptelor bune", la această vorbă, înţelegerea numelui „comoară" (ce să dă numai la avere) o asemănăm cu dobîndirea faptelor bune, ca cînd am zice „dobîndirea faptelor bune este înţelepciune", şi cînd zicem „Domnul este cumpăna dreptăţii", unde înţelegerea numelui „cumpănă" (ce să dă la cumpăna cu care cumpănim lucrurile) o asemănăm cu faptele Domnului, ca cînd am zice „precum cumpăna cumpăneşte dăopotrivă lucrurile, aşa şi Domnul cumpăneşte dreptăţile fieşcăruia în parte, dăopotrivă"

v. &. *Aligorie* (şi, cum am zice pă rumânie, „pildă") să zice cînd, vrînd să arătăm un obraz sau altceva, altă înţelegere are acel nume (cu care ne slujîm spre arătarea acelui lucru) şi alta înţelegem noi cu acel nume, cum cînd zicem către Maria fecioara „bucură-te, baie care speli cunoştinţa", cu numele „baie" (ce înseamnează baia în care ne spălăm trupul) înţelegem pă Maria fecioară, ca cînd am zice „bucură-te, Maria fecioară, care, precum baia spală trupul omului dă spurcăciune şi necurăţenie, aşa şi tu speli cunoştinţa oamenilor dă necuviinţele ei", şi cum a zis oarecînd Omirul „iar Athina, apucînd dă părul capului pă Ahilefs", înţelegînd cu numele „Athina" (ce este numele însuşit dă dumnezăoaică) — înţelepciunea, şi cu vorba „apucîndu-l dă părul capului" — „poprindu-l din mînia lui", ca cînd ar fi zis „iar înţelepciunea lui Ahilefs poprindu-l din mînia sa", sau mai dăsluşit a zice „iar înţeleptul Ahilefs, poprindu-ş mînia sa", adică, în loc dă „înţelepciune" şi dă „înţelept", s-a slujit cu numele Athina şi, în loc dă vorba „poprindu-l din mînia lui" sau „poprindu-ş mînia sa", s-a slujit cu vorba „apucîndu-l dă părul capului"

g. &. *Enigmă* (ce pă rumînie putem numi „ghicitoare") să zice cînd facem o întrebare întunecoasă, cu care înţelegem un obraz sau altceva ce să aseamănă cu acea întrebare, cum, cînd întrebăm, zicînd „Ghici ghicitoarea mea: ce dobitoc este acela carele dă dimineaţă umblă în patru picere şi la prînz, în dooă, iar spre seară, în trei?", ne răspunde că „Omul este acel dobitoc, pentru că, cînd este mic, umblă d-a buşile, adică cu mîinile şi cu picerele, iar cînd să măreşte umblă drept în dooă picere, şi, la bătrîneţe, cam plecat, în dooă picere şi într-un baston", şi cînd întrebăm „Ce este bubos şi trenţăros şi şade cu domni la masă?", ne răspunde „Strugurile este acela, pentru că este numai broboane, ca nişte bube, şi dăzghinat din toate părţile, ca un trenţăros, şi să pune la masă domnească"

Către *enigmă* putem zice că privesc şi basnele, cu care arătăm un adăvăr prin cuvinte mincinoase sau o minciună ca o pildă ce s-ar fi întîmplat cu adăvărat, cu care povăţuim pă oarecine spre fapte bune, precum sînt basnele lui Esop.

TRADUCERI

ILIADA

[f. 127r] Spune-a mea iubită doamnă, spune tu, stăpîna mea,
ce nu poate altu spune, fără numai doamna mea,
spune-a celui domn vestit, a lui Ahilefs mînie,
a acelui om viteaz, ce n-ar fi vrut să mai fie;
mînie, zic, minunată și foarte înfricoșată,
ce nu mici, nici puține, au pricinuit îndată,
patime și necazuri, între elini pre pămînt,
că peșin pă cei voinici, doborîndu-i la pămînt,
sufletele lor la iad, ca o turmă le-au pornit,
iar trupurile lor la cîini i la corbi le-au sorocit,
dîndu-le lor spre mîncare ca un stîrv ce prea iubesc,
căci așa era voința împăratului ceresc
ca să pătimeasc-acestea, dă cînd ei s-au gîlcivit,
împăratul Agamemnon și Ahilefs cel slăvit.
Oare cene-aceste vrajbe între-amîndoi le făcea
ca-ntre dinșii să să bată? Spune, doamnă, nu tăcea.
Acel fecior al lui Zefs, care, cum s-au mîniat
asupr-acestui împărat, peșin l-au și speriat
c-o înfricoșată boală ce p-ostași au aruncat,
care pă toți d-a rîndu la mormînturi i-au cărat,
pentru căci au necinstit împăratul între oaste
pă preotu domnului, pă Hrisis, cu vorbe proaste,
care preot însuș merse, cu nedejde nu prea-ntreagă,
l-ale grecilor corăbii, (ce ca fulgeru aleargă)
aducînd și multe daruri, unde era adunați
tot norodu, toți boierii, și ostași și împărați,
socotind că va scăpa pre a sa iubită fată
din mîinile domnilor ce-o avea roabă luată, [f. 127v]

ținînd și cîrjă-n mîna lui, cu coroan-asupra ei,
a lui Apolon ce privea nu cam dăparte dă ei
(a acelui dumnezău ce pre oameni, dă dăparte,
cu segeți îi segetează, nici la unul ținînd parte);
și așa stînd să ruga dă toți boierii cîți vedea,
mai ales d-acei doi domni, ce coroane în cap avea,
dă feciorii lui Atrefs, ce pă toți îi stăpînea,
și cu umilință bună către ei așa grăia:
„Voi, feciorii lui Atrefs, ce tuturora porunciți,
și voi, ceilalți boieri elini, ce stați ca niște voinici,
fi-vă-ți milă dă aceste ale mele bătrînețe,
priimiți ș-aceste daruri mari și multe, cu blîndețe,
și-m lăsați a mea iubită, pentru numele acelui
dumnezău ce-i zic Apolon, ce pă toți cu ale lui
segeți foarte otrăvite segetează dă dăparte,
ca un al lui Zefs fecior, pentru ale noastre fapte,
pentru care dumnezeii, cîți în cer sus lăcuiesc,
să vă fie ajutori, după cum și ei voiesc,
să vă dăruiască cinste, putere și biruință
asupra vrăjmașilor, după a voastră voință,
să supuie și cetatea a lui Priam împăratu
supt ale voastre picere și pă însuș împăratu
și așa să vă întoarceți, cu pace și vrednicie,
unde neveste și copii v-așteaptă cu bucurie!"
Aceste toți auzind, toți c-un glas au și strigat
că tuturora le-au plăcut preotu cum s-au rugat
și nu vor să să îndure dă un preot plin dă daruri,
ci să-i sloboază pă fată, priimind acele daruri.
Iar lui Agamemnon numai n-au plăcut aceste vorbe,
ci peșin pă preotu l-au zgornit c-urîte vorbe, [f. 128r]
răcnindu-și asupra lui, ca un leu cînd să mînie:
„Fugi d-aici, bătrînule, — i-au zis cu mare mînie —
să nu te mai văz p-aici, nici acum, nici altă dată,
nici pă la corăbii stînd, ci să lipsești cît dă-ndată,
că, martur pui pă dumnezău, nici cîrjă, nici coroană,
îți vor folosi cevaș, pînă am și eu coroană,
și să știi cu hotărîre că un pas măcar spre tine
pă a ta iubită fată n-o voi dăpărta dă mine,
pînă ce va îmbătrîni, la Argos, în casa mea,
dăparte dă țara ei, căci așa e voia mea:
acolo ea îm va țese și pînză pentru cămașă

și patul mie-l va căuta, ca o roab-a mea din casă;
dă vei, dar, să te întorci cu capul nevătămat,
piei dăgrab din ochii miei, că prea mult m-ai supărat".
Acestea dar cum auzi, preotu să spăimîntă
și gîndi la dumnezău (unde nedejdea ne stă)
și fugi ca un cîine cu coada între picere
și să duse drept la mare, spre margine, cu tăcere,
la marea ce vîzîiește ca apa la scocu morii;
acolo, stînd cam dăparte d-ale grecilor corăbii,
rădicînd ochii la cer și mîinile către domnul,
(cum face, dă nevoie, cînd n-are putere, omul)
cu suspinuri să ruga d-Apolon cel luminos
(pre carele l-au născut Leto cea cu păr frumos):
„Auzi-mă și pă mine (au zis c-un glas ascuțit),
vezi și ale mele lăcrimi și necinstea ce-am pățit,
tu, doamne, ce ocrotești acel oraș ce-i zic Hrisa
și cellalt oraș sfințit pre carele numesc Chila,
tu, cela ce stăpînești Tenedos, ostrov cu fală,
tu, cela ce segetezi pre oameni fără greșală, [f. 128v]
tu, cela ce toți îți zic și Zminthev pentru cinste,
dă ți-am adus vreodată odoare spre a ta cinste,
dă te-am cinstit vreodată cu colivă și prescură,
dă ți-am făcut vreodată pomană nu dă o gură,
ci pomană ca un praznic, cu miei, capre și viței,
pomană cu lapte dulce și berbeci bătuți ca...⟨?⟩ ,
priimește și această rugăciune către tine,
pedepsește, zic, pre elini, căci m-au necinstit pre mine,
răsplătește lor tu, doamne, aceste lăcrimi fierbinte
(ce curge ca un potop) cu-ale tale segeți sfinte,
răsplătește lor tu, doamne, după a ta plăcere,
ca să te cunoască toți că și tu ai putere"
Acestea cu umilință preotu cum să rugă
dă Apolon cel luminos, peșin îl și ascultă
și să scoborî din cer, plin d-urgie și mîhnire,
cu arcușu într-o mînă, mergînd spre răsplătire,
și un toc plin de segeți purta pă spinarea sa,
care segeți din spinare nu puțin sunet făcea,
cînd să mișca cu mînie, vrînd să meargă la o parte,
atunci lor le-au arătat o negură dă dăparte,
ce spre ale lor corăbii împotrivă s-au întins,
acolo era Apolon, d-acolo au și întins

o segeată către elini, care au și nimerit
(iar coarda au zbîrniit, cînd segeata au sărit),
și mai întîiu au lovit pre cîini, cum și pre catîri,
pre cîinii ce-aleargă tare i nevoiașii dă catîri,
iar mai la urmă au întins o segeată otrăvită
și asupra grecil⟨o⟩r, către mulți potrivită,
și noaă zile d-a rîndu pre ostași îi prăpădea
acel foc dumnezăiesc, pre bun, pre rău, cum cădea.
Atunci pre toți vedeai arzînd, ca pîrjoalele pă cîmp,
grămădiți unu pă altu, ca clăile dă grîu în cîmp. [f. 129r]
Iar după a nooa zi, la divan au adunat,
pre mic, pre mare, Ahilefs (căci pă el l-au luminat
Era cea cu mîini frumoase ca să facă sfat obștesc,
că-i era milă dă greci, văzîndu-i că să prăpădesc);
după ce dar s-au adunat și la sfat toți au intrat,
atunci viteazul Ahilefs în picere s-au sculat
și către ei au'și zis cu un glas împărătesc:
„Tu, feciorul lui Atrefs, ascultă ce eu gîndesc:
Trebuie să ne întoarcem, dă vom scăpa cu viață,
și p-acasă ne ducem, pînă cînd avem viață,
că, d-om mai ședea p-aici, și războiu dă o parte
pre toți ne prăpădește, și ciuma, dă altă parte;
sau, dă vei, să întrebăm vreunul din vrăjitori,
sau vreun preot mai bine sau și dintre ghicitori,
dintr-acei, zic, ghicitori ce știu basne a ghici,
cum și visuri omenești, încă ș-a le tălmăci
(că și visul, dă la domnul, ni s-arată și ne-nvață,
cînd va cevaș să ne-arate, nu prin graiu, nici dă față),
care să ne spuie noaă pentru ce s-au mîniat
Apolon cel luminos și dumnezău minunat,
nu cumva ne-au oropsit pentru vreo litanie
ce nu i-am făcut noi lui, dup-a noastră datorie,
sau că cere dă la noi vreo pomană ca un praznic
cu jîrtfe dă vite multe, pomană ca dă ispravnic,
cu miei, berbeci și viței fripsi ⟨*sic*⟩ pă foc întregi dă față
și vin roșu dă Sutești, ce la mulți ne dă viață,
ca dintr-al lor miros numai, poate să va sătura
și așa din ceastă boală poate că ne va scăpa"
Așa au zis ș-au șăzut; și-n locul lui s-au sculat
Calha, fecior al lui Thestor, cel mai mare și-nvățat
din toți maghii, care știe cîte au fost pînă acum

şi cele ce vor să fie şi cele ce sînt acum, [f. 129v]
care-au fost şi călăuză la corăbi⟨i⟩le greceşti
cînd au plecat spre Troadă cu oştiri împărăteşti,
pentru-a sa învăţătură cu care mult l-au cinstit
Apolon cel luminos, dumnezău dă toţi iubit;
acest Calha cu ştiinţă au zis către Ahilefs:
„Tu, fecioru lui Pilefs, ce-eşti iubit dă însuş Zefs,
fiindcă tu-m porunceşti adăvărul s-arăt ţie,
pentru ce s-au mîniat piste fire, cu urgie,
Apolon, ce dă däparte segetează ca o boală,
eu, supus poruncii sînt, dar şi tu să-m dai parolă
cu jurămînt, ca să crez, că-m vei ajuta la vreme,
şi prin graiu, şi prin faptă, la păsul mieu cu putere,
căci, cu vorba ce voi zice, ştiu că mult voi supăra
pre cela ce porunceşte şi-unora şi altora".
Şi corul să închină, toţi cîţi au venit pă mare,
toată oastea, toţi boierii, dă la mic, pînă la mare.
Şi împăratu
cînd să mînie
şi urgiseşte
pre cel mai mic,
are putere
ca un mai mare
asupr-acelui
fiind mai mic
şi dă ş-îl iartă
dăocamdată,
dar întru sineş
hrăneşte pizmă
şi vreme-aşteaptă
spre răsplătire
ş-atunci îş varsă
veninu-n pizmă,
d-aceea, te rog, spune-m, dă poţi tu a mă scăpa
dintr-ale lui tare mîini, cînd el să va mînia". [f. 130r]
Către care Ahilefs, acel bun dă picere,
răspunzînd, aşa au zis, după a sa putere:
„Spune, Calha, făr'dă frică, orce ştii tu dă folos
şi orice au arătat ţie, cel din cer şi luminos,
că, martur puiu pă Apolon (pă acel, zic, dumnezău
la care tu, rugîndu-te, vorbeşti la toţi ca din cer

cîte sînt lor plăcute, dumnezeilor din cer),
că nici unul dintre eleni va putea asupra ta
rădica mîinile lui, măcar ş-a te supăra,
(acolo stînd la corăbii, cele mari şi găvănate,
ce mulţime dă ostaşi au cărat dă däparte)
pînă ce eu voi fi viu, pînă-m sînt ochii dăschişi,
nici însuş el, Agamemnon, dă vei zice, din voinici,
care acum socoteşte a fi domnul cel mai mare,
pentru căci el porunceşte şi la mic şi la mare"
Atunci Calha, pierzînd frica, au zis aceste cuvinte:
„Nici vreo rugăciune cere, nici jărtfe dă multe vite,
acel mare dumnezău, ce pre toţi, dă däparte,
segetează-nfricoşat, pentru-ale noastre fapte,
ci pentru acel bătrîn, pre care l-au necinstit
împăratul Agamemnon, (cînd toţi ceilalţi l-au cinstit);
nici daruri au priimit, nici pă fat-au vrut s-o lase
la al său tată iubit ce cer⟨e⟩a cu lăcrimi groase,
pentru-acele chinuieşte pre norod fără greşală
ş-încă va mai prelungi această urîtă boală;
nici va rădica mînia după noi vreodată
pînă nu vom da pre fată, fără mită, fără plată,
la al său tată iubit, pre fata cu ochi frumoşi,
ce, cu ochii ca dă şoim, amăgeşte şi pă moşi,
şi pînă nu vom trimite la Hrisa, oraş prea dulce, [f. 130v]
pomană dă vite multe şi vin dulce, chef ne-aduce,
atunci cu-aceste socotesc că vom îmblînzi pre domnul
şi ne va scăpa dă chinuri, nădăjduind către dînsul"
Aşa au zis ş-au şăzut, şi-n locul lui s-au sculat
acel viteaz Agamemnon, cel mai mare împărat,
acel fecior al lui Atrefs, care-atît s-au tulburat,
încît, dă multă mînie, mintea i s-au-ntunecat,
iar din ochii lui sărea scînteie dă foc aprins,
cînd,—uitîndu-să grozav către Calha — aşa au zis:
„Prooroc dă cele rele, niciodată nu mi-ai zis
vreo plăcută mie vorbă, nici te-ai socotit ce-ai zis,
totdeauna ţi-au plăcut ce e mai urît a zice,
nici ai putut cuiva-i face vreun bine, nici a zice,
precum ş-acum, arătînd cele domnului plăcute,
către eleni zici c-Apolon aceste chinuri multe
le trimite către oaste pentru căci n-am priimit
acele daruri frumoase, ce acel preot cinstit

le-adusese ca o plată pentru-a sa iubită fată,
dă care eu nu mă-ndur a lăsa-o vreodată,
încă și prea mult voiesc a o ținea drept nevastă,
căci o și cinstesc mai mult dăcît a mea nevastă,
(dăcît acea Clitemnistră, ce-am luat-o fată mare)
că și d-o potrivă este, nici mai mică, nici mai mare,
nici c-o socotesc mai jos, nici la mijloc mai groșcioară,
nici la față mai închisă, nici la minte mai ușoară,
sau la ce dăosebit lucru mai neînvățată,
cu toate-acestea și voiesc să o dau cît dă-ndată,
dă este așa mai bine și dă poate folosi,
căci eu mai bine pohtesc oastea a nu pătimi,
ci să fie-n stare bună, totdeauna ș-astădată,
dar și voi în locul ei să-m gătiți alta-ndată
ca nu numai eu din eleni să rămîiu fără odor [f. 131r]
că nici nu să cade-aceasta, cel mai mare — făr-odor,
cînd voi toți bine vedeți că ce mi s-au dat dă voi,
acum iarăș pentru voi îl și întorc înapoi"
Către acestea au răspuns acel fecior al lui Pilefs,
acel bun dă picere, acel vestit Ahilefs:
„Tu, feciorul lui Atrefs, cel mai mare dăcît toți
și cela ce și iubești a avea mai mult dă toți,
cum pot elinii acum, acei tari și inimoși,
să-ți mai dea și alt odor pentru fat-acelui moș?
Că nici că știm a mai fi ceva lucruri rămășiță
din cele ce-am cîștigat dup-a noastră biruință
dă la acele cetăți, ce stupai la toate-am dat,
că d-atunci s-au ș-împărțit cîte toți am adunat;
acum dar, cu cuviință nici că este, nici să poate
ca oricine, ce-au luat, ca o a lui căzută parte,
să le-aducă înapoi, grămădindu-le-ntr-un loc
din care tu să-ți alegi ce vei vrea aci, pă loc,
ci mai bine-acum trimite-o la dumnezău ce-o cere
pre ceea ce ai luat nu dup-a lui plăcere
ș-în urmă noi toți grecii, îți vom da ție dă voie,
întreit și împătrit dăcît ce pierzi dă nevoie,
dă ne v-ajut-acel Zefs să luăm acea cetate,
acea tare și frumoasă, a Troadăi, zic, cetate"
Către acestea împăratul Agamemnon răspunzînd,
acel fecior al lui Atrefs așa au vorbit zicînd:
„Nu cu șoalda pă däparte, nu ca vulpea, Ahilefs,

cu chichițe să vorbești, tu, feciorul lui Pilefs,
mai vîrtos și om dă cinste, aflîndu-te și dă treabă,
nu să cade să te-amesteci unde tu nu ai treabă,
că nici mă vei înfricoșa, nici că mă vei speria,
nici dăloc mă vei supune, nici că mă vei înșăla, [f. 131v]
cu-ale tale amăgitoare și viclene vorbe, zău,
tu, cela ce te asemeni la față cu dumnezău;
tu acum îm poruncești să dau p-aceastä-napoi?
Iată, după a ta vorbă, că o trimit înapoi,
însă dă-m voi da alt odor, d-o potrivă cu acesta,
d-acei eleni inimoși, și-m va plăcea ca acesta,
iar dă nu, să știi aceasta, că însum eu voi veni
și voi lua din odoare ori pă care voi voi,
ori p-al tău, ori p-al lui Eas sau pă al lui Odisefs
și la cele ce voi merge, fie măcar însuș Zefs,
știu că mult să va mîhni și foarte să va supăra,
dar acestea și în urmă, adăstînd, vom căuta,
iar acum, aides să tragem o corabie pă mare,
corabie din cele mari, pă acea nu mică mare
și într-însa să și punem trăgători dă cei mai meșteri,
ce corăbiile duc pă apă ca niște meșteri;
să mai punem, zic, și vite, nu puține, spre jărtfire
și pă însuș acea fată, cea frumoasă piste fire,
cu acestea să trimitem ș-un boier mare dă sfat,
sau pă slăvitul Odisefs, ce este și om dă sfat,
sau pe Eas cel voinic sau și pă Idomenefs
sau pă tine, dă vei vrea, pă feciorul lui Pilefs,
pă cela ce, cum te văd, toți să sperie dodată,
ca cu-aceste să-mblînzești pă domnu numai îndată,
(pre cel ce dă däparte pedepsește cum voiește)
jărtfind lui acele jărtfe, ce le-așteaptă și dorește"
Către-acesta Ahilefs bun dă picere,
uitîndu-să pă supt ochi, au zis, stînd în picere:
„Vai dă mine, Agamemnon, tu cel ce, fără-ndoială,
nici rușine ai dă loc, nici măcar ceva sfială,
tu, cela ce totdeauna gîndul ți-l ai la cîștiguri, [f. 132r]
nesocotind și la oaste, ce să află tot în chinuri,
tu, cela ce tot gîndești cum să-ți înmulțești averea,
cum poate acum oricine dintre elinii aceștia
din toată inima lui să să supuie dă voie
l-ale tale aceste vorbe? dăcît numai dă nevoie;

sau în vreo streajă să iasă cu tine vreodată,
sau și la vreun războiu pentru tine să să bată?
Că și eu p-aceste locuri n-am venit ca să mă bat
pentru acești troadiți ce nici pricină mi-au dat,
nici vreun rău mi-au făcut, nici vite mi-au supărat,
nici boii mi i-au gonit, nici caii mi i-au luat,
nici au venit vreodată ca bucatele să-m strice
la acea țară a mea, la Fthia cea cu adînce
arături și pămînt gras, pre toți oamenii hrănește
întocmai ca o mumă ce d-ai săi copii dorește,
căci între ei și-ntre Fthia să află munți foarte mari
ce și umbră mare fac, plini fiind dă mulți brazi mari,
și o mare foarte mare ce și zgomot face mare,
ce pă ei dă noi dăsparte ca și o pripaste mare,
ci pentru tine toți plecînd, după tine am venit,
pentru tine, ce rușine nici ai, nici ai pomenit,
pentru tine, ochi dă cîine, cu toții ne străduim,
ca tu să te-nveselești, cînd noi mult ne chinuim,
vrînd să răsplătim acestor troadiților c-urgie
pentru necinstea ce-au făcut lui Menelaos și ție,
ție, ce aceste toate întru nimic socotești,
încă mă și-nfricoșezi că vei să mă sterisești
d-al mieu odor pentru care nu puțin am ostenit
și pe care acești elini însuș ei mi-au dăruit,
că, cînd elinii vreodată vor supune vreo cetate
din cele mari și frumoase, d-ale Troadii cetate, [f. 132v]
atunci și tu bine știi că nu voi lua eu parte
dăopotrivă cu tine, ci mai jos și proastă foarte,
în vreme ce, că cu toate ale războiului valuri
mîinile mele să luptă, suferind multe necazuri,
iar cînd este la-mpărțeală, atunci ție ți s-alege
ce e mai bun și mai mare, dup-a războiului lege,
și ce e mai mic și mai prost, rămîne-a mi să da mie,
care, și așa fiind, priimesc cu bucurie
și l-ale mele corăbii peșin mă-ntorc înapoi,
după ce mă ostenesc bătîndu-mă la războiu;
acum, dar, iată că plec acasă la Fthia mea,
că mai dă folos îm este să mă duc la țara mea
cu-ale mele mari corăbii (acele cu nas întors,
întocmai ca un vultur ce-ș are botul întors),
atunci crez că pă aicea rămîind tu cu necinste

nu vei putea cîștiga cîtuș dă puțină cinste,
nici vreo bogăție mare vei aduna pă seama ta,
nici multă, nici puțină, avere vei căpăta"
Către-aceste împăratul Agamemnon răspunzînd
(cela ce pre toți bărbații stăpînește c-un cuvînt),
așa au zis către el: „Pleacă dăgrab și te du,
daca vei și unde vei, ia și pă cine vei tu,
că nici te-oi ruga vreodată, nici te voi sili pre tine
pentru mine să rămîi, pentru căci pă lîngă mine
și alți mulți voinici să află, carii mult mă vor cinsti,
(mai ales acel bun dă sfat, Zefs, ce multe poate ști)
că tu numai mi-ești urît din toți ceilalți împărați
(acei mari și minunați, cei dă domnul învățați),
căci apururea iubești gîlcevuri și bătălii,
iar, dă ești voinic ostaș și vestit la bătălii,
aceasta, să bine știi, dă la domnul ț-este dată;
pleacă, dar, cu ale tale corăbii numai îndată
și te du la casa ta cu toți prietenii tăi [f. 133r]
ș-acolo stăpînește cum vei mirmidonii tăi,
că nici voi gîndi la tine, nici o grijă voi avea,
nici că-m pasă dă te-i duce, nici dă te vei mînia,
încă ț-oi ș-arăta ție și te voi înfricoșa,
că, fiindc-acel Apolon p-a lui Hrisis va să ia,
fată iubită dă el, cum nu mai jos și dă mine,
însum eu o voi trimite, nevrînd s-o mai țiu la mine,
cu-ale mele mari corăbii i cu prietenii miei,
dar peșin al tău odor voi lua în locul ei,
(viind însum l-al tău cort) p-a lui Vrisis fată, zic,
(pă cea frumoasă la față piste fire, poci să zic)
ca să vezi și să cunoști cu cît eu mai mare sînt
decît tine și toți ceilalți, ca un împărat ce sînt,
și să să teme și altul a mi să potrivi mie
sau dopotrivă a-m vorbi sau a mi să-mpotrivi mie"
Așa zicînd Agamemnon, foarte mult s-au întristat
acel fecior al lui Pilefs și foarte s-au tulburat,
încît vedeai în pieptul lui (în pieptul cel cu mult păr
des ca peria, dă zgrebeni, piept dă voinic plin dă păr),
că sufletul i să bătea, să bătea și să gîndea
din doaă să facă una: ori să-și scoață sabia
(sabia cea tăioasă ș-ascuțită ca un brici)
din teaca cea atîrnată la o parte ca un bici

și pă toți să-i sperie, iar lui Agamemnon numai
să-i ia... ⟨capul?; *det.*⟩ fără dă veste cu o lovitură numai,
sau pornirea să-ș poprească către această faptă însuș,
și necazul stăpînindu-ș, și mînia potolindu-ș;
pînă cînd el să gîndea și din teacă îș scotea
sabia a lui cea mare spre ceea ce socotea,
numaidăcît Athina către el din cer veni,
căci pă ea o trimisese Ira, vrînd a-l îmblînzi,
(Ira cea cu mîini frumoase, ceea ce pă amîndoi
dopotrivă îi iubea, avînd grijă d-amîndoi) [f. 133v]
care stînd în dos la spate-i, l-au și tras dă păr în sus,
la el numai din toți ceilalți arătîndu-să dă sus,
d-aceea și el numai stînd în slavă o vedea,
iar din ceilalți toți nici unu, nici pîn gîndul lor trecea. [f. 134r]
Atunci, feciorul lui Pilefs foarte mult să spăimîntă
și, uitîndu-să înapoi, ochii i să-ntunecă,
cum văzu și cunoscu pă Athina strălucind,
pă cea bună în războiu, către care și vorbind,
au zis aceste cuvinte (cuvinte ce dintr-o gură,
ca căscatul din om în om, ieșind trece-ntr-altă gură):
„Ce ai venit, Athina, la această oaste mare?
Tu, ceea ce te-ai născut dintr-acel împărat mare,
Zefs, ce poartă la spinare cojoc dă piele dă capră,
vrînd să sperie vrăjmașii cu acel cojoc dă capră,
nu cumva ai alergat ca să vezi și să cunoști
necinstea ce mi-au făcut, ca la unul din cei proști
Agamemnon împăratul, pentru care prorocind...

Glosar

Excerpte din Condica limbii rumânești

A

ALALAGMOS, 123v—Chiot, strigăt de luptă (cf. DER, I, 277v). — *Alala* (spregraiu). Zgomotul ce fac ostaşii la războiu, strigînd dă bucurie sau dă năvălire, precum muscalii zic: Ura! (CLR, I, 42r).

ALAVASTRĂ, G VII — *Alavastru, -uri* (neutru ca *bîlciu)* ⟨etim. gr.⟩. Adică cea mai albă, mai curată marmură, transparantă, sprevăzătoare (CLR, I, 43r).

ALBIE — *Albie, ălbii* (făm. ca *arie).* Să aseamănă cu *copaia*, cu *căpesterea*, cu *covata* şi cu *troaca* şi cu *molda;* şi toate acestea sînt nişte vase dă lemn gros şi scobit, găvănat în mijloc. Însă *albie* să zice aceea în care spălăm rufele, hainele ş.c.l., luîndu-ş numirea dă *albie* pentru că albeşte, cureţă rufele, iar *copaie* să zice aceea ce este mai mică dăcît albiă. Şi, cum am zice, o albie mitutică, cu care cărăm ceva lucruri. Şi *căpestere, căpistere* şi *covată* şi *moldă* să zice cea mai mare şi dăcît albia în care frămîntăm pîinea (CLR, I, 55r).

ALILOCOLOGAMIE, 11v — *v. infra.*

ALILOVASIE — Adică împreunare dă unul pă altul, cînd să încalecă unul pă altul, ca sodomiţii (CLR, I, 49r).

ALIŞVERIŞ, P 647v — *Alizveriş, -uri* (neutru ca *deal).* Cuvînt turcesc ce însemnează vînzare dă marfă (CLR, I, 47v).

AMBAR — *Ambar,-e* (neutru ca *car*). Cuv. turc. *Ambar* şi *jîcniţă* să aseamănă la trebuinţă şi să zic acelea în care să păstrează bucatele, cum orz, grîu ş.c.l., însă ambarul este mai mic, iar jîcniţa mai mare (CLR, I, 61v).

ANAFORA, 3r — *Anafora, -ale* (făm. ca *oca)* ⟨etim. gr.⟩. *Anafora* şi *report, raport* însemnează carte dă judecată către stăpînire, către cel mai mare dă orce; şi o figură ritoricească, cînd tot acele ziceri, tot acele cuvinte, să repetează la cele din urmă perioduri (CLR, I, 65r).

ANALOGON, 40v — Proporţional, în mod analog.

A ANERISI, 108r — *A anerisi, a să anerisi* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*; ⟨etim. gr.⟩. Adică a strica, a dăsfiinţa hotărîrea (CLR, I, 57r).

ANGARALE, 4r — *Angara, -ale* (făm. ca *oca)* ⟨etim. gr.⟩. *Angara* şi *podvadă* să asemănă la înţelegere şi însemnează slujbă dă clacă, dăgeaba, fără plată. Însă angara să zice mai dă obşte pentru orce slujbă, iar podvadă să zice pentru slujbă cu carul (CLR, I, 68r).

ANGHERĂ, P 565v — *Anghiră, -i* (făm. ca *arătură)* ⟨etim. gr.⟩ şi *angheră* şi *ancoră.* Un her mare, în chipul furculiţei, cu care popreşte corăbiile pă marginea mării, limanurilor (CLR, I, 68r).

APOSTAT, 29v — *Apostat, -ţi* (bărb. ca *bărbat)* ⟨etim. gr.⟩ şi *zorbagiu*, ce însemnează pre cel ce să scoală asupra stăpînului său. Răzvrătitor, cel ce să leapădă dă stăpînire, dă lege ş.c.l. (CLR, I, 75r).

ARĂTARE, 4r — CLR, I, 88v—90r nu indică sensul de „tablou, reprezentare teatrală“ Sensul acesta apare în DA.

ARGEA, P 30v — *Argea, -gele; argeală, -gele* (făm. ca *vîlcea).* Adică groapa în care pune războiul dă ţese pînza (CLR, I, 102r).

ARHIIATROS, P 624r — *Arhiatros, -şi* (bărb. ca *urs)* ⟨etim. gr.⟩. Şi arhimedic, adică cel mai mare dohtor (CLR, I, 98r).

ARMĂŞIIE, 16r — *Armăşiie, -i* (făm. ca *datorie).* Dregătoria armaşului (CLR, I, 93r). ⟨Pt. *armaş* vezi *ban*⟩.

ARŞÎN — *Arşin, -e* (neutru ca *lemn).* Adică tortul cel tors, după ce să deapănă. Care, împărţindu-să în părţi mai mici; acele părţi să zic jurebiţe. Un arşin mai dă obşte este dă 40 dă jurebiţe (CLR, I, 104r).

ARZ, 38v — *Arz, -uri* (neutru ca *deal)* şi *harz.* Cuv. turc. ce însemnează jalbă către împăratul. (CLR, I, 92v).

ASIDOSIE, 3r — *Asidosie, -i* (făm. ca *datorie*) ⟨etim gr.⟩. Adică iertare, scuteală dă dajdie, dă bir (4v — n.a.; CLR, I, 105r).

ASPIDĂ, 102ᵛ — *Aspidă, -e* (făm. ca *casă)*. Un şarpe, un bălaur foarte inveninat. Aspidă să zice şi pavăza, calcanul, după limba grecească (CLR, I, 108ᵛ).

(A) ATACARISI — *A atacarisi, a să atacarisi* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)* ⟨etim. it.⟩. Adică a izbi, a lovi, a să atinge, a necinsti pă oarecine; a năvăli asupra cuiva (CLR, I, 111ᵛ).

AVAET, 12ʳ — *Avaet, -uri* şi *havaet* (neutru ca *deal)*. Cuv. turc., adică dare, plată pentru slobozenie dă oarece (CLR, I, 27ᵛ).

B

BABOIAŞ, P 581ᵛ—Vezi *baboiu* (CLR, VII, 177ʳ). v infra,

BABOIU, P 559ᵛ — *Baboiu, -i* (bărb. ca *bou)*. Baboi să zic peştii cei mici, adică puii peştilor. Cum „un baboiu dă peşte“, adică un puiu dă peşte, un peşte mic.

(A) BALBUŢI, P 36ʳ — *A balbuţi (ca a adeveri)*. Adică a vorbi ca un balbut. Vezi *a borborosi* (CLR, VII, 166ʳ). *Balbuţ, -ţi* (bărb. ca *bărbat)* ⟨etim. it.⟩. *Balbut, peltic* şi *gîngav* tot o înţelegere au şi însemnează pă cel ce nu poate vorbi curat, pre cel ce vorbind i să împiedecă limba, pre acela căruia limba să pare a fi legată. Însă atîta dăosebire putem zice că au una dă alta, adică cel balbut vorbeşte ca copiii cei mici cînd încep a vorbi, iar cel peltic nu poate glăsui slovele cele mai grele şi mai ales *r* şi *l*, căci în loc să zică *Radul*, zice *iadu* şi în loc dă *ladă* zice *adă* ş.c.l.; asemenea şi cel gîngav vorbeşte cam pă nas şi foarte urît şi întunecat, ca gîngăniile, încît nu i să aude, nu i să înţelege sunetul, glasul vorbelor (CLR, VII, 162ᵛ, 166ʳ).

BAN — *Ban, -i* (bărb.). Adică cel mai mare boier, cu cel mai mare cin al prinţipatului Ţării Rumâneşti. Carele din vechime stăpînea Banatul şi Craiova, cu cile cinci judeţe dă piste Olt. (CLR, VII, 166ʳ).

Banul, mai în urmă, după ce Banatul au rămas în stăpînire streină, stăpînea numai Craiova şi cîte cinci judeţe dă piste Olt, ca un vechil al domnului. Mai în urmă, fiindcă banul, unindu-să cu boierii dă acolo, să împotrivea la multe cereri ale domnilor, au rîdicat

domnii pă banul dă acolo şi l-a orînduit la divanul ţării, ca un mai mare al divanului şi, în locul lui, trimetea la Craiova cîte un credincios din grecii lor, numindu-l caimacam, adică vechil dă domn. Însă toate trebile ale Craiovei şi a celor cinci judeţe, atît ale ocîrmuirii, cît şi ale judecătoriilor, tot prin ştirea şi îngrijirea banului să urma, încă nici unul dintr-acele judeţe nu putea să vie la Bucureşti pînă nu lua voie dă la ban şi, viind, dator erea să să înfăţişeze mai întîi la banul, care îl înfăţişa la domn. Aceasta s-a păzit pînă acum la reformă.

După ban vine cinul dă *vornic*, care să împărţea în dooă: dvornic dă Ţara dă Sus şi dvornic dă Ţara dă Jos. Aceşti boieri îngrija dă plaiuri, adică dă părţile ţării cele dăspre munţi, dă hotarele ţării cele dăspre ţara nemţească, avînd supt stăpînirea lor pă vătaşii dă plaiuri cu oamenii lor. Dvornicul dă Ţara dă Sus stăpînea judeţele dă piste Olt, dvornicul dă Ţara dă Jos stăpînea judeţele cele dă dincoace dă Olt, cîte sînt dăspre munţi.

După dvornic vine *logofătul*, care şi acesta să împărţea în dooă, ca şi dvornicul, adică logofăt dă Ţara dă Sus şi logofăt dă Ţara dă Jos. Cel dă Ţara dă Sus stăpînea cele cinci judeţe dă piste Olt şi judeţul Ilfovului. Cel dă Ţara dă Jos, celelalte judeţe dă dincoace dă Olt. Aceşti logofeţi îngrija dă toate judecătoriile ţării; toţi judecătorii după la judeţe şi după la depertementurile din Bucureşti dă aceşti logofeţi să alegea. Aceşti logofeţi îngrija şi dă toate mănăstirile, alegea igumeni pă la mănăstiri, le cerceta pricinile lor.

După logofăt vine *vistierul*, acesta îngrija dă toate dăjdiile ţării, supt stăpînirea lui erea toţi ispravnicii şi toţi sameşii.

După vistier vine *spătarul*, acesta îngrija dă toate oştirile ţării, adică cel mai mare piste oştiri, piste căpitani, piste slujitori ş.c.l.

Aceste cinci boierii să numea greceşte πρῶτη πενδαδα, după care luase şi numire rumânească *proti pendada*, adică treapta cea dintîiu şi mai mare, dă cinci boierii, care purta barbe. Mai în urmă s-a mai adăogat un cin

ce a luat numire dă postelnic; acesta, fiindcă îngrija dă cinurile ce să da pă la toți boierii, era însărcinat și cu trebile puterilor streini și cu c<u>rierii pîn toate părțile. Ca un lucru mai însemnător să orînduia la acesta tot din grecii domnilor. Mai în urmă s-a mai adăogat și alt cin, luînd numire dă agă, după limba turcească, care îngrija dă tîrgul Bucureștilor, adică dă brutari, dă măcelari, dă zarzavagii, dă lumînărari ș.c.l. și pedepsea pă făcători dă rele, pă gîlcevitori pă ulițe și alte vini mici. S-a mai adăogat și alt cin, luînd numire dă cămăraș, din numele cămară, pentru că îngrija dă cămara domnească, adică veniturile și cheltuielile domnilor prin el să îngrija.
Mai în urmă, înmulțindu-să boierii și boieriile fiind puține, domnii, ca să poată ajuta cu trebi pă toți, au mai adăogat dvornic al treilea și dvornic al patrulea, dîndu-le îngrijîrea pagubi<i> și stricăciunilor ce să fac dă vite la sămănături și la vii din toată țara, dîndu-le și rînd după dvornicul dă Țara dă Jos. S-a mai adăogat și alt cin, numindu-să dvornic ai obștirilor, pentru că îngrija dă toate cele dă obște, cum spitaluri, orfanotrofion, școale, cișmele, poduri ș.c.l., dîndu-i rînd după dvornicul al patrulea. S-a mai adăogat alt cin, ce a luat numire dă logofăt dă obiceiuri, și îngrija dă lefile tutulor slujbașilor și dă alte obiceiuri ale țării, dîndu-i rînd după logofătul dă Țara dă Jos. S-a mai adăogat alt cin, ce a luat numire dă hatman, care îngrija dă toate împlinirile dă bani ce să făcea, după poruncile domnești, și în București și pă la toate județele, dîndu-i rînd după logofătul dă obiceiu.
S-a mai adăogat alt cin, ce a luat numire dă dvornic dă politie, care împlinea dajdia orașului Bucureștilor, dîndu-i rînd după hatman.
Aceste toate cinuri au luat numire dă *proti pendada*, măcar că numărul lor a trecut piste cinci. Toți acești boieri să numea și boieri dă divan sau veliți boieri și purta barbe și bastoane în mînă la orce adunare înaintea domnilor.
A dooălea pendada coprindea aceste cinuri, însă fără barbe și fără bastoane, adică:
Clucer, care îngrija dă hrana oștirilor, *paharnic*, a

căruia slujbă erea ca la mesele domnești, împărătești, să dea vin domnului, împăratului, cu paharul, gustînd el mai întîiu din vin, spre ferire dă otravă, *stolnic*, carele îngrija dă masa domnească, împărătească și ce gusta din bucate mai nainte, spre ferire dă otravă, *sărdar*, carele îngrija dă calabalîcurile oștirilor, *armaș*, carele îngrija dă p<u>șcărie și dă celelalte temnițe și dă toți vinovații, strîngînd și birul țiganilor domnești, și îngrija dă tunurile țării; care mai în urmă s-a numit *vornic dă temniță*.
Mai în urmă s-a mai adăogat și alt cin, numindu-l *căminar*, care îngrija și lua avaet dă la toate vinurile ce vinea din țară streină și, în urmă, și dă la cele pămîntești, dîndu-i-să rînd după clucer. S-a mai adăogat și alt cin, dîndu-i-să numire dă *comis*, care îngrija dă caii domnești. Și i s-a dat rînd după stolnic.
S-a mai adăogat și alt cin, dă *portabașă*, cel mai mare piste portari, ce îngrija dă musafiri streini și mergea înaintea lor cu un baston în mînă, cînd îi înfățișa la domn.
Al treilea pendadă coprindea cele mai din jos cinuri, adică *medelnicer*, care schimba talerul domnului la mase domnești, *șătrar*, carele îngrija dă corturile domnești, *sluger*, carele îngrija dă tainurile slugilor domnești, adică cel ce le da tain dă mîncare, *pitar*, care îngrija dă carîtele domnești, *clucer za arie* sau clucer d-arie, carele îngrija dă magaziile osteșăști, cum dă orz, fîn, ș.c.l.
A patralea pendadă coprindea aceste mai jos însemnate cinuri, adică: *logofăt dă taină*, carele însemna orce să grăia la divanurile domnești, atît dă prigonitoarele părți, cît și dă boieri, cum și chiar hotărîrea domnească; *vistier al doilea* și *al treilea*, supt cel mare vistier; *postelnic al doilea* și *al treilea*, supt cel mare postelnic; *comis al doilea* și *al treilea*, supt cel mare comis; *căpitan dă vînători*, carele avea supt stăpînirea lui toți vînătorii domnești. Aceste toate cinuri s-au păzit pînă la reforma dă acum, ce s-au prefăcut toate, după cum să coprind în regulament.
Bașboier, adică cel mai mare piste toți boierii, șeful boierilor (acest cin s-a dat dă la împărăția turcească,

în zilele lui Constantin vodă Mavrocordat, cînd l-a scos din domnie, la cel mai mare boier dintr-acea vreme, adică Dudescului, pînă cînd s-a orînduit alt domn. Şi în urmă nu s-a mai dat la nimeni, pînă acum, în zilele domnului Gheorg⟨he⟩ Bibescu, cînd iarăş prin fertman ⟨*sic*⟩ împărătesc s-a orînduit baş-boier dumnealui banul Gheorghe Filipescu (CLR, VII, 163^{v}—164^{v}).

BANIŢĂ — *Baniţă*, *băniţi* (făm. ca *ramură)* şi *chilă* să aseamănă la trebuinţă şi însemnează o măsură cu care să măsoară bucatele. Însă baniţa este dă ocă 44, iar chila dă opt baniţe, adică dă ocă 352. Baniţa să aseamănă cu ferdela nemţească şi chila, cu găleata. Însă atît baniţa este mai mare dăcît ferdela, cît şi chila mai mare dăcît găleata. Acum chila s-au mai mărit, făcîndu-să dă zece băniţi şi baniţa, dă 40 ocă. Care vine chila dă 400 ocă (CLR, VII, 166^{v}).

BAŞCIOHODAR, 17^{r} — *Başciohodar*, *başciohodărie* ş.c.l., v. *ciohodar* (CLR, VII, 177^{v}). *Baş* însemnează oarece mai mare piste alţii: *başboier* — cel mai mare piste toţi boierii, *başciohodar*, *maimarebaşă* — cel mai mare piste dulgheri, lemnari (CLR, VII, 179^{r}).

BEILECCII, 9^{r} — *Beilicciu*, *-i* (bărb. ca *bou)*, cei ce aduna, lua odată din ţară oi cu sila pentru Ţarigrad, cu o plată foarte mică, precum vrea ei (CLR, VII, 181^{r}). V şi *beilic*, *-uri*, cuv. turc. ce însemnează ceea ce să adună, să ia cu sila (CLR, VII, 181^{r}).

BERICHET, 17^{r} — *Berechet,-uri* (neutru ca *deal)*, cuv. turc., v. *bilşiug* (CLR, VII, 181^{v}).

BEZDADEA, 16^{r} — *Bezdadea*, *-dele* (înfăţişare fămeiască), din *beiu* şi *zaade*. Cuv. turcesc ce însemnează fecior dă domn, fiu dă domn. Nume ce să dă numai la fiii domnilor (CLR, VII, 180^{v}).

BILŞIUG — *Bilşiug*, *-uri* (neutru ca deal*)*, *bilşiugare* şi *îmbilşiugare* să zice cînd să fac bucate multe, îndăstul şi dă prisos, adică rodire mare la bucate, la legume, la poame ş.c.l. şi, cum am zice, îndăstulare dă toate (CLR, VII, 188^{r}).

BINIŞLII, 48^{r} — V. 49^{r} — n.a. V *biniş*.

-Biniş, *-e* (neutru ca *lemn)*, v. şi *giubea*. Cuv turc. ce însemnează nişte haine lungi ce să poartă, să îmbracă piste celelalte haine, spre cinste, avînd atîta dăosebire giubeaoa dă biniş că giubeaoa este cu mînecile mai scurte şi mai strîmte dăcît ale binişului, purtîndu-să pă supt biniş. Iar binişul are mînecile mai lungi şi mai largi dăcît ale giubelei şi dă la margine pînă la supsioară dăspicate pă dădăsupt, purtîndu-să piste toate hainele.

Binişliu, *-i*. Cuv turc. v. *edecliu;* unele din slugile domneşti să numea binişlii, pentru că purta binişe înaintea domnului, căci celelalte slugi ce să numea *edeclii* purta numai anterie cu caftan pă d-asupra, fără nici o giubea şi fără biniş. Dă aceea mai cinstiţi să socotea binişlii dăcît edeclii (CLR, VII, 188^{r}).

BIV — *Biv*, *biv vel* (spregraiu). Arată obrazele ce sînt şi a fost în vreo dregătorie, în vreo slujbă. Adică spregraiul *vel* arată pre cel ce este acum în dregătorie, cum vel spătar, vel vist. zicînd, înţelegem pre cel ce să află acum în fiinţă spătar şi vistier *(hadia)*. Iar spregraiul *biv* şi *biv vel* arată pre cel ce a fost odată într-o dregătorie, cum, cînd zicem biv spătar şi biv vel spătar, înţelegem pre cel ce a fost odată spătar (CLR, VII, 186^{r-v}).

BÎZĂRI, P 561^{v} — *Bîzară*, *-ări* şi *băzări* (făm. ca *scară)*. Bîzări numai la numărul înmulţit să zice şi însemnează o încreţătură la gulerul cămăşii. Podoabă muierească (CLR, VII, 237^{r}).

BÎZĂU, P 17^{v} — *Bîzoiu*, *-ri* (neutru ca *bîlciu)*. O buriană ce stă tot dreaptă, neplecîndu-să în jos (CLR, VII, 236^{v} ; v. şi CLR, III, 181^{v}).

(A) BOBI, T 26^{r} — *A bobi* (gr. nereg. la conj. III, ca *a vorbi)*. Adică a da cu bobii, a ghici cu bobii, cum fac vrăjitoarele, babele, ghicitoarele (CLR, VII, 205^{v}).

BONDOC — *Bondoc*, *-ci*, (bărb.) *pitic* şi *ghindoc* însemnează un om mare la vîrstă, iar la boiu, la stat aşa dă mic întocmai ca un copilaş. Asemenea oameni sînt foarte scurţi în picere (CLR, VIII, 201^{v}).

BORŢ, P 579^{v}—*Borţ*, *borţoasă* ş.c.l., v. *burtă* (CLR, VII, 203^{v}). — *Borţ*, *-uri* (neutru ca *deal)* să zice pîntecele muierii cînd este îngreoiat, adică cînd are copil într-însul. Cu borţul la gură, adică îngreoiată (CLR, VII, 222^{v}).

BORĂCEAN — *Borăcean*, *-ceni* (bărb. ca *moşnean)*. *Borăceni*, *drăgaică*, *căluşari*, *păpărudă*, *brezaie* şi *geamală* însemnează jocuri ce le joacă cei proşti pă drumuri

la sărbători orînduite, apucîndu-le aşa din vechime, însă *borăceni* să zic cei ce joacă la Rusale, prefăcuţi în haine muiereşti, *drăgaică* să zice cei ce joacă la sărbătoarea sfîntului Ioan Botezătorul, îmbrăcaţi iarăş în haine muiereşti, cu sabie în mînă şi cu steag. Care putem zice că închipuieşte jocul ce a jucat fata Irodianei, cînd spre mulţămită a cerut dă la tată-său, Irod împărat, după povaţa mume-sei, capul sfîntului Ioan în tipsie. *Căluşari* să zic cei ce joacă în Rusale, cu haine bărbăteşti şi cu steag înainte. Putem zice că închipuieşte voinicia lor cea din vechime, la care nu ştim cînd vom ajunge iarăş, luîndu-să acest obiceiu dă la bachantele, călugăriţe ale Bachului ce juca cu tirsuri, cu stîlpări, cu steaguri în mînă, pînă ce să înverşuna. *Păpărudă* să zice cel prefăcut în haine muiereşti şi înzovonat cu bozi. Şi cînd joacă, aruncă apă în capul lui. Care joc să joacă după Paşte. Şi putem zice că închipuieşte ploaia primăverii pentru bucate, după asemănarea dănţuitorilor lui Bachu ce să ruga să ploaie ca să să facă vin mai mult. *Brezaie* să zice cel mai mojîcesc şi dă ruşine joc. Căci un om să preface în haine muiereşti, cu un cap dă cîine şi cu coarne. Iar altul (ce să zice moşul brezăii) îş pune o mascara mare dă lemn închipuind firea omului, cu care aleargă după brezaie. Acest joc să joacă la Crăciun, ce să trage dă la elini ce asemene jocuri să făcea la praznicul Bachului, ce să juca dă călugăriţele Bachului. *Geamală* să zice o muiere mare, groasă cît o butie, cu dooă feţe, ca cînd ar fi dooă muieri lipite spate la spate, făcută pă dinlăuntru dă lemn, iar pă dinafară dă hîrtie sau dă pînză albă, cu o icoană mare în cap, iarăş cu dooă feţe. Care joc să joacă la Paşte. Putem zice că închipuieşte icoana lui Navohodonosor împărat. Toate aceste jocuri le joacă bărbaţii cu feţele învălite ca cu nişte măşci, ca să nu să vază obrazul lor (CLR, VII, 201v—203r).

BREZAIE, P 48v— *Brezaie* (făm. ca *bătaie*). Din *breaz*. V *borăceni* (CLR, VII, 249r).

BUCĂTĂRIE — *Bucătărie*, *-i* (făm. ca *datorie*) şi *cuhnie* şi *cuine* însemnează casa, odaia în care să gătesc bucatele dă bucătar (CLR, VII, 214r).

BUMBAŞÎR, 17r — *Bumbaşîr*, *-i* (bărb. ca *ban*). Cuv. turc. Adică cel ce să trimite la o împlinire dă bani dă către stăpînire, spre a îndemna, spre a sili pă oarecine la o lucrare, la o împlinire dă bani (CLR, VII 216r).

BURIAN — *Burian*, *-uri* (neutru ca *deal*) sau *buruian*. Numai la numărul singur<atic> să zice. *Burian*, *buriană*, *bălării*, *iarbă*, *maldăr* şi *fîn*. Toate să aseamănă una cu alta la făptură, la fiinţă şi la trebuinţă. Care cresc din pămînt spre hrana vitelor. Însă *burian* să zice cel ce nu să face iarbă bună dă cosit, ci pînă este verde şi mic să poate mînca dă vite, iar după ce să măreşte şi să usucă nu mai este bun dă mîncare, cînd atunci să zice şi bălării. *Buriană* sau *buruiană* să zice dă obşte orce iarbă, bună şi rea, trebuincioasă şi netrebuincioasă. *Iarbă* să zice ceea ce iese întîiaş dată verde din pămînt şi ceea ce creşte curată, frumoasă şi bună dă păşunea vitelor. *Fîn* să zice iarba după ce creşte mare, să coace, să coseşte şi să usucă. *Maldăr* să zice iarba cea verde, necoaptă, ce să dă la vite pînă a nu să cosi fînul (CLR, VII, 220r).

C

CACEAUN, 51v— Nu figurează în CLR. Probabil *caţaon*, denumire peiorativă pentru greci. v. DA.

CAIER — *Caier*, *-e* (neutru ca *lemn*), *fuior*, *cîlţi*, *zgrebeni* şi *pîzdări* să aseamănă la înţelegere şi însemnează materia ce iese din in şi din cînipă la periat, însă *fuior* să zice materia cea mai bună, cea mai aleasă, cea mai supsire şi pă cît să pune o dată în furcă. Din care (torcîndu-să) să face cea mai supsire, cea mai frumoasă pînză. *Caier* să zice materia cea după fuior, adică mai proastă dăcît fuiorul, tot cît să pune o dată în furcă. *Cîlţi* şi *zgrebeni* să zice materia cea mai proastă şi dăcît caierul, însă cîlţii (carii să zice şi *stupi*) sînt mai buni dăcît zgrebenii, iar zgrebenii mai proşti dăcît cîlţii. Iar *pîzdări* să zice praful, paiele ce rămîne din periat (CLR, III, 4r).

CAL DĂ GINERE, P 564r — Sensul nu este în CLR. În DA, unde se exemplifică tot cu proverbul lui Iordache

Golescu, apare următoarea explicație: *Cal de ginere* sau *de mire* — cal primit de zestre (pe care încăleca ginerele cînd mergea la cununie). *A-și căuta cal de mire* — a se fuduli, a căuta tot lucruri mari; să zice și celui leneș care e bucuros să nu găsească ceea ce caută.

CALEMGIU, 36r — *Calemgiu, -i* (bărb. ca *bou)*. Calemgii să zicea șefii meselor după la canțelarii și scriitorii lor. *Calem, -uri* (neutru ca *deal)*. Cuv. turc. ce însemnează o dăspărțire, o masă, o parte din canțelaria vistieriei (CLR, III, 18r).

CALÎP, P 40v — *Calîp* v. *calapod* (CLR, III, 18r). *Calapod, -poade* (neutru ca *răboj)* și *calîp* însemnează unealtă dă lemn, un tipar după care papugiii, cizmarii, cărămidarii, olarii și alți asemenea meșteri taie, potrivește saftianul pentru papuci, cizme ș.c.l. și pămîntul pentru oale, cărămizi ș.c.l. ⟨etim. gr.⟩ (CLR, III, 17v).

CAPUOLAN, T 27r — *Capuolan, -i:* Omul trimis de domn în țară, de la Poartă, înaintea instalării sale pe tron. Din turc. *kapu-o(g)lany:* comisionar al unui ambasador străin. (DA). În CLR, I, III nu figurează.

CARCHIN, P 553v — *Carchin, -i* (bărb. ca *ban)*; ⟨etim. gr.⟩. O jivină în chipul racului și o patimă, o bubă în trupul omului și la nas, ce să întind ca picerile carchinului și mai ales la mitra și țițele muierilor (CLR, III, 46r, 47r).

CATAGRAFIE, 16v — *Catagrafie, -i* (făm. ca *arie)*; ⟨etim. gr.⟩. Adică însemnare, dăscriere dă oarece lucruri, cum dă averea morților ș.c.l. (CLR, III, 56r).

CATART, P 574v — *Catart, -uri* (neutru ca *deal)*, adică lemnul cel mai lung al corăbiilor, dă care să leg pînzele (CLR, III, 57r).

CĂDERE, P 637v — *Cădere chemătoare* sau *rugătoare, dătătoare, aducătoare* ⟨cazul vocativ, dativ, acuzativ⟩. V *Cădere* și *caz*, la gramatică, să zice ceea ce ne arată în cîte chipuri să schimbă un obraz la înduplecarea lui (CLR, III, 215v).

CĂPESTERE, 107r — *Căpestere, -i* (făm. ca *vreme)* și *căpistere*. Vezi *albie* (CLR, III, 205v).

CĂPITANI, 9r — *Căpitan, -i* și *capitan* (bărb. ca *ban)*, adică cel mai mare piste o sută și mai mulți ostași (CLR, III, 33r).

(A SĂ) CĂPUI, P 17v — *A căpui, a să căpui* (gr. nereg. la conj. III ca *a birui)*, adică a îngriji, a găti mai din vreme cele trebuincioase. Cum „s-a căpuit dă lemne", adică s-a îngrijit, a gătit, a cumpărat lemnele cele trebuincioase (CLR, III, 33r).

CHELBAȘ, P 42v — *Chel, -i* (bărb. ca *moș)* și *chelbaș*, cel ce are în cap patima cheliii (CLR, III, 68r).

CHICHIȚĂ, P 595v — *Chichiță, -e* (făm. ca *casă)* să zic cutioarele dă la scrinuri, dă la scatulci, dă la lăcrițe ș.c.l. (CLR, III, 76v).

CHILĂ, 12r — *Chilă, -e* (făm. ca *casă)*. Vezi *baniță* (CLR, III, 78r).

CHILOM, 28v — *Chilom, -uri* (neutru ca *deal)* și *baltac*. Adică ciocan în chipul toporului, ce să atîrnă la oblinc sau la brîu pentru bătaie ⟨*șters:* la războiu⟩ (CLR, III, 78r).

CHIMA, 15r — Spregraiu dă mirare. Cum „o futui chima" să zice la lucruri dă mirare (CLR, III, 79r; CLR, VII, 53r).

CHIPARIS, P 616v — *Chiparis, -și* și *chiparos* (bărb. ca *urs)*; ⟨etim. gr.⟩. Însemnează un copaciu pururea verde, ca bradul. Căruia lemnul îi mirosă frumos (CLR, III, 83v).

CHISĂLIȚĂ — *Chisăliță, -e* (făm. ca *casă)*, *peltea, coleașă, curcut* și *corcofeală*. Să aseamănă la făptură și însemnează o zeamă dă poame, amestecată cu făină, zahar, miere și alte asemenea spre a le da fața și gust. Care, pînă a nu fierbe, să zice *corcofeală* și *coleașă*, iar după ce fierbe să zice *curcut, chiseliță* și *peltea*. Și pelteaoa este închegată ca piftia, iar chisălița, mai supsire și curcutu, mai prost (CLR, III, 86v—88r).

CHISEA, P 597v — *Chisea, -ele* (făm. ca *vîlcea)*. Cuv. turc. Adică vasul în care să pune dulceața (CLR, III, 86v). Chisea dă tutun să zice punga în care păstrăm tutunul (CLR, III, 87r).

CHIULAF, P 591v — *Chiulaf* (neutru ca *deal)*, adică o închipuire dă căciulă, cu acoperemînt dă cap în chipul pîlniii, larg la gură și ascuțit la vîrf, ce să zice că, puindu-l omul în cap (ca căciulița dracului), nu-l văd oamenii. Iar în adăvăr a zice, nu vede el pă oameni,

băgind chiulaful piste ochi și dă aceea i să pare că nu-l văd oamenii (CLR, III, 75ᵛ).

CICALĂ, P 579ʳ — *Cicală*, *-ăli* (făm. ca *scară)*, adică gureșă, ce nu-i tace gura vorbind, dojănind, certind. *(A) cicăli* (ca *a vorbi)*, adică a supăra pă oarecine cu vorbe îndelungate, neisprăvite, fără sfîrșit (CLR, VII, 124ᵛ).

CILEN(ČLEN), 101ʳ — *Člen*, *-i* (bărb ca *ban)*, adică mădular a unei dregătorii (CLR, VII, 146ᵛ).

CIN, 7ᵛ — *Cin*, *-uri* (neutru ca *deal)*. Vezi și *rang*. Adică cinstea, slujba unui dregător (CLR, VII, 126ʳ).

Cin însemnează și suma, adunarea sumelor la o socoteală (CLR, VII, 126ᵛ).

CINOVNIC, P 637ᵛ — *Cinovnic*, *-ci* (bărb. ca *voinic)*, adică slujbaș (CLR, VII, 128ʳ).

CIOACĂ, P 11ʳ — *Cioacă*, cioară cu coada lungă (CLR, VII, 139ᵛ), coțofană ⟨v. CLR, VII, 134ᵛ și 140ᵛ⟩.

CIOCHINĂ, P 5ʳ — *Ciochină*, *-e* (făm. ca *casă)*, adică măciuca, căpățîna șălii, dă care să atîrnă cele trebuincioase spre călătorie. „Leagă la ciochină", adică ia cu el (CLR, VII, 142ʳ).

CIOHODAR — *Ciohodar*, *-i* (bărb. ca *ban)*. Cuv. turc. Ciohodari să zicea slugile domnești, împărătești, dă țirimonie, carii mergea pă jos pă lîngă carîta domnească și pă lîngă cai și carii purta în cap niște căciuli foarte mari dă jderi, ca niște banițe prelungi; și îmbrăcați cu caftane, iarna roșii și vara albe (CLR, VII, 146ʳ).

CISLĂ, 9ʳ — *Cislă*, *-e* (făm. ca *casă)*, vezi și *curama*, *refenea* și *contribuție*. Adică potrivită dare, răspundere, după averea fieșcăruia, la trebuința obștească. Care turcește să zice *curama* (CLR, VII, 132ᵛ). ⟨Pt. *curama*, *procurama* (contribuție plătită anticipat), vezi CLR, III, 178ʳ⟩.

(A) CISLUI, 11ʳ — Vezi *cislă* (CLR, VII, 132ᵛ, 134ᵛ).

(A) CÎRCÎRĂGI, P 9ᵛ — *A cîrcîrăgi* (gr. nereg. la conj. III, ca *a vorbi)*. Vezi *a striga* (CLR, III, 230ʳ). *Cîrcîrăgește cîrîiește* să zice dă către găini. Cum „cîriiește, cîrcîrăgește găina" Iar dă către cocoși să zice „cîntă cocoșul" (CLR, VI, 194ᵛ).

CÎȘLEGI, P 635ᵛ — *Cîslcagă*, *-slegi* (făm. ca *întreagă)*. Numai la numărul înmulțit să zice. Cum „în cîslegi", adică în dulcele Crăciunului. Și *carnavale*, dă la Crăciun pînă în postul cel mare (CLR, III 238ʳ).

CLUP, T 24ᵛ — *Clup*, *-uri* (neutru ca *deal)* sau *club*. O adunare spre dășfătare, spre petrecere dă vreme (CLR, III, 249ʳ).

COCHII VECHI, 16ᵛ — *Cochii vechi* (bărb. ca *ban*, însă numai *vechi* să înduplecă, și numai la numărul înmulțit să zice) și *mezat* să aseamănă la înțelegere și însemnează vînzarea lucr⟨ur⟩ilor ce să face dă obște, dă față cu toții, în priveliștea tutulor, prin strigarea telalilor, ca să să dea celuia ce dă mai mult, mai mare preț. Însă *mezat* să zice strigarea ce să face prin tîrg, iar *cochii vechi* să zice strigarea cea din urmă ce să face în divan și mai ales înaintea domnului (CLR, III, 104ʳ).

COCHINȚI, 16ᵛ — *Cochint*, *-ți* (bărb. ca *bărbat)*; *-tă*, *-e* (făm. ca *casă)*. Cochinți să zice precupeții dă bucate, dă arenzi ș.c.l. (CLR, III, 105ʳ).

COFETĂ — *Cofetă*, *-uri* (făm. ca *dijmă)*; ⟨etim. it.⟩. *Cofeturi* și *condite*, *zaharicale*, *dulcețuri*, *zimaricale*, *plăcinte*, *pogace*, *baclavale*, *marțapale*, *mezelicuri*, *mezele*, *poame* și alte asemenea să zic acelea ce să pun la masă în urma bucatelor, însă *cofeturi*, *condite*, *zaharicale* și *dulcețuri* să zic acelea ce să fac dă zahar, dă miere, din care *condìtele* să aseamănă ca cînd ar avea zahar înghețat asupră-le, ca cînd ar fi dă cristal; *zimaricale*, *plăcinte*, *baclavale* și *marțapale* să zic acelea ce să fac cu făină, cu unt, cu lapte, cu brînză, cu carne și cu zahar; *pogace* să zic cele ce să fac numai cu unt și făină, fără carne, adică plăcintă fără carne; *mezelicuri* și *mezele* să zic uscăturile, sărăturile și alte asemenea, cum ghiuden, pastramă, cascaval, migdale, năhut ș.c.l. și *zaharicale*, *poame* ș.c.l. ce să pun la masă pă la sfîrșitul bucatelor și *poame* să zic cele ce să mănîncă necoapte, nefierte la foc, cum mere, pere, prune, struguri ș.c.l. asemenea (CLR, III, 148ᵛ — 149ᵛ).

COLINDEȚ, P 550ʳ — *A colinda*, *a să colinda* (gr. nereg. la conj. I ca *a uda)*. Cu o zi înaintea Crăciunului,

noaptea, dăspre zioă, umblă copii: pă la case cu cîntece, urînd tutulor dă bine, zicînd în urma cîntecelor: „Dă-m covrig, că mor dă frig." Şi iau cîte un covrig dă la fiece casă pentru acea urare. Şi cîntarea lor, adică urarea, să zice *colindă*, iar cîntecul să zice *colindeţ* (CLR, III, 111ʳ).

COLOMBARAGII, 11ᵛ (n.a.) — *Colombara* şi *colombaragiu*. Cuv. turc. ce însemnează pă cel ce încalecă pă copii în loc dă muieri, adică sodomit (CLR, III, 113ʳ).

COMEDIE — *Comedie*, *-i* (făm. ca *datorie)*; ⟨etim. gr.⟩. Adică arătare dă fapte omeneşti, spre rîs, în obştească adunare — în privelişte. Însă cînd să arată fapte dă veselie să zice *comedie veselă;* cînd să arată fapte triste să zice *comedie tristă, tragedie;* cînd să arată fapte dă rîs şi fapte piste firea omenească să zice *comedie mincinoasă* şi *caraghiozlîcuri* şi *ocabazlîcuri;* cînd arată numai cu mîinile, fără vorbă, să zice *comedie dă mînă* şi *pandomimă;* cînd arată numai cîntece să zice *comedie dă cîntece* şi cînd joacă pă funie să zice *comedie pă funie* şi *pehlivănie;* şi însuş casa în care să arată aceste fapte să zice *comedie* (CLR, III, 114ᵛ, 116ʳ).

CONAC, P 602ʳ — *Conac*, *-ce* (neutru ca *ac)* şi *popas* şi *cfartir* Cuv turc. Însemnează locul, casa unde să însemnează a rămînea călătorii a să odihni la prînz sau seara. *Conac* însemnează şi cele trebuincioase pentru conăcirea călătorilor, cum: „Ai gătit conacul?" adică cele trebuincioase la conac (CLR, III, 120ʳ).

A CONĂCI, P 632ʳ — *A conăci* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*. A găzdui (CLR, III, 120ʳ).

CONCI, P 26ᵛ — *Conciu*, *-ri* (neutru ca *bîlciu)*; ⟨etim. it.⟩. Vezi *cunună*. ⟨*şters:* Adică o podoabă muierească dă cap, în chipul covrigului. Cea mai frumoasă împodobire a capului din vechime⟩ (CLR, III, 128ʳ).

CONSOLI, 7ᵛ — *Consol*, *-i* şi *consul* (bărb. ca *ban)*; ⟨etim. it.⟩. Adică îngrijitor în locul altuia la streină stăpînire (CLR, III, 124ʳ).

CONTEŞ — *Conteş*, *-e* (neutru ca *lemn)*, *contoş*, *-uri* (neutru ca *deal)*, *contoş*, *-oaşe* (ipac ca *răboj)*, *cobur* şi *feregea*. Trei haine dă ţirimonie, dă podoabă, ale boierilor divaniţi, ce le purta pă deasupra celorlalte haine la divan,

ca nişte conţi, însă *conteşul* era îmblănit cu samur, care să purta iarna, iar *coburul*, cu sîngeap, care să purta toamna şi primăvara, şi *feregeaoa*, neîmblănită, dă o materie cu luciu, ce să purta vara (CLR, III, 124ᵛ).

CORCIUPLAC, T 25ʳ — Nu figurează în CLR, III, 143ᵛ — 145ʳ, nici în DA.

CORCOFEALĂ P 541ʳ — *Corcofeală*, *-feli* (făm. ca *treabă)*. Vezi *chisăliţă* (CLR, III, 140ᵛ).

(A) CORISPONDARISI, 38ʳ — Vezi *a răspunde* (CLR, III, 140ʳ).

— *Corispondenţie*, *-i* (făm. ca *casă)* şi *corespondenţă;* ⟨etim. it.⟩. Adică scrisorile unuia către altul pentru vreo pricină (CLR, III, 140ʳ).

COSAC, P 25ʳ — *Cosac*, *-ci* (bărb. ca *voinic)*, un soiu dă peşte prost, la faţă alb (CLR, III, 144ᵛ).

COZ, 16ʳ — *Coz*, *-i* (bărb. ca *moş)* şi *sfeteală* să aseamănă la înţelegere şi însemnează la jocul cărţilor cartea cea mai mare, care bate, biruieşte pă celelalte cărţi. Cum la unele jocuri, împărţind cărţi prin mîinile jucătorilor cîte să cuvine şi mai prisosind cărţi, una dintr-acelea ce prisosesc să întoarce pă faţă, care să pune jos şi acea carte să numeşte sfeteală, iar văpseaoa acei cărţi să zice coz şi atu. Şi acea văpsea este la acel joc cea mai mare carte, ce bate toate celelalte cărţi ce au alte văpsele. Iar la jocurile ce, după împărţeala cărţilor la jucători, nu prisoseşte nici o carte sau, şi dă prisoseşte, dar nu scoate sfeteală, la acele jocuri înşuşi jucătorii numesc coz o văpsea din văpselele acelor cărţi, fără sfeteală, după voinţa lor sau după orînduiala jocului (CLR, III, 104ʳ).

CRAIU (dă Curtea Veche), 15ʳ, 17ᵛ (crăime) — „*A crăit*" să zice spre bajocoră în loc dă „a sărăcit", d-aceea şi „*craiu*" mai însemnează şi sărac, scăpătat, după vorba rumânească ce zice „craiu din Curtea Veche"

— *Crăime*, *-i* (făm. ca *vreme)*, adică mulţime dă crai (CLR, III, 252ᵛ — 253ʳ).

CUCĂ, P 564ʳ — *Cucă*, *-ci* (făm. ca *nucă)*. O pană albă în chipul lunii, luminii cei noi, ce o poartă în cap numai domnii, la alaiul domniei, ca un dar împărătesc. Aseme-

ne cuci purta în cap toți cei pă lîngă împăratul, păzitori la alaiuri (CLR, III, 161ᵛ).

CUHNIE, P 17ʳ — *Cuhnie*, *-i* (făm. ca *datorie)* și *cuine*. Vezi *bucătărie* (CLR, III, 191ᵛ).

CUNUNĂ — *Cunună*, *-i* (făm. ca *arătură)* să zice la acea podoabă ce să punea în capul celui ce biruia la lupte, la războiu ș.c.l., precum acum le dau cavalariile dă piept. *Cununi*, *conciu*, *coronă*, *diademă*, *mitră* — podoabe dă cap, însă *cununi* să zic niște cercuri, niște covrigi dă flori ce să pun în capul ginerelui și al miresei la țirimonia căsătoriei, *conciu* să zice o podoabă muierească dă cap, tocmai ca o cunună, ce o purta mai nainte muierile, *coronă* să zice o podoabă dă cap rătundă ce o purta numai împărații, spre cinste, spre dăosebire, ca un semn dă împărat, *diademă* și *stemă* să zic niște legături dă cap ce le purta numai împărații, iar acum, făcîndu-le dă pietre scumpe, s-au luat ca niște podoabe muierești dă cap, *mitră* din vechime să numea o podoabă muierească dă cap, iar acum mitră să zice căciula, acoperișul capului, cel plin dă fir, dă pietre scumpe, ce-l port în cap numai arhiereii, cînd slujăsc la biserică (CLR, III, 170ᵛ—172ʳ).

CUNUNII, P 632ʳ — *A cununa*, *cununat*, *-ă*, *cununie* ș.c.l., vezi *cunună*.

CURCUT, P 37ʳ — *Curcut*, *-uri* (neutru ca *deal)*. Vezi *chisăliță* (CLR, III, 183ʳ).

CURSAR, P 612ᵛ — *Cursar*, *-i* (bărb. ca *ban)* și *corsar*; ⟨etim. it.⟩. *Fur*, *hoț*, *tîlhar*, *cursar* și *borfaș* să aseamănă la înțelegere și însemnează pre cei ce iau oarece prin ascuns, însă *fur* să zice dă obște cel ce ia prin ascuns dă la altul, *hoț* să zice cel ce păzaște la drum, prinde oameni și-i dăspoaie, *tîlhar* să zice cel ce, dăspuind pă oameni, îi și căznește, *cursar* să zice hoțul, tîlharul dă mare, care să zice și pirat (CLR, III, 186ʳ).

CURUI, P 541ᵛ — *Curuiu*, *-i* (bărb. ca *bou)*. Vezi *crete* (CLR, III, 178ᵛ).

CUTCURIGU, P 62ʳ — *Cutcurigu*, *-uri* (neutru ca *bîlciu)*. Vezi *elevor* (CLR, III, 190ᵛ).

D

DARA, P 31ᵛ — *Dara*, *-ale* (făm. ca *oca)*. Adică greotatea vaselor, piste greotatea celor ce să pun într-însele. Cum cînd cîntărim ceva într-un vas, greotatea vasului, ce este dăosebită dă greotatea acei mărfi ce cîntărim, să zice dara, care să scade din toată greotatea, ca să să cunoască cea adăvărată măsură a mărfilor (CLR, VII, 271ʳ).

DAVA, 115ʳ — *Dava*, *-ale* (făm. ca *oca)*. Cuv. turc. ce însemnează pîră, jalbă asupra oarecăruia (CLR, VII, 268ʳ).

DAVAGILIC, 117ᵛ — *Davagilic*, *-curi* (neutru ca *deal)*. Adică pîra, jalba ce aduce davagiul, pîrîșul asupra oarecăruia (CLR, VII, 268ʳ).

DAVAGIU, 49ᵛ — *Davagiu*, *-ii* (bărb. ca *bou)*. Adică cel ce pîraște, trage pă oarecine la judecată (CLR, VII, 268ʳ).

DĂJDII, 4ʳ — *Dajdie*, *dăjdii* (făm. ca *arie)*. Vezi *bir* (CLR, VII, 264ᵛ).

— *Bir*, *-uri* (neutru ca *deal)*, *dajdie* și *haraciu* însemnează ceea ce este orînduit a da la stăpînire cei supuși acei stăpîniri, adică banii vistieriei, ce sînt orînduiți a plăti fieșcare lude, fieșcare birnic, fieșcare obraz. Ce acum s-a numit *capitație* (CLR, VII, 188ʳ).

DELIBAȘI, 16ʳ — *Deliu*, *-ii* (bărb. ca *bou)*. Cuv. turc. ce însemnează nebun, voinic în nebunie. Dăliu să numea din vechime o ceată dă ostași în chip dă arnăuți. ⟨Pt. *baș* v. *bașciohodar*⟩.

Delizorzop—nebun dăstoinic dă oarece (CLR, VII, 277ʳ).

DERDEMÎNT, P 633ʳ — *Derdemînt*, *-ți* (bărb. ca *bărbat)*. Om dă nimic (CLR, VII, 279ʳ).

DICHISURI, P 611ᵛ — *Dichisuri* (neutru ca *deal)*. Numai la numărul înmulțit să zice și însemnează cele trebuincioase spre podoaba casei, cum scaune, canapele, oglinzi ș.c.l., care să zice și mobile (CLR, VII, 287ʳ).

DIJMAR, 9ʳ, 17ᵛ (n.a.) — *Dijmar*, *a dijmui*, *dijmuit*, *-ă* ș.c.l. vezi *dijmă*.

— *Dijmă*, *-uri* și *dijmă*, *-e* (făm. ca *casă)*. Adică a zecea partea, zeciuiala din bucate ce dau cei ce seamănă pă pămînt strein, iar nu pă al său, la stăpînul pămîntului (CLR, VII, 283ᵛ).

DIMINII, 5ᵛ — În, la răstimp de două luni (gr.).

DÎRMON, 123ʳ — *Dîrmon, -oane* (neutru ca *răboj*), *ciur* și *sită* să aseamănă la făptură și la trebuință și însemnează o unealtă în chipul pînzei, însă rară, prin care trecem grîul, orzul, făina și altele, însă *sită* să zice cea dă păr prin care cernem făina spre a să dăosebi dă tărițe, iar *ciur* să zice cel dă piele, cu găuri mărunte, prin care ciuruim grîul și orzul spre a să dăosebi dă paie ș.c.l. murdarlîcuri și *dîrmon* să zice cel dă coarde împletit și mai mare dăcît ciurul prin care să alege grîul mai bine dăcît prin ciur (CLR, VII, 356ᵛ).

DRÎNG, P 22ᵛ — *Drîng, -uri* (neutru ca *deal*). O unealtă în chipul chitarei, dă her, cu o coardă în mijloc iarăș dă her, ca o limbă, cu vîrf încovrigat, care, băgîndu-o în gură și izbind vîrful limbii cu degetul și suflînd din gît, scoate un glas dă muzică. Muierile mai mult obișnuiesc a cînta cu drîngul. „Ce-m văzuiu drîngul astăzi", obișnuiesc muierile a zice mojîcește la vreun lucru dă mirare, în loc dă „Ce-m văzuiu zgîmboiul astăzi!", pentru că să aseamănă cu zgîmboiul, avînd în mijloc limba ca un zgîmboiu. „Cîntă cu drîngul" să zice dă oarecine ce-ș cheltuiește toată starea și, neavînd ce mai face, rămîne a cînta (CLR, VII, 369ᵛ).

DULAP, P 586ʳ — Sensul *scrînciob* nu apare în CLR, VII, 320ʳ⁻ᵛ Pt. acest sens vezi SIO, I, CXXVIII și II, 164, descriere după Sulzer.

E

EDECLIU, 49ʳ, 13ᵛ (n.a.) — *Edecliu, -ii* și *iedecliu* (bărb. ca *bou*). Cuv. turc. Adică slugă domnească, împărătească, spre ajutor. *Edeclii, iciolani* și *binișlii*, trei numiri dă slugi domnești, împărătești. Însă *iciolanii* umbla înaintea domnilor numai în anterie și caftane, fără giubele, ca cînd ar fi fost dăspuieți, iar *edecliii* cu giubele îmbrăcați piste anterie și *binișliii* cu binișe piste giubele. Așadar cei mai cinstiți erea binișliii, și pă supt ei edecliii, și cei mai dă jos, iciolanii. Iar slujnicele doamnelor, împărăteselor să numea roabe (CLR, I, 153ᵛ).

— *Iedecuri* să zice și caii domnești, împărătești ce să trag în alaiuri, împodobiți cu hașale scumpe (CLR, I, 170ʳ).

ELCIU, 16ᵛ — *Elciu, -i* (bărb. ca *bou*). Vezi *sol* (CLR, I, 146ʳ).

ELEVOR, P 62ʳ — *Elevor, -oare* (neutru ca *răboj*) și *ielebor*; ⟨etim. gr.⟩. O buriană ce să întrebuințează dă dohtori spre tămăduirea nebuniii. Ce să zice și *iarbă dă curățenie, iarbă șărpească, iarbă strănutătoare* și *boțățel, cutcurigu* (CLR, I, 143ʳ).

ENGHER, 14ʳ — *Engher, -i* (bărb. ca *moș*.) și *hengher*; ⟨etim. germ.⟩. Adică cel ce omoară la cîini (CLR, I, 146ʳ).

ERETE — *Erete, -ți* (bărb. ca *dinte*) sau *arete* și *gaie, uliu, șoim* și *curuiu* însemnează niște păsări cu gheare mari, ce hrăpesc găini și alte asemene păsări, spre mîncare, însă *șoim* (a) și *curuiu* (b) să zic aceia ce-i învață oamenii la vînătoare, cu carii prind păsări, prepelițe și alte asemenea, iar *eretele, gaia* și *uliul* să zic acelea ce nu să pot învăța ca curuiul și ca șoimul, ci dă sineș vînează (CLR, I, 153ᵛ).

EVGLOTIE, P 637ᵛ — *Evglotie*. Înlesnire la vorbă, dulceața vorbei (CLR, I, 136ᵛ).

F

FAMEN, P 32ʳ — *Famen, -i* (bărb. ca *ban*). Vezi *fămeie* și *fătălău*. Adică cel ce din fire să naște fără părțile cele născătoare. Cel ce să aseamănă cu cel scopit, ce nu poate a să împreuna cu muiere (CLR, VII, 6ʳ⁻ᵛ).

FANDASIOS, P 633ʳ — *Fandasios, -și* (bărb. ca *urs*). Cel, cea plin, plină dă fandasii, cel ce, ceea ce trăiește cu fantasii.

— *Fandasie, -i* (făm. ca *datorie*). Ceea ce i să pare omului în minte a fi, a vedea, fără a fi. O închipuire neînființată, după voința omului, după părerea lui. Vezi și *năluc, nălucire* (CLR, VII, 6ʳ).

FAPTĂ, 23ʳ — Act al unei piese de teatru. Sensul nu este în CLR.

FEREGEA, P 40r — *Feregea, -gele* (făm. ca *vîlcea)*. Vezi *conteș* (CLR, VII, 18v).

(A) FILOTIMISI, 14r — *A să filotimisi* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*. Adică a să sili, a să sîrgui pentru cinstea sa.

— *Filotim, -i* (bărb. ca *ban)*. Adică cel ce iubește cinstea, slava sa, cel ce să silește, să sîrguiește pentru cinstea sa, slava sa (CLR, VII, 31r).

G

(A SĂ) GĂRGĂRICI, P 649r — *A gărgărici, a să gărgărici* (gr. nereg. la conj. III ca *a adeveri)*. *Gărgăricează* să zice pentru bucate și legume, cînd dobîndesc într-însele gărgăriță, le mănîncă gărgărița (CLR, II, 158v).

GĂVANATE, 130r — *Găvănat, -ă*, adică scobit înlăuntru (CLR, II, 156v).

GĂVĂNITURĂ, P 623v — *v. supra.*

GEAMALĂ, P 605v — *Geamală, -ale* (făm. ca *casă*). Vezi *borăceni* (CLR, VII, 148r).

GELEP, 51v — Nume dat în vechime negustorilor străini, turci și armeni, mai ales negustori de oi, ce le cumpărau în țară și le vindeau la Constantinopol (SIO, DA).

GHEBĂ — *Ghebă, -e* (făm. ca *casă), iepîngea, imurluc, hervaniu, chepenag, manta, mantelă* și *capod* să aseamănă la trebuință și însemnează o haină mare, largă, ce să pune piste toate celelalte haine, ca să le păzească, să le ferească dă ploaie, dă ninsoare ș.c.l., însă *gheba, iepîngeaoa, imurlucul* și *chepenagul* sînt mai proaste, că să fac dă aba sau dă postav prost, iar *mantaoa, mantela* și *capodul*, mai dă cinste, că să fac dă postav bun și dă mătăsării, și mai ales capodul turcesc, cu față înroșie, stacojiie, iar mantaoa și mantela, cu față închisă. Și *hervaniul* este o iepîngea fără mîneci, dă postav negru, cusută la guler cu fir. Adică o haină dă țirimonii, dă parade, ce să îmbracă piste toate hainele (CLR, II, 129r).

GHINDOC, P 616v — *Ghindoc, -ci* (bărb. ca *boboc)*. Adică mic ca o ghindă. Vezi *bondoc* (CLR, II, 135r).

GIALAT, P 610r — *Gialat, -ți* (bărb. ca *bărbat)*. Cuv. turc. Vezi *gîde* (CLR, VII, 148r).

GIUL (puiu dă giul), P 20 — *Giul, -uri* (neutru ca *deal)*. *Puiu dă giul* să zice cînd să joacă copiii în arșice și unul pune mîna p-un arșic și fuge cu el pînă nu-l mai poate prinde. Această faptă să zice „puiu dă giul" „Dau puiu dă giul", adică iau oarece și fug cu aceea (CLR, VII, 151v).

(A) GIULI, P 32r — *A giuli* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*. *A giulit-o*, adică a luat oarece și a fugit cu aceea (CLR, VII, 151v).

GIUMERT (galantom), P 19v — *Giumert, -ți* (bărb. ca *bărbat)*. Cuv. turc. ce însemnează slobod la mînă, darnic, cel ce lesne dăruiește și daruri mari (CLR, VII, 153r).

— *Galant, -ți* (bărb. ca *bărbat)* și *galantom, gentilom* și *cilibiu* însemnează pre cel ce este vesel, dulce, voios, pre cel ce către toți, mai ales către muieri, să poartă cu mare politică, pre cel ce va să îndatoreze pă toți, să placă la toți și cel ce cheltuiește, dăruiește mult, cu mînă slobodă. I să împotrivește *becisnic*. Mai însemnează și pre cel slobod la mînă, cel ce dă, dăruiește slobod. I să împotrivește *zgîrcit, scump* (CLR, II, 117r).

GÎDE — *Gîde, -zi* (bărb.) și *gialat* însemnează pă cei orînduiți a pedepsi cu moarte pă vinovați și hotărîți dă moarte, însă *gialat* să zice cel ce taie la capete, iar *gîde* să zice cel ce spînzură sau strînge dă gît (CLR, II, 170r).

GOGĂ — *Gogă, -ge* (făm. ca *casă)*. *Gogă, gogoriță*; <etim. gr.>, *stafie, magoliță, strigoiu* și *pricoliciu*, toate acestea să bîrfesc a fi vedenii grozave și spăimîntătoare, ce să fac din morți ce ies noaptea din mormînturi, carii, schimbîndu-să în felurimi dă fețe, în chipul focului, mănîncă inimile celor adormiți. Lucru neînființat, ce să închipuiește din crucile cele putride, căci putrigaiul luminează la întunerec ca focul și, întîmplîndu-să unde este asemene putrigaiu a trece vreun cîine sau vreo pisică, ce ochii le lucesc ca focul, socotesc că văd lucruri înființate. (6) Însă *gogă* și *gogoriță*, ceea ce sperie pă om cu vederea, și *stafie, magoliță, strigoiu* — duhuri necurate (CLR, II, 142r).

GOGORIȚĂ, P 15v — *Gogoriță*. Vezi *gogă* (CLR, II, 142r).

GOSPOD, 6ᵛ — Adj. invariabil. Înseamnă: princiar, domnesc. Prescurtare grafică (DA).

GOȘTINĂ — *Goștină*, *-i* (fam. ca *arătură)* și *goștinărit* să zice o plată orînduită ce plătesc la vistieria țării pentru vaci și boi ș.c.l. vite mari, care din vechime să numea *văcărit*, apoi, ridicîndu-să acel văcărit din țară prin blestem, cînd a făcut trebuință a să mai scoate, i-a schimbat numele, numindu-l din văcărit, goștinărit și goștină, iar plata nu numai că a rămas cu acel mai dănainte mijloc, dar au și mai mărit-o, făcîndu-o înzecit și mai bine dăcît cea veche. Și așa, cu acest mijloc al schimbării numelor, să socotesc că sînt scăpați dă acel blestem. Slavă Domnului că acum, cu schimbarea domniei din domn strein în domn pămîntean, a scăpat țara dă asemene dăjdii (CLR, II, 144ᵛ).

GOVEALĂ, P 561ʳ — Vezi *a govi*.

(A) GOVI, P 546ʳ — *A govi* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*. *Govește mireasa* să zice cînd șade pă săltea cu zovonul în cap, ca o mîndră, dreaptă și nerăzimată, neuitîndu-să la nimeni, ca cînd n-ar băga în seamă pă nimeni. Și din vechime să obișnuia dă înfingea un ac în săltea și mireasa numai la acel ac să uita, cu ochii înfipți la el, întocmai ca o statuo. Acum a lipsit o asemene țirimonie dă la mireasă (CLR, II, 139ᵛ). — *A dăzgovi*, *a să dăzgovi* ș.c.l. cu *dăz-* Adică a ridica zovonul din capul miresei, cînd o și împodobește cu scule, cîntîndu-i un cîntec dăosebit, ce înseamnă că atunci nu să mai socotește cu fetele, ci cu nevestele. Dă aceea dăzgoveala să face a dooa zi după cununie, ca să adevereze cîntecul. Iar dă la o vreme încoace a început a nu să mai face nici goveala după vechiul obiceiu, cu zovonul în cap, și dăzgoveala a să face peșin după cununie, ca cînd ar ghici că dă atunci să socotește mireasa între neveste (CLR, II, 139ᵛ).

GRAIU, G VI — *Graiu*, *-ri* (neutru ca *bîlciu)*. Vezi *vorbă* (CLR, II, 177ᵛ—179ᵛ).

(A) GRĂCINI, T 26ᵛ — A ține caii în grajd (?).

GRIVĂ, P 51ᵛ — *Grivă*, *-e* (făm. ca *casă)*. Adică cursă dă iepuri. „Dăparte griva dă iepure" să zice ca o pildă cînd nu putem prinde, nemeri oarece (CLR, II, 188ᵛ).

H

HADEA — Vezi *biv vel* și *mazil*.

HAHAM, P 634ʳ — *Haham*, *-i* (bărb. ca *ban)*. Cuv. ovreiesc, adică protopopul ovreilor (CLR, VII, 93ᵛ).

(A) HARASLANDISI, 116ʳ — *A haraslandisi* (ca *a vorbi)*. Adică a hotărî, a isprăvi mezatul, a da sfîrșit mezatului (CLR, VII, 92ʳ). V infra.

HARECI, 116ʳ (n.a.) — *Hareciu! Hareciu!* (și *'areciu)*. Spregraiu ce să întrebuințează la strigare dă mezat, însemnînd prețul cel după urmă, cînd nu mai dă alt mușteriu mai mult (CLR, VII, 92ʳ). ⟨În documente apare cel mai frecvent forma *a haracilui*, cu varianta *a harecilui;* SIO indică și forma *a harasladisi*, atestată în *Condica lui Caragea;* DA indică formele *a haraciladisi* și *a harasladisi* (după SIO)⟩.

HAȘA, P 585ʳ — *Hașa*, *-ale* (făm. ca *oca)* și *arșa* și *cioltar* înseamnează acoperămîntul, învălișul șălii, ce să pune pă șa spre podoabă. *Hașa* și *arșa* înseamnează acoperămînt mai bun. *Cioltar* să zice învălișul cel mai prost și, cum am zice, hașa mai proastă. Acea podoabă ce să pune asupra cailor dă călărie. Asemene hașale la turci sînt dă mare preț, fiind încărcate cu aur și cu argint grămădit pă ele și cusute cu pietre scumpe, atîrnînd la cai pînă la pămînt. Care acum au lipsit și dă la turci, dă cînd s-au îmbrăcat în strîmpte (CLR, VII, 94ʳ).

HAVADIȘ, T 29ʳ — *Havadis*, *-uri* (neutru ca *deal)* și *havadis*, *-e* (ca *lemn)*. Cuv. turc. ce înseamnează novități (CLR, VII, 86ᵛ).

HAVAET — Vezi *avaiet*.

HAVRĂ, P 634ʳ — *Havră*, *-e* (făm. ca *casă)* și *lavră*. Vezi *biserică* (CLR, VII, 88ʳ). Iar a ovreilor biserică să zice *havră* și *sinagogă*, și a turcilor, *giamie*, și a păgînilor, *capiște*, *templu* (CLR, VII, 190ʳ).

HAZNATAR — Acel căruia să încrede hazneaoa împărătească. Cel ce păzește hazneaoa împăratului (CLR, VII, 88ʳ).

HAZNEA, 10ʳ — *Haznea*, *-ele* (făm. ca *vîlcea)*. Cuv. turc. ce înseamnează casa împărătească în care să păstrează banii împărătești (CLR, VII, 88ʳ).

— Haznea dă apă, în care curge apa din ploi (CLR, VII, 87ᵛ).

(A) HERETISI, P 44ʳ — *A heretisi* și *a să heretisi* (ca *a vorbi)*; ⟨etim. gr.⟩. Adică urez dă bine cuiva, poftesc cuiva toate cele bune (CLR, VII, 95ʳ).

HURSE (gogoși dă...), 18ʳ — *Hursă*, *-e* (făm. ca *casă)*. Cuv. turc. ce însemnează niște gogoșale mirositoare ce le pun în lulea, cînd beau ciubuc, ca să mirose fumul (CLR, VII, 101ᵛ).

HUZMETURI, 8ʳ (n.a.) — *Huzmet*, *-uri* (neutru ca *deal)*. Cuv. turc. ce însemnează slujbă dă împlinire dă dăjdii și, mai ales, dăjdii ce să punea pă averea oamenilor cum: pă vin, pă oi, pă stupi, pă rîmători, pă tutun ș.c.l. (CLR, VII, 101ʳ).

— *Gazda huzmetului*, 15ʳ (n.a.).

— *Huzmetari*, 3ʳ Cei ce cumpără huzmeturi dă la Stat prin cochi vechi, prin mezat (CLR, VII, 101ʳ).

I

IAMA, P 638ʳ — *Iamă*, *-e* (făm. ca *casă)* și *iagmă*, *jaf*, cum „a dat iamă", adică a luat orce a găsit (CLR, I, 158ᵛ).

IASAC, P 32ᵛ — *Iasac*,*-uri* (neutru ca *deal)*. Cuv. turc. ce însemnează popreală dă port ș.c.l., porunca ce să dă dă la stăpînire spre a să popri oarece port ș.c.l. (CLR, I, 163ᵛ).

IAVAȘA, P 564ʳ — *Iavașa*, *-ale* (făm. ca *oca)* sau *evașa*. Cuv. turc. Însemnează o legătură dă dooă lemne, ca un cleşte, ce să pune dă nasul calului, ca să-l poată domoli, că această legătură îi taie toată puterea (CLR, I, 158ᵛ).

IAZMĂ, P 614ʳ — *Iazmă*, *iezme* (făm. ca *piatră)*. Un lucru mare și grozav la vedere și urît la făptură ca o fiară grozavă ce vede omul cu mintea lui, în formă numai, iar nu și în ființă, adică ceea ce vede ca prin vis (CLR, I, 159ʳ).

IELE, P 621ʳ — *Dîn iele* să zice boala copiilor, adică epilepsia. *Luat din iele*, adică bolnav dă epilepsie, dă paralisie, dă slăbănogire (CLR, I, 165ᵛ).

IEPÎNGEA, P 30ʳ - *Iepîngea*, *— gele* (făm. ca *vîlcea)*. Vezi *ghebă* (CLR, I, 167ʳ).

IMUMEA, 107ʳ — *Imumea*, *-mele* (făm. ca *vîlcea)* și *imamea*. Adică osul sau piatra lucrată ca sfîrcul țîței, ca țîța vacii, ca un nastur ce să pune în vîrful zevanelei și, îmbucîndu-o în gură, suge fumul prin ea din ciubuc. Vezi *zevanea* și *ciubuc* (CLR, I, 182ʳ).

IPIPALAC, 15ʳ — *Ipipalac*, adică sărac, scăpătat dă tot, în pielea goală (CLR, V, 78ʳ; CLR, I, 191ʳ).

IRAT, 41ᵛ — *Irat*, *-uri* (neutru ca *deal)*, adică venit dă la moșii și alte acareturi (CLR, I, 191ʳ).

ISCHIUZARLÎC, 13ᵛ (n.a.) — *Ischiuzarlîc*, *-uri* (neutru ca *deal)* și *isteție*, *isteciune*, *istețime* însemnează știința ischiuzarului și a istețului.

— *Ischiuzar*, *-i* (bărb. ca ban). Nume turcesc. *Ischiuzar*, *isteț*, *vioiu*, tot o înțelegere au, însă ischiuzar, isteț și vioiu însemnează om dăștept, iute la minte, iar iscusit însemnează învățat și cu științe, adică cioplit la minte (CLR, I, 192ᵛ).

ISPRAVNIC — *Ispravnic*, *-ci* (bărb. ca *voinic)*. Din *ispră-velnic*. *Vistier*, *ispravnic*, *zapciu*, *pîrcălab* și *sindie* să aseamănă la lucrarea lor, căci toți o urmare au, adică împlinesc dăjdiile și celelalte ale țării. Însă *sindie* să zice cel ce împlinește banii din sat și-i răspunde la pîrcălab, adică ajutorul pîrcălabului, *pîrcălab* să zice cel ce strînge banii dă la sindie și-i răspunde la zapciu, împlinind și celelalte trebi ale satului, adică cel mai mare piste sat, *zapciu* să zice cel ce strînge banii dă la pîrcălabi și-i răspunde la ispravnic, împlinind și celelalte trebi ale plășii, adică cel mai mare piste o plasă, care acum a luat numire dă *suptocîrmuitor*; *ispravnic* să zice cel ce strînge banii dă la zapcii și-i răspunde la vistier, împlinind și celelalte ale stăpînirii, ale vistieriei, care acum au luat numire dă *ocîrmuitor*, adică cel mai mare piste un județ; *vistier* să zice cel ce strînge banii dă la ispravnici, adică cel mai mare piste banii, piste casa țării (CLR, I, 198ʳ).

(A) ISTERISI — *A isterisi* și *a sterisi* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*; ⟨etim. gr.⟩. Adică lipsesc, păgubesc pă oarecine dă oarece (CLR, I, 199ʳ).

IZNOAVĂ, 28ʳ — *Iznoavă*. Singur nu să zice, ci pururea cu „dă" Cum „dă iznoavă" Vezi „din nou" (CLR, I, 176ʳ).

IURUȘ, P 586v — *Ureș*. Năvală asupra dușmanului, asalt. Variante: *iuriș* și *iuruș* (SIO). În DA se dă forma *iurăș* cu variante: *iureș, iuriș, iuruș*.

Î

(A)ÎNDUPLECA — Sensul de *a declina*, în prefața Gramaticii (1840).
— *A îndupleca, înduplecare, înduplecat, -ă* ș.c.l. Vezi *a pleca* (CLR, I, 371r).
(A) ÎNVITA, P 594r — *A învita, a să învita* (gr. nereg. la conj. I ca *a lăcrăma)* și *a invita, a întărîta* și *a îndemna* să aseamănă la înțelegere și însemnează că dau pricină altuia să să pornească la oarece lucrare, la o faptă, însă *îndemn* să zice spre cele plăcute, *întărît* să zice spre cele urîte și *învitez* să zice spre răzvrătiri: învitează răscoale, răzvrătiri (CLR, I, 327r).
ÎNZOVONIT — *A înzòvoni, înzovonire, înzovonit, -ă* ș.c.l. Vezi *zovon* (CLR, I, 334v).

J

JĂCAȘ, 16v — Vezi *zăcaș* (CLR, II, 220v).
JÎCNIȚĂ, P 602r — Vezi *ambar* (CLR, II, 225r).
JÎNGAȘ, P 563r — *Jîngaș, -i* (bărb. ca *ban)* și *gingaș*, adică un tînăr molatic, moaleș, crescut în dăzmierdări, ce să arată muieratic (CLR, II, 227r).
JUREBIȚĂ, P 623v — *Jurebiță, -e* (făm. ca *casă)*. Vezi *arșîn* (CLR, II, 217v).

L

LĂCRIȚĂ, P 595v — *Lăcricioară, lăcriță*. Vezi *ladă* (CLR, III, 353r).
— *Lădiță, -e* (făm. ca *casă), lădicică, lăcriță, lăcricioară*, toate o înțelegere au și însemnează ladă mică (CLR, III, 285v; v. și *cutie* în CLR, III, 190v—191r).
LĂMURIRE (dă foc), P 548r — *Lămureală, a lămuri, lămurire, lămurit, -ă* ș.c.l. Vezi *lamură* (CLR, III, 353r).

— *Lamură, lămuri* (făm. ca *ramură)*. Adică curățenia, limpeziciunea, dăspărțirea aurului, argintului și celelalte metaluri dă cele amestecate cu ele. (16). Lămurez oarece prin cazan, prin foc, cu picătura (CLR, III, 278v—279r).
LIVEJU, T 25r — *Livej, -uri* sau *liveș* (neutru ca *deal)* și *aliveș, gighir*, o băutură proastă, un must dă miere, dă tescovină, dă porumbe ș.c.l. *Liveș dă vin* să zice cînd piste tescovină să pune apă și să trage a dooa oară vinul (CLR, III, 305v).
LOGOFEȚEL (dă vistierie), 4r — Vezi *ban* (CLR, III, 324v).
LUDE, 6r (n.a.) — *Lude* (neutru ca *nume)*. Din *leude*. Lude la vistierie însemnea⟨ză⟩ obraze, oameni, familii. Cum „cîte lude într-un sat?", adică „cîte familii?" Și „dă lude cîte atît", adică dă familie, dă casă. Însă dajdia cînd să va fi așăzat, negreșit că s-a orînduit dă familie un lude. Și ludele să prețuise drept talere patru, pă cifert ⟨čfert⟩ adică pă triminie, iar mai în urmă, înmulțindu-să relele întrebuințări ale dăjdiii, a ajuns cîte zece și treizeci dă familii pă un lude, pentru că ludele plătea piste dooă și trei sute dă lei în loc dă patru. Iar acum, în urmă, dăsființindu-să ludele, s-a orînduit dajdie pă familie, care s-a numit capitație.
„Lude pintre călărași" să zice ca o pildă cînd pintre cei trebuincioși slujbași să mai orînduiesc alții dă prisos, fără nici o treabă (CLR, III, 351r-v).

M

MADELE, 41r — *Madea, -ele* (făm. ca *vîlcea)*. Adică pricină dăosebită. Cuv. turc. (CLR, IV, 32r).
MAHMUDIA, 45v — *Mahmudea* și *magmudea*. Monedă turcească de aur în valoare de 45 lei vechi, bătută de Mahmud (SIO).
MALDĂL, P 564v — *Maldăr, -uri* (neutru ca *deal)*. Numai la numărul singur să zice. Vezi *burian* (CLR, IV, 10r).
MALOTEA, P 648v — *Malotea, -ele* (făm. ca *vîlcea)*. O giubea mare, largă, muierească, îmblănită și cu profir pin prejur; ⟨etim. gr.⟩ (CLR, IV, 10r).

MARAMĂ, P 564ᵛ — *Măramă, -rămi* (făm. ca *scară)* și *măhramă, maramă* și *mahramă*. Vezi *otrep* (CLR, IV, 134ʳ).

— *Maramă, năframă* — numele unui dans popular (DA).

— *A juca în mărămi*. DA citează tot Iordache Golescu, pentru *nume de dans popular* trimițînd și la T. Pamfile, *Jocuri de flăcăi și fete mari: năframa*.

MARGHIOLIE, 84ʳ — *Marghiolie, -i* (făm. ca *datorie)*. Vezi *viclean* (CLR, IV, 19ᵛ).

MASALA, 8ᵛ — *Masala, -le* (făm. ca *oca)* și *torță* însemnează o lumină mare ce să aprinde noaptea spre a lumina, însă *torța* este ca o lumînare mare, groasă, dă sfoară, mînjită cu rășînă, cu zmoală și altele, iar *masalaoa* este un top, un mototol dă cîrpă muiat, mînjit în păcură, în catrană și pus într-un vas dă her ce-l poartă la spinare masalagiul, cu o pîrghie, cu o coadă dă lemn (CLR, IV, 26ʳ).

MASALAGIU, P 634ᵛ — *Masalagiu, -i* (bărb. ca *bou)*. Adică cel ce poartă masalaoa, torța la spinare, cel ce luminează cu masalaoa, cu torța (CLR, IV, 26ʳ).

MASCARA, P 643ʳ — *Mascara, mascaradă, mascarlîc*, vezi *mască*.

— *Mască, măsci* (făm. ca *platcă)*; ⟨etim. fr.⟩. *Mască* și *mascaradă* însemnează schimbare dă chipul cel firesc, însă *mască* să zice un chip dă om, mincinos, sec, dă ceară, dă hîrtie, care îl pune la obraz ca să nu să cunoască cine este și cu care sperie pă oameni, iar *mascaradă* însemnează schimbarea hainelor, îmbrăcămintea dă mască.

— *Mascara, -ale* (făm. ca *oca)*. Adică cel ce poartă mască la obraz. Și un om dă nimic, cel ce vorbește cele mai urîte vorbe (CLR, IV, 26ᵛ).

MAVROFORI, 29ʳ — Îmbrăcați în negru, în doliu. ⟨etim. gr.⟩.

— Voluntari greci din unitățile de elită ale armatei lui Alexandru Ipsilanti (DA).

MAZILI, 7ᵛ (n.a.) — *Mazil, -i* (bărb. ca *ban)*. Vezi *hadea, biv vel*.

— ⟨*șters*: Adică cel ce s-a lipsit, s-a scos din slujbă, din dregătorie⟩ (CLR, IV, 6ᵛ).

MADULĂRI (ale divanului), 101ʳ — Și într-o adunare, fieșcare în parte să zice un mădular (CLR, IV, 148ʳ).

MĂGLISIRE, 115ʳ — *A măglisi, a să măglisi* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*. Adică a înșăla pă oarecine cu vorbe dulci, lingușitoare (CLR, IV, 130ᵛ).

MEHENGHI, P 30ʳ — *Me'enghiu, -ri* (neutru ca *bîlciu)* și *mehenghiu* și *menghină* și *piatră dă încercat*. Cuv. turc. ce însemnează piatra cea neagră pă care încercăm aurul, argintul și celelalte metaluri.

— *Me'enghiu* și *mîngălău*, dooă instrumenturi cu care schivisesc rufe, haine și altele, însă *me'enghiul* este un instrument cu șurupuri ca teascul, care, strîngîndu-l cu piulițele, să schivisesc hainele, iar *mîngălăul* este un lemn gros și rătund ca mosorul, ca sulul, care, rostogolindu-l piste haine, piste rufe, cu greotate asupră-i să sclivisesc acele haine, acele rufe (CLR, IV, 34ʳ).

MEIMARBAȘĂ, P 645ʳ — *Meimarbașă, -i* (bărb ca *bădiță)*. Cuv turc. ce însemnează pă cel mai mare piste lemnari și zidari, ce să înțelege ca un arhitecton, șeful meșterilor. Vezi și *arhitecton* (CLR, IV, 34ʳ).

MEREMET, P 49ʳ — *Meremet, -uri* (neutru ca *deal)*. Vezi *dregere*. Cuv. turc., adică dregere dă o casă fărîmată. (16) Dreg, meremetisesc, mai în urmă într-alt fel, chip, spre mai bine (CLR, IV, 37ʳ; CLR, VII, 364ᵛ—365ʳ).

MESCHIERĂ, 45ʳ — *Meschiur, -i* (bărb. ca *ban)*, *-ră, -e* (făm. ca *casă)*. Meșter mai învățat (CLR, IV, 48ʳ).

MEȘINĂ, P 26ᵛ — *Meșină, -e* (făm. ca *casă)* și *saftian* și *sahtian* însemnează o piele dă oaie, dă vițel, dă capră, argăsită, lucrată în lustru, din care să fac cei mai buni, mai dilicați papuci, meși, cizme, pantofi și celelalte încălțăminte (CLR, IV, 46ʳ).

MIHALȚ, P 25ʳ — *Mihalț, -i* (bărb. ca *ban)*. Un soiu dă pește ce să găsește pin ape mici, cu capul mare și cu pielea alunecoasă, în chipul helului. Adică hel mic (CLR, IV, 74ᵛ).

MISIDII, P 52ᵛ — *Misidii* (făm. ca *datorie)*. Numai la numărul inmulțitor să zice. Și *nuri*. Cuv. turc. ce însemnează frumusețea obrazului, însă *misidii* să zic semnele cele frumoase pă obrazul muierii, adică frumusețea în parte a fieșcăria părți a obrazului, iar *nuri* însemnează dulceața frumuseței ce împodobește pă

muiere și amăgește pă om, ce trage pă om la dragoste, ca un magnit, care să zice și *lipiciu*, pentru că să lipește dă om. D-aceea o muiere poate să aibă misidii frumoase, dar să n-aibă nuri și iarăș poate să aibă nuri, fără a avea misidii frumoase (CLR, IV, 70ᵛ).

MITĂ — *Mită, -e* (făm. ca *casă)* și *rusfet* însemnează dare dă bani către judecător sau alt dregător ca să-m părtinească mie și pă altul să năpăstuiască (CLR, IV, 74ʳ).

MIZILHANELI, 5ʳ, 8ʳ (n.a.) — *Mizilhanea,-nele* (făm. ca *vîlcea)*. Cuv turc. Vezi *poște, casa poștilor* (CLR, IV, 55ʳ).

MUSE, 72ʳ — *Musă, -e. Muse* să zic și stelele, lunițele dă hîrtie neagră ce pun muierile pă obraz, spre podoabă (CLR, IV, 118ᵛ — 119ʳ).

MUSCAL, P 541ʳ — *Muscal, -uri* (neutru ca *deal), fluier, fluieră, flaut, neiu* ⟨sic⟩ și *tilincă* să aseamănă la făptură și la trebuință și însemnează o unealtă, un instrument dă muzică, cu care cîntă suflînd pintr-însele, ca și cu trîmbița. Însă *fluier* și *fluieră* și *tilincă* să zice o țeavă numai, seacă, cu o găurice d-asupra. Și fluierul, fluiera este dă trestie, iar tilinca dă coajă dă salcie. *Flautul* și *neiul* sînt mai mari dăcît fluierul și găurice multe asupră-i, cu care, cînd cîntă, îl ține cam strîmb, cam la o parte și are un glas foarte dulce. Iar *muscalul* este îmbinat dă multe fluiere, dă multe mosoare dă trestie puse în rînd unul după altul și, unul mai mic, altul mai mare, cu care cîntă suflînd pă d-asupra lor (CLR, IV, 118ᵛ).

MUFLUZ, P 583ʳ — *Mufluz, -i* (bărb. ca *ban)* și *mofluz*. Cuv. turc. ce însemnează pre cel ce, din întîmplările vremii, ș-au pierdut averea sa, a scăpătat, a sărăcit și nu-ș mai poate plăti datoriile sale (CLR, IV, 124ᵛ)

N

NADĂ, P 30ʳ — *Nadă, năzi* (făm. ca *ladă), nadă, nade* (ipac ca *casă)*. Adică adăogire dă un lemn la alt lemn, dă o sfoară la altă sfoară ș.c.l., prin înnodătură spre lungire. ⟨*șters*: „Nada, la plug numai e bună", să zice ca o pildă, însemnînd că mai bine să facem oarece din nou, dăcît să tot înnădim⟩ (CLR, IV, 219ᵛ).

NAPRISTAN, 17ʳ — *Napristan* (spregraiu). Adică totdeauna, pururea (CLR, IV, 172ʳ).

NEAGA REAOA, P 612ᵛ — *Neagă, negi* (făm. ca ...?). Nume însușit. *Neaga Reaoa* să zice a fi o muiere rea, dă care toată lumea fuge (CLR, IV, 181ʳ).

NEAMURI, 7ᵛ (n.a.) — *Neam, -uri* (neutru ca *deal)*. *Neamuri* la vistierie însemnează o breaslă dă oameni. Cum „boier dă neam" — cel ce a ișit din rîndul birnicilor (CLR, III, 181ʳ).

NEFERI, 28ʳ — Nu apare în CLR. În SIO: *Nefer, -i* 1) Simplu soldat în corpul ienicerilor. 2) Soldat pămîntean făcînd parte din corpul arnăuților.

NETEGEA, P 30ʳ — Nu apare în CLR. În SIO, pentru exemplificare este citat proverbul lui Iordache Golescu, reprodus din I. Zanne, III, 197. Sensul: *învoială* (conclusion d'un marché), cf. arabul *netige*. Este citat și Anton Pann: Mai bine peșingea pe ipingea, decît cu toptanul, și banii la anul. În DA este indicată etim. turcă: *netiće*, consecință, efect.

NEVRE, P 558ᵛ — *Nevră, -e* (făm. ca *casă)* și *nervă, nevru;* ⟨etim. gr.⟩. *Nevre* să zic niște ațe în chipul mațeior, ce țin încheieturile trupului. *Nevre* să zic și mațele dă pește, cele uscate, ce să mănîncă fierte (CLR, III, 188ʳ, 186ᵛ).

NICOVAN, 10ᵛ — *Nicovan, -e* (neutru ca *lemn)* și *nigovan* și *nicovală. Ciocan* și *nicovan*, dooă unelte cu care să slujaște herarul, din care una fără alta nu poate sta. Dă aceea să și zice, ca o vorbă întunecată: care din amîndooă s-a făcut mai nainte, ciocanul sau nicovanul? Însă *ciocan* să zice unelta cu care bate la her *(maiu)*, iar *nicovan* să zice unelta pă care pune herul să-l bată (CLR, IV, 205ʳ).

O

OBRAZE, 4ʳ — *Obraz* însemnează și pă fieșcare om în parte, cînd să zice și *persoană* și *față*, cum „cîte obraze?" adică „cîți oameni?" (CLR, I, 267ʳ).

Sensul de *personaj* în piesele de teatru este exemplificat cu citate din Iordache Golescu în DLR.

OBROC, P 34v — *Obroc, -oace* (neutru ca *cojoc*). O măsură veche dă bucate, ca banița (CLR, I, 267r)
— *A obroci, a să obroci* (gr. nereg. ca *a vorbi*). Adică a amăgi cu fermece (CLR, I, 266v).
— *Obrocit, -ți* (bărb. ca *bărbat*). Adică fermecat (CLR, I, 267r).

OCOLAȘ, 41r — Locuitori ai unui ocol.
— *Ocol* însemnează și coprinsul unei plăși, unui popor, unei mahalale (CLR, I, 225r, 10).

ODAGIU, T 26v — *Odagiu, -i* (bărb. ca *bou*). Vezi *odăiaș* (CLR, I, 269v — 270r).
— *Odăiaș, -i* (bărb. ca *ban*) și *odagiu*. Cel ce păzește odaia (CLR, I, 270r).

ODRASLĂ, P 548v — *Odraslă, -drăsli* (făm. ca *scară* și ca *cață?*). *Odrăsli* să zic cele ce ies tot dintr-o rădăcină, pă lîngă pomi, viță, trandafiri ș.c.l. (CLR, I, 272v).
— *A odrăsli* (gr. nereg. la conj. a III-a ca *a vorbi*). Adică a scoate odrăsli (CLR, I, 272v).

OGEAC, 16r — *Ogeac, -uri* (neutru ca *deal*) și *ugeac*. Cuv. turc. ce însemnează vatră, coș și, după asem<ănare>, ceată ostășească (CLR, I, 260r).

OHENDRA, 5v — *Ohendră, -e* (făm. ca *casă*) și *viperă*. Adică năpircă; <etim. gr.>. Însemnează un soiu dă șarpe foarte înveninat, otrăvit (CLR, I, 260r).

OIEM, P 27v — *Oiem, -uri* (neutru ca *deal*). Adică zeciuiala bucatelor, ce să plătește la moară pentru măciniș (CLR, I, 211v).

OIER, 9r — *Oier, oierit*. Vezi *oaie* (CLR, I, 211v).
— *Oier, -i* (bărb. ca *ban*). Cel ce strînge oieritul.
— *Oierit, -uri* (neutru ca *deal*). Adică plată, dajdie pentru oi (CLR, I, 210v).

OLAC, 13v — *Olac, -ce* (neutru ca *ac*) și *olac, -uri* (ipac ca *deal*) și *curier* Însemnează pre cel ce aleargă dăgrab cu vreo veste, cu vreo știre, cu cărți, cu scrisori către cineva. Mai dă obște însemnează și pă orcine duce orce veste. Mai însemnează și însuș acea veste, acea știre.
— *Dă olac*, adică dăgrab, curînd.
— *Cai dă olac*, adică cai dă alergat, cai cu carii aleargă olacul, cai dă curier (CLR, I, 226v).

OLĂCAR, 7v — *Olăcar, -i* (bărb. ca *moș*). Cel ce mînă caii dă olac. (CLR, I, 226v; v. supra).

(A) OLASTISI, P 650r — *A olastisi, a să olastisi* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi*). Cuv. turc. Adică glumesc cu o muiere spre dragoste. Vezi *a-i face curte*, la *a face*. (CLR, I, 229r).

OTREP, 13v — *Otrep, -e* (neutru ca *lemn*), *paceaură, peșchir, șărvet, prosop, măhramă, peșteman* și *fotă, șorț, zăvelcă, cătrință* să aseamănă la trebuință și însemnează pînza cu care ștergem oarece, însă *peșchir* și *șărvet* să zice pînza cu care ne ștergem pă mîini dă apă, care să zice și *mînășterg* și *ștergar; prosop* și *măhramă* să zice pînza cu care ne ștergem pă obraz și mai ales pînza cu care să învălesc, să împodobesc, să brobodesc muierile la cap a dooa zi după cununie, la dăzgoveală; *peșteman, șorț, zăvelcă, cătrință* și *fotă* să zice pînza ce pun pă dinainte meșterii, bucătarii și bărbierii și ceilalți, spre curățenie, spre paza hainelor, cum și muierile cînd spală. Însă *peșteman* să zice al bărbaților, iar *fotă* și *zăvelcă* și *cătrință*, a muierilor, și *șorț*, al copiilor. Cum și pînza ce pun pă umere spre ștergere dă orce și ceva cu care să șterg pă picere, *peșteman* să zice. Iar *otrep* și *paceaură* să zice pînza cu care ștergem strachini, tingiri și alte asemene vase (CLR, I, 256v).

P

PALIRIE, P 567v — *Palirie, -i* (făm. ca *datorie*); <etim. gr.>. Adică umflarea, întoarcerea apei, curgerea apei în sus și în jos, creșterea și scăderea mării, care să zice și „flux și reflux" Sînt unele ape ce la însemnate vremi să scurg și iarăș peșin vin la loc, ca cînd ar curge înainte și înapoi, în jos și în sus. (CLR, V, 7r-v).

PARANGOL, 40v — În DLR apare forma *parangun*, adj. cu sensul de „roșu aprins, stacojiu", cu varianta *parangu*. În CLR nu apare.

PARDALIS, P 596v — În CLR figurează numai:
— *Pardos*, o fiară în chipul cîinelui, lupului, foarte sălbatică și grozavă la vedere, cu pete pă trup ca rîsul. Care să găsește la Africa; <etim. gr.> (CLR, V, 24v).

(A) PARIGORISI, P 639v — *A parigorisi, a să parigorisi* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi*). A mîngîia cu vorba

spre ușurarea necazurilor, a potoli mîhnirea, durerea prin vorbe dulci (CLR, V, 17ʳ).

PĂRTĂȘIRE, G VI — *Părtășire* și *particip, participie, partiţipie, gerundiu* la gramatică să zice o parte din părţile vorbei. Cum părtășire lucrătoare, pătimitoare, slobodă (CLR, V, 24ʳ).

PEHLIVAN, P 564ʳ — *Pehlivan, -i.* Și *peclivan* (bărb. ca *ban*). Adică cel ce joacă pă funie, cel ce să dă piste cap, ce face tumba, cel ce să întoarce ca o roată piste cap și cel ce-ș întoarce mădulările cum voiește, cel ce să luptă, să bălăbănește cu sine. Slujba pehlivanului. Vezi *comedie* (CLR, V, 54ʳ).

PERDEA, 23ʳ — Sensul *„tablou al unei piese"* nu apare în CLR, unde este indicat numai sensul *„cortină"*: — Perdeaoa dă la comedie (care să lasă în jos, să ridică în sus, să ridică cu macarale). Fără perdea. (CLR, V, 51ᵛ, 53ʳ—19).

PEȘIN, 4ᵛ — Spregraiu ce arată vremea dă curînd, adică numaidăcît, îndată, fără zăbavă, mintenaș.
Cu bani peșin, cu peșingeaoa, adică cu bani număraţi d-a gata (CLR, V, 56ᵛ).

PEȘINGIU, 45ᵛ, 46ʳ(n.a.) — *Peșingiu, -i* (bărb. ca *bou*), *-gie, -ii* (făm. ca *datorie*). Bumbașiri peșingii, adică, să zicea mai nainte, cei ce împlinesc peșin (CLR, V, 57ʳ).

PETREC, 103ʳ — Vezi *a trece.*

PISCOAIE, P 62ᵛ — *Piscoiu, -scoaie* (neutru ca *războiu*). Zghiabul dă la coșul morii, pă care curge măcinătura din pietrele morii (CLR, V, 83ᵛ).

(A) PIȘPĂI, P 45ʳ — *A pișpăi* (gr. nereg. la conj. a III ca *a birui*). Din *piș-piș*, glasul șoptii la ureche. Pișpăiește la ureche și șușuiește la ureche, adică șoptește la ureche, vorbind dă rău pentru altul. (CLR, V, 92ᵛ).

PIȘPĂITOR, P 589ᵛ — v. supra.

(A) PIȘTI, P 48ᵛ — *A piști* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi*). Vezi *a pica.* (CLR, V, 74ʳ, 83ᵛ); ⟨v. infra⟩.
— *Piștește, ţîșnește, izvorăște* să aseamănă la înţelegere și însemnează împărţeala apei, însă *piștește* să zice cînd curge apa pin crăpături, cum *„piștește butia"*, adică curge, pică, răsuflă pîntre doage, *ţîșnește* să zice cînd sare în sus, precum cînd strîngem ţîţa dă sfîrc și sare

laptele în sus, și *izvorăște* să zice cînd curge, iese apa din pămînt ca la fîntîne (CLR, V, 74ʳ).

PITAC, 8ʳ — *Pitac, -ce* (neutru ca *ac*). Vezi *răvaș* (CLR, V, 83ᵛ).

PITĂRIE, 11ʳ — *Pitărie, -i* (făm. ca *datorie*). Adică slujba, cinul pitarului și prăvălia în care să lucrează pitele. *Pitar* însemnează și un cin, vezi *ban* (CLR, V, 87ʳ).

(A) PLECA — Pentru *aplecare* și *înduplecare* (gram.) găsim: *Aplecare*, la grămatică, însemnează înduplecare, declinare, declinaţie. *Înduplecare*, la grămatică, însemnează ceea ce arată schimbarea numelor la căderi, cu priimirea încheieturilor (CLR, V, 207ᵛ).

(A) PLIROFORISI, 18ᵛ — *A pliroforisi, a să pliroforisi* (gr. nereg. ca *a vorbi*); ⟨etim. gr.⟩. Adică dau oarecăruia o bună știinţă dă oarece, îl fac să afle oarece pă dăplin, dăslușit, curat (CLR, V, 214ʳ).

PODVEZURI, 4ʳ (n.a.) — *Podvadă, -vezi* (făm. ca *dovadă*). Vezi *angara* (CLR, V, 140ʳ).

POFTORIRE, G VI — *Poftorire, -i* (făm. ca *vreme*). *A poftori, a să poftor⟨i⟩* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi*). Poftoresc, repetez, însemnează că a dooa oară zic ceea ce am zis o dată (CLR, V, 136ʳ).

POGACE, P 7ʳ — *Pogace* (făm. ca *zestre*) și *bogace*. Cuv. turc. Vezi *cofeturi* (CLR, V, 97ʳ).

POGRIBANIE, P 636ᵛ — *Pogribanie, -bănii* (făm. ca *arie*). Adică ducerea mortului la groapă, îngroparea mortului, cinstea ce i săface la îngropare (CLR, V, 97ᵛ).

POLCOVNICI, 9ʳ — *Polcovnic, -ci* (bărb. ca *voinic*) și *colonel*. Adică cel ce stăpînește, ocîrmuiește un polc, un regiment (CLR, V, 103ᵛ).

POLITIE, T 25ʳ — *Politie, -i* (făm. ca *datorie*). Adică oraș; ⟨etim. gr.⟩ (CLR, V, 103ʳ).

PONEVOȘI, P 548ᵛ — *Ponevos, -și* (bărb. ca *urs*). Vezi *orb.* (CLR, V, 107ʳ).
— *Orb, -i* (bărb. ca *moș*); ⟨etim. it.⟩. *Orb, chior, ceacîr, ponevos* și *scurt în vedere* să aseamănă la înţelegere și însemnează felurimile pătimilor vederii, însă *orb* să zice cel ce-i lipsește vederea ochilor dă tot, *chior* să zice cel ce-i lipsește un ochiu numai, pentru că cel ce chiorește (ochește, n.ed.), închide un ochiu, *ceacîr* să zice pentru cei ce au un ochiu alb și altul negru, dă

dăosebite fețe, *ponevos* să zice cel ce să uită cruciș, pieziș, pociș, cruciș, iar nu drept, cu un ochiu într-o parte și cu altul într-altă parte, cel ce într-o parte să uită și într-alta vede, iar *scurt în vedere* să zice cel ce nu poate vedea dă dăparte, cel ce spre a citi și a scri pune hîrtia tocmai lîngă ochi și închide ochii puțin (CLR, I, 244v).

POPONEȚ, P 51v — *Poponeț*, *-e* (neutru ca *lemn*). Un fitil muiat în seu, ce s-aprinde în loc dă luminare, dă candelă, cînd ne lipsește luminarea; cînd să isprăvește luminarea, seul ce curge dă la luminare îl pune într-un irb și-i aprinde o cîrpă ca să lumineze drept luminare. Aceasta să numește poponeț (CLR, V, 111r).

PORTABAȘA, P 650v — *Portarbașă*, *-i* (bărb. ca *bădiță*). Un cin în Țara Rumânească, adică cel mai mare piste portarii ce îngrija dă musafirii turci (CLR, V, 121v).

PORECLĂ — *Poreclă*, *-e* (făm. ca *casă*) și *porecle* (neutru ca *nume*) și *sclitadă*. Adică nume dă familie, dă neam, ce pă lîngă numele însușit⟨or⟩ să adaogă. Cum „Stan Mărăcineanul", „Stan" fiind numele său din botez, îș mai dobîndește și nume dă „Mărăcinean", care este porecla sa, spre dăosebire celorlalți Stani; și „Stan Mucosul", ce-i curge mucii (CLR, V, 112r-v).

POSLUȘNICI, 7v (n.a.) — *Poslușnic*, *-ci* (bărb. ca *voinic*). Din *poslușălnic*, după scurtare. Adică slugă dă moșiie. Poslușnici să zicea acei oameni ce să scutea dă dăjdia vistieriii, pă seama stăpînului moșiii, îndatorîndu-să a sluji la trebile moșiiei. Adică cei ce la reforma domnului Mavrocordat s-au dat supt stăpînirea stăpînilor dă moșii, în locul sătenilor, pă carii pînă atunci îi avea ca pă niște robi, fiind supuși mai dănainte prin războaie, prin putere osteșască, iar atunci însuși stăpînii lor i-au iertat dă acea robie, și carii acum au luat numire dă obaci, schimbîndu-și numele numai, iar slujba tot aceeaș urmînd, pă carii îi ocrotea stăpînul dă dajdie domnească, dă angarale ș.c.l. O, ce dășărtăciune zadarnică! La reforma dă acum a regulamentului, au schimbat numele dă zapciu, ispravnic, judecător, în supt-ocîrmuitor, ocîrmuitor și prezedent, și numele dă divanit în prezedent și cileni ai divanului, precum și sameș, condicar, logofăt, în director, reghistrator și

grefier ș.c.l., lăsînd urmările lor ca și mai nainte, poate la unele obraze și mai rău. Și cu mai dăosebire la prezedenți și la ministrii, socodind ⟨*sic*⟩ că, cu schimbarea numelor, au schimbat și năravurile, neluînd în băgare dă seamă pilda ce zice că lupul, și dă-ș schimbă părul, iar năravul nu și-l schimbă. Numește-l *lup*, numește-l λύκος, numește-l *lupus*, el tot acel nărav din fire are ce n-are lăcuire.

O, ticălosule dă om! Nu te mîndri cu schimbarea titlurilor, ci cu prefacerea năravurilor, după cugetul cel bun. Dar cînd nici cuvîntul „cuget" nu pricepem, ce trebuie să așteptăm! Ceea ce așteptăm dă la cel ce cuvîntul „lege" nu pricepe să ne judege ⟨*sic*⟩ după lege. Adică saramură fără sare, vaiu dă ticăloșiia omului! Sărac ai fost, sărac să fii, pînă ți să va ridica perdeaoa ochilor tăi! (CLR, V, 125r-v).

POSTELNIC, 7v (n.a.) — *Postelnic*, *-ci* (bărb. ca *voinic*). Un cin al țării. Vezi *ban*. (CLR, V, 127r).

POȘTE — *Poște* (făm. ca *zestre*) ⟨etim. it.⟩ și *mizilhanea* însemnează casa în care să țin caii dă olac. Însemnează și pă însuși acei cai dă olac. Cum „cu poște", adică „cu cai dă poște" (CLR, V, 140r).

POTCĂ, P 34v — *Potcă*, *-ci* (făm. ca *nucă*). Adică un om neisprăvit, om născut împotriva firii (CLR, V, 131r). — *Potci* să zic și semnele ce să pun pă la hotară, ca să nu treacă piste ele (CLR, V, 132r).

PRISTAVI, 26r — *Pristav*, *-i* (bărb. ca *ban*) și *telal* însemnează pre cel ce vestește oarece la obște, strigînd în tîrg, însă *telal* să zice cel ce strigă oarece spre vînzare, iar *pristav* să zice cel ce strigă la obște poruncile stăpînirii (CLR, V, 255r-v).

PRITOC, P 594r — *Pritoc*, *-toace* (făm. ⟨!⟩ ca *cojoc*). Să zice cînd scoatem zeama verzii pă cep și iarăș o vărsăm într-însa pă d-asupra, ca, vînturîndu-să cu acest mijloc, să să acrească. Asemene și cînd scoatem vinul dintr-o butie și-l punem într-altă butie, spre a să curăți (CLR, V, 255v).

PROSCOMIDIE — *Proscomidie*, *-i* (făm. ca *datorie*). Să zice cînd jărtfește preotul prescura la liturghie pă sfîntul preastol. Adică jertfa prescurii; ⟨etim. gr.⟩ (CLR, V, 272r).

PROSHIMĂ, 48ʳ — *Proshimă, -e* (făm. ca *casă); ⟨*etim. gr.⟩. Adică fățărnicie, zmerenie mincinoasă, plăzmuită, prefăcută, spre a înșăla pă oameni cu purtarea, cu vorba lor (CLR, V, 274ʳ).

(A) PROTIMISI, 10ᵛ, 18ᵛ — *A protimisi, a să protimisi* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*; ⟨etim. gr.⟩. Adică a cinsti pă oarecine mai mult dăcît pă altul (CLR, V, 274ʳ).

— *Protimisis.* Vezi *protie* (CLR, V, 272ᵛ).

— *Protie, -i* (făm. ca *datorie)*; ⟨etim. gr.⟩. Adică o dreptate mai mare dăcît a altuia la cin, la cinste ș.c.l (CLR, V, 272ᵛ).

— *Protimisis, -uri* (neutru ca *deal)*. Adică mai mare dreptate dăcît a altuia la o cumpărătoare (CLR, V, 272ᵛ).

(A) PUPLICARISI, 4ᵛ — În CLR nu apar decît formele: *A publicui, a să publicui* (gr. nereg. la conj. III ca *a birui)*, adică a da dă știre dă obște la toți, pentru oarece; și *a publica, a să publica* (gr. nereg. la conj. I ca *a fabrica)* (CLR, V, 159ʳ).

R

RĂBOJ, P 573ᵛ — A lua pă răboj.

— *Răboj, -oaje* (neutru). Un lemn cu crestături ce însemnează socoteală dă orce, pentru cei ce nu știu carte (CLR, V, 350ʳ).

RĂHTIVĂNIE, 11ʳ — *Răhtivan, răhtivănesc, răhtivănie* ș.c.l., vezi *raht.*

— *Raht, -uri* și *raft* (neutru ca *deal)*. Adică podoaba din capul calului, frîul cel împodobit.

— *Răhtivănie, -i* (făm. ca *datorie)*. Adică slujba, cinul răhtivanului și casa în care să păstrează rahturile (CLR, V, 350ʳ, 290ʳ⁻ᵛ).

(A) RĂSPUNDE — Sînt indicate aceleași forme: *corispondenție* și *corespondență*. Verbul *a corispondarisi* nu apare în CLR, III, 140ʳ, nici în CLR, V, 344ᵛ—345ᵛ

RĂSURĂ, 5ʳ, 6ʳ (n.a.) — *Răsură, -i* (făm. ca *arătură)*. Vezi *rujă.*

— *Răsură* însemnează și o dajdie din vechime dă patru parale la leu, ce plătea dajnicii pentru lefi. Dă unde s-a și numit *casa răsurilor*, adică *casa lefilor* (CLR, V, 344ʳ).

RĂȘCHITOR, P 599ᵛ — *Răşchitor* ș.c.l.. Vezi *a rășchira.*

— *Răşchitor, -oare* (neutru ca *răboj)*. Vezi *depănătoare.* ⟨*șters*⟩. Și însemnează o unelte cu cruci la amîndooă căpătîiele, pă care să înfășură tortul ca să să facă jurebițe și să nu să încurce (CLR, V, 353ᵛ).

RĂVAȘ — *Răvaș, -ă* (neutru ca *car)*, *scrisoare, carte* și *pitac* însemnează acea hîrtie scrisă prin care înștiințăm oarece cuiva, însă *carte* și *scrisoare* să zice cea mare, cea scrisă într-o coală dă hîrtie, iar *răvaș* și *pitac* să zice cel mai mic, cel scris pă jumătate dă coală dă hîrtie sau și mai mic (CLR, V, 335ᵛ).

RUȘFET, 15ᵛ (n.a.) — *Rușfet, -uri* și *lușfet* (neutru ca *deal)*. Cuv. turc. Vezi *mită* (CLR, V, 333ᵛ).

S

SAGNĂ, P 37ʳ — *Sagnă, săgni* și *sagniță* (făm. ca *scară)*. Adică rană pă spinarea calului din frecătura șălii, a samarului, a hamului (CLR, VI, 2ʳ).

SAGNIȚĂ, P 671ᵛ — *vezi supra.*

SALAHOR, 6ᵛ (n.a.) — *Salahor, -i* (bărb. ca *moș)*. Salahori, cuv. turc. ce însemnează adunătură dă oameni, dă angara, dă beilic, spre slujbă împărătească, adică cei ce slujăsc dă nevoie, siliți dă alții, la trebi împărătești. Salahori, după asemănare, să zic și cei ce cară var, cărămidă ș.c.l. la zidari spre zidire (CLR, VI, 4ʳ).

SAMEȘ, 22ᵛ — *Sameș, -i* (bărb. ca *bani)*. Adică cel ce priimește și socotește banii semilor, dăjdiilor, veniturilor țării (CLR, VI, 4ᵛ, 17ᵛ—19ʳ).

SARAF — *Saraf, -i* și *zaraf* și *banghier, banchier* (bărb. ca *ban)*. Cuv. turc., adică schimbător dă bani, mijlocitor dă schimb.

— *Sărăfie, -i* (făm. ca *datorie)*. Adică casa, prăvălia sarafului și slujba, cinul sarafului (CLR, VI, 8ʳ).

SARIC, P 60ʳ — *Saric*, *-ce* (neutru ca *ac)*. Cuv. turc. Vezi *işlic*. Şi *durban*, însemnează o legătură împletită spre podoaba capului (CLR, VI, 10ʳ).

SĂRĂRIT, P 638ᵛ — *Sărărit*, *-uri* (neutru ca *deal)*. O plată, o dajdie pentru sare din vechime (CLR, VI, 8ᵛ).

SCATULCI — *Scatulcă*, *-ci* (făm. ca *nucă)*; ⟨etim. it.⟩. Adică o lăcriţă cu multe despărţituri pentru clondire (CLR, VI, 108ᵛ ⟨v. şi *chichiţă*⟩.

SCLITADĂ, 19ᵛ — *Sclitadă*, *-e* (făm. ca *casă)*. Vezi *poreclă* (CLR, VI, 133ᵛ).

SCUTELNICI, 7ʳ (n.a.) — *Scutelnic*, *scutelnicesc*, *scutelnicie* ş.c.l., vezi *a scuti*.

— *A scuti*, *a să scuti* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*. Adică a slobozi, a ierta, a apăra pă oarecine dă datorie obştească, dă dajdie ş.c.l.

— *Scutelnic*, *-ci* (bărb. ca *voinic)*. Scutelnici să zic cei slobozi, cei scutiţi dă dajdia vistieriei, însă supuşi la un stăpîn, la o altă slujbă. Precum era mai nainte scutelnicii boiereşti, ce să da la boieri după cinul lor, cei ce, în loc să dea dajdie la vistierie, o da la boieri şi pă la mănăstiri i schituri. Sau că slujba şi boierii îi ocrotea dă orce rău şi năpastă, în loc dă dajdie (CLR, VI, 125ʳ⁻ᵛ).

SCUŢURI, P 39ᵛ — *Scuţ*, *-uri* (neutru ca *deal)*. Scuţuri să zic apa ce îngheaţă curgînd după străşini şi rămîn atîrnate ca nişte suliţe îngheţate (CLR, VI, 126ᵛ).

SEFTEA, P 648ᵛ — *Seftea*, *-ele* (făm. ca *vîlcea)*. Cuv. turc. ce însemnează tîrguirea ce face întîiaş dată oarecine la o prăvălie cînd să dăşchide, cel ce începe a cumpăra dă la o prăvălie, dă la o marfă nooă. Cum „să facem seftea", adică să cumpăr întîiaş dată eu (CLR, VI, 31ʳ).

SELAMET, P 672ʳ — Nu este în CLR. În SIO, cu sensul *scăpare*, *mîntuire*, cuvîntul este atestat la Beldiman şi Zilot Românul.

SERMAIA, 107ʳ — *Sermaia*, *-iele* (făm. ca *nuia)*. Cuv. turc. Vezi *capital* (CLR VI 30ʳ).

— *Capital*, *-uri* (neutru ca *deal)*. Adică ceea ce punem la o neguţătorie din care nădăjduim să dobîndim oarece. Care să zice şi *sermaia*. Şi suma unei datorii, unui venit (CLR, III, 33ʳ).

(A) SFETERISI, 118ᵛ — *A sfeterisi*, *a să sfeterisi* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*. Adică a însuşi, a face oarece al său. A lua, a fura oarece dintr-o sumă pă seama sa; ⟨etim. gr.⟩ (CLR, VI, 211ʳ).

(A SĂ) SFETI, P 38ʳ — *A sfeti*, *a să sfeti* (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*. Sfeteşte însemnează că scoate sfeteală la jocul dă cărţi (vezi *sfeteală)*; ⟨vezi *coz*⟩. Să sfeteşte, adică să arată sfeteala şi „s-a sfetit pă tobă", adică toba a işit la sfeteală. Deci „sfetesc oarece", după asemănare, însemnează că dăscopăr, arăt oarece, ce era ascuns, învălit. (6) „S-a sfetit pă tobă" să mai zice, după asemănare, cînd încep toţ a bate pă oameni pentru nimicuri, pentru pricini mici (CLR, VI, 210ᵛ).

SFIN, 43ʳ — *Sfin*, *-i* (bărb. ca *ban)*. Sfini, la huzmetul dijmăritului, însemnează porci (CLR, VI, 213ʳ).

SFITĂ, P 48ᵛ — *Sfită*, *-e* (făm. ca *casă)*. Din sfîntă ⟨!⟩. Şi însemnează o haină bisericească ce o poartă preotul la slujba bisericească piste celelalte haină (CLR, VI, 212ᵛ).

SIC, P 37ᵛ — *Sic*. Şi *sîc*. Ce însemnează vorbă ca dă o răsplătire şi să zice cînd îş pune unul în pizma altuia, ca cînd ar zice: „Că n-ai ce face" (CLR, VI, 33ʳ).

SINET, 117ᵛ — *Sinet*, *-uri* (neutru ca *deal)*. Cuv. turc. ce însemnează documenturi, cărţi dă stăpînirea oarecăruia asupra oareice. Cum dă moşii, dă case ş.c.l. (CLR, VI, 38ᵛ).

SLOMNIRE, G VII — *Slomnire*, *-i*. Şi *silabă*. (făm. ca *vreme)*. La gramatică însemnează împreunare dă două sau mai multe slove.

— *A slomni*. *A să slomni*. Şi *a slovni*... (gr. nereg. la conj. III ca *a vorbi)*. *Slomnesc* şi *citesc* să aseamănă la înţelegere şi însemnează că ceea ce este scris pă hîrtie, o spuiu, o zic, o grăiesc prin graiu, însă *slomnesc* şi *slovnesc* şi *silabisesc* să zice cînd grăiesc părţile cuvîntului dăosebi cele scrise, împreunînd slovă cu slovă, adică cînd grăiesc slomnirile, iar *citesc* să zice cînd grăiesc cuvîntul cel scris întreg, dăodată, şi cînd grăiesc toată vorba cea scrisă (CLR, VI, 143ᵛ).

SOAREA, P 656ʳ — *Soarea*. Vezi *seară* (CLR, VI, 45ʳ).

— *Soarea*, *-ele* (făm. ca *vîlcea)*. Adică adunare dă cu seara, spre petrecere dă vreme (CLR, VI, 20ʳ).

SOFRA, P 45ᵛ — În CLR apare numai *sofragiu:* „Adică cel ce pune masa, îngrijitorul mesei. Cuv. turc." și „12) Sofragiul, ce el mai întîiu gusta din bucatele împăratului" (CLR, VI, 55ᵛ). În SIO, sensul prim este „masă", dar apare și sensul „provizie pentru călătorie, sac de provizii care servește și de masă pe care se mănîncă."

SOL — *Sol, -i* (bărb. ca *ban)* și *elciu* și *ambasator* și *deputat mijlocitor* să zic cei ce să trimit dă un domn, dă un împărat, către alt domn, către alt împărat, pentru însemnate trebi, pricini ce privesc între amîndooă domniile, împărățiile (CLR, VI, 50ʳ).

SPĂTĂRIE, 16ʳ — *Spătărie, -ii* (făm. *datorie).* Adică cinul, slujba spătarului, celui ce face spete dă pinză și prăvălia în care să lucrează și să vînd spetele (CLR, VI, 154ᵛ).

SPREGRAIU, G VI — *Spregraiu, -ri* (neutru ca *bîlciu).* La grămatică însemnează o parte a vorbei (CLR, VI, 170ʳ și II, 179ᵛ).

(A) STERISI, 132ᵛ — *A sterisi, a să sterisi.* Vezi *a isterisi* (CLR, VI, 179ʳ).

STIHIE, P 579ᵛ — *Stihie, -ii* (făm. ca *datorie).* Patru stihii ale lumii, adică focul, apa, pămîntul și aerul. Care să zic și elementuri (CLR, VI, 182ᵛ).

STRĂGĂLIE, P 565ʳ — *Străgălie, -i* (făm. ca *datorie).* Rotița cea mică dă fier ce să pune la buceaoa ⟨*sic*⟩ roatei ca să nu să roază osia (CLR, VI, 203ʳ).

STRĂMUREA, 44ʳ — Pentru *strămurea* și *strămurare* (P 623ᵛ), v. *a tremura.*

STRECHE, P 612ᵛ — *Streche, -i.* Și *striglă.* (făm. ca *vreme).* O muscă ⟨*sic*⟩, un tăun dă vite, foarte rea.
— (10). Întărît — înverșunez — zgîndăr — aprinz pă oarecine ca strechea, îl supăr foarte rău (CLR, VI, 194ʳ).

STUPAI, 131ʳ — Atac, năvală (interjecție substantivizată).

SUIȘMEZ, P 649ᵛ — *Suișmez, -i* (bărb. ca *ban).* Cuv. turc. ce însemnează pre cel ce bea mult, fără măsură, adică foarte bețiv, cel ce nu e mai niciodată treaz. Suflă-n butie.
— (6) Bașsuișmez, bașbețiv (CLR, VI, 57ᵛ).

SURGUNLUC, 40ʳ — În CLR figurează numai: *Surgun, -i.* Și *surghiun* (bărb. ca *ban).* Cuv. turc. ce însemnează pre cel ce să izgonește din lăcașul său, din țara sa, pentru vreo greșală. Vezi *izgoană* și *izgonit* (CLR, VI, 69ᵛ).

Ș

ȘATRANGI, P 563ᵛ — *Șatrangiu* (bărb. ca *bou)* și *șatrangiu, -uri* (ca *bîlciu)* și *satrangiu.* Cuv. turc. ce însemnează un joc ca dama, însă mai grău și mai frumos, cu mai mult meșteșug dăcit dama și eșecu (CLR, VII, 396ʳ).

ȘOALDA, 131ʳ — *Șoaldă, -e* și *șoardă* (făm. ca *casă),* înșălăciune. Cum „nu cu șoalda", adică nu cu înșălăciune. Să să scrie la *șold.*
— *Șoldiu, -ii* (bărb. ca *bou).* Cel ce umblă cam în șolduri, cam într-o parte, strîmb dă mijloc.
— (3) *Șoaldă* (Să să scrie aici) (CLR, VII, 398ʳ).

T

TARACI, P 575ʳ — *Tarac, -ci* (bărb. ca *voinic).* Vezi *par* (CLR, VI, 224ᵛ).

TELAL, P 608ᵛ — *Telal, -i* (bărb. ca *ban).* Vezi *pristav* (CLR, VI, 232ᵛ).

TERBIE, P 651ʳ — *Terbie* (spregr.). Cuv. turc. ce însemnează învățat, dădat, dăprins la oarece; știe cum să să poarte, cum să slujască (CLR, VI, 235ᵛ).

TIR, P 40ʳ — *Tir* Spregraiu ce însemnează „asemenea" Cum „tir mi-e dracul, tir mi-e lacul" Și „tir mi-e baba Rada, tir mi-e Rada baba" Ce să zice ca o pildă, însemnînd o asemănare la firi. Și „tir tu, tir el", adică și el dăopotrivă (CLR, VI, 249ʳ).

(A) TRECE — *Petrec, petrecanie, petrecut, a petrece* ș.c.l. la *a trece* (CLR, V, 54ʳ).
Petrec, -uri (neutru ca *deal).* Să ne jucăm d-a petrecul. Însemnează un joc ce să joacă copiii alergînd unul după altul în jurul unui țeft — unui fus, ca să întreacă unul pă altul (CLR, VI, 310ʳ).

(A) TREMURA — *Strămurare*, *-rări* (făm. ca *căldare*). Adică nuiaoa, prăjina cu care mînăm boii (CLR, VI, 303v).
TUFECŞIBAŞII, 16r — *Tufeccibaşă* ş.c.l., vezi *tufecciu*.
— *Tufecciu*, *-i* (bărb. ca *bou*). Adică cel ce lucrează la puşci, la pistoale.
— (3) *Tufeccii* să zicea mai dănainte şi o ceată dă ostaşi înarmaţi cu puşci (CLR, VI, 271r).

Ţ

ŢĂCURĂ, 40r — *Ţecură*. Vezi *săcură* (CLR, VII, 375r).
— *Secură*, *-e* (făm. ca *casă*) sau *ţecură*, şi *topor*, şi *baltac*. Dooă unelte dă fier, ascuţite, cu care tăiem lemne, copaci ş.c.l., însă toporul este mai mic, iar secura mai mare (CLR, VI, 21r).
ŢECĂ, 11r — *Ţecă*, *-ci* (făm. ca ...). Adică casa dă bani împărăteşti, spre siguranţă (CLR, VII, 374v).
ŢEFT, P 542v — *Ţeft*, *-uri* şi *ţef*, după scurtare (neutru ca *deal*). Adică fusul cel din mijlocul ăriii şi cuiul luntrei, dă care să leagă lopata spre a mîna luntrea.
— (10) *Ţeful corăbiei*, dă care să leagă lopata cînd mînă corabia, caicul (CLR, VII, 379r).
— *Ţeft*, *-uri* (neutru ca *deal*). *Ţefturi* să zic curelele cu care să leagă crucele carului dă car.
— (22) *Jocul la ţeft*, cînd bat un ţeft în pămînt şi jucătorii îl lovesc cu bice, cu nuiele, pă rînd, unul după altul şi cine, lovindu-l, îl scoate din pămînt, acela biruieşte (CLR, VII, 377v).

U

ULEIU, 41v — *Uleiu*, *-e* (neutru ca *bordeiu*). Adică vasul în care fac albinele miere (CLR, I, 279r).
UNGHIŞOARĂ, P 545r — *Unghişoară*, *-e* (făm. ca *casă*). Unghişoară să zice şi o patimă, o boală dă cai, cînd dobîndesc nişte oase moarte în ochi, care, dă le va scoate, scapă calul, iar dă nu, moare. Şi, cînd le scoate aceste oase din ochi, să zice „le taie dă unghişoară" Să mai zice, ca o pildă, „I-a tăiat dă unghişoară",

însemnînd că l-a dăpărtat, l-a înţărcat a nu mai veni unde adeseori mergea (CLR, I, 291v).

V

VASILCĂ, P 557v — *Vasilcă*, *-ce* (făm. ca *săracă*). În ajunul sfîntului Vasilie, obişnuiesc lăutarii dă închipuiesc o căpăţînă dă rîmător într-o tipsie mare şi o împodobesc cu flori, cu scule, cu mătăsuri, cu beteală, cu fir şi alte asemenea, pre care o numesc *vasilcă* şi *deblă* şi cu care merg pă la oameni dă colind, ca cu un colindeţ. Putem zice că însemnează capul sfîntului Ioan, cînd l-au pus în tipsie şi l-au dat fetii Irodianii pentru jocul ce a jucat şi a plăcut împăratului Irod (CLR, II, 14v).
VASILISC, P 546r — *Vasilisc*, *-ci* şi *basilisc* (bărb. ca *voinic*); ⟨etim. gr.⟩. Soiu dă şarpe, dă şopîrlă, foarte rău şi veninos, ce să zice că omoară pă om numai cu vederea (CLR, II, 16r).
VĂCĂRIT, 17r (n.a.) — *Văcar*, *văcarbaşă*, *văcărit* ş.c.l., vezi *vacă* (CLR, II, 6r, vezi *goştină*).
VĂDRĂRIT — *Vădrărit*, *-uri* (neutru ca *deal*). Adică plata vinului, ce în urmă s-a schimbat în numire dă *vinăriciu*, plătind dă vadră cîte atîtea parale (CLR, II, 17v).
VĂTUI, P 596v — *Vătuiu*, *-i* (bărb. ca *bou*). Puii dă iepure, dă căprioară şi alte asemenea, să zic vătui. Cum „un vătuiu dă iepure", „un vătuiu dă căprioară" (CLR, II, 80v).
VELIŢI, 10r — *Vel* (spregraiu). Vezi *biv* (CLR, II, 21r).
VERIGAŞ, P 649v — *Verigaş*, *-i* (bărb. ca *bou*) şi *pezevenghiu*, tot o înţelegere au şi însemnează pre cel ce ţine veriga, pune veriga la uşă, adică pre cel ce păzeşte la uşă, cînd să împreună curvarii, şi pre cel ce face tîrgul, tocmeala, vorba între curve, între curvari. (CLR, II, 23v).
VICLEAN — *Viclean*, *-cleni* (bărb. ca *moşnean*) şi *vicleşugareţ*, *vicleşiugar* şi *marghiol* să zice cel ce unele vorbeşte şi altele gîndeşte, cel ce dă faţă te învaţă, te sfătuieşte, iar pîn ascuns, pă din dos îţi sapă groapa şi, în scurt, cel ce înşală pă om cu vorba şi cu fapta, precum să zice „viclean ca vulpea" Atîta dăosebire putem zice că are: *viclean* şi *vicleşiugar* să zice pentru cele rele,

iar *marghiol* să zice pentru cele cam dă glumă (CLR, II, 45^{v}).

VINĂRICER, 15^{r} (n.a.) — Vezi *vădrărit*.

VINĂRICIU, 15^{r} — *Vinăriciu, -ri* (neutru ca *bîlciu)*. Vezi *vădrărit* (CLR, II, 50^{r}).

VLĂDICĂ, P 599^{v} — *Vlădică, -ci* (bărb.). Mitropolitul unei țări, adică cel mai mare arhiereu, să zice vlădică (CLR, II, 103^{v}).

(A SĂ) VLĂGUI, P 35^{r} — *A vlăgui, a să vlăgui* (gr. nereg. la conj. III ca *a birui)*. Buscea ⟨buccea?⟩ vlăguită, adică umblată, tocită, netezită pă dinlăuntru, și pușcă vlăguită, adică roasă, tocită, netezită pe dinăuntru, după care înțelegere *să vlăguiește* să zice cînd să roade, să tocește, să netezește pă dinlăuntru oarece dă multă lucrare (CLR, II, 103^{r}).

VORBĂ — *Vorbă, -e* (făm. ca *casă), graiu* și *cuvînt*...; *vorbă* la gramatică însemnează ceea ce să face din cuvinte, cum „voiesc să merg“ — o vorbă ce este îmbinată din trei cuvinte, adică dîn „voiesc“, din „să“ șî dîn „merg“ (επος, ὁμιλια), *graiu* la grămatică însemnează o parte a vorbei dîn cele nooă părți, care să zice și *verb* (βάγμα); *cuvînt* la grămatică însemnează ceea ce să face dîn slomniri, cum „învăț“, un cuvînt ce este alcătuit dîn dooă slomniri, adică dîn „în“ și din „văț“; care să zice și *zicere* (λεξις, ὄνομα) (CLR, II, 64^{v}). <Pentru *graiu glăsernic, graiu cuvîntelnic, graiu personal, graiu dă fapte bune* etc., v. *Gramatica* (1840) și CLR, II, 177^{r}, 179^{r}>

Z

ZAHEREA, 11^{r} — *Zaherea, -rele* (făm. ca *vîlcea)*. Cuv. turc. ce însemnează cele trebuincioase spre hrana ostașilor, cum grîu, orz, făină, porumb ș.c.l. (CLR, II, 233^{r}).

ZAPCILÎC, 48^{v} — Vezi *zapciu* (CLR, II, 229^{v}).

ZAPCIU, 5^{r} — *Zapciu, -i*. Vezi *ispravnic*. Vezi *zapt* (CLR, II, 229^{v}).

ZAVERĂ, 22^{v} — *Zaveră, -e* (făm. ca *casă)*. Turburarea norodului (CLR, II, 228^{v}).

ZAVERGIU, 21^{v} — *Zavergiu, -i* (bărb. ca *bou)*. Zavergiii, turburătorii norodului (CLR, II, 228^{v}).

ZĂCAȘ — *Zăcaș, -i* și *jăcaș* (bărb. ca *ban)*. Pizmaș nemilostiv. Cel ce hrăpește, jăfuiește fără milostivire averea altuia (CLR, II, 249^{v}).

ZĂGAȘ, P 655^{r} — Vezi *zăcaș*.

ZĂRĂFIE, 22^{v} — *Zaraf* ș.c.l. vezi *saraf* (CLR, II, 230^{v}).

ZEVANEA — *Zevanea, -nele* (făm. ca *vîlcea)* sau *sevanea*. Cuv. turc. ce însemnează lemnul cel găurit pîn mijloc, întocmai ca o trestie, care cu un cap să bagă în ciubuc, iar la cellalt să pune imumeaoa, prin care trage fumul tutunului dîn ciubuc (CLR, II, 233^{v}).

ZGREBENI, 133^{v} — *Zgrebeni* (bărb. ca *ban)*. Numai la numărul înmulț⟨itor⟩ să obișnuiește a să zice. Vezi *caier* (CLR, II, 262^{r}).

ZIMBERECHI, P 577^{r} — *Zimberic, -uri* (neutru ca *deal)* sau *zemberic, zemberechiu*. Cuv turc., adică resortul, ela⟨s⟩ticul ceasornicului (CLR, II, 240^{r}).

(A) ZMREDUI, P 575^{v} — *A zmredui, a să zmredui* (gr. nereg. la conj. III ca *a birui)*. *Zmreduit* însemnează izbit dă vreo boală năprasnică, cum *s-a zmreduit dă ciumă*, adică s-a izbit, s-a îmbolnăvit, s-a molepsit dă ciumă (CLR, II, 269^{r}).

ZOR — *Zor, -uri* (neutru ca *deal)*. O putere ce întrebuințează omul împotriva prăvililor, legilor, împotriva voinții altuia, o siluire către oarecine (CLR, II, 245^{v}).

ZORALIU, 46^{r} (n.a.) — *Zoraliu, -i* (bărb. ca *bou), -lie, -i* (făm. ca *datorie)*. Cel ce dă zor spre împlinie (CLR, II, 246^{r}).

ZOVON, P 567^{v} — *Zovon, -oane* (neutru ca *răboj)* și *zovon, -uri* (ipac ca *deal)*. Adică o pînză albă ce o pun miresele în cap, pînă să cunună, ca să nu i să vază fața (CLR, II, 245^{r}).

Repere critice

I. PRIVIRE SINTETICĂ

D. POPOVICI

EDUCATORI ȘI MORALIȘTI

Alături de Bălăceanu, Goleștii reprezintă, în epoca fanariotă, tradiția românească. Nu trebuie să se înțeleagă prin aceasta că ei erau adversari hotărîți a tot ce era grecesc: tatăl lui Dinicu Golescu, marele ban Radu Golescu, era un om iubitor de carte și el își crește copiii cu multă îngrijire. În afară de studiile pe care le fac la Academia domnească din București, ei au profesori în familie și cu aceștia se perfecționează în cunoașterea limbilor elină, latină, franceză și italiană, iar unul dintre dînșii, Iordache, își însușește serioase cunoștințe de matematică. Mai puțin cunoscut dintre fiii lui Radu Golescu este cel mai mare, Nicolae, a cărui activitate a fost absorbită de viața publică. Cel de al doilea fiu, Gheorghe sau Iordache, a desfășurat o activitate foarte variată: el traduce o parte din *Iliada* și alcătuiește cîteva comedii-satire în care zugrăvește starea țării sale sub cele din urmă domnii fanariote și în primele timpuri ale domniilor pămîntene; dar cunoscut este el îndeosebi prin gramatica publicată la București în anul 1840 sub titlul *Băgări de seamă asupra canoanelor grămăticești* și printr-un voluminos Lexicon al limbii române *(Condica limbii românești)*, rămas în manuscris la moartea sa. Și tot manuscrisă a rămas și bogata sa culegere de proverbe, pe care avea să o cuprindă mai tîrziu Iuliu Zane în voluminoasa lui colecție. Am amintit mai înainte că o mare parte din munca lui a fost închinată traducerii în limba greacă a unor scrieri străine, printre care notăm *Les Lettres persanes* a lui Montesquieu și romanul *Paul et Virginie* al lui Bernardin de St. Pierre. Un loc însemnat în opera sa îl ocupă scrierile cu caracter satiric. Iordache Golescu este un spirit vioi, care mînuiește

cu multă putere ironia. Din nenorocire însă, expresia lui este adeseori încărcată cu vulgarități și faptul acesta face delicată operația unei analize atente. În comediile sale, el încearcă o descriere a stării Munteniei în timpul lui Caragea mai întîi, pe vremea domnitorului Grigore Ghica după aceea. Una dintre ele, intitulată *Barbu Văcărescul, vînzătorul țării*, ne înfățișează facțiunile boierești și lupta dintre ele. Unul din partide condus de Barbu Văcărescu, care milita pentru o conduită temperată față de grecii rămași încă în principate, se bucura de favorurile domniei; el era greu combătut de partidul patrioților intransigenți, în fruntea căruia se afla boierul Bălăceanu, protectorul lui Lazăr și socrul lui Iordache Golescu. Dar sentimentele și ideile ce animau pe Bălăceanu și pe ai săi apar cu mult mai variate în comedia ce ne preocupă și o intuiție a lor o putem avea în următorul pasaj, care aduce pe scenă pe Barbu Văcărescu, pe Racoviță și pe Măscăriciu: „*Barbu Văcărescu:* Ce vă plîngeți de aceste sume de bani, ce luați din boieri? Dar de lăsăm pe Măria Sa Vodă să întărească anaforeaua boierilor ce făcuse Bălăceanu cu ai săi, ce era să faceți? Că hotărîseră ei, printr-acea anaforă, bănia să aibă irat numai ca la cincisprezece mii și vornicia ca la douăsprezece mii, iar spătăria și visteria numai ca la douăzeci de mii. Ascultați boieri, de sînt aceștia boieri voitori de bine neamului boieresc, cînd toate spre ușurința norodului voiesc să le întocmească!

Matacu Racoviță: Adică mojicilor ușurință și răsuflare, și nouă boierilor stingere și dărăpănare.

Măscăriciul: Să dea Dumnezeu! Să te audă Domnul din cer! Că tocmai atunci o să ajung și eu ca voi și voi ca mine."

Aceeași atmosferă se desprinde și din dialogul intitulat *Prescurtă însemnare dă turburarea Țării Românești ce s-a întîmplat la leat 1821, mart, după moartea lui Aleco Vodă Șuțu.* El reține atenția deopotrivă prin faptul că pune în lumină iubirea de țară a fraților Golescu, a lui Bălăceanu și Nicolae Văcărescu, ca și prin faptul că scriitorul se arată preocupat la fiecare pas de soarta poporului, „dă norod." Momentele de natura aceasta sînt numeroase în opera lui Iordache

Golescu și ele ne interesează îndeosebi prin faptul că definesc atmosfera sentimentală și de idei în care a luat naștere opera celui mai mic dintre frații Golescu.

[*Studii literare*. I. *Literatura română în epoca „luminilor"*, Cluj, 1972, p. 349–351.]

G. CĂLINESCU

[*IORDACHE GOLESCU, UN DILETANT*]

Fratele mai mare al lui Dinicu Golescu, marele vornic Iordache (Gheorghe) Golescu (cc. 1768—1848), e cunoscut asemeni ca om de cultură, dedicat cu precădere propășirii școalei. Prin voia lui Caragea va fi din 1814 unul din eforii școalelor, luînd parte în 1817 la întocmirea regulamentului acestora și fiind printre factorii deschiderii, în 1818, a cursurilor de la Sf. Sava. Mereu în slujbă, devine, sub Alexandru vodă Șuțu, vel-vornic al Obștirilor, însărcinat să descotorosească ulițele de tarabe, iar sub Grigore Dimitrie Ghica îngrijește de caldarîmul „poliției" București. Arătînd zel față de guvernămîntul lui Kiselev, intră în 1829 în „divanul săvîrșitor", la 1831 în „Obșteasca extraordinară adunare" pentru revizuirea Regulamentului organic, numindu-se după aceea mare logofăt al Dreptății, în 1831—1832, prezident al Sfatului consultativ, un soi de Curte superioară de justiție (în 1838), membru din 1844 la secția a doua a Înaltului Divan, de unde în 1845 G. Bibescu îl dă afară cu toată secția pentru o tălmăcire „silită" a Pravilei, în fine membru la Înalta Curte, din 1847. Murea la Orșova, în drum spre Mehadia, octogenar sau aproape, în toiul revoluției pașoptiste în care se agitase nepoții săi de frate, dar pe care el nu se știe de va fi gustat-o, avînd în vedere că în 1821 îl huiduise țăranii („Uideo, ciocoiule") și-l despuiase „craii" lui Tudor pînă la cămașă de parale, șaluri, ceasornic, scule de diamant, ba chiar și de niște sfinte moaște pe care le purta asupră-și dumneaei „Marghiorița" Bălăceanu, soția sa, care îi dăduse 23 de copii (întîia nevastă, Eufrosina Manu, îi fugise curînd după nuntă spre a se remărita cu logofătul Răducanu Rosetti). Cînd în 1860, dată la care țara făcuse pași uriași în

sensul occidentalizării, se exhumară oasele fostului mare vornic, noaptea, la lumina torțelor, fură aflate în sicriu resturile unui boier cu totul anacronic, cu mare barbă albă încă desfoiată printre bucăți de stofe și blănuri, iar în cap cu ișlic, aproape intact, de zibelină.

În 1828 Iordache Golescu, om cu știință de carte grecească, latinească, italiană și franceză, avea în pregătire o gramatică (în ms. *Băgări de seamă gramăticești)* și un *Dicsioner romănesc.* Gramatica apăru în 1840. Lexiconul, numit de el *Condica limbii romănești*, cuprins în șapte volume, a rămas în manuscris, ca toate celelalte opere de altfel, împreună cu un dicționar elino-român, în alte nouă volume, un dicționar romăno-grecesc și un tablou: *Icoană prescurt arătătoare de pronumele ce priimesc la înduplecări atît graiurile pătimitoare cît și celelalte.*

Marele vornic începuse a interpreta în limba română, greoi, *Cîntul* I al *Iliadei:*

„Spune-a mea iubită doamnă, spune tu stăpîna mea,
Ce nu poate alta spune, fără numai doamna mea"

și *Engolpion de aur (Icoana lui Chevit).* De preferință traduce în grecește și anume, nici mai mult nici mai puțin, *Le temple de Gnide*, *Céphise et l'Amour*, *Arsache et Isménie* și *Lettres persanes* de Montesquieu precum și *Paul et Virginie* de Bernardin de St. Pierre.

Folcloriștii fac mare caz de el, pentru că a cules proverbe, *Pilde, povățuiri i cuvinte adevărate și povețe* cu trebuincioase lămuriri:

„Eu botez și miruiesc, el va ști de va trăi. (Se zice pentru cei ce nu le pasă d-ale altora.)

Unde masă și pahare, acolo și Stan călare. (Se zice pentru lingăii ce aleargă după mese d-a gata.)

Păunul să tacă, dacă va să placă. (Adecă cel ce nu știe să grăiască, mai bine să tacă, fie și de cel mai mare neam.)

Aș spune un vis, dar nu pot dă rîs. (Să zice cînd va să spuie oarecine, oarece, dar nu știe dă unde să înceapă.)

Unde lipsește păunul, cioara să pare pasărea cea mai frumoasă. (Adică unde ne lipsesc cei mai dă cinste, acolo cei mai proști prind locul cel mai bun și unde ne lipsesc cele mai frumoase, acolo și cele mucoase ni să pare frumoase.)

Cine-și împarte averea, pînă a nu muri, să se gătească mult a suferi, că nimeni dă el va îngriji.

Zis-au unul: «Cutare te ocărăște». Iar acela îi răspunse: «Cînd nu sînt dă față poate să și mă bată».

Din tată usturoi din mamă ceapă, m-am născut ardei. (Cel cumplit.)"

Aici nu e însă numai folclor, ci un început de plăcere paremiologică ca la A. Pann și C. Negruzzi, în care se include satisfacția, de esență clasică, a observației morale. De altminteri Golescu se ridică pînă la speculația de idei în dialoguri de tipic platonician, în care numele convorbitorilor au fost cu tact romănizate:

„*Dumitru:* Oare ce vei zice, Gheorghe, pentru rușine? Ce este rușinea?

Gheorghe: Nimic alt socotesc, Dumitre, că va fi, decît o întristare a sufletului, ce simțim cînd ne dojenesc, pentru fapte urîte și netrebnice."

Dumitru și Gheorghe deliberează așadar despre conceptul de bine *(Vorbă între doi inși pentru rușine)* și ajung la încheierea că el e relativ, luînd seamă că a umbla gol e rușinos la noi și firesc în alte părți.

„*Dumitru:* Pentru ce dar acestora li se va părea că urmezi urît, urmînd cele frumoase de la ceilalți, și acelora li se va părea că urmezi frumoase, urmînd cele urîte de la aceștia?

Gheorghe: Pentru nici o altă pricină, Dumitre, mi se pare că numai pentru că este obișnuit aceasta de el."

Astfel în chestiunea convențiilor sociale. Cînd însă vine vorba de fapte bune ori rele în înțelesul strict al cuvîntului, Gheorghe respinge relativismul și proclamă absolutitatea noțiunilor de bine și rău.

„*Gheorghe:* Precum bunătatea toți de obște o numesc de bună, și astăzi și mîine și totdeauna, iar nu unii bună și alții rea. Și răutatea asemenea, toți de rea o numesc, iar nu unii de bună și alții de rea.

— Așa se vede, zice Dumitru."

Iordache Golescu schițează și o politică pe baza eticei *(Către ocîrmuitorii noroadelor).* Întîia orînduire socială a ieșit, crede el, din frica de aproape, care a dus la afirmarea legii: „Fieșcare să-și stăpînească al său." De aici au decurs inegalitatea și războiul, ceea ce a îndemnat pe unii să născocească, pentru „norodul cel prost", „nădejdea" în fericirile de după moarte și ideea de „datorie" Golescu propune „cuge-

tul" care nu-i decît conștiința etică rațională, categoric imperativă, desfăcută de orice hedonism transfigurat (frică și nădejde), o manifestare a libertății ce se poate întări prin educație.

„— După această dar arătare, zisei, zicînd bun cuget, înțelegem o plecare și o rîvnă, de bună voia noastră, către un bine. Fără nici o îndoială îmi zise, și mai ales cînd nici de vreo frică, nici de vreo nădejde avem acest bun cuget (căci amintirea, nu mai este, nici se mai numește Cuget, și chiar acea frică și acea nădejde) și însuși noi, de sine, cunoscînd că binele este bun și răul este rău, ne depărtăm de cel rău, și, îmbrățișînd binele, urmăm aceasta, de bunăvoința noastră."

Ușurința cu care vornicul tratează idei, într-o limbă pe jumătate bisericească, este un fenomen notabil la această epocă. Pe ascuns moralistul și-a depus onesta fiere împotriva contemporanilor în tablouri dramatice, divizate în „perdele", prolixe și narative, cu expresii proverbiale și pe șleau, la un pas de vulgaritate *(Istoria Țării Românești. Starea Țării-Românești pe vremea streinilor și a pămîntenilor)*. Cu sarcasmul și spiritul de delațiune propriu cronicarilor munteni, Iordache Golescu pamfletarul destăinuie prevaricațiile slujbașilor greci ai lui Caragea și ai lui Grigore Ghica, scandalul cu dările pe trei-patru luni (triminii și tetraminii) pe timp de asidosie (suspendare a impozitelor), zelul bumbașirilor peșingii și zoralii, venalitatea cinurilor, ridicolul binișliilor, pe lîngă care se propune ironic instituirea caftangiilor, ceacșîrliilor și ismengiilor.

„*Voicul Zapciul:* Bine zice, bădică, că o dată auzeam și eu că prea puțini boieri era, iar acum îi vezi ca furnicile pe pod, te împiedici pretutindenea de barbe; ai putea face sume de caere din barbele lor."

Doi huzmetari, un vinăricer și un oier, își varsă focul împotriva logofătului Belu, care a smuls bani, furați, de la vinăricer lăsîndu-l „ipipalac" și va face așijderi prin amenințarea închisorii și cu oierul:

„...Peste cîtăva vreme, scăpînd de la închisoare, galben, slab, prăpădit ca vai de el, fără sînge în obraz, întocmai ca cînd ai fi văzut moartea scrisă în obrazul lui, și întîlnindu-se cu toții în Curtea Veche, unde se strînge toată crăimea Bucureștilor, jurămînt mare îmi făcea că cu totul s-a stins, încît a rămas să ceară milă cu talerul prin biserici. Aferúm Capooglú, aferúm sacá (zisei către ei, cum zic turcii)."

La venirea lui vodă Ghica, domn pămîntean, tot satul Bezdead se veselește, afară de cimpoiaș care ține un ison hilar:

„*Ora:* Săltați și chiuiți! Că domn pămîntean ne-a venit.

Măscăriciul: Aolică!

Cimpoiașul: Lasă, lasă, să vedem.

Ora: Domn bun, Domn milostiv, Domn cu frica lui Dumnezeu.

Cimpoiașul: Lasă, lasă, să vedem.

Ora: Domn ales dintre boieri, Grigorie vodă Ghica.

Măscăriciul cu oala în mînă: Vivat! Vivat!

Cimpoiașul: Lasă, lasă, să vedem."

Peste puțin, în alte „perdele", vodă, ajutat de vistierul Barbu Văcărescu și logofătul Belu, face ce-a făcut Caragea, pune dări și agonisește bani, iar cînd vornicul Bălăceanu îi contestă dreptul la un analogon, boierii, complici interesați, se căinează în diminutive:

„*Matacu Racoviță:* Auzi minune! și tocmai dintr-acești bani zicea măria sa vodă, că o să-mi dea și mie o sumă bună ca să-m pui la loc călușeii mei, oișoarele mele, iepușoarele mele și celelalte vite, ce mi le-au luat păgînii de turci și hoții de zavergii.

Măscăriciul: Și hăinișoarele mele cele de parangól, c-am rămas cu c... gol."

Din păcate, Iordache Golescu e numai un diletant care nu știe să-și organizeze darurile, să creeze situații și figuri și să dea materialului, pe care îl vor prelua V Alecsandri și N. Filimon, un sens literar superior.

[*Studii și cercetări de istorie literară.* Prefață și note de Al. Piru, București, 1966, p. 15-21]

II. DRAMATURGIA

PERPESSICIUS

TEATRUL LUI IORDACHE GOLESCU

Teatrul lui Iordache Golescu este o cronică a moravurilor politice și sociale dintre 1818 și 1840 și el reflectă stările și conflictele cîte se petrec la finele domniilor fanariote, în timpul domniilor pămîntene și apoi al celor regulamentare. Vorbind de conținutul acestui teatru al lui Iordache Golescu, Iorga spunea: „este sfîrșitul fanariotismului, prins de un colaborator al lui, care înțelege, simte și se pocăiește.“ Și justa caracterizare poate că s-ar cuveni extinsă în dublul plan al termenilor ei. Căci nu numai Iordache Golescu, demnitar predestinat și gospodar prin vocație, colaborează cu cîteșitrele orînduirile politice, dar nici fanariotismul nu dispare o dată cu ultimul domn fanariot — ceea ce se verifică pe de-a-ntregul în chiar piesele lui Iordache Golescu, al căror titlu general este acela de *Istoria Țării Rumânești*. Întîia dintre piesele sale, dimpreună cu cele două anexe, poartă un titlu analitic, cît se poate de explicit: *Starea Țării Românești, acum în zilele Măriei Sale, Ioan Caragea Voevod, pe vremea asidosiei. Tipărită cu cheltuiala săracilor din ceea ce le-au rămas. S-a adăogat și Povestea huzmetarilor și Obșteasca anaforà a boierilor pentru prăvilele Măriei Sale, ce a orînduit în țară. Toate acestea scrise de un prea iubit al Măriei Sale. La leat 1818, septemvrie 29 cînd a fugit Măria Sa din scaun.* Sînt aici închise, în acest titlu sugestiv, ca într-o cutie a Pandorei, cîteva din flagelele acelor timpuri, dimpreună cu o indicație-două despre natura spiritului satiric al autorului. Acțiunea piesei se desfășoară, ca-ntr-unul din dialogurile morților ale lui Lucian, pe o cîmpie, unde în jurul unui foc mare, mulțime de morți ascultă relatările unuia dintre ei, revenit de pe pămînt, cu vești de ultimă oră. Auzind morții de „asidosie“ (la vremuri de ananghie și cu osebire în urma răzmerițelor, Poarta scutea Țara de dajdie pe un timp și această iertare se numea „asidosie“), trimit pe Ionică, sindia (fost vătăjel sau agent fiscal), să se informeze de buna stare a pămîntenilor, ca să se bucure și ei, cel puțin acum, de ceea ce nu le-a fost dat în viață. Și Ionică Sindia povestește despre continua uimire a lui Moș Stan, pîrcălabul, cum fericirea pămîntenilor în urma asidosiei e doar o legendă și cum nimic nu s-a schimbat față de trecut: „Bine, știi, moșicule, începe Ionică cu reminiscențe din cealaltă viață, dacă nu ți-ai uitat, că bătrînii curînd uită, că (să venim tot la vorba dintîi) pentru acea răsură (adaos la banii dăjdiilor) și oarece ajutor ce sosise ne puseseră în fiare, ne băgaseră la obezi, ca pe niște tîlhari, ne închiseseră în cotenețe, ne afuma cu pucioasă, ne căznea, ziua și noaptea, ca pe niște mucenici, pînă cînd am și pierit ca vai de noi, nespovediți și necuminecați. Acum n-am apucat să intru bine în sat, ci ca un ceas de departe auzii chiote, răcnete, strigări, alergături, plesnituri — eu gîndeam că de mare bucurie și de mare veselie nu mai știau oamenii ce fac. Dar ce să vezi!... Și ce să auzi! Bărbații legați cot la cot, nevestele închise p-în coșare, slujitorii cu bicele asupra lor.“

Și cum Marinică, băiatul, vrea să știe dacă bicele sînt tot „cu gloanțe și cu sfîrcuri, ce le zic gîrbace“, ca pe vremea lor, Ionică Sindia continuă: „Cum va fi fost nu știu, atîta știu că auzeai pe copii răcnind, fetele plîngînd smulgîndu-și părul din cap, și toți în toate părțile se jălea ca la moarte. Iar zapciii striga: «Bani! Bani» ca clopotele de la biserica domnească din Curtea Veche, că un urlet numai se auzea din toate părțile, ca și cînd ar fi urlînd mii și sute de lupi; ți se făcea părul măciucă în cap de frică.“

Fără să aibă desenul și culoarea sumbră (ca o sumbră planșă de Daumier) a tabloului respectiv din jurnalul fratelui său, logofătul Dinicu Golescu, pe drept cuvînt asemuit celebrului portret din La Bruyère despre viața troglodită a țăranului, despre bordeiul subpămîntean, cu o gaură de salvare cînd mumbașirii fiscalității se arătau și ridicau tot ce le cădea sub mînă, imaginea zugrăvită de Iordache Golescu nu e lipsită de un cert realism și nu întregește mai puțin atmosfera aceea de cruntă feudalitate, pe care toate documentele timpului o ilustrează cu prisosință. Cu infor-

mații culese de la Dincă Logofețelul și de la Voicu Zapciul, pe care autorul îi și aduce în scenă, ascultătorii se lămuresc în privința sistemului cu care stăpînirea a izbutit, în ciuda asidosiei, să-și urce veniturile, mistificînd dările. Cu frumoase numiri grecești, dările erau monominii, diminii, triminii și tetraminii, adică pe una, două, trei și patru luni. În realitate ele desigmau cu mult mai mult. Căci, pentru a lua o pildă, în loc ca tetraminiile să fie 3 într-un an, ele se încălecau în așa fel (luna cu care sfîrșea o tetraminie, tot aceea începea și tetraminia următoare) încît darea era sporită cu încă o pătrime. Tot Dincă Logofețelul relatează o scenă surprinsă de el, prin crăpătura ușii, cînd boierii veliți și arhiereii strînși în odaia Vistieriei dădeau iama în veniturile publice, împărțind mii de talere la cîte un obraz sau altul, și tot el amintește și pe logofătul Belu, „capul răutăților", cel care „a izvodit și mai bine a zice, a născocit, dajdii peste dajdii, numiri peste numiri, felurimi de chibzuiri, felurimi de împliniri", personaj odios, din care Iordache Golescu face un tartor al exacțiunilor, așa cum reiese atît din *Povestea huzmetarilor* (cu subtitlul elocvent *(Ce vă străduiți și vă încărcați sufletele pentru alții)*, cît și din cealaltă piesă de teatru, cu mult mai dezvoltată, în șapte perdele: *Barbul Văcărescul, vînzătorul țării.* Huzmetarii erau împlinitorii diferitelor dăjdii, care, așa cum domnitorii tronurile de la Poartă și boierii de la Vodă, își cumpărau huzmeturile de la ispravnici, avînd grijă să-și scoată cu asupra de măsură capitalul investit, sau, cum se exprimă, în sarcasmul autorului, vinăricerul: „mai încarc la zece alte zece, după obiceiu, că n-aveam nici ce-mi face capului; că toți îmi zicea: «Cum poți strica obiceiul pămîntului? Nu ți-e frică că te vor omorî cu pietre, ca pe apostolul Ștefan? Nu știi că obiceiul pămîntului este scris în capul pravililor?» Atunci mă văzui într-un ciștig foarte mare, încît eu însumi mă mirai de mine. Zic: «Mi-a pus Dumnezeu mîna în cap.»" Așa se destăinuie vinăricerul, abia ieșit din închisoare, către oier (huzmetarul dajdiei oilor), care abia scăpase din ghearele Belului. Povestea lui e tot atît de edificatoare. Urmînd sfaturile consilierilor săi („unge osia bine, ca să nu scîrțîie carul" și „Dă pînă în cămașă, ca să poți lua și tu pînă în piele"), oierul face toate oile fătătoare, și fătătoare cîte doi miei, ba face pînă și berbecii fătători. Ceea ce aflînd Belu, trimite

după el și după o bună predică, minunîndu-se și de istețimea oierului, îi confiscă toate veniturile. „Plătește, dar, îi zice, aceste gemene îndoite, că și de au fătat ele cîte doi miei, dar nu i-au fătat pentru dragul tău, nici berbecii și-au schimbat firea lor pentru unul ca tine." Povestea se încheie cu intervenția dijmarului (împlinitorul dajdiei stupilor, rîmătorilor și tutunului) care-și laudă huzmetul „dulce, și mai dulce ca șerbetul de miere (cum strig șerbegiii pe pod)" și care are darul să îndulcească pînă și pe o dihanie ca Belu. Și din nou autorul, ca o voce din cor, reluînd ideea subtitlului, își căinează eroii: „Aferum, Capooglú, aferum sacá (zisei către ei cum zic turcii). Cum știți să umpleți punga altuia! Cum vă puneți sufletele voastre pentru alții! Cum despuieți lumea fără a vă folosi cît de puțin!" În fond sistemul Belu, pentru a spune astfel, nu este chiar atît de original. L-a practicat și papa Alexandru Borgia, care se îngrijea să moștenească pe cardinalii *„bene ingrassati"* și era sub o variantă sau alta atît de legendar, încît în *Teatron Politicon*, dacă nu mă înșel, se amintește metafora bureților, puși să sugă și să se dilate, pentru ca la rîndul lor să poată fi storși de alți profitori. Tot logofătul Belu este și eroul comediei care se numește *Barbu Văcărescul, vînzătorul țării.* Acțiunea se petrece în timpul domniei pămîntene a lui Grigore Vodă Ghica și pune față în față cele două partide, a vornicului Bălăceanu și a Goleștilor de o parte și partida vistierului Barbul Văcărescul, a logofătului Ștefan Belu și comparșii, de cealaltă parte, sau cum obișnuiește Iordache Golescu să se exprime atît în teatru cît și în in-foliul *Cuvintelor adevărate*, partida patrioților și aceea a patrihoților. Cele șapte perdele ale „comèdiei" aduc în fața spectatorilor personaje și moravuri familiare epocii, îndeosebi pe logofătul Belu și pe vistierul Barbu Văcărescu, de două ori cuscri și părtași în jaful averii publice cu domnitorul, care e încîntat că va face, grație „tertipurilor" lui Belu, avere „de sute, mii și milioane de bani", așa cum au făcut și Caragea Vodă și Șuțul. Scenele se succed cu laudele și isprăvile cinice ale Belului, pe față sau în taină, căci așa cum se exprimă Istrate Crețulescul, unul din ciracii săi, logofătul a operat în toate ocaziile „ca cîrma pe subt apă, ca să nu-l vază nimeni și întorcea corabia cum vrea și unde vrea" — și imaginea face de două ori plăcere și pentru că vine sub condeiul marelui

cunoscător al progreselor tehnice contemporane, cum se vădește marele vornic în *Condica limbii românești* și pentru că amintește de celebra descriere a vaporului cu abur, din jurnalul de călătorie al fratelui său, logofătul Dinicu Golescu, în drumul de la Triești la Veneția. E vorba apoi de împlinirea dărilor într-un ritm accelerat, nu numai prin expedierea grabnică a sindiilor, dar și a mumbașirilor „peșingii" și „zoralii", derivate pe care Măscăriciul, ca un adevărat delegat al autorului, le explică celor nedumeriți: „Întocmai după canoanele grămăticești, din peșin, peșingiu și din zor, zoraliu." Se raportează după aceea o scenă violentă din divan, între vornicul Bălăceanu și vistierul Văcărescul și, ca urmare, despre anaforaua pe care partidul patrioților o înaintează domnitorului, prin care cere ca toate boieriile și dregătoriile de orice treaptă să se facă fără dare de bani, fără nici un „havaet", așa încît norodul să fie ferit, de cea mai mică năpăstuire. La care norodul, care e de față, exultă cu nevinovăție: „Am fi jucat și noi în mărămi, cu mîinile în șolduri." Dar o atare bucurie nu-i este dată, deoarece Văcărescul și Belu, înțelegînd primejdia ce-i paște și că de se va întări anaforaua, de către Măria Sa, nu se va mai lua nici un ban peste cele orînduite, „peșin au intrat (povestește bumbașirul) amîndoi la Vodă în casă și găsindu-l cu totul ușurel la minte, fiind și turburat într-acea zi (căci nu-l primise Pavelica, pentru că n-a încălțat pe bărbatu-său în mai mare boierie), cu feluri de feluri de vorbe l-au amăgit și l-au înduplecat a da poruncă a se face altă anafora, în care să arate că rușfeturile și havaeturile să nu lipsească, fiind canonisite din vechime după obicei." Și norodul, bumbașirul și preoții (căci și ei erau urmăriți de dăjdii) întrecîndu-se în tînguiri și în formule, ce amintesc, cu o octavă mai jos, e drept, tînguirile din cronica lui Zilot Românul, pentru țara părăsită tocmai de cei puși s-o păzească și din care toți întind ca dintr-un leș. A șaptea și cea din urmă perdea a comediei se sfîrșește cu blestemul pe care norodul, Episcopul Buzăului, preoții și diaconii îl proferă la adresa nelegiuiților, într-o impresionantă gradare a imprecațiilor, în timp ce clopotele sună și măscăriciul aleargă de colo-colo, tremurînd ca varga și înnebunit de viziunea apocaliptică a împlinirii blestemului. Scena e una din cele mai patetice

și ea are loc numai după ce norodul respinge, în cuvinte admirabile, propunerea episcopului de a se face o rugăciune pentru convertirea păcătoșilor. Cînd după atîtea nenorociri abătute asupra țării nu s-au pocăit — și enumerația e din cele mai complete — nădăjduiește Prea Sfinția Sa că cu „o rugăciune numai" își vor schimba „năravurile spurcate" și-și „vor îngrădi lăcomia și nesațul"? Despre această comedie, I.C. Filitti, unul dintre cei mai sîrguincioși istorici ai epocii și frămîntărilor politice din prima jumătate a veacului trecut, inclina a crede că este „fără îndoială o satiră exagerată, și în privința intențiilor bune ale unora cît și a relei voințe a celorlalți, dar care arată tocmai patima și neînțelegerea ce domneau în clasa conducătoare." (*Frămîntările politice și sociale în principatele române de la 1821 la 1828*, 1932. pag. 147). Ceea ce n-ar fi exclus să cuprindă mai mult de un grăunte de adevăr, deși rapoartele consulului prusian Kreuchely (așa cum am mai văzut) fac o netă distincție între cele două partide boierești, înregistrînd chiar și ecouri ale întîmplărilor din Divan, cînd Bălăceanu, de pildă, se ridică împotriva vistierului Barbu Văcărescul, ce și-ar fi categorisit adversarii drept „simigii" Cînd însă, tot în același loc, ca o îndreptățire a presupunerii sale, Filitti arată că Barbu Văcărescul donase pentru școli 90 000 de lei din havaeturi, adică din acele enorme venituri ale traficului cu slujbele publice, nu ne putem împiedica de a zîmbi, noi care am văzut atîtea premii de virtute, instituite de practicanții celei mai patente imoralități și care ne amintim chiar și de acel consilier comunal prevaricator, care se și otrăvea cu șoricioaică, dacă nu mă înșel, numai după ce avusese grijă să lase Academiei Române anume fonduri pentru premiile ei (literare sau de virtute?). Căci, pentru a ne întoarce tot la începutul veacului trecut, avea dreptate Tiberie împăratul cînd răspundea dregătorilor care-l sfătuiau să pună dăjdii grele: „treaba unui păstor bun este să tunză oile, iară nu să le ia și pielea" și de asemenea și Alexandru cel Mare declarînd, într-o situație identică: „nu iubesc pe grădinarul ce smulge din rădăcină verdețurile grădinii sale." Așa grăiesc două din pildele acelui manual pentru uzul stăpînitorilor, *Teatron Politicon* de la 1838. Și îndată după aceea, și tot

acolo, acest minunat adagiu bun de gravat pe frontispiciul tuturor capiştelor Justiţiei: *Dreptatea se cuvine a să păzi geometriceşte iar nu aritmeticeşte.* Valoarea documentară a teatrului lui Iordache Golescu — realismul lui aşadar — abia dacă mai are nevoie să fie demonstrată. Totuşi, pentru a închide acest paragraf, voi spicui din enorma literatură a chestiunii două-trei referinţe, în strînsă legătură cu substanţa acestui teatru însuşi, fără a mă opri mai mult la ele şi la cîte comentarii ai fi ispitit să faci pe marginea lor. Alexandru Calfoglu Ţarigrădeanul scria în 1797 nepotului său din Bucureşti (care mai trăia în 1818) că Ţara Românească este o vacă chioară, care se lasă mulsă de oricine, după care urma un sumbru tablou al decadenţei moravurilor administrative şi publice (I.C. Filitti, *Frămîntările...*, p. 29). Admirabilul memoriu al boierilor moldoveni din 1824, către Poartă, document de înaltă cugetare politică, cum îl caracteriza Iorga (Hurmuzaki, X, 593) spunea, între altele: „Dacă sunt binevoitori la noi, nimene nu poate tăgădui că pricina cea mai adevărată a lor sunt veniturile de slujbe" Iar raportul lui Kreuchely din 13 mart. 1825, în legătură cu datoria publică ce se ridicase la 9 milioane de lei, notează că, la fel ca şi pe vremea lui Alecu Şuţu, în 1819, se regreta Caragea-Vodă şi glosa: „Ce qui veut beaucoup dire" şi „Regrets à la possibilité desquels personne n'aurait pu croire autrefois" (Hurmuzaki, X, 320).

Ce reprezintă sub raportul literar acest teatru al lui Iordache Golescu s-a surprins, de bună seamă, într-o oarecare măsură şi pînă acum. El se încadrează în literatura pamfletelor politice, de care primele decenii ale veacului trecut cunosc o sumedenie şi printre autorii cărora figurează un Ionică Tăutul, un Zilot Românul, un Vasile Mălinescu, un Petrache Poenaru, un Costache Conache şi toţi făuritorii, anonimi sau identificaţi, ai proiectelor de constituţie progresiste, în frunte cu cea cărvunărească. Sîntem la o răscruce a istoriei cînd, după căderea lui Napoleon, după Congresul de la Viena şi cel de la Verona din 1824, spiritul revoluţionar îşi săpa tot mai adînc albia, trezind fireşti reacţiuni şi coaliţii de frînare. Lumea veche începe să năpîrlească şi fenomenul apare mai elocvent şi mai sugestiv în fapta şi opera unor convertiţi din rîndurile marii boierimi, cum e cazul celor

doi fraţi Goleşti. Desigur, firul acesta de apă vie, care înviorează istoria, vine de departe, nu numai din veacul „luminilor", ba chiar foarte de departe, încît, în ciuda aparenţelor s-ar putea spune că el a existat de cînd lumea, însă la fel cu rîurile ce dispar în nisip, a curs cu variată intermitenţă şi de multe ori tăinuit. Pamflet politic dramatizat, teatrul lui Iordache Golescu veştejeşte cu asprime decadenţa politică şi socială a vremii sale, căreia îi oferă o oglindă din cele mai veridice. Sarcasmul şi cruditatea verbului său (proprie şi psihologiei timpului, cum atestă alte atîtea texte) şi care desfide uneori tiparul (dovadă resecţiile editorului), îi îngăduie totuşi să reconstituie tablouri de epocă, pitoreşti sau în planşe întunecate, şi să schiţeze portrete, fie verosimile, fie caricaturale, fie simbolice. Despre conflict dramatic, evident, nu poate fi vorba, într-un astfel de teatru, menit mai curînd recitaţiunii şi satirei indirecte a teatrului de păpuşi, decît marii scene. (La „păpuşării" se joacă, de altminteri, „nefiind teatru", cum spune nota autorului, şi *Judecata femeilor* a lui Costache Conachi, în 1806, şi tot acolo, de bună seamă, şi *Comedia Banului Constantin Canta ce-i zic Băbujan şi Cavaler Cucoş* de Conachi, în colaborare cu Dumitrachi Beldiman şi Neculai Dimachi — două excelente scenete, în şi mai excelente versuri, ceea ce nu-i cazul la Iordache Golescu, cu care ne vom întîlni, poate, la o viitoare comunicare, cînd voi avea poate prilejul să identific tălmăcirea unui senzaţional opuscul politic, a lui Costache Conachi, de la 1825.) „Pă la baluri mai rar, pă la teatru mai des, c-acelea te desfrînează ş-acestea te înfrînează", scrie într-un loc din marea sa colecţie de *Pilde i cuvinte adevărate* Iordache Golescu şi fraza nu e numai un ecou din propria sa experienţă: ea exprimă în aceiaşi timp şi un adevăr normativ, ce fu aproape un loc comun al culturii noastre la începutul veacului trecut, pînă într-atîta revine sub condeiul tuturor literatorilor acestui timp: acela, anume, al importanţei teatrului pentru cultura obştească. Dacă se va fi gîndit sau nu marele vornic şi la scena cea mare e greu de precizat în absenţa documentelor. Însă, aşa cum sînt ele construite, spiritul în care sînt înfăţişate întîmplările, felul cum vorbesc oamenii, ce mai mult monologhează decît convorbesc între ei, deşi dialogul e bine condus, arată că

piesele de teatru ale marelui vornic erau menite teatrului de păpuşi. Iar libretul unei comedii pentru păpuşi e mai aproape de folclor decît teatrul de adevărat. Mai mult: există în *„comèdia ce se numeşte Barbul Văcărescul, vînzătorul ţării“* un personaj pe care l-am amintit arareori, deoarece îl rezervam minutului acestuia, drept argumentul cel mai hotărîtor. E vorba de Măscărici. El trece de-a lungul celor 7 perdele, ca un fir roşu, ce leagă om de om, şi întîmplare de întîmplare, zugrăvindu-i şi comentîndu-le în replici scînteietoare, pregnante ca tot atîtea proverbe, căci ele reprezintă, în economia comediei şi în intenţia autorului, înţelepciunea populară, bunul-simţ pururi treaz care, cu isonul lui pururi continuu, îngînă, judecă şi osîndeşte. Măscăriciul e, în definitiv, exponentul colectivităţii, ce mai mult lipseşte din piesă, deşi pe spinarea ei se joacă toată comèdia: norodul sau ţara. Ai zice un choreg rătăcit de cor şi care a rămas singur să-l reprezinte. Altminteri, identitatea lui e valahă, deşi de culoare, dacă ne raportăm la lista „obrazelor“: *Măscăriciul*, stă scris acolo, *ţiganul lui Racoviţă, ce-i zic Vistierul Oprea de la Bucov.*“ Două-trei replici vor arăta mai bine ce sferă largă îmbrăţişează *Măscăriciul* şi cît din sine a turnat într-însul autorul. În perdeaua a doua, vistierul Barbul Văcărescul încearcă să convingă pe Vodă că ar fi mai bine să-l aducă la Curte pe Belu şi Vodă se opune, întîi sub pretextul că-i sînt de ajuns Trăsnea şi Voinescul şi după aceea că se teme ca Belu să nu-i necinstească domnia. Vistierul îi răspunde: „Trăsnea şi Voinescul! Dar sînt ei destoinici să corespondarisească cu miniştrii p-în ţări străine?... S-o necinstească? O s-o strălucească, Măria Ta, impodobind-o tot cu diamanturi şi brilianturi. Şi cine altul poate şti mai bine mijloacele de cîştiguri şi dobînzi decît el?“ La care Măscăriciul, în surdină: „I-e ruşine să zică şi de hrăpiri şi jefuiri.“ În perdeaua a treia, Belu e în plină funcţiune şi Măria Sa e mulţumit de omul său. „Măcar cinci, şase milioane de bani să luăm deocamdată din ţară“, zice Belu, la care Vodă: „Bravo! Bravo! Bravo! Să-mi trăieşti! La un gînd am fost amîndoi“ şi Măscăriciul, în jargonul grecovalah al vremii: „Arhon Logofete, să nu mă uiţi şi pe mine, se parakaló, măcar un milion să-mi faci ke mena, mena (şi mie) parte, că-ntr-altfel den ipográfo, den endido, eki puta ghéni“ (nu subscriu, nu mă învoiesc la ce-o să se facă). În perdeaua a patra Văcărescul se laudă cu veniturile din boierii (havaeturile) şi Belu îl aplaudă: „Bine ai făcut ca să avem de nunta tinerilor; ca cînd te-aş fi învăţat eu, cuscre“, iar Măscăriciul: „Ba eu, zău, nu l-aş fi învăţat aşa“, ceea ce atrage o surprinzătoare replică din partea lui Istrate Creţulescul, unul din complicii escrocilor: „Bun dascăl, Belu, însă mai de treabă vistiernicul Oprea (alias Măscăriciul) decît el“ ş.a.m.d.

[*Menţiuni de istoriografie literară şi folclor (1948–1956)*, Bucureşti, 1957, p. 257–268]

III. FOLCLORISTICA

A. LAMBRIOR

LITERATURA POPORANĂ

Sub acest titlu* se află în păstrarea d-nului Alexandru Golescu un manuscript in folio cu slove vechi, stătător din 427 de file des și mănunt scrise, și apoi mai între fiecare păreche de file câte o foaie mai mică, pe care încă începuse a se scrie. Acest manuscript este o lucrare de mai mulți ani a vornicului Iordachi Golescu, care s-a îndemnat a aduna felurimi de zicături, cuvinte adevărate și anecdote ce se ziceau prin țara românească. Vornicul Iordachi Golescu este fiul banului Radu Golescu, după cum o spune însuși în titula cărții. S-a născut în a doua jumătate a veacului al 18, cunoștea bine elinește și se îndeletnicea mult cu științele fisice în cosmografice, pentru care avea o plecare deosebită. Rodul cel mai însemnat al ocupațiilor sale pe această cale este o chartă veche a țărei românești lucrată cu mîna sa. Charta împreună cu alte mapemonde editate de dînsul încă se află în păstrarea fiului său, d. Al. Golescu. Ca toți feciorii de boieri de pe acele vremi, el a trecut pe rînd, pe rînd, prin toate treptele slujbelor (boieriile) pînă s-a oprit la mare vornic al Țărei de Jos. La 1821 a fost în înțelegere cu poetul grec Rigas, care plănuia înființarea unei confederații de staturi creștine pe ruinele Turciei; chiar hîrtiile de taină atingătoare de acest plan se aflau în păstrarea răposatului Iordachi Golescu. Din nenorocire pentru istoria grecilor și pentru a noastră, acele hîrtii, care desigur ascundeau părți noi ale revoluției din 1821 au fost aruncate în foc de însuși răposatul într-un moment de spaimă. La 1828, pe vremea rușilor, murind fratele său, logofătul Constantin (Dinicu) Golescu (unul din boierii ce au mers la Napoleon I ca să ceară protecția Țărei Românești) a încăput în boieria de

* Pilde, povățuiri i cuvinte adevărate...

mare logofăt al dreptății. Iar la 1840, pe timpul domniei lui Alex. Dimitrie Ghica Voievod au ajuns vornic a Țărei de Jos, cea mai mare poziție după domnie. Aceasta a fost cea din urmă îndeletnicire a sa cu trebile statului, căci la 1848, în furia revoluții din București a murit la Orșova în vîrsta ca de 80 ani. Lucrarea care l-a pironit mai mult în cursul vieței a fost colecția de care vorbirăm mai sus; vecinic era luător aminte la orice fel de zicături se aduceau în cursul vorbirei, le însemna și apoi le așeza după alfabet în condică. Cu prilejul acestei adunături, petrecînd mai tot materialul limbei noastre și toate formele de construcție, firește a trebuit să-i vină îndemnul de a lucra o gramatică românească, pe care a și tipărit-o la 1840 și un dicționar român-elinesc și elino-românesc, care se află încă în manuscript la fiul său, d. Alex. Golescu. Despre Gramatică atîta zicem aice, că este scoasă de pe însăși firea limbei și nu isvodită după gramaticele franțuzești ori după cele latinești, cum sînt multe din cele de astăzi. Dar lucrarea cea mai temeinică este tot culegerea zicătorilor sub deosebitele numiri ce le dă, căci aceste i-au insuflat Gramatica și Dicționarul. Au trebuit mulți ani de lucru: adunarea zicăturilor, așezarea lor după alfabet și, în sfîrșit, scrierea pe curat, dar toate aceste greutăți migăloase nu puteau fi piedică pentru bătrînii noștri deprinși a urmări cu statornicie o idee pînă la sfîrșitul dorit. Scopul pentru care a lucrat cu atîta osîrdie iată cum ni-l spune însuși în o precuvîntare scurtă, ce se titluiește: „către iubitorii de știință" *

„Vorba fără glume pare ca bucatele fără sare; pildele la vorbă tocmai ca niște glume, însă nu puțină învățătură ne și dau, de aceea dă mare folos socotindu-le a fi, cîte s-au putut găsi și aduna, după unde au fost risipite, le-am așternut aice spre petrecere dă vreme. Povățuirile din însuși înțelegerea cuvîntului lor se cunosc a fi foarte folositoare la petrecerea viețuirei, asemenea și cuvintele cele adevărate și asemănările ne arată tot adevărul. Și ce e mai bine dăcît adevărul a spune? Macar deși este foarte supărător după pilda ce zice: Vrei vrășmași să-ți dobîndești, adevărul să grăiești. Dă aceea numai la acela ce urăște adevărul, la acela nu vor fi plăcute.

* Aceste cîteva însemnări asupra vieței și activității literare a vornicului Iordachi Golescu ne sunt date de fiul său d. Alex. Golescu.

Așadar vorbe îmbinindu-se cu pilde, cu povățuiri și cu cuvinte adevărate și orice asemănări în celelalte povești ce s-au mai însemnat aice nu puțină plăcere ne va aduce la desfătarea ei și nu puțin folos vom dobîndi din sfatul ei cel dulce, dacă nu ne vom supăra dă cuvintele cele adevărate ce urmează lor.

Dar fiindcă la orice îndeletnicire, fără greșeli nu se poate săvîrși, de aceea primiți dintr-această adunare fieșcare în parte numai ceea ce cunoașteți că vă este dă trebuință ca albina ce pă multe flori se pune, însă numai dă unde-i place, de acolo adună miere, dă colea mai puțin, dă dincolo mai mult, pînă ce-și umple căsuța sa.

Zău de la mine alta nimic pot zice dăcît că ceea ce alții au zis aceea și eu am scris. Și d-ta ceea ce-ți place culege, ce nu-ți place lasă pentru alții, că numai cel ce are asupră-i patima pentru care se grăiește, aceluia numai nu-i va plăcea o vorbă ca o mie, iar judecata lor rămîne la cei ce au înțelegere mai bună dăcît cei ce le-au zis. O greșeală se vede după cum mi-au zis unii că prea multe pilde la o înțelegere s-au pus, altul le-a răspuns: cînd după atîtea pilde tu nu te-ai îndreptat, dar cînd ar fi fost numai una? Ghiciți d-voastră, eu dă la mine ca la duhovnic, dă cîte ori te spovedueiești tot acele cuvinte îți grăiește, și auzindu-le mai des, mai lesne te îndreptezi. Cu toate aceste eu le-am dat voie cîte or vrea să lepede și mi le-au lepădat cam pă jumătate, eu m-am mulțămit cu jumătatea ce mi-a lăsat."

Așadar scopul său a fost îndoit: să desfăteze și să povățuiască pe cetitori prin pilde glumețe și serioase, și potrivit lui au adunat zicături de toată mîna, fără ca să se gîndească a schimba ceva între dînsele, ci după spusa sa *cum le-a auzit, așa le-a și scris*, pentru ca fiecare să-și aleagă dintr-însele care-i vor fi de trebuință. În zilele noastre, puține adunături din literatura poporană scapă teferi. Căci ori că se vîră în ele cuvinte noi (așa fel stropșite ca să pară ca din vechi), ori că idei literare și politice care ne frămîntă pe noi astăzi se furișează pe nesimțite în povești, în cîntece, basme etc., așa se văd în poezii poporane cuvinte ca rege, aratru, bela, sigil și fetișoare sabinoase* (adecă legenda sabinelor) etc. Asemenea mestecări de cuvinte noi prin literatura poporană au început a nu se mai simți, așa că d-nul Hăjdău în scrierea sa „despre originea agriculturii la români" ne dă drept poporane neologismele: *agru*, „țărîn sau țărîm"* și aceste într-o argumentare istorico-filologică unde vorba *agru* nu i-ar fi prea trebuit să fie poporană, fiindcă tocmai căuta un mijloc de a scăpa de cuvintele *romanice* cîte au mai rămas în plugărie.

* Colecția d-lui Ath. M. Marinescu, în colinda „Jocul"

De voim să revenim la oarecare drepte încheieri istorice, limbistice și literare, asupra neamului nostru, trebuie să adunăm cîntecele, poveștile, basmele, zicăturile *așa cum le are poporul*, chiar de ar fi în sute variante. Numai adunîndu-se toată literatura poporană din toate părțile Daciei vom putea dezlega întrebările: care au fost ideile și credințele ce au închegat neamul românesc în negura vremilor trecute; și care este spiritul și plecările poporului nostru în literatură? Apoi în aceste colecții totale un Alecsandri ar putea spicui colecții de gust menite nu pentru cercetări limbistice și istorice, ci pentru desfătări literare. Cînd va veni timpul unor asemenea lucrări, cînd adecă se va aduna și cerceta limba și literatura pentru ea însăși, nu pentru ca să se dovedească cutare sau cutare idei zămislite de mai înainte, atunci colecția răposatului Golescu va fi pentru țara românească o adunătură gata căreia nu-i va trebui mult spre a fi desăvîrșită.

Nu e vorba că nu se pot face colecții și acum, dar generațiile viitoare cunoscînd ideile care ne stăpîneau pe noi, nu vor putea pune temei științific pe ele. În timp ce colecția răposatului vornic Iordache Golescu, fiind scutită de orice înrîurire stricătoare felului și a noimei literaturei poporane, se va putea socoti ca un început de lucrare temeinică. Ea se poate împărți în două părți: *Zicăturile*, care cuprind 362 de file, adică cea mai mare parte a colecției, ne sînt puse sub deosebite numiri după slujba ce a crezut că fac scopului lor: *pilde, pilde spre povățuire, povățuiri i cuvinte adevărate și asemănări*, și a doua parte *Anecdotele* sub următoarele numiri: *prostia omului, vorbe și răspunsuri potrivite, povești de învățătură și istorioare*, toate aceste așternute pe aproape o sută de file. [...]

[În „Convorbiri literare", anul VIII, nr. 1, 1874, p. 66-83.]

* „Columna lui Traian", nr. 8 din 1874.

IULIU A. ZANNE

[DESPRE PROVERBE ȘI ZICĂTORI]

[...] Proverbele și zicătorile alcătuiesc capitolele I și II (adică 78 de pagini dintr-un total de 854, care compune întregul manuscris).

Proverbele sînt, în cea mai mare parte, curat românești; s-au strecurat însă printre ele mai multe traduceri din limbi străine, cu deosebire din cea franceză, de exemplu:

Cu mîna te joci, mojic te arăți. (Ms. II, p. 30)
Jeux de mains, jeux de vilains.
Cine doarme nu i-e foame. (Ms. II, p. 83)
Qui dort dîne.
— *Bună dimineața, ochelarilor!*
— *Rămîneți sănătoase, fetelor!* (Ms. II, p. 86)
Bonjour, lunettes;
Adieu, fillettes.
De lup cînd se grăiește, coada i se ivește. (Ms. II, p. 93)
Quand on parle du loup on en voit la queue.

Pentru acest din urmă proverb, cazul e cu atît mai ciudat, că românul îl are sub o formă bine cristalizată, precum se poate vedea în volumul I la no. 2 004. Toate variantele acestui proverb, pe care le-am putut aduna, se deosebesc foarte puțin între dînsele și foarte mult de forma pe care i-a dat-o Golescu.

Am fi putut da o sumă de exemple de același fel, dar credem că cele ce preced sînt de ajuns spre a dovedi că Golescu a tradus multe proverbe străine. De aceea ne mirăm cînd citim următoarea părere a lui A. Lambrior, care a avut în mînă manuscrisul lui Iordache Golescu: „Și astăzi se mai face colecții de proverbe, dar generațiile viitoare cunoscînd ideile care ne stăpîneau pe noi vor putea pune temei

științific pe ele, în timp ce colecția vornicului Iordache Golescu, *fiind scutită de orice înrîurire stricătoare felului și a noimei literaturei poporane*, se va putea socoti ca un început de lucrare temeinică."

Departe de a împărtăși această opiniune a lui Lambrior, credem că colecțiunile de proverbe devin din zi în zi mai scutite de orice înrîuriri străine și ca probă vom cita *Zicătorile populare* publicate de P Ispirescu.

Cînd Golescu zice, în precuvîntare, „Eu de la mine alta nimic pot zice decît că *ceea ce alții au zis aceea și eu am scris*" nu pretinde că toate proverbele sau maximele adunate de dînsul se aud la români, ci numai că ele există, fie la români, fie la vreun alt popor străin, fără ca vreuna să fie făurită de dînsul.

Al. Lambrior, muncit de o idee preconcepută, subliniază fraza lui Golescu, dîndu-i un înțeles care nu era în gîndul bătrînului scriitor. Dacă Lambrior ar fi citit cu băgare de seamă întregul manuscris, ar fi găsit — mai ales în capitolul III — un noian de povețe străine și chiar multe neologisme, pe care Golescu a fost silit să le întrebuințeze, avînd a traduce în românește niște idei noi, pentru care nu găsea termeni corespunzători în limbă.

Toată lucrarea lui Iordache Golescu — și aici e meritul cel mai însemnat al colecțiunii lui — este scrisă într-o limbă frumoasă și curat românească, ceea ce a contribuit mult să seducă pe Lambrior care, necunoscînd bine proverbele, a rămas fermecat de acel stil energic, bogat, colorat și întotdeauna românesc.

Capitolul III, cel mai însemnat ca mărime, cuprinde pe lîngă un număr considerabil de maxime morale, extrase din *Biblie* și din cărțile morale străine, mai ales eline și grecești, o seamă de povețe despre cum trebuie să se poarte cineva în lume. Aceste din urmă povețe ne reamintesc o publicare făcută de Petru cel Mare, după întoarcerea-i din Olanda, cînd voi să dea supușilor lui o idee despre ceea ce francezul numește „*les règles du savoir-vivre.*" Așa între altele citim:

Mult, mult să te ferești să nu rîgîiești în adunare cînd ești. (Ms. I, p. 439)

Scuipatul să nu-l arunci drept în obrazul altuia, ci mai bine în basma, dîndu-te la o parte. (Ms. I, p. 464)

Înaintea adunării nicicum să te scarpini, că te arăți păduchios (Ms. I, 465)

Bucata la masă, cînd o miroși la nas, nicicum s-o mai pui la masă. (Ms. I, 543)

Cu degetele să nu mănînci, nici vreodată să le lingi, că scîrbă aduci la cel ce te vede. (Ms. I, p. 556)

Ba ne dă pînă și rețete de bucătărie:

Salata cere sare cam multă, untdelemn și mai mult, iar oțet cît de puțin. (Ms. I, 440)

Capitolul IV cuprinde asemănările, care în cea mai mare parte sînt curat românești.

În capitolul V, despre *Prostia omului*, multe istorioare sînt cunoscute de popor, iar cîteva, care ne explică originea unui proverb, s-au reprodus în colecțiunea de față la locul cuvenit.

Capitolele VI, VII, VIII și IX cuprind istorioare, în cea mai mare parte străine. Numai în capitolul IV se află și cîteva românești. [...]

[*Proverbele românilor*, I, București, 1895 p. XXIX – XXXIV.]

D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

[*OPERA FOLCLORISTICĂ A LUI IORDACHE GOLESCU*]

Opera folcloristică a lui Iordache Golescu se cuprinde într-un infoliu, numărul 213, tot atît de monumental ca și infoliile dicționarului, numără 854 pagini, numerotate chiar de mîna marelui vornic (sau cum spune Lambrior 427 file), cu o minunată caligrafie cirilică și orînduită gospodărește, așa cum îi era obiceiul și în viața publică, nu numai în cele manuscripte, poartă titlul global „Pilde. povățuiri și cuvinte adevărate și povești, adunate de dumnealui Dvornicul Iordache Golescu, fiul răposatului ban Radul Golescu" și a făcut de timpuriu obiectul unui valoros studiu, datorat filologului ieșan Alexandru Lambrior. Cum de existența acestui manuscris se leagă o serie de peripeții, parte reale, parte imaginare, am găsit cu cale să reconstituim, rectificînd ici și colo, istoricul acestui manuscris. Dacă ar fi să dăm crezare lui George Panu, manuscrisul provine din fondul de vechi terfeloage ale lui Vasile Pogor, bătrînul (tată) și a fost adus la începutul anului 1874 la una din serile literare ale Junimii de către ghidușul Vasile Pogor, fiul, amator de zicale și anecdote, cît mai fără perdea, de felul cărora se găsesc cu duiumul în compactul ceaslov al lui Iordache Golescu. Momit de insistențele lui Pogor, Alexandru Lambrior a luat manuscrisul cu sine, l-a studiat și foarte curînd după aceea a adus și citit la Junimea, studiul, apărut în numărul de 1 mai 1874 al „Convorbirilor literare", care a dat naștere uneia din cele mai pasionante discuții asupra limbii literare, asupra adevăratului sens al elementelor poporane din limba noastră, asupra caracterului eteroclit al limbii românești la vremea aceea („sîntem — spunea Lambrior în studiul său — pe cale de a alcătui o limbă fără istorie, fără predanii și fără

poezie") și cîte altele, pe care George Panu le înregistrează în atît de pitoreștile sale *Amintiri de la Junimea*. Dacă, evident, ne putem încrede în spusele lui Panu și mai ales în fidelitatea memoriei sale. Cine nu-și aduce aminte de capitolul, cu osebire savuros, al ședinței în care Eminescu a citit nuvela sa *Sărmanul Dionis* spre exasperarea asistenților și a redactorului Iacob Negruzzi de intervențiile istoricilor, în legătură cu stilul caselor din vremea lui Alexandru cel Bun ș.a.m.d. Legenda memorabilei aventuri fusese creată și ea a circulat (și de bună seamă mai circulă și azi — atît de mare e prestigiul minciunii!) — pînă cînd, acum vreo trei lustruri, o dată cu publicarea arhivei de procese-verbale ale ședințelor Junimii s-a putut constata că de la memorabila ședință, George Panu absentase. Toată relațiunea era, într-un fel, operă de imaginație. Va fi fost el de față, oare, la ședința în care Alexandru Lambrior și-a citit studiul, inspirat și dedicat operei folcloristice a lui Iordache Golescu? Să ne grăbim a spune că atari operațiuni detective au, pentru noi, o minimă importanță, cîtă vreme, din noianul de cancanuri cîte se îngrămădesc în „amintirile" lui Panu se alege totuși un portret atît de frumos zugrăvit, ca acela ce închina, în speță, lui Alexandru Lambrior. Am citit, însă, unul după altul, atît studiul lui Lambrior, cît și bogatul capitol al dezbaterii de la Junimea în relațiunea lui Panu și am surprins la autorul ei (ceea ce nu era prea greu, de altminteri) și un alt procedeu decît acela al zvonului și al însăilării, de care s-a slujit memorialistul George Panu, în compunerea lucrării sale, anume parafraza. Frumoasa și animata dezbatere, pricinuită de Iordache Golescu, nu e altceva decît romanțarea, mai corect dramatizarea studiului lui Lambrior, recitit, pe îndelete, cu ani în urmă, în tihna cabinetului de lucru, cu ici și colo cîteva invențiuni, menite poate să rătăcească pe detectivi. Așa, spre pildă, detaliul că manuscrisul fu adus de Vasile Pogor, cînd Lambrior nu sufla nici o vorbă în acest sens, chiar dimpotrivă, afirmă că „manuscrisul se află în păstrarea d-lui Alexandru Golescu." Și sînt și alte detalii asupra cărora nu mai insistăm.

Acestea se petreceau în primăvara anului 1874 și, din toamnă începînd, Eminescu avea să se stabilească la Iași și avea să-și ia în primire postul de director al Bibliotecii

Universității. Și de îndată un gînd te încearcă: un ceaslov atît de impresionant, atît de armonios orînduit, atît de substanțial și atît de semnificativ se putea oare să-i scape acestui pururi îndrăgostit al scrisului bătrînesc și al cărților cu iz de genună? Cînd răsfoiești paginile prețiosului infoliu, te izbește din prag chiar, la întîia secțiune a colecției (aceea intitulată „Pilde i tîlcuirea lor") frecvența cînd a unor cruci cu creion roșu, cînd a unor linioare, ce înseamnă și rețin unele și altele dintre dictoane. Același creion roșu revine și mai departe, la secțiunile „Poveste de învățătură și Istorioare", marcînd atenția asupra unora și altora dintre texte. Creionul roșu, se știe, în orice caz mai mult decît cel albastru, este unul din instrumentele de atelier ale lui Eminescu și cu greu te poți împotrivi sugestiei că semnele acestea sînt ale lui Eminescu. În realitate, lucrurile stau chiar așa și nu e nevoie de prea multă fantezie rocambolească pentru a dibui. În manuscrisul 2 306, unul din acele registre comerciale, oblongi, proprii epocii ambulante a revizoratului eminescian, cu cerneală, tot de epocă, violetă și cu măruntul scris caligrafic, cu care transcrie o colecție de irmoase, de cîntece de lume, din care nu o dată trage un fir două și spre opera sa originală, în manuscrisul 2 306, zic, pe prima pagină chiar — (în contrapagină figurează însemnări bănești din 1875) — sînt notate o seamă de indicații bibliografice privitoare la „oarecare proză pentru cartea de lectură, vol. I." Trecem peste capitolul acesta didactic și reținem că alături de titluri frumos grupate din opera lui Costache Negruzzi și Iacob Negruzzi (din Thomas Moore sînt reținute pentru volumul II, un număr de aforisme, cu specificarea paginilor din „Convorbiri") se află și următoarea însemnare: „Din Golescu: „Ciinele credincios", p. 831 — „Țăranul ministru", p. 801 — „Prietenul adevărat", p. 797 — „Mulțimea doftorilor" p. 839. Titlurile aparțin lui Eminescu și istorioarele se află chiar la paginile indicate ale infoliului, cu semnul creionului roșu în față. Istorioarele reținute pentru volumul I al Cărții de lectură sînt excelente și întrebarea este dacă o ediție integrală și devotată n-ar trebui să tipărească în anexe și la capitolele respective (în cazul de față: „Eminescu, omul școalei") și aceste texte asupra cărora nu numai ochiul, dar și gustul lui s-au oprit cu dragoste. (Așa cum ar merita tipărite acele excerpte și acele texte străine, cum e de pildă in-

forma poezie *Incendiul Huşului*, operă a vreunui colaborator ocazional, trimeasă cînd Eminescu va fi fost redactor la „Curierul de Iaşi“, şi ale căreia multe versuri au beneficiat de lustrul colaborării lui Eminescu.) Însă Iordache Golescu şi colecţia sa paremiologică mai figurează în manuscriptele lui Eminescu, de astă dată fără indicaţia sursei. E vorba de acele liste de „Proverbe“, seria I şi de o altă listă de „Vorbe“ sau „Cuvinte adevărate“ ce figurează într-un alt manuscris de Iaşi (2 307), tot registru comercial, din aceeaşi epocă, dar cu o foarte bună hîrtie albă, caligrafic şi alfabetic transcrise (p. 2—2^{v}—3—26—27^{v}), în vecinătatea cîtorva extrase dintr-un Oxenstiern de la 1750 (despre tălmăcirile numeroase din Oxenstiern scrisese tot Lambrior în 1873) şi mai ales în vecinătatea lungului poem *Vedenia schimnicului Varlaam de la m-rea Secului, 1821*, o remarcabilă diatribă împotriva Eteriei, în stihurile căreia condeiul lui Eminescu intervine nu o dată. Despre aceste liste de proverbe scrie în primul număr al revistei Institutului de lingvistică „Limba română“ (anul I, nr. 1, noiembrie-decembrie 1952) şi sub titlul *Din zicalele adunate de Mihail Eminescu* acad. Barbu Lăzăreanu, cu afecţiunea ce i se cunoaşte pentru tot ce a ieşit de sub pana poetului, fie el lucru original, fie compilat. Aceste 116 proverbe, zice d-sa (e vorba numai de cele de la începutul manuscrisului) ar fi adunate de Eminescu „fie din lecturi, fie din viu grai“, iar mai departe: „Din proverbele *străine ori transcrise* de Eminescu etc.“ şi din însăşi frazele d-sale răzbate o îndoială asupra obîrşiei lor. În realitate, ele sînt extrase, în chiar ordinea alfabetică din infoliul Golescului şi anume din prima secţiune: „Pilde i tîlcuirea lor“, după ce au fost cetite şi reţinute cu creionul roşu. Ceea ce Eminescu n-a transcris din Golescu şi cu bună dreptate, sînt parantezele explicative, tîlcul, moralitatea. Din care pricină exegeţii îşi pot îngădui o libertate mai mare şi uneori mai avîntată decît e cazul. Zicala: „Al meu scaun să-mi trăiască, alt picior în loc; al meu deget să-mi trăiască, alt inel în loc“, acad. Barbu Lăzăreanu o glosează în chipul următor: „O primejdioasă filozofie umoristică, din partea unora care prea se mîngîie uşor de pierderi şi stricăciuni făcute din vina lor“ şi explicaţia, mărturisesc, mi se pare de resortul sphinxului. Parentezul lui Golescu e mai terestru: „Să zice cînd nu ne pasă de ceea ce am pierdut: cum nevasta

dă bărbat şi bărbatul dă nevastă“ şi întrebarea este dacă sub mantaua aceasta prozaică nu se ascund tîlcuri oarecum rabelaisiene (şi este în Rabelais, un anume loc), pentru a nu spune licenţioase. „Şi acum, continuă acad. Barbu Lăzăreanu, iată o zicătoare ce ar putea prea bine fi o prevenire, un avertisment, fie lăcomiei nesăţioase, fie neglijenţei, fie chiar sabotajului: Ai înghiţit un ac, ai să scoţi un fier de plug“ Parentezul lui Golescu nu merge aşa de departe, deşi marele vornic nu e cu totul străin economiei politice a timpului său, el, care vorbeşte în acelaşi infoliu despre monopol, despre maşini, despre meşteşuguri etc. „Să zice, explică el, pentru cei ce iau cu sila şi în urmă întorc mai mult.“ Despre alte două zicători: „Ion, Ion, Ion, trei cuconi din Vavilon“ şi „Aflat-au Filip pe Natanail“ acad. Barbu Lăzăreanu nu dă vreo tîlcuire, dar e de părere că-n aceste ziceri „onomastica biblică şi cea familiară sau familială îşi află — în chip fericit — locul“ Pentru cuconii din Vavilon, Golescu explică: „Să zice în bătaie de joc pentru cei ce se potrivesc la prostie şi la nume (dacă nu mă înşală memoria *Anii de ucenicie* ai lui Mihail Sadoveanu au o vorbă cu mult mai crudă: „după ce că e prost îl mai chiamă şi Iordache“), iar despre „Aflat-au Filip pe Natanail“ Golescu notează: „Să zice despre doi inşi care să potrivesc la duhuri“ Este însă în încheierea articolului tovarăşului Barbu Lăzăreanu o întrebare, bine venită, întrucît i se poate răspunde: „Ce viitor poetic, scrie d-sa, pregătea (Eminescu) acestei culegeri?“ (de proverbe). Un viitor, credem noi, cu mult mai vast. Un viitor militant, dacă ţinem seama că toată proza politică a lui Eminescu e întreţesută cu nenumărate metafore ale înţelepciunii populare, ce înfloresc cu spontaneitate sub condeiul ziaristului. Mai mult: ne amintim să fi citit, în coloanele „Timpului“, un editorial scris de la primul pînă la ultimul rînd, numai în zicale, şi că farmecul lui depăşea cu mult strictul interes folcloric.

Despre opera de folclorist a lui Iordache Golescu ar fi, evident, încă multe de spus. O constatare se impune de la început: că opera aceasta, spre deosebire de cea lexicologică, a avut o soartă mult mai bună, că a fost cunoscută şi apreciată de timpuriu şi că a întrunit sufragii diverse şi competente. Lambrior, Eminescu, Petre Ispirescu, G. Dem. Teodorescu, A. Candrea au apelat la ea, fie în studii anume, fie

în copioase florilegii. Marea colecție de proverbe ale românilor, alcătuită de Iuliu A. Zanne, se deschide cu un portret al vornicului folclorist, manuscrisului căruia îi acordă o bogată analiză în studiul introductiv, pentru ca în volumele VIII și IX ale colecției să tipărească mai bine de trei pătrimi din întreg infoliul. Volumul VIII, de pildă, numără nu mai puțin de 16 350 de unități, care proverbe, care pilde, dimpreună cu tîlcuirea lor, care maxime și aforisme, cînd originale și cînd împrumutate multiplelor modele, cîte circulau în timpul acela. Aceste așa zicînd „cuvinte adevărate" (N. Iorga, se știe, a folosit expresia drept titlu uneia din primele sale cărți), extracte de înțelepciune din experiența popoarelor și din meditațiile moraliștilor, marchează unul din caracterele colecției lui Iordache Golescu. Ele ar corespunde, într-un fel, schematic, acelor „cuvîntări deosebite", cu care fratele său logofătul Dinicu Golescu își întrețese la tot pasul relația de călătorie și cu care comentează variatele aspecte ale stărilor sociale ce descoperă în fructuoasa sa peregrinare. Aforismele vornicului sînt, în realitate, „cuvîntările deosebite" ale logofătului sub formă de comprimate. În modul acesta, s-ar putea ca o parte din substanța folclorică să-și piardă caracterul național și este tocmai ceea ce remarcă, cu bună dreptate, Iuliu A. Zanne în studiul introductiv al colecției sale. Spre deosebire de Lambrior, care în entuziasmul său afla colecția vornicului scutită de „orice înrîurire stricătoare felului și noimei literaturii populare„, Zanne constată (I, XXXII, sqq.) că Iordache Golescu a tradus multe proverbe străine, pe care le-a incorporat culegerii sale, așa cum a tradus multe istorioare instructive și mai multe maxime. Dar poate că în felul acesta, Iordache Golescu se apropie de sfera folclorului universal, în raza căruia granițele se încalecă și se anulează. Distincția dintre ce este și ce nu este folclor s-ar putea totuși, în cele din urmă, hotărî și pentru aceasta mă voi opri la două-trei exemple, luate de ici de colo, lăsînd fiecăruia latitudinea să decidă. De pildă: „Toate la vremea lor și vremea la vremea ei. Nici o vreme mai pierdută decît cea pierdută la jocuri de cărți. Dăparte această meserie", și mai încolo: „Sărbătoarea să-nțelege pierdere dă vreme. Cea mai pierdută vreme, ceea ce să cheltuiește cînd asculți la remuri, la vise și la babe și cînd să dă cu cărțile și mai ales cu bobii." Sînt acestea folclor? Dar cînd vorbește pe larg de boala *luxului*, temă frecventă și aproape obsedantă la toți scriitorii de la începutul veacului al XIX-lea, Dinicu, Paris Mumuleanu, Pleșoianu, temă de mari rezonanțe politice și economice, sau de *Muieri* cu atîtea reminiscențe din Eclesiast sau despre *Fantazie* ca despre o *iazmă plină de curse*, de care să te ferești ca de o fiară (ceea ce, într-un fel, recheamă cugetarea pascaliană despre *la folle du logis:* imaginația; sau despre *egoism*, ca de cea mai rea *cangrenă;* sau despre Țară-Patrie-Patrioți și Patri-hoți — și cînd afirmă el, demnitarul încercat sub atîtea stăpîniri și exemplu al virtuților gospodărești puse în slujba Patriei, că „duce țara în jaf și pradă o dă — baș patrihoț cu drept cuvînt se numește", noțiuni cu care ne vom întîlni și-n piesele sale de teatru, atît de violent pigmentate cu elemente naturaliste și folclorice? Mi se pare, totuși, că chestiunea se complică oarecum și că zările acestea se deschid asupra unui domeniu mai vast și mai distinct: acela al literaturii propriu-zise. Cu aceste predispoziții și înfăptuiri în planul lexicologiei și folclorului, despre care însemnările noastre fugare au dat o foarte aproximativă imagine — Iordache Golescu a fost însă și un scriitor, și de felul *cum* și *în care* dintre tiparele scrisului s-a realizat rămîne să cercetăm într-un viitor articol.

[„Studii și cercetări de istorie literară și folclor", anul III, 1954, p. 27—38]

CORNELIA CĂLIN

LITERATURĂ ȘI MITOLOGIE POPULARĂ ÎN CONDICA.. *LUI IORDACHE GOLESCU*

[...] În ciuda semnalării lui Perpessicius, cea mai mare parte din informația etnografică și folclorică a *Condicii* a rămas pînă azi complet necunoscută.

Am înregistrat aproximativ trei sute de termeni de etnografie și folclor. În articolul de față ne vom referi numai la cîteva obiceiuri și datini calendaristice generatoare de folclor literar, credințe și superstiții, personaje din mitologia populară, termeni de specii literare și texte de folclor versificat; atît cît ne permit documentele și limitele de spațiu, vom cerceta și vom scoate în evidență valoarea aportului lui I. Golescu în istoria folcloristicii noastre. Informațiile selectate le vom analiza în lumea datelor furnizate de izvoare mai vechi sau mai noi decît *Condica.*

În rîndul datinilor de iarnă I. Golescu ne dă cea dintîi descriere amănunțită privind teatrul popular de *Vifleem* jucat de păpuși.

Așa cum arată Cartojan, „vicleimul este de dată mai recentă și apare la noi în ultimele decenii ale veacului al XVIII-lea"[1] Filologul își întemeiază această părere pe lipsa mențiunilor despre *Vicleim* în documentele anterioare începutului veacului trecut. Într-adevăr, dacă *Vicleimul* ar fi fost practicat înainte de 1800 în Țara Românească sau în Moldova, apare ciudat că nici unul dintre autorii sec. al XVII-lea sau al XVIII-lea care au scris despre viața și

[1] N. Cartojan, *Cărțile populare*, vol. II, partea I, 1938, p. 186—187. Acest punct de vedere a fost împărtășit de majoritatea cercetătorilor; vezi și Gh. Vrabie, *Teatrul popular românesc*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", VI, 1957, nr. 3—4, p. 530 și *Istoria teatrului românesc*, vol. I, București, 1965, p. 108—109.

sărbătorile românilor nu l-au pomenit. Misionarul catolic Bandini, aflat în Moldova în iarna din 1646—1647, nu semnalează obiceiul. La fel și Paul din Alep, care-și petrecea sărbătorile de iarnă la Iași, în 1653, însoțindu-l pe Macarie, patriarh al Antiohiei. Printre informațiile lui Dimitrie Cantemir nu se găsește nimic referitor la *Vicleim.* Nici Del Chiaro, secretarul italian al lui Constantin Brîncoveanu, nu știa nimic de existența unui asemenea obicei. Datina lipsește și din *Condica* din 1767 a lui Gherogaki Logofătul, care relatează mai multe ceremonii practicate la curtea din Iași în ajun de Crăciun. În sfîrșit, nici Sulzer nu pare să fi cunoscut această dramă populară la români. M. Kogălniceanu exagera, desigur, atunci cînd afirma că „seculi întregi" *Irozii și Păpușele* „au fost teatrul nostru popular.[1]" La cele spuse de Kogălniceanu, Gaster avea să adauge cu regret că: „texte de *Irozi*, posedăm chiar în mai multe redacțiuni, dar din *jocul cu păpușele* nu se găsește nimic scris, nici tipărit"[2] Gaster trecea cu vederea că G. Dem. Teodorescu inclusese în cartea sa *„Încercări critice..."* o descriere amănunțită a spectacolului cu păpuși[3] Gaster considera ca primă mențiune despre *Irozi* un text dialogat între diferite personaje ale acestei piese, dintr-un manuscris din 1821, text inclus mai tîrziu și în colecția lui Anton Pann din 1848[4] Cam la aceeași epocă, Golescu ne prezintă o formă mai veche de *Vicleim*, în care *jocul de păpuși* ocupa locul central: „Viflaem, Vitleem/vol. II, fila 58ᵛ/ — un oraș vechi în Palestina, aproape dă Ierusalim, în care s-a născut Isus Hristos. Vifleem să zice și o bisericuță mică ce fac copiii, dă lemn și dă hîrtie, în care joacă păpuși, închipuind pe Irod împărat și pă Hristos

[1] „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", I, 1862, p. 33: „Irozii erau ținuți în onoare mai mare, fiii boierilor celor mai înalți, îmbrăcați în haine de stofă aurită mergeau la curtea domnească și la casele boierești cele mai însemnate de reprezentau scenele religioase. Aici este loc să regret, spune M. Kogălniceanu în continuare, că încă cît este timpul, nu ne îngrijim să păstrăm ultimele rămășițe ale *irozilor*, cari cu seculi întregi cu *păpușele* au fost teatrul nostru popular."

[2] M. Gaster, *Literatura populară română*, București, 1883, p. 493.

[3] G. Dem. Teodorescu, *Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului român*, București, 1874, p. 50—52.

[4] M. Gaster, *op. cit.*, p. 493; vezi și T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, 1915, p. 7.

și pă judecătorii lui Hristos și alte asemenea, cu care umblă copiii seara, dă la Crăciun pînă la Bobotează."

Despre colinde, G. Dem. Teodorescu scria la 1879 că „de atunci încoace (de la Cantemir, n.n.), nici în Moldova, nici în Muntenia nu cunosc să fi zis cineva vreun cuvînt despre dînsele (colinde, n.n.) pînă la 1852 cîndu dl. Vasile Alecsandri le menționa în treacăt, cu ocazia unei scurte precuvîntări la prima broșură de balade. Astfel trecu mai un secol și jumătate fără a să fi găsit cine să ne facă a le cunoaște..."[1] Folcloristul nu cunoștea deci mențiunea lui Golescu: «Cu o zi înaintea Crăciunului, noaptea despre ziuă, umblă copiii pă la case cu cîntece, urînd tuturor dă bine, zicînd în urma cîntecelor: „dă-mi covrig/ că mor de frig" și iau cîte un covrig dă la fiece casă pentru acea urare» (vol. III, fila 111). Mai departe Golescu spune: „și cîntarea lor, adică urarea lor să zice colindă, iar cîntecul să zice *colindeț*. De aici rezultă că Golescu atribuia înțelesul de „cîntec" termenului *colindeț*, cunoscut astăzi cu un alt sens.

Golescu dă una din primele informații privitoare la obiceiul *sorcovitului*. El prezintă o formă mai veche de *sorcovă*, asemănătoare cu descrierile date de Sim. Fl. Marian[2] și T.T. Burada[3] «În zioa de Sf. Vasile, adică la An Nou, obișnuiesc a împodobi cu flori, nuiele dă măr, stîlpuri, mlădițe și dă păr, cu care copiii mîngîind pă părinți, pă umere, le urează spre bine, pentru Anu Nou, zicînd: „Sorcovă, veselă/ Să trăiești/ Să-mbătrînești/ Ca mărul/ Ca părul/ Tare ca oțelul..." Aceste nuiele să numesc sorcove» (vol. VI, fila 55). În continuare, autorul face referiri la protocolul uzitat cu

[1] G. Dem. Teodorescu, *Noțiuni despre colindele române*, București, 1879, p. 26. Autorul nu ia în discuție mențiunile din Transilvania despre *colindă*, făcute de Samuil Micu-Clain, în 1801 (?), din *Dictionarium valahico-latinum*, Budapest, 1844 și *Scurtă cunoștință a istoriei românilor* (1800?); vezi și I. Mușlea, *Samuil Micu-Clain și folclorul*, în „Revista de folclor", 1956, nr. 1–2, p. 250. Samuil Micu nu este totuși cel dintîi care pomenește de colindat. Cu un veac și jumătate înainte, la 1647, preotul Andreas Mathesius din Cergăul-Mic (jud. Alba) descrie cîntarea colindelor în limba română de către enoriașii săi.

[2] Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, vol. I, București, 1898, p. 155–161; vezi și G. Dem. Teodorescu, în *Încercări critice*, *op. cit.*, p. 65.

[3] T.T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, 1915, p. 54 (și T. Pamfile, *Sărbătorile de toamnă*, București, 1914, p. 147.)

această ocazie la curte: „Această țirimonie să urma și a domni, sorcovind pă domnul în scaun vel armaș cu sorcova în mîini."[1]

La locul potrivit, Golescu explică ce trebuie să înțelegem prin *a ura* (vol. II, fila 300ᵛ): „urez înseamnă că rog pă Dumnezeu dă binele altuia, la An Nou, la zioa ce sărbătorează..."

Ca operații magice cunoscute de el, I. Golescu citează: *descîntecul* (vol. III, fila 227), *legatul* (*vrăjitura*, *farmecul*, *obrocitul*) (vol. III, fila 294, vol. II, fila 103), *dăzlegatul* (vol. III, fila 294), *blestemul* (vol. VII, fila 214ᵛ). Din explicațiile date reiese că Golescu nu face parte din cei ce credeau în puterea lor. De pildă, iată ce scrie despre descîntec: «a dăscînta să zice cînd babele socotesc că vindecă, tămăduiește boalele, bubele, fermecăturile cu vorbe vrăjitoare, mincinoase, zadarnice, înșelătoare. Din întîmplare am auzit un dăscîntec frumos (care de fapt este numai o simplă formulă magică), la un bolnav cînd s-a găsit o babă să-i dăscînte, zicînd că cu două vorbe numai, ăl va tămădui. Așa, cerînd o mătură a început a se apăra, zicînd din gură: „cum fuge dă la mine/ așa să fugă boala dă la tine" și „cum nu știi nimic/ așa să nu-ți fie nimic" Aceasta zicînd a scuipat de trei ori asupra bolnavului. Iar bolnavul, pînă nu a făcut boala cursul ei, nu s-a sculat.» Dacă Iordache Golescu se mulțumește să-i ironizeze pe cei care cred în eficacitatea leacurilor băbești, un contemporan al său, medicul Constantin Caracaș, atacă cu vehemență încrederea în practicile oculte, arătînd răul pricinuit de doftoroaie[2]

O rezervă asemănătoare păstrează Golescu și atunci cînd vorbește despre personajele din mitologia populară, căci întrebuințează de fiecare dată formulele: „să zice a fi...", „să povestea a fi...", „bîrfesc babele că ar fi...", „după cum se socotește..."

Față de D. Cantemir și Fr. Sulzer, I. Golescu ne semnalează noi ființe fabuloase: *avestiță*, *cătcăun*, *muma-pădurii*,

[1] Despre obiceiul de la curte de a sorcovi domnul și boierii aflăm și în *Istoria teatrului în Moldova* unde T. Burada îl citează pe Cezar Bolliac (vezi T.T. Burada, *op. cit.* p. 55).

[2] C. Caracaș, *Topografia Țării Românești...*, București, 1870. Traducere de G. Sion, revăzută, completată și publicată de P Samarian: *O veche monografie sanitară a Munteniei*, București, 1937; passim la p. 124 se vorbește despre descîntat.

iele, vasilisc. Nu cunoaște însă *joimărițele, frumoasele, zînele, stahia, miază-noaptea, zburătorul*, în accepțiunea pe care D. Cantemir și Fr. Sulzer le-au dat-o[1]

Aici se cuvine să facem două remarci: prima că atît Cantemir cît și Golescu par să fi relevat în descrierile lor numai acele elemente ale credinței care li s-au părut mai importante. Așa de pildă, la Cantemir *frumoasele* și *zînele* sînt personaje mitologice diferite, primele sînt „ființe aeriene înamorate de tineri frumoși care uneori sînt pedepsiți pentru nesupunerea lor", celelalte sînt „fete frumoase dătătoare de frumuseți" Ele se deosebesc de *iele* sau *dînsele* lui Golescu, care îmbolnăvesc copiii de epilepsie. La Pamfile situația este cu totul alta: *ielele* au foarte multe denumiri și sînt identificate cu *frumoasele, dînsele, rusalcile, vîntoasele, zînele* etc[2] A doua remarcă este aceea că avem o dovadă în plus că informațiile folclorice ale vornicului nu provin din lucrări străine, ci sînt rodul cunoașterii și observării directe a vieții poporului. Spunînd aceasta nu excludem cîtuși de puțin posibilitatea ca autorul *Condicii* să-i fi citit pe Cantemir, Del Chiaro și Sulzer.

Avestiță (vol. I, fila 29v) este „o zeiță ce priveghea la facere dă copii"; nu este neapărat malefică (în toate descrierile avestița este un fel de *strigoaie* care sugrumă copiii și în unele părți este socotită *Aripa-Satanei*[3] Avestița lui Golescu „e o moașă ce aduce veste, anume la nașterea copiilor, la lehuze" Este mai degrabă o creatură divină ce prevestește nașterea copiilor. Probabil această afirmație se bazează pe necunoașterea sau confuzia pe care Golescu o poate face în legătură cu însușirile unui personaj mitologic benefic, opus *avestiței*, cum ar fi *parca, ursitoarea*.

---

[1] D. Cantemir, *Descrierea Moldovei* (trad. Adamescu), p. 143–147 și Fr. Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens* Viena, 1781, vol. II paragr. 149.

[2] T. Pamfile, *Mitologie românească*, vol. I, *Dușmani și prieteni ai omului*, București, 1916, p. 260.

[3] În *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. II, București, 1890, p. 2 162–2 166, Bogdan Petriceicu-Hasdeu spune despre avestiță: „un demon feminin care sugrumă copii mici. Un fel de strigoaie de care au groază mai cu seamă femeile însărcinate." Pentru zona Munteniei, G. Dem. Teodorescu, în *Poesii populare* p. 292 ne spune: „Avestița sau Aripa-Satanei e un spirit rău care omoară pruncii în pîntecele mamelor sau îndată după naștere..."

Pricolicii (vol. V, fila 246, vol. VI, fila 197) sînt ca *strigoii* și *gogii* „adică vedenie, închipuire dă mort ce să zice că umblă noaptea și să schimbă în multe fețe", se pot preface deci în lup sau în cîine sau pot lua și alte înfățișări[1].

Vîrcolacii (vol. II, fila 95) „...să socotește din vechime, dă oameni proști, că sînt niște șărpi, niște bălauri ce să încolăcesc pă lună și o mănîncă și să întunecă. Dă aceia [...să crede] că e [o] „minune mare." „Vîrcolacii, spune Golescu, se întrebuințează numai ia numărul înmulțit"

Zmeul (vol. II, fila 141) la Golescu, este „un foc, o lumină în chipul șarpelui. Se zice că să arată pe cer[...] și mai vîrtos noaptea. Grozav la vedere" O descriere asemănătoare aflăm și în Pamfile: „zmeul are o înfățișare de balaur înaripat" sau de „pară sau sul de foc."[2]

Diavolul (vol. VII, fila 281v) este explicat de Golescu după legenda apocrifă, de largă circulație la noi, a prăbușirii îngerilor răzvrătiți[3]; diavolul însemnează pă necuratul, pă duhurile cele necurate, pă îngerii ce dă mîndrie au căzut din treapta lor, după cum să zice..."

Cătcaun, -i (vol. III, fila 212v) sînt căpcăunii: „să zice un neam dă oameni ce mănîncă carne dă om."[4]

Muma pădurii (vol. IV, fila 12) nu este personaj de basm; ar fi mai degrabă o Baba Iaga: „bîrfesc babele că ar fi o vedenie grozavă dă pădure."

În cadrul jocurilor pentru copii putem aminti un *descîntec pentru arici*, pe care copiii îl spun cînd se întîlnesc cu acest animal (îl dăm în fragment așa cum îl găsim la Golescu): „...Ariciul are și un cîntecel: arici, arici/ pogonici/ du-te la moară/ dă te-nsoară/ și ia pă fata lui Cicoară" (vol. I, fila 88). Variante asemănătoare sau chiar identice sînt cunoscute în jud. Ialomița și Romanați-Gorj[5]

Termenii de literatură pe care Golescu îi cunoaște și îi inserează în dicționarul său sînt (îi menționăm numai pe

---

[1] Pricolicii sau tricolicii au înfățișarea unor cîini sau lupi.

[2] T. Pamfile, *op. cit.*, p. 244; vezi și Ms. B.A. nr. 3418, p. 241v

[3] N. Cartojan, *op. cit.*, ed. 1974, p. 41.

[4] Samuil Micu identifică și el sub formă de *cătcăun* un spiriduș, mîncător de oameni (canibal), om sălbatic, v. *op. cit.*, nota 17.

[5] Vezi B.P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 1 653, unde este citat un text identic provenit din jud. Ialomița, și T. Pamfile, *Jocuri de copii*, București, 1909 p. 52, unde este dat un text asemănător din Romanați-Gorj.

aceia pe care autorul îi definește în general corect; precizările și observațiile sale rămînînd valabile pînă astăzi): *mitologie* (vol. IV, fila 73) înseamnează „știință, grăire dă povești, dă basme, dă ale dumnezeilor, dă ale zeilor din vechime"; *a povesti* (vol. II, fila 27^v) poate fi și *a istorisi* „adică să spuiu cele ce s-au întîmplat odată, mai dă mult", dar înseamnă și *a sta de vorbă*, *a discuta* „adică să spunem unul altuia oarece, să vorbim unul cu altul..."; *proză* (vol. V, fila 261^v) este „scrisoare, scriere d-a rîndu, iar nu în stihuri dă poezie"; *prozator* „cel ce scrie în proză"; *proverbul* (vol. V, fila 261^v) desemnează „pilda, parimie", iar *pildă* (vol. V, fila 77) reprezintă o faptă, un cuvînt, o povestire, după care trebuie să urmeze (să ia aminte, n.n.) altul.

Din această perspectivă putem spune că materialul cuprins în *Condică* ni-l prezintă pe Golescu nu ca pe un simplu culegător de folclor, așa cum apare și din lucrări anterioare, ci ca pe un om de cultură cu păreri proprii despre folclor, cu merite incontestabile în atestarea și explicarea unor termeni uneori necunoscuți pînă la el, fapt ce ne dă dreptul să-l socotim un precursor de seamă în folcloristica românească.

[În „Revista de istorie și teorie literară", tomul 26, nr. 1/1977, p. 51—57]

IV. POEZIA

MIHAI MORARU

CALIGRAMELE LA IORDACHE GOLESCU

Titlul acesta, fără a fi impropriu, nu definește totuși exact figurile poetice cu care Iordache Golescu exemplifică partea finală a *Gramaticii* sale (Partea VII — & 211—213). Termenul sub care sînt cuprinse de obicei versurile care, prin îmbinarea lor, alcătuiesc forma (conturul) unui obiect, poartă denumirea mai rar uzitată actualmente de *technopaignia (Figurengedichte)*. Deși, așa cum o dovedesc caligramele moderne, numărul obiectelor care pot fi reprezentate figural este nelimitat, în antichitatea clasică, în perioada alexandrinismului și chiar mai tîrziu în elenismul secolului al XVI-lea francez, numărul acestor caligrame nu era prea mare. Curtius, care analizează acest tip de manierism formal într-un scurt paragraf din cartea sa *Literatura europeană și Evul Mediu latin*, consideră că aceste caligrame au o „vechime apreciabilă" și că, în afară de elenismul sec. XVI-lea, ele au fost cultivate și în literatura persană.

Pare deci destul de curioasă obstinația cu care aceleași obiecte sînt figurate în acest gen artificial pe o perioade de timp destul de lungă și prin epoci culturale destul dă depărtate una de alta.

E de presupus că există anumite afinități care ne fac să regăsim caligrama *syrinxului* de la Theocrit la Iordache Golescu, cu *naiul* său format din versuri. Explicația ar sta, pe de o parte, în perpetuarea tradiției clasice și în existența unor spirite erudite, îndreptate spre cultivarea moștenirii antice, în orice epocă, iar, pe de altă parte, în revenirea perpetuă în desfășurarea tabloului istoriei literare și culturale a unor epoci, sau mai bine zis sfîrșituri de epocă, în care pre-

dilecția pentru artificiu și pentru virtuozitatea manieristică își va căuta corespondenții peste timp.

Este interesant însă de urmărit felul în care, ca și în cazul temelor, motivelor și locurilor comune care traversează mai multe epoci culturale, fiecare epocă imprimă caracterul său acestor scheme sau procedeelor compoziționale. De aceea, să căutăm a vedea și transformările pe care le suportă aceste caligrame de la Theocrit și pînă la Iordache Golescu, transformări care pot fi mai relevante chiar decît descoperirea faptului că poemele figurale ale lui Iordache Golescu își au sursa în Theocrit. În adevăr, deși Golescu nu-l citează pe Theocrit, caligrama sa despre *Dulceața muscalului* (adică a naiului) trebuie că își are sursa în acest poet și în poemul său în formă de syrinx. Ce ar fi putut determina însă alegerea tocmai a acestui poem și nu a uneia dintre idile?

În primul rînd necesitatea ilustrării tehnicii formale în partea de poetică a *Gramaticii* sale. În al doilea rînd, tradiția ilustrării gramaticilor și mai ales a tratatelor de metrică prin texte care să uimească și să incite prin virtuozitatea lor formală, în al treilea rînd, gustul epocii și gustul lui Iordache Golescu pentru ludic, pentru artifex.

Să luăm acum în ordine inversă aceste trei considerente: Iordache Golescu își ornează culegerea de proverbe cu maxime ale anticilor, cu „Vorbe și răspunsuri potrivite"; este un erudit de dimensiuni însă insuficient relevate, poliglot, autor de piese de teatru și traduceri, autor al unei gramatici, al mai multor dicționare etc. Folcloristul Iordache Golescu, este în fapt, un degustător al „purei plăceri paremiologice". Virtuozitatea sa, bogăția lexicală a limbii sale sînt un perpetuu prilej de admirație. Există însă, în toate preocupările sale, o predilecție pentru jocul formal, un apetit pentru înțelepciune, dar și pentru paradox și artificiu. Aceasta explică de ce el se raliază, prin folosirea acestor caligrame, unei tradiții a alexandrinismului, a manierismului.

În adevăr, pentru opera lui Theocrit nu este reprezentativă această *Figurengedichte* a syrinx-ului. Mai mult, atribuirea ei lui Theocrit nu este prea limpede. Editorul *Idilelor* lui Theocrit în 1579, Henric Stephan, așează versurile lui Theocrit din caligrama naiului sub acest titlu: „Ejus Simmiae, aut secundum alios Theocriti syrinx, id est fistula:",

adică fără a se pronunța dacă autorul versurilor este Theocrit sau este Simmius din Rhodos. Care vor fi fost însă mobilurile pentru care eruditul editor al lui Theocrit reunește, în 1579, în cuprinsul aceluiași volum, idilele lui Theocrit și *technopaignia* lui Simmius din Rhodos ar fi greu de spus exact. Nu putem însă înlătura de la bun început singura supoziție ce poate fi făcută și anume aceea că un criteriu putea fi tocmai aplecarea acestor doi autori aproape contemporani spre jocul formal. Dacă lui Theocrit i se poate atribui însă, cu rezerve, numai această caligramă a syrinx-ului, Simmius din Rhodos este autor, prin excelență, de astfel de poeme figurale. În cuprinsul aceluiași volum (de notat că exemplarul B.A.R. I 45 011 al acestei ediții a făcut parte din Biblioteca Colegiului Sf. Sava) se află poeme figurale ale lui Simmius din Rhodos, în formă de ou, aripi, secure *(bipennis* — secure cu două tăișuri). Toate acestea (dar nu numai pe acestea) le vom regăsi la Iordache Golescu. Să mai reținem și faptul că Theocrit și Simmius din Rhodos, autori precreștini, prin sîmburele epic al poemelor cuprinse în aceste forme, se revendică de la ilustrarea mitologiei grecești. Iată însă că apelul la tradiția formală face ca artificiile lui Theocrit și Simmius din Rhodos să fie reluate de poeții alexandrini, de Dosiadas și de Besantinos, care imită procedeul, dar scriu poezii în formă de *altar* Primul dintre acești doi poeți, Dosiadas va fi imitat la rîndul său de Publius Optatianus Porfyrius, care scrie și el o poezie în formă de *altar* Poeții latini minori excelează la rîndul lor în astfel de artificii poetice: Ausonius, primul, se pare, care folosește termenul *technopaignion*, este poetul manierist prin excelență, autor de versuri cu terminație monosilabică (astfel de artificii vom regăsi și la Iordache Golescu), de *logodedalii* etc; Fortunatus scrie acrostihuri în formă de cruce *(De signaculo sanctae crucis)*; Sidoine Appollinaire, este imitator al lui Ausonius și al poeziei mitologice; Alcuin este influențat de Fortunatus, iar apoi discipolul său, Raban Maur, îi imită pe Porfyrius și Fortunatus. Technopaignion-ul revine în perioada elenismului la Mellin de Saint-Gellais care scrie și el un poem avînd forma unor aripi desfășurate.

Acest perpetuu lanț de imitații și imitatori în epoci diferite pare să ilustreze tocmai acele două caracteristici de care

vorbeam mai sus, anume cultivarea tradiției clasice (pînă la imitarea servilă) și corespondența epocilor manieriste. Este limpede că în preluarea acestor *technopaignia* de la autori păgîni și în figurarea, cu aceeași tehnică, a unui altar sau a crucii, mai importantă este predilecția pentru formă, decît pentru conținutul poemelor, mai important este *cum* se ilustrează, decît *ce* este de ilustrat.

Mai putem nota și faptul că, atît prin originea lor elenă, cît și prin cultivarea lor în epocile de influență a elenismului, caligramele acestea nu apar întîmplător nici la Iordache Golescu. El, de altfel, indică tocmai prin acest termen mai general proveniența caligramelor din *Gramatica* sa: „Elinii obișnuia dă închipuia stihuri și în chipul aripilor, muscalului (nai, n.n.), toporului ș.c.l., după care o pildă adăogarăm și noi aici" (§ 213).

Adăugînd și noi obiectele caligramelor lui Iordache Golescu, mai multe decît inventarul celor create, cum am văzut, pînă la el (aripi, topor, nai, cruce, ou, piramidă, scară, roată), putem trece la al doilea aspect, și anume tradiția ilustrărilor tratatelor de metrică prin texte cît mai multe și mai de prestigiu. Cum era dificil de a găsi întotdeauna exemple potrivite pentru fiecare din numeroșii tropi clasificați cu osîrdie de autori, aceștia recurgeau uneori și la ilustrarea părții teoretice cu exemple făurite ad-hoc. E de la sine înțeles că virtuozități formale de tipul *technopaignia* trebuie să se fi păstrat aproape neschimbate, dintr-un tratat într-altul, autorii de metrici încumetîndu-se greu la astfel de întreprinderi cum făurirea unui poem figural. Vom vedea deci că putem găsi, aproape neschimbate, două dintre poemele figurale ale lui Simmius din Rhodos în tratatul de *Metrică* al lui Zenovie Pop tipărit la Viena în 1803 (poemul despre secure și cel despre ou). Simmius din Rhodos este citat în nota explicativă (p. 395) la capitolul *Antithetica*, iar poemul apare cu mărunte deosebiri față de cel cuprins în ediția din 1579, la care ne-am referit. Trebuie însă să arătăm că Zenovie Constantin Pop, elev al Academiei domnești de la București, datorează mult, în tratatul său despre metrică, profesorului Lambru Fotiadis, căruia îi este dedicat tratatul, în termeni foarte elogioși.

Știm însă că elev lui Lambru Fotiadis la Academia domnească i-a fost și Iordache Golescu, care învață grecește

cu Fotiadis, latinește cu Constantin Vardalah, italiană cu Ștefan Comitas și franceză cu Antonio Gazis și că Zenovie Pop nu face în tratatul său de metrică decît să reproducă cursurile pe care Fotiadis nu apucase a le tipări.

Nu putem ști deci, deși Knös îl califică pe Pop drept unul dintre cei mai buni elevi ai lui Fotiadis, dacă au fost reproduse în *Metrica* sa toate exemplele pe care Fotiadis le folosise în cursul său și e probabil ca acestea să fi fost mai multe. Pe de altă parte, la Academia domnească, erau folosite și alte gramatici, retorici, manuale epistolare, precum cele ale lui Teodor Gazis, Manuil Moscopoliteanu, Alexandru Mavrocordat, Antonie Catiforos (cel citat de Enăchiță Văcărescu), Constantin Vardalahos, a cărui *Retorică* va fi influențată de ideile luministe. De asemeni erau folosite *Enchiridion metrichi* a lui Gherasim Vlahos, care studiase la Veneția, *Epistolariul* lui Coridaleu etc. Iată un cîmp foarte vast din care Iordache Golescu putea primi influențe în domeniul artei cuvîntului din teritoriul culturii elene. Faptul că găsim două din poemele figurale ale lui Simmius din Rhodos în *Metrica* lui Zenovie Pop este semnificativ în această direcție, dar, găsind filiera, nu am epuizat problema receptării, ci rămîne să trecem la cel de al treilea aspect și ultimul, anume *cum*, în spiritul epocii și potrivit propensiei firești a lui Iordache Golescu, au *devenit* poemele figurale în *Gramatica* lui Iordache Golescu.

Că Iordache Golescu ține să ilustreze partea *Despre poezie* a *Gramaticii* sale cu compuneri proprii sau cu texte de sorginte clar folcloric-românească, o dovedesc celelalte texte din cuprinsul capitolului. Pentru a sublinia măiestria stihurilor „scurte în slomniri", exemplifică astfel: „Cine vine la fîntînă/ Să să plimbe și-n grădină" Sau, în elegiile care exemplifică rima: „Către fata ce să duce fără vremea ei: Du-te, du-te și gătește/ Și cu flori împodobește/ Loc în veci de locuință/ Dup-a noastră trebuință"... sau... „Văz un jăț împodobit/ Ca un pom tot înflorit/ Și-n mijloc pusă o glastră/ lucrată dă alavastră/ c-o garoafă prea frumoasă/ ca o micșunea stufoasă/. Tu ești a noastră iubită/ ce pierdurăm înflorită..."

Contribuția sa, în chiar cadrul poemelor figurale, este remarcabilă. Astfel caligrama despre aripi capătă direcție morală: „Pentru cei ce să mîndresc piste fire"; la fel *Porunca*

toporului: „Cea mai bună, cea mai tare/ Unealtă spre lucrare/ Este-acest topor/ Cu care şi verzi şi-uscate/ La pămînt dobor"...; *Dulceaţa muscalului* (naiului) este o demonstraţie de virtuozitate eufonică... „şi cu un somn uşor şi dulce/ o amorţire prea dulce/ dă patimi ne aduce/ dulce, dulce, dulce"; caligrama oului este închinată oului de Paşti, caligrama *Piramidei* este o odă cu sonuri grave: „...arată voinicia... a acelora ce-acum pentru-a lor iubită ţară,/ pentru a lor însuşi cinste şi a lor bună dreptate,/ viaţa lor ş-au răpus-o...".

Cu caligramele „Pentru scară", „Nestatornicia lumii" şi „Cîntarea spre lauda roatei", vedem infuzîndu-se în schemă, în procedeul formal, lamento-ul epocii, cugetarea asupra norocului nestatornic.

Contribuţia lui Iordache Golescu mi se pare de netăgăduit în preluarea şi ilustrarea acestor scheme formale.

În plan mai general, urmărirea traiectului acestor caligrame la noi arată că, pe lîngă textele studiate în Academia domnească, pe lîngă Esop, Hesiod, Teofrast, Plutarh, Pindar ş.a., prin intermediul cursurilor de retorică şi metrică, pătrundeau şi opere atribuite lui Theocrit sau lui Simmius din Rhodos, opere care se bucurau de răspîndire în perioade manieriste de căutare a unităţii formale; cazul lui Iordache Golescu este un fericit exemplu de îmbinare a procedeului formal cu limba armonioasă şi bogată pe care vornicul o cunoştea în toate cutele ei.

[Text inedit]

V. GRAMATICA

LAZĂR ŞĂINEANU

CARACTERUL GENERAL AL „BĂGĂRILOR DE SEAMĂ"

Un interval de peste o jumătate de secol desparte încercarea gramaticală a marelui ban Ioan Văcărescu de cartea cu acelaşi titlu a vornicului Iordache Golescu, *Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticeşti*, care apăru, la 1840, în tipografia lui Eliad.

Între ambele aceste opere cade *Gramatica românească* a lui Eliad, publicată în 1827, a cărei prefaţă conţine vederile cele mai solide ce s-au emis pînă atunci, despre cultura şi perfecţionarea limbii române. Faţă cu această lucrare sistematică, opera vornicului Golescu ni se prezintă ca un fel de anacronism; totul într-însa e menit a ne surprinde: tractarea haotică a materiei, menţinerea lucrurilor învechite, coloritul arhaic al întregului pînă la format şi hîrtie. Şi cu toate acestea, acest quartant de 253 de pagini e plin de informaţiuni preţioase şi cu toate că pune adesea la grea încercare răbdarea cititorului, îi rezervă însă şi multe surprinderi. Este, de alminterea, firesc lucru a învăţa multe de la un aşa adînc cunoscător al firii şi limbii naţionale, de la harnicul culegător al proverbelor şi anecdotelor populare.[1]

Născut în a doua jumătate a secolului trecut, probabil în Bucureşti, şi mort în 1848 la Orşova în vîrstă ca de 80 ani, Golescu s-a îndeletnicit o viaţă de om a observa şi înregistra particularităţile graiului. Bun cunoscător al limbii elene, formalismul dascălilor greci din tinereţele sale n-a rămas fără de influenţă asupră-i.

[1] *Pilde, povăţuiri i cuvinte adevărate şi poveşti* adunate de d-lui vornicul Iordachi Golescul, fiul răposatului banul Radu Golescul — manuscript voluminos (427 de foi), analizat de Lambrior în *Convorbiri literare* VIII (1874), 66 urm.

În timpul publicațiunii acestor „Băgări de seamă", adică către anii 1830—1840, ortografia românească trecea printr-o perioadă de tranzițiune. După simplificarea alfabetului cirilic de către Eliad urmă o latinizare a sa parțială, ce produse o adevărată confuziune în spiritele contimporanilor, cari nu mai știau cărui sfînt să se închine și gravitau într-ambele sisteme ortografice. Această stare de lucruri o relevează Golescu în a sa „Înainte-cuvîntare": „Și la scrisoare fac oarecari deosebiri scriind unii cu slovile cele vechi rumânești, alții cu slovile latinești și alții prefăcîndu-le în chipul slovelor rusești, iar cei mai mulți o amestecătură din toate." Și ca unicul remediu, autorul propune un congres panromânesc, la care să ia parte învățații filologi din toate provinciile române „și cu toții într-o glăsuire ar canonisi și gramatica și slovele obștești, silindu-se ca și cuvintele să le aducă și slovele să le asemăneze cu cele latinești... Și așa în scurtă vreme ne vom înțelege unii cu alții, toți cei ce grăim această limbă și ce vom scrie într-un colț de loc, să va audzi în toată întinderea acestei limbi."

Golescu și-a împărțit opera în diferite secțiuni, consacrate fiecare studiului părților cuvîntului, sintaxei și ultima „de poesie pe scurt."

Cum se vede, această împărțeală a materialului gramatical are mare analogie cu a lui Văcărescu, care i-a servit în genere ca model și i-a împrumutat în special mai toată nomenclatura italiană.

În această din urmă privință — a terminologiei gramaticale — cartea lui Golescu constituie un adevărat regres în raport cu Gramatica lui Eliad, care a știut să dea o excelentă soluțiune importantei chestiuni a neologismelor științifice. Dar și tractarea complicată a materiei însăși, acele diviziuni și subdiviziuni nesfîrșite par a fi mai mult niște reminiscențe, dacă nu o imitațiune intențională, a procederilor gramaticale din școalele fanariote decît resultatul unor meditațiuni personale. Acea lipsă desăvîrșită de orice metodă științifică, de orice sistemă, aparține mai mult trecutului scolastic decît epocii în care apărură „Băgările de seamă."

Terminologia este dar în cea mai mare parte identică cu cea întrebuințată de Văcărescu, după cum s-a arătat

mai sus într-o serie de paralelisme. Ne vom mărgini dar numai a stabili întru ce difer ambii gramatici.

Golescu caută a însoți pretutindenea termenii technici cu unul sau mai multe echivalente române: „litere, adică slove, vocale adică glasnice sau sunătoare..., diftongi adică două sunătoare sau două glasnice. Din slove se fac silabele adică slovenirile, din sloveniri se face termenul adică dzicerile, cuvintele; din cuvinte se face discorsul adică vorba." Această din urmă definițiune e mai bine formulată la Văcărescu, care observă strict deosebirea între vorbă (= le mot) și cuvînt (= la parole), întocmai ca și Eliad (Gram., p. 2: Zicerile, cînd după regulă se unesc una cu alta, fac cuvîntul sau proposiția).

La nume, Golescu deosebește 6 semne: neam, chip, formă, număr, cădere și declinație sau înduplecare.

Prin chip dînsul înțelege cele 2 categorii nominale (substantiv și adjectiv), iar forma o consideră ca „neîmbinată" (simplă) și îmbinată ori compusă.

La verb sau graiu enumără 8 semne: cuget, chip, formă, număr, față, mod sau modă, timp și conjugație sau conjugare.

Sînt de tot curioase definițiunile ce autorul dă despre unii din acești termeni. Astfel cugetul (personal sau fără persoană) se împarte în 3: activ, pasiv și neutru. Chipul graiului se împarte în 2, adică în chip după înțeles și în chip după glas; la chip „după înțeles" privesc: cele sufletești graiuri (iubesc, mi-e dor), cele trupești (bat, fac), cele de fapte bune (învăț, sfătuiesc) etc. La chip „după glas" sînt de 2 feluri adică chipernic și tras: „chipernic" (primitiv), cum fac, mănînc; cel „tras" (derivat) are 2 închipuiri, adică cuvîntelnic (nominal) cum „afumă" din cuvîntul „fum" și glasernic (onomatopoetic) cum „vîjăi" din glasul „vîj"

Abstracțiune făcînd de caracterul scolastic al acestui formalism, părțile cuvîntului au fost supuse în opera lui Golescu unei cercetări într-adevăr aprofundate și minuțioase. Aceasta este și unica parte ce ar putea fi și azi consultată cu folos [...]

Golescu acordă, ca și predecesorul său, o mare atențiune regulelor ortoepice și intră în niște amănunte ce ne aduc aminte celebra lecțiune ortoepică din *Bourgeois Gentilhomme* [...]

Puținele observațiuni fonetice sînt curat empirice, fiind o constatare pur și simplu a faptelor fără a trăda o cîtuși de superficială înțelegere a procederilor limbii. Astfel ni se spune (p. 81) că „*a* se schimbă în *e* ca la masă, mese“ ș. a. De același caracter grosolan sînt și regulile de derivațiune, mărginindu-se la o simplă observare mecanică. Așa, de pildă, regula următoare cu privire la formarea numelor verbale (p. 116): „Nume grainice se fac adăogindu-se la unele graiuri *re*, cum aduna-re din a aduna, dure-re din a durea.“

Cît privește domeniul foneticii propriu-zise și în special formațiunea vorbelor cei dintîi gramatici ardeleni se ridică mai presus de un atare mecanism și dovedesc adesea o cunoaștere inteligentă a transformărilor linguistice. Trebuie să adăogăm însă, spre a fi drepți, că limba latină, care le servea pretutindenea ca tip, limbă cu o înaltă cultură gramaticală, le înlesnea mult o atare sarcină. Și dacă punctul lor de plecare n-ar fi fost greșit — acela de-a vedea în limba română o latinească *stricată* și deci tendința de a-i reda vechea regularitate — rezultatele străduințelor lor ar fi fost mult mai durabile și mult mai fecunde.

Din capitolul ce Golescu consacră ortografiei cirilice, reproducem următorul pasaj relativ la mult discutata și încă nerezolvata chestiune a lui *u* final (p. 191): „Mai înainte se obișnuia de se punea un *u* mut la toate cuvintele la sfîrșit, la cîte adică se sfîrșesc în slovă neglasnică, care nici că se glăsuia vr'odată, de aceea s-a și lepădat nefiind trebuincios, ca să nu se mai scrie în zadar, cum mănîncŭ în loc de mănînc, facŭ în loc de fac și făcîndŭ în loc de făcînd. Însă cînd după cuvintele acelea s-adaogă încheetură (articol) sau pronume, atunci acel *ŭ* mut se schimbă în *u*, cum acestu-i, făcîndu-ne, rogu-te.“

Golescu atinge în treacăt și transformările provinciale ale vorbelor, atribuindu-le o cauză destul de curioasă, ca să merite a fi reprodusă (p. 199): „Unii pe *ă* îl schimbă în *e*, cum în loc de *dă* dzic *de* și în loc de *pă*, dzic *pe*. Alții pe *î* îl schimbă în *i:* în loc de *șî* dzic *și*, în loc de *dîn* dzic *din*. Aceste schimbări socotesc că curg din pricina străinilor ce nu pot glăsui nici *ă* nici *î*, și românii, luîndu-se după ei, au schimbat o slovă într-alta.“

Ciudată explicațiune, într-adevăr, cu toate că nu pare a fi lipsită de un grăunte de adevăr, întrucît cultura literară

a unei limbi contribuie, sub influența idiomelor străine și înrudite, a rotunji formele și a le uniformiza. În cazul de față însă, tocmai formele deschise (afară de *dîn)* sînt cele primitive, iar cele întunecate sînt provincialisme posterioare.

Tot aci se rapoartă următoarea observațiune generală asupra varietăților dialectale sau mai bine zis provinciale ale limbii române (p. 202): „Limba rumânească nu se vorbește tot într-un fel în cîte țări se obișnuește această limbă, ci cu oarece deosebire, cum în Țara Moldovenească la multe cuvinte în loc de *p* se slujaște cu *k*, adică românii zic *picior*, *piept*, iar moldovenii *chicior*, *chiept;* și în loc de *a* se slujaște cu *e*, adică unde românii dzic *șașe*, *șapte*, moldovenii dzic *șese*, *șepte* și alte asemenea. Și în Țara Ardelenească multe graiuri neregulate vor să le facă regulate, adică românii dzic mănînc, iar ardelenii mînc“ și iarăși românii dzic foarte, poate, iar ardelenii „forte, pote“ ș. a. as., ce se aseamănă cu limba grecească cea veche, ce se vorbia în multe deosebiri cum doricește, eolicește, ionicește și aticește. Pentru care fiindcă n-am avut norocirea a petrece într-aceste țări cu îndelungare, spre a putea aduna și împreuna aceste deosebiri, rămîne a împlini această lipsă alți iubitori de învățătură dintr-acele țări.“

Cum se vede și aici, punctul de vedere e tot empiric, pornind de la graiul muntenesc ca de la un tip comparativ, pe cînd tocmai el oferă în unele cazuri o evoluțiune formală posterioară. Dar dorința exprimată de Golescu n-a fost încă împlinită decît în parte. Și azi încă sîntem departe de a poseda un repertoriu științific al formelor dialectale românești. Este curios de a constata că nici Golescu, nici Văcărescu nu bănuiesc existența dialectului macedonean[1], pentru a nu mai vorbi de cel istrian, revelat științei mult mai tîrziu. Și în această privință le sînt superiori gramaticii ardeleni, cari posed un orizont linguistic mai vast și deci un punct de comparațiune mai temeinic.

Dar acolo unde Golescu rămîne fără seamăn nu numai față cu aceștia, dar chiar și în raport cu predecesorul său,

[1] Cu toate că la noi Cantemir, încă în 1714, vorbi despre dînsul și un profesor de la Universitatea din Halle, Thunmann, încă în 1774, publică în Apusul Europei primele știri despre istoria și limba românilor din Macedonia (cf. p. 30 și 69).

este bogăția de informațiuni sleite din firea însăși a limbii, numeroasele materiale acumulate din observațiuni mereu repetate. Despre aceasta dă dovadă la tot pasul lucrarea nesistematică, dar fecundă, dar plină de originalitate a vornicului.

Iată una din multele observațiuni interesante, cea privitoare la forma diminutivală a numelor proprii (p. 120): „Unele nume atît se schimb, făcîndu-se mîngăitoare, încît nu să pot cunoaște din ce nume să trag, cum Iordache din Gheorghe, schimbîndu-se din Gheorghe Gheorgache, din Gheorgache Gheordache, din Gheordache Iordache — și Cănuță din Radu, prefăcîndu-se din Radu Răducanu, din Răducanu Răducănuță: Cănuță, încît la numele Cănuță nici o slovă au mai rămas din Radu, de unde să trage și alte multe asemenea, care sînt la voința omului să le schimbe după mîngăierea și răsfățarea ce va face numelui. Din numele Ioan am găsit nume mîngăitoare 15, adică: Ioan, Ionică, Ioniță, Niță, Ionașcu, Ianache, Iancu, Iene, Ienciu, Ienăchel, Ienăchiță, Ivan, Ivancea, Oancea, Oncea."

În genere nici un gramatic român n-a acordat diminutivelor o atențiune atît de minuțioasă ca Golescu. Cel mai complet repertoriu de sufixe diminutivale ce cunoaștem îl conțin „Observările", în care ocupă aproape 3 pagini în 4° (p. 121—123) și anume: 31 de sufixe bărbătești, 27 femeiești și 19 neutre.

Ne grăbim însă a observa că și aci enumerarea e cu totul empirică, așa că același sufix (primitiv sau analogic) se prezintă sub două-trei forme diferite. Dar chiar cu această restricțiune, lista lui Golescu coprinde cel mai bogat material privitor la această parte a domeniului nominal.

Activitatea filologică a lui Golescu nu s-a mărginit numai în alcătuirea Gramaticii; afară de pomenita colecțiune paremiologică, el proiectase, ca și Văcărescu, publicarea unui Dicționar. Despre aceasta vorbește Eliad în prefața Gramaticii sale, unde aprețiază tot de odată valoarea lucrărilor lui Golescu (p. III): „Ostenelile cele nepregetătoare a d-lui marelui vornic Gheorghe Golescu va mai desăvîrși și lumina limba și mai bine în Gramatica și Dicționarul său prin cercetare cu de-amănuntul, ce face părților cuvîntului." Și mai la vale (p. XXXIII): „D-lui gătește asemenea o Gramatică

și un Dicționar Românesc, prin a cărora dare în tipar va mai păși limba încă cîteva trepte către desăvîrșire."[1]

Neobosit cultivator al spiritului popular, Golescu se silește a prinde din viul grai însușirile caracteristice ale limbii și ale firii naționale. El se pricepe a prețui și una și alta după adevărata lor valoare într-o epocă, cînd totul părea a se conjura în contra geniului amîndurora. În anul aparițiunii „Observărilor", iperlatinismul, după un trai de peste o jumătate de veac, fu ridicat de cărturarii ardeleni la rangul de sistemă și terenul părea potrivit pentru o codificare definitivă. În Țara Românească el rămase pînă atunci neobservat, dacă n-a fost ignorat cu desăvîrșire. Cel puțin în cartea lui Golescu nu se vede nici o urmă a curentului ardelean. Nici în publicațiunile lui Eliad pînă la acea dată — în special în Gramatica sa — nu se simte vreo înrîurire apreciabilă a acelor tendințe excesive, cu toate că dînsul pare a fi cunoscut mai toate producțiunile școlii etimologice.

Treacă numai un deceniu și lucrurile vor lua un aspect cu totul diferit: iperlatinismul se va vedea instalat și în Țara Românească, unde va tinde a cîștiga cît mai mulți aderenți, iar Eliad se va afla tocmai în toiul preocupărilor sale de italianizare.

Din acel moment limba poporului va cădea din ce în ce mai mult prada subiectivismului și, chemat sau nechemat, fiecare va căuta să-i smulgă ceva din mîndrețea ei firească și s-o îmbrobodească în scutecele înguste ale pedantismului.

În acest sens cartea bătrînului Golescu formează un fel de baricadă, în care și-a găsit adăpost provizoriu limba încă neștirbită a poporului, pînă ce îi va fi îngăduit să iasă iarăș la lumină în producțiunile nepieritoare ale geniului naționali

[*Istoria filologiei române. Studii critice*. Cu o prefață de B.P Hasdea, București, 1892, p. 125—141; 1895², p. 104—116].

---

[1] Acest Dicționar, rămas manuscris, s-afla în 1874, după afirmațiunea lui Lambrior, în mîinile fiului său Alexandru Golescu, răposat în urmă. Unde se va fi aflînd astăzi?

MIOARA AVRAM

DESPRE GRAMATICA LUI IORDACHE GOLESCU

Nu se poate spune că gramatica lui Iordache Golescu[1] nu a avut parte, în cei 148 de ani de la apariția ei, de diverse prezentări, descrieri, analize și caracterizări, între care, în primul secol, cele datorate lui Lazăr Șăineanu[2] și Romulus Ionașcu[3] sînt cele mai importante nu numai în sine, ci și prin cadrul general al plasării lor (istoria filologiei, respectiv a gramaticilor românești)[4]. Eu însămi i-am consacrat o analiză destul de amănunțită în lucrarea colectivă *Istoria lingvisticii românești*[5], apărută acum 10 ani. Cu toate acestea gramatica boierului muntean este încă necunoscută multor filologi și chiar unora dintre ei care s-au ocupat de epoca în cauză, de gramaticile românești sau de personalitatea autorului. Nu e vorba atît de minimalizarea valorică reflectată în regimul care i se acordă în unele sinteze (mergînd de la

* Comunicare prezentată în sesiunea închinată lui Iordache Goiescu de Academia Republicii Socialiste România, la 24 iunie 1988.

[1] *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticești*, de d. vornicul Iordache Golescul, București, 1840, 253 p. in 4°

[2] *Istoria filologiei române. Studii critice*, București, 1892, p. 125–141, în capitolul *Doi gramatici munteni: Ienăchiță Văcărescu și Iordache Golescu*, care reproduce articolul cu același titlu publicat anterior în „Revista nouă" IV, 1891, nr. 2.

[3] *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticei limbei române de la 1757 pînă astăzi*, Iași, 1914, p. 142–156.

[4] Descrierile izolate (N.N. Răutu, *O însemnată gramatică românească din 1840*, în „Arhiva" XXIV, 1913, p. 279–287) sau incluse în prezentarea întregii opere a autorului (N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu*, Vălenii de Munte, 1910; idem, *Marele vornic Iordache Golescu*, București, 1935) au rămas, prin forța lucruilor, mai puțin cunoscute.

[5] Coordonată de Iorgu Iordan, București, 1978, p. 54–57; cf. și 48–49.

ignorare totală[6] sau simplă mențiune[7] la, cel mult, discutarea exclusivă a terminologiei[8]), cît de afirmații eronate decurgînd din necunoașterea conținutului ei.

Astfel, pentru a da numai cîteva exemple relativ recente, o analiză a activității lui Iordache Golescu ca lexicograf își bazează concluzia asupra caracterului nefinisat al manuscrisului *Condica limbii rumânești* pe două argumente, dintre care unul este „așezarea alfabetică a termenilor (de o parte cei începători cu «glasnice», adică cu vocale, de alta cei începători cu consoane)", calificată de cercetătorul modern „cam ciudată și, după toate probabilitățile, provizorie"[9]; originalitatea acestei ordini poate justifica însă numai primul calificativ, de altfel subiectiv, referitor la ciudățenie, nu și concluzia asupra provizoratului, din moment ce aceasta este ordinea alfabetică propusă și susținută de I. Golescu, ca mai rațională și mai eficientă din punct de vedere didactic, în gramatica sa (p. 72: „Pentru înlesnirea învățăturii socotesc că s-ar cuveni să să puie la rînd mai întîi slovele cele glasnice, fiind firește mai lesne dă învățătură, apoi cele neglasnice, fiind acelea mai grele la învățătură, și din cele neglasnice iarăș mai întîi cele neîndoite [= simple] și apoi cele îndoite [= compuse], fiind acelea mai lesne la glăsuire dăcît acestea, adică *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ă*, *î*/, *v (ve)*, *g (ghe)*, *j (je)*, *z (ze)*, *k (ka)*, *l (le)*, *m (me)*, *n (ne)*, *p (pe)*, *r (re)*, *s (se)*, *t (te)*, *th (θa)*, *f (fe)*, *h (ha)*, *č (ci)*, *ǧ (gi)*, *b (be)*, *d (de)*, *ț (ța)*, *ș (șa)*, *șt (șta)*, *x (xa)*, *ps (psa)*"), ordine respectată de autor în toate listele de exemple din gramatică. Pe de altă parte, o analiză a gramaticii publicate cu pseudonimul

[6] La Iorgu Iordan, *Scurt istoric al principalelor lucrări de gramatică românească*, în *Limba română contemporană*, ediția a doua, București, 1956, p. 749–783.

[7] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 88; idem, în tratatul academic *Istoria literaturii române*. II *De la Școala Ardeleană la Junimea*, București, 1968, p. 153; Florin Faifer, în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979.

[8] Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*. Vol. I *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a doua, București, 1971, p. 536 și 543–544.

[9] Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*. Vol. I *De la origini pînă la 1880*, București, 1966, p. 69.

V Mircesco în 1863[10] contestă paternitatea lui V Alecsandri și susține existența unui autor străin, mai precis a unui romanist, între altele, cu argumentul calificării drept neregulate a unor verbe ca *a chema* și *a zbura*, cu alternanțe fonetice în flexiune, fără a ști că I. Golescu, a cărui gramatică e semnată și a cărui origine etnică e în afară de discuție, prezentase la fel drept neregulate cuvintele cu alternanțe fonetice (nume la p. 135, verbe la p. 157), avînd liste mult mai ample cu asemenea cuvinte decît gramatica din 1863 (vezi tablele de declinări de la p. 16, 18 și cele de conjugări de la p. 60, unde figurează multe verbe existente și în listele reduse ale gramaticii din 1863: *certa, (în)cerca, lega, purta, ruga, zbura*)[11] Față de aceste două implicații negative de fond ale neglijării gramaticii lui I. Golescu, eroarea materială (bibliografică) a menționării, printre lucrările sale rămase în manuscris, a unui „tablou" intitulat *Icoană pre scurt arătătoare de pronumele ce priimesc la înduplecări atît graiurile pătimitoare, cît și celelalte*,[12] care de fapt este inclus și deci tipărit în gramatica sa (tabla 8 la p. 60), are, evident, mult mai mică importanță.

Toate aceste constatări demonstrează că gramatica lui I. Golescu își continuă și în istorie soarta nedreaptă pe care a avut-o de la apariție. Am explicat altă dată[13] faptul că ea a rămas mai puțin cunoscută decît alte gramatici din epocă, multe sub valoarea ei, prin împrejurarea că autorul a fost un om din afara școlii — în sensul că nu era profesor, deși a fost strîns legat de promovarea învățămîntului românesc și călăuzit de obiective didactice în alcătuirea gramaticii înseși — și că deci ea nu a fost popularizată prin utilizarea ca manual școlar. Aș adăuga acum, ca explicație, dezavantajul pe care și l-a creat I. Golescu însuși prin publicarea cu întîrziere a acestei gramatici, pe care o avea gata cu cel puțin 8, dacă nu 12 ani înainte (căci în gramatica lui Eliade Rădulescu din 1828 găsim nu numai mențiunile din dedica-

[10] Al. Niculescu, *„Grammaire de la langue roumaine" (1863) de Vasile Alecsandri ?*, în „România literară" XVI, 1983, nr. 1, p. 19.

[11] Am arătat aceasta în articolul *Despre gramatica lui Vasile Alecsandri*, în „Limba română" XXXII, 1983, nr. 3, p. 244.

[12] Vezi G. Călinescu, *Iordache Golescu*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor" IX, 1960, nr. 4, p. 740 și în *Istoria literaturii române. II De la Școala Ardeleană la Junimea*, p. 153.

[13] Vezi lucrarea citată în nota 5, p. 49.

ție[14] și din prefață[15] asupra existenței gramaticii lui I. Golescu — alături de informația neconfirmată ulterior asupra existenței la aceeași dată a unei gramatici cu litere latine a lui Iancu Văcărescu —, ci și o trimitere concretă în cuprins pentru prezentarea mai detaliată a flexiunii verbale[16] care indică folosirea ei reală de către Eliade). Apariția lucrării lui I. Golescu într-o epocă dominată de autoritatea gramaticală — și nu numai gramaticală — a lui Eliade, care-și consolidase influența gramaticii din 1828 prin versiunile reduse editate cu începere din 1835, ca și prin lucrările elevilor lui deveniți ei înșiși profesori și autori de manuale, nu i-a fost, desigur, favorabilă (în *Înainte-cuvîntare*, p. 6, Golescu mărturisește că a auzit „de la mulți" că „au alcătuit alții mai nainte gramatici și ce ne mai trebuie alta?", idee cu care se declară în total dezacord, susținînd, pe bună dreptate, necesitatea de principiu a mai multor descrieri paralele sau succesive pentru aprofundarea cunoașterii și fundamentarea normelor), iar moartea autorului la 8 ani după publicare nu a fost de natură să sprijine cariera cărții, urmașii dezinteresîndu-se de valorificarea moștenirii științifice a marelui cărturar.

O nouă lectură — și evaluare — a gramaticii lui I. Golescu este oricînd utilă, și nu numai în ocazii festive. Dintre numeroasele posibilități de prezentare a concluziilor noii lecturi pe care am efectuat-o am preferat selectarea unui singur aspect și anume discutarea gramaticii lui I. Golescu ca document de limbă vorbită, în dublul sens al acestei îmbinări terminologice: aspect oral al exprimării și nivel stilistic (= limbă curentă, familiară). Nu voi releva prin aceasta calități neremarcate încă în ansamblul operei lui I. Golescu, întrucît i se recunoaște în general meritul de a fi cunoscut și utilizat „limba vie, curentă" sau „stilul viu, apropiat de cel al conversației curente"[17], „limba vorbită"[18] sau „elemente de limbă vorbită"[19], „limba populară cu parti-

[14] *Gramatică românească* de Ion Heliade Rădulescu, ediție și studiu de Valeria Guțu Romalo, București, 1980, p. IV/10–11.

[15] *Ibidem*, p. XXXIII/68–69.

[16] P. 66/202–203.

[17] Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *lucr. cit.*, p. 536.

[18] Al. Piru, *Literatura română premodernă*, București, 1964, p. 242.

[19] Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *lucr. cit.*, p. 538.

cularități regionale muntenești“[20]; cercetările anterioare s-au referit, mai ales, la stilul scrierilor sale artistice și la materialul lexical și frazeologic înregistrat în dicționar și culegerea de folclor, într-o oarecare măsură și la limba în care e scrisă gramatica[21], mai puțin însă la obiectul ei și la materialul ilustrativ, altfel spus la limba pe care o descrie.

Interesul pentru aspectul oral al exprimării se reflectă în locul acordat foneticii, ortoepiei și dicțiunii, precum și în propunerile de ortografie fonetică. Este de menționat în acest sens, în primul rînd, descrierea pronunțării tuturor sunetelor, de o minuțiozitate nemaiîntîlnită în alte gramatici, oferind detalii referitoare la: poziția organelor articulatorii (deschiderea în diverse grade a gurii, a buzelor sau a dinților, respectiv lipirea sau/și apăsarea buzelor, intervenția limbii, a cerului gurii, a suflului pe nas și a celui din gîtlej); dulceața sau grosimea glasului; comparații plastice cu acte umane (comenzi specifice adresate animalelor — boi, cai, capre, cîini, păsări —, rîsul sau mînia), sunete emise de animale (ca lupul, șarpele) sau zgomote produse de instrumente rustice (ca praștia, roata de tors bumbacul); corespondentele din diverse limbi (greacă, latină, franceză, germană, italiană, slavă, turcă). Iată, de exemplu, descrierea vocalei *o*: „cu gura dășchisă eșind glasul rătund din buze, cum strigăm cînd poprim boii din gură; ca și *o* la greci, la latini, la italieni, la franțezi“ și a consoanei *n*: „cu buzele dășchise și ca cînd ar sufla oarecine pă nas, izbind cu vîrful limbii în cerul gurii, cum strigăm cînd zgornim cîinii din gură; ca și ν la greci și *n* la latini, la italieni, la franțezi și la nemți“ sau *r*: „cu gura dășchisă și limba să joace în gură cum cîntă roata la torsul bumbacului cînd să învîrtește, ca și ρ la greci și *r* la latini, la italieni, la franțezi și *r* la nemți“ Pentru o epocă a gramaticilor referitoare exclusiv la aspectul scris al limbii, aceste observații surprind nu numai prin ineditul

[20] *Ibidem*, p. 539.

[21] Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *lucr. cit.*, p. 536. Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, și Mariana Costinescu, *Normele limbii literare în gramaticile românești*, București, 1979, cercetează gramatica lui Iordache Golescu din punctul de vedere al normei promovate – explicit și implicit –, ajungînd la concluzia că autorul ei „rămîne în întregime credincios normei tradiționale muntenești“ (I. Gheție, p. 501), respectiv că ea „coincide..., în cea mai mare măsură, cu uzul său muntenesc de tip vestic“ (M. Costinescu, p. 59).

celor mai multe elemente (unele gramatici anterioare conțin doar corespondente străine sau sumare calificări articulatorice, niciodată referiri la acțiuni uzuale), ci și prin exactitatea lor. Adevărat precursor al indicațiilor ortoepice, I. Golescu acordă importanța cuvenită accentului — numit *lovire* —, descriindu-i poziția (p. 186, 191—192), relevîndu-i rolul fonologic (p. 192, 198) și notîndu-l consecvent în întreaga lucrare (expunere și exemple). De asemenea autorul dă indicații interesante și utile asupra lecturii impuse de unele semne de punctuație — numite de el nu întîmplător „semne dă citire“ — ca parantezele („Cîte vorbe sînt coprinse în semnul *prinmijloc* la citire trebuie să le citim cu glas mai ușor dăcît glasul cu care citim celelalte vorbe, ce sînt afară dintr-acest semn, spre dăosebirea ceilalte citiri, și mai grabnic, spre a nu uita înțelegerea celorlalte vorbe“ — p. 197) și ghilimelele („Cîte vorbe sînt după semnul arătării trebuie să le citim cu glas mai tăricel dăcît celelalte vorbe, ca niște vorbe zise dă oameni mari și care trebuie să ne dăștepte mai mult la auzirea lor“ — p. 197). El relevă funcția distinctivă a ortografiei — prin apostrof, scriere legată sau separată — față de ambiguitatea unor secvențe omofone ca *sau* și *s'au* (p. 199), *curînd* și *cu rînd* (p. 201) și susține ortografia fonetică în cazurile de preiotare a lui *e* (*iel*, *ied* p. 186) și de sonorizare a lui *s* (p. 191). Printre greșelile de exprimare (p. 201) notează nu numai greșeli de gramatică, ci și tipuri de greșeli referitoare la corelația dintre scriere și pronunțare (notarea greșită a accentului) și greșeli de lectură referitoare la pauze și intonație („Și la cetire putem greși, adică cînd nu vom sta citind unde trebuie să stăm sau cînd nu vom răsufla unde trebuie să răsuflăm sau cînd cele întrebătoare le citim ca niște neîntrebătoare“). Prețioasă este remarca lui I. Golescu cu privire la frecvența fenomenului de eliziune în limba noastră, în special la pronume, adverbe și conjuncții (p. 197, cu exemple ca *m-am dus*, *n-o mai striga*, *s-o mănînci*; cf. și p. 186); el consideră „idiotism sau însușirea limbii“ eliziunile, caracteristice limbii vorbite, din *las' să meargă*, *să-ntreb* sau *d-alde* (p. 235). Înregistrarea unor variante regionale de pronunțare (variantele moldovenești *chept*, *chicior* pentru *piept*, *picior* și *șepte* pentru *șapte* p. 6, 202; variantele ardelenești *forte*, *pote* pentru *foarte*, *poate* p. 202; variantele nelocalizate *dă/de*, *pă/pe*, *șî/și*, *dîn/din*,

prezentate invers față de normele limbii actuale sub raportul corectitudinii și cu o explicație naivă prin influența străină — p. 199) merge mînă în mînă cu observarea confuziei întîlnite, mai ales la străini, între vocalele *ă* și *î*, respectiv *ă* și *e*, cu care prilej I. Golescu demonstrează rolul fonologic al distincției prin perechile minimale *rău — rîu* și *lăcuiesc* „locuiesc" — *lecuiesc* (p. 199—200), ultima în opoziție cu variația liberă din *dăosebire/deosebire*.

Unele dintre faptele de fonetică menționate — eliziunile și indicațiile de lectură legate de punctuație — pot fi considerate parțial și fapte de sintaxă a aspectului oral al exprimării. În orice caz ține de sintaxa orală tratarea elipselor produse în dialog (de exemplu: „Asemenea și la răspunderi lăsăm graiuri pă dinafară, pentru scurtarea vorbei, cum cînd ne întreabă *Unde mergi?* răspundem *Acolo*, *La București*, dă unde lipsește poftorirea graiului *merg* cu care ne-a întrebat, adică să înțelege ca cînd am răspunde *Acolo merg*, *La București merg*" sau „Cînd întrebăm *Vei să mergi?* ne răspunde *Ba*, *Nu*, *Dară*, ca cînd ne-ar răspunde *Nu voiesc să merg*, *Ba, nu voiesc să merg*, *Dară, voiesc să merg*" — p. 238).

Elementele de limbă vorbită ca nivel stilistic, deci de limbă curentă, familiară, chiar populară și regională, abundă în exemplele date și discutate în gramatică.

Fenomenele gramaticale sînt mai puțin numeroase. Ca observație generală e de menționat firescul propozițiilor și frazelor ilustrative, printre care apar exemple populare ca *Dă-l dă păr* (p. 192) sau *Umblă ca o mireasă* (p. 109). Altă caracteristică generală este notarea formelor flexionare duble, considerate în variație liberă, ca *pieli* și *pielei* (tabla 2 la fața 16), vocativul singular *copile* și *copilule*, plural *copii* și *copiilor* (tabla 1, ibidem), *dăochez* și *dăochiu* (tabel p. 61), *ei rupe* și *ei rup* (p. 161). Pentru unele forme sau construcții gramatica lui I. Golescu ne oferă prețioase prime atestări. Uneori prioritatea sa se reduce la înregistrarea în gramatici a unei inovații, cum este conjunctivul perfect invariabil, atestat în altfel de texte ceva mai înainte[22]. Adesea ea este însă absolută, cel puțin pentru stadiul actual al cunoștin-

[22] Vezi C. Frâncu, *Conjunctivul perfect românesc. Privire diacronică*, în „Studii și cercetări lingvistice" XXI, 1970, nr. 2, p. 213.

țelor[23]. În această situație sînt, în primul rînd, numeroase forme flexionare ale unor substantive și adjective feminine (p. 135 și tabla 2 de la p. 16) cu alternanțe fonetice specifice graiului muntean, îndeosebi cu alternanța *a* — *ă* sub accent (*ariia — ăriile*[24], *baligă — băligi*[25], *catarama — cătărămii*[26], *cazania — căzăniile*[27], *falanga — fălăngii*[28], *gratiia — grățiii*[29], *grățiile*, *palașcă — pălășcii*[30], *pălășcile*, *plasa — plășii*[31], *ramura — rămurii*, *rămurile*[32], *sarică — sărici*[33]), dar și cu *a — e* (*diiată — diieții*, *diieține*; *zdravăna — zdrevenei*) sau/și cu alternanța consonantică *t — ț* (*butiia — buțiile*[34]; *copita — copiței*, *copițele*[35]; cf. și *diieții*, *grățiile* citate anterior). În aceeași situație sînt, ca implicații morfologice ale unor feno-

[23] Un exemplu relevat de alți cercetători (vezi Al. Niculescu și Al. Roceric, *Pronumele* **dînsul** *in limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice" VIII, 1957, nr. 3, p. 326—327) se referă la formele de genitiv-dativ *dînsului*, *dînsei* etc.

[24] Plural atestat în DA abia printr-o comunicare din Ialomița, în HEM; vezi și Al. Graur, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»" V, 1938, p. 157, 159.

[25] Formă atestată în DA din texte populare mai tîrzii („Șezătoarea" III).

[26] Pluralul de același tip este înregistrat în DA din literatura populară (N. Păsculescu) și de la S. Mehedinți, din secolul nostru; cf. Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, ediția a doua, București, 1948, p. 68 (care îl înregistrează din vorbirea actuală moldovenească) și *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1983, p. 174 (unde ilustrează o particularitate a subdialectului muntean).

[27] Formă înregistrată în DA de la T. Pamfile.

[28] Plural indicat în DA fără citate; cf. Iorgu Iordan, *Limba română actuală...*, p. 68.

[29] În DA este înregistrată (de la I. Gorjan) numai forma de plural de acest tip.

[30] Pluralul este înregistrat în DLR cu un citat din 1805.

[31] În DLR se înregistrează și se ilustrează numai forma de plural de acest tip; cf. Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968, p. 116, și Gr. Brâncuș, *Graiul din Muntenia (pe baza materialului din volumul* **Opincaru** *de Gr. M. Jipescu)*, în „Limba română" XXII, 1973, nr. 1, p. 40.

[32] În DLR atestări populare tîrzii numai pentru plural; cf. Gr. Brâncuș, *loc. cit.*

[33] Pluralul cu *ă* este atestat în DLR abia de la Delavrancea.

[34] În DA nu se indică anume decît pluralul de la *bute: buți*. Unica formă de plural a variantei *butie* care apare într-un citat este *butii*.

[35] Un plural în *-ți* este înregistrat fără nici o trimitere în DA; cf. Al. Graur, *Tendințele actuale...*, p. 114.

mene fonetice, numeralele *cinsprezece*[36], *cinzeci*[37], *șaisprezece*[38] și *șaizeci*[39], notate în variație liberă cu formele nereduse *cincisprezece*, *cincizeci*, *șasesprezece*, *șasezeci* (p. 20, 109); în opoziție cu acestea se înregistrează exclusiv numeralul *patrusprezece* (p. 20). De reținut și că gramatica discutată este printre primele care se ocupă mai pe larg de „numele numerale sau numărătoare“, dînd nu numai lista celor cardinale (p. 20—21), ci și reguli amănunțite ale construcției cu sau fără prepoziția *de* (p. 109—110). Un fapt de limbă vorbită în notarea căruia gramatica lui I. Golescu deține o prioritate remarcabilă îl reprezintă imperativul pozitiv de persoana a 2-a sg. + *lă-i*, înregistrat în două locuri în îmbinarea *ia-lă-i dă păr* (p. 174 și 212), a doua oară și cu topica *dă păr ia-lă-i* și cu echivalarea *dă păr ia-l); nu* interesează interpretarea greșită a îmbinării ca avînd două pronume în acuzativ — primul la singular și al doilea la plural —, cu atît mai mult cu cît nici azi nu există o interpretare sigură, general admisă[40], ci înregistrarea în sine a unui fapt specific limbii vorbite, ale cărui atestări anterioare se reduc la construcții cu interjecția *iată/iacătă* (vezi DA, s.v.). Alt element gramatical de limbă vorbită — muntenească — este cea mai veche notare[41] a folosirii superflue a lui *d-alde* (considerat articol) în construcții ca *„D-aldă nașul mi-a spus* în loc dă *Nașul mi-a spus*, unde să mai adaugă *d-aldă*“, ca idiotism (p. 235). Între gramatică și lexic se situează constatarea că gramatica lui I. Golescu este prima care consemnează afirmația prin *da* singur (p. 64) sau în combinație cu *zău* (p. 65); prezența lui *da* în gramatica sa merită să fie relevată cu atît mai mult cu cît s-a remarcat [42] absența lui

[36] Fără citate în DA.
[37] De asemenea fără citate în DA.
[38] În DLR cu prime atestări de la C. Negruzzi și V Alecsandri.
[39] În DLR cu prima atestare de la V Alecsandri.
[40] Vezi J. Byck, *Sur l'imperatif en roumain*, în „Bulletin linguistique“ III, 1935, p. 61—62 (și volumul *Studii și articole*, București, 1967, p. 138—139).
[41] În DA s.v. *alde* 2° prima atestare e de la Anton Pann (1852); urmează Ispirescu, Caragiale și o comunicare din Dolj reprodusă după HEM.
[42] Vezi Al. Niculescu, *Afirmarea prin* **da** *în limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice“ XII, 1961, nr. 4, p. 479.

din scrierile dramatice ale aceluiași autor, în opoziție cu prezența la unii contemporani munteni.

În ce privește lexicul utilizat ca material ilustrativ este frapantă ponderea elementelor populare, rustice și acuzat neelevate, între cuvintele (substantive, adjective și verbe) date „drept pildă“ ca tipuri flexionare: în tabelele de declinări figurează substantive ca *baligă*, *burduf*, *cioacă*, *cireadă*, *copită*, *neică*, *palașcă*, *paparună*, *pintenog*, *pîrsle*, *răvășel*, *zgîie* (cf. p. 143), iar în cele de conjugări verbe ca *a gușa*, *a păduchea*, *a rînchezi* și *a zbiera* (cf. p. 169); unele dintre acestea reprezintă prime atestări ale cuvîntului în sine *(paparună*[43], *zgîie*[44]*)* sau ale unei variante anume *(pîrsle*[45], *rînchezi*[46]*)*. S-a remarcat de mult[47] bogăția inventarului de sufixe diminutivale prezent în gramatica lui I. Golescu (p. 121—123); la fel de bogat și prețios ca datare în multe cazuri este inventarul de diminutive care ilustrează sufixele respective și dintre care citez doar cîteva pentru prioritatea atestării: *acșor*[48], *bastonaș*[49], *băbuică*[50], *băliguță*[51], *bărbățel*[52], *bărbățică*[53], *blîndicel*[54], *bubuliță*[55], *grămăjuie*[56], *răcorel*[57], *șeu-*

[43] În DLR cu cea mai veche atestare din *Condica...* manuscrisă a aceluiași Iordache Golescu.
[44] Substantiv masculin neînregistrat în dicționare generale (vezi Candrea, Scriban, DEX); cf. însă la D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967, *zgaie* „copil“
[45] Variantă rară și tîrziu atestată a lui *prîslea;* vezi în DLR trimiteri la dicționarele lui Polizu, Barcianu, Alexi.
[46] Variantă atestată în DLR abia din secolul al XX-lea (I. Pas și ALR).
[47] Vezi L. Șăineanu, *lucr. cit.*, p. 139.
[48] În DA fără nici o trimitere.
[49] Idem.
[50] Absent în DA; cf. *băbucă* și *băbuie.*
[51] Înregistrat în DA numai pe baza unor dicționare, posterioare gramaticii lui Iordache Golescu (LM, TDRG).
[52] În DA atestat la Creangă și în texte populare.
[53] Absent în DA; vezi însă D. Udrescu, *lucr. cit.*
[54] Absent în DA.
[55] În DA fără nici o trimitere.
[56] În DA atestat abia în secolul al XX-lea, la Sadoveanu, Gorun și în *Graiul nostru.*
[57] Atestat în DLR abia de la Caragiale.

liță[58], *tăiculiță*[59], *tătuliță*[60], *voinicică*[61] Numeroase sînt și formațiile onomatopeice, de asemenea cu priorități de atestare: *a chilălăi*[62] și *chilălăitură*[63] (p. 116), *a cîrcîrăți*[64] (p. 31 și 152), *a mormoi*[65] (p. 152), precum și locuțiunile, mai ales cele adverbiale: *d-aruncatele*[66], *d-a chiuitele*[67], *d-a-nsăritele*[68], *pă lovite* (p. 150), unele absente pînă azi din dicționare. Deosebit de interesantă și prețioasă este înregistrarea fenomenului de „adresare inversă"[69] cu substantivele *maică* și *taică* referitoare la copii în vorbirea afectivă („cînd zice părintele către fiiu mîngîindu-l *Vino, taică,-ncoaci* în loc să zică *Vino, fătul mieu, încoaci*, unde vedem că numele *fătul* să schimbă în *taică*, dobîndind fiiul nume dă părinte și părintele nume dă fiiu, asemene și cînd zice muma cătră fată *Vino, maică,-ncoaci*, în loc dă *Vino, fata mea, încoaci*, dobîndind fata nume dă mumă și muma nume dă fată" (p. 235); menționez că în DLR sensul „fiu" al lui *taică*[70] este înregistrat abia de la I. Bassarabescu și I. Slavici.

După cum rezultă în parte din cele arătate, nu numai dicționarul lui I. Golescu oferă prime atestări de cuvinte — fapt relevat cu referire exclusivă la neologisme[71] —, ci asemenea prime atestări de cuvinte și sensuri pot fi găsite și în gramatica sa, atît pentru elemente populare, cît și pentru

[58] În DLR cu atestări exclusiv din literatura populară.

[59] În DLR cu atestări din literatura populară și de la I. Negruzzi.

[60] Absent în DLR.

[61] Absent în DEX; la Scriban s.f. (nume de plantă).

[62] Variantă a lui *chelălăi*, înregistrată în DA de la I. Gorjan.

[63] Variantă a lui *chelălăitură (schilălăitură)* absentă în DA.

[64] În DA cea mai veche atestare este tot de la Iordache Golescu, prin Zanne.

[65] Variantă rară și cu atestări tîrzii în DLR (cu excepția celei din manuscrisele lui I. Budai-Deleanu, publicate ulterior) a lui *mormăi*.

[66] În DA s.v. *aruncat* fără nici o trimitere.

[67] Neînregistrat în DA.

[68] Idem.

[69] Pentru care vezi Lorenzo Renzi, **Mamă, tată, nene,** *ecc.: il sistema delle allocuzioni inverse in rumeno*, în „Cultura neolatina" XXVIII, 1968, nr. 1, p. 89—99; Arthur Beyrer, *„Adresare inversă" în românește?*, în „Limba română" XXVIII, 1979, nr. 1, p. 91—94.

[70] Pentru *maică* „fiică" există în DLR o singură atestare anterioară, cu doi ani, gramaticii lui Iordache Golescu (I. Gorjan, 1838), după care urmează Camil Petrescu.

[71] Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *lucr. cit.*, p. 536; Al. Piru, *lucr. cit.*, p. 242.

unele neologice. Căci, alături de elementele populare de care m-am ocupat pînă acum, lexicul ilustrativ pentru tipuri de flexiune sau derivare din gramatica lui I. Golescu cuprinde și neologisme, de exemplu *comedian*, *gheneralita*[72], *ochean* (instrument), *salată*[73] (p. 143), respectiv *exportasie*, *importarisi*[74], *transport* (p. 179).

Acordînd preferință limbii populare, I. Golescu nu era deci un conservator exclusivist. Materialul lingvistic înregistrat în gramatica sa cuprinde și neologisme, și slavonisme (numite „părticele sîrbești" — p. 65 —)[75] arhaice specifice limbajului administrativ („ce să întrebuințează la vistierie", cum spune autorul — p. 65, cf. și 177, 181), reușind să dea o imagine echilibrată și exactă a limbii vorbite din perioada de tranziție spre epoca modernă[76]. Din amestecul de registre stilistice și surse etimologice specifice epocii, surprinzătoare și definitorie pentru selecția operată de gramatica lui I. Golescu este ponderea elementelor de limbă vorbită, pe care numai un autor mare boier cu o vastă cultură și-a permis să le folosească fără a risca acuzația de concesie demagogică, ignoranță sau vulgaritate.

[Text inedit]

[72] Variantă neînregistrată în DA; *generalitate* însuși este atestat după acest dicționar abia la T. Maiorescu. La Iordache Golescu este interesant amestecul celor două variante în declinarea articulată: nominativ singular *gheneralitaoa*, genitiv-dativ *gheneralității*, plural *gheneralitățile* (vezi tabla 2 de la p. 16); pentru paradigma lui *gheneralita* vezi acum Ion Ștefan, *Încadrarea morfologică a unei categorii de neologisme în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Limba română" XXXVI, 1987, nr. 3, p. 193—198 (în special p. 196), și *Formule de adaptare a unei categorii de neologisme*, în aceeași revistă, XXXVII, 1988, nr. 1, p. 29—38 (mai ales 30 și 32).

[73] La acest substantiv e prețioasă atestarea genitiv-dativului singular articulat *sălății* (pentru pluralul *sălături* vezi și alte atestări în DLR).

[74] Variantă neînregistrată în DA; *importa* însuși nu are nici o trimitere.

[75] Clasificate la prepoziții și la adverbe, ceea ce se potrivește pentru *bez*, *ot*, *prez*, *za*, respectiv *o[t] tam*, nu însă și pentru *biv*, *brat*, *sin*, *sud*, *vel*, *vnuc*, *zet*.

[76] Pentru o descriere spirituală și exactă a acestei epoci vezi Ștefan Cazimir, *Alfabetul de tranziție*, București, 1986, în care foaia de titlu a gramaticii lui Iordache Golescu este analizată (p. 116) ca „un record" al amestecului de alfabete: chirilic vechi, chirilic modern, de tranziție și latin.

VI. LEXICOGRAFIA

COMAN LUPU

LEXICUL ROMANIC ÎN CONDICA LIMBII RUMÂNEŞTI *A LUI IORDACHE GOLESCU*

0. Frate cu Dinicu Golescu, dar, din păcate, mai puţin cunoscut decît acesta, Iordache Golescu rămîne încă un mare nedreptăţit, deşi astăzi, mai mult ca oricînd, există multiple posibilităţi de cunoaştere şi de utilizare a unei impresionante moşteniri culturale. Încercările de a-i restitui lui I. Golescu locul ce i se cuvine în ierarhia valorilor culturii româneşti se lovesc întotdeauna de un impediment pe care îl ridică însăşi opera sa, nepublicată decît fragmentar.

Cărturar ce aparţine, din punct de vedere social, marii boierimi, Iordache Golescu se plasează prin activitatea sa la răscrucea a două lumi, aportul lui la apariţia şi consolidarea unei noi orînduiri avînd un rol aparte. Cunoscător al mai multor limbi de cultură (greaca, latina, franceza, italiana), el capătă astfel o largă perspectivă asupra unei lumi în plină schimbare. Odată depăşită atitudinea de supunere sau alianţă cu stăpînirile străine în care marii boieri se complăceau de veacuri, trebuia recuperat şi handicapul faţă de Occident. Deschiderea spre Europa însemna nu numai şansa de a evada dintr-un spaţiu devenit prea rigid, ci şi satisfacţia unei contribuţii efective la propăşirea neamului. Protestul împotriva rămînerii în urmă şi a închiderii într-o geografie sufocată de interesele politice ale altor naţii ia, prin Iordache Golescu, o subtilă formă de manifestare.

0.1. În orientarea sa culturală spre Europa, s-a preocupat să dea — în primul rînd învăţămîntului — o structură stabilă şi diversificată, încurajînd în acelaşi timp accesul în şcolile din Bucureşti al unor profesori din Ardeal. Prin aceasta, se înfăptuia atît înlocuirea — de mult dorită — a profesorilor greci cu dascăli români, cît şi o mai strînsă apropiere

de Transilvania, regiune care luase faţă de Principate — prin Şcoala Ardeleană — un avans apreciabil în procesul de integrare în comunitatea etnico-spirituală a Romaniei apusene, de care istoria i-a separat pe români secole de-a rîndul. În acest sens trebuie înţeles şi sprijinul pe care îl acorda lui Gheorghe Lazăr, şi convingerea cu care I. Golescu susţinea trimiterea „a patru ucenici români la şcoalele din Pisa", în Italia, „ţara de care se legau originile neamului nostru" (N. Bănescu, în *Omagiu lui I. Bianu*, Bucureşti, 1927, p. 43—44).

Ca „efor al şcoalelor", I. Golescu s-a interesat nu numai de deschiderea unui număr considerabil de şcoli, de organizarea la diferite nivele a învăţămîntului, ci şi de dotarea acestuia cu manuale, ocupîndu-se de elaborarea unor instrumente de maximă necesitate, cum ar fi gramaticile sau dicţionarele.

1. Cea mai importantă operă a lui I. Golescu este, fără îndoială, *Condica limbii rumâneşti*, un dicţionar explicativ, enciclopedic şi etimologic, rămas pînă astăzi în manuscris. Redactată din dorinţa firească de a întocmi „un dicsioner... cu cuvinte dă toate ştiinţele, pentru care dă trebuinţă iaste a alerga şi la alte limbi străine" (din *Cuvîntul înainte), Condica* lui Golescu dobîndeşte, prin calităţile sale, semnificaţiile unei valoroase şi originale realizări. Această contribuţie se înscrie de fapt în linia unor preocupări mai largi ale epocii, de cultivare şi de fixare a normelor limbii române literare.

Repartizat în 7 volume in-folio şi acoperind un spaţiu de aproximativ 5 000 de pagini, materialul lexical cuprins de I. Golescu în *Condica* sa rezervă surpriza de a descoperi o abundenţă şi varietate de fapte nebănuite pentru posibilităţile limbii române din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cercetarea noastră porneşte de la convingerea că examinarea atentă a dicţionarului-manuscris poate oferi, printre altele, noi surse de evaluare a structurii etimologice a lexicului neologic al limbii române din această perioadă. De altfel, încă din 1910, N. Bănescu îşi avertiza cititorii, în micromonografia închinată lui I. Golescu, că acest preţios tezaur lexical „ar putea fi cercetat cu mult folos de cine se ocupă cu lucrări de filologie, iar alcătuitorii noului dicţionar al limbii româneşti ar găsi, suntem siguri, în vasta

lucrare cu totul uitată a Vornicului Golescu, o bogăție de material ce ar răsplăti toate ostenelile“

1.1. *Condica limbii rumâneşti*, considerată de M. Seche „cel dintîi dicționar explicativ complet al limbii române“, cuprinde „cuvinte ale limbii comune, cuvinte arhaice, regionale și neologice“ În cele ce urmează, ne propunem să examinăm doar cîteva aspecte relevate prin considerarea unei anumite categorii din elementele lexicale care au intrat în componența *Condicii:* termenii de origine latino-romanică, al căror etimon este indicat chiar de autor.

Prezența masivă a termenilor de proveniență italiană, franceză și latină (dar într-o măsură mai mică pentru aceasta din urmă) se datorește cunoașterii de către Iordache Golescu a limbilor respective (se știe că tatăl său a căutat să-i asigure o educație corespunzătoare, încredințîndu-l celor mai buni profesori de limbi străine ai epocii). Trebuie să amintim însă aici și faptul că Occidentul romanic se afla, încă de la începutul secolului al XIX-lea, în plină expansiune lingvistică în țările române.

2. O primă caracteristică, pe care o reținem din parcurgerea corpusului de cuvinte neolatine menționate în dicționarul lui Iordache Golescu, se referă la semnificația acestor unități lexicale. Termenii de origine romanică atestați în *Condica* lui Golescu aparțin, din punct de vedere semantic, unor sfere variate: artă, tehnică, știință, armată, administrație; unii definesc diferite noțiuni abstracte, alții indică ocupații, atitudini și trăsături umane. În marea lor majoritate, termenii înregistrați de Golescu desemnează însă elemente din domeniul culturii materiale și spirituale. Reproducem mai jos, selectiv, cuvinte din toate sferele deja menționate: *a abdica* < fr. *abdiquer* (I — 126 r), *abonament* < fr. *abonnement* (I — 126 r), *abstracție* < fr. *abstraction* (I — 126 r), *absurd* < fr. *absurde* (I — 126 r), *abuz* < it. *abuso* (I — 126 r), *a administra* < fr. *administrer* (I — 131v), *agraf* < fr. *agrafe* (I — 33r), *alegație* < it. *allegazione* „adică adeverință spre mărturie...“ (I — 43v), / am menționat definiția dată de I. Golescu în *Condică* numai cînd am considerat că este necesar /, *alemandă* < fr. *allemande* „un joc, un danț nemțesc...“ (I — 43v), *ambră* < it. *ambra* (I — 63r), *arbaletă* < fr. *arbalète* (I — 101r), *arhitravă* < it. *architrave* (I — 101r), *ariie* < it. *aria* (I — 86r), *asortiment* < it. *assortimento* (I — 105r), *atelaj* < fr. *attelage* (I — 111v), *aureolă* < it. *aureola* (I — 27v), *a autoriza* < it. *autorizzare* (I — 27v), *aval* < fr. *aval* (I — 28v), *avariie* < fr. *avarie* (I — 28v), *azur* < it. *azzuro* (I — 35v), *calcul* < fr. *calcul* (III — 21r), *caloric* < fr. *calorique* (III — 21r), *canibal* < it. *cannibale* (III — 26r), *canonier* < it. *canoniere* „adică tunar“ (III — 26r), *canton* < fr. *canton* (III — 26r), *caricatură* < it. *caricatura* (III — 47r), *carieră* < it. *carriera* (III — 47r), *carmaniolă* < fr. *carmagnole* „cîntec și joc țărănesc, dă slobozeniie“ (III — 47r), *carnivor* < fr. *carnivore* (III — 47v), *cartuș* < fr. *cartouche* (III — 50r), *coafiură* < fr. *coiffure* (III — 100r), *coexistență* < fr. *coexistence* (III — 100r), *coincidență* < it. *coincidenza* (III — 100r), *a consola* < it. *consolare* (III — 123v), *a conspira* < it. *conspirare* (III — 123v), *constant* < fr. *constant* (III — 123v), *constelațiie* < fr. *constellation* (III — 123v), *a constitui* < it. *constituire* (III — 123v), *ecstravagant* < fr. *extravagant* (I — 142 v), *elegant* < it. *elegante* (I — 143r), *emigrant* < fr. *émigrant* (I — 144r), *eminență* < it. *eminenza* (I — 143v), *estraordinar* < it. *estraordinario* (I — 155r), *eșec* < fr. *échec* (I — 154r), *galop* < it. *galoppo* (II — 118r), *galvanism* < fr. *galvanism* (!) (II — 118r), *gamă* < fr. *gamme* (II — 118v), *garnizon* < fr *garnison* (II — 118 v), *grilă* < fr. *grille* (II — 191v), *grimas* < fr. *grimace* (II — 121v), *gută* < fr. *goutte* (II — 150v), *ilusiie* < it. *illusione* (I — 180r), *mină* < it. *mina* (IV — 62r), *obstinațiie* < fr. *obstination* (I — 296r), *orient* < it. *oriente* (I — 242r), *ornament* < it. *ornamento* (I — 246r), *reviziie* < it. *revisione* (II — 35r), *vanilie* < it. *vaniglia* (II — 11r), *vapor* < it. *vapore* (II — 11r), *a variia* < it. *variare* (II — 11v), *a vegeta* < it. *vegetare* (II — 11r), *venal* < it. *venale* (II — 20v), *vers* < it. *verso* (II — 24r), *vertebră* < it. *vertebra* (II — 24r), *vestibul* < fr. *vestibule* (II — 29v), *veterinar* < fr. *veterinaire* (!) (II — 29v), *vibrațiie* < it. *vibrazione* (II — 59v), *vicariu* < it. *vicario*, (II — 46r), *vicisitudă* < fr. *vicissitude* (II — 59v), *virulență* < it. *virulenza* (II — 55r), *vivipar* < it. *viviparo* (II — 44r), *vocabular* < fr. *vocabulaire* (II — 63v), *vocațiie* < it. *vocazione* (II — 63v), *volatil* < it. *volatile* (II — 63v) etc.

3. Pe lingă aceste categorii de termeni, menționăm de asemenea prezența unor nume proprii, aparținînd unor diferite domenii ale istoriei, culturii și civilizației, pe care le „lucrează“ asemenea substantivelor comune; de exemplu, din mitologie, *Silvanus* devine în *Condică:*

Silvan, *-i*. „Din cuvîntul it. *silvano*. Dumnezeul — zeul pădurilor — crîngurilor — după romani" (VI — 35v).

Sau:

eneidă, *-e*; „din cuv. fr. *énéide* — o poemă a lui Virgilie" (I — 144v).

4. Uneori, pe lîngă definiția care însoțește aproape fiecare cuvînt-titlu din *Condică*, autorul indică și domeniul în care este folosit termenul respectiv:

— *adiție* ⟨ it. *addizione* „adică adăogire — adunare la aritmetică" (I — 126v);

— *coeficient* ⟨ it. *co-efficiente* „adică un număr ce arată că celălalt număr... trebuie să să înmulțească cu iel; cuv. dă algebră" (III — 100r);

— *eccentric* ⟨ it. *eccentrico* „cercuri escentrice, adică cele ce au deosebite centruri; cuv. dă matematică" (I — 155v).

De remarcat că în glosarea ultimului cuvînt-titlu este folosit *escentric*, variantă pentru *excentric* ⟨ fr. *exentrique*, care de altfel s-a și impus în limba română. În ceea ce privește forma *es-* a prefixului *ex-*, notăm că este vorba de un fenomen foarte răspîndit chiar și azi, explicabil prin faptul că „pronunțarea a trei consoane una după alta prezintă dificultăți" (Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, București, 1947², p. 40). Atestarea lui *escentric* la Golescu, pentru explicarea formei italienești a aceluiași cuvînt, pare firească dacă ținem seamă de prezența în limba română a unui mare număr de împrumuturi lexicale care au în structura lor prefixul *ex-* I. Rizescu (*Sufixe noi neproductive și puțin productive*, în vol. *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, III, București, 1962, p. 5 ș.u.), de exemplu, semnalează existența unor asemenea unități lexicale în vocabularul românesc încă de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea.

— *solo* ⟨ it. *solo* „ce însemnează singur; cuv. dă muzică ce însemnează o cîntare ce să cîntă dă unul singur" (VI — 51r);

— *solstiție* ⟨ it. *solstizio*, „cuv. dă astronomie ce însemnează întoarcerea soarelui spre vară sau spre iarnă..." (VI — 51r).

5. Pentru explicarea unităților lexicale înregistrate, Iordache Golescu recurge foarte rar la glosarea prin sinonime,

preferind acestora definirea termenului respectiv prin perifraze. În general, elementele întrebuințate în definiții sînt alese, și în cazul neologismelor, ca și în cel al altor categorii de termeni, dintre cuvintele cele mai cunoscute, evitîndu-se astfel împrumuturile recente:

— *purist*, *-ști*, *-stă*, *-e*. „Din cuv. fr. *puriste* — adică cel ce să silește să grăiască curat o limbă, însă piste măsură" (V — 152r);

— *renegat*, *-ți*, *-tă*, *-e*. „Din cuv. fr. *renégat*, adică cel ce-ș tăgădoiește legea creștinească — pă Hristos" (V — 298);

— *solubil*, *-i*. „Din cuv. it. *solubile* — adică topetic, ce să poate topi" (VI — 51r);

— *transit*, *-uri*. „Din cuv. fr. *transit*, adică voie dă a trece marfa dintr-o țară într-alta fără vreo cercetare" (VI — 296 v).

6. Alături de elemente lexicale a căror prezență devenise relativ tradițională în limba română, semnalăm de asemenea existența în *Condică* a unui mare număr de împrumuturi neolatine (sau variante fonetice ale acestora), care pot fi considerate, pînă la noi cercetări în această privință, ca prime atestări în lexicul românesc.

Deoarece „datarea cuvintelor, a formelor reprezintă pentru limba noastră o cerință acută în stadiul actual al cercetărilor, cînd nu avem încă un dicționar *datat* al limbii române" (F Dimitrescu, *Contribuții la istoria limbii române vechi*, 1973, p. 7), subliniem în mod deosebit bogăția de fapte lingvistice înregistrate pentru prima oară în *Condica limbii rumânești* și semnificația acestora pentru istoria limbii române.

Precizăm că în încercarea noastră — bazată pe datele oferite de *Condica* lui Golescu, omisă în întreprinderile anterioare de datare — de a indica momentul introducerii în limba română a unor anumite cuvinte sau variante fonetice, am folosit ca loc de referință lucrarea lui N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, 1962, și că, negăsind nici o indicație sigură privitoare la data la care a fost terminat dicționarul, am ales ca termen de raportare anul 1832. Considerăm că nu este lipsit de interes să amintim cîteva din încercările de datare a *Condicii*. Menționată încă de Eliade Rădulescu în prefața la *Gramatica românească*

(Sibiu, 1828), *Condica* lui Golescu ar fi fost însă „gata" după opinia lui N. Bănescu „la 1832, rămînind numai să [o] traducă în limba greacă... În domnia lui Alexandru-Vodă Ghica lucrarea era pe deplin sfîrșită și autorul se gîndește la tipărirea ei." Anul 1832 este indicat și de Mircea Seche. Deoarece Golescu își dedică opera domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica Voievod (1834—1843), se apreciază că dicționarul a fost copiat „pentru tipar în 1834—1843" (Rosetti, Cazacu, Onu), deși consultarea *Condicii* nu ne-a lăsat impresia că autorul ar fi transcris-o.

Unul din „obiectivele principale urmărite prin stabilirea atestărilor" fiind „fixarea datei cînd un cuvînt este atestat în texte, cu rezerva că această dată nu consemnează începutul vieții unui cuvînt în limbă decît rareori, în cazul scriitorilor sau al oamenilor de știință" (F. Dimitrescu), ne-am condus și noi după același principiu.

În speranța că faptele relevate cu acest prilej vor constitui un argument convingător pentru valoarea materialului lexical al dicționarului lui I. Golescu și deci pentru necesitatea editării lui, am selectat, din termenii și variantele fonetice de origine neolatină, atestați în *Condică*, cîteva exemple din domeniul tehnico-științific, precizînd în paranteză anul primei atestări indicate în lucrarea lui N.A. Ursu:

— *amplificaţiie* ‹ it. *amplificazione*, I — 63v; (Ursu semnalează numai forma *amplificațiune*, la 1857);

— *calcar* ‹ fr. *calcaire*, III — 21r (Ursu, 1859);

— *calcinaţiie* ‹ it. *calcinazione*, III — 21r (Ursu, 1850);

— *eccentricitate (eccentric* ‹ it. *eccentrico)*, I — 155v (Ursu indică doar *excentricitate*, la 1851);

— *eccepţiie* ‹ fr. *exception*, I — 155 v (Ursu, 1850);

— *ecces* ‹ fr. *excès*, I — 141r (Ursu, 1852);

— *espiraţiie* ‹ it. *espirazione*, I — 155v (Ursu, 1856);

— *etamin* < fr. *etamine*(!), I — 154r (Ursu, 1859).

6.1. Uneori, consemnările lui Golescu reprezintă prime atestări în Țara Românească ale unor termeni pătrunși mai înainte în limba română, întîlniți însă în texte din alte provincii istorice ale țării. *Transparent* ‹ fr. *transparent*, de

exemplu, este atestat — după N.A. Ursu — pentru prima oară în Moldova, la 1839, iar în Muntenia de-abia la 1852.

6.2. Tot în *Condica* lui Golescu am întîlnit termeni pe care N.A. Ursu nu-i menționează deloc, cum ar fi: *ambulanță* ‹ fr. *ambulance*, I — 63r; *ren* ‹ fr. *renne*, V — 298v; *rodiomă*, *-e*. „Din cuv. fr. *rhodium*, un metal foarte tare și anevoie dă topit, ce s-a găsit amestecat cu platina", V — 323v; *vigonă* ‹ it. *vigogna* „un soi dă capră...", II — 44r; *a vitrifica* ‹ it. *vetrificare*, II — 59 r; *zinc* < fr. *zinc*, II — 240v; etc.

7. Golescu notează în dicționarul său și o serie de cuvinte a căror circulație în limba română — fie și sporadic — este greu de verificat și de confirmat. Dintre aceste unități lexicale, reținem termenii: *aubadă* și *obadă* (‹ fr. *aubade)*, „adică conțert, cîntare ce să dă în revărsatul zorilor la ușa sau la ferestrele cuiva", I — 27v; *crat* (‹ *carat* ‹ it. *carato)*, III — 43v; *cambiu* (‹ it. *cambio)*, *cambial*, III — 24 v; *escrimă* (‹ fr. *escrime)*, I — 155 r; *orzată* (‹ it. *orzata)*, „adică o băutură răcoritoare dă migdale...", I — 242v; *farfală* (‹ it. *farfalla)*, VII — 4v; *tramontană* (< it. *tramontana)*, VI — 296r.

8. Preocuparea lui I. Golescu de a indica etimonul unui cuvînt conferă dicționarului său un caracter aparte, de un real interes științific, datele etimologice fiind necesare pentru a justifica atît structura fonetică a unui termen, cît și semnificația lui.

Autorul *Condicii* valorifică reperele etimologice de ordin semantic raportînd, după cum se poate constata mai jos, elementele cu o circulație probabil restrînsă în acea epocă, la sinonime mai cunoscute: *camizolă* ‹ fr. *camisole*; vez. „pieptar" (III — 23r); *camizolă*, „adică pieptar, ilec, anteriu scurt fără mînecí" (III — 24r); *vizieră* ‹ it. *visiera*. Vezi „cozoroc" (II — 44v); *tribună*, *-e*. „Din cuv. fr. *tribune*. V. *amvon*" (VI — 311v); *farfală* ‹ it. *farfalla*, vezi „falenă" (VII — 4v).

Cele mai multe dintre trimiterile pe care le descoperim în dicționar subliniază însă existența unor variații la nivel fonetic, pentru același cuvînt. I. Golescu rezolvă această situație, cînd este posibil, indicînd pentru fiecare variantă un etimon: *ecspirațiie* ‹ fr. *expiration*; „...și *espirațiie*, adică răsuflare..." (I — 142r); *espirațiie* ‹ it. *espirazione* (I — 155v).

8.1. Iordache Golescu a intuit cu o deosebită perspicacitate posibilitatea unor căi duble de pătrundere a neologismelor în limba română și a anticipat, practic, teoria originii multiple susținută de Al. Graur *(Etimologii românești*, București, 1963, p. 11—18). Deși în acea perioadă era mult mai ușor de depistat sursa care a furnizat limbii române un anumit termen, I. Golescu, prudent, indică două etimoane ori de cîte ori se află într-un „embarras du choix": *august*... „Din cuv. fr. *auguste* sau din cel latin *augustus*", I — 24v; *adiacent* ‹ it. *adiacente* sau ...fr. *adiacent*, I — 126r; *allantoidă* este considerat ca element grecesc sau italienesc (‹ *allantoide;* I — 43v).

8.2. În ceea ce privește structura etimologică a lexicului de proveniență latino-romanică, înregistrat în *Condica* lui Golescu, remarcăm numărul relativ mare de unități lexicale italienești. Impresia de abundență a cuvintelor de origine italiană față de cele de origine franceză nu se bazează doar pe comparația cu situația din limba română contemporană, unde raportul este favorabil elementelor de proveniență franceză. Lipsit de o cultură lingvistică riguroasă, așa cum reiese din datele oferite de *Condică*, în special în domeniul istoriei limbii române, I. Golescu este continuu înclinat să pună pe seama limbii italiene nu numai termeni care s-ar putea explica, uneori, în egală măsură și din franceză, dar și elemente moștenite din latină (care sînt notate de cele mai multe ori fără a li se preciza etimonul). Pentru a ilustra cele afirmate mai sus, ne-am oprit la cîteva exemple semnificative: *a veni*, „din cuv. ital. *venire*", II — 21r; *a vinde*, „din cuv. ital. *vendere*", II — 50v; *minte*, „din cuv. ital. *mente*", IV — 30r; *vargă* ital. *verga*, II — 12v.

Asemenea etimologii sînt propuse, probabil, pornindu-se de la sensul acestor cuvinte și de la forma lor asemănătoare, fără a se sesiza însă raportul corect dintre astfel de unități, care au un etimon comun, latinesc.

În ceea ce privește numărul elementelor latine, înregistrate în dicționar cu statut de neologisme, acesta este extrem de redus; din categoria elementelor latinești culte, cităm: *elector* ‹ lat. *elector*, I — 140v; *orator* ‹ lat. *orator*, I — 238v; „*verso*... cuv. lat.; vezi *recto*", II — 24r; „*veto*... cuv. lat.", II — 29v.

8.3. Dintre sugestiile etimologice pe care le conține *Condica*, reținem de asemenea prezența unor cuvinte pe care I. Golescu le socotește de proveniență greacă. Considerăm că precizările lui Golescu privind originea unor termeni nu trebuie să fie ignorate de specialiștii în etimologie, autorul *Condicii* fiind cel mai îndreptățit să știe, în condițiile care caracterizau limba română din prima jumătate a veacului trecut, locul de proveniență a elementelor pe care le folosea. Informațiile din *Condică* trebuie utilizate însă cu maximă prudență, deoarece Golescu era un mare cărturar, dar nu un autentic lingvist, după cum nu a fost nici un adevărat scriitor. Pentru termeni ca: *orchestră* (I — 242v), *escrocheriie* (I — 155r), *cardiografie* (III — 50r), *cantaridă* (III — 26v), socotiți de Golescu ca fiind împrumuturi din greacă, *Dicționarul de neologisme* indică numai etimoane latino-romanice. Descoperirea unor date etimologice de această natură contribuie la îmbogățirea seriei de argumente care susțin ideea originii multiple a unor termeni.

8.4. Semnalăm de asemenea existența, printre împrumuturile neologice atestate în *Condică*, a unor elemente al căror etimon nu este indicat de autor, dar a căror origine romanică este indiscutabilă, cum ar fi cazul cuvîntului *statistică* („adică știința dă a cunoaște — dă a descri toate ale unui stat — ale unei țări") sau *terminologie*, *terminal* etc.

9. Pe lîngă faptele deja menționate, dicționarul lui Golescu cuprinde și atestări interesante pentru cei care studiază adaptarea neologismelor la structura fonetică și morfologică a limbii române. Notate cu o deosebită fidelitate, variațiile de natură fonetică sau dubletele morfologice dovedesc existența unui sistem „in fieri" de încadrare a elementelor neologice în limba noastră. Prin semnalarea și a acestor fapte, cu toate că rezultatele noastre se bazează pe o descriere parțială a *Condicii*, am urmărit să precizăm că observațiile consemnate în aceeași direcție de Gh. Adamescu *(Adaptarea neologismelor la mediu*, București, 1938), de Gh. Ivănescu și L. Leonte *(Fonetica și morfologia neologismelor române de origine latină și romanică*, în „Studii și cercetări științifice", Iași, VII, 1956, fasc. 2) se verifică încă o dată. Este posibil ca variațiile, mai numeroase la nivel morfologic, să fie creații analogice ale lui I. Golescu, realizate însă în spiritul limbii:

public, -ci/-uri; oraj, -uri/-e. Dublete morfologice se întîlnesc în general la neologismele terminate în consoană.

10. Multe dintre faptele cuprinse în dicționar — cum ar fi numărul mare de cuvinte neolatine, forma acestora — ar căpăta o justificare și o semnificație aparte dacă s-ar cunoaște modelele folosite de Golescu pentru structurarea materialului, pentru adaptarea împrumuturilor incluse în *Condică*. Existența unor surse consultate în vederea elaborării *Condicii*, cel puțin în ceea ce privește neologismele, este neîndoielnică; în textul gramaticii sau al pieselor sale de teatru împrumuturile lexicale de origine romanică apar extrem de rar. În examinarea manuscrisului-dicționar, trebuie să ținem seama în primul rînd de faptul că, fără să beneficieze de un contact direct cu Occidentul romanic, nereușind să treacă de limitele Transilvaniei sudice, Iordache Golescu realizează însă, prin această *Condică*, o operă bogată în date, a căror însemnătate pentru istoria limbii române literare nu a fost încă evaluată.

Neologismele din dicționarul lui Golescu pot fi folosite pentru cercetări a căror contribuție ar confirma rezultate obținute pe baza altor materiale, pornindu-se de la posibilitatea pe care o oferă această *Condică* de a fi un loc neinvestigat. S-ar infirma, de exemplu, afirmația că sufixele *-ism, -ist* sînt exclusiv de origine romanică, utilizînd ca argument unități indicate de Golescu ca fiind de origine greacă. Sau s-ar confirma, de pildă, concluzia lui I. Gheție exprimată în studiul *Glosare de neologisme la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea* („Limba română", 6/1961), și anume că „penetrarea neologismelor începe concomitent în cele trei țări române, dar că sursele de unde se împrumutau noii termeni nu erau întotdeauna aceleași: limba latină — în Ardeal, franceză în principate."

10.1. Cercetarea în perspectivă descriptivă a unei anumite categorii a lexicului cuprins în *Condică* poate fi, fără îndoială, depășită. Interpretarea acestui material — rămas în manuscris și deci fără urmări în epocă — impune însă o riguroasă confruntare cu împrumuturile neologice înregistrate în dicționarele care au circulat în acea perioadă sau în scrierile vremii.

Realizare de un mare interes, care depășește scopul didactic mărturisit de autor în prefață, *Condica limbii rumânești* poate contribui de asemenea la completarea imaginii asupra dimensiunilor și preocupărilor social-politice și culturale ale unei epoci aflate la rădăcina unei lumi care vine. O examinare ulterioară a acestor fapte ar trebui să se reclame tocmai de la un asemenea punct de vedere.

11. Spirit de o largă deschidere și acuitate, scriitor și traducător, I. Golescu sesizează valoarea estetică și morală deosebită a creațiilor populare, dovedind prin culegerile de proverbe pe care le lasă moștenire că nu era străin de curentele folclorice care mișcau conștiința artistică a Occidentului, mai ales în Franța și Germania. De altfel, chiar unii golescologi — de exemplu, Gh. Paschia — nu exclud posibilitatea ca I. Golescu, „cel dintîi român care a cules și comentat proverbe", să fi folosit ca model *Histoire générale des proverbes* (Paris, 1828—1829), datorită lui M.C. De Méry.

Afirmația că literatura franceză îi era familiară nu este deloc lipsită de temei. Însuși I. Golescu o confirmă, prin traducerile pe care le realizează, în greacă, în special după scrierile lui Montesquieu și Bernardin de Saint-Pierre. Perspectiva parțială cu care ne-am apropiat de o personalitate complexă rezervă însă posibilitatea abordării acestor aspecte și a altora, în încercări viitoare.

[*Unitate și diversitate în Romania*, vol. colectiv, București, 1976, p. 151–167.]

ZAMFIRA MIHAIL

TERMINOLOGIA SOCIAL-POLITICĂ ÎN CONDICA LIMBII RUMÂNEȘTI *A LUI IORDACHE GOLESCU*

Condica limbii rumâneşti este fascinantă prin planul ei vast, ce se sprijină pe o structură riguroasă a fiecărui articol în parte, şi prin nivelul lexicografic la care s-a situat un intelectual român la începutul sec. al XIX-lea. Se poate afirma că opera lui Iordache Golescu, comparată cu celelalte lucrări lexicografice româneşti, îşi devansează epoca. Concepţia sa ştiinţifică originală se vădeşte în tratarea tuturor derivatelor în continuarea cuvîntului-titlu nucleu, indiferent de litera cu care începe derivatul, aşa după cum ulterior a procedat S. Puşcariu, în *Dicţionarul Academiei.* Apoi, se ştie că alcătuirea listei de cuvinte într-o lucrare lexicografică este testul de control al capacităţii autorului de reflectare a realităţii unei limbi. Cele aproximativ 5 000 de pagini scrise mărunt cuprind un număr de cuvinte încă neprecizat, operaţiunea de numărare a lor fiind greu de realizat în condiţiile păstrării textului în manuscris. De asemenea, nu avem indicii pe ce bază îşi va fi alcătuit I. Golescu lista de cuvinte, dar este evident echilibrul între cuvintele de diferite origini. „Oglinda" manuscrisului pare să indice că foile de hîrtie pe care lucra erau detaşate, se puteau intercala şi aveau lăsate mari spaţii albe, în care au fost apoi înghesuite trimiterile cu note din textul „de bază" scris în partea superioară a foilor. Deşi a lucrat la el cca. 30 de ani textul pare pe alocuri nefinisat (există numeroase trimiteri: „scrie şi celelalte cuvinte", pentru derivatele neînregistrate); unele cuvinte au rămas fără definiţie şi fără echivalentul neogrec. Considerăm însă că textul mss. 844—850 nu a fost „transcris" între anii 1834—1843, după cum a afirmat D. Panaitescu-Perpessicius[1], ci aceste mss. reprezintă prima redactare a dicţionarului, cu diferitele straturi de completări, sesizabile — cele din ultima perioadă — printr-o grafie de „tranziţie", cu multe litere latine. Trecerea anilor se observă însă foarte puţin în ductul propriu-zis, care abia în cîteva locuri devine mai nervos sau tremurat.

[1] Ap. M. Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, I, Bucureşti, 1966, p. 70.

S-a afirmat că cercetarea acestui dicţionar este necesară „pentru studiile consacrate în general istoriei vocabularului limbii române"[2] În perspectiva studiilor de istorie a mentalităţilor, referirile la terminologia social-politică şi, mai ales, la înregistrarea ei în dicţionarele din epocă prezintă importanţă atît din perspectiva *signifiant-signifié* cît şi a atitudinii autorului faţă de aceşti termeni. Înscrierea termenilor social-politici într-un dicţionar depăşeşte ca semnificaţie folosirea lor dintr-o traducere. Spre deosebire de traducători, „obligaţi" de text să caute echivalente pentru termenii pe care trebuiau să-i transpună în limba română, un autor de dicţionar porneşte, în principiu, de la realitatea existentă în limbă pe care el trebuie să o înregistreze. Analiza întregului corpus de cuvinte conduce spre concluzia că Golescu a fost un lexicograf care nu a căutat a-şi impune vocabularul pe care l-ar fi dorit folosit în limba română, în felul în care a acţionat I. Heliade Rădulescu în ultima perioadă a activităţii sale. Includerea în lista de cuvinte a neologismelor a presupus o opţiune, pornită de la conştiinţa că termenul aparţine limbii române sau este recomandabil să fie folosit, deci este considerat ca necesar colectivităţii.

În ceea ce priveşte opţiunea lui Iordache Golescu pentru termenii politici definitorii ai noii mentalităţi de la începutul sec. al XIX-lea, cel mai elocvent este faptul că el înregistrează pentru prima dată (după datele din DLR)* verbul *a revoluţiona* „a aduce în stare de revoluţie (1), a îndemna la revoluţie" Compararea celor mai vechi atestări ale verbelor *a (se) revolta* („Albina Românească", 1830); *a (se) răzvrăti* (Budai-Deleanu), *a (se) răscula* (N. Bălcescu) sau *a se răscoli* (numai la Şincai, *Lexiconul budan* şi „Archiva Românească") arată că pentru denumirea „acţiunii" se apela la termeni diverşi, care corespundeau unor nuanţe semantice şi stilistice.

[2] Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, 1971, p. 537.

* DLR = *Dicţionarul limbii române*, t. VI-XI, 1965-1988.

Alți termeni fuseseră folosiți în secolele anterioare în scrisul românilor, fiind părăsiți apoi, deși nu a fost vorba de o înlocuire propriu-zisă a lor. Astfel este cuvîntul de origine polonă *a se rocoși*, cu o familie numeroasă, care apare numai în scrieri din Moldova din sec. al XVII-lea și de la începutul sec. al XVIII-lea; *a răzmiriți*, folosit numai în Muntenia și Banat (C. Cantacuzino, Anon. Caransebesiensis) sau *a răzvesti* „a ațîța, a instiga, a răzvrăti" ce apare numai la Coresi. Golescu a sesizat, deci, necesitatea unor termeni adecvați pentru evenimentele de acest gen. El a fost receptiv la realitățile din alte țări prin acele sugestii intercalate în definiții sau prin cuvinte definitorii. Astfel este *carmaniolă* „cîntec și joc țărănesc, dă slobozenie" sau *tricolor* definit prin „adică cu trei fețe, cum este cocarda" Cocarda a fost însemnul Revoluției Franceze (la noi a fost adoptată abia la revoluția din 1848), prin urmare autorul considera că referirea sa este cunoscută și de vorbitorii români, deoarece nu face alte precizări. De altfel raportarea, în definiție, la realitățile cunoscute l-a preocupat constant. Astfel, *senat* este definit drept „divan", *senator*, „divanist", *senatorie* „slujba, cinul senatorului", *sesie* „vremea, cursul vremii unei adunări de sfat și însuși adunarea, soborul", *satrap*, „cuvînt persienesc ce însemnează domn, stăpînitor, dregător, voevod, pașă, caimacam"

Structurat ca martor al realității, considerăm că tezaurul de cuvinte din *Condică...* redă cu precădere o imagine a limbii „în uz" a acelei perioade. Cuvintele din dicționarul său se înregistrează printre atestările din texte, din aceeași perioadă. Atent deopotrivă la terminologia din domeniul vieții spirituale ca și a celei materiale, *Condica...* constituie prima atestare pentru o lungă listă de termeni (vom cita cîțiva dintre cei extrași de noi din mss. 849* care nu au fost înregistrați în DLR, litera T — ei aparțin și altor terminologii decît cea social-politică): *tărîm*, *telegrafie*, *temleac*, *terminație*, *terță*, *terțet (2)*, *teocrat*, *teocrație*, *tetracord*, *tetradrahmă*, *tetralogie*, *teuton*, *tinctură*, *tocilar*, *tocilărie*, *tolera*, *tolerant*, *tortură*, *toxicolog*, *toxicologie*, *tradițional*, *tragic*, poet *tragic*, *tragicomic*, *transcripție*, *transmigrație*, *transparență*, *tratament*, *tratație*,

* Alegerea acestui volum și a literei T din cadrul lui nu este motivată decît de faptul că, în cadrul colectivului de editare a *Condicii...*, mă ocup de manuscrisul 849.

triangulație, *tribună*, *trienal*, *triglif* (în cadrul definiției apare și cuv. *metopă)*, *trilateral*, *trilogie*, *triolet*, *triplicat*, *triremă*, *trisilab*, *trismegist*, *triton*, *triumfal*, *turmalină* și altele.

Atestările sale reprezintă referințe nu numai pentru neologisme ci și pentru termeni populari sau chiar pentru cei învechiți în limbă în momentul respectiv, cărora el, de altfel, le și pune calificativul „num[e] înv[echit]" Astfel sînt termenii pentru nume de funcții (și formațiile cu -báșă, nu bașá), nume de meserii, pentru concepte din mitologia greco-latină sau termeni de cultură livrești.

Golescu are o preferință vădită pentru înregistrarea denumirilor din realitatea greco-romană, cărora le dă definiții detaliate. Astfel, *tribun*, *-i* „la Roma să zicea cei ce apăra, ocrotea, drepturile norodului; mădulările unui tribunal, judecător"; *triumvir* „stăpînire în trei inși"; *tiran*, *-i* „din cuv. grec. tirannos, adică domnul, împăratul, stăpînul ce pedepsește — chinuiește pre supușii săi în felurimi dă chipuri, ce nu să supune la nici o pravilă; om foarte cumplit, cel mai cumplit stăpîn", *tiränie* „adică fapta, urmarea tiranului, tiranie, despotie, dinastie adică stăpînire"; *a tiranisi* „a pedepsi ca un tiran"; DLR nu are însă în vedere atestările.

Există mulți alți termeni pentru care DLR nu înregistrează atestarea din Golescu, de exemplu: *tribunal*, *-uri* „judecătorie" (din it. *tribunale*, deci o altă etimologie decît cea din DLR); *tribut*, *-uri* „dajdie, bir"; *triumvir*, *-i* vezi *triarhie*, *triarșie* (nu este în DLR) „adică stăpînire în trei inși"; *troglodit*, *-ți* „să zicea din vechime niște oameni mici de trup din Africa, ce trăia prin peșteri, prin gropi o viață" etc.

Lucrarea cuprinde numeroase cuvinte din terminologia juridică în uz, înscriindu-se însă și aici multe neologisme, cu prime atestări ale cuvintelor, astfel: *tutor*, *-i* „îngrijitor de copii sărmani, nevîrstnici" și femininul *tutriță* (cuvînt care capătă confirmarea circulației în epocă, atestarea sa alăturîndu-se celor din Șincai, Hamangiu), *tutelă* „epitropie" (a doua atestare, după Șincai, dar nu este înregistrat de DLR), după cum nu apare aici nici *tacrir* „adică înscrisul ce cuprinde dreptățile unei pricini ce să dă la judecată"; *transcripție* „prescriere"; *triplicat* „adică a treia copie, a treia dare a unui act, a unui înscris" și altele.

Interesul pentru termenii care deschideau orizontul intelectual, care nuanțau gîndirea și, deci, expresia și dădeau

posibilitatea unor caracterizări mult mai exacte apare în lista sa de cuvinte: *tolerant, -ți* „adică cel ce primește în slujba sa, supt a sa stăpînire pă oarecine, dă orce lege va fi" (ar fi prima atestare, ca și la *tolerantism*, unde, în schimb, este înregistrat în DLR). În cazul lui *titular* (nu este înregistrată atestarea sa în DLR), explicația pe care o dă Golescu termenului denotă o etimologie populară ad-hoc, o raportare la *titlu:* „adică numai cu numele dă slujbă, dă stăpînire, fără a stăpîni cevaș", sens plauzibil însă, dar neîntîlnit în alte izvoare; *terță* „trei glasuri, al treilea glas; și ceea ce dă a treilea îndreptare a unei coale dă tipărit" Ni se pare că *teatromanie* „mare, nebunească dragoste către teatruri" (cuvînt inexistent în DLR) trebuie să fi fost folosit în epocă și nu este un hapax sau o creație a lui Golescu (are și expresia autor de *teatru)*.

Definițiile sale sînt de obicei concise: *temperament* „adică firea trupului, caracterul omului"; *temperat, -ți* „adică astîmpărat, cumpătat, cu măsură" (atestarea sa nu apare în DLR); *talmudist* „cel ce învață, povățuiește legile talmudului (nu apare în DLR, după cum lipsește și la *tahigraf, teism, teist*, dar apare s.v. *talmud, talmudic)*.

Relativ la modul în care au fost formulate definițiile, claritatea și capacitatea de relevare a trăsăturii distinctive și a diferenței specifice le conferă calități de abordare lexicografică modernă. De exemplu, s.v. *transit* „voia de a trece marfa dintr-o țară într-alta, fără vreo cercetare, fără plata de vamă", *tradiție* „pomenire, auzire, de la alții din semne dă părere, dar nu prin înscris"; *terminație* „sfîrșitul unei ziceri, unui cuvînt"; *tractabil* „cel cu care să poate lesne tracta, să poate lesne a să învoi" etc. O bună cunoaștere a realității o dovedesc definițiile „enciclopedice" ale unor termeni din domeniul culturii materiale, dar și a celor din domeniul arhitecturii, după cum cele ale termenilor de matematică sau de filologie dovedesc cunoștințe precise ale noțiunilor.

Firește, *Condica...* ilustrează, așa cum s-a afirmat, „stadiul pe care l-a atins limba română literară, sub aspectul vocabularului... în primele decenii ale secolului al XIX-lea"[3], dar considerăm că dicționarul reprezintă și capacitatea de

[3] *Ibidem*, p. 545.

alcătuire a unei lucrări științifice, pentru că se bazează pe *principii* lexicografice. Astfel, Golescu are în vedere un set de sufixe pe care el le-a detașat și le consideră ca formînd, virtual, derivate, ceea ce dovedește că pe baza simțului nativ de vorbitor a sesizat o categorie de sufixe productive. Chiar dacă în multe cazuri au rezultat creații artificiale, nu este mai puțin adevărat că el le-a aplicat cu consecvență, într-o anumită ordine alfabetică, totdeauna respectată. El s-a înșelat uneori în ceea ce privește derivatele din *limba română*, nu însă și asupra împrumuturilor, numărul celor care nu s-au perpetuat fiind extrem de mic. Și unul cum ar fi *triiră* „adică luntre, caic și or ce vas dă plutire cu trei rînduri dă lopeți" (atestarea sa neînregistrată în DLR) a fost considerat totuși necesar introdus în dicționarele limbii române din ultimele decenii (s.v. *trieră)*. Golescu înregistrează derivate virtual posibile deoarece denumesc realități istorice ca *toporaș* „din vechime să zicea și la o ceată dă ostași ce să bătea cu topoarăle, ce purta topoară la spinare" cf. DLR sv. *toporaș*(4) „cel care lucra cu toporul" iar *toporan* și *toporaș* „ostaș înarmat cu topor"

Selecția vocabularului într-o lucrare lexicografică caracterizează, în primul rînd, orizontul intelectual al autorului dar, în același timp reflectă și acel „spațiu public intelectual" în care se petreceau cu precădere mutațiile mentale, care făceau posibilă penetrarea noilor idei. Pentru justa caracterizare a epocii de la începutul secolului al XIX-lea, termenii social-politici dintre care o parte au fost amintiți mai sus, pot fi cercetați în lucrările lexicografice drept martori „obiectivi" Golescu înregistrează doar un sens sau cel mult două ale cuvintelor care, în context, își dezvăluie, de obicei, mult mai multe nuanțe. Activitatea sa a fost de *tezaurizator* al limbii române a epocii și, în această perspectivă, *Condica...* prezintă cel mai mare număr de atestări de termeni social-politici perpetuați, în forma pe care a folosit-o autorul pînă în zilele noastre.

Stabilirea, cu tot mai multă exactitate, a primelor atestări a cuvintelor în limba română este o acțiune continuă; darea la lumină a acestei opere de excepție din istoria lexicografiei românești va îmbogăți patrimoniul științific românesc și va permite cunoașterea mai exactă a limbii române de la începutul secolului al XIX-lea. [Text inedit]

Comentarii

p. 18

STAREA ȚĂRII RUMÂNEȘTI...

Text reprodus după ms. rom. B.A.R. **2880,** ff.3^r—14^r Conform titlului de pe f.2^r: *Istoria Țării Rumânești. Starea Țării Rumânești pa vremea streinilor și a pămîntenilor*, piesa *Starea Țării Rumânești acum în zilele mării sale Ioan Caragea voievod, pă vremea asidosiei* urma să constituie, împreună cu *Povestea huzmetarilor*, *Obșteasca anafora...* și *Prescurtă însemnare...*, prima parte a unui ciclu de piese și pamflete despre *Starea Țării Rumânești pă vremea streinilor*. Partea a doua a ciclului, care urma să înfățișeze *Starea Țării Rumânești pă vremea pămîntenilor*, cuprinde doar o scurtă piesă avînd chiar acest titlu, similară ca substanță cu *Comedia ce să numește Barbul Văcărescul, vînzătorul țării;* în partea a doua a ciclului poate fi inclusă și piesa în versuri și proză *Mavrodinada*.

Manuscrisul este autograf și conține, în transcriere pe curat, textele dramatice ale lui Iordache Golescu, precum și cîteva dialoguri filosofico-morale în versiune românească și grecească; la sfîrșitul ms-ului se află și un scurt fragment conținînd, în ciornă, traducerea românească în versuri a circa jumătate din Cîntul I al *Iliadei*. Cu excepția piesei *Comedia ce s-au lepădat la vistierie* [*Tarafurile cele ce așează domnia*], păstrată în ms. rom. B.A.R. **5531** (v. infra comentariul la acest text), ms. rom. B.A.R. **2880** conține toate textele dramatice cunoscute ale lui Iordache Golescu. Ms. este format din foi de dimensiuni diferite, legate împreună; între acestea sînt și mai multe foi albe (2^v, 3^v, 14^v, 20^v, 30^v—35^v, 53^v, 56^v—60^r, 77^v, 78^v, 85^v, 92^v, 98^v, 100^v, 119^r, 125^v—126^v). El provine din familia Goleștilor și a fost dăruit Academiei Române în ședința de la 4 iunie 1904, după cum se arată pe o filă anexată la începutul ms-ului (v. N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu. Bucăți alese din ineditele sale*, Văleni de Munte, 1910, p. 5).

Piesa *Starea Țării Rumânești...* trebuie să fi fost redactată, după cum reiese din titlu, îndată după fuga din scaun (1818) a lui Ioan Gheorghe Caragea (1812—1818) și a fost transcrisă ulterior de către Iordache Golescu în forma care ni s-a păstrat în ms. **2880.** Textul se mai găsește și în ms. rom. B.A.R. **591,** ff.2—16; a mai fost publicat de către N. Bănescu, *ed. cit.*, pp. 109—142, și de către Gh.I. Georgescu-Buzău în vol. *Satire și pamflete din preajma lui 1848*, EPLA, [1951]; textul este reeditat de același și în vol. *Satire și pamflete (1800—1849)*, EPL, 1968. Față de ediția din 1951, ediția din 1968 corectează unele lecțiuni eronate și remediază omisiunea unor pasaje mai fruste; în ediția din 1968, nu mai figurează însă dialogul satiric *Povestea huzmetarilor*

Comparativ cu textul din ms. **2880,** cel din ms. **591** nu prezintă diferențe însemnate, dar nici elemente probante pentru a-l socoti o copie a primului. Este mai probabil că diferențele dintre cele două versiuni sînt datorate faptului că, la transcrierea pe curat, în ms. **2880,** a unui text mai vechi, Iordache Golescu a introdus unele modificări lexicale mărunte. Un alt manuscris care conține piesa *Starea Țării Rumânești...*, ms. ignorat pînă acum, oferă unele argumente pentru existența unei versiuni anterioare celor din ms. **2880** și **591;** totodată, așa după cum se vede atît din formatul filelor pe care este scrisă piesa, cît și dintr-o însemnare existentă în acest ms., textul a circulat în București îndată după fuga lui Caragea. Caietul care conține piesa *Starea Țării Rumânești...* și o parte de început din *Povestea huzmetarilor* s-a păstrat într-un coligat (B.A.R., ms. rom. **203**, ff. 121^r—134^v) de texte, diferite ca proveniență și conținut. Titlul piesei în acest caiet este *Starea Țării Rumânești în zilele mării sale lui vodă Ioan Caragea voievod, pă vremea asidosiii. Tipărită cu cheltuiala săracilor din ce le-au mai rămas. S-au adăogat și Povestea huzmeturilor și Obșteasca anafora a boierilor pentru prăvili<le> mării sale ce au orînduit. Scrise toate acestea de un prea iubit al mării sale.* Pe f. 121^r se află următoarea însemnare: 1818, septemvrie, 29, în seara ce au fugit măria sa vodă Ioanu Gheorghe Caragea din București, s-au găsit această comedie aruncată pă poduri dă un ipochimen neștiut.

Din comparația manuscriselor **203** și **2880** se vede că versiunea din ms. **2880** este mai îngrijită și are unele adausuri menite să-i sporească încărcătura stilistică; notele explicative, existente numai în ms. **2880,** arată că anumite fapte sau cutume își pierduseră actualitatea în cei circa 20 de ani care despart cele două versiuni.

Dintre personajele atestate istoric, un loc central îl ocupă Ștefan Belu, țintă a satirei autorului și în alte piese ca *Povestea huzmetarilor* și *Barbul Văcărescul, vînzătorul țării*. Desemnat încă de la Țarigrad să-i fie vistier lui Caragea la venirea acestuia ca domn, în 1812, Ștefan Belu (1769-cca. 1836) ocupase și mai înainte de Caragea funcții boierești în Țara Românească (vel șetrar ante 1792, vel medelnicer între 1799 și 1804, vel paharnic ante 1807, an în care cumpără în mahalaua Sf. Gheorghe, în fața Podului Tîrgului din Afară, o prăvălie pe un loc vecin cu prăvăliile Mitropoliei și cu prăvălia vornicului Răducanu Golescu). Fiul lui Ștefan Belu, Alexandru (Alecu), ginerele lui Barbu Văcărescu, a avut un fiu pe care îl chema tot Ștefan; acesta, la 1848, perchiziționa locuința Zoiei Golescu. Față de Ștefan Belu, Iordache Golescu are o atitudine în care pricini mai vechi ne arată că este vorba și de temeiuri politice. Astfel, de exemplu, din 1815 se cunoaște o jalbă a lui Tudor Vladimirescu, pus vătaf de plai de către vel ban Răducanu Golescu și înlocuit apoi cu Ioan Grecescu de către Isaac Ralet, la porunca lui Caragea; acesta din urmă, de altfel, își începuse domnia prin exilarea conducătorilor „mișcării pămîntene": Grigorie Ghica, viitorul domn, Constantin Bălăceanu, socrul lui Iordache Golescu, și Constantin Filipescu („pilda Filipescului" este evocată în textul piesei, v.ff 10^v—11^v). Alte personaje istorice, aflate în legătură cu Belu, anume

Samurcaș (Constantin, vornic sub Alecu vodă Suțu), categorisit drept „acel fără dă lege", „acel păgîn și iudă", și Nenciulescu (Alexandru, vornic și el pe vremea lui Șuțu, apoi vornic de poliție în timpul lui Grigorie Ghica) sînt incriminate ca oameni „din cei proști", „carii au prăpădit țara în zilele răzmiriții, luînd vistieria cu bani" Prin „zilele răzmiriții" (f. 12^{v}) se face referire la un episod din războiul ruso-turc din 1806–1812, „răzmiriță" avînd aici sensul originar de „război" (cf. și ff. 10^{r} și 11^{r}: „...datoare rămîind țara la oștirile muscălești o sumă mare dă bani după niște zaherea ce rămăsese în țară"). Manea nebunul, pomenit în piesă (f. 7^{v}), este și el un personaj atestat istoricește, căci în I. Heliade Rădulescu, *Domnul Sarsailă autorul* (v. *Opere*, I, 1939, p. 247), găsim următoarele: „Pe cînd Țara Romînească era de tot civilizată (căci acum s-a civilizat, Doamne păzește!), se vedea prin București cîte un Manea ce striga pe ulițe: „Toți boierii să moară, numai Manea să trăiască!", cîte un Dumitrică, care n-avea altă idee decît una și bună, crezînd că toate muierile sînt înamorate de el, pentru care își tot cînta singur cîntecul: „Dumitrică, vin la leica!"

Uzînd de o convenție a dialogului dramatic cunoscută bine încă de la Lucian din Samosata, anume *dialogul în lumea morților*, piesa lui Iordache Golescu este scrisă într-un limbaj popular impregnat de locuțiuni și pilde pe care le regăsim și în colecția sa de folclor; în același timp, jocuri de cuvinte oarecum livrești, între turcă și greacă, rusă și română sau greacă și română par a fi putut avea adresanți în publicul prezumptiv al pieselor. Tonul de simpatie pentru țărănimea impilată este cel al unui boier luminat, multe idei subiacente în textul piesei regăsindu-se în dialogurile morale ale lui Iordache Golescu din *Cărticică coprinzătoare dă cuvintele ce am auzit dă la însuș cugetul mieu* (ms. **2880**, ff. 56^{v}–100^{r}), neinclusă în ediția de față.

p. 37

POVESTEA HUZMETARILOR

Sceneta satirică cu acest titlu se păstrează în ms. rom. B.A.R. **2880**, ff. 15^{r}–18^{r} (text reprodus în ediția de față), în ms. rom. B.A.R. **203**, ff. 133^{r}–134^{v} (incomplet) și în ms. rom. B.A.R. **591**, ff. 16^{v}–20^{r} Textul a fost analizat, după ms. **591**, de către N. Iorga în *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688–1821)*, 1901, II, pp. 365–367; ed. a II-a, 1969, II, pp. 295–297, și de către N. Bănescu, *op. cit.*, pp. 56–57, care l-a și publicat (pp. 143–153), cu mărunte omisiuni, după ms. **2880.** De asemenea el figurează în ediția din 1951 a lui Gh. Georgescu-Buzău, citată mai sus. Diferențele între cele două versiuni (din ms. **2880** și din ms. **591**) sînt mai însemnate decît cele existente în cazul textului piesei *Starea Țării Rumânești...*, deoarece, în afara unor variante fonetice, grafice sau lexicale (dintre acestea din urmă, semnalăm următoarele forme din ms. **591:** *mi-am cumpărat butcă* pt. *mi-am luat căruță* din ms. **2880, f.** 15^{r}; *casa huzmetarilor* pt. *gazda huzmetului*, ibidem; *încărca huzmetul atartisind la strigare* pt. *încărca huzmetul cu sume mari adăogind la strigare*, ms. **2880,** f. 16^{v}; *împreună fiind și cu dulceață și cu spurcăciune* pt. *înjugat fiind cu dulceață și cu spurcăciune și cu fum întunecos*, ms. **2880,** f. 17^{v} etc.), există în ms. **591** destul de multe omisiuni față de ms. **2880.** Pasajul din ms. **2880,** f. 15^{v}, cuprins între *iarăș pă seama domniei...* și *aș fi dobîndit* lipsește din ms. **591,** f. 17^{v}; de asemenea, pasajul din ms. **2880,** ff. 15^{r}–16^{r}, între... *pildă huzmetarilor* și... *nici un oscior zdravăn* nu figurează în ms. **591,** f. 17^{v}; la fel, din pasajul de la f. 16^{r-v}, între *acest fel dă lucruri* și *Tu și dă ai pătimit...*, nu figurează în ms. **591** decît două replici scurte. Pasajele existente numai în ms. **2880** conțin, în cele mai multe cazuri, pilde, proverbe și zicători menite să ilustreze narațiunea. Pilda apostolului Ștefan (primul martir creștin, v. *Fapt. Apost.* VI, 5 și VII, 55–60), pilda elciului (sol, ambasador) de la Persia, ca și diatriba împotriva vînzării de indulgențe (cf. istorioara din culegerea de pilde, ms. rom. B.A.R. **213**, f. 648^{v}: Un împărat, aflînd că papa va să-l afurisească..., precum și istorioarele despre papistași și pravoslavnici de la f. 656^{v}, între care s-ar putea încadra și cea reprodusă parțial de Perpessicius, *Iordache Golescu, lexicolog, folclorist, scriitor*, în *Mențiuni de istoriografie literară și folclor (1948–1956)*, p. 236, sub titlul *Papa și indulgențele)* reprezintă adausuri ale lui Iordache Golescu la versiunea inițială a cărei copie se păstrează în ms. **591.** Numai în două cazuri, anume la f. 18^{v} și la f. 19^{v}, găsim în ms. **591** pasaje care nu figurează în ms. **2880** (f. 17^{r} și 18^{r}; dintre acestea, primul pasaj, pe care îl reproducem mai jos, conține, în versiunea din ms. **591,** unele date interesante privind măsurătorile strîmbe aplicate la vinărit: „...fiind oieritul bob numărat, cîte o oaie, cîte o oaie, iar nu cu cotu, ca la vinerici, unde încape cîte vei vrea încărcătură, băgînd cotu strîmb în bute sau udîndu-l cu degetu (?) cît vei vrea și alte multe asemenea, mai ales la socoteala vedrelor" În celelalte cazuri diferențele atestă variante de autor menite să accentueze caracterul de pamflet al dialogului.

Principala ținta a satirei este, ca și în cazul piesei anterioare, vel vistierul Ștefan Belu, despre care se mai adaugă un amănunt compromițător, anume cîrdășia lui cu „acel ucigaș ce a dat în dascălul Neofit dă la școală să-l omoară și i-a spart capul" Este vorba desigur despre incidentul survenit la examenele din primăvara anului 1818, cînd Neofit Ducas a fost maltratat de ucenicii dascălului Veniamin din Lesbos (v Elena Grigoriu, *Istoricul Academiei Domnești de la Sf. Sava. Contribuții documentare*, 1978, p. 85).

Amănunte noi se dau și despre Curtea Veche, apărînd specificarea că la Curtea Veche era locul „unde să strînge toată crăimea Bucureștilor", specificare prețioasă pentru lămurirea disputatelor sensuri ale titlului romanului lui Mateiu I. Caragiale; „craii" ce se strîngeau aici trebuie că erau și ei asemenea oierului-huzmetar despre care în textul de față ni se spune că scapă de la închisoare — după ce, atras de gîndul înavuțirii, „și-a încărcat sufletul pentru alții", — „galben, slab, prăpădit, ca vaiu dă el, fără sînge în obraz, ca cînd ai fi văzut moartea scrisă în obrazul lui" Pasajul acesta îndreptățește opinia lui M. Anghelescu (v *Textul și realitatea*, 1988, p. 177) că denumirea „crai de Curtea Veche" are mai degrabă un caracter sumbru. De altfel, citatele care apar în DA pentru sensul 5° „coureur de femmes, débauché, ivro-

gne; vieux beau" al cuvîntului *crai* nu coincid decît parțial cu sensul expresiei „crai de Curtea Veche", cu atestări la Baronzi, sau „crai de Curtea Arsă" echivalat cu „ștrengar, hoțoman", după Zanne, P. IV, p. 319; în *Condica*... (III, 252ᵛ—253ʳ) lui Iordache Golescu găsim specificat clar sensul „scăpătat, sărac", precum și faptul că expresia avea deja, la data redactării *Condicii*... în forma ce ni s-a păstrat, o oarecare vechime: „...după vorba rumânească ce zice craiu din Curtea Veche", datînd probabil, cum opinează și autorii DA, „de la pustiirea Curții Domnești după incendiul din 1718 și cutremurul din 1738" (v. și supra, în *Glosar*, s.v.). Termenii „craiu" și „crăime" apar des și în textul *Prescurtă însemnare*..., cu sens depreciativ, referitor la oastea lui Tudor (v. supra, pp. 46, 49, 52).

Vremurilor descrise în scenetă, vremuri în care „boierii au ajuns ciocoi, și ciocoii, boieri", li se dresează, în pofida scurtimii textului, un rechizitoriu foarte cuprinzător, principalul cap de acuzare constituindu-l corupția.

p. 43

PRESCURTĂ ÎNSEMNARE DĂ TURBURAREA ȚĂRII RUMÂNEȘTI...

Text reprodus după ms. rom. B.A.R. **2880**, ff.20ʳ—30ʳ După cum arată epilogul textului, forma din acest ms. este ulterioară anului 1843 și, poate, ulterioară chiar anului 1845 (v. comentariile la *Mavrodinada*), dar ea se bazează pe însemnări făcute în preajma evenimentelor. Nu este exclusă existența unei versiuni anterioare a textului, într-o formă apropiată de cea actuală, căreia să-i fi fost adăugate doar datele din epilog. Textul a fost publicat, cu un comentariu asupra valorii datelor istorice și cu unele observații privind forma sa literară, de către Emil Vîrtosu, *Iordache Golescu și întîmplările anului 1821*, în „Viața românească", an. XXII (1930), nr. 9—10, pp. 248—264. Pentru expresiile grecești de la pp. 51 și 52, E. Vîrtosu propune lecțiunile το μόνον καταφύγιον (singurul refugiu) și πατωσε πατόμαι (sînt călcat, te calc). Pentru ordinea interpelării adresate de Constantin (Dinicu), Gheorghe (Iordache) Golescu și Nicolae Văcărescu anume banilor Grigorie Brîncoveanu, Grigorie Ghica și Barbu Văcărescu și pentru atitudinea acestora, așa cum apare ea expusă în textul lui Iordache Golescu, v. C. Grecescu, *Încă un act în legătură cu mișcarea de la 1821 din Țara Românească*, în „Revista istorică română", an. XVI (1946), fasc. I, pp. 1—9 și *Doc. privind ist. României. Răscoala din 1821*, V, 1962, pp. 521, 523—526.

Este evident că textul avea menirea de a justifica atitudinea autorului, a fratelui său, Dinicu, a lui Nicolae Văcărescu și a vornicului Constantin Bălăceanu față cu desfășurarea evenimentelor. Pentru episodul ocrotirii familiei răposatului domn (ff. 26ᵛ—28ᵛ), v. Mihail Popescu, *Contribuțiuni documentare la istoria revoluției din 1821*, în

„Revista arhivelor", II, nr. 4—5, pp. 170—219 și *Doc. privind ist. României. Răscoala din 1821*, I, 1959, pp. 300—301. Este trecută, de pildă, sub tăcere, disputa cu tîrgoviștenii (în fața cărora Iordache Golescu se jurase că nu are știință de existența vechilor documente pe care aceștia le ceruseră și văduvei lui Suțu), astfel încît relațiile Goleștilor cu văduva lui Suțu par a se explica numai prin dorința de a-i acorda acesteia ocrotire. În ce privește însă majoritatea datelor, mai ales explicațiile privind rațiunile rămînerii în București a lui Ilarion Argeșiul, Aleco Filipescu-Vulpe ș.a., precum și amănuntele privind atmosfera din țară în timpul evenimentelor de la 1821, acestea sînt confirmate întru totul de documentele istorice. „Consului muscălesc" Pinis este Alexandru Pini, iar Giafer este, probabil, Ibraim aga Giafel, beșliagă în Mehedinți. Mai menționăm și că o eroare datorată unei lecturi grăbite a lui George Călinescu (v. *Istoria literaturii române*, ed.I, p. 88; ed. a II-a, p. 83) este sursa afirmațiilor că Iordache Golsecu ar fi fost izgonit de țărani cu „Uideo, ciocoiule!"; din text se vede însă că acest episod este relatat de Nicolae Văcărescu și îl privește pe acesta.

p. 59

COMEDIA CE SĂ NUMEȘTE BARBUL VĂCĂRESCUL, VÎNZĂTORUL ȚĂRII...

Text reprodus după ms. rom. B.A.R. **2880**, ff. 36ʳ—53ʳ Evenimentele istorice din piesă se situează în anii 1822—1823, la începutul domniei lui Grigorie al IV-lea Ghica; redactarea piesei, după cum reiese din titlu, trebuie situată după 1828, iar transcrierea din ms. **2880** — probabil după 1845. Indicația privitoare la tipărirea piesei „cu cheltuiala calemgiilor dă vistierie", „spre pomenirea ticăloșiei țării" este, desigur, fictivă, fiind menită să arate că textul se bazează pe informații ale celor din interiorul cancelariei visteriei (calemgii) și că este „izvodită" de Dîrzeanu (probabil Ioniță, cunoscut ca autor al unei cronici a evenimentelor din 1821 și, apoi, condicar al cîrmuirii pe lîngă vistierul Alecu Filipescu-Vulpe, menționat și el în piesă pentru o pricină mai veche, din „zilele Suțului", cercetată de acesta împreună cu Iordache Golescu; v. p. 67; cf. și p. 54). Acestui Ioan Dîrzeanu, biv vel medelnicer, la 1823, august 13, Iordache Golescu, pe atunci epitrop la spitalul Iubirea de Oameni (Filantropia) i-a vîndut „mila vinăriciului din patru județe", cu 2100 taleri, „deci să aibă dumnealui a strînge banii acești mili și, orice cîștig de va ieși sau, ferească Dumnezeu, pagubă, să fie pe seama dumnealui"; Ioan Dîrzeanu, cu știrea lui Iordache Golescu, vinde la 1 octombrie 1823 mila sus-arătată cu 3300 de taleri lui Mihalache Manu, capzimanu huzmetarilor a toată țara (v. G. Potra, *Doc. privitoare la ist. orașului București*, II, 1975 și supra, *Povestea huzmetarilor*).

Textul piesei se mai păstrează și în ms. rom. B.A.R. **2891** (fost ms. **1770**, cotă sub care apare menționat în N. Bănescu, *op. cit.*, p. 61); titlul piesei în acest ms. de 26 ff. este: *Comedie ce se numește Barbul Văcărescu, compusă de un tînăr voitor de bine.*

Între versiunile din cele două ms-e există diferenţe notabile, dar ele nu reflectă stadii de elaborare artistică a piesei, ci doar suprimarea din versiunea cuprinsă în ms. **2880** a unor replici licenţioase; observarea naturii acestor diferenţe îl conduce pe N. Bănescu, *op. cit.*, pp. 61—62, chiar la opinia că ar fi vorba de o copie făcută de o femeie. În versiunea din ms. **2891** nu numai că lipsesc o serie de exprimări mai fruste, dar este suprimat cu totul un personaj, cel al Măscăriciului, ceea ce nu afectează însă cursivitatea acţiunii, căci replicile acestui personaj sînt, cum se vede din textul tipărit, exclusiv aparte-uri; Cîrciumăreasa este înlocuită cu un personaj masculin, dispărînd astfel întreg pasajul în care este vorba de ascunderea Măscăriciului sub poalele Cîrciumăresei.

Barbu Văcărescu... este cea mai cunoscută dintre piesele lui Iordache Golescu, fiind publicată, după ms. **2880**, de către N. Bănescu, *op. cit.*, pp. 160—211, într-o transcriere mai puţin interesată de particularităţile grafiei autorului, iar apoi de către Al. Niculescu şi Florin Tornea în antologia *Primii noştri dramaturgi*, ed. I, 1956; ed. a II-a, 1960, pp. 7—46; piesa a fost şi pusă în scenă, în regia lui Al. Tocilescu, la Teatrul Bulandra, în stagiunea 1982—1983 (premiera a avut loc la 8 iulie 1982).

Dintre personajele atestate istoric ale piesei se remarcă în primul rînd cuplul format din vistierul Barbu Văcărescu şi logofătul Ştefan Belu, legaţi prin raporturi de rudenie (zvonurile privitoare la încuscrirea lui Ştefan Belu, prin fiul său, Alecu, cu Barbu Văcărescu, erau puse în legătură cu numirea acestuia din urmă ca domn; v. *Doc. privind ist. României. Răscoala din 1821*, V, 1962, p. 345 şi textul piesei, f. 38^{r}), ca şi prin mai vechi raporturi de interese, datînd din vremea lui Ioan Caragea (1812—1818) şi a lui Alexandru Suţu (1818—1821). Alături de Filip Lenş (Lengiu, în piesă), de Rali, fost medic al lui Caragea şi amestecat, împreună cu Alexandru Nenciulescu, în 1824, într-un complot împotriva lui Grigore Ghica, Ştefan Belu apare în postură de „cap al răutăţilor“, fiindu-i mereu asociat epitetul de „fanariot“ (v.p. 74, 79). Legături de rudenie explică şi atitudinea grupului format din banul Dinu Creţulescu, Matacu Racoviţă (m. 1823, ceea ce constituie termenul *ad quem* pentru datarea acţiunii piesei) şi Istrate Creţulescu, socrul lui Rali; astfel, dintre tendinţele profilate la venirea ca domn a lui Grigorie Ghica, cea reprezentată de Barbu Văcărescu, prezumtiv opozant al domnitorului, este, după Iordache Golescu, o tendinţă de resuscitare a practicilor fanariote într-o perioadă dătătoare de speranţe cum era aceea revenirii la domniile pămîntene. „Partida“ către care se îndreaptă simpatia autorului este evident cea formată din Constantin Bălăceanu (care, deşi nu cu mult mai în vîrstă decît el, îi era socru lui Iordache Golescu), din Mihăiţă Filipescu şi din Iancu Cocorăscu. Cei trei vor fi chiar surghiuniţi de domn în 1825, după ce Iancu Cocorăscu fusese surghiunit şi de Caragea, în 1813. Desigur că şi uneltirile lui Barbu Văcărescu sau ale lui Filip Lenş vor fi reluate în anii următori, dar, pentru perioada la care se referă piesa, starea de spirit trebuie să fi fost, în general, cea înfăţişată de piesă.

Ca şi în celelalte texte ale lui Iordache Golescu, sînt de remarcat infuzia folclorică şi naturaleţea limbajului.

p. 91

STAREA ŢĂRII RUMÂNEŞTI PĂ VREMEA PĂMÎNTENILOR

Text reprodus după. ms. rom. B.A.R. **2880**, ff. 54^{r}—56^{r} În transcrierea versurilor am respectat dispoziţia rîndurilor din ms. Deşi se referă la perioada de început a „domniilor regulamentare“, piesa îşi trage substanţa din aceeaşi stare de spirit prezentă şi în textul anterior. Sînt evocate „surgunlucurile, necinstele şi ocările ce pătimea (boierii) dă la domni pentru că striga pentru ţară“, dar persoanele din tabăra patrioţilor şi din cea a patrihoţilor nu mai sînt nominalizate.

p. 95

MAVRODINADA...

Text reprodus după ms. rom. B.A.R. **2880**, ff. 101^{r}—124^{r} Nu a mai fost publicat; în bibliografia scrierilor lui Iordache Golescu din antologia *Primii noştri dramaturgi*, ed. a II-a, p. 5 se menţionează că Dina Căplescu (1930—1959) pregătise pentru tipar o ediţie critică, cu note şi glosar a *Mavrodinadei*, ediţie ce urma să apară în revista „Limba română“ în cursul anului 1960.

Mavrodinada este, conducîndu-ne după data elaborării sale (post 1845), ultimul dintre textele dramatice redactate în mod sigur de către Iordache Golescu. El reprezintă un fel de revanşă literară a autorului la o hotărîre neobişnuită a domnitorului Gheorghe Bibescu (1842—1848), prin care acesta depărta din posturile lor pe toţi judecătorii care iscăliseră o hotărîre din 8 iunie 1845 a Înaltului Divan pentru anularea vînzării moşiei Mavrodinul şi, mai mult decît atît desfiinţa cu totul cancelaria secţiei a II-a a Înaltului Divan. Pricina era mult mai veche, însuşi titlul piesei vrînd să sugereze lungimea acestei odisei juridice încheiate cu o decizie care se pare că era justă formal (v. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 69 sq.), dar care leza spiritul umanitar al actului justiţiar. Nu este exclusă, desigur, şi o relativ recentă similitudine de situaţii cu pricina pe care o avusese în 1831 Zoiţa Golescu (n. Comăneanu), soţia lui Nicolae Golescu (Deli-aga), fratele lui Iordache, cu baronul Hristofor Sachelarie. De altfel respectivul baron are un impresionant număr de procese numai în arhiva Înaltului Divan (v. şi procesul cu Eleni Chiţeasca), judecîndu-se pînă şi cu exarhii Sfîntului Mormînt. Sînt de presupus de asemenea şi unele raţiuni de partidă politică, determinate şi de interesele economice ale părţilor. Din perspectiva autorului, cele mai importante momente ale Mavrodinadei juridice sînt expuse în următoarea jalbă a copiilor nevîrstnici ai răposatului stolnic Constandin Mavrodin, depusă la 25 mai 1833 şi adresată „Înalt exţelenţiei sale d. Prezedent al Divanurilor Moldavii şi Valahii“ [P.D. Kiselev]:

„Răpusatu stolnicu Costache Mavrodin, tatăl nostru, în viaţă fiind, s-au împrumutat o sumă bani de la d. baronul Hristofor Sachelarie, cu zapis dîndu-i emanet <sic> trupurile de moşie Cucuvieţii <sic>, Hurez dă Horăşani, Bleotori, Bărbăteştii, Comăneştii şi Adămeştii din sud Teleorman, toate ce să adună în stînjăni 3840; această împrumu-

tare fiind în galbeni, pă lîngă înălțarea prețului lor pă fiecare an, împreunînd capitile cu dobînda și schimbînd zapisu de împrumutare, urmîndu-să aceasta și în vremea răzvrătirii, cînd noi ne aflam fugiți în Brașov și moșîile să stăpînea dă turci, unde în puțină vreme s-au mărit datoria, făcîndu-să o sumă însemnată, în urmă, cu cuvînt dă arendă drept dobîndă la o sumă galbeni, i-au luoat moșiile dă supt stăpînire, iar pă altă sumă galbeni să plătea dobîndă cu osebit zapis, lăsînd pă răposatu lipsit și dă hrana vieții, făgăduindu-i domnului baronu că, de va scoate pomenitile moșîi la mezat, pre mușteriu să <ia> pă stînjăn pînă la lei 160, carile, silit fiind, au urmat aceaea într-o vreme foarte ticăloasă, încît nimeni nu îndrăznea să dea preț potrivit după îmbunătățirea moșîilor, iar, pă de altă parte, au mijlocit vicleșug de nu s-au arătat alt mușteriu afară de un Daniil Arnăutu, pus dă d. baronu, dîndu numai pînă la lei 66 pă stînjăn. Iară la jalba răposatului tatăl nostru prin care au cerut să scoață moșîile la mezat s-au dat poruncă domnească cu coprindere că, dă nu să va mulțumi pă preț ce va ieși, să aibă voie să-l tragă înapoi și să chibzuiască dăsfacerea datoriii cu alte mijloace. Pă temeiul acei porunci cerînd răposatul să să poprească mezatu și cu sorocu să dăsfacă datoria, la ale căruia cereri nu i s-au dat ascultare, și coprins fiind dă siluire și căzut în dăznădejduire, pănă a nu să haraciladisi mezatu, bolnav aflîndu-să, ș-au dat opștescu sfîrșit, rămîind noi, copii nevîrsnici, fără dă niciun ajutor, lipsiți și dă hrana vieții, judecînd înțelepciunea înaltii exțelenții voastre și să cunoască că în acea vreme vom fi ajunși a ne găsi afară și din sîmțirile noastre, dumnealui craditoru tocmai atunci cînd și muma și frații noștri cei vîrsnici să afla biruiți și pătrunși de distihie, găsînd prîlej cu cererile (?) dumisale, au îneltit<sic> de au luoat înscris că ne lepădăm dă moștenirea părintească, iscălindu-ne muma noastră și pă noi, fiii cei nevîrsnici, și pă temeiul acestor iscălituri, după cererea dumnealui baronului ce au făcut ca să fie silit să haracileadisească mezatu stăpînirea, ne-au dăpărtat pă noi dă moștenirea părintească, dînd moșîile în stăpînirea dumisale, însă cu această orînduială, ori prin mezat, sau să le vînză la mușteriu ce va găsi să-i numere această asupritä datorie, în sumă dă lei 443 488, bani 101. Precum coprinde în anafora dumnealor veliților boieri scrisă din leat 1826, dechemvrie, care s-au întărit dă măria sa Grigorie vodă Ghica, noi că sîntem năpăstuiți este și dăcît soarile mai luminat:

1-iu. Că nu ni s-au dat pravilnicu sorocu dă șase luni, în care să ne luăm seama dă ne facem moștenitori sau nu, căci atunci, în acel sorocu, puteam găsi mijloace spre dăsfacerea datoriii;
2-lea. Că dumnealui sărdaru Gheorghe Turnavitu, cel ce să pomenește în anafora că au fost vechilu la înfățișarea aceștii pricini, tăgăduiește, mărturisind prin chiar înscrisu său că la nici o judecată nu s-au înfățișat vechil din partea mumii noastre;
3-lea. La strigarea mezatului s-au urmat acel vicleșug dă nu s-au arătat alt mușteriu dăcît pomenitul Daniil;
4-lea. D. baronu, fiind sudit de protecsîie streină și neavînd driptu nici prin cumpărătoare de mezat, nici fără mezat, nicicum aiesfel dă chip a să face moștenitor pămînturi nemișcătoare, ca să nu rămîie bănuială de vicleșugu asupra mezatului, urma să haraciladisească moșîile ca să vază prețul cel adevărat și, cu acel din urmă prețu, ori să fi dat mușteriului asupra căruia ar fi rămas sau să ni să fi dat nooă, dă nu ca unor moștenitori părinților noștri, măcar ca după un protimisis de rudenie, carii ne nevoiam a răspunde acel prețu, iar nu să ne înstreineze pă noi, fii cei adevărați, de căminul strămoșăsc.

Dă aceea fierbinte ne rugăm înaltii exelenții voastre, în puterea chiar a cererilor dumnealui baronului, ce singur au dat înaintea dumnealor veliților boieri, precum în anaforă să coprinde, întărită și dă măria sa Ghica, ca, ori prin mezat sau cu rizaceazar să vînză moșîile la orice mușteriu va găsi să-i numere lei 443 488, bani 101, și noi, ca niște fii a răposatului stolnicului Mavrodin, cerem să fie porunca exelenții voastre să-i numărăm bani aceștia și să ne sloboază trupurile de moșîie, împreună și sineturile ce le are emanet, care să le luăm supt a noastră stăpînire.

Ai exelenții voastre prea plecați fii
răposatului stolnicului
Costache Mavrodin, cei nevîrsnici."

În această jalbă, conținută în dosarul acțiunii judecătorești (Înaltul Divan, dosar 15 393/1833, Arh. St. Buc., ms. 953/113, f. 164), nu numai că găsim expuse toate motivațiile acțiunii literare a piesei, dar întîlnim și unele particularități ale scrisului lui Iordache Golescu ce ne fac să nu-l credem străin de redactarea plîngerii respective. Ținînd seama de faptul că, exceptîndu-l pe Alecu Vilara și pe membrii Înaltului Divan, celelalte personaje sînt alegorice, trebuie să vedem în piesă și o tendință de elaborare a unor „fiziologii" dramatice mai pronunțată decît în piesele de început ale autorului. Recuzita alegorică, mitologică și biblică a piesei, împănarea cu ziceri populare și versificația destul de ternă sînt unite de liantul pasiunii justițiare a autorului, ulcerată nu doar de decizia formală a lui Gheorghe Bibescu, ci și de ignorarea dreptului cutumiar, în sprijinul căruia este invocată justiția imanentă.

p. 132

COMODIA CE S-AU LEPĂDAT LA VISTIERIE...

Text reprodus după ms. rom. B.A.R. **5531**, ff. 23^{r}—29^{v} Publicat prima oară sub titlul *Tarafurile cele ce așează domnia*, cu un comentariu entuziast, de către B.P Hasdeu, în „Columna lui Traian", an. III (1872), nr. 7 (14 febr.), apoi, cu multe lecțiuni eronate, de V.A. Urechia în *Istoria Românilor*, t. VII al seriei 1774—1800 (alias t.V al seriei 1786—1800), 1894, pp. 360—365, anexă la p. 158).

Paternitatea lui Iordache Golescu asupra textului a fost afirmată, cu toată prudența, de către T. Avramescu în articolul *În legătură cu începuturile dramaturgiei românești*, „Viața românească", an. XIV (1961), nr. 3. Ipoteza aceasta este discutabilă. Prezența piesei în ms. **5531** alături de unalt text, ce îi aparține în mod sigur lui Iordache Golescu

(*Anaforaoa boierilor...*), nu poate contracara faptul că această *Comodie ce s-au lepădat la vistierie...* nu apare și între textele păstrate în versiune autografă în ms. **2880**; alt text aflat în această situație, intitulat *Conversație prietenească*, text pentru care ipoteza paternității lui Iordache Golescu a fost adusă în discuție de către Lucia Dalila Aramă (v. „Manuscriptum", nr. 1, 1984, pp. 128—136), nu prezintă nici el date suficiente pentru a acredita respectiva ipoteză. În ce privește textul *Comodiei...* există o serie de similitudini de situații și de lexic cu alte piese ale lui Iordache Golescu, dar anumite chestiuni de cronologie și, mai ales, atitudinea față de unele personaje atestate istoric vin în contradicție cu ceea ce se cunoaște despre Iordache Golescu din celelalte piese și din biografia sa (v. Anastasie Iordache, *Pe urmele Goleștilor*, 1982, pp. 155—156; v. și supra, comentariile la piesa *Barbul Văcărescul...*). În același timp se știe (v. supra, p. 434) că „partida" reprezentată de Mihăiță Filipescu și de Iancu Cocorăscu este legată fără îndoială de numele lui Constantin Bălăceanu (1764—1831), alături de care Iordache Golescu a lucrat la cunoscute fapte de bine; soția lui Dinicu Golescu, Zinca (n. Farfara), era și ea, prin Sultana Pîrșcoveanu, nepoată lui Constantin Bălăceanu. Singurul personaj din acest text față de care atitudinea de aici corespunde cu cea din piesele lui Iordache Golescu ar fi Alexandru Nenciulescu, arătat în *Anaforaoa boierilor...* ca fiind descendent din „Nenciu țiganul, iertat dă Ilinca Grăceanca pentru hatîrul unui boier mare, din care nume Nenciu s-a luat și sclitadă dă Nenciulesc, mare și tare.../.../și pe-sin îl vezi însuș măria ta vornic și logofăt mare...", iar în *Prescurtă însemnare...* ca „un chilipirgiu" care speră, rămînînd la 1821 în București, „să poată apuca ceva de cheltuială prin turburări" (v. supra, p. 55). Desigur însă că, în decursul timpului, atitudinea față de un personaj sau altul se poate schimba (a se compara, de pildă, mențiunile privitoare la Alecu Vilara, m. 1852, din *Prescurtă însemnare...*, p. 57, cu cele din *Mavrodinada*, p. 122, referitoare la aceleași fapte).

În ce privește lexicul piesei, menționăm că textul conține unele cuvinte mai rare, precum *clup, masala, odagiu, politie* ș.a., pe care le regăsim în aceste forme în *Condica limbii rumânești* (CLR), altele precum *havadiș, liveju*, pe care le găsim în CLR în forme apropiate (*havadis, livej*), dar și, fapt mai greu de explicat, cuvinte precum *capuolan, ceacșiri, corciuplac, a grăcini*, care nu apar deloc în CLR.

p. 140

ANAFORAOA BOIERILOR PENTRU ÎNTOCMIREA PRĂVILILOR...

Text reprodus după ms. rom. B.A.R. **2880**, ff. 18r—19r. Se mai păstrează și în ms. rom. B.A.R. **5531**, ff. 78r—79r. Forma din ms. **5531** reprezintă, credem, o versiune mai apropiată de cea primară.

Numai într-un loc versiunea din ms. **5531** conține un element pe care nu-l mai găsim în ms. **2880**, anume în pasajul de la începutul textului unde, între cei care au făcut cercetare pentru întocmirea pravililor în lume, este menționat nominal „dumnealui clucer Nestor, ce este comicos (!)". Mai sînt, de asemenea, epurate unele expresii licențioase. Alte variante, lexicale și fonetice, nu prezintă importanță deosebită.

Textul de față nu are nici o legătură cu *Obștească tînguire* din ms. rom. B.A.R. **591**, îndreptat și el împotriva lui Caragea (și împotriva logofătului Ștefan Belu), dar în care nu este folosită modalitatea parodică și nu găsim nici una dintre particularitățile stilistice ale lui Iordache Golescu (cf. N. Iorga, *op. cit.*, ed. a II-a, p. 295). În ms. **5531** se mai păstrează, pe lîngă alte texte, și cel al *Comodiei ce s-au lepădat la vistierie...* (v. supra), precum și un *Arzumahzalu, adică înștiințarea ce au făcut boierii Țării Rumânești către pragul turceștii împărății*, privitor la părăsirea scaunului țării de către Ioan vodă Caragea.

Caracterul de pamflet al textului se realizează prin parodierea limbajului administrativ de la începutul secolului trecut, făcută de un autor ce participase la redactarea multor acte în această perioadă.

p. 143

POVESTE CE MI S-AU ÎNTÎMPLAT LA UN POTOP

Text reprodus după ms. rom. B.A.R. **213**, ff. 672v—672r; ms. este autograf și conține colecția de folclor a lui Iordache Golescu. Dat fiind faptul că ms. acesta a fost și în posesia lui Eminescu (v. infra), și această povestire, plină de naturalețe și umor, de factura celei a lui Alecsandri, *Balta-Albă*, a reținut desigur atenția poetului. Această pagină de memorialistică „pe cît de magistrală, pe atîta de savuroasă" a mai fost publicată de Perpessicius (căruia îi aparține aprecierea), însoțită de un comentariu entuziast, în studiul său despre Iordache Golescu citat mai sus, pp. 237—242.

p. 146

PENTRU POEZIE

Text reprodus din partea a VII-a a gramaticii lui Iordache Golescu, publicată sub titlul *Băgări dă seamă asupra canoanelor gramăticești*, București, În Tipografia lui Eliad, 1840, pp. 243—253; pentru comentarii v. supra, pp. 383—388.

p. 161

PILDE, POVĂȚUIRI I CUVINTE ADĂVĂRATE...

Text reprodus după ms. rom. B.A.R. **213**, ff. 2r—54r, un infoliu de 692 ff. care face parte din colecțiile B.A.R. din anul 1882, cînd a fost dăruit Academiei Române, prin intermediul lui Titu Maiorescu. Înainte de această dată ms. a circulat destul de mult, mai ales printre juni-

mişti, şi a fost citit atent şi subliniat în mai multe locuri de către Eminescu (v. Perpessicius, *op. cit.*, pp. 214–215), care selectase din ultima parte a colecţiei cîteva istorioare în vederea publicării lor în cuprinsul unei cărţi de lectură (unele dintre aceste istorioare sînt copiate de poet în ms. rom. B.A.R. **2306**); urmînd indicaţiei lui Perpessicius, conform căreia numai semnele făcute cu creion roşu în ms. **213** îi aparţin lui Eminescu, am marcat cu un semn grafic special în ediţia de faţă pildele care i-au reţinut atenţia poetului. Aceasta nu înseamnă desigur că alte unităţi parimistice, pe care nu le găsim marcate ca atare, n-au stat în atenţia lui Eminescu, fie pentru plănuita carte de lectură (pildele şi răspunsurile marcate cu cruciuliţă roşie din partea de sfîrşit a ms-ului, de la f. 541 pînă la capăt), fie ca imagini poetice pe care le regăsim în ţesătura poemelor sale şi în articolele politice.

În ciuda importanţei acestei colecţii folclorice, ea nu a fost publicată pînă acum în totalitatea sa, destul de numeroasele reeditări fragmentare în volume sau în periodice nereuşind să ofere imaginea de ansamblu a structurii colecţiei, aşa cum fusese ea concepută de Iordache Golescu. În ediţia din 1910 a lui N. Bănescu, culegerea de *Pilde, povăţuiri i cuvinte adăvărate* ocupă numai 11 pagini, dintre care două reproduc prefaţa culegerii, tipărită şi în I. Bianu, R. Caracaş, *Catalogul manuscriptelor româneşti*, I, 1907. Adresate în general unui public mai larg, reeditările parţiale de pînă acum (A. Lambrior, P Ispirescu, I.A. Zanne, A.C. Popovici, Gh. Paschia ş.a.) nu au avut un caracter unitar în privinţa transcrierii. O părere eronată, perpetuată din altminteri excelentul studiu al lui Perpessicius despre Iordache Golescu, este aceea că I.A. Zanne reproduce aproape integral („mai bine de trei pătrimi din întreg infoliul" — p. 218) manuscrisul colecţiei. La Perpessicius formularea este aceasta: „Tipărind însă în marea sa colecţie manuscriptul lui Iordache Golescu şi păstrîndu-i autonomia (şi gîndul mă duce fără voie la editorul acela inexpert care, dimpotrivă, a destrămat şi risipit dicţionarul de rime al lui Eminescu într-o plămadă proprie) — făcînd, zic, aceasta, Iuliu A. Zanne a realizat incontestabil cu mult mai mult. Aşadar studiul critic al acestei opere a marelui vornic rămîne să fie făcut şi nu ne îndoim că unul din învăţăceii ce-şi pregătesc de pe acum armura erudită se va simţi ispitit să-l întreprindă" (p. 222). În prefaţa lui I.A. Zanne găsim însă următoarele precizări asupra modalităţii de editare a colecţiei lui Iordache Golescu şi asupra cantităţii materialului editat: „În lucrarea noastră *am contopit tot materialul* (s.n.) din cele dintîi capitole; însă pentru a nu îneca proverbele sau maximele româneşti într-un potop de povăţuiri şi cuvinte adevărate străine, îmbrăcate în straie româneşti, am procedat în următorul chip: *Pildele* din cap. I şi II, precum şi o foarte mică parte din *povăţuiri, cuvinte adevărate şi asemănări* au fost aşezate toate la locul lor în diversele serii (adică în cuprinsul colecţiei lui I.A. Zanne, — n.n.); apoi am trecut toate *Povăţuirile şi cuvintele adevărate* în capitolul XIX, iar *asemănările* în capitolul XXII. Capitolurile V, VI, VII, VIII, IX din Golescu vor rămâne nepublicate de noi, căci nu intră în cadrul acestei lucrări. Ghicitorile cu care se sfîrşeşte manuscrisul s-au trecut la locul lor în capitolul XX".

Comentariile asupra colecţiei de folclor a lui Iordache Golescu, de la Lambrior la Perpessicius, subliniază mai toate necesitatea publicării acestei colecţii şi comentează elogios valoarea ei. A.C. Popovici, de pildă, care publica unele dintre pildele lui Iordache Golescu într-o antologie intitulată *Călăuza fericirii adică învăţătura vieţei după Sfînta Evanghelie şi după povăţuirile boierului Iordache Golescu*, are în prefaţa cărţii, astfel de cuvinte despre pildele lui Golescu „Iubite cetitorule, eu, care am făcut această întocmire, tare multe cărţi mari şi late am cetit în viaţa mea. Cetit-am asemenea cărţi în limba noastră românească, care este dulce ca un fagure de miere; cetit-am şi foarte multe cărţi în limba veche grecească, apoi în cea latinească, în cea nemţească, italienească, spaniolească şi ungurească. Dar în toate cărţile din lume, eu mai multe şi mai bune învăţături nu am găsit ca în Sfînta Evanghelie a Mîntuitorului Nostru Isus Christos şi apoi în Povăţuirile bătrînului boer Iordache Golescu, din Goleşti, în Ţara Românească..."

Între entuziasmul comentariilor şi arbitrariul selecţiilor şi al transcrierilor, colecţia de folclor a lui Iordache Golescu rămîne totuşi pînă astăzi, cum spunea Marin Bucur în *Cuvîntul înainte* al ed. Gh. Paschia, 1975, p. 5, „o misterioasă rezervaţie a cîtorva cutezători specialişti apăruţi la răstimpuri mari"

În ediţia de faţă, al cărei material îl constituie în principal scrierile literare ale lui Iordache Golescu, nu am putut reproduce decît prima parte a colecţiei de folclor, anume *Precuvîntarea* şi capitolul I, *Pilde i tîlcuirea lor;* am păstrat însă structura originală a acestei părţi de început a colecţiei şi am aplicat aceleaşi principii de transcriere ca şi în cazul celorlalte texte ale autorului. Materialul lexical selectat din *întregul* ms. al colecţiei de *Pilde, povăţuiri i cuvinte adăvărate* a fost glosat prin intermediul comentariilor lexicografice ale lui Iordache Golescu însuşi, din *Condica limbii rumâneşti*. Sperăm ca astfel să fi oferit, în spaţiul restrîns pe care l-am avut la dispoziţie, o imagine cît mai exactă a structurii, dimensiunilor şi importanţei acestor două scrieri ale lui Iordache Golescu.

p. 267

BĂGĂRI DĂ SEAMĂ ASUPRA CANOANELOR GRAMĂTICEŞTI...

Am reprodus în această ediţie, după exemplarul B.A.R. **II 32236** (fost în posesia lui G. Bengescu, al cărui ex-libris se află pe coperta interioară a cărţii), cuvîntul către cititori, precuvîntarea (care conţine şi o sumară descriere a structurii acestei gramatici) şi partea a VI-a, *Pentru întocmire*. Acestea am socotit că ar fi, împreună cu partea a VII a, *Pentru poezie*, capitolele care pot prezenta interes în cadrul unei ediţii a scrierilor literare ale lui Iordache Golescu. În reproducerea textului am ţinut seamă de erata pe care autorul o tipăreşte pe o foaie nenumerotată aşezată după cele două precuvîntări ale cărţii.

În manuscrisul acestei gramatici, păstrat la B.A.R. sub cota ms. rom. **843**, de 242 ff., se află, pe f. 1^{r-v}, şi o dedicaţie către Pavel

Kiselev, în care perioada „regulamentară" este considerată „veacul dă aur al aceştii ţări", iar activitatea lui Kiselev este elogiată pentru mai multe laturi ale ei, mai ales pentru că acesta reuşise să scape „pă lăcuitorii aceştii ţări dă nepomenitele rele întrebuinţări ce pătimea dă către ocîrmuitorii dă mai nainte" Atît textul dedicaţiei, cît şi versurile encomiastice cu aceeaşi adresă nu apar şi în tipăritură, iar în ms. ele sînt şterse, faptul fiind pus de Perpessicius pe seama neacordării sprijinului în vederea tipăririi, ceea ce conferă gestului lui Iordache Golescu, ca şi în cazul şergerii numelui lui Alexandru Dimitrie Ghica de la sfîrşitul prefeţei omagiale a *Condicii limbii rumâneşti*, „o certă semnificaţie vindicativă" *(op. cit.*, p. 202). Este însă vorba, probabil, şi de deziluzia celui care sperase că uşurarea regimului de asuprire a locuitorilor ţării va fi reală. Din existenţa dedicaţiei către Kiselev în ms. se deduce că acesta era gata pentru tipar înainte de 1834, unul dintre obiectivele culturale însemnate ale Societăţii Literare din 1827 fiind astfel, în scurt timp, pus în faptă de către Iordache Golescu. Lucrarea trebuie, de altfel, să fie situată cronologic chiar înainte de 1828, pentru că Heliade nu numai că menţionează, în prefaţa gramaticii sale din acest an, lucrarea lui Iordache Golescu, dar o şi folosise efectiv (v supra, p. 399 şi M. Anghelescu, *Ion Heliade Rădulescu*, 1986, pp. 30–32; pentru termenii *zicere – lexis*, v. glosarul ediţiei de faţă, sub *vorbă;* termenii *singurit* şi *înmulţit* din gramatica lui Heliade apar în forme similare şi la Iordache Golescu: *singuratic* şi *înmulţatic).* Comparaţia între manuscrisul şi forma tipărită a gramaticii lui Iordache Golescu arată şi că unii termeni greceşti din ms. nu mai sînt menţinuţi în tipăritură.

Lucrarea lui Iordache Golescu rămîne tributară modelelor folosite în învăţămîntul grecesc de la Sf. Sava; acest fapt, adăugîndu-se distanţei cronologice dintre redactare şi tipărire, distanţă care, într-o vreme de prefaceri cum era cea dintre 1827–1840, însemna mult, face ca importanţa ei directă în momentul tipăririi să fie mai mică decît cea pe care o avusese cînd era citită la întrunirile Societăţii Literare.

p. 267

ILIADA

Text reprodus după ms. rom. B.A.R. **2880**, ff. 127^r–134^r Filele sînt de dimensiuni mai mari decît cele din restul manuscrisului. Traducerea *Iliadei* (text fragmentar, conţinînd partea de început a cîntului I, cca. 200 de versuri) are un mai pronunţat caracter de ciornă decît restul textelor din ms. **2880.** Regăsim o serie de grafii specifice autorului, precum *a seţe* pentru *a ţese* (v. *Notă asupra ediţiei*, p. 9) dar, în mod curios, pe aceste cîteva foi nu mai apare consecvent notată pronunţarea dură a lui *ş*, singura explicaţie posibilă fiind că Iordache Golescu aplica abia la transcrierea pe curat această notaţie, vrînd să-i atribuie caracter normativ, aşa cum s-ar deduce din explicaţiile pe care el le dă acestor forme în *Băgări dă seamă...*, p. 199; v. şi comentariile Mioarei Avram, supra, pp. 401–402. Traducerea

lui Iordache Golescu a mai fost publicată de N. Bănescu, *op. cit.*, pp. 287–301 şi a fost analizată de Perpessicius, *op. cit.*, pp. 243–257. Ea poate fi considerată, pentru epoca în care a fost făcută, o reuşită artistică şi sînt toate motivele spre a regreta faptul că, prins cu atîtea alte lucrări ample şi anevoioase, învăţatul vornic nu a consacrat mai mult timp acestei întreprinderi. Comparativ cu traducerea contemporană a lui C. Aristia, cea a lui Iordache Golescu dovedeşte fără îndoială deosebitul simţ al limbii române pe care îl avea acesta din urmă. Din cîte se poate vedea, intenţia unor localizări transpare din text („vin roşu dă Suteşti" – într-o formă anterioară: „dă Piteşti"); Perpessicius, în excelenta analiză pe care o face acestei traduceri, foloseşte, pe lîngă termenul de *localizare*, şi pe cel de *autohtonizare*, dar autohtonizarea apare aici aproape involuntar (comp. „...dă la acele cetăţi, ce stupai la toate-am dat" cu trad. G. Murnu, v. 123: „...cîte-am prădat în oraşe"). Ipoteza că traducerea ar fi putut să fie destinată recitării la vreun teatru de păpuşi *(ibid.*, p. 256) nu ni se pare plauzibilă. Există multe pasaje în care tonul grav din forma actuală a invocaţiei („Spune-a mea iubită doamnă, spune tu, stăpîna mea..."; la prima formă: „Spune, puică, spune dragă...", autorul însuşi renunţă) se păstrează nealterat. O comparaţie cu traducerea lui G. Murnu arată, de asemenea, că economia traducerii nu depăşeşte limitele admisibile:

G. Murnu, vv 67-72

Zise şi-ndată şezu. Dar iată, se scoală-ntre dînşii
Fiul lui Testor, întîiul şi fala prorocilor, Calha,
Care ştia cîte-au fost mai demult, cîte sînt, cîte fi-vor,
Şi cîrmuise ale aheilor vase pe mare spre Troia
Numai cu darul ghicirii, cu care-l cinstise Apolon.

Iordache Golescu, supra, pp. 285–286:

Aşa au zis ş-au şăzut; şi-n locul lui s-au sculat
Calha, fecior al lui Thestor, cel mai mare şi-nvăţat
din toţii maghii, care ştie cîte au fost pînă acum
Şi cele ce vor să fie şi cele ce sînt acum,
care-au fost şi călăuză la corăbi⟨i⟩le greceşti
cînd au plecat spre Troadă cu oştiri împărăteşti...

Alte pasaje sînt desigur amplificate, fără a deveni însă prolixe.

p. 293

GLOSAR. EXCERPTE DIN **Condica limbii rumâneşti...**

Cuvintele cuprinse în glosar au fost selectate din toate textele cu caracter literar ale lui Iordache Golescu (atît colecţia de folclor din ms. rom. B.A.R. **213**, cît şi scrierile cuprinse în ms. rom. B.A.R. **2880).** De asemenea au fost incluse în glosar cuvinte mai puţin uzitate azi, aflate în textele selectate pentru ediţia de faţă din cuprinsul gramaticii tipărite în 1840 şi din ms. rom. B.A.R. **5531.** Trimiterile se fac la filele din ms.; pentru ms. **2880,** care conţine majoritatea scrierilor literare ale autorului, trimiterea constă numai în indicarea file manuscrise; pentru colecţia de pilde din ms. **213,** înaintea filei manuscri se figurează sigla **P;** pentru gramatică sigla adoptată este **G,** urmată

de indicarea capitolului, cu romane; pentru piesa reprodusă după ms. **5531** sigla adoptată a fost **T.**

Am socotit util să reproducem pentru cuvintele din acest glosar definițiile date chiar de către Iordache Golescu în *Condica limbii rumânești* (ms-e rom. B.A.R. **844—850**, sigla CLR, iar cu romane nr. ms-ului, după cum urmează: **854** = I, **845** = II etc.). Am considerat că îi oferim astfel cititorului cele mai potrivite explicații asupra sensurilor unor cuvinte folosite de autor în lucrările sale literare. Pe de altă parte, prin adoptarea acestei metode, am încercat să dăm o imagine, fie și parțială, asupra structurii și asupra bogăției *Condicii*. Pentru celelalte dicționare de care ne-am folosit, siglele sînt cele cunoscute: DA *(Dicționarul Academiei Române)*, DLR *(Dicționarul limbii române)*, SIO (Lazăr Șeineanu, *Influența orientală*..., II), RDW (H. Tiktin *Rumänisch-deutsches Wörterbuch)*. Nu am reprodus cuvintele-etimon notate de autor, dar am menționat locul unde se află aceste indicații, precum și proveniența cuvîntului după Iordache Golescu, pentru a face mai lesnicios accesul celor care doresc să controleze respectivele etimologii. Am reprodus încă o dată, după forma din text, forma cuvîntului din *Condică* deoarece, pe de o parte, acestea diferă uneori între ele, iar, pe de altă parte, în *Condică* sînt indicate formele gramaticale ale cuvîntului, precum și unele variante. Acele cuvinte care nu au indicații privitoare la fila manuscrisă din text reprezintă trimiteri de la un cuvînt la altul în cadrul *Condicii*. Cînd prin trimiterea respectivă se realiza în fapt glosarea termenului mai puțin cunoscut (de ex. *a balbuți*, vezi *a borborosi; taraci*, vezi *par)* nu am mai acordat poziție specială acestor trimiteri; în cazurile în care cuvîntul considerat de autor ca avînd sferă mai largă era un termen mai puțin cunoscut azi, am reprodus pozițiile respective (de ex. *mazili*, vezi *hadea*, *biv vel)*.

Sînt necesare, de asemenea, cîteva explicații privind ordinea alfabetică a cuvintelor în volumele care alcătuiesc *Condica*. Ordinea este, în general, cea alfabetului chirilic, cu gruparea separată a vocalelor și a consoanelor; întîlnim aceeași ordine și în cazul colecției de folclor. Astfel, volumele *Condicii* cuprind: ms. **844** de 377 ff. — literele reprezentînd vocale; ms. **845** de 281 ff. — literele *v*, *g*, *j*, *z;* ms. **846** de 359 ff. — literele *c* și *l;* ms. **847** de 239 ff. — literele *m* și *n;* ms. **848** de 367 ff. — literele *p* și *r;* ms. **849** de 322 ff. — literele *s*, *t* și *th;* ms. **850** de 418 ff. — literele *b*, *d*, *f*, *h*, *ș*, *ț* și slovele chirilice care notează grupuri consonantice.

Redactarea acestei impresionante opere lexicografice care este *Condica limbii rumânești* a necesitat o lungă perioadă de timp, numai ordonarea materialului în forma care ni se păstrează durînd aproape un deceniu (cca. 1834 — cca. 1844; în *Condică* apare menționată și domnia lui Gh. Bibescu, v. în glosar la cuvîntul *ban)*. Pornită inițial, se pare, ca un dicționar român-elin, pandant al celui elin-român în nouă volume (ms-e B.A.R. **852—860;** sigla DER), care conține și el un bogat material lexicografic românesc, *Condica limbii rumânești* tinde tot mai mult, după 1828, să se constituie ca un dicționar-tezaur românesc. Deși se păstrează încă mult material grecesc în rubricile de echivalențe, totuși, în forma cunoscută azi, această *Condică* reprezintă un dicționar al limbii române din primele decenii ale sec. al XIX-lea. Forma în care s-a păstrat nu este aceea a unei transcrieri pe curat în vederea publicării, așa cum s-a opinat; dimpotrivă, ne aflăm încă în fața unei forme de lucru, dar structura dicționarului este completă, ar bogăția materialului este copleșitoare. Din puținul reprodus aici ar putea să se creadă că ponderea în *Condică* o dețin cuvintele azi perimate. Foarte multe cuvinte din *Condică* sînt însă neologisme, introduse cu multă îndrăzneală de către Iordache Golescu în dicționarul său (v. comentariile lui Perpessicius, *op. cit.*, pp. 206—208, precum și cele ale lui Coman Lupu și ale Zamfirei Mihail, supra, pp. 408—425). De altfel Iordache Golescu înțelegea să facă, dacă putem spune așa, un fel de „lexicografie militantă“, dovedindu-se, ca și Dinicu, partizan al civilizației apusene, căci iată cum apare tratat, într-o anafora din 30 sept. 1827, nu numai semnată, dar, credem, și redactată în mare parte de Iordache Golescu, raportul dintre arhitectură, lexicografie și europenism: Trebuind să se opteze între orientala *cicma (ieșind*, în arhitectură) și *balcon*, se argumentează în anaforaua respectivă că „în politia aceasta“, adică în București, cicmalele „întru adevăr pricinuiesc supărare, fiindcă picătura strășinilor mergînd mai aproape de jumătatea podului, îi face vătămare, vecinul de alăturea pierde vederea casii sale despre partea acei cicmale, razele soarelui să popresc de dînsa, cum și carăle cearcă zăticnire la trecerea lor, de nu vor fi cicmalile îndestul de înalte“, în timp ce „balconul, însemnînd un ce foarte deosebit de cicma și după forma lucrului și după înțelegerea cuvîntului, nu numai că nu pricinuiește nici o supărare din cele ce s-au zis mai sus, ci încă, cînd va avea căzută înălțime încît să nu zăticnească trecerea carălor, împodobește și înfrumusețează politia, după cum să văd în cele mai mari și frumoase politii ale Evropii, de unde avem cuvîntul de *balcon*, că balconurile nu sînt nicicum poprite“ (v. G. Potra, *op. cit.*, II, p. 284 sq.).

Pe cît de trist este faptul că nu a putut fi publicată *Condica limbii rumânești*, sub supravegherea autorului, în vremea lui Alexandru Dimitrie Ghica (v. Perpessicius, *op. cit.*, pp. 201—202) sau a lui Gheorghe Bibescu, pe atît de trist este și acela că de atunci încoace nu s-a mai încumetat nimeni să o aducă la lumină.

CUPRINS

REPERE CRITICE

Lector : SORIN MĂRCULESCU
Tehnoredactor : CONSTANȚA VULCĂNESCU

Bun de tipar : 14.05.1990. Apărut 1990
Coli tipar : 28

Com. nr. 90 306
Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1
ROMÂNIA

• MARI SCRIITORI ROMÂNI •

ISBN 973-23-0114-7

23,50 lei
2 lei T.L.
25,50 lei total